ZBORNIK OTOKA KORČULE

1

50 autora

PRIVREDA • TURIZAM • KULTURA
UMJETNOST • POVIJEST • NOB
ARHEOLOGIJA • KNJIŽEVNOST
FOLKLOR • HUMOR I DRUGO

REPUBLIKA HRVATSKA
4
DRŽAVNI ARHIV U DUBROVNIKU

P-12-1-2012

Recenzent: ZORAN PALČOK
Lektori: VJEKOSLAV ZRNC (za književni dio)
MARINKO GJIVOJE (dijalektni dio)
Tehnički uredio: M. Gjivoje

SURADNICI I SVESKA

Bačić-Fratrić Ante
Bačić-Grlica Ante
Bačić-Manjavin Josip
Curać Roko
Curać-Pucle Antun
Delorko Olinko
Draginić-Šaška August
Dragojević Ivan
Dragojević Lovor
Farčić Anton
Farčić Petar
Fazinić Alena
Fisković Cvito
Foretić Dinko
Foretić Vinko
Garčina Ljubidrag
Giunio Petar
Gjivoje Marinko
Grbin Nikola (Miko Pastir)
Ivančević Trpimir
Ivančević Vinko
Kalođera dr Ante
Kalođera inž. Ante
Kastrapeli Stjepan
Kaštropil Ivo
Klisura-Piculo Ante
Köllner Gordana
Krajančić Bartul
Lešaja Ante
Lozica Ivo
Lozica Nikša
Maleković Vladimir
Mihalić Slavko
Mihičić Andro-Vid
Onofri Ivo
Oreb Franko
Oreb Milan
Palčok Zoran
Pecotić Markulin
Pivac Anđelko
Raljević Lucija rođ. Petković
Simatović Antun
Sladović Jerko
Šegedin Petar
Tomašić Kuzma
Tomović Robert
Tulić-Krizić Vica
Vojnović Lujo
Vojvodić-Ružić Mile
Vučetić Šime
Župa Matko

Biografije suradnika vidi na str. 279.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: MARINKO GJIVOJE
Zagreb, II Armije 21.
Za članke odgovaraju potpisani autori.

Fotografije: Marin Božić, Niko Sessa, Stjepan Andrijić, Anđelko Pivac, Marinko Gjivoje i dr.

Likovni prilozi:
Crteži: F. Delalle, A. Maurović, M. Stančić, T. Sladović
Ilustracije: Gordana Köllner, Anka Prizmić
Karikature: Lovor Dragojević

Tiskanje dovršeno travnja 1970. Naklada 1000 primjeraka.

Izdavači: KPD »Bratska sloga« Žrnovo, KPD »Crnomiri« Čara i Marinko Gjivoje, Zagrebačka Dubrava, P. p. 25.

Tisak: »Ličke novine« Novinsko, izdavačko, knjižarsko i štamparsko poduzeće Gospić

50 autora

ZBORNIK OTOKA KORČULE

1

ZAGREB, 1970.

S A D R Z A J

strana

Predgovor 6

AKTUELNE TEME

inž. arh Anđelko Pivac: O daljnjem razvoju izgradnje grada Korčule 11
dr Ante Lešaja: O turističkoj orijentaciji u razvoju općine Korčula 21
O našoj kulturnoj baštini — Razgovor s akademikom drom Cvitom Fiskovićem, direktorom Regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 29
Mišljenja o rješenju problema oko Doma kulture u Korčuli (sudjeluju dr Ante Lešaja, inž. arh Anđelko Pivac prof. Zora Palčok, dr Vinko Foretić, Nikša Lozica i Milan Oreb) . 35

PORTRETI NAŠEG VREMENA

Intervju s kiparom Trpimirom Ivančevićem (Uz 75-godišnjicu rođenja) 44
FRANO KRŠINIĆ — Kamenolomi - Kamenari - Klesari - Korčula - Krš - Kršinić (V. Maleković) 48
Drugi o Kršiniću (Ivo Matijaca, Petar Šegedin i dr.) 51
Andro - Vid Mihičić: Ivo Lozica 54
Pisma Iva Lozice 56
Marinko Gjivoje: Vinko Foretić — historičar Korčule 60
Bibliografija naučnih radova dra Vinka Foretića 66

PRINOSI IZ POVIJESTI, KULTURE I ZNANOSTI

Marinko Gjivoje: Antikni kamenolomi na Korčulanskim otocima . 68
Alena Fazinić: Utjecaj Korčulanskog statuta na izgradnju grada Korčule u srednjem vijeku 76
dr Ante Kalođera: Socijalno-geografski aspekti emigracije s otoka Korčule 81
Ivo Kaštropil: Neke značajke govora Blata i Vele Luke . . . 86
Petar Giunio: Jakov Baničević — znamenita ličnost političkog i kulturnog života Evrope 91
Marinko Gjivoje: O vezama između Erazma Roterdamskog i Jakova Baničevića 97
Lujo Vojnović: Trijumf narječja (Povodom nekih primorskih razgovora) 99
Vinko Ivančević: Još o banci sv. Josipa u Korčuli 102
Dinko Foretić: Radnička društva u Korčuli 109
Roko Curać: »Bratska sloga« Žrnovo (kratak historijat društva) . 113
Franko Oreb: Prilog historijatu razvitka i rada Narodne glazbe u Veloj Luci 121
Ante Bačić - Grlica: Iz glazbene djelatnosti u Blatu 128

Matko N. Župa: Pomorski muzej JAZU — Pelješko odjeljenje Orebić 130
Ivo Onofri: Korčulansko-pelješka rivijera — prirodni rezervat? (Referat održan na III Kongresu biologa u Ljubljani 25. VI 1969) 136
Marinko Gjivoje: Da li je čagalj k nama importiran ili je autohton? 144
Jerko Sladović pk. Mate: Kako se gradi barka 148

FOLKLOR

Ante Kalođera: Neki starinski običaji u Blatu na Korčuli . . . 156
Antun Curać - Pucle: Ženidbeni običaji u Žrnovu 162
Ante Klisura - Piculo: Svadbene pjesme iz Lumbarde . . . 165
Olinko Delorko: Romanca o djevojci koju je mladić izbavio iz mora misleći da će je obljubiti 166
Gordana Köllner: Počivenke 168
Lucija Raljević roď. Petković: Stare blaske šaljive igre uz komin . 170
Poslovice i izreke iz Blata (Sabrao Mile Vojvodić - Ružir) . . . 172
Poslovice i izreke iz Račišća 173

KNJIŽEVNOST

Augustin Draginić - Šaška (1689—1735): Plač Marka Koćine u izgubljenju svog tovara u Zavalatici 174
Vica Tulić - Krizić (1747—1806): Prikor nekom Beccarellu u osam oštrih konaca 176
Legenda o Crnomirima (M. G.) 177
Stjepan Kastrapeli: Braća Crnomiri — historička pripovjest . . 183
Bartul Krajačić: Braća Crnomiri iz Čare na Korčuli 207
dr Kuzma Tomašić: Braća Crnomiri 211
Anton Farčić: Turci pod Korčulom (Fragmenti iz drame u 5 činova) — Pred 400-godišnjicu junačke odbrane 213
Franko Oreb: Pjesnik Antun Simatović — kroničar Vele Luke (uz izbor njegovih pjesama) 219
Ante V. Simatović: Gorko priznanje, Prosto bilo, Moja Đurđica, Sjećanje i Električna pisma 220
Petar Šegedin: Sreća (novela) 225
Šime Vučetić: Luka (Pjesma) 229
Slavko Mihalić: Tekst uz Vučetićevu pjesmu 229
Ljubidrag Garčina: Ka je šeri Mandini zima... (Škojanska fjaba) . 230
Ljubidrag Garčina: I kamarjera se udala 233
Petar Giunio: Strahovita noć šjor Andreta 236
Petar Giunio: Pismo 239
Robert Tomović: Bratim dobre smrti 243
Ivan Dragojević: Zid (novela) 246
Ante Bačić - Fratrić: Naš tovar (pjesma) 249
Josip Bačić - Manjavin: U noći rođenja (pjesma) 250
Petar Farčić: Popivkinje (Neću virovati, U zoru svečanog dana, Kap bistre vode) 251

DOGAĐAJI KOJI SE NE ZABORAVLJAJU

Naši u iseljeništvu — Glas iz daljine (pjesme naših iseljenika napisane koncem prošlog stoljeća) 252
Markulin Pecotić: Sjećanja o akcijama partijske organizacije na otoku Lastovu **256**
dr Kuzma Tomašić: Starci vjekoviti (pjesma) **258**

IZ NARODA ZA NAROD (Humor)

Marinko Gjivoje: Otok duhovitih nadimaka **260**
Tragom Mikota Pastira — posljednjeg žrnovskog pastira . . . **264**
Žrnovski humor 269
Veliki meštri smiha (Humor Blata na Korčuli) 271
Velolučki humor 274

PRIKAZI

Josip Splivalo: Kruh sa 7 kora (M. Gjivoüe) 276
Jozo Bačić - Manjavin: Gromače libar pisama sa škoja (M. Gjivoje i A. Kalođera) 277
Vela Luka 68 278

Biografije suradnika sa slikama 279

Rječnik manje poznatih riječi 293

Ispravci 302

PREDGOVOR

Kad se pojavilo I izdanje knjige »Otok Korčula«, osjetio sam da se u priznanju koje mi je odala štampa i pojedinci nalazi i poticaj za dalji rad na tom polju. Neki suradnici izrazili su odmah želju da obrade pojedine teme i odatle moja smjelost da na omotu II izdanja spomenute monografije najavim Zbornik otoka Korčule, određujući mu čak i približan datum izlaska iz štampe: konac 1969.

Zbornici, osobito naših istaknutih gradova i otoka, postali su vrlo prikladne i privlačne edicije. Interesenti u njima nalaze na jednom mjestu skupljenu zanimljivu građu različite tematike iz područja koje zbornik obrađuje. Lijep primjer u izdavanju zbornika predstavlja otok Brač koji se nije zadovoljio samo prvim sveskom nego slijede i novi.

Kad su izišli prvi takvi zbornici, u pojedinih korčulanskih intelektualaca nikla je želja da i otok Korčula dobije svoj zbornik. Međutim od želje do njenog ostvarenja velik je korak. Prije desetak godina je u Dubrovniku u okviru pododbora Matice Hrvatske formiran posebni redakcioni odbor koji je u časopisu »Naše more« br. 3/1961 navijestio o pripremama za izdavanje »Zbornika otoka Korčule« kao i o prvim suradnicima i temama koje su pojedinci najavili. Iako je uređivački odbor (kome su na čelu bili kao predsjednik prof. Stjepan Kastropil, tajnik Vinko Ivančević, članovi dr Vinko Foretić, inž. Frano Tabain, prof. Pero Portolan i Ante Marinović), naročito njegov tajnik, bio uložio mnogo truda u pripreme, te od 21 suradnika prikupio napisane radove odnosno obećanu skoru dostavu, čitava je stvar zapela, premda se o njoj nekoliko puta i na nekoliko mjesta (u Korčuli, u Dubrovniku) »službeno« govorilo. Ne želim ovdje potanko opisivati uzroke. Radije ću navesti nekoliko rečenica iz pisma koje mi je 27. VIII 1969. uputio bivši dugogodišnji predsjednik Općinske skupštine Korčula Petar Franulović — Trenta:

»Bilj su formirani i »reformirani« odbori, utvrđene osnove i čak odredivane neke »pare«, ali se ono nije nikad maknulo od početka — od ideje i razgovora. Čini mi se da je manjkalo inicijative, »strasti« i odgovornosti (sveukupne!). Preuzimajući ovo na sebe, Vi to znači imate, pa je to vrijedno i velikog poštovanja i pohvale. Međutim, čini mi se da bi tome, dopustite na primjedbi, trebalo dati čvrstu bazu i trajnu organiziranost, makar što no se kaže na ovakvoj i »neslužbenoj« osnovi.«

Tako mi piše nekadašnji općinski predsjednik. Dok tajnik bivšeg redakcijskog odbora u Dubrovniku u pismu koje mi je uputio 10. III 1970. tvrdi, da su nedovolja novčana sredstva bila glavni uzrok što nije došlo do izdanja zbornika.

Kada sam zasukao rukave i primio se posla, bio sam svjestan da je to golem posao i za veću grupu ljudi, akamoli za jednog čovjeka. Potrebno je bilo obići naselja, posjetiti ljude, razgovarati i korespondirati s potencijalnim suradnicima, napisati stotine pisama, urgirati više puta i pismeno i osob-

nim posjetom neke suradnike, konačno potrebno je bilo provjeriti stotine podataka. Trebalo je istovremeno zanimati se da li ima kakvih izgleda za subvenciju, a i slušati odgovore: nemamo novca..., odgodite za bolja vremena..., navratite drugom prilikom..., napišite molbu pa ćemo je razmotriti na našoj sjednici, itd. itd. Izvukao sam ipak pouku iz primjera zbornika koji je prije desetak godina bio najavljen a nije se pojavio. Bio sam svjestan da bi odgađanje značilo prekid kontinuiteta upornosti, posla i da se takvim načinom nikada ništa ne može završiti.

Kad sam se odlučivao za profil i sadržaj Zbornika, poslušao sam savjete i želje ne samo naše korčulanske intelektualne elite nego i naših radnika i težaka, a sve u želji da Zbornik bude pristupačan svakome. Zato se tu nalazi i narodno blago svih vrsta koje će svojom neposrednošću i iskrenošću, siguran sam, izvanredno djelovati na svakog čitaoca, naročito zbog raznovrsnosti naše tradicionalne kulture i našeg narodnog izraza.

Ovdje objavljeni prilozi potaknut će da se u nas razvije osjećaj za ispravno vrednovanje tradicije, za čuvanje naših umjetničkih, historijskih i etnoloških spomenika i pojava. Jer »svuda u svijetu primijećen je poticaj koji turizam daje oživljavanju i primjeni folklora jer mu je potreban svojevrsni šou« (Dunja Rihtman-Augoštin u Vjesniku od 10. II 1970). A to znači da bi pored izvođenja viteških igara (moreške u Korčuli i kompanjije u selima otoka) i gajenja crkvenog folklora (bratovštine) trebalo oživjeti i na određen način prikazati domaćem i stranom turistu i ostale zanimljive narodne običaje (npr. ženidbene, trganje naranče, utrke čamaca na vesla i jedra), a kod toga pružiti i naša narodna jela.

S razvitkom turizma i privrede pomalo nestaje stari način života i zabave koji je bio karakterističan za staru Korčulu. Da se ne bi zaboravilo kako je prije bilo, objavljene su ovdje i crtice naših korčulanskih pisaca u lokalnom govoru, jer nam dočaravaju minule događaje u kojima je vrlo često bilo mnogo vedrine. Time smo ujedno pokušali oteti zaboravu imena nekih korčulanskih pisaca koji su živjeli i stvarali u minulim stoljećima sve do naših dana. Njihova imena i djela ujedno pokazuju da je otok Korčula imao u prošlim vremenima i svoje istaknute ljubitelje i njegovatelje pisane riječi, nauke, kulture i javnog života.

Onima koji će se začuditi što se među književnicima ovdje zastupljenim ne nalazi ime Petra Kanavelića, moram skrenuti pažnju da je taj najveći korčulanski književnik ovdje namjerno izostavljen jer je u štampi poseban zbornik gdje je osvjetljena njegova ličnost i doba u kojem je djelovao.

U Zborniku sam uspio okupiti tekstove 50 autora različitih generacija i zanimanja, koji potječu gotovo iz svih naselja otoka, osim malog broja eminentnih suradnika koji nisu Korčulani. Dok su neki od suradnika već dobro poznati našoj javnosti, jer se vrlo intenzivno bave literarnim ili naučnim radom, pa su nam u svom stvaralaštvu ostavili već vrijedna djela, dotle su drugi, čiji su literarni i drugi radovi objavljeni ovdje po prvi put, dosad bili vrlo malo ili nimalo poznati našoj javnosti; ima i onih koji nisu dosad nigdje ništa objavljivali, a to se sve vidi iz sažetih biografija svih suradnika na kraju Zbornika.

U ovom svesku uglavnom samo prva dva članka obrađuju danas najaktuelnije privredno-turističke probleme otoka, tj. uvjete i mogućnosti razvoja

korčulansko-pelješkog područja, dok je ostali obilni materijal objavljen ovdje uglavnom retrospektiva. Učinjeno je to namjerno, budući da je, kako saznajem, u pripremi »Studija o Korčuli« (takav joj je preliminarni skraćeni radni naslov) koja bi trebala sadržati studije stručnjaka različitih područja o uvjetima i pravcima razvoja korčulansko-pelješkog područja i koja će moći poslužiti za praktične akcije. Svakako, objavljivanje prvog sveska Zbornika otoka Korčule, koje će, nema sumnje, ispuniti radošću i zadovoljstvom ne samo inicijatore i suradnike nego i čitaoce, postavlja pred nas i nove obaveze.

Što se tiče profila Zbornika, njegova sadržaja, teme su neobično raznolike, a i suradnici: od akademika, književnika, profesora i društvenih radnika, do radnika i težaka, pa čak — vjerovali ili ne — dvoje nepismenih suradnika (jedna plemkinja koja je živjela u XVIII stoljeću i jedan pastir). Suradnici pripadaju ne samo staroj nego i mladoj generaciji koja sada djeluje i stvara.

Moram istaknuti da smo se pri proučavanju ovoga što smo ovdje prikazali moji suradnici i ja morali uvlačiti među stare papire ili prebirati po sjećanju te navikavati se osluškivati govor i šapat naših starih koji su živjeli prije nas i koji su ponekad papiru, a ponekad samo bockavom pjesmom koja se prenosi od koljena na koljeno očitovali svoje boli, brige i radosti.

Na kraju dužnost mi je izreći zahvalnost svima onima koji su shvatili važnost ovog pothvata te me pomagali na bilo koji način, a znajući da ovaj Zbornik ne uživa nikakve subvencije, poslali svoje priloge, ne tražeći nikakvog honorara za svoj rad.

Posebno se zahvaljujem dru Vinku Foretiću, Vinku Ivančeviću (Dubrovnik), Lovoru Dragojeviću (Beograd), Anti Bačiću — Grlici (Sarajevo), Anti Baničeviću (Čara), Dinku Šegedinu — Buti, recenzentu prof. Zoranu Palčoku, koji je jednakim marom kojim je pomogao kod knjige »Otok Korčula« i ovdje izvršio preuzeti zadatak, lektoru Vjekoslavu Zrncu i Ivanu Uščumliću (svi iz Zagreba). Izraze zahvalnosti na savjetima kod pojedinih članaka dugujem i ostalim pomagačima i savjetnicima, a njihova imena navedena su u bilješkama uz članke. Pri skupljanju narodnih pjesama i verasa Mikota Pastira pomagalo mi je takoreći cjelokupno stanovništvo zaselka Postrana, pa iako ovdje zbog skučenosti prostora izlazi samo neznatan dio Mikotovih verasa zahvaljujem posebno Ivanu Curaću — Fedelici i Dušanu Grbinu. Osobito se zahvaljujem društvima »Bratska sloga« u Žrnovu i »Crnomiri« Čari kao i Mjesnoj zajednici Čara, koji su pristali da budu suizdavači.

Na kraju se unaprijed zahvaljujem svima onima koji će pročitavši ovaj prvi svezak Zbornika otoka Korčule, poslati dobronamjerne primjedbe, naći dopune, a i teme koje bi se eventualno kasnije, u II svesku mogle obraditi.

Marinko GJIVOJE

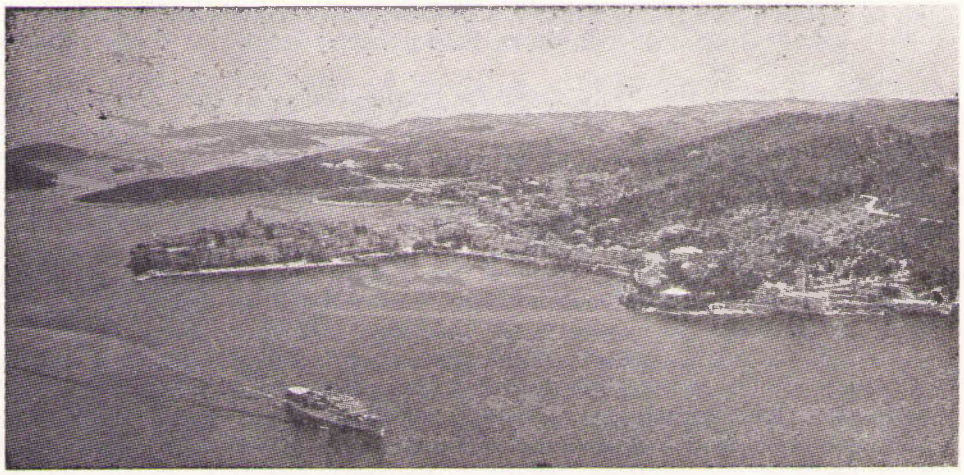
Inž. arh. Anđelko PIVAC

O daljnjem razvoju izgradnje grada Korčule

Izgradnja starog grada Korčule i njenih predgrađa došla je vjekovnim razvojem do svojih mogućih prostornih granica. Do XVII stoljeća izgradnja se odvijala unutar gradskih zidina. Kasnije je prešla izvan tih već tada skučenih okvira te se počela u XVIII st. širiti izvan njih, uz jugoistočnu i zapadnu obalu. Taj je razvoj tekao relativno mirno cijelo XIX i u prvoj polovici XX stoljeća sve do početka drugog svjetskog rata.

Intenzivnija izgradnja počinje nakon oslobođenja. Pored škole (gimnazije), Doma kulture, hotela, nekih privrednih objekata, autobusne stanice, rekonstrukcije pojedinih dijelova grada i dr., to se naročito odnosi na stambenu izgradnju koja se širila po padinama zapadno i jugoistočno od staroga grada. Uzrokovala ju je, pored općeg privrednog razvoja, posebno izgradnja novog brodogradilišta na Dominču.

Prostor, koji je još bio raspoloživ, iskorišten je do (a može se reći i preko) krajnjih mogućnosti, pa je tako — pored mjestimičnih interpolacija — izgradnja došla do samih granica parka »Hobera« na jugoistoku i do rubova mlade šume ispod »Fortece« na jugozapadu. Osim toga, raznim vilama ili obiteljskim zgradama popunjene su sve, od prije rata preostale, praznine uz obalu od zapadne uvale Strečice pa sve do Kalca u Luci, jugoistočno od grada. Tako je raspoloživi prostorni okvir ispunjen.

Panorama grada Korčule sa Lukom i otocima u pozadini

AGFOTO – Zagreb

Dio staroga jezgra grada sa zapadnim dijelom predđrađa (uz izgrađenu obalu) i brdovitim terenima u pozadini.

AGFOTO – Zagreb

Prateći ovaj razvoj, pitali smo se već poodavno dokle ćemo se moći kretati (i po malo stiskati) u tim prirodnim okvirima — i kuda dalje? Jer unatoč tome što se vjerovalo da će se ono što će Korčula trebati nekako smjestiti (pored interpolacija) po prigradskim padinama, život je to već dosad demantirao i više je nego očigledno da za daljnji razvoj treba tražiti nove prostore dalje, izvan tih okvira.

Može se ovdje reći da je s gledišta arhitektonsko-urbanističkih proporcija (u odnosu na stari grad) velika sreća što nam konfiguracija terena, park i šume ne dopuštaju daljnje razvlačenje nove prigradske izgradnje. Jer grad, tako lijep i tako jedinstvene koncepcije, kao što je Korčula, već danas teško podnosi tu svoju novosagrađenu pozadinu, a daljnjim njenim povećanjem odnos bi se nedopustivo pogoršao.

I tako smo eto nekako samom prirodom primorani (budući da život i razvoj teku dalje) da prihvatimo jedan od savremenih urbanističkih principa: da se grade grupacije naselja, a ne beskonačni nizovi, pojasevi ili sl.

Položaj Korčule, njena saobraćajna, općeprivredna, trgovinska i druga kretanja, naročito predstojeći razvoj turizma, uzrokuju takve demografske promjene i koncentracije da je razvoj izgradnje — pa i intenzivnije — neminovan. Stoga se moraju naći i pripremiti novi prostori. Dapače, sve ukazuje na to da je to trebalo učiniti već prije. Pa kad je već tako, moramo ne samo opredijeliti se gdje i kako graditi nego i izvršiti što bolje i hitnije pripreme za to. Štete će inače biti nenadoknadive.

Ne može se reći za daljnji razvoj izgradnje Korčule odnosno za jednu novu grupaciju gradskog naselja da ima mnogo izbora. Onom tko poznaje terensku situaciju ne treba mnogo dokazivati da strmi tereni (zapadno od grada, tj. od Strečice), zatim brdovitost, šuma i park s južne strane, ne omogućuju usmjerenje izgradnje u tim pravcima te da jedino (pored eventualnih padina i doline južno od Hobera) preostaju tereni prema jugoistoku kao situaciono najpogodniji i najbliži gradu (a opet sa sretnim »tamponom« koji čini Hober). To je prostor nad Lukom, tj. iznad njene južne obale, gdje se već sada gradi (na žalost bez plana) i gdje se naziru počeci budućeg novog naselja Korčule.

S obzirom na ovakvo stanje stvari, treba pozdraviti što je u »Idejnoj studiji generalnog plana pelješkog kanala«, izrađenoj u Urbanističkom zavodu u Splitu (u okviru Regionalnog plana »Južni Jadran«) upravo ovaj teren predviđen za novo korčulansko naselje.

Ako se uzmu u potanja razmatranja i vrednovanja samo neki osnovni kriteriji kod lociranja jednog ovakvog naselja, kao što su: opći položaj (u odnosu na matični grad te okolna mjesta, zaseoke i sl.), zatim saobraćajnice morske i kopnene, koje ga vezuju sa svima, klimatski uvjeti, konfiguracija i sastav terena, onda bi se nesumnjivo utvrdilo da ovaj teren ima doista sve potrebne kvalitete, pa stoga i razlog da mu se dade prednost. Sve ove, makar i letimično spomenute okolnosti obavezuju da se razmotri (prije nego se započne bilo koja veća izgradnja na ovom terenu ili u njegovoj blizini) kakvo će biti ovo naselje:

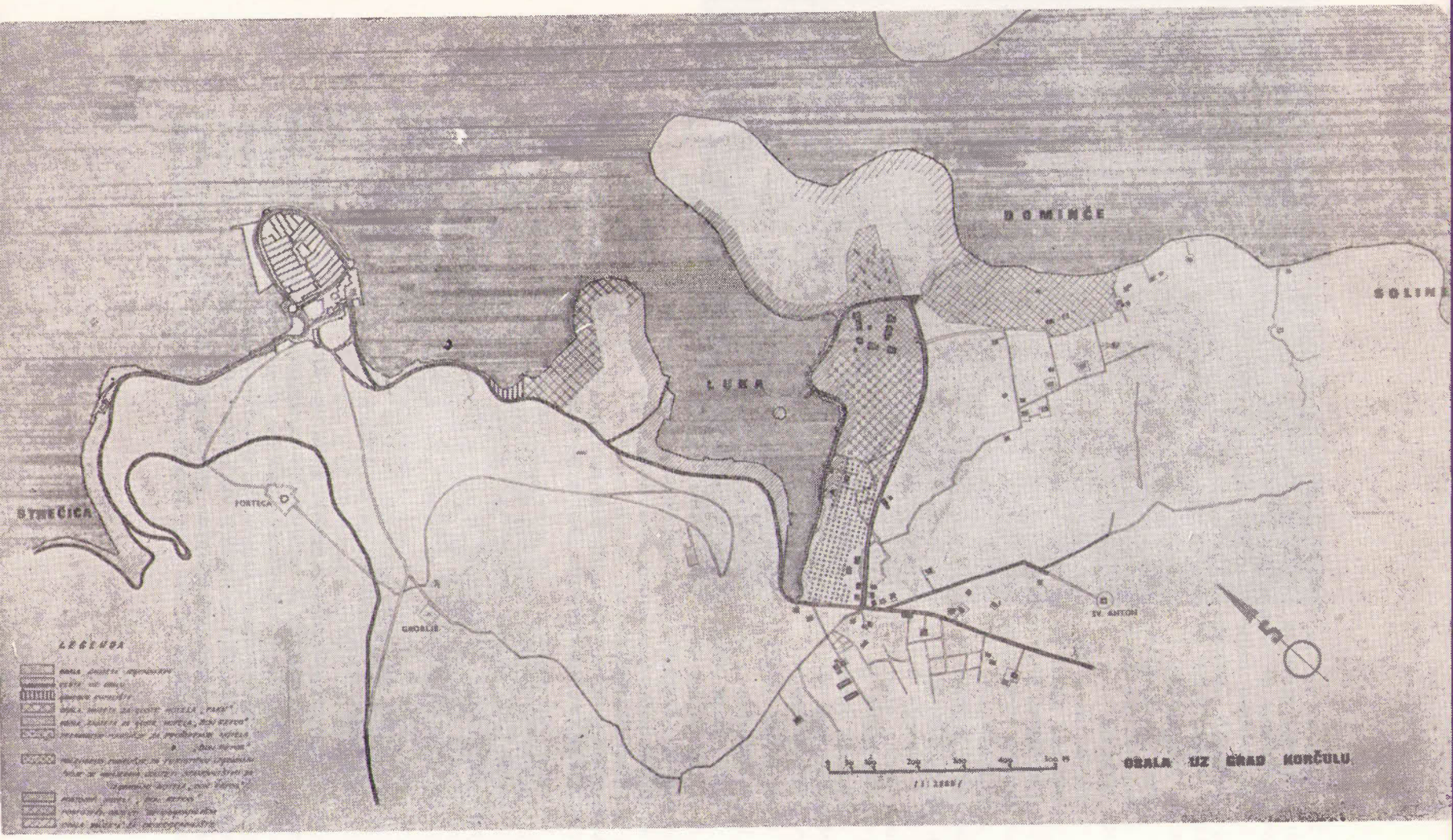
a) po svojoj veličini za bližu i dalju perspektivu;
b) po osnovnim i pratećim sadržajima (stanovanje, trgovine, servisi itd.), s obzirom na veličinu i konkretnu udaljenost od današnjeg grada;
c) po načinu izgradnje: da li gušća »gradska« ili rjeđa, slobodnija »vangradska« izgradnja s više slobodnog prostora i zelenila;
d) kakve saobraćajnice, naročito interne i u vezi s time garaže, parkirališta, pristaništa itd.

te da se nađu rješenja i daju odgovori na niz drugih pitanja o kojima je po pravilu nužno voditi računa pri planiranju jednog naselja ili grada.

Pri ovim razmatranjima od osobite je važnosti utvrditi vezu novog naselja s morem te značaj i karakter Luke, kako u odnosu na matični grad, tako i u odnosu na buduće naselje. Da li to ima biti od grada udaljena uvala, isključivo za turizam i rekreaciju, ili će ona (što je vjerojatnije) postati s obzirom na svoj položaj sastavni dio starog i novog grada i povezati sve to u jedinstveno gradsko područje sa svim onim sadržajima, rješenjima i obilježjem koje će život i razvoj tom i takvom području nametnuti.

Pri planiranju novog naselja nije moguće a da se o svim tim (i drugim) pitanjima ne vodi računa.

Mi o njima raspravljamo s razloga što u »Studiji« o kojoj je riječ ta pitanja nisu bila razmatrana ili su se možda razmatrala, ali sasvim jednostrano s gledišta turizma. Jer u toj »Idejnoj studiji«, koja je dovršena 1968. godine, pored naselja označenog nad Lukom, istodobno je predviđen čitav priobalni pojas (južne strane Luke) od »Kalca« do hotela »Bon Repos« za t. zv. komercijalni turizam, nastavljajući tako na postavkama nekih ranijih nedorečenih koncepcija (ili općinske odluke), pri kojima nikada nije cijela problematika

Situacija grada Korčule i prigradske obale. Desno: Dominče (sa brodogradilištem) i Soline. Na crtežu je prikazana izgrađenost obale od Strečice do Kalca u Luci kao i još slobodni dio terena i obale Luke između Bon Repos-a i Kalca, predviđen za turističku izgradnju, iznad kojeg dolazi naselje »Nova Korčula«.

Situaciju izradio arh. A. Pivac

bila razmatrana ni sagledana u svojoj kompleksnosti i uzajamnoj povezanosti, a niti kao takva prihvaćena.

Općina je već početkom 1967. godine ovaj teren dodijelila — od grupe građana (1966. godine) osnovanom — poduzeću »Turist-progres« (vjerojatno u duhu ranijih, nikada ne razrađenih zamisli), u svrhu izgradnje turističkih objekata. Ovo poduzeće, malo nakon svog osnivanja, integriralo se s velikim komercijalnim i turističkim poduzećem »Progres« iz Beograda koje angažira znatna sredstva za hotelsku izgradnju te postavlja na tom terenu svoj program i naručuje urbanističko-arhitektonske planove za cijeli južni priobalni pojas Luke (tj. na terenu do kojeg je došlo integracijom). Teren u programu tretira kao svoj, isključivi, teritorij (zatvorenog tipa).

Ne ulazeći ovdje sada u to da li je Općina trebala dati taj teren na način kako je to učinjeno, bez urbanističkog plana područja, parcelacije, bez uređenja zemljišta i (natječajem ili bez njega) izbora najpovoljnijeg ponuđača, činjenica je da se priobalni pojas rješava izolirano od svoje prirodne pozadine, stvara se njime barijera između mora i novog naselja, a sva se ona prije navedena pitanja nisu ni sagledala, ni riješila, a kamoli zakonom utvrđenim postupkom prihvatila.

Smatram da je dužnost svih nas koji imamo neke veze s tim našim krajem, posebno nas, kojima je urbanizam i prostorno planiranje struka, da ukažemo — dok je još vrijeme* da takvo postavljanje stvari i njihovo rješavanje nije dobro. Ni s gledišta novog naselja, tj. stanovnika toga kraja, koji tamo rade i žive cijele godine, a ni s gledišta prosperiteta turizma, hotelskih poduzeća od kojih naša privreda (a u širim razmjerima čitava društvena zajednica) toliko očekuje.

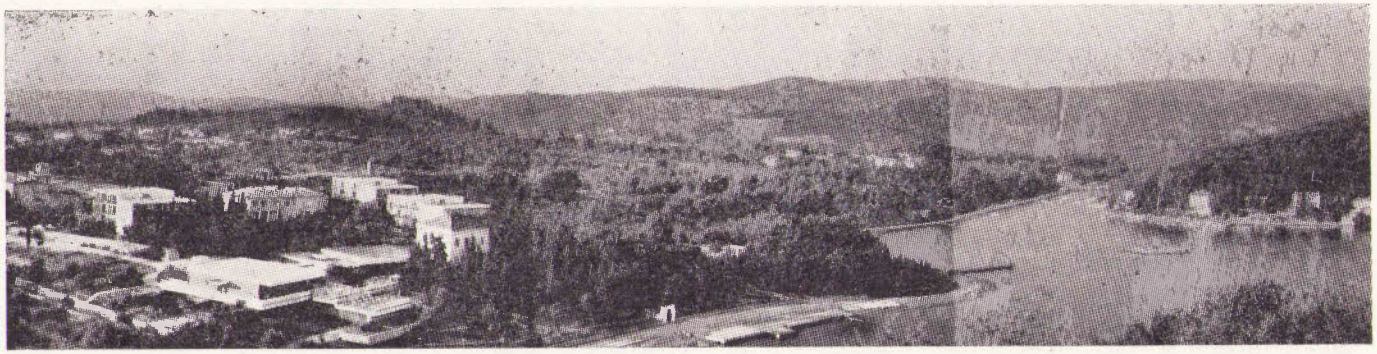
Prije svega, čitava obala Korčule (kako je to i uvodno napomenuto), od Strečice pa do Dominča, potpuno je zauzeta. Bilo individualnim stambenim zgradama, vilama (Strečica i Luka), bilo javnim saobraćajnicama ili je pak zauzeta od strane dvaju hotelskih poduzeća (»Hober« u gradu i »Bon Repos« u Luci), dok je Dominče blokirano brodogradilištem. I upravo još jedini slobodni, neizgrađeni prostor je južna (jugoistočna) obala i padine Luke i taj bi se sada imao također blokirati izgradnjom zatvorenog tipa, tj. samo za hotelske goste.

Tu se doista i najozbiljnije nameće pitanje kome ima služiti naša obala, ako domaće stanovništvo, koje tu živi i radi čitave godine (pa i brojni vanhotelski gosti) ne mogu se koristiti njome nego je ona namijenjena stranim hotelskim gostima (u glavnom ljetni boravak) i za manji broj obitelji, koje imaju kuće i vile uz samo more, pa tu praktično za drugog i nema pristupa.

U ovakvim prilikama, naročito kad se predviđa izgradnja novog naselja (o kojem je riječ), neshvatljivo je da se ovaj inače posljednji, slobodni prostor tako olako daje za izdvojenu hotelsku izgradnju.

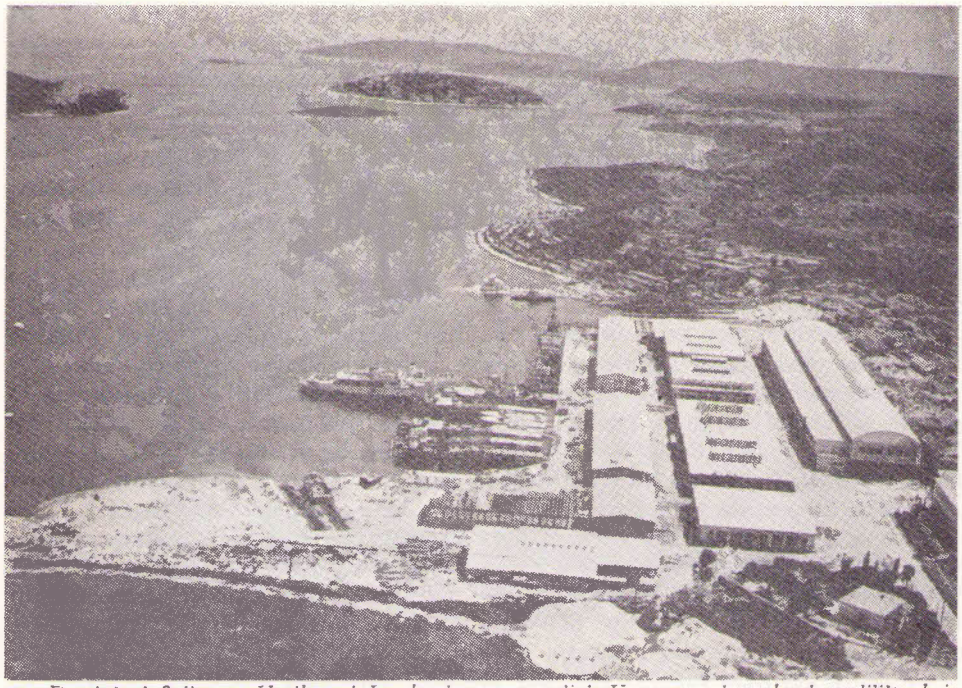
Kad bi novo naselje bilo 2-3 km negdje u pozadini (jer sigurno da sva naselja nisu, niti mogu biti kraj mora), to bi se dalo shvatiti, ali ovako da je ono 150-200 m od obale, a da obali pristupiti ne može (već je lani izgrađena neka barijera u Kalcu), to je doista slučaj svoje vrste, koji bi malo tko

* Autor ovoa napisa uputio ie u vezi s time početkom studenoga 1969. pismo Općinskoj skupštini Korčula — prilikom razmatranja idejnih urbanističkih rješenja tog priobalnog pojasa za poduzeće »Progres«. Kopije su upućene još: Direkciji plana »Južni Jadran« Dubrovnik, Urbanističkom zavodu za Dalmaciju Split, Mjesnoj zajednici Korčula, Turističkom društvu Korčula, Poduzeću »Progres« Beograd — hotelu Korčula i Hotelskom poduzeću »Hober« Korčula.

Postojeći objekti hotela Bon Repos u Luci sa prostorom predviđenim za širenje (sredina slike) i parkovskim površinama. Desno: uvala Kalac. Iznad nje teren za naselje »Nova Korčula«, gdje se već naziru prve (neplanski) građene zgrade.

Foto: Arh. A. Pivac 1969.

Dominče i Soline sa Vrnikom i Lumbardom u pozadini. U prvom planu brodogradilište koje se usjeklo u slikoviti pejzaž.

AGFOTO – Zagreb

i rijetko gdje mogao svom stanovništvu priuštiti. (To nam samo govori koliko se znamo jednostrano zanijeti nekom idejom, a da na mnogo šta drugo ne mislimo).

Moram ovdje istaknuti da je neotuđivo pravo domaćeg stanovništva (sadašnjeg, koje tu živi nad Lukom, a pogotovu onog sutrašnjeg, mnogo brojnijeg) da ima mogućnost pristupa moru svojim barkama koje tu imaju svoju bazu i zaklon, a koje su od životne važnosti i sastavni su dio života naših ljudi. To pravo se odnosi ne samo na pješački pristup nego i kolski, za dovoz i odvoz raznih materijala i robe. A zaštititi kupače treba, ali ondje gdje je doista mjesto za kupanje.

Pored ovog pitanja, sigurno je da će se pri temeljitijoj analizi prilikom izrade generalnog urbanističkog i detaljnog plana ovog područja, pri definiranju karaktera Luke, bliže odrediti i sadržaji ove obale i padina iznad nje. Ali da ova obala, kao i pojas iznad nje (barem do bivšeg kupališta, tj. nedavno srušenih »Novih banja«), ima ostati slobodna i pristupačna za svakoga, to je izvan svake dvojbe.

Toliko o tome za sada, s gledišta odnosa između naselja, luke, obale. Što se pak tiče položaja i pravca razvoja turističko-hotelskih objekata može se reći, ako se tu stvari postave kako treba, tj. nešto drukčije nego je zamišljeno, da će to ne samo omogućiti logičnu vezu naselja s morem nego će pridonijeti i prosperitetu turizma.

Radi se o kapacitetima, konkretno o broju kreveta (kao i odgovarajućim pratećim objektima i sadržajima) te o prostornom usmjerenju, tj. pravcu

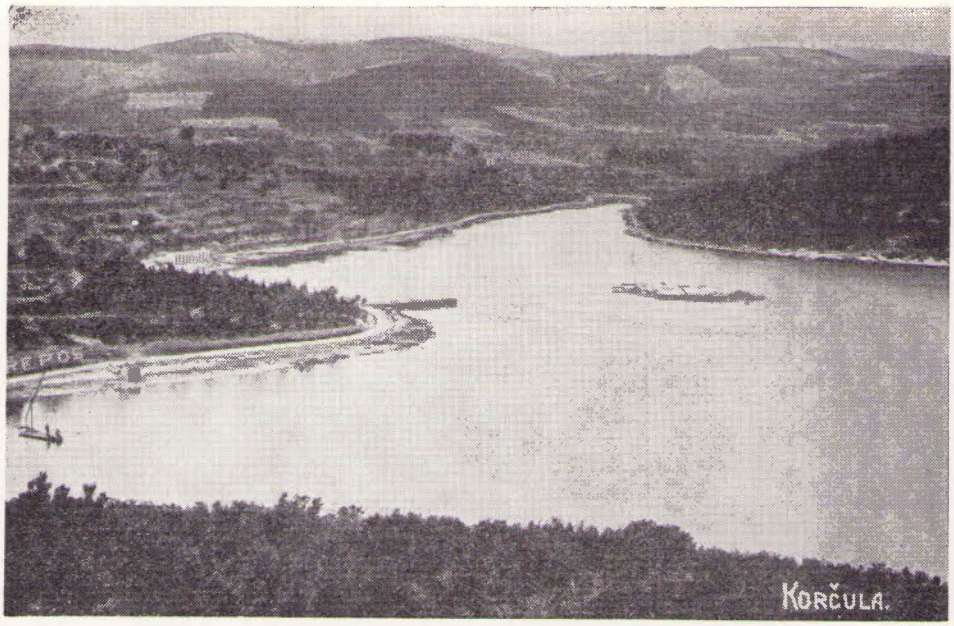
razvoja turističkih objekata. Već sama »Idejna studija« predviđa nešto previše kreveta, tj. 900 u hotelskim objektima i 160 u tzv. turističkom naselju (predviđenom bliže Kalcu), ukupno dakle 1060 kreveta. U programu »Progresa« taj je broj još povećan, tj. na oko 1200 kreveta, a s komercijalnom rezervom (na koju su i prateći objekti dimenzionirani) na 1500 kreveta. Nema sumnje da je ovo, za tako malu luku, prevelik broj, to više što je dobar dio obale, naročito prema Kalcu, gdje je zamišljeno turističko naselje (odnosno hotelski paviljoni), zbog ceste, skučenosti i plitkoće mora, uopće nepodesan za kupanje.

Najljepši dio Luke, najmirniji i podesan za kupanje je upravo onaj na kojem se nalaze sadašnji hotelski objekti Bon Reposa. Zato je bila i ispravna orijentacija da se taj teren, koji je poslije drugog rata godinama služio za druge svrhe, opet privede svojoj ranijoj namjeni, proširi i uredi. Dubina tog terena omogućava širenje i izgradnju, ali do **stanovite granice.** Takvo je stanovište zauzeto i na Savjetovanju stručnjaka održanom u listopadu 1965. godine u Korčuli. Ako se zna da bolji gosti ne žele pretrpane ambijente, da traže prirodu i mir, onda je više nego dovoljno da se postojeće jezgro proširi od sadašnjih 480 na oko 750 do 800 kreveta, lijepo uredi i dobro organizira kako bi postalo privlačno i rentabilno. Time bi se dobilo mnogo, a Luka i njena obala bile bi iskorištene u punoj mjeri. Naročito, ako se uzmu u obzir i gosti u privatnim sobama, a (s dopuštenjem) i dio domaćeg stanovništva. Tiskati se s izgradnjom u tijesni rukavac Kalca (možda zbog postojanja cesta?), sprečavati optimalno rješenje područja, to neće biti sreća ni za turizam, a ni za stanovništvo grada i naselja Korčule, o čemu je riječ.

Pitanje daljnjeg razvoja turizma, odnosno izgradnje hotelskih objekata na ovom užem korčulanskom području stvar je daljnjih, većih pregnuća. Nema sumnje, da kad ne bi postojalo brodogradilište, da bi daljnja grupa hotelskih objekata bila idealna na Dominču. Ovako se na to mora pričekati dok vrijeme ne ukaže što s brodogradilištem, da li ima tamo ostati? Ako da, onda kakvo da bude, čime da se bavi i što mu treba. To je za Korčulu, veliko pitanje na koje će morati što prije uslijediti odgovor.

Ovako nam, kao prvi teren iza Dominča, ostaju Soline. Najvjerovatnije jedna od naljepših pozicija u tom našem kraju. Dubina terena uz jednu pristupačnu obalu, blage padine, širina mora i jedan od najljepših pogleda na korčulanski arhipelag. Badija, Planjak, Baretica, Kamenjak, Sutvara i divni drevni Vrnik, sve se to pruža, uz pogled na širinu Pelješkog kanala, čovjekovu oku kao rijetka, izuzetna ljepota, ljepota, koja može privući i najizbirljivije goste, ljepota koja obazuje. Prići ovom terenu (još potpuno netaknutom), koncipirati ono što tamo treba da dođe velika je odgovornost. Za to treba mnogo umijeća i velike ljubavi. Izgradi li se ovo, a mjesta ima za planom predviđene kapacitete, onda bi za Korčulu to bilo sasvim dovoljno. Dovoljno za sve ono što dobro organiziranom turizmu treba. I za to se dalje, sve do Lumbarde, ne bi smjelo graditi ništa. Naročito ne na Krmači. Ne samo zbog starim kamenolomima izrovanog terena, brdovitosti i izloženosti buri, nego i radi samog Vrnika koji bi (uslijed neposredne blizine) izgubio mnogo od svoje jedinstvene ljepote. Prostor oko njega, ovakav kakav je, sastavni je njegov dio, njegova potrebna pozadina i u tu se ne bi smjelo dirati, a nije ni potrebno.

Što se tiče Lumbarde, o njenoj vrijednosti i ljepoti ne može se tek usputno govoriti. To je posebna zadaća i njoj treba posebno posvetiti punu pažnju.

Luka kod grada Korčule (1930 g.)

Kao rezime ovog kratkog, makar samo djelomičnog, razmatranja proizlazi:

- **da Korčula težište svoje daljnje izgradnje treba (osim pojedinačnih interpolacija u dosadašnjim gradskim okvirima) prebaciti na novi teren koji se pokazuje kao najpogodniji u smislu onog što je izneseno;**
- **da se novo naselje ne smije odijeliti od mora bilo kakvom izgradnjom zatvorenog tipa, nego da taj dio obale, uz koji je poželjan zeleni pojas (pa makar i došli pojedini manji turistički objekti), ostane pristupačan domaćem stanovništvu i vanhotelskim gostima;**
- **da se hotel Bon Repos izgradi oko sadašnjeg jezgra do potrebnih i optimalnih granica i uredi sa svim što takvim objektima pripada, a da se daljnja izgradnja usmjeri na Soline odnosno na područje Lumbarde.**

Ovoj izgradnji ne može se, a niti smije prići bez generalnog urbanističkog plana (koji bi morao obuhvatiti cijelo ovo područje), kao i detaljnog urbanističkog plana za one terene o kojima je ovdje bila riječ. Sredstva koja su potrebna za to ne bi smjela biti zapreka. Za te planove kao i za uređenje (»komunaliziranje«) zemljišta, sredstva bi se morala naći (makar i kreditna). Jer sigurno je da bi se ona mnogostruko povratila prodajom urbaniziranog i uređenog zemljišta, na što nas upućuju i smjernice nadležnih organa, a i pozitivni propisi.

Svaki drugi put bilo kakve improvizacije ili prejudiciranja s parcijalnim rješenjima predstavljao bi pogrešku s nepopravljivim posljedicama. I suprotno, pođe li se ispravnim putem i stvari dobro odmjere i postave, možemo doći do vrijednih rješenja i radovati im se.

I na kraju, neka misli ovdje iznesene ne ostanu samo želje i vizija jednog arhitekta koji je svoje djetinjstvo proveo u tom predivnom kraju, nego neka to postane stvarnost koja će biti naš ponos, a za sreću i blagostanje radnih ljudi našega kraja.

dr Ante LEŠAJA:

O turističkoj orijentaciji u razvoju općine Korčula

(Prilog raspravi o privrednom razvoju područja)

U razmatranju mogućnosti, pravaca i oblika privrednog razvoja u suvremenim prilikama jedino je opravdano poći od suvremenih saznanja i kriterija razvoja. To naglašavam na početku da se izbjegnu mogući nesporazumi; svaki, naime, napor da se u danim prilikama uoče poremećaji u privrednom razvoju (koji je, kao što je poznato, osnova sveukupnog društvenog razvoja) mogu izazvati nesporazum, a oni proizlaze iz konkretnog položaja i interesa onih od kojih razvoj zavisi. Problem se još više komplicira kada je razvoj dospio do tačke u kojoj samo radikalno nov pristup može riješiti nastale poremećaje u privrednom razvoju. Upravo je takav slučaj u općini Korčula.

Stoga ću ovdje najprije nešto reći o pristupu razvoju, zatim o stanju, pa osnovnoj privrednoj mogućnosti i, konačno, o izboru pravca rješavanja.

I

Pristup razvoju određen je dvjema okolnostima: najprije ocjenom izvora[1]) kojima se raspolaže, a zatim ocjenom stanja. Pošto je to utvrđeno, određuje se pravac razvoja, pri čemu se vodi računa da elementi razvoja budu ostvareni u suvremenom obliku (opseg, organizacija, vremenski slijed). Tek tako poslovna akcija može biti uspješna i predstavljati snagu koja autonomno osigurava razvoj.

Posebno treba naglasiti razliku u pristupu razvoju jednog objekta ili jednog područja. Odluke o razvoju područja su složenije naravi, jer nužno traže svestraniju informaciju, veće napore u usklađenju različitih djelatnosti (privreda, javne službe, školstvo, zdravstvo, trgovina i sl.). Suvremena saznanja nauke o regionalnom planiranju su takva da omogućuju zaista efikasna rješenja,[2]) pa je poznavanje tih rezultata elemenat serioznog pristupa. Jasno je da ovaj zahtjev nije akademske, nego praktične naravi.

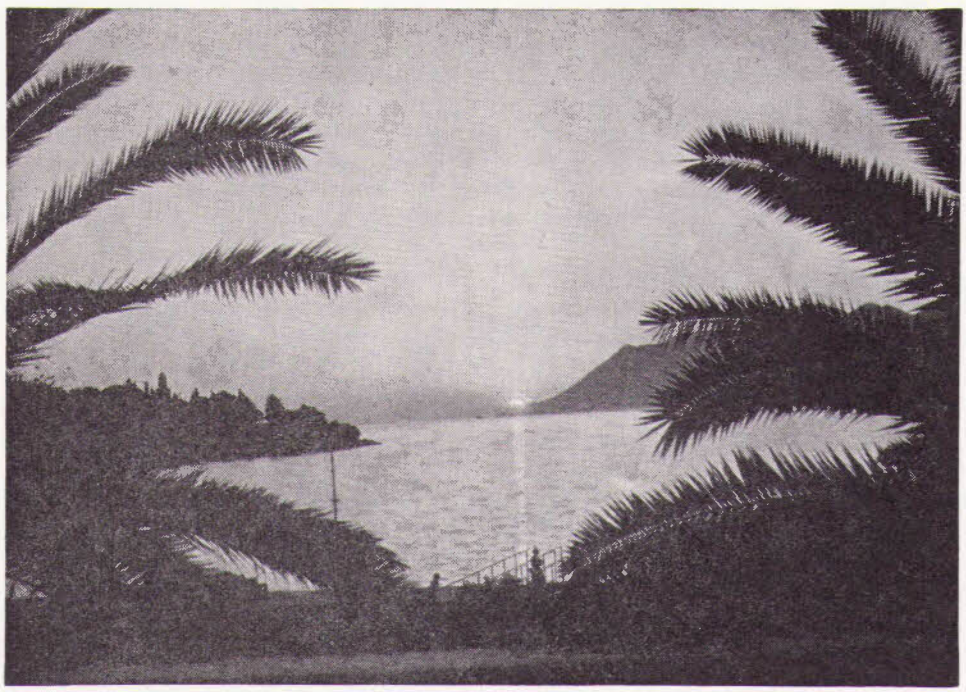
---

1) Odmah skrećem čitaocu pažnju, da na području Korčule prema dosadašnjim znanjima nema specifičnih izvora koji bi dozvolili razvoj neke ekstraktivne i na njoj zasnovane prerađivačke industrije. (Vidi o tome: dr Stevo Vojnović, Prirodna bogatstva Jugoslavije, Narodne novine, 1958; Korčula u Enciklopediji Jugoslavije, svezak V JZZ, 1962.)
Glavno prirodno bogatstvo područja je pejsaž i tlo uključiv i klimatske prilike, iz čega onda slijedi zaključak o osnovnoj privrednoj mogućnosti razvoja i usklađivanju napora u ostalim djelatnostima s tom mogućnošću. (Vidi o tome više u radovima citiranim u bilješci 8.) Uvjeti ekonomske revalorizacije upravo su predmet ovoga priloga. Samo uzgred napominjem da se ovime ne odbacuje mogućnost budućeg utvrđivanja nekog drugog izvora na koji bi se oslanjao privredni razvoj područja.

2) Ovom prilikom skrećem pažnju čitaocu na neke radove što su sintetske naravi, pa je studij literature koju navode ti radovi uvijek moguć: W. Isard, Methods of Regional Analisys: an Introduction to Regional Science, New York, 1960.; R. J. Charley — P. Hagget, Socio-Economic Models in Geography, London 1967; O. S. Pčelincev, Ekonomičeskoe obosnovanie razmeščenija proizvodstva, Moskva, 1966.: Cities, grupa autora, London, 1967. Pored ovoga postoje brojni članci aktuelne naravi u različitim časopisima koje ovdje ne treba navoditi.

Zatim je važno naglasiti da je sastavni dio suvremenog pristupa uvažavanje institucionalnih uvjeta razvoja. U tom pogledu u našoj zemlji, a to je prisutno i na području općine Korčula, postoje brojna nerazumijevanja (položaja poduzeća, mjesnih zajednicâ, općinske skupštine).

U odlučivanju poduzeća moraju osigurati pozitivan poslovni rezultat. Međutim, poduzeća, zavisno od djelatnosti u kojoj posluju, te mogu osigurati samo ako u svom radu uvaže sve komponente prisutne i važne u danoj djelatnosti. To znači da poduzeća moraju neprestano uočavati komponente djelatnosti, organizaciono i poslovno im se prilagođavati, jer samo tako mogu u isto vrijeme ostvariti uspješno poslovanje sa stanovišta poduzeća i društvene zajednice. Ako postoji društveni interes, mora na rad poduzeća imati ingerencije i odgovarajući organ društvene zajednice.

Nezaboravni zalazi sunca viđeni s korčulanske obale
Foto: Nora Caragea (Hartwich) Frankfurt a/M

U slučaju turističke djelatnosti, osobito ako je to i glavna privredna mogućnost, Skupština općine najpozvanija je samoupravna institucija koja poduzećima ove djelatnosti predočava dimenziju društvenog interesa, navodeći poduzeća da ga uvaže, ako ona to nisu već učinila. Društveni interes u vezi s ovom djelatnošću najviše se izražava u, da tako kažem, »gospodarenju pjesažom« kao osnovnom »sirovinom« turističke ponude. To je u isto vrijeme osnova razvoja poduzeća i područja u cjelini; stoga je i u interesu poduzeća da »gospodarenje pejsažom« bude prikladno. Ako nije, to znači da u poduzeću ne postoje stručne snage sposobne da to uoče i poslovno definiraju, ili pak u poduzeću postoje posebni interesi kojih je zadovoljenje kratko-

ročno moguće i bez prikladnog »gospodarenja pejsažom«. U oba slučaja širi samoupravni organ društva dužan je intervenirati u okviru nadležnosti što proizlaze iz pozitivnih propisa. Međutim, da bi on to mogao mora i sam imati naučnu i stručnu razradu svih aspekata ovog »gospodarenja pejsažom«.

Ukratko, neosporno je da brzi razvoj privrede traži dalju razradu specifičnih oblika interakcije samoupravnih organa svih nivoa u skladu sa specifičnošću djelatnosti, a da im konstruktivnom osnovom može biti samo usklađivanje posebnih interesa sa širim društvenim interesom.[3])

II

Podaci o narodnom dohotku

(1962 = 100)

	Indeks ND u 1967.	Učešće u ND — struktura 1967.		
		Trgovina	Ugostiteljstvo	Industrija
Jugoslavija	272,1			
Korčula	279,9	22,3	13,7	28,8
Dubrovnik	328,7	42,6	30,0	8,2
Hvar	283,6	28,3	38,7	5,6
Makarska	382,1	36,8	43,2	14,0
Split	289,5	27,5	7,2	33,7
Zadar	297,5	19,4	7,1	35,5

Jedan kratki osvrt na podatke u tabeli je potreban. ND općine Korčula raste otprilike tempom rasta ND u Jugoslaviji, ali sporije od ostalih općina. Ekonomskom analitičaru nameće se odatle zaključak o stagnaciji u razvoju općine Korčula, ako se uzme u obzir da su u proteklom razdoblju postojali veoma povoljni izgledi za brzi razvoj turističke djelatnosti, koju smatram osnovnom privrednom mogućnošću područja. Moguće je sporiti se o mogućoj brzini rasta narodnog dohotka, **ali ne i o mogućnosti i potrebi bržeg rasta od jugoslavenskog prosjeka.**

Razlog ovoj stagnaciji treba tražiti u strukturi narodnog dohotka, odnosno u strukturi nosilaca privrednog razvoja. Iz podataka u tabeli[5]) odmah je uočljivo da sadašnji obim turističke aktivnosti ne predstavlja odlučnu privrednu djelatnost općine Korčula, što je u raskoraku sa čvrstim zaključkom, da je upravo turizam privredna budućnost područja. Ne ulazimo ovom prilikom u procjenu »vrijednosti« (povoljnosti i sl.) ovakvog učešća ostalih dviju grana u stvaranje narodnog dohotka. Važno je, međutim, spomenuti, da navedeni tempo razvoja narodnog dohotka upućuje na potrebu proučavanja perspektive i poslovnog nivoa svih postojećih grana privrede; budući da je turistički razvoj bio ipak brži od razvoja ostalih djelatnosti to je njihov doprinos rastu

3) »Neposredni zadatak svih subjekata proširene reprodukcije jeste utvrđivanje dugoročnijih programa ekonomskog razvitka, u cilju potpunijeg zapošljavanja ličnih i korišćenje materijalnih činilaca proizvodnje, pretvaranje potencijalnih u aktivne proizvodne snage društva. Programima i planovima treba pre svega efikasnije usklađivati odluke nosilaca proširene reprodukcije i određivati glavne pravce razvitka na kojima će se koncentrisati snage i sredstva samoupravnih faktora našeg društva u cilju stalnog podizanja životnog standarda i ekonomske i društvene sigurnosti radnog čoveka«. (IX kongres SKJ, »Komunist«, 1969. str. 151, 152).

4) Svi podaci uzeti su iz publikacija Saveznog zavoda za statistiku SGJ – 60. do 69, zatim SB – 299 i SB 585. Podaci iz drugih izvora bit će posebno spomenuti. Proračun relativnih brojeva obavio je autor.

5) Podatak za Jugoslaviju nije mjerodavan pa ga ne navodim.

narodnog dohotka manji. Ako se, dakle, pokaže da neka privredna grana zbog stjecanja okolnosti (tržišnih, tehnoloških i sl.) mora biti prioritetni pravac razvoja, onda se u njenom stvarnom razvoju moraju tražiti razlozi nedovoljno brzog razvoja cijelog područja; otuda i obaveza i pravo svih mjerodavnih organa područja da je tretiraju kao djelatnost od bitnog društvenog interesa za to područje. Mislim da će se svaki čitalac složiti s tvrdnjom, da učešće sadašnje industrije ne bi smjelo biti veće od učešća turizma. Ako ovome dodamo da u strukturi narodnog dohotka općine Korčula društveni sektor učestvuje sa 78,6%, sigurno je da od kvalitete poslovanja poduzeća društvenog sektora i ispravnog pravca i oblika privrednog razvoja na tom sektoru zavisi tempo i kvalitet razvoja cijelog područja. Navedeni podaci (rast narodnog dohotka i njegova struktura) govore da je u oba ova aspekta stanje nepovoljno. Htio bi upozoriti, međutim, da se promjena tog stanja ne može postići improviziranim akcijama; a osobitu važnost dobija faktor vrijeme, tj. pravovremeno uočavanje i realizacija mogućnosti razvoja.

Pogledajmo sada pobliže razvoj same turističke djelatnosti.

Broj kreveta, noćenja i veličina turističkog prometa

Područje	— indeks 1967. (1962. = 100,0) Broj kreveta	Noćenja	Tur. promet
Jugoslavija	146,7	186,8[1])	319,0
Hrvatska	148,2	187,1	334,8
Korčula	280,6	164,7	163,0
Dubrovnik	255,3	119,9	232,6
Hvar	107,0	128,9	129,2
Makarska	203,9	221,1	254,3
Split	235,3	130,4	175,1
Zadar	267,0	187,1	186,3

[1]) Samo u društvenim objektima i primorskim mjestima.

Mora se dakle ustvrditi, da je razvoj turističke djelatnosti sporiji od prosječnog; ali je on uglavnom sporiji i od susjednih općina. Moglo bi se raspravljati i o tempu rasta navedenih veličina (u kojoj mjeri je, naime, ovaj rast »realan«, obzirom na mogućnosti, što je djelomično rečeno u komentaru uz prethodnu tabelu, i sl.), ali mi se čini uputnijim upozoriti na, da tako kažem, kvalitativni aspekt razvoja: odnos rasta kreveta, noćenja i prometa najlošiji je na području općine Korčula. Svatko će neosporno zaključiti (a ne samo ekonomist-analitičar) da je poslovanje u turističkoj djelatnosti nužno poboljšati. Teško je ovom prilikom reći u kojim sve komponentama, ali je sigurno da će s daljnjim proširenjem kapaciteta to postati aktuelnije nego je danas. Dodajmo još jednu ilustraciju navedenih odnosa: ako stavimo u odnos globalni kapacitet kreveta i noćenja u spomenutim općinama, onda je jedan krevet (uključivo, dakle, i kućnu radinost) bio korišten — prosječno dana u 1962. i 1968. — ovako: u Korčuli 69 i 73, Dubrovniku 62 i 95, Hvaru 78 i 87, Makarskoj 74 i 90, Splitu 59 i 76, Zadru 77 i 77.

Također treba navesti, da se Korčula (mjesto) i Orebić ne nalaze među mjestima koja u ukupnom broju noćenja učestvuju s 1,0% i više (takvih je

mjesta 24). Štoviše, u 1968. godini bilo je pet novih mjesta koja su nadmašila ili dostigla učešće Korčule, a da u 1962. godini u statističkim publikacijama nisu spomenuta kao značajna turistička mjesta. Za Orebić je to još nepovoljnije — 17 mjesta je dostiglo ili premašilo učešće Orebića. Ukratko, Korčula je učestvovala u ukupnom broju noćenja (primorskih mjesta) 1962. sa 0,5%, 1965. sa 0,65%, 1968. sa 0,8%, a Orebić 1962. sa 0,5%, 1965. sa 0,49% i 1968. sa 0,6%.

Za 1969. godinu podaci Osnovne privredne komune Split (»Informacije — Ugostiteljstvo i turizam«, godina VII, broj 5) pokazuju da je u ukupnom prometu (noćenja za osam mjeseci 1968. = 100,0) Dalmacija imala porast od 129,2, a od toga stranih turista 137,1, dok je općina Korčula imala niži porast: ukupno 126,1, a stranih 134,7. Ako položaj općine Korčula izrazimo učešćem u turističkom prometu Dalmacije onda je ono bilo u prvih osam mjeseci 1968. 4,65%, a u prvih osam mjeseci 1969. 4,54%. Opći zaključak o tendenciji ka stagnaciji vrijedi dakle, i za najnovije razdoblje (čak i kad zanemarimo, da ovdje navedena susjedna turistička područja gaje i zimski turizam, za razliku od općine Korčula).

Općina Korčula nema posebnih mogućnosti za ubrzani privredni razvoj, osim turističke djelatnosti, pa ona mora postati glavna inicijalna djelatnost, što danas nije. Ali ona to ne može postati uz uvjete i pristup razvoju, kakvi danas prevladavaju (način vođenja i poslovanja u toj djelatnosti, stanje infrastrukture[6]). Stoga oba ova aspekta treba mijenjati i razvijati u skladu sa suvremenim ekonomskim i društvenim kriterijima razvoja. Inače će se već sada izražena tendencija ka stagnaciji pojačati, a s njom i posljedice, među kojima je jedna od najnegativnijih — ubrzana emigracija stanovništva, i to u pravilu radno najsposobnijeg.[7])

Za bolje razumjevanje uočene tendencije ka stagnaciji područja općine Korčula moram upozoriti čitaoca da imam na umu relativno obilježje tog pojma. Nije sporno da privredna aktivnost područja apsolutno raste, da raste i obim turističke djelatnosti. Međutim gledati na razvoj s tog aspekta bilo bi pogrešno, da ne kažem neozbiljno. Razlozi su slijedeći: 1. važan je opći tempo, sadržaj i kvalitet razvoja, kome se mi moramo prilagoditi, ako želimo biti poslovno uspješni; 2. važan je momenat razvoja — odnosi tržišta i ekonomike djelatnosti, koji određuju obim kapaciteta, stil rukovođenja, sadržaj poslovne politike; 3. važna je konkretna situacija u raspoloživim mogućnostima razvoja — sirovine, stanje infrastrukture — koje u danim okolnostima traže optimalnu poslovnu akciju. I upravu **u odnosu** na ova tri razloga razvoj na području općine Korčula je nepovoljan; to osobito vrijedi za turističku djelatnost. Potrebno je reći da područje općine Korčula u svom razvoju nailazi na prepreke, koje na nekim drugim područjima nisu izražene u tako drastičnom obliku: relativna udaljenost, pojačana razmjerno lošim prevoznim prilikama, nedostatak vode, sasvim nedovoljna energetska opskrbljenost i sl. Sve je to vjerojatno doprinosilo navedenom tempu i kvaliteti razvoja.

---

6) Vidi sličnu ocjenu o stanju i mogućnostima razvoja turističke djelatnosti u studiji Ekonomskog instituta Rijeka: Povezanost razvoja turizma i obalne plovidbe, Rijeka, listopada 1969. str. 49, 50, 57,

7) Upozoravam na misao dra Ante Kalođere u njegovom prilogu u ovom Zborniku o tempu i dometu sadašnje emigracije stanovništva. Podaci što ih navodim u stanovitoj mjeri daju odgovor na njegov zaključak da ovoj emigraciji »... treba posvetiti pažnju i ozbiljno sagledati njene uzroke.« Nemoguće je tvrditi sada o budućim odnosima emigracije, ali je van svake sumnje da se brzim privrednim razvojem mora spriječiti odliv najvitalnijeg dijela stanovništva, odnosno omogućiti dodatni priliv vitalnih komponenti stanovništva.

Izlaz iz toga moguć je u dva smjera: razvijati područje u skladu s postojećim preprekama, dakle, do maksimuma koji je prilagođen tim lokalnim preprekama (način rukovođenja i poslovanja, infrastrukturne prekreke), uz eventualne akcije, koje bi ih samo marginalno poboljšale, ili usklađenim akcijama ove prepreke prevladali, tako da se omogući maksimalno korištenje osnovnih izvora privrednog razvoja područja. Mislim da se iz svakome razumljivih razloga moramo opredijeliti za drugi način, kao jedino suvremen i progresivan. Pretpostavka je za to postojanje realnih tehničkih i privrednih rješenja koja omogućuju realizaciju ovoga smjera razvoja.

Iz toga i pozivanje na postojeće prepreke razvoju turističke djelatnosti općine Korčula može biti dvoznačno: može služiti kao opravdanje za dosadašnju nedovoljnu aktivnost i održavanje postojećeg stanja, a može služiti i kao poticaj pronalaženju rješenja što će ubrzati razvoj ekonomskom valorizacijom osnovne sirovine područja — pejsaža. Želim, naime, naglasiti da krajnjom preprekom razvoju turističke djelatnosti ovoga područja ne bi smjele biti spomenute prepreke, nego smještajne mogućnosti područja u obimu i obliku, koji je usklađen s naporom na prevladavanju i odstranjenju prepreka.

U poglavlju, koje slijedi, nastojao sam skicirati moguće rješenje oba ova problema (mogući obim korištenja područja uz istovremeno prevladavanje prepreka razvoju, što su spomenute) samo u najopćijim crtama i u skladu sa važećim ekonomskim uvjetima poslovanja turističke djelatnosti.

III

U sadašnjim okolnostima za područje općine Korčula turizam je osnovna privredna mogućnost.[8]) Prema tome, aktivnost svih koji su upućeni na tu djelatnost mora se prilagoditi kriterijima suvremenog razvoja turističke djelatnosti. Koji su to kriteriji?

Ponajprije, to je standard kompletne usluge, s cijenom za uslugu. Zatim, to je pravilno gospodarenje pejsažom kao osnovom privlačenja turističke tražnje (tipovi smještajnih kapaciteta što odgovaraju ambijentu, izgradnja saobraćajnica i drugih kapaciteta). Konačno, to je koordinacija svih aktivnosti koje osiguravaju realizaciju oba spomenuta kriterija.

Ako uzmemo kao sigurnu globalnu stabilnost turističke tražnje, onda se za odluke o razvoju mora imati na umu: da se i konkurentna područja brzo razvijaju, pa je važno pravovremeno privući tražnju, i zatim da turistička tražnja mijenja područja (ili određeni kapacitet) ako usluga nije zadovoljavajuća. Zaključak je da sa stanovišta turističke tražnje ponudu treba razviti pravovremeno i kvalitetno. Ako se to ne ostvari, ni turistička djelatnost ne može se razvijati u opsegu koji bi zadovoljavao.

Smještajna mogućnost područja općine je velika — procjene se kreću na 75.300 kreveta.[9]) Kao poslovni maksimum može se uzeti veličina od oko 48.000 kreveta, od čega bi 26.000 bili hotelski, 10.000 u kampovima i 12.000 u kućnoj radinosti. Međutim, u slijedećih 10 — 20 godina poslovna akcija morala bi

---

8) Ovaj stav temelji se na radovima u okviru projekta Južni Jadran: Regionalni prostorni plan Južni Jadran. 1969. i Pelješki kanal – idejna studija, 1968., zatim: Mogućnosti Korčule u turizmu, Urb. zavod Split. 1966. i dvije studije rađene za Osnovnu privrednu komoru Split: O osnovnoj razvojnoj orijentaciji korčulansko-pelješkog područja, 1966. i Razvoj turističke djelatnosti općine Korčula, 1969. (autor dr Ante Lešaja).

9) Vidi citirani rad Regionalni prostorni plan Južni Jadran, 1969.

10) Broj kreteva je 1968. (bez kućne radinosti) iznosio oko 3000 od čega u hotelima oko 2000. Planirani broj je 6,5 puta veći od postojećeg, u čemu porast broja hotelskih kreveta mora biti znatno veći.

biti usmjerena na realizaciju obujma od oko 19.000 kreveta u hotelima i kampovima (kućna radinost razvijala bi se uporedo). Ako se ovaj broj kreveta uporedi sa sadašnjim[10]), onda je neosporno da on označava i zahtijeva bitno novi kvalitet kako u pristupu razvoju, eksploataciji kapaciteta, tako i u razvoju i funkcioniranju drugih djelatnosti (školovanje, poljoprivreda, saobraćaj, trgovina). Premda bi cjelokupnu spomenutu problematiku bilo zanimljivo razmotriti, ipak bih skrenuo pažnju čitaoca na onaj dio koji je primarnog značaja za razvoj osnovnih kapaciteta djelatnosti i za čije rješenje su važne koordinirane praktične akcije. U red primarnih problema spadaju uobičajeno nazivani infrastrukturni: saobraćaj, vodoopskrba, energetika, osoblje i urbani elementi sredine. U općini Korčula ti su problemi glavno ograničenje razvoja djelatnosti, pa ih u tom smislu treba rješavati. Budući da su u pitanju osnovni uvjeti dugoročnog razvoja, to njihovo rješavanje mora imati za cilj zadovoljenje kapaciteta koji se dugoročno planira. Ako uzmemo samo magistralne elemente infrastrukture, vodoopskrbu, saobraćaj, energetiku, kanalizaciju i stanove, onda bi, prema proračunu[11]), bilo nužno u slijedećih 5-6 godina investirati 145,000.000 dinara. Time bi se područje općine »otvorilo« za poslovnu akciju u osnovnim kapacitetima. Pitanje je sada dvostruko: a) koji je to inicijalni osnovni kapacitet koji bi »opravdao« navedeni napor u izgradnji infrastrukture?; b) kakav mora biti pristup izgradnji da bi se postigli racionalni efekti?

U odgovoru na prvi dio pitanja može se navesti[12]) da bi izgradnja od 8-12.000 kreveta (hotelskog i sl. tipa) u roku od 5do 7 godina predstavljala takav inicijalni pothvat koji može »povući« spomenuti angažman u rješavanju infrastrukture. To, naravno, ne znači da bi osnovni kapacitet nosio na sebi sav teret financiranja, nego samo to da bi takav kapacitet predstavljao takvog jedinčnog potrošača infrastrukturnih kapaciteta koji bi opravdao navedeno ulaganje. Prirodno je da bi svi ostali korisnici učestvovali u financiranju alikvotnim dijelom korištenja. U vodoopskrbi ugostiteljska bi poduzeća ovim rješenjem plaćala 8-12 puta manji iznos nego danas (kad se voda dovozi brodovima).

U odgovoru na drugi dio pitanja moraju se uočiti dva važna aspekta.

Prvi je aspekt tretiranje područja kao cjeline i s tim u vezi paralelni početak gradnje osnovnih kapaciteta na tri osnovna punkta: Pelješki kanal, potez Zavalatica — Tri luke i Velaluka. Razlog je očito ekonomske prirode: budući da rješenje magistralnih elemenata infrastrukture mora obuhvatiti cijelo područje, mora se na predviđenim kvalitetnim lokacijama započeti gradnja koja stvara osnovu ekspanziji djelatnosti — uvođenjem lokaliteta na tržište i stvaranjem kadrovske jezgre — pa time i osnovu za poslovno korištenje infrastrukture. Ovime se ne prejudicira opseg ili konkretni lokalitet, na što mora dati odgovor generalni plan prostornog uređenja, a odluku o angažmanu donosi poduzeće (ili poduzeća).

Drugi je aspekt, kad je već jednom usvojen ovaj pristup, onda se izgradnja osnovnih kapaciteta mora vršiti sistemom koncentrirane i kontinuirane gradnje. Koncentrirana gradnja označava rješenje kompleksa, a ne samo jedne jedinice (npr. hotel), a kontinuitet označava da se rješava kompleks za kompleksom. Prednosti ovoga načina ne treba naglašavati, a financijski efekt se može izraziti u visini od 10-20% od investicionog iznosa za osnovne kapacitete (krevete).

---

11) Vidi u radu: Razvoj turističke djelatnosti općine Korčula, 1969., str. 49.
12) Isti rad, str. 53. ss

Konzekvence do sada iznesenog su slijedeće:

a) Zbog stjecaja okolnosti na strani potrošnje i na strani ponude razvoj turističke djelatnosti na području općine Korčula nameće opsežan uporedni zahvat u kapacitete infrastrukture i osnovne djelatnosti (smještaj).

b) Dok kapacitete infrastrukture treba odmah dimenzionirati s obzirom na dugoročan razvoj osnovne djelatnosti, kapaciteti osnovne djelatnosti moraju se dimenzionirati tako da dadu poslovni poticaj za ulaganje u infrastrukturu u razmjerno kratkom roku (5-7 godina).

c) Ovaj pristup i »prelom« u razvoju područja nemoguće je ostvariti bez jedinstvene politike u pitanjima: investicija, plasmana i kadrova.

Naglasak treba staviti na posljednju tačku. Pri tome se mogu tražiti razni oblici realizacije jedinstvene politike. U proučavanju ovoga pitanja došao sam do zaključka da je objedinjenje sadašnjih ugostiteljskih poduzeća u jedno i zatim vertikalno povezivanje s partnerima u području plasmana prijevoza i financiranja najracionalnije u danim okolnostima.[13]) Međutim, ma kakav oblik bio izabran, nužno je osigurati jedinstvenu politiku razvoja, jer se na drugi način razvoj ne može realizirati; odnosno razvoj je moguć, ali uz smanjeni tempo, velike disproporcije i naknadne sanacije koje će nadmašiti početna ulaganja.

Ovdje ne mogu ulaziti u veoma važno pitanje strukture objekata koje treba graditi. To je zadatak koji traži angažiranje tima stručnjaka, a poslovno osnovu (zahtjeve na tip gradnje, vrstu tehnologije, tržišnu usmjerenost) daju mu poduzeća (ili poduzeće), nosioci razvoja turističke djelatnosti. Treba spomenuti, da su mogućnosti za razvoj zdravstvenog i nautičkog turizma izrazito velike i do sada uopće neiskorištene.[14]) Ipak treba naglasiti, da promašaji u konkretizaciji pojedinačnih rješenja mogu opći koncept razvoja dovesti sasvim u pitanje. To vrijedi općenito i moram dodati, da je devastacija područja već uznapredovala do mjere kada su potrebni brzi i odlučni zahvati Općinske skupštine. I s ovog stanovišta se vidi od kolike je važnosti dobra volja, stručno znanje i kritičan duh u odabiranju i realizaciji pojedinačnih rješenja.

Sve što je rečeno upućuje na opći zaključak da je područje općine Korčula na prekretnici u svom razvoju (ako se pođe od razvoja turističke djelatnosti kao osnovne privredne mogućnosti u danim okolnostima). Dosadašnji način razvoja ne omogućava izvršenje nužnog preokreta i stoga ga treba mijenjati. Neosporno je da to moraju učiniti ljudi koji i sada rade u ugostiteljskoj djelatnosti, ali će to učiniti utoliko lakše ukoliko objedine snage, zaposle dodatno stručno osoblje te ako Općinska skupština u svojoj nadležnosti pomogne u traženju prave razvojne orijentacije i potpomogne njeno ostvarenje.

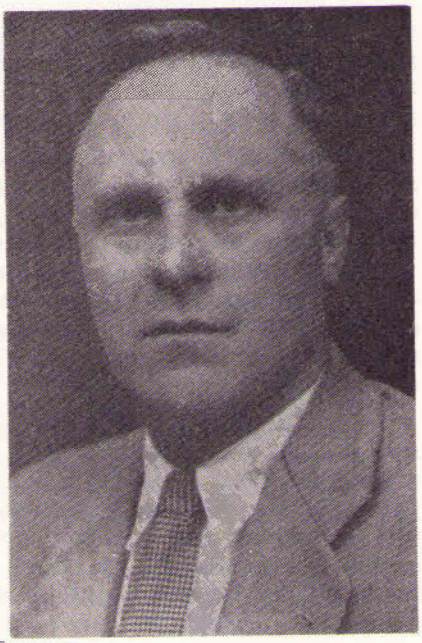
13) Vidi članak: Da li je integracija ugostiteljskih poduzeća na području Korčule nužna? – Privreda Dalmacije. 1. 1969.

14) O ovim pitanjima održana su u Korčuli u organizaciji Turističkog saveza općine Korčula dva savjetovanja (o zdravstvenom turizmu jula 1968., a o nautičkom turizmu u proljeće 1969.)

O našoj kulturnoj baštini

Razgovor s akademikom drom Cvitom Fiskovićem, direktorom Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu

FISKOVIĆ dr CVITO (r. 1908 u Orebiću), historičar umjetnosti i konzervator, direktor Historijskog instituta u Dubrovniku, urednik stručnih edicija, član JAZU, od 1945, kao direktor Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu, organizira istraživačku djelatnost na području Dalmacije i izučava i istražuje mnoga područja dalmatinske umjetnosti. Uz brojne rasprave i članke (Korčulanska katedrala, Trifun Bokanić, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Djela kipara Ivana Duknovića u Trogiru, Radovi Nikole Firentinca u Zadru i dr.) napisao djela: Naši graditelji i kipari XV XVI st. u Dubrovniku (Zagreb 1947); Radovan; Portal katedrale u Trogiru; Zadarski srednjovječni majstori. Čitav niz članaka obrađuje područje otoka Korčule (vidi bibliografiju u »Otok Korčula«).

— Druže doktore, Vi ste se kao direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture imali prilike tokom svoga tridesetgodišnjeg rada na konzervatorskom polju upoznati s kulturnom baštinom naših dalmatinskih otoka i gradova, a na brojnim skupovima i putovanjima u zemlji i izvan zemlje i s tekovinama drugih naroda. Da li korčulansko-pelješko područje pokazuje neku specifičnost u našoj kulturnoj baštini?

Jedna od najljepših oznaka našeg primorja, sljubljenost krajolika, starih naselja i spomenika, očituje se i u korčulansko-pelješkom kanalu. U razigranom modrom maestralu otkrivaju se južnjački napregnute boje mora i kopna. Plavi i izrovani visovi i strme padine povezuju se s blagom razigranošću zelenih brežuljaka i otočića, s pješčanim obalama i tamnim šumama čempresa i bora. Odnjegovani pelješki perivoji i kapetanske kuće nalik na ljetnikovce skupa s ribarskim kućicama Lumbardana uskladiše se sa starim gradom-tvrđavom. Obrambeni položaji, uvale i polja, izvori i prisoji, ribolovno more i prometni kanal privlačili su od najstarijih vremena do danas ljude u ovaj

kraj. I oni su osnovali naselja, oblikovali grad, u kojima se u ovom kanalu, koji ima prisnu jezersku ljepotu, otkrivaju drevne kulture od prapovijesti do danas. Vide se ilirske gomile, nađeni su grčki natpisi — prvi pisani spomenici u našoj zemlji — brojni i raznovrsni starorimski ulomci, a nedavno su otkrivene i ruševine kasnoantičkih građevinskih sklopova i ranokršćanskih svetišta.

Predromanički spomenici iz prvih naselja Hrvata otkriveni su na Majsanu, u Žrnovu i u gradu Korčuli. Uočeni su i tragovi romaničkog stila XIII-XIV stoljeća, ali većih spomenika tog razdoblja, kojima obiluju dalmatinski srednjovjekovni gradovi, ovdje nema. Uzroke tom nedostatku treba tražiti u samom geografskom položaju ovog kraja, udaljenog od dalmatinskih žarišta tih stilova likovnih umjetnosti, a bliskog neretvanskom području, gdje su spomenici tog srednjovjekovnog razdoblja rijetki i neznatni. Neki su srušeni u gustoj i zamašnoj izgradnji XV i XVI stoljeća, koja se ovdje razvila ponajviše zbog vrsnih kamenoloma. Uz njih su se okupili kamenari, kraj njih su se odgajali majstori koji su razvili dubrovačko-korčulansku školu graditelja i kipara.

Grad Korčula stoga i obiluje spomenicima kasnogotičkog i renesansnog stila iz tih dvaju stoljeća. U sklopu zbijenih kuća, tvrđava i crkava, dobro i svrsishodno raspoređenih, pokazuje se vještina spajanja obrane, stanovanja i kulta. Ali ta se vještina ne otkriva samo u rasporedu ulica i trgova srednjovjekovnog grada, nego i u podizanju slobodnih naselja i osamljenih kuća, uz obale, u uvalama i kraj polja. Svuda u ovom prikladnom kraju, i na najvišem dohvatu peljeških padina u Žukovcu, ili u morem okruženom Vrniku, očituje se smisao za kulturu stanovanja, ili u Stankovićima i u Žrnovu izbor položaja za sklanjanje od neprijatelja.

Grad Korčulu i okolna naselja izbrusili su graditelji i klesari koji, iako nisu dosegli veći umjetnički izraz — jer među njima nije duže vremena radio nijedan istaknuti umjetnik, kao ni u susjednom Hvaru — u svojim radovima pokazuju dugu i prisnu sživljenost s umjetničkim stilovima graditeljstva. U vještom oblikovanju gradskog prostora i zaokruživanju seoskih dvorišta, u smještaju i ukrašavanju pojedinih crkava i kuća više negoli u slobodnom oblikovanju pune plastike, korčulanski graditelji i klesari stoljećima pokazivahu vrsnost svog zanata. Oni nisu prednjačili u primanju i razvijanju novih oblika, ali su njihove trajno zaposlene radionice stvarale odmjerene i čvrste zgrade na kojima su pojedinosti i klesarski ukras bili usklađeni s cjelinom. Graditeljsko-klesarska obitelj Andrijića stvorila je nekoliko vrijednih zgrada u XV-XVI stoljeću i izvan svog zavičaja, spajajući vješto cvjetnu gotiku i renesansu, a Pavlovići i ostali korčulanski majstori radili su od XVI-XIX stoljeća u manirističkom stilu kamene ukrase katedrala i palača na Korčuli i izvan nje. Ali velika i neprekidna proizvodnja i sitna obrada kamena, što se izvozio iz njihovih kamenoloma, nije im dopustila predah potreban za odgoj i oblikovanje darovitijih umjetnika koji se u ovom kraju javljaju tek početkom našeg stoljeća.

Osim klesarstva, istančaniji umjetnički zanati, slikarstvo i zlatarstvo nisu se ovdje razvijali, rezbarstvo je bilo povezano uz brodogradnju, ali su se neki korčulanski drvorezbari kao Ivan Petrov i Čiočić istaknuli i u oblikovanju okrugle, pune plastike i u vještom rezbarenju isprepletenih gotičkih i renesansnih ukrasa crkvenog namještaja. Kulturni dodir s dalmatinskim gradovima i s Mlecima omogućio je dolazak u Korčulu kasnogotičkog slikara Blaža Jurjeva, kipara Jurja Petrovića, zlatara Ivana Progonovića i baroknog slikara Tripa

Kokolje, doveo do nabavke slika istaknutih mletačkih slikara Tintoretta, Bassana i Ponćuna, bronćane skulpture Aspettija, a u Orebićima istančane reljefe Tomasa Fiambertija, Nikole Firentinca, kipove gotičkih rezbara i ikone italobizantinskih slikara. Povezanost s dalmatinskim gradovima omogućila je u XVI stoljeću razvoj humanističke naobrazbe i književnosti, a bliski dodiri s Dubrovnikom potakli su i pjesništvo na hrvatskom jeziku.

Među osobitostima korčulansko-pelješkog kraja je sklad i sazvučje dubrovačko-korčulanske kulturne baštine, iako pelješka mjesta nose oznake svoje nekadašnje pripadnosti Dubrovačkoj republici, a korčulanska pokazuju tragove mletačke vladavine. Ti se odražavaju u načinu života, u nazoru na svijet pa i u narječjima u kojima se čakavština spaja sa štokavštinom. Prisilna i neprirodno povučena granica preko Pelješkog kanala nije mogla raskinuti njegovu prirodnu cjelinu, pa nisu samo kipar Čiočić u XVI, a pjesnik Kanavelović u XVII ili pelješki kapetan Krša u XVIII stoljeću primjeri prisnih veza između korčulanske i dubrovačko-pelješko-lastovske sredine u prošlosti. Narodni običaji, igre i pjesme na južnoj i sjevernoj obali kanala su različite, a ni zanati i zanimanja nisu mogli biti uvijek isti, ali se ipak korčulanska brodogradnja veže s pelješkim pomorstvom, a pelješke građevine s korčulanskim kamenarstvom.

Dobro je stoga da je konačno nakon rata nastala jedna politička i upravna cjelina u ovom prirodno jedinstvenom kanalu — zajednička općina. Poneke neskladе u njoj, izrasle iz drugačije uvjetovane i usmjerene prošlosti, iz nekadašnjih sukoba sela i grada ipak će izgladiti i prevladati zajednički životni interesi i njihovo sustavno i razumno provođenje.

— Suvremena civilizacija bez sumnje je izvršila utjecaj na shvaćanje modernog čovjeka. Očigledna je i konfrontacija baštinjenog i suvremenog, koje u manjoj ili većoj mjeri zapostavlja estetski momenat i ne vodi mnogo računa o očuvanju starog ambijenta i vrijedne kulturne baštine našeg zavičaja. Da li u našem užem zavičaju vidite neke takve poremećaje? Da li se tu dade nešto promijeniti? Što biste mijenjali? Što još nedostaje našem korčulansko-pelješkom turističkom području?

Postoje građevni zahvati i u novijem dijelu grada, i u korčulanskim i po pelješkim mjestima, koji se uskladiše s odnjegovanim krajolikom i kroz povijest satkanim skladnim urbanim prostorima. U Korčuli je sagrađeno prvo poslijeratno naselje i nekoliko hotela koji su se stopili s izgledom starog grada i njegove istočne obale, ali se javlja težnja za zbijanjem na strmim i osjetljivim prilazima i padinama nad gradom — za naseljavanjem pošumljene padine između engleske tvrđave i predgrađa, što predstavlja gušenje jedinog oduška sadašnjem gradu i zatvaranje njegove usklađenosti s krajolikom. Prekrije li se ta padina izgradnjom izvan postojećih mjerila i odnosa zelenila, jedinstvena cjelina starog grada istaknuta u obrisu i izgledu sa svih strana gledanja, postat će nesretno podložna novoj četvrti i izgubiti svoju osebujnu ljepotu i mnogoznačajnu vrijednost, kao što je danomice gubi i Dubrovnik s neosmišljenom izgradnjom na Pločama i pod Srđem.

Novogradnje koje se izgrađuju, osobito hoteli koji uglavnom ni sami po sebi ne predstavljaju vrijedna arhitektonska rješenja u dosad vidljivim oblicima, počinju svojom veličinom i nametnutim smještajem zapostavljati istančano, humanizirano i stoljećima prilagođavano mjerilo starih građevina i sklopova. Sukobljavaju se nepromišljeno s postojećim najjačim vrijednostima ovog lijepog kraja: s autentičnim stoljetnim ambijentima i s odnjegovanim krajoli-

kom. Graditelji i naručitelji na žalost ne cijene s pravim osjećajem vlastitu okolinu ni ljepotu krajolika, brzo podižu i šire svoje bezlične zgrade, stvarajući nametljive građevinske skupine koje jednom podignute bivaju ostavljene bez dovoljne brige pri uređenju okoline i oplemenjivanja zelenilom. Neka se slikovita starinska naselja na odabranim položajima, kao potresom oštećeni zaseoci Vignja ili u ratu popaljeno Stankoviće ne obnavljaju a ponegdje se na slobodnom prostoru obale gomilaju bez reda nespretne prizemnice, grabeći i uništavajući najosjetljivije predjele obale i prije nego što su provedeni putovi i planirana naselja. Urbanisti jedva mogu odoljeti tom nasrtaju koji pogađa najistaknutije dijelove kanala, jednako kao i konzervatori koji u zahvatima obnove i izgradnje traže poštivanje postojećih vrijednosti i njihovo obogaćivanje novim na davno zacrtanim pretpostavkama.

Ako se nekoć ovdje mogao nenametljivo smjestiti čitav grad-tvrđava bez povreda okoline, kako da se danas, kada razvijamo teorije o usklađivanju, ne podredi nova turistička i stambena izgradnja krajoliku, koji joj je potreban jer joj nudi najbolje uvjete razvoja i upravo zbog kojeg se ona ovdje tako osebujno i razvija.

— Kakvu u sadašnjem trenutku vidite budućnost ovog našeg područja?

Izgleda da je budućnost ovog područja u turizmu, ali mi se čini da je to isuviše jednostrano gledanje, jer bogati kraj poput ovoga u kojem su pomorstvo, zemljoradnja, zanatstvo, ribarstvo i druge grane privređivanja u našem primorju oduvijek bile važne grane opstanka i uspona, ne može se odmah usmjeriti samo k jednoj, koja je kao i sve ostale izložena zastojima i privremenim prekidima, a koja uza sve to teži poništavanju svih dosadašnjih.

— Koja su, po Vašem mišljenju, goruća pitanja otoka i grada Korčule (tu, dakako, mislim i na susjednu pelješku obalu s jedne strane, a s druge na otok Lastovo, koje kanal ne razdvaja nego spaja u nerazdvojnu cjelinu)?

Uravnotežiti sva životna pitanja, omogućiti različita zaposlenja i ne povoditi se kampanjski za časovitim koristima koje grabe sve snage i poništavaju mnoge vrijednosti isuviše često bez unaprijed smišljenih dugoročnih planiranja. Kamenolomi nazaduju, vinogradi i maslinici se zapuštaju, brodogradnja se ne uspijeva uspostaviti. Pitanje dovoda i snabdijevanja vodom kao da još nije riješeno, pelješka cesta još nije u cjelini asfaltirana, a brodske veze su sve slabije. A sve to nisu samo uvjeti za ozdravljenje trošnih spomeničkih sklopova i za doličnije predstavljanje naše kulturne baštine, nego i za svestrani razvitak kulturnijeg života i opće uređenje ovog prikladnog i privlačnog kraja.

— Kakva se konkretna rješenja mogu sagledati, prvenstveno u pogledu Vaše struke, na otoku Korčuli i Lastovu te poluotoku Pelješcu?

Iako je naš kraj, kako rekoh, bogat kulturno-povijesnim i umjetničkim spomenicima, neki nisu još otkriveni i kriju se pod zemljom, a drugi, davno sagledani nisu dovoljno vrednovani utoliko što još nisu dovoljno zaštićeni ni obnovljeni. U starom gradu Korčule još postoji mnogo ruševina koje bi trebalo obnoviti i popraviti ne samo iz kulturno-povijesnih nego i zdravstveno-stambenih i općih razloga poboljšanja života. Taj visoko vrijedni urbanistički sklop ne može se niti se smije pretvoriti u muzej ili umrtviti. Mora ga se, a za to postoji velik broj mogućnosti, privoditi suvremenim namjenama i prohtjevima novog života, vodeći pri tome računa o pomnom usklađivanju s njegovim osjetljivim prostorom.

Poslije rata su odjednom stvorena tri muzeja — crkveni i zavičajni u Korčuli, pomorski u Orebićima, ali nemaju dovoljno sredstava za razvoj, a onaj u Blatu nije još osnovan iako su bile osigurane prostorije i neki izlošci. Uređene su i privatne i crkvene zbirke, Vankin memorijal, u Lumbardi udaren je temelj Kršinićevoj zbirci, a može se očekivati da će i posljednje kulturno-umjetničke aktivnosti u Veloj Luci uroditi nekim, stalnim oblikom galerije ili muzeja. Uza sve to kao i u čitavom primorju po seoskim i gradskim kućama trunu umjetnine, predmeti povijesnog i folklornog značenja, arhivalije i starinski namještaj. Popravljene su mnoge starinske zgrade, obnovljena općinska vijećnica i kula Zakrnjan, uređene su stolna i ostale crkve, uklonjene su neke nagrde u starim ambijentima, regulirani dijelovi obala i pristaništa, zazelenjene su mnoge površine, probijene ceste, pospješena je sanacija grada i sela. Mnogi preduvjeti za kulturni razvitak su, dakle, ostvareni, ali pravog kulturnog života u kojem bi se cijenila prošlost i tako bolje sagledala budućnost još nema.

— Prema tome što ste upravo rekli, kakav bi po Vašem mišljenju trebao biti sadržaj Zbornika otoka Korčule, ako zamislimo da će povremeno izlaziti u daljnjim svescima (kad se ukaže potreba i sakupe prilozi suradnika), iznoseći nove rezultate naših istraživanja, nove pojave života i raznih djelatnosti na ovom području?

U Zborniku bi sva pitanja trebalo iznositi jasno, otvoreno i uz slikovnu građu. U njemu se, a mora postati godišnjak, mogu, pored ostalog iz naše suvremenosti, objavljivati i novi arheološki nalazi i istraživanja iz povijesti, arheologije, povijesti umjetnosti, etnografije i folklora, koja se sve rjeđe poduzimaju i u ovom njihovu posljednjem času. Zbornik treba da popunjava bibliografiju o otoku i poluotoku, jer je ona skrivena i rastrkana.

— Kakvi su rezultati postignuti u Korčulansko-pelješkom kanalu, prvenstveno na Majsanu, u istraživanjima koja ste poduzeli 1963?

Znajući iz povijesti da se u Lučici na otočiću Majsanu pred Orebićima kriju neotkrivene ruševine, višestrano zanimljive, vršio sam od rujna 1963. do 1967. godine na tom položaju arheološka iskopavanja.

Otkrilo se da je Majsan bio obitavan i poznat već u mlađoj prapovijesti, a zatim ga naseliše Rimljani. Oni su na najprikladnijem njegovu položaju, u prisoju zapadne uvale i sigurnom zaklonu od vjetrova juga i bure, sasvim pri moru sagradili prostranu **villu rusticu.** Od nje smo otkrili popločana predvorja, dvadesetak prostorija, prilazne hodnike, ugaone utvrde, cisternu, kuhinju, kupatilo i turnjačnicu, smišljeno provedene odvode voda, terasaste vinograde, grobnice, kulu vrh otoka i građeno pristanište s malim lukobranom. S današnjim stanjem iskopine na Majsanu predstavljaju uz bračke bazilike najveći arheološki istražni sklop južno od Solina, dok nisu još vršena veća ispitivanja oko Narone i Epidaura te na obližnjem Mljetu. Nađen je velik broj građevinskih i uporabnih ulomaka iz kamena, mnogo kasnoantičke raznolike keramike, sitnih kovinskih predmeta i novca, te bezbroj krhotina finog stakla. Po svemu tome još nije jasno da li se radilo o jednostavnoj vili, seoskom imanju jednog gospodara, ili tipu seoskih zadružnih nastambi koje su dosad u arheologiji vrlo slabo proučene.

U razvijenom građevinskom sklopu raspoznali su se starokršćanski dijelovi, imposti s reljefnim i stupići s urezanim križevima i sitni kultni predmeti.

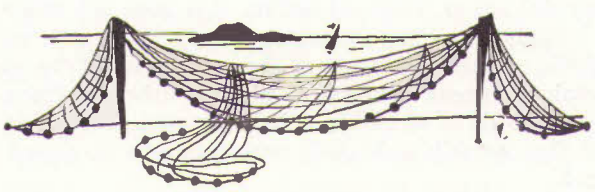
Značajan je nalaz prostorije sa središnjim grobom koja je, ukrašena zidnim slikarijama i stukaturama, prostorno i sadržajno sebi podredila okolne sobe i okupila groblje. Po svemu se zaključuje da je to malo ranokršćansko svetište, vjerojatno memorija sa svečevim grobom i okolnim sklopom, postojalo u IV-V stoljeću, pa se po štovanju sv. Maksima i otočić prozvao Majsan. On se, dakle, priključuje onim najstarijim svetišnim mjestima ranih kršćana koji se najprije zaklanjaju u kasnoantičke sklopove po zabačenim mjestima da bi kasnije svojim sretno odabranim položajem bili stjecište hodočasnika. Kako je u ovom dijelu Dalmacije, daleko od većih gradskih središta, sav život protjecao morskim putovima, to i Majsan ima naglašenu strategiju upravo u odnosu na pomorski prolaz kroz plovni kanal. Istovremeno su iz istih razloga naseljeni novim, vjerskim sadržajima i okolni otočići. Naime, na Lučnjaku, Gubavcu i Sutvari, koje smo istraživali uporedo s Majsanom, otkrivene su tri male ranokršćansko-bizantinske crkve V-VI stoljeća koje su važne u tipologiji oblika povijesti crkvenog graditeljstva u našim stranama.

Uz ranokršćansku građevinsku cjelinu na Majsanu izraslu na kasnoantičkom sklopu seoskog imanja, otkrivena je i mala predromanička crkvica s oltarom, kamenim ulomcima pletenog ukrasnog stila i grobovima starohrvatskih tipova. Vjerojatno je ta crkva sv. Maksima zabilježena u kronici Ivana Đakona kao mjesto gdje se pri uspješnom završetku vojnog pohoda na Istru i Dalmaciju bio sklonio mletački dužd Petar Orseolo II krajem X stoljeća te odatle osvojio susjedne otoke Korčulu i Lastovo, pa pozvao na pokornost i dubrovačkog biskupa.

Svi ti nalazi svjedoče da je pogodna uvala i mala luka Majsana, plodnog otočića položenog u prometnoj i strateški istaknutoj tački Pelješkog kanala, bila naseljena u neprekinutom toku povijesnih razdoblja od Ilira do Slavena, ali da je život tu bio najjači u kasnoantičko i ranokršćansko rimsko doba. Majsanski spomenički sklop, dakle, predstavlja zaokruženu i vješto smještenu cjelinu koja je bila povezana s okolinom sve do Srednjeg vijeka.

— Sigurno ste se nakon završenih iskopavanja sukobili s problemom koji se sam od sebe nameće: kako konzervirati ruševine koje treba da posluže ne samo nauci nego i da predstavljaju i turističku atrakciju. Kakvo rješenje smatrate najprikladnijim?

— Bilo bi dobro da se ta povezanost obnovi uređenjem ruševina i luke na otočiću te izgradnjom manjeg izletišta s arheološkom zbirkom koja bi značila još jedan korak u oplemenjivanju ovog lijepog kraja kulturnim sadržajima suvremenog života.

Mišljenja o rješenju problema oko Doma kulture u Korčuli

Već nekoliko godina na dnevnom redu mnogih sjednica i drugih sastanaka Općinske skupštine i Mjesne zajednice Korčula nalazi se Dom kulture u Korčuli. Sama zgrada, njen krov naročito, iz dana u dan postaje sve trošnija, a kulturno-umjetnički život umjesto da se razvija, sve se više gasi. Postavljaju se pitanja, traže se rješenja, kako doći do sredstava i ljudi koji će znati bolje usmjeriti djelatnost ove ustanove. Prijedlozi stižu s više strane. I na dobro posjećenom zboru birača održanom u Korčuli mjeseca studenoga 1969, koji je trajao preko 5 sati, pokušavalo se naći sretno rješenje. Jedno je od predloženih rješenja da neko od sadašnjih ugostiteljskih poduzeća preuzme Dom kulture kao svoj objekt, ali da ugovorom zajamči određene obaveze u kulturnom djelovanju Doma.

Iako je redakcija ovog Zbornika bila takoreći već zaključena, smatrali smo potrebnim da ovom problemu posvetimo pažnju koju zaslužuje. Donosimo stoga razmatranja šestorice naših istaknutih Korčulana, koja smo snimili na magnetofonskoj vrpci. Svi se oni, dakako, ne slažu u svemu, ali u jednom su jedinstveni: ovako se ne može ići dalje, problem Doma kulture treba riješiti na zadovoljstvo svih Korčulana. Ono što je Anđelko Pivac govorio s jednog aspekta, Zoran Palčok i dr Vinko Foretić razmotrili su sa šireg kulturnog, a dr Ante Lešaja s ekonomskog gledišta. Dali smo mogućnosti i sadašnjem upravljanju Doma Nikši Lozici i predsjedniku Savjeta za prosvjetu, nauku, kulturu i fizičku kulturu Općinske skupštine Milanu Orebu da iznesu svoje mišljenje.

Ukratko: svi žele Domu kulture u Korčuli razvoj, ali pitanje je kako postići taj razvoj. Ovdje objavljena mišljenja predstavljaju prilaz rješavanju problema s tehničkog, financijsko-ekonomskog i kulturnog gledišta. Nadamo se da će ova mišljenja moći korisno poslužiti gradu Korčuli u nalaženju najboljeg rješenja, kojim bi se Dom kulture vratio svojoj pravoj funkciji.

Dr Ante LEŠAJA:

POJAVE NACIONALIZMA i druge koje su izbile u vezi s Domom kulture u Korčuli nesumnjivo su odraz dubljih problema. Problem je međutim vrlo složen i kompleksan. Poznato je da su domovi kulture posvuda uglavnom u nezavidnom položaju, a to što se u Korčuli javilo odraz je nepovjerenja i predrasuda, ali moramo imati na umu i to da je sve to izbilo u jednoj stagnantnoj situaciji.

Spor s onima koji rukovode s Domom kulture u Korčuli vodi se već 6-7 godina, jer je s jedne strane upravo nesposobnost tih ljudi dovela do stanja u kojem se momentalno nalazi Dom kulture. S druge strane intelektualna elita Korčule nije ništa poduzela da bi se prostor Doma kulture koji može služiti kulturnom radu bolje i svrsishodnije iskoristio upravo za takav rad.

Neosporno je da mi i ne možemo očekivati neku koncepciju rješenja od ljudi koji nisu ništa učinili da se Dom kulture bolje koristi ni za kulturni život zimi, a ni kada dođu ljeti u Korčulu turisti koji traže stanoviti kulturni sadržaj (npr. Korčulanskoj ljetnoj školi Društva filozofa Hrvatske nismo u stanju osigurati smireni rad). Pokušaj bilo koje strane da se stvar pokrene s mrtve tačke ne može se proglasiti uzurpacijom.

U Korčuli se nailazi, po mom mišljenju, na malograđansko shvaćanje da turizam ne može ići zajedno s kulturom, a upravo suvremeni turizam koji je osnovna privredna grana ovog kraja zahtijeva i potiče jednu kulturu na nivou većem nego što je ikad bila u razvoju Korčule. Činjenica je da je Dom kulture u Korčuli u derutnom stanju i da ga treba popraviti. Traži se mecena i nije važno da li će taj mecena biti »Hober«, »Bon Repos« ili netko drugi; bitno je da ga se privede svrsi. Poznato je da efekti turističkog prometa nisu uvijek vidljivi, oni su vrlo zaobilazni. Moramo imati na umu da je uhodavanje na tržištu duga i skupa investicija. Na primjer hotel »Bon Repos« je 1969. godine postigao za 50% veći prihod nego 1968. godine te je danas na granici rentabilnosti, dok je sve do nedavno radio s gubitkom.

Poznato je i to da turisti troše i u tzv. vanpansionskoj potrošnji. Zavisi od smisla ljudi koji rade u toj djelatnosti kako će zadovoljiti ukus turista, a to nije u prvom redu striptiz, nego rekreacija i kultura. Gotovo je nemoguće projektirati saniranje Doma kulture bez uvida u turistički razvoj grada. Konačno, ne smijemo gojiti apriorno stanovište da će jedna komercijalna ustanova unijeti unutra takav sadržaj koji će degradirati kulturnu funkciju Doma kulture jer to se može, ali se ne mora dogoditi.

Inž. arhitekt Anđelko PIVAC

IAKO NISAM U TOKU zadnjih, konkretnih zbivanja oko Doma kulture tj. polemike oko njegova održavanja, korištenja i upravljanja njime, smatram da takva institucija treba da bude u rukama građana kojima je namijenjena.

To znači da njome treba da upravljaju ljudi koji tamo žive i koji su nosioci društvenog, kulturnog, umjetničkog i zabavnog života. To ne samo da odgovara smislu i prirodi takve institucije nego i našem samoupravljačkom sistemu u oblasti kulture. Sigurno da takav Dom, ako je dobro vođen, može i treba da bude od koristi kako stanovništvu grada, tako i brojnim prijateljima i gostima koji dolaze u grad.

Ako se stvari postave u skladu s takvim **osnovnim načelom,** teško je vjerovati da može doći do podvojenosti naših ljudi. No, ako se stvari postavljaju suprotno i pokušava se Dom predati u ruke neke komercijalne ili druge organizacije, kojoj kultura nije primarni zadatak, razumljivo je da može doći do reagiranja, podvojenosti, pa i zaoštravanja odnosa. Tom reagiranju ne samo da se ne treba čuditi nego se ono može smatrati i pozitivnim. To stoga što ono (ako je iskreno i dobronamjerno) može da bude odraz težnji građana za kulturnim životom i uzdizanjem i prirodne želje da raspolažu svojim Domom, da to bude **njihov Dom** u pravom smislu riječi. Inače, mogu se pasivizirati, pretvoriti u statiste i kamo to onda vodi?

Iz tog razloga smatram da nije na mjestu takva reagiranja nazivati malograđanštinom i nacionalističkim pojavama. To ne samo da nije tačno, nego je, čini mi se i politički vrlo neoportuno. Teškoće u pogledu vršenja

prave uloge Doma, koje su se do sada javljale, vjerujem da su stvar općeg zanemarivanja kulturne aktivnosti (koje danas ima specifične uzroke) i nepostavljanja pravih ljudi na pravo mjesto.

U pogledu popravka Doma, njegova održavanja i korištenja htio bih nešto reći kao arhitekt. Treba utvrditi prije svega stanje i vrijednost objekta u građevinskom smislu, proučiti ujedno i odvagnuti stvarne potrebe, s obzirom na sadržaj rada Doma, imajući u vidu i stvarne financijske mogućnosti, zatim izraditi potrebni elaborat sa što tačnijim kalkulacijama, te organizirati skupljanje sredstava i samu izvedbu. To treba učiniti Uprava Doma uz pomoć iskusnih stručnjaka.

Što se samih sredstava tiče, ne bih bio za »mecenu«, koji bi ujedno postao vlasnik objekta (to više i ne bi bio mecena), u skladu s onim što sam prije rekao. Ako hoće, neka pomaže pa i koristi povremeno dom, ali da on ostane (pod patronatom Općine ili slično) samostalna **narodna institucija.** Prije bih bio za to da uprava Doma, pored pomoći, eventualno i zajma, organizira prikupljanje dobrovoljnih priloga rodoljubnih Korčulana u gradu, u zemlji pa i u svijetu, koji bi se, vjerujem, rado odazvali tom pozivu. Time bi veza između naroda i njihova Doma bila veća i čvršća, a to bi i nosioce kulturnog života u gradu obavezivalo na veću i svestraniju aktivnost. Pronaći odgovarajuće ljude za to, stimulirati ih, uz buđenje potrebnog entuzijazma, svakako je posebna zadaća kojoj treba posvetiti znatno više pažnje nego do sada.

Na kraju, dozvolite da vas podsjetim na opširniji članak što sam ga o temi domova kulture napisao prije 19 godina i objavio u časopisu »Urbanizam — arhitektura« 1951. god. Tamo sam, pored načina izgradnje domova kulture u raznim situacijama, govorio i o tome kakvi treba da budu i što znače domovi kulture za današnjeg socijalističkog čovjeka te istaknuo da sadržaj doma kulture i njegov značaj nije samo broj, veličina i vrsta prostorija te njihova opremljenost nego upravo ono što se u tim prostorijama zbiva i što sve to pruža našim ljudima.

Vjerujem da će građani našega grada taj sadržaj umjeti naći i održavati ga u skladu s njegovim dičnim tradicijama.

Prof. Zoran PALČOK:

DVADESETAK GODINA bavim se problemima kulture intenzivnije, 20 godina sam član Prosvjetnog sabora i njegova sekretarijata; predsjednik sam njegovog Odbora za muziku, a ove godine izabran sam u Sabor SR Hrvatske, u Organizaciono-političko vijeće. Pružila mi se prilika da uđem u saborsku Komisiju za mjesne zajednice, a ta komisija je stavila na dnevni red probleme domova kulture. Tako sam imao prilike da se problematikom i funkcijom doma kulture dosta detaljno upoznam. Konkretno upućen sam u rad nekoliko domova kulture, kao što su onaj u Puli, Rijeci, Ivanić Gradu, Varaždinu, Vinkovcima i drugim. Iako su oni u mnogočemu različiti, osnovno im je u biti jedno: razviti kulturan rad čiji će nosioci biti iz sredine koja tamo živi i djeluje. Tom problemu prilazio sam sociološki i pošto je to materija o kojoj ima dosta napisanoga, imao sam tu literaturu pri ruci.

Čini mi se da osnovna težnja suvremenog razvitka jedne urbane sredine mora biti njezina humanizacija, koju ostvarujemo na svim mogućim područjima razvijanjem najrazličitijih društvenih aktivnosti. Međutim, čini mi se

da humanizacija jedne društvene sredine — sela, grada — ostaje neostvariva ako u tom naselju nema stvarnog aktivnog kulturnog života čiji su nosioci građani te sredine. Uzalud je ako i u svaku kuću donesemo televizor i njegovim posredstvom postignemo da ljudi upoznaju najveće umjetnike i da gledaju najvrijednije umjetničke priredbe. Tvrdim da je možda znak baš velikog siromaštva kulture to što se izoliramo od svoje sredine, a uključujemo u prostor svojih tehničkih aparata, među četiri zida, i gubimo dodir s čovjekom. Ne vidimo se, ne srećemo se, nemamo naprosto potrebe da se sretnemo. To je suvremena tendencija u svim modernim društvima razvijene tehničke kulture.

U Engleskoj i Njemačkoj osjećaju upravo zbog razvitka tehnike općenito opadanje društvenog života, njegovo rapidno kopnjenje, te čine sve što mogu da na sve moguće načine ponovo društveno aktiviraju i povežu ljude određenih sredina. To postižu podsticanjem, pomaganjem amaterskih djelatnosti. U Münchenu na primjer ima 40.000 pjevačkih zborova. Nekad je to oktet, nekad dvostruki oktet, nekad pedesetak pjevača, svirača i sl. Oni se sastaju: neki jedanput sedmično, drugi jedanput mjesečno, ali ipak se ta masa Minhenaca sastaje. Neki pjevaju za svoju zabavu, a ne nastupaju nigdje, neki opet nastupaju u javnosti. I budući da mnoge od tih grupa njeguju vrlo napredne, nove, avangardne stvari, koje institucionalizirani profesionalci ne daju, vlada velik interes upravo za takve aktivnosti.

Da se vratim na Korčulu. Meni se čini da gradu Korčuli nedostaje koncepcija razvitka kulturnog života. Prvih godina poslije rata taj se razvijao i imao rezultata. Kulturno-umjetničko društvo je imalo 4-5 sekcija i svaka je nešto radila, i »Partizan« je aktivno radio. Zatim se odijelila moreška, koja se održava uglavnom od prihoda što ih dobije od nastupa pred strancima i da nema toga i ona bi došla u teškoće. A do toga će i doći zato što se ne obnavlja glazba, koja se sastoji od dvadesetak glazbara od kojih su mnogi već stariji i s teškoćom sviraju. Moreška ne može živjeti bez glazbe (upotreba magnetofonske pratnje moreški bila bi očita degeneracija moreške). Ako se nađe dirigent koji će učiti mlade glazbare, onda ćemo imati i glazbu i moresku, a inače će propasti i jedno i drugo.

U Korčuli nema nekog kulturnog programa. Korčula se zadovoljava minimalnim kulturnim standardom, zasnovanim na tehnici: kino, radio i televizor. Ništa drugo ih ne zanima, u ništa drugo se ne ulaže. A u Korčuli postoji potpuna gimnazija i jedna osnovna škola koje u kulturnom životu grada ne znače mnogo, dok su upravo dječje i omladinske aktivnosti ono što bi moglo biti kulturno vrednijim. Ovdje želim podsjetiti da su primjerice gimnazije u manjim mjestima oko Zagreba (Ivanić, Kutina, Križ, Samobor itd) upravo žarišta kulturnog života. Lijep primjer doma kulture predstavlja Ivanić-Grad koji posjeduje čitaonicu, knjižnicu, pjevački zbor, dva tamburaška orkestra (veliki i mali). Ivanićgrađani su koncertirali u mnogim drugim mjestima, nastupali na republičkim festivalima, davali priredbe u Čehoslovačkoj, u Pragu i Jihlavi, a muzikalni Česi bili su oduševljeni nastupom ovih naših ljudi iz mjesta koje nema više od 2500 stanovnika.

Korčula ima znatno bolje uvjete za rad, više kulturnog kadra nego Ivanić-Grad, a ipak Ivanić-Grad ima ono što Korčula nema: dramsku grupu, pjevački zbor od 80 pjevača, 2 orkestra, tamburaše i oktet koji je nastupao i na radiju. Kad dođete u Ivanić-Grad, sve bruji od aktivnosti omladine, a Korčula je u tom pogledu sasvim na mrtvoj tački. To iznosim samo kao ilustra-

ciju obilježja situacije koja je krajnje pasivna i negativna. Korčula ima Dom kulture koji sada propada, ali prostor koji ima Dom kulture vanredna je osnova za razvijanje onih mogućnosti koje ima Korčula. Međutim pogledajmo samo Statut Doma kulture koji statutarne principe izlaže ovim riječima: »Temeljni je zadatak radnih ljudi zaposlenih u Domu kulture, da sa što manjim troškovima poslovanja, te čim manjim nesvrsishodnim radom postignu čim veću i bolju uslužnost kod svih gostiju i posjetilaca, nastojeći da im cijene usluga budu optimalne obzirom na kvalitet gostiju... svojom uslužnošću radnici se moraju truditi da privuku čim veći broj gostiju i posjetilaca, nastojeći da se poboljšava njihova kvalitetna struktura. Radni ljudi Doma Kulture moraju... da dostignu viši nivo obrazovnosti... kako bi... bili osposobljeni za svestranije i bolje usluživanje itd. itd.«.

Kolektiv Doma kulture u Korčuli shvatio je, izgleda, da mu je glavna zadaća da prodaje kavu i piće. Za to ne krivim ljude koji rukovode domom. Oni su bili prepušteni sami sebi, pa su i Dom usmjerili kako su znali. Zamjeravam društvenim, kulturnim i političkim radnicima Korčule što nema nikakve inicijative da pokrene one ljude koji mogu raditi s omladinom, s djecom, tako da se njima dade Dom kulture za razne kulturne aktivnosti. Smatram da se taj Dom kulture ne smije dovesti u stanje u kojemu bi definitivno ispao iz svoje kulturne funkcije.

Čini mi se da Skupština općine i grad **moraju** stvoriti sredstva da ga održe pod svojom kontrolom kao što drže vijećnicu i kulturne spomenike. Kakav je to grad koji bi pustio iz svojih ruku Dom kulture?! A što se može očekivati od Doma kulture koji bi prešao u ruke ugostitelja? Čuje se svašta: tako, da se tamo namjerava napraviti rulet, zatim moderni restoran, a za kulturne potrebe ostaviti dva-tri mala prostora.

Međutim, iznosim ovo samo kao glasove koji do mene dopiru, jer nitko od onih koje sam pitao nije znao što se konkretno namjerava s Domom kulture. Jedno moram istaknuti: nemam povjerenja u to da će jedno poduzeće, čija je osnovna briga stjecanje, zarada, dobit, pristati da preuzme jedan dom kulture, da investira u njega a da iz te zgrade ne izvuče nešto čime će pokrit svoje izdatke. To može postići samo ako ga ne organizira kao žarište kulturne aktivnosti. Uostalom ne znam tko će se iz ugostiteljstva i baviti kulturnim životom, jer oni moraju da razvijaju turističke djelatnosti koje su zanimljive i atraktivne. Zato na početku gledam s rezervom na to da Dom kulture uzima institucija koja nema kao primarnu funkciju kulturno djelovanje. Stvar je utoliko ozbiljnija, što se time automatski izvlači iz ingerencije aktivnog usmjeravanja Doma kulture onaj tko je za to primarno pozvan, a to je općina i njezini forumi, njezine **kulturne** institucije.

Nemam povjerenja u to što će Dom kulture prijeći u ruke turističke organizacije odnosno ugostiteljskog poduzeća i zato što sam čuo i ovakav glas: općina duguje Jugobanci za brodogradilište još uvijek 350 milijuna dinara, koje ne može vratiti, a Jugobanka je voljna da za to dugovanje uzme Dom kulture. Zatim, da je Jugobanka spremna da Dom kulture odmah transferira ili proda »Progresu«. Takva transakcija nosi u sebi nešto što je, po mome mišljenju, opasno. To bi bila i totalna kulturna kapitulacija jer bi Korčula time ostala i dalje grad bez svoga kulturnog lica. Sav bi kulturni aktivitet građana bila ljeti moreška za strance, a preostalih 8 mjeseci kad nema stranaca u gradu, ne bi bilo nikakvog kulturnog života. A zdrava i inteligentna mladež Korčule zaslužuje da je netko okupi, poveže, angaži-

ra, stvaralački usmjeri i time omogući da grad kulturno živi, intenzivno, kontinuirano, kroz cijelu godinu, za sebe, za svoje potrebe, a ne samo u sezoni, za turiste.

U rješavanju ovog problema ne vidim u gradu još nikakve kulturne koncepcije, osim te da se oslobode Doma kulture da bi izbjegli plaćanje. Čini mi se da je inicijator ove ideje dobar ekonomski planer, izvrstan kombinator, ali ne vjerujem da iza tih kombinacija stoji kao primarno da se Dom kulture osposobi, uvede, uključi u život grada kao stvarna kulturna institucija. Evo to su moje rezerve zbog pomanjkanja potpunijih podataka, a na temelju sigurne slike o situaciji u Korčuli. Moj je prijedlog da Korčula razradi plan razvitka kulturnog života koji se mora zasnivati isključivo na njegovoj divnoj mladeži, koja tako lijepo djeluje na sportskom polju, pa ne vidim smetnje da djeluje i na kulturnom, u Domu kulture koji je tako dobro lociran i ima sve što je za kulturnu djelatnost potrebno. Dom treba postepeno obnoviti zajmovima. Vjerujem da bi Korčula mnogo dobila realizacijom jednog ovakvog koncepta, jer bi time postala živi grad u čiji se autonomni kulturni život turizam može zgodno uključivati. U kulturnom životu grada bilo bi dovoljno vrijednosti koje bi se mogle pružiti i turizmu.

dr Vinko FORETIĆ:

JAVILA SE IDEJA da se Dom kulture u Korčuli preda ili proda ugostiteljstvu. Među ostalim razlozima ističe se da on ovakav kako se vodi i nije Dom kulture. Takve adute često upotrebljava antikultura. U svoje doba kad su u Dubrovniku htjeli srušiti glasovite dubrovačke Lazarete da bi se na tom terenu gradio hotel, kao adut bio je, među ostalim, da se u njima drži stoka, da se suše kože i da se u njima stvara gnojište. Naravno, oni koji su bili za rušenje nisu uzimali u obzir da se Lazareti mogu očistiti i urediti. To je zaista i učinjeno, i Lazareti su spaseni. Ako se Dom kulture sada ne vodi kako treba, te ako je u Korčuli prilično zamro kulturni rad, to ne znači da Dom kulture valja ukinuti. Ipak se pretjerava kad se prigovara i današnjem vođenju Doma. Iako je kulturni rad u Korčuli prilično obamro, to ne znači da ga uopće nema. Domovi kulture moraju doista prvenstveno služiti kulturi, ali oni imaju i druge društvene funkcije, pa stoga moramo pri promatranju funkcije korčulanskog Doma kulture i to uvažiti. Uzmimo dakle Dom kulture onakav kakav je.

U njemu se održavaju redovito kinematografske predstave. Amatersko kazalište je obamrlo, ali ponekad gostuje Dubrovačko kazalište koje iskorišćava dvoranu i pozornicu, a isto tako i dubrovački Gradski orkestar. Uostalom tko se usuđuje tvrditi da se u Korčuli amaterski kazališni rad ne može obnoviti? U velikoj dvorani se održavaju i masovni sastanci, naročito zbora birača. U Domu kulture drže se i sada predavanja, ponekad u velikoj kazališnoj dvorani, ponekad u manjoj društvenoj dvorani. U posljednjih nekoliko godina Dom kulture poslužio je važnim kulturnim manifestacijama. Tu su se održali sastanci pomorskih muzealaca i historičara Jugoslavije kojima je prisustvovala i korčulanska publika, a pred malo vremena bio je tu i dvodnevni simpozij Matice hrvatske o korčulanskom pjesniku Petru Kanaveliću, također uz prisustvo domaćeg svijeta. U domu su se održala i predavanja prilikom 130. jubileja općeg hrvatskog narodnog preporoda i prigodom stogodišnjice

početka hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji. Zamišlja se da se u budućnosti održi još nekoliko simpozija.

U Domu kulture u društvenoj dvorani više puta se igra i moreška. U društvenoj dvorani priređuju se zimi društveni plesovi. Inače je redovito zimi u njoj, a ljeti na terasi dansing za korčulansku omladinu koja nema toliko novaca da plaća skupe ulaznice u deviznim hotelima. U Domu postoji opća prosvjetna knjižnica i čitaonica. U Domu kulture postoji i kavana, pa je najveća povika na nju, iako bez razloga. Korčula je nekoć imala mnoštvo malih kavana gdje bi se radni ljudi nakon objeda ili uvečer sastajali na razgovor ili na partiju karata. Danas toga nema, i jedina kavana je u Domu, jer one hotelske ili su često zatvorene, a neke i daleko, ili svojim deviznim cijenama i ambijentom ne odgovaraju našem čovjeku. Što dakle, ima zla u tome, ako se naši radnici u kavani Doma kulture sastaju na razgovor i partiju karata?

Dom bi se zaista mogao bolje voditi i kulturni život Korčule oživjeti, ali i ovakav kakav je obavlja svoju vrlo važnu kulturnu i društvenu zadaću i bez njega bi u Korčuli i u sadašnjim kulturnim prilikama nastala strašna praznina.

Da bi ugostiteljska privreda došla u susret Korčulanima i omogućila u zgradi današnjeg Doma kulturni život ne valja računati. Prijatelji smo i privrede i napose turizma, jer od toga i živimo, ali iskustvo i drugdje i kod nas u Korčuli pokazuje da baš ugostiteljska privreda nije vodila računa o kulturnim interesima.

Samo su neosnovane priče da nema sredstava za održavanje i popravke Doma. U njemu, iako s umjerenim cijenama zbog njihova društvenog zadatka, djeluju ipak dva objekta koji donose prihode, kino i kavana, a tu je i općina i mjesna zajednica koje mogu i dužne su pomoći, a k tome po načelu učešća, kad je važna potreba, može pomoći i republički fond.

Teške i neugodne račune nastale uslijed duga propalog brodogradilišta neka Općina na drugi način rješava, a ne na račun Doma kulture izgrađenog znojem Korčulana. U propasti brodogradilišta imaju doduše krivnje i korčulanski faktori, ali u znatnoj mjeri krive su mu i opće prilike, naročito devizni i bankokratski sistem. S bankom kojoj duguje propalo brodogradilište može Općina kao garant stvoriti sporazum postepene otplate, a banka mora sniziti svoje zahtjeve, jer je i ona u sklopu deviznog i bankokratskog sistema imala koristi od onog deviznog režima koji je pridonio propasti brodogradilišta. K tome treba podvrći reviziji vrijednost zemljišta i zgrada što ih je u Luci preuzeo partner banke Turist-Progres, kome se sve ono dalo za bagatelnu svotu. Ne može se preko svega toga prijeći onom uzrečicom »Lako ćemo!«

S dobrom voljom i humanom kulantnošću ništa nije nerješivo, ali Dom kulture nikako ne smije biti kusur za sređivanje računa između općine i banke.

Nikša LOZICA:

IZVAN SVAKE JE SUMNJE da se stanje Doma kulture mora što prije riješiti. Neki mecena se mora naći, pa ako saniranje ne može izvršiti Općina ili Mjesna zajednica, onda je dobro došao onaj koji to hoće, pa bio to i »Turist-progres«, dakako uz stanovite uvjete koji mu se postavljaju.

Kad se govori o sanaciji Doma, treba razlikovati radove koje je potrebno izvršiti na samoj zgradi od onoga što treba poduzeti da se kulturno-prosvjetna aktivnost u gradu ponovo oživi. Dom se sada uglavnom koristi za izvođenje kino-pretstava, nadalje za prikazivanje moreške strancima i kao kavana, dok ono čemu bi Dom prvenstveno trebalo da služi, ne dolazi u ovakvoj situaciji u obzir zbog toga što su društva i sekcije koje su nakon oslobođenja bile aktivne (npr. glumačka) zadnjih godina sasvim podbacili. Međutim, u Korčuli imamo sposobnih glumaca i režisera, imamo i prostorije, samo nema volje za takvu vrstu rada. Osim toga, svak očekuje od kulture, a nitko neće da ulaže u kulturu, valjda pretpostavljajući da se na kulturi može zarađivati. U Dom kulture neće nitko da ulaže, a Općina i Kulturno-prosvjetno vijeće nemaju sredstava.

Ponestao je i interes za kulturno-umjetničke priredbe, naši ljudi su nekako zaokupljeni drugim težnjama, tako da je i ono malo priredaba što se ponekad dade slabo posjećeno. Tako je u Korčuli u aprilu 1969. gostovala grupa srednjoškolaca iz Splita pod vodstvom mladog entuzijaste Ante Laura te je prikazivala »Šarenu loptu«. Unatoč izvršenoj propagandi i obavještavanju preko plakata, škola i radnih kolektiva posjet je bio vrlo slab: 50 djece i 20 odraslih, a zarada od prodanih ulaznica samo 15.000 starih dinara. Nadalje, usred ljetne sezone 1968. gostovao je u Korčuli Mješoviti zbor prosvjetnih radnika iz Ljubljane, koji je s uspjehom gostovao po čitavoj Evropi, i na tom koncertu u ljetnom kinu uspjeli smo okupiti jedva 50 ljudi.

I glazba nam je ugrožena nakon odlaska iz naše sredine njenog kapelnika Miša Kirchmajera (iako je ostalo pored starih glazbara i desetak mladih koje je on osposobio). Međutim glazba treba novog kapelnika, a za njega je potrebno osigurati godišnji iznos od dva milijuna starih dinara. Trebalo bi, po mom mišljenju, obnoviti i stimulirati aktivnost naših društava i sekcija koje neka se koriste prostorijama Doma kulture.

Milan OREB:

KAD JE U POSLJEDNJE VRIJEME pitanje Doma kulture u Korčuli ponovo aktualizirano te izazvalo neke nesporazume, prigovorilo se još jednom s raznih strana kulturno-prosvjetnim i političkim radnicima Korčule da nisu poduzimali inicijative , da grad nema koncepcije razvitka kulturnog života, te da otuda i problemi i tobože mrtvilo u društvenom životu grada.

Kako sam već duže vremena na izvoru gotovo svih akcija i nastojanja za rješavanje pitanja Doma kulture u Korčuli, kao i ostalih iz oblasti kulture, a sada sam i predsjednik Savjeta za prosvjetu, nauku, kulturu i fizičku kulturu Općinske skupštine, te predsjednik komisije za društvene organizacije SSRN grada, mogu svojim prilogom za ovim »Okruglim stolom« upotpuniti pravu sliku ovoga problema. To će biti moguće samo ako se kompleksnije osvrnemo na ovaj problem, uz pomoć bilježaka i nekih materijala još od 1965. godine a ne samo na temelju posljednjih događaja ili jednog zbora birača.

Cjelokupnu problematiku iz oblasti kulture razmotrile su Općinska skupština 1968. i Općinska konferencija SKH prošle godine. Ustanovljeno je naglo opadanje kulturno-umjetničkog rada i iščezavanja mnogih nekada vrlo uspješnih i poznatih društava i grupa u našoj općini. Tom je prilikom o domovima kulture i drugim prostorima rečeno: »Knjižnice i čitaonice, naši najstariji oblici kulturnog i nacionalnog odgoja u prošlosti, mjesta odakle je žarila naša narodna riječ i naša kultura, osim nekog izuzetka, bijedno djeluju, jer je u njihovim prostorijama glavna aktivnost igranje karata. Ovdje spomenimo i domove kulture koji uopće ne služe svojoj glavnoj i prvotnoj namjeni i treba im bar mijenjati naslov i ime, ako

se ništa drugo ne može učiniti, jer su to mahom kavane, kartašnice, skladišta pa za kulturne djelatnosti nema više ni prostora ni vremena. Svi ti objekti izgledaju bijedno i zapušteno jer nije utvrđeno tko bi trebao voditi brigu o njima.« Kad je taj naš Dom zapao u teškoće, nađeno je spasavajuće rješenje — pretvoren je u ustanovu sa samostalnim financiranjem koja će voditi kino, kavanu i unajmljivati prostorije za priredbe, zabave, sastanke i druge potrebe. Poslovni je promet ovih pogona takav da radnici Doma primaju minimalne osobne dohotke te je jasno da se moraju snalaziti na razne načine. Zar je onda čudo što je pozornica postala drvodjelska radionica, a hodnici i sobe glumaca skladište pokućstva.

Uočavajući ozbiljnost ovoga problema, kulturni i politički radnici i institucije stalno su nastojali pronaći rješenje, a osobito u posljednjih pet godina. Socijalistički savez i Mjesna zajednica poduzimaju preko svojih komisija za društvene organizacije i kulturno zabavni život niz inicijativa. Na plenarnoj sjednici 15. travnja 1965. prihvaćena je solidno pripremljena koncepcija o reorganizaciji Doma kulture. Dobro organizirana ugostiteljska djelatnost kroz ljetne mjesece poboljšala bi materijalno stanje i održavanje Doma. U ostalom dijelu godine razvio bi se u njemu kulturno zabavni život građana. Bila je želja pronaći sigurniju materijalnu osnovu. Otporom same radne organizacije a za to nije bilo razloga, jer ni jedna od predlaganih koncepcija nije ugrožavala egzistenciju radnih ljudi ove organizacije ova akcija a i niz kasnijih akcija propale su. U veljači 1966. ponovo Socijalistički savez pokušava srediti ovo pitanje, ali bez uspjeha. 10. siječnja 1967. Plenum SSRN predlaže da se Radničko sveučilište i Dom kulture organiziraju kao Centar za obrazovanje odraslih u kojemu bi se razvila široka aktivnost raznih tečajeva ,predavanja i omogućio rad kulturno umjetničkog društva i svih njegovih sekcija. Kada danas prebirem bilješke i razne materijale s 18 raznih sastanaka u vezi s Domom i oko Doma (koliko smo ih održali u ovih posljednjih pet godina, pored niza osobnih kontakata, nastojanja i uvjeravanja) teško je prihvatiti kritiku da nije bilo inicijative, da nema kulturnog života jer su ga, tobože, zanemarili kulturno prosvjetni radnici i institucije, kao i da nemamo koncepcije kulturno zabavnog života. u gradu. Teško je priznati da nakon tolikih napora i akcija, iza kojih su stajale društvene i političke organizacije grada, nismo uspjeli riješiti pitanje Doma kulture.

Prošle godine došlo je do nove inicijative. Pojavljuje se poduzeće »Progres« Beograd (Hoteli Korčula) koje na prijedlog društveno-političkih faktora namjerava postojeći objekt urediti kao ugostiteljsko zabavni i kulturni centar. Predstavljen je ambiciozan plan kojim bi se sama zgrada sanirala, proširila i vrlo lijepo uredila sa svojom najbližom okolicom. No, moram priznati da je u idejnom planu znatno prevladao ugostiteljski dio. Kulturni radnici su načelno prihvatili ovaj plan, ali su tražili da se osiguraju koliko je god moguće prostori za kulturno-umjetnički i prosvjetni rad, te da se odijele od ugostiteljskog dijela. Dogovoreno je da to Mjesna zajednica zahtjeva ugovorom. Očito da to nije sretno rješenje, jer osiromašuje cjelokupni prostor namijenjen kulturno-umjetničkom radu, ali se pojavljuje netko tko potpuno rješava materijalno stanje Doma. Građani su na zboru birača 7. studenoga 1969. tražili da se u ovom planu preciznije odrede imovinsko-pravni odnosi, odnosno da se Dom nikako ne otuđi, već da ostane društvena imovina grada Korčule. Bilo je zamjerki i smanjivanju kulturno-prosvjetne funkcije u budućem kompleksu. Ovdje je došlo do oštrih nepotrebnih razmimoilaženja. Tada je potraženo drugo rješenje.

Ovih dana na pomolu je, nadamo se konačno rješenje. Na prijedlog Škole s praktičnom obukom Dom bi se uredio kao objekt za praktičnu nastavu ugostiteljskog odjeljenja ove škole i u sklopu budućeg školskog centra razvio bi se bogat kulturno umjetnički i zabavni život. Sredstva za uređenje osigurala bi Dubrovačka banka putem kredita koja bi vraćala ugostiteljska poduzeća i turističke organizacije u našem gradu. To je dogovoreno na zajedničkoj sjednici svih zainteresiranih.

Kako vidimo, svaki se prijedlog za rješenje Doma više manje oslanjao na turističku privredu, ali uvijek su eventualni partneri u tom rješenju tražili svoje uže interese. Nisu na žalost gledali uzajamnu povezanost oblasti turizma i kulture i nužnosti njihova upotpunjavanja, što kod nas najbolje potvrđuju poznate priredbe moreške i folklora, zatim naučni skupovi i seminari.

Iluzorno je dakle očekivati da bi itko sam mogao riješiti pitanje Doma i slične probleme, a najmanje se moglo očekivati da bi s današnjim statusom to mogla kultura. Zato su bili potrebni i kompromisi, ali i više od toga — suradnja i zajednički programi, što upravo traži ovaj naš trenutak.

Intervju s kiparom Trpimirom Ivančevićem

Uz 75-godišnjicu rođenja

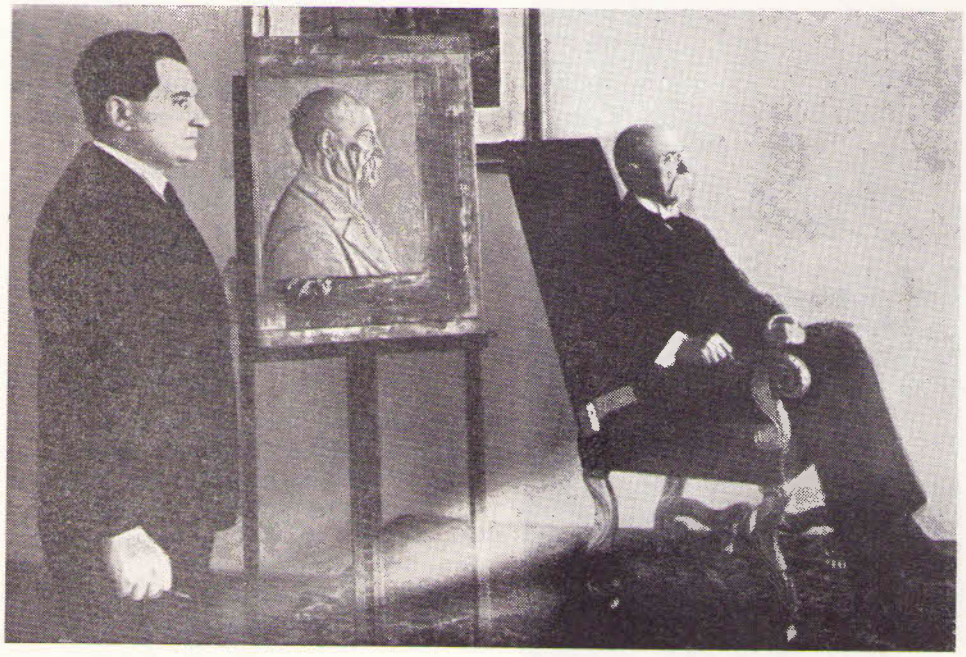

Akademski kipar Trpimir Ivančević rodio se 5. II 1895. u Korčuli, gdje je pohađao pučku i građansku školu. Godine 1911. odlazi s kiparom Perom Palliavicinijem, također Korčulaninom, u Češku (Horice), gdje pohađa kiparsku školu. Nakon prvog svjetskog rata nastavlja studije na Akademiji likovnih umjetnosti u Pragu. Od njegova prvog istupa u javnosti 1921. godine do danas Ivančević je izlagao svoja djela na 40 izložaba u Čehoslovačkoj, a sudjelovao je i na kolektivnim izložbama u drugim zemljama. Sve te izložbe izazvale su interes publike i kritike. Ivančevićev kiparski i medaljerski opus bogat je i raznolik: čitav niz portreta, relijefa i kipova u drvu, bronzi i mramoru. Vidi podrobniju biografiju u knjizi »Otok Korčula«.

— Zanimljivo bi bilo da se sjetite kako su se nekada odgajali i probijali mladi umjetnici? Čega se sve sjećate iz svoga djetinjstva?

— Trebalo bi radije postaviti pitanje: čega se ne sjećam? Naime, živio sam u Korčuli do svoje sedamnaeste godine. Dok sam pohađao građansku školu u Korčuli, za upravitelja Vjekoslava Pjerotića, učio sam, osobito za vrijeme praznika, u brodogradilištu prota Mića Depolo, a kad sam od 1909-1911 polazio dvogodišnji strukovni tečaj za kamenarstvo pod vodstvom vrsnog klesara i učitelja Šime Mlinarića, u slobodno vrijeme radio sam kao pisarčić kod advokata dra Josipa Zaffrona, a nakon njegove smrti u istoj kancelariji dra Petra Cviličevića. Sav novac koji sam bio zaradio štedio sam za svoj odlazak na školovanje u Češku.

Sjećam se mnogih naših ljudi, naših običaja, raznih zanatlija korčulanskih. Osim toga imam i jake rodbinske veze u Korčuli. Moj stric Marin Vilović, učitelj strukovnog tečaja za brodograđenje, imao je četiri sina i svi su bili brodograditelji, a dva su radila u Port-Saidu. I danas se dopisujem s rođakom Vinkom Ivančevićem, pomorskim historičarem, koji živi u Dubrovniku.

Trpimir Ivančević izrađuje plaketu T. G. Masaryka prigodom njegove 80-godišnjice u Pragu 1930.

— Što smatrate da je o staroj generaciji korčulanskoj malo poznato današnjoj generaciji?

— Prije nego odgovorim na ovo pitanje moram se sjetiti vaše knjige »Otok Korčula« koju sam pročitao od početka do kraja i iz nje saznao mnogo toga što meni o mom rođenom otoku nije bili poznato. Međutim, što se tiče života, obrta i zanata, trgovine, školstva, ureda ima dosta praznina u vašoj knjizi.

— Ako dozvoljavate ja bih skrenuo naš razgovor u tom pravcu, jer time ćemo donekle upotpuniti nastalu prazninu.

— Samo bih vam letimično predočio sliku stanja u mome djetinjstvu, kada je u Korčuli djelovalo oko 30 što većih što manjih brodogradilišta. Najveće je bilo ono prota Lorenca Depollo, koje se nalazilo na mjestu sadašnje autobusne stanice. Na tom brodogradilištu gradile su se maune za austrijsku mornaricu, tu je oko g. 1905. sagrađena jahta »Nirvana« za dubrovačkog konta Kabogu. Na mjestu sadašnjeg Doma kulture nalazilo se brodogradilište Marina Smrkinića, koje je izrađivalo velike ribarske brodove za dubinski lov.

Kamenoklesarske radionice imali su u Korčuli u podrumima Jeričevići, Peručići i drugi. Na današnjem korčulanskom plivalištu kamenari su držali lađu i svaki dan su se odatle vozili na Vrnik i uveče se vraćali s posla. Budući da je za brodograditeljski i kamenoklesarski zanat potreban i alat, to je diktiralo i

Trpimir Ivančević: Dalmacija (drvo, 1928)

U svom ateljeu

vrlo razvijeni kovački zanat. Za mog djetinjstva kovačije su imali obitelji Bernardi i Depolo. Kod mog strica kovača Nika Bernardija tiskao sam kao dječak mijeh za raspirivanje žerave, a na škveru prota Mića Depolo nosio sam alat meštru Jakovu Depolu. Ti naši kovači izrađivali su ne samo poljoprivredni alat seljacima nego i velika sidra za trabakule Račišćana.

Kovačija Marka Depola-Jagrena nalazila se na mjestu današnje banke a druga, Jakova Depola, koji je bio ujedno zastupnik zanatlijske komore u Dubrovniku, blizu kuće Cvilićević put sv. Nikole.

Ne smijemo zaboraviti ni na korčulanske drvodjelce, npr. Damjanoviće. Njihove su radionice izrađivale, pored ostalog, stolove i klupe za škole otoka Korčule i poluotoka Pelješca. Za izradu pokućstva se bio specijalizirao Gabre Bernardi.

— Što bi još iz naše nedavne prošlosti, po vašem mišljenju, bilo vrijedno pažnje obrađivača?

— Poglavlje za sebe predstavljaju trgovine. Dobro se sjećam velikog dućana štofa i tekstila »Fabris« koji se nalazio na mjestu današnjeg Gradskog podruma. Međutim, zanimljivo je da su u Korčuli tada glavni trgovci bili iz roda Ivančević: Frano, Đuro, Niko, pa opet Frano, zatim Dmitar, dakle pet trgovina što su im vlasnici bili Ivančevići. Benussi su imali tri trgovine jestiva. Nadalje se sjećam velike trgovine manufakturne robe Fazinić i Lupis. Godine 1876. doselio se u Korčulu Santo Tedeschi i otvorio trgovinu tekstila i obuće. A gdje su brojne kavanice i krčme koje su, hoćeš-nećeš, usko vezane sa životom građana Korčule.

— U svom životu sigurno ste imali bezbroj susreta s poznatim i uglednim suvremenicima, a vjerujem da ste mnoge oduševili i za našu Korčulu?

— Pamćenje me još dobro služi, pa ako bih imao vremena za razmišljanje i pisanje, vjerujem da bi mogao o tim svojim susretima napisati debelu knjigu jer sam dolazio u vezu s velikim brojem poznatih ljudi, mnoge sam portretirao, s mnogima sam prijateljevao, korespondirao, često se sretao s njima. Sjećam se da sam već godine 1912. propagirao Korčulu kao kupališno mjesto, a 1923. u zajednici s drom Ljubomirom Leticom, ocem Zvonka Letice, i drugima izdao sam u Pragu prvi pregled Jugoslavenske rivijere. Mnoge sam umjetnike tokom pedesetak godina uspio oduševiti za Korčulu i oni su tamo odlazili pojedinačno i skupno.

— Iz ovog što smo dosad čuli, a i inače poznato nam je da niste mislima i djelom udaljeni od domovine i užeg zavičaja. Svake se godine svraćate u nj, a posjećujete i stare dobre prijatelje koji su još na životu u Korčuli, Orebiću, Dubrovniku i Zagrebu, provodeći s njima časove u razgovoru o prošlosti i sadašnjosti, a dajući i korisne preporuke za budućnost. Što po Vašem mišljenju još nedostaje Vašoj rodnoj Korčuli?

— Ovo što ću vam sada reći, to sam već nekoliko puta rekao i napisao i neću sustati da na tome ustrajem dok ne vidim realizaciju te ideje. Budući da je otok Korčula dao čitav niz kipara, bilo bi vrijedno i atraktivno da se u Korčuli osnuje Galerija svih umjetnika otoka. Kanavelićev dvorac bio bi u svakom pogledu za to najpodesniji. Ja bih prvi poklonio dobar dio svojih radova, a uvjeren sam da bi to uradili i drugi.

Razgovor vodio:
Marinko Gjivoje

Kamen kušnje i hrabrosti

Frano Kršinić

Kamenolomi * Kamenari * Klesari * Korčula * Krš * Kršinić

Frano Kršinić, kipar, sin klesara ima danas sedamdeset godina. I pedeset godina neprekidnog umjetničkog rada. Rodio se 1897. u Lumbardi (24. srpnja), studirao kiparstvo u Horicama i Pragu, gdje su mu nastavnici bili Myslbek i Sturza. Zamijenio je Ivana Meštrovića još 1924. u nastavničkoj funkciji na zagrebačkoj akademiji likovnih umjetnosti. Tu je i danas.

Nedavno je majstoru jedan novinar postavio nezgodno pitanje: Cijela jedna suvremena generacija gotovo vas je zaboravila. Tko je tome kriv? Kršinić je odgovorio: **»Ja lično smatram da za to ne snosim nikakvu odgovornost. Radim od jutra do mraka, mijesim glinu i tuckam kamen, ali za autoreklamu imam malo smisla.«**

Oni koji ga izbliza poznaju znat će, koliko u tim riječima ima istine. **Sav moj rad,** kaže majstor, **odvija se u jednom intimnom svijetu. Ostvarujem samo ono što sam doživio i preživio. To je porodični krug, prijatelji, ribari, slučajni susreti sa ljudima...** Takva mu je i umjetnost. Intimna, uglavnom. U izabranom motivu i izražaju. Lirična.

Klesao je Kršinić najčešće lik i tijelo žene. Ona je njegova stalna preokupacija. Žena kao simbol materinstva, žena radenica: prelja, vodonoša. Čitateljica i njegovateljica ruža. Žena tek probuđena ženstva, zanesena i zanosita, zatečena na spavanju, u razmišljanju ili snatrenju, u šetnji parkom.

Ta humana bića u Kršinićevu kamenu odvajaju se od pozadine melodioznom ali čistom i napetom linijom obrisa unutar kojeg je sve prepušteno svetkovini svjetla.

Kršinićevi kameni aktovi puni su lirske produhovljenosti, optimizma i životne radosti. Kao da njima traje jedno vječno, prosanjano proljeće.

Upravo tako: proljeće.

I kad su od njega tražili da iz sjećanja izdvoji jedan predratni prvomajski doživljaj, umjetnik je govorio o Prvom maju kao danu proljetne radosti. Bio je to jedan praški prvomajski dan **»kad je sve bilo na nogama u prekrasnim i bezbrojnim praškim parkovima. Neopisivo slavlje cvijeća, sunca, buđenja prirode... Zamislite, gotovo u svakom parku bila je jedna od izvrsnih čeških filharmonija, dirigirali su Talih i Čelanski.«**

Frano Kršinić u svom ateljeu

Priroda koja se budi, muzika. Da, takva je njegova »Diana«, takva je »Njegovateljica ruža«, njegovo »Buđenje«, divne mramorne i brončane žene obasjane proljetnim svjetlom.

Nije išao Kršinić gotovo nikad za heroičnom, epskom formom poput Meštrovića. Antun Branko Šimić bio mu je bliži od Kranjčevića. Pa ipak, uvijek ga je privlačila čvrstina, red i snaga, »motiv snage, kao nešto što bi trebalo uklesati, trebalo sačuvati«. I kad se majstor našao pred zadatkom da iskleše Titov lik, kad se dakle našao pred zadatkom spomeničkog monumenta, pred

motivom koji simbolizira snagu i hrabrost, izradio je četrdeset skica da bi došao do zadovoljavajućeg rješenja.

Kršinića su uvijek obogaćivali susreti s ljudima »koji umiju biti disciplinirani, koji umiju da se raduju«. Spomenik Titu, monumentalna skulptura koja je postavljena usred Titova Užica, nesumnjivo je jedno od najuspješnijih naših spomeničkih rješenja.

Uz Tita još je nekoliko značajnih ličnosti naše kulturne i političke povijesti privuklo njegovu pažnju: Demetar, Freudenreich, Vidović, Tesla, M. Orešković, Kumičić, A. G. Matoš.

Kršinićevo djelo nastavlja se u samotarskoj stvaralačkoj izolaciji, daleko od suvremenih estetskih kontroverzija. Njegovo dlijeto slijedi »zakone unutarnjih poriva«. On s ponosom ističe: **»Što danas na suncu pjeva nekad se u meni grčevito povijalo i konvulzivno napinjalo da prodre na površinu«.**

Frano Kršinić je klasik naše skulpture, mada još uvijek nije dovršio »obračun sa samim sobom«. Prešao je težak put potreban njegovu djelu i suvremenoj hrvatskoj umjetnosti. Ide među one rijetke stvaraoce koji su domaću skulpturu oslobodili svih onih eklekticizama kojima je od Frangeša do Meštrovića bila opterećena. Oslobodio ju je dosadne deskripcije i praznorječive govorljivosti. Nametnuo se kao snažni stvaralački individuum.

Poput starih dalmatinskih graditelja i kamenara, Kršinić je ostao oprezan prema »novotarijama« i »isforsiranoj originalnosti«.

— **U kamenu toga nema,** kaže majstor. **Kad jednom odbijete njegov dio i ustanovite da ste pogriješili, povratka nema i nitko vas ne može spasiti... Postoji samo kamen koji možete slobodno nazvati kamenom kušnje i hrabrosti da se na nj udari golim rukama. Pa kud puklo da puklo.**

A u vladanju tim kamenom Kršinić je dosegao savršenstvo. Pa sad može slobodno da kaže: **Mene više tehnički problem ne muči. Mene muči tajna čovjeka više nego li tajna materije.«**

Majstor kipar Frano Kršinić u četrdeset godina pedagoške aktivnosti odgojio je generacije naših skulptora. Nisu svi pošli putovima koje je on prokrčio, ali on im ne zamjera. Tek ponekad se osvrne na to svoje umjetničko potomstvo s nešto malo blagog sarkazma. Smatra da jugoslavenska skulptura nema kontinuiteta, nema »zdravog potomstva«. **»Ofurila ih bura likovne anarhije i napala peronospora pomodarske laži. I ponestali im životni sokovi. Naši kulturni predstavnici ipak ih podržavaju, njeguju. Vjerojatno osjećajem one nježnosti koju imaju roditelji prema svojoj kržljavoj djeci.«**

Kršinićev atelje u Akademiji likovnih umjetnosti ispunjen je dovršenim i nedovršenim djelima. Prije četiri ili pet godina najveća želja mu je bila da još neko vrijeme smogne snage za rad kako bi mogao prirediti retrospektivnu izložbu povodom sedamdesete godišnjice rođenja i pola stoljeća umjetničkog rada. Sada su te godine došle, porastao je broj djela. I s nestrpljenjem očekuje se izložba.

Iako rijetko izlaže, Kršiniću je stalo do suda i mišljenja javnosti. U više navrata je isticao, da ga je kritika nepromišljeno zapostavljala, i da je publika tako ostala neinformirana. A gotovo je sigurno, da Kršinić ima svoju publiku. Kao što publiku ima svaka umjetnost čiji doživljaj »vodi porijeklo iz srca«.

— **Važno je što duže postojati u vremenu, ako se već ne može trajnije ostati,** kaže majstor.

I vraća se opet kamenu rodne Lumbarde, zanatu pređa koji tu, na Korčuli traje od antičkih vremena do danas. I živi za neke svoje ideje, od nekih namjera: **»Jer živim za umjetnost. Za nju su vezane sve moje radosti i razočaranja. To je sve što imam.«**

V. MALEKOVIĆ

Preštampano iz »Vjesnika« od 30. VII 1967.

Drugi o Kršiniću

Frano Kršinić se rodio u niskoj, dugoljastoj kamenoj kući u predjelu Žabnjak iznad škole u Lumbardi. Budući da taj zaselak leži u udubini, teško je zamjetljiv kad se plovi morem. Tu su živjeli i njegovi pređi, pa i djed Frano, koji je bio ne samo vrstan zidar, kamenar i vinogradar, nego i dobar pomorac, te je služio kao peljar. Kršinićeva majka je rođena Dračevac.

— Kako vidite, prate me **krš** i **drač**, ta osnova našeg otoka — kaže nam meštar s potsmjehom na usnama.

No neka najprije govore drugi:

Ivo Matijaca, korčulanski opat:

»Umjetnik je u Zagrebu sa svojom obitelji — piše nakon posjete Kršinićevoj rodnoj kući Ivo Matijaca u dvobroju 3-4/1969 Lanterne sv. Marka — ali šjor Frane je i ovdje, u ovoj kući svog brižnoga oca Roka i patničke svetice majke Marije. Njihova davna (i prerana) smrt nije postavila zavjesu živoj prisutnosti u domu. Tu je šjora Mandica, profesorova sestra, i njeni živi izdanci. Tu je i tridesetak komada srca šjor Frana ugrađenih u vijencu tridesetak bronćanih, mramornih figura iz njegovog bogatog umjetničkog djela...

A oči nam — piše dalje opat — pasu unaokolo, pa ne znaš odkuda ćeš otkinuti veći zalogaj ljepote za svoju dušu u toj bronćanoj i kamenoj poeziji linija, lirskih osmjeha, u tom ozračju intimnih obiteljskih događaja, nabreknutih žila i žilica mukotrpnog dana seljaka i ribara...

I odvija se priča kojoj je bio početak pred šezdesetak godina. Siromašna obitelj sa šestero djece. Četiri puta klesar Roko ponovno sakuplja svežanj robe i putuje u Ameriku u rovove rudara... Trpka su dječja usta od iseljeničkih žuljeva. A valjalo je ići: don Marin Gjurgjević, seoski učitelj-kapelan, rekao je meštru Roku za malog Franeta, svoje kumče:

»Moj Roko, ovi mali ti je najboje i najpametnije dite u Lumbardi. Vaja ga poslat u skule. Snać ćeš se nikako, pa neka ide u Obrtnu u Grad...«

Šjora Mandica čuva prvo djelo svog brata, đaka prve godine Obrtne škole u Korčuli, a to je gipsani oveći tondo koji prikazuje Kristovu glavu u plitkom reljefu. Dakako: početni, školski rad — ali u profinjenoj obradbi secesionističke manire školskih uzora.«

O ovom našem istaknutom umjetniku i njegovim djelima napisano je mnogo prilikom niza samostalnih izložbi, a naročito prilikom posljednje, najznačajnije njegove izložbe održane jeseni 1968. godine u Zagrebu, koja je priređena kao retrospektivna uz Kršinićevu 70-obljetnicu života. Ipak nije ni izdaleka rečeno o ovom opusu sve što se može i što bi trebalo reći, tim više što Kršinić još uvijek neumorno radi i stvara.

Petar Šegedin, književnik, u eseju u Monografiji »Kršinić«:

»A svako je njegovo djelo dovedeno do kraja: zanat nije ustupao pred nadahnućem, kao ni doživljaj pred zanatom. Jer Kršinić nije gotovo nikad igrao na skicu, na lak posao, što hvata u lijetu, on je majstor koji se povjerava svom umijeću, predaje materiji svim svojim bićem i iz nje vuče, stvara, završava djelo.«

»Poslije sedamdeset godina života i pola stoljeća stvaralačke prisutnosti među nama, čitav se njegov opus ukazuje jasan, čist, zatvoren u cjelosti: on ostaje u okvirima hrvatske, pa i ne samo hrvatske skulpture rečena riječ, dovršeni hram.«

Dozvolimo na kraju i samom umjetniku da nešto kaže i sam o sebi, a i drugima:

— Vi ste ipak, kako vidim, napravili velik broj djela, a na izložbama vas nema. Recite, kome i zašto prkosite? Zašto već jednom ne idete van s otvorenim kartama?

— Vi inzistirate na onome u što ja izbjegavam da diram. Ali kad baš hoćete da znate, onda čujte: ne izlažem već godinama zato što sam povrijeđen kao čovjek i kao umjetnik. Poznato vam je da sam godine 1947. imenovan državnim majstorom kiparom. Da bih mogao razviti svoju punu djelatnost, kreativnu i odgojnu, zaključeno je da se meni, kao i svima ostalim majstorima, podigne majstorska radionica u kojoj bih mogao raditi, podučavati, izlagati i, do potrebe, prezentirati naš kulturni nivo i našu umjetnost. I što se dogodilo? Podignute su reprezentativne radionice svima majstorima, meni nije. Moja je ostavljena na pola puta izgradnje, i na kraju dodijeljena nekakvim tamburašima ili tako nešto. To je za mene bila uvreda. Ja nisam ni od koga tražio da mi se dade majstorska titula, ali kada mi je već jednom dana, tko je taj tko ima pravo da me uvizuje. Ja se ne stidim priznati da sam svjestan onoga, što sam dao svom narodu. A ipak, tko je u tom narodu, u mojem narodu, ustao na obranu mog ugleda? Ni kolege, ni đaci, ni vlasti. Šutili su književnici, šutili novinari, šutila je naša kulturna javnost. A svaki je od njih mogao, pa i morao, da digne svoj glas, ako je smatrao da moja umjetnost nešto znači. Nisu ustali, znači da me smatraju suvišnim ili barem nepotrebnim. Čemu dakle da izlažem?

— Ali niste li možda i vi mogli više učiniti za budućnost svojih mlađih kolega nego što ste učinili?

— Možda i jesam, ali ja sam im dao svoje znanje, svoje vrijeme, i svoju ljubav, a platno i škare nisam nikad imao u rukama. Ja sam bio nekada pri vlasti, ali nikada na vlasti, prema tome, ja sam mogao samo sugerirati, a ne i odlučivati.

— U intervjuu što ga je u ovoj rubrici dao drug Rodoljub Čolaković konstatirao je da smo u godinama poslije rata suviše mnogo energije dali u tzv. dekorativnu kulturu, u kulturu koja se morala pokazati vani, pa je zbog toga stradala politika razvijanja stvarnih vrijednosti. Dobili smo kvantitet, a ne kvalitet. Vrijede li te primjedbe i za našu likovnu umjetnost?

— Na žalost vrijede, možda čak i više nego i za jednu drugu manifestaciju naše kulturne inferiornosti. Kitili smo se tuđim perjem, trošili milijune, da bismo pokazali stranom svijetu — kako još uvijek nismo svoji! Imitirali smo svakoga i crpli odasvud, samo ne iz sebe, i time samo se htjeli legitimirati pred svijetom kao kulturni i napredni. I jasno, čitava naša likovna umjetnost pošla je rakovim tragom.

(Iz razgovora s Kršinićem što ga je u Vjesniku od 30. X 1966 vodio Jozo Puljizević)

* * *

Dok ovo pišemo Meštar stvara neumorno i nadalje. Njegovo nadahnuće i njegovo dlijeto kao da ne znaju za godine, za umor i odmor. Sadra, bronza i kamen oživljuju u njegovim rukama i govore mnogo više o ovom vrhunskom izdanku našeg stoljeća u osobi najvećeg živućeg hrvatskog, pa i jugoslavenskog umjetnika-kipara, našeg šjor Frane Kršinića, nego što to pisana riječ može izreći.

Kao što ovaj prvi svezak Zbornika otoka Korčule nismo mogli zamisliti bez eseja o čuvaru našeg umjetničkog i arhivskog dragocjenog blaga, dru Vinku Foretiću, isto tako bio bi veliki propust da je Zbornik izišao bez ovog iako skromnog prikaza o stvaraocu onoga što je veliko i veličanstveno danas i sutra, što ostaje vječno!

Skulptura F. Kršinića »Majčina igra« (Prigodna spomen marka izdana 1962. povodom 15-godišnjice Dječjeg fonda UN-UNICEF)

Ivo Lozica

Popratna riječ uz njegova pisma

U historiji umjetničkih fenomena pojava genija je rijetka. Pojavi li se ipak, on nije nikad sam. Uz njega se redovno pojavljuju konkurenti i popratni talenti, neki veći, neki manji, često u isto vrijeme i u istom mjestu, svi obilježeni, makar i u antitezi, izvjesnom duhovnom srodnošću. To se dogodilo i nakon pojave Ivana Meštrovića. Hrvatska skulptura je dotle kljuvila i nikako nije uspijevala da izađe iz opne bezličnosti i da se osovi na poprištu svjetske umjetnosti kao izraz i odraz ličnosti, tla, vremena i naroda. Odjednom se s Meštrovićem osovila velika i provrvjela talentima. Uz Meštrovića pojaviše se Toma Rosandić, Branimir Dešković, Dujam Penić, Pero Palavičini, Marin Studin i za njima legija.

Glas o slavi i uspjesima Ivana Meštrovića, malog »vlaja« koji je do petnaeste godine kusturicom kitio preslice i u muljici rezao figurice, a već u tridesetoj bio jedno od najvećih imena svjetske umjetnosti, pročuo se nadaleko. Preko revija i novina prodro je i na selo. I prešavši od usta do usta, prodro je čak i u zabiti u kojima se nikad dotle nije čulo ni govorilo o umjetnosti.

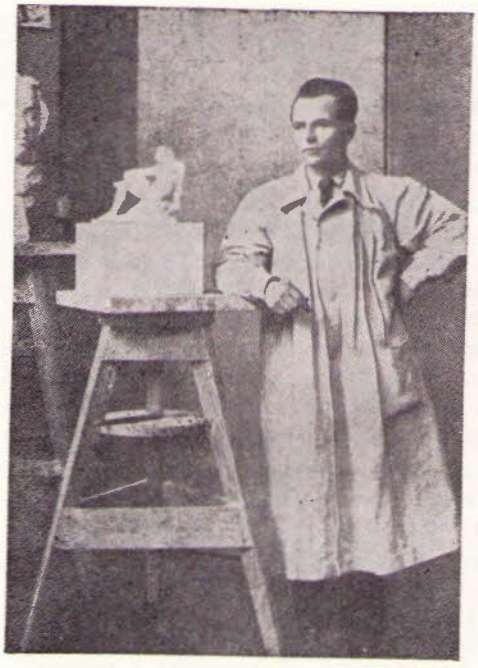
Tako je došao i do klesara Lumbarde, Vrnika i Žrnova. I četiri stotine godina nakon utrnuća klesarsko-kiparske loze obitelji Andrijić otok Korčula postao je otok kipara. U gradu Korčuli pojavili su se Pero Palavičini, Trpimir Ivančević i Franjo Stecca, u Lumbardi Kršinić. Za njima su stasali mlađi.

Prvi među njima bio je Ive Lozica, Lumbarđanin, sin starog Čičeta, mladić zatvoren, šutljiv i uporan, pravi i autentični Barbareško.

Ruku klesara stekao je u očevom petraru na Krmači, zanatsku sigurnost u klesarskoj školi u Korčuli, oko kipara i ukus umjetnika u školi Ivana Meštrovića i Frana Kršinića na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Kršinić i Meštrović bili su mu profesori, učitelji i uzornici.

Lozica nije ipak njihov imitator. Njihov utjecaj, ako je vidljiv, sav je vanjski, površinski, formalnog, a ne izražajnog karaktera.

Ive Lozica bio je čovjek bogatog duševnog fonda. Školska izobrazba, van one likovne koju je stekao na Akademiji, nije mu bila velika, ali je zato bila u njemu velika glad kulture i intenzivna duševna fermentacija stečenog. U stjecanju znanja nikad nije sebi rekao — dosta. U nepune dvije godine što ih je proveo u Parizu upoznao je u duhu i u formi gotiku, renesansu i antiku, naučio je francuski i svladao je talijanski jezik. Na francuskom pokušao je čak i pisati. U rukopisu je ostao sačuvan njegov literarni portre slikara Ismeta Mujezinovića i prijevod s francuskoga na hrvatski biografije Aristida Maillola. Proučavao je s kurioznošću Michelangela, nastojao je uči u tajnu njegova genija kroz njegovu bol i tragao za tajnom draži etrurske plas-

Ivan Lozica u svom ateljeu 1940 godine

Ivo Lozica: Sirota

tike. Učio je neprekidno i učio je do kraja. Nastojao je steći što više da bi mogao što više ugraditi u svoje umjetničko djelo.

Međutim, sve i učeći i proučavajući strane kulture Istoka i Zapada, prošlosti i sadašnjosti, najviše je proučavao Lumbardu kojoj je ostao bliz i najbliži do kraja. Mrzeći je ljubio ju je i ljubeći mrzio kao i sama sebe. U njoj je i osjećao sebe. Čitavo njegovo moralno biće, njegovo osjećajno i umjetničko korijenje duboko je uraslo u tlo na kome se rodio i iz koga je vukao najkrepčje sokove svoje umjetnosti. Trpkoća joj je bitna osobina. Doista, tu i tamo može se osjetiti i neki dah Kršinićeva lirizma, čemu se ne treba čuditi: Kršinić mu je mnogo toga dao i otkrio, ali duh, nutrinja, ono što predstavlja život i ličnost u Ložičinoj umjetnosti to su izbojci Barbareškove loze s Male Glavice, na koju se mladi umjetnik svake godine vraćao da bi na njoj počinuo i u atmosferi obiteljske topline i nježnosti svoje stare drage »babe« obnovio svoje snage i obogatio svoj duh novim sadržajima. S Male Glavice pošao je i u susret smrti onog dana kad se predao talijanskim fašistima da bi spasio svoga oca.

Ive Lozica bio je dobar sin i nježan brat. Sve je volio, ali najviše svoga Miška (mlađeg brata Anta), za koga se brinuo kao brat i kao otac. Za njega je bio pripravan na svaku žrtvu. Htio je da bude sretniji od njega, i spremao ga za liječničko zvanje. Dok je bio daleko od njega, pisao mu je često. uvijek bižan, pun takta i ljubavi. Njegov drug i prijatelj s Akademije, od nedavna pokojni Grga Antunac, koji je zajedno s njim klesao Meštrovićeve

karijatide za Avalu i godinama drugovao s njime u Splitu i Zagrebu, pričao je često da je Ive znao nerijetko uskratiti sebi i najnužnije, ali Mišku nije ništa smjelo nedostajati. »Volio ga je više nego sebe«.

Pisma koja je pisao roditeljima i rodbini bila su mnogobrojna. Sačuvana su uglavnom ona koja je pisao Mišku. Malo ih je, ali dovoljno da na osnovi njih pročitamo čovjeka, brata i umjetnika i da nam otkriju odakle u torzu Ložičina života i umjetničkog djela toliko bogatstvo života, ljepote i nečeg maglenotužnog što se ne rastavlja od njegova djela i karaktera.

Živio je i radio uglavnom u Zagrebu i u Splitu, ali svijet koji je u svoja djela unosio, kada to djelo nije bio akademski studijski akt, bio je njegov Lumbardanin, seljak, radnik, patnik. S njime je suosjećao, njime se nadahnjivao i onda kad je bio daleko od njega. Njegovi impresivno rezani reljefi lumbardske žene u drvu imaju stilsku širinu najboljih Meštrovićevih djela i impresivnu težinu sadržaja koju je i Meštrović samo ponekad naslutio.

Lozica je bio siromah, i jer je bio siromah, radio je više za druge nego za sama sebe. Da bi došao do atelijea i novca koji je trebao i njemu i njegovima, morao je dirinčiti. Bio je majstor u klesanju i kongenijalni interpret Meštrovićeve misli i vizije u granitu i kamenu. O Maloj Glavici i ljudima na njoj mogao je samo fantazirati. I fantazirao je. Pomišljao je čak kako bi bilo da je stilski okiti širokim skalinatama, terasama i trijemovima u bijelom tesanom kamenu i pretvori u svojevrsnu lumbardsku Akropolu, na čijem bi se vrhu, na mjestu gdje se još i danas nalazi kuća njegove bake, u kojoj se rodio, simbolski dizala monumentalna figura njegove »Zapregnute Lumbarajke« s punim mijehom masta na leđima.

Bila je to euforijska vizija čovjeka pred smrću. Osula se kao san prekinuta fašističkim rafalom 27. ožujka 1943.

s **Andro - Vid Mihičić**

Pisma Iva Lozice

Korespodencija Iva Lozice bila je obilata. Pisao je mnogo, često i lako. Najčešće se je dopisivao s bratom Antom, zvanim Miško, koga on od milja naziva Mika, s kiparom Antom Kostovićem i prijateljicom Milevom Tomazeo. Roditeljima je pisao rjeđe. Kroz pisma je iživljavao svoj intimitet. I koliko je bio u saobraćaju s ljudima zatvoren, toliko je u pismima spontan. Piše kako misli i osjeća – bez pretenzija i bez hemunga, onako kako se komunicira s ljudima koje se voli.

Mi donosimo ovdje samo jedan mali izbor njegovih pisama iz vremena rata. Donosimo ih kao dokumenat njegove intime i tijesne povezanosti s bratom, rodom, prijateljima i lumbardskim tlom. Ortografiju ne mijenjamo. Ona ne umanjuje ni čovjeka ni umjetnika. Ona je samo dokaz autentičnosti i spontanosti onoga koji piše.

Zgb, 17. VII 41.

Dragi moj Mika, Jučer sam dobio tvoje pismo pa sam veseo da ste zdravi i da relativno dobro prolazite. Kosto a i gđa Mileva mi pišu da neka svakako dođem dole, premda sam im pisao da nemam novaca. Oni mi kažu da će me financirati za to vreme. Odlučio sam da odem pa sam jučer predao molbu za propusnicu. Veselim se što ću biti na moru neko vreme jer će mi to

mnogo koristiti, odmorit će se i sigurno oporaviti. Tu već postajem nesnosan sam sebi, radim vrlo malo i nikako se ne mogu koncentrirati u posao. Nadam se kada se vidimo da ćeš ti potpuno vladati sa talijanskim jezikom. U Lumbardu nebi dolazio jer kako znaš morao bi imati novaca. Nikoga od tvojih pajdaša ne viđam. Pozdravi babu i sve ostale voli

Ivo

Zgb, IX, 41.

Dragi moj Miko, Nazad dva dana sam primio tvoju kartu pisanu 17. VIII. Pisao sam Ti u međuvremenu dva puta. Čitam u novinama da je Tebi upis 16. ov. mj. Ja sam Ti već nekoliko puta pisao kako treba da činiš. Gđa Mileva mi je odgovorila da će Te ona bez daljnjega primiti. Radi se samo o tom kada će početi doli škola. Ako ne počme, a Ti se pokupi i dođi ovamo. Bilo bi mi mnogo milije kad bi bio kod gđe Mileve radi više razloga. Budi u vezi s gospođom. Nadam se da bi se ovdje mogao uz molbu kasnije upisati tj. tokom ov. mjeseca a i slijedećeg. Svakako ne zaboravi da izvadiš uvjerenje od porez. ureda i sojedodžbu siromaštva jer će Ti to u svakom slučaju trebati. Valjda si nešto poduzeo radi propusnice za svaki slučaj ako budeš morao ovamo. Eto za sada toliko. Puno Vas pozdravljam svih skupa.

Ive

Zgb, 6. X 41.

Dragi moj Mika, Nazad pola sata sam primio Tvoju kartu pa Ti odmah odgovaram. Već mi je gospođa nekoliko puta pisala, a ja sam joj stalno naglašavao kako sam sretan što ćeš moći ostati dole kod nje. Sve što mi Ti pišeš davno sam ja imao na pameti pa sam na koncu našao ipak za najzgodnije da ostaneš tamo. Nadam se da ćeš kad dođeš u Split sve sam najbolje vidit pa se prema tome ravnat. Moju želju znaš, sve ostalo radi kako Ti znaš, mislim da si već dovoljno pametan da možeš i sam trijezno razmisliti. Ovdje je škola već započela tako da Tvoji imaju tri puta tjedno. Vjerujem da ćeš biti marljiv pa da ćeš što se škole tiče svladati pa makar bio i drugčiji program. Tako, pa ne moraš Ti mene ni poslušati ako držiš ne mislim kako valja. Više Ti o tom neću ni pisati jer sam i Tebi i gospođi već dosta puta kazao. Ja sam inače zdrav samo me kadikad zub boli. Kako ste Vi sa zdravljem, a mali i baba? Puno Vas pozdravljam svih skupa. Tebe napose voli Tvoj.

Ive

Zagreb, 10. XI 41.

Dragi moj Mika.

Primio sam Tvoje pismo, pisano iz Spl. U međuvremenu sam ja pisao jedno pismo ocu i majci isto poslano Anti na Orebić, u tom pismu nisam jasno i određeno kazao što i kako da radiš. Danas Ti to mogu posle Tvoga pisma, naime, sasvim se slažem s Tobom, da učiš privatno osmi razrer, a u koliko se skula otvori tim bolje za Tebe. Počekat ću još neko vreme pa ću razmislit, možda ću i ja doći doma bilo bi i najbolje za moje zdravlje. Još sam uvijek na starom mjestu ali do kada to neznam.Radim vrlo malo jer kako i sam znaš treba imati mogućnosti a i inspiracije. Zamišljam kako bi mi bilo lijepo u Bufalu samo se bojim da ne bi imao ni za cigaretu. Puno pozdrava. Tebe voli

Ive

Zagreb, 18. II 1942.

Dragi moj Miko,

Jučer sam dobio Tvoje pismo, pisano 4. ov. mj. I koje sam nestrpljivo očekivao jer su to i prve vjesti od Tebe iz Splita.

Veseli me da su Ti profesori isti koje si imao i u četvrtom razredu. Zadovoljan sam da Ti je dobro. U koliko danas može biti dobro. Čovjek mora biti skromnih zahtjeva. Uvijek sam vjerovao da će Ti kod gospođe Mileve biti najbolje, u njezinu dobrotu i ostale vrline nisam nikad posumnjao.

Ja živim isto relativno dobro a i subjektivno se dobro osjećam. Mislim da nisam ništa sam mjesto žderanja, ne hranim se više u onoj menzi jer se je hrana tamo spustila, po svojoj mršaviji nego sam prije bio. Trošim više nego svoju platu s nagradom, samo za hranu. Promjenio kvaliteti ispod svake razine ljudske. Inače je dosta skupo, no cifre nisu važne.

Jučer je tvoj bivši razred čistio snijeg u Kačićevoj ulici pa da si Ti bio ovdje, sigurno bi i Ti imao lopatu u rukama.

Zima je ove godine bila neobično jaka, reko bila, jer je sada postalo ovih dana mnogo blaža premda ima još neobično mnogo snijega, možda će još padati, a napadalo ga je toliko kao nikada do sada.

Ja sam bio nabavio posredovanjem Miroslava odnosno Marice nešto ugljena, nabavio malu peć koju sam postavio u malu sobicu, pa je nekako deveralo a i još se devera. Samo muke sam imao sa kupaonom, smrzla se je voda u peći tako da se je dimnjak u njoj sav splosnuo, sljedilo je to, da sam morao platiti 900 kuna za popravak. Večeras sam odmrzavao cijevi dole u prizemlju. Eto to su otprilike kućne brige.

Inače, idem svaki dan u školu premda se već od prije Božića nije moj atelier ugrijao, a škola samo parcijalno radi. Niko ništa ne kreira. Krešo je stalno kod kuće, njemu je lijepo, jer ima u kući pet ženskih glava koje ga sve sreda paze i maze.

Od Koste nisam već mjesecima ništa dobio, kao da je u zemlju propao, možda se je Tebi javio, ako nešto znaš o njemu javi mi. Morao bi Ti pisati o svemu i svačemu, a što Te možda nebi interesiralo. Javi mi se često jer sam stalno u brizi. Budi marljiv, dobar i pametan.

Kad budeš pisao kući pozdravi svih. Ako mi se bude pružila prilika nastojat ću da Ti nešto pošaljem.

Pozdravi našu Mariju i ostale .Tebe puno voli Tvoj

Ive

Zgr, 25. II 42.

Dragi moj Miko

Primio sam Tvoju kartu nazad par dana, u njoj mi pišeš da nisi ništa od mene dobio. To me jako čudi, tim više, jer sam ti već nekoliko puta pisao od kako si u Splitu. Kod mene nema nikakvih novosti, a u prošlom sam Ti listu pisao od prilike kako živim. Sada me najviše muči to, što ti do danas nisam našao načina da ti pošaljem nešto što bi Ti trebalo za knjige i ostalo. Nastojat ću Ti čim prije poslati, a ako Ti ili gospođa Mileva doznate za nekoga ko dolazi u Zgb, po komu bi mogao poslati, bilo bi još najbolje. Još se nisam fotografirao pa tako još ne možeš viditi moj divni radni mantil.

Premda sam ima uvo inante(?) nikakove nove emocije, a prema tome ni novog rada, a i inače su bile nemoguće kondicije. Sada kad nastanu valjda topliji dani moći ću nešto raditi pa ću biti i malo zadovoljniji što se toga tiče. Jesi li Ti marljiv? Dali je Kosta dolazio u Spl. i jesi li mu kazao da nije lijepo što mi se ne javlja i ako sam mu nekoliko puta pisao.

Kad budeš pisao kući pozdravi ih. Znam da im je slabo, ali kako pomoći. Budi dobar gospođi i pozdravi je kao i Mariju. Tebe puno voli

Tvoj Ivo

Zgb, 16. IV 42.

Dragi oče i majko,

Primio sam Vaše pismo od 29. III, a prije toga jednu kartu. Od Mike sam isto dobio u zadnje vrieme dva pisma. Žao mi je da je onaj limun pred kućicom u Bufalu prozebao, ma ja mislim da će opet baciti mladice ako mu i deblo nije prozeblo. Ja sam zdravo, hranim se dosta skupo i dosta spavam. Kako Vi prolazite, jeli lovite koju gericu? Ovako je još uvijek prilično hladno, a tamo sigurno sunce već dobro grije. Kad budem mogao poslaću Anti na Orebić opet nešto. Kako je baba i mali Alojz? Frane i ja stalno saniamo da smo u Lumbardi, a Frane još i to kako salpaje popunice i hvata jastoge. Čini mi se da mo oba bili sretniji kad bi mo

mogli barem kneze loviti kao što smo to i prošlih godina. Puno Vas pozdravljam svih skupa, babu i Alojza napose. Vas voli Vaš

Ive

Zgb, 16. IV 42.

Dragi moj Miko,

Primio sam dva Tvoja pisma, zadnje pisano 30. III. Pišem Ti kartu toliko da znaš. Nadam se da si primio fotografiju, a sigurno su i novci stigli. Javi mi se da znam. Od kuće sam također dobio pismo, a i jednu kartu prije, valjda su i Tebi pisali. Kako si mi Ti? Tamo je sigurno lijepo vrieme. Biće trešnje i višnje da cvjetaju, a sunce već sigurno dobro grije i maistrali pušu.

Stari mi je pisao da je bio u Glavat ali da su mu dupini požderali i ribu i mriže. Već mi je pisao nekoliko puta da je veliki limun pred kućicom ove zime prozebao, ma ja mislim da će opet baciti mladice. Kod mene nema ništa novoga, zdrav sam, hranim se skupo i puno kpavam. Jesi li bio kod Koste preko Uskrsa? Kako Ti je bilo? I njemu sam pisao nazad par dana jednu kartu. Pozdravljam gđu Milevu i Mariju. Tebe puno voli Tvoj

Ivo

Zgb, 10. V 42.

Dragi moj Miko,

Primio sam pismo: od Tebe sa gospođinim, od kuće dvije karte i od Koste. Kosti sam odmah odgovorio iz razloga što on nije dobija od mene, kako kaže, dugo vremena. Tebi sam poslao već dvije fotografije, nadam se da si ih primio. Bio bi Ti sada poslao redom, kako sam Ti obećao i treću, ma poduzeo sam da Ti ih lično sam odnesem i to još početkom idućeg mjeseca.

Eto nemoj se čuditi ako ne dobiješ pisma jer živim u izvjesnoj, kako da Ti kažem, nrvozi, da nrvozi. Radi nrvoze koja je u jednom momentu bila najjača u želudcu, izgubio sam bio za kratko apetit.

Nadam se da bu sve dobro, ke ne? Stari mi piše da neka pošaljem Anti na Orebić, ako mogu nešto fažola i da je Čičuja bolesna i da je limun opet bacio nove grančice. Ovdje ću nabaviti udice za lovit kneze. Da stari još piše i to da ga mati stalno muči sa istim pripovijestima, a i to da kažem l'ranetu da i on dođe loviti pirke. Pozdravljam sve. Tebe voli Tvoj

Javiću Ti rezultat mog pothvata

Ivo

Zagreb, 12. VI 42

Dragi moj Miko,

Evo sada zbilja ima već dosta kako čekam na vijesti od Tebe. Čini mi se tim dulje što si prije često pisao. Nazad dva tri dana sam Ti poslao jednu novu fotografiju jedne figurice. Jesi li je primio? Na istoj sam Ti napisao odnosno izrazio sumnju u moj pothvat, i to, kako nisam još izgubio sasvim nadu. Već dulje vremena sam vegetarijanac, moj prepoštovani želudac me često opominje, sa svojim krulećim tonovima na neizbježnu potrebu podmazivanja. Skoro svake nedjelje sam kod Miroslava na ručku, no čovjek ne može primiti više od jednog obroka a nebi bilo ni pristojno.

Javi mi se, u brizi sam.

Kada će svršiti škola?Pisao sam Kostoviću, no bilo bi mi zaista krivo da ga moram i ovaj put prevariti. Pozdravi puno Gospođu Milevu i Mariju. Tebe voli Tvoj

Ivo

Tekst prepisao i za štampu priredio: Andro – Vid Mihičić

Vinko Foretić historičar Korčule

Spomenike kulture ne čuvaju zakoni nego ljudi. Gotovo svaki naš primorski grad ima nekog čuvara tog našeg kulturnog nasljeđa. Imena nekih istaknutih čuvara naše kulturne baštine, kao što su don Frane Bulić, Ljubo Karaman, Cvito Fisković, Đuro Szabo, Ivan Kukuljević-Sakcinski poznata su svakom našem iole kulturnom čovjeku. Ono što su oni značili za Split, Zagreb, Varaždin, Dalmaciju i čitavu Hrvatsku to Vinko Foretić znači za otok Korčulu i (uz razne druge) Dubrovačku regiju.

Stoga je razumljiva neka vrsta bojazni i nesigurnosti pera — pogotovu zbog razlike od 18 godina koja nas dijeli — kada pristupam iznošenju u javnost zasluga tako zaslužnog čovjeka kao što je Vinko Foretić. Pero je nemoćno da opiše sve ono što je on licem okrenut prošlosti učinio za današnje vrijeme, a i za budućnost.

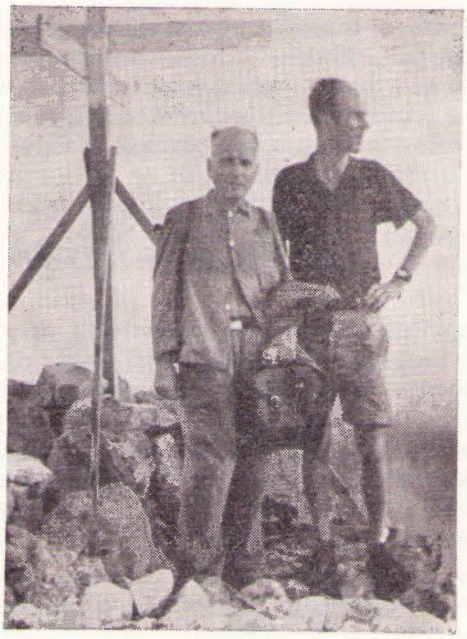
Poznajemo se već punih trideset godina. Najprije iz dubrovačke gimnazije: ja sam bio njegov đak, a on moj profesor. Desetak godina kasnije na arheološkim iskopavanjima u Veloj spilji kod Vele Luke on je skupa sa mnom i kolegom Borisom Ilakovcem bio i kopač i sudionik u otkriću najstarijih — prethistorijskih — tragova na našem zavičajnom otoku Korčuli. A zatim imao sam prilike više puta vidjeti ga, i sada ga gledam svojim duhovnim očima u crnoj kecelji, u dubrovačkom arhivu. Sjedim sučelice njemu i slušam ga s užitkom. Govori povezano i pregledno, a govor mu je najprije tih, ali spušta se i raste, prema raspoloženjima, a njegove riječi prati odgovarajuća gestikulacija i mimika. Iako sada živi skromno, povučeno, daleko od prigodnih proslava i publiciteta, uz sudjelovanje tek na ponekom simpoziju, ovaj naš vitalni i svestrani kulturni radnik stalno je prisutan u centru kretanja našeg kulturnog života koji je ponekad tako buran i pun trzavica da bismo najradije željeli ostvoriti riječi Horacija: Beatus ille, qui procul negotiis...

Smatram da bi se učinio propust prema Vinku Foretiću, gradu i otoku Korčuli, kojemu je on uostalom posvetio najveći dio svog života i svoje životno djelo, ako ne bismo barem u najkraćim crtama u prvom svesku našeg Zbornika prikazali njegov život i rad.

Daleki preci Vinka Foretića podrijetlom su s otoka Hvara, odakle su se naselili u Korčuli i Komiži na Visu. U Korčuli su se neki ogranci obitelji Foretić bavili kamenarstvom i graditeljstvom, a neki brodogradnjom.

Najprije nekoliko biografskih podataka. Rođen je 2. kolovoza 1901. u obiteljskoj kući u predgrađu Korčule, uz koju je terasasti park ograđen sa zapadne strane Korčulanima dobro poznatim Pelavinim mirom. (Park je kao spomenik vrtne kulture zaštićen od Zavoda za zaštitu prirode u Zagrebu, ali neki faktori o tome ne vode mnogo računa.) Otac mu je bio trgovac, a kako od 1935. nije zbog ekonomskog sloma radio, živio je uglavnom od pomoći djece.

Nakon završene pučke škole u Korčuli Vinko Foretić pohađa niže razrede gimnazije u Opatiji (g. 1911-1915), a više razrede klasične gimnazije u Splitu

Dr Vinko Foretić (lijevo) i pisac članka na jednom od zamagljenih vrhova otoka Korčule

(1915-1919). Od 1919-1923. studira povijest i zemljopis, na filozofskom fakultetu u Pragu tri semestra, u Beču 2 i 3 posljednja u Zagrebu, gdje je 1923-24. položio profesorski ispit. Stupa u službu kao nastavnik gimnazije u Sinju u prosincu 1925 i služi sve do listopada 1926. Po odsluženju kadrovskog roka u kolovozu 1927. dobiva mjesto kao nastavnik gimnazije u Dubrovniku. U ožujku 1932. premješten je na gimnaziju u Cetinje i tu ostao sve do rujna 1936., kada je opet bio vraćen na gimnaziju u Dubrovnik, gdje je ostao sve do kolovoza 1941. Tada je premješten kao arhivar u Državni arhiv u Dubrovniku, koji je imao na čelu drugog upravitelja.

U doba rata boravio je u Dubrovniku, radeći u arhivu svoj posao i čuvajući arhivalno blago da se ne bi ratnim zahvatima upropastilo. Nastupom narodno-oslobodilačke vlasti u Dubrovniku u listopadu 1944. Okružni NOO ga dalje ostavlja u Državnom arhivu kao arhivara i povjerava mu vođenje uprave arhiva, a 1949. imenovan je za upravitelja arhiva. Obavljao je tu dužnost sve do 1963. kada je prestao biti direktorom arhiva, ostavši u arhivu kao viši naučni suradnik.

Godine 1935. Vinko Foretić položio je doktorat s disertacijom iz nacionalne povijesti, a već od g. 1925., tj. odmah nakon sveučilišnih studija bavi se naučnim radom u arhivima. Kao rezultat tog rada pojavljuju se njegovi prvi radovi o Korčuli: **Korčula u prošlosti (revija** »Dubrovnik« 1929), zatim **Dubrovnik i Korčula** (Šišićev zbornik, Zagreb 1929) u kojem iznosi stoljetna nastojanja Dubrovčana da se domognu otoka Korčule, te osobito prikazuje razdoblje od g. 1413-1417., kad su otoci Korčula, Hvar i Brač bili pod privremenom vlasti Dubrovačke republike. Kao kruna svega pojavljuje se g. 1940 nje-

gov **Otok Korčula u srednjem vijeku** do g. 1420 (Djela JAZU, str. 366). U njemu je, služeći se naučnom literaturom i izvorima, prikazao povijest i život jedne naše srednjovjekovne autonomne općine sve do vremena kad je godinom 1420. došla pod trajnu vlast Mletaka. Za dosta nejasno razdoblje do g. 1254. pisac je iznio svu problematiku teritorijalne pripadnosti Korčule, izvršivši opširnu analizu izvora i mišljenja povjesničara te izveo svoje zaključke, a od g. 1254., kada izvori postaju obilniji, pisac je zgodno uklopio korčulansku povijest u zbivanja hrvatske i opće povijesti, a k tome je iscrpno prikazao unutrašnje, naročito ekonomske i socijalne prilike Korčule. Iz povijesti Korčule nakon g. 1420. značajni su mu radovi **Turska opsada Korčule g. 1571** i **Iz narodnog preporoda Korčule.**

Teme vezane uz zavičaj bile su mu predmet niza drugih radova. Tako u radnjama **Iz prošlosti korčulanske brodogradnje** (Brodogradnja 1952) i **Neki historijski podaci o brodogradnji na Korčuli** (Pomorstvo 7/1947) na temelju dotad pronađenih arhivskih podataka iznosi historiju poznate korčulanske brodogradnje od prvih početaka do najnovijeg vremena, zabacujući kritički razna diletantska i nedokumentirana mišljenja o počecima brodogradnje, te iznoseći brojne ugovore o gradnji brodova i potanje prikazujući značenje korčulanske bratovštine brodograditelja, osnovane g. 1623.

U radnji **Prilozi o korčulanskoj moreški** (Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU 25, g. 1955) obradio je tu staru vitešku igru, iznoseći da se moreška bila raširila u znatnom dijelu Evrope i dobila kozmopolitski karakter, mijenjajući i transformirajući se, ali je tamo većinom iščezla, a zadržala se kao relikt prošlosti rijetko gdje, a kod nas samo u Korčuli. Tekst dramatske radnje se mijenjao, te Foretić publicira 3 takva teksta s raznim varijantama, iznoseći i razne historijske podatke o igri u Korčuli. Na taj se rad nadovezuju njegovi **Prilozi o moreški u dalmatinskim gradovima** (Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU knj. 42/1964), gdje pisac iznosi historijske podatke o tome da se osim u Korčuli moreška igrala i u Zadru, Splitu, Trogiru, Hvaru, Visu, Dubrovniku i Budvi.

Obrađivao je i drugu značajnu tradicionalnu korčulansku djelatnost — kamenoklesarstvo. U članku **Podrijetlo porodice korčulanskih kamenara Andrijića** (Peristil III, g. 1960), na temelju dokumenata Korčulanskog i Dubrovačkog arhiva Foretić utvrđuje kao najranije poznatog pretka ove glasovite korčulanske porodice spomenutog u vremenu g. 1387-1420. Marka Milićevića čiji je sin bio Andrija Marković, a sin ovog poznati Marko Andrijić. Kod Marka i njegove braće te daljnjih potomaka ustalilo se prezime Andrijić, dok se prije po patronimičkom običaju mijenjalo prema imenu oca. Potpunijem poznavanju Marka Andrijića, već dobro uočene ličnosti hrvatske umjetnosti 15. st., služe i dva ugovora iz Dubrovačkog arhiva, koje je pisac doslovno objelodanio u Peristilu g. 1957: **Dva ugovora klesara Marka Andrijića iz Korčule.** Prvi je ugovor iz 1474. s Viktorom Salvadegom iz Mletaka, a drugi iz g. 1478 s Valentom De Valentis iz Mantove. U oba se Andrijić obavezuje zanimanicima dostaviti arhitektonske izgrađene prozore, portale i ostale kamene radove za palače iz korčulanskog kamena; iz drugog se vidi da je Andrijić bitno sudjelovao u izgradnji Valentisove palače u Mantovi.

Isto tako na temelju arhivskih podataka Korčulanskog i Dubrovačkog arhiva Foretić prikazuje u radnji **Jean de Vienne, un maitre francais du XIVe**

siècle a Dubrovnik et à Korčula (Annales de L'institut francais de Zagreb, 10e et 11e Années, Nos 28-29, Zagreb 1946-47), djelovanje francuskog klesara i graditelja Ivana iz Vienne u Dubrovniku i Korčuli od g. 1379-1392., pokazujući time da u Dalmaciji kulturni uplivi nisu dolazili samo iz susjedne Italije, već i iz ostalih zemalja zapadnoevropskog kruga.

U članku »Da li je Marko Polo Korčulanin?« (Mogućnosti br. 10/1954) razmatra nasuprot nestručnom pisanju po novinama i reklamnim publikacijama, na temelju izvora ovo pitanje s naučnog gledišta te dolazi do zaključka da Marko Polo nije bio Korčulanin, prepuštajući jedino mogućnost da je njegova porodica starinom bila iz Dalmacije. Zbog toga su ga razni u štampi napali, ali nisu ništa protivno dokazali.

Foretić je u Opatskoj riznici u Korčuli otkrio važan kodeks 12. stoljeća poznat pod imenom **»Korčulanski kodeks«** 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu (Starine JAZU 46, g. 1956), te analizirajući njegov sadržaj i neke podatke hronološke naravi u njemu došao do rezultata da je to kodeks napisan od jednog Hrvata u 12. st. na području Zadarske nadbiskupije. Sastavljač kodeksa htio je dati kompendij opće povijesti s gledišta njegova kruga interesa, unijevši pri tome i neke za nas vrlo važne podatke iz hrvatske povijesti X i XI st., od kojih su neki bili dosad nepoznati.

Kako vidimo, Foretiću je naročito ležao na srcu njegov zavičaj, iako, na žalost, uslijed neshvaćanja ili nedovoljnog shvaćanja najmanje (ne kažem »nikakvog« nego - najmanje) uspjeha, a najviše borbe imao je upravo u Korčuli.

Iz područja povijesti Dubrovnika Foretić je uz ostalo dao radnje o političkoj, teritorijalnoj, pomorskoj i kulturnoj povijesti, a najznačajnija je njegova radnja o ugovoru Dubrovnika s velikim srpskim županom Stevanom Nemanjom i staroj dubrovačkoj djedini (Rad JAZU 283 str. 51-118). S time je Foretić zasegao i u proučavanje srpske povijesti, kao što je radom o korčulanskom kodeksu ušao u raspravljanje o problemima hrvatske povijesti X-XI st. Najnovija radnja iz hrvatske povijesti mu je **Dalmacija prema Hrvatskoj do g. 1107** (u Pomorskom zborniku 7).

U posljednje vrijeme svojski se dao na proučavanje Marina Držića te je u Radu JAZU (knj. 338, str. 5-145) objavio opširnu studiju u kojoj je prikazao Držićev lik, analizirao s političko-socijalnog aspekta sva njegova djela, a naročito njegova urotnička pisma, potanko prikazao njegov plan i rad na uroti koja je imala srušiti isključivu aristokratsku vladavinu u Dubrovačkoj republici. Na temelju dokumenata Foretić je rasvijetlio pozadinu Držićeve urote i pobude koje su ga nagnale na akciju, kao i razloge zbog kojih do same pobune nije došlo.

Broj objavljenih radnja i članaka Vinka Foretića popeo se na 143 (od toga je 57 naučnih, a 86 stručno-popularnih).

Foretić se bavio i općim problemima, naročito problemom Crvene Hrvatske, ali tu nije bio najbolje sreće: napisao je opširnu znanstvenu radnju, **Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku**, koja već dugo čeka na tisak. Nije imao sreću da objelodani ni opširne radnje: **Dukljaninov ljetopis i stara dubrovačka historiografija, Pogled o Ivanu Lučiću i Povijest Dubrovnika do g. 1205.** Već godinama radi na **Prijegledu političke povijesti Dubrovnika do pada Republike g. 1808.** U rukopisu je i njegov **Vodič kroz Korčulu i Pelisac** sastavljen svojedobno na poziv Mjesnog NO-a u Korčuli.

Želio bi nastaviti i sistematsku obradu povijesti Korčule nakon g. 1420, ali u užem zavičaju nije stvorena klima kakvu zahtijeva takav rad. Da budemo malo konkretniji: umjesto radne atmosfere stvorena je u njegovu rodnom mjestu mučna atmosfera borbe oko pitanja prostorija za odmor, rad i smještaj vlastitog kulturnog nasljeđa u obiteljskoj kući, oko pitanja parka obitelji Foretić koji je kao spomenik vrtne kulture zakonom zaštićen, ali neki bi htjeli da to bude samo na papiru. Ponekad se samovoljne odluke grupice ili pojedinaca prikrivaju tobožnjim slovom zakona, općim interesima i slično. Stvara mi se loš ukus u ustima kad na to pomislim, jer Foretić to nije zaslužio. Dugogodišnja borba oko stana bliži se ipak kraju.

Naročitu pažnju posvetio je upravo kulturno-historijskim pitanjima grada Korčule uputivši (pozvan od narodne vlasti ili iz svoje inicijative) od oslobođenja pa dalje nekoliko predstavki i elaborata. Podsjetimo na elaborate: Pitanje arhitektonskog kompleksa u gradu Korčuli između zapadnih i južnih gradskih vrata; Nacrt za osnivanje i uređenje kulturno-historijskog muzeja u gradu Korčuli; Spašavanje kulturno-umjetničkog karaktera starog grada Korčule. Predstavke o arhivističkim, kulturno-historijskim i urbanističkim pitanjima slao je Mjesnom NO-u u Korčuli, Konzervatorskom zavodu u Splitu i Zagrebu i Ministarstvu prosvjete u doba kad je ono bilo nadležno za ta pitanja. Ustajao je i dizao svoj glas kad je bila potrebna hitna intervencija za spasavanje historijsko-umjetničkog karaktera starog grada Korčule; za očuvanje historijskog samostana sv. Nikole u Korčuli kad se niz godina samostan upotrebljavao kao stambena zgrada, a refektorij kao menza; za zaštitu crkve s klaustrom na Badiji kao istaknutog kulturno-historijskog i umjetničkog spomenika iz kraja XV i prve polovine XVI st. kad je saznao da se crkva ima pretvoriti u kino dvoranu i da se upotrebljava kao skladište građevnog materijala.

Međutim, glavnu svoju djelatnost Foretić je posvetio od g. 1941 Državnom arhivu u Dubrovniku, a pogotovo otkad mu je nakon oslobođenja Dubrovnika povjerena uprava. Dok je prije oslobođenja dubrov. Drž. arhiv bio u glavnom samo arhiv Dubrovačke republike i francuske uprave, nakon oslobođenja svi su državni arhivi, pa tako i Arhiv u Dubrovniku, bez naredbe odozgo, shvatili potrebu proširenja djelokruga rada prikupljanjem i novog arhivalnog blaga XIX. i XX st., kao i to da postanu nadzorni arhivski organ nad svim javnim i privatnim arhivima svoga područja. Tako je Foretić u najtežim ratnim i poratnim danima, kada je postojala opasnost uništavanja arhiva, uspješno proveo organizaciju prikupljanja novih arhiva u sklopu Državnog arhiva u Dubrovniku.

Već g. 1944. on je za Okružni Narodno-oslobodilački odbor u Dubrovniku izradio **Načela prema kojima treba izraditi zakon o arhivima Hrvatske** i zamoljen g. 1945 dostavio Državnom arhivu u Zagrebu **Prijedlog zakona o arhivima i arhivskoj službi.** Njegovim nastojanjem, uz podršku narodne vlasti i sudjelovanje radnog kolektiva arhiva, izvršeno je nekoliko vrlo važnih poslova. Vršen je nadzor nad arhivima ureda i ustanova te se spasio uglavnom najveći dio arhiva XIX i XX stoljeća, tako da je u dubrovačkom kraju od svih dijelova Jugoslavije najmanje propalo arhivskog materijala. Veći dio tog materijala prikupljen je te se sada nalazi u Državnom arhivu kao odio novih arhiva XIX i XX stoljeća. U vezi s time radio je na utvrđivanju štete nanesene arhivalijama od okupatora. Posljedica brojnih Foretićevih elaborata bila je da smo nekoliko puta primili iz Beča važne skupine dokumenata. Nadalje, iz Dr-

žavnog arhiva u Zadru preuzeo je i prenio u Dubrovnik arhiv Lastova koji je vratila Italija. Nabavljeno je što darovima što iz budžetskih sredstava mnoštvo arhivalija, pa je od te građe stvoren odio obiteljskih i ličnih arhiva. Izvršeno je mikrofilmovanje najvažnijih serija arhiva Dubrovačke republike. Vršena je vrlo korisna kolaboracija s ostalim arhivima i naučnim ustanovama te pružena pomoć raznim ustanovama i naučnim radnicima pri naučnom radu.

Trebalo je misliti i na odgoj novih arhivista. I mislilo se! Na devetmjesečnom tečaju održanom u Dubrovniku Foretić je predavao o organizaciji Dubrovačkog arhiva te sastavio za tečajce opsežna skripta od 247 strana. Osim suradnje s ostalim arhivima sudjeluje u diskusiji na brojnim arhivističkim sastancima; dugo godina bio je član Arhivskog savjeta Hrvatske.

Konverzatorski rad, tj. zaštita spomenika kulture od izvanredne je važnosti za očuvanje svega onoga što je sačinjavalo našu povijest i čime se možemo dičiti. Mukotrpan je to posao jer često dovodi do nesporazuma između onih koji čuvaju povijesno i umjetničko blago i suvremenih zahtjeva pojedinaca ili privrede. Neko doba u vrijeme rata Foretić je vršio konzervatorsku službu u Dubrovniku, što je bilo vrlo teško, delikatno i opasno s obzirom na silovite zahvate soldateske njemačkih okupatora i hirovite tadašnje vlasti. Zahvaljujući njegovoj budnosti u toj službi, danas imamo sačuvano mnogo toga što bi koji puta kratkovidni, momentani zahtjevi izbrisali.

Nakon rata prisno je surađivao s Konzervatorskim uredom i naročito sa zaslužnim dubrovačkim konzervatorom Lukšom Beritićem. Zalagao se za očuvanje spomenika kulture i prirode te zaštitu ambijenta Dubrovnika, a, kako smo vidjeli, i Korčule. Tako protiv gradnje kupališnog bazena na dubrovačkim Dančama, protiv rušenja Lazareta i uništenja parka Ilijina glavica. Naročito se brinuo i brine se za zaštitu kulturno-historijskih i umjetničkih spomenika Korčule. U tu svrhu izradio je nekoliko stručnih elaborata potkrijepljenih i arhivskim podacima, koje sam djelomično gore spomenuo. Po njegovu prijedlogu izvršena je uglavnom restauracija i adaptacija Kneževa dvora u Korčuli, iako svi njegovi savjeti nisu pri tome uvaženi, sačuvana je Donja kula kraj Kneževa dvora, kuća Bakarić u predgrađu i slično, čemu su pomagali i ostali ljudi koji su za to imali shvaćanja. Ipak ponekad je bio nemoćan u stvarnoj zaštiti onoga što je bilo zaštićeno samo na papiru, tako da je dosta toga u Korčuli i nespretno izvedeno (pločnik u šetalištu oko grada, obnova kuće nekadašnjeg korčulanskog kazališta koje je sa susjednom zgradom drugog tipa spojeno u glomaznu zgradurinu, kakva ne odgovara tipu kuća unutar starog grada).

Da je rad dra Vinka Foretića bio cijenjen dokazom su brojni pozivi za suradnju u časopisima (Starohrvatska prosvjeta, Historijski zbornik, Pomorstvo, Mogućnosti, Brodogradnja, Anali Hist. inst. u Dubrovniku) i novinama (Dubrovački vjesnik, Slobodna Dalmacija); razni članci u Enciklopediji pomorstva.

Njegovi vrsni članci o Dubrovniku, Korčuli, Lastovu i Mljetu u Pomorskoj enciklopediji su sintetski članci proizišli iz dugogodišnjeg proučavanja povijesti i na temelju naučne literature.

Godine 1950. Foretić je izabran za suradnika JAZU u Zagrebu u Odjelu za društvene nauke. Radni član je Matice hrvatske i Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije. Vidno je učestvovao u radu Radio-stanice Dubrovnik. Održao je mnoštvo predavanja na radiu i razna javna predavanja. Kad je u Dubrovniku ustanovljeno Povijesno društvo, nalazio se u upravi druš-

tva i isticao se u njegovu radu. Kada je u Dubrovniku osnovana sindikalna podružnica službenika naučnih ustanova, bio je dugo vremena njezin predsjednik G. 1950 prigodom priređivanja Dubrovačkog festivala, koji je ovih dana slavio svoju 20-godišnjicu, bio je član odbora festivala

Takav je bio i ostao čovjek čije je ime postalo sinonim za pojam stare kulturne baštine otoka Korčule i donekle našeg slavnog Dubrovnika. Na svom životnom putu i svojim djelom ostao je vezan uz ta dva grada kao što su oni bili u svojoj prošlosti vezani raznolikim vezama. Takav je rodoljub koji je ostao naučno objektivan i nepomirljiv prema svemu onome što bi moglo oskvrnuti istinu, jer: amicus Plato, sed magis amica veritas; takav je naš trudbenik koji nije škrto čuvao stečeno znanje za sebe nego ga je izdašno i nesebično prenosio na mlađe, pokazavši im put koji treba slijediti u svakom studioznom radu.

Marinko GJIVOJE

BIBLIOGRAFIJA NAUČNIH RADOVA DRA VINKA FORETIĆA.

1. Dubrovnik i Korčula (Šišićev zbornik, Zagreb 1929 str. 173 – 186).
2. Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420 (Djela Jugoslavenske akademije, knjiga XXXVI, Zagreb 1940 str. 1 – 366)
3. Jean de Vienne, un maitre francais du XIVsiècle a Dubrovik et a Korčula (Annales de l' institut fransais de Zagreb, 10e et 11e Années N. os 28 – 29, Zagreb 1946 – 1947, str. 83 – 96)
4. O izmjeri zemlje u Dubrovačkoj republici (Geodetski list god. I broj 2 – 3, Zagreb 1927, str. 94 – 96)
5. Neki historijski podaci o brodogradnji na Korčuli (Pomorstvo, godina II br. 7. str. 15 – 17)
6. Zgrada glavne straže u Dubrovniku (Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. LII. g. 1950. str. 176 – 181)
7. Dubrovački arhiv (Dubrovački festival, Zagreb 1950 str. 33 – 41)
8. Ugovor Dubrovnika sa srpskim velikim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina Rad Jugoslavenske akademije, knjiga 283 – g. 1951 str. 51 – 118)
9. Dubrovački arhiv (Historijski zbornik IV. knjiga g. 1951. tsr. 209 - 215)
10. Najstarije vijesti o dubrovačkom pomorstvu (Dubrovački vjesnik god. II g. 1951 br. 46 na strani 4 i br. 47 na strani 4)
11. Nekoliko podaleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku (Dubrovačko pomorstvo, zbornik u spomen sto godina Nautičke škole u Dubrovniku, Dubrovnik 1952 str. 117 – 164)
12. Iz prošlosti korčulanske brodogradnje (Brodogradnja III g. 1952. br. 1 str. 32 – 36, br. 2 str. 84 – 90, br. 3 str. 136 – 139, br. 4 str. 179 – 181, br. 5 str. 231 – 234, br. 6 str. 271 – 274)
13. Dvije isprave zahumskog kneza Dese o Mljetu iz 1151. godine (Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku I g. 1952 str. 63 – 72)
14. Da li je Marko Polo Korčulanin? (Mogućnosti I g. 1954 br. 10. str. 683 — 693)
15. Pomorska serija starog Dubrovačkog arhiva (Pomorstvo IX g. 1954 br. 11 str. 397 – 399, br. 12 str. 664 – 666)
16. Korčula u prošlosti i sadašnjosti našeg pomorstva (Naše more I br. 2 str. 73 – 79)
17. Porijeklo Nikole Dell' Arca (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji – Izdanja Konzervatorskog zavoda u Splitu 8 g. 1954. str. 91 – 95)
18. Prijegled stanja fondova, zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku na dan 22. travnja 1955 (Arhivist g. 1955 br. 2. Dodatak IV str. LXVIII – LXXV)
19. Prilozi o korčulanskoj moreški (Građa za povijest književnosti hrvatske 25 .g. 1955 str. 239 - 263)
20. Dubrovnik. Povijest (Pomorska enciklopedija 2 g. 1955 str. 548 - 553)
21. Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu (Starine Jugoslavenske akademije 46 g. 1956 str. 23 – 44)
22. Dubrovački tiskar i knjižar 19. stoljeća Petar Frano Martecchini kao crtač, akvarelist i ljubitelj starina (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji – Izdanja Konzervatorskog zavoda Dalmacije u Splitu 10 g. 1956 str. 230 – 256)
23. Iz arhiva obitelji Vickovića u Zupcima kod Bara uz objašnjenje o Hrvat-baši (Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku IV-V g. 1956. str. 651 – 658)
24. Korčula Povijest (Pomorska enciklopedija 4 g. 1957. str. 453 - 454)
25. Lastovo. Povijest (Pomorska enciklopedija 4 g. 1957. str. 616 - 617)
26. Dva ugovora klesara Marka Andrijića iz Korčule (Peristil, zbornik radova za povijest umjetnosti g. 1957. str. 165 – 170)
27. Kulturno značenje stare dubrovačke tiskare (Mogućnosti g. 1958. br. 10. str. 814 - 828)
28. Mljet. Historija (Pomorska enciklopedija 5 g. 1958. str. 298 – 299)

29. Šest pisama Andrije Alibrantija pisanih iz Zadra g. 1849. Petru Franasoviću u Korčuli (Radovi Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru 4–5 1959. str. 261 - 277)
30. Veze starih Dubrovčana s novootkrivenim zemljama i njihovo iseljavanje (Matica, iseljenički kalendar 1960 str. 143 – 153)
31. Turska opsada Korčule g. 1571. (Vesnik Vojnog muzeja u Beogradu V g. 1958. str. 61 – 91)
32. Dubrovački arhiv u srednjem vijeku (Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku VI g. 1960. str. 315 – 336)
33. Podrijetlo porodice korčulanskih kamenara Andrijića (Peristil, zbornik radova za povijest umjetnosti svezak III g. 1969 str. 33 – 35)
34. Godina 1358. u povijesti Dubrovnika (Starine Jugoslavenske akademije 50 g. 1960 dotiskane 1961 str. 251 – 278)
35. O podizanju spomenika Mihu Pracatu (Dubrovački vjesnik XIII broj 666 g. 1962. str. 4)
36. Udio naših ljudi u stranim mornaricama i općim pomorskim zbivanjima (Pomorski zbornik povodom 20- godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942-1962 izdala Jugoslavenska akademija, Zagreb 1962, I str. 289 – 339)
37. Iz narodnog preporoda na Korčuli od god. 1860. dalje (časopis Dubrovnik g. 1962 br. 3-4 str. 29 – 54)
38. Crtice iz pomorske povijesti (Jedno putovanje oceanom u 16. stoljeću – Izvoz korčulanskog kamena u Carigrad g. 1567. – Crtice o Mljetu – Propisi Dubrovačke republike o nacionalnoj plovidbi – Iz povijesti pomorskog obrazovanja, Zadarska revija XI broj 5 – listopad 1962. str. 377 – 387)
39. Natpis iz XIV stoljeća na Dupcu kod Dubrovnika (skupa s Antom Marinovićem, Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Dubrovniku VIII-IX g. 1962. str. 165 – 176)
40. Poliptih Blaža Jurjeva u korčulanskoj crkvi Svih Svetih (Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. Izdanja Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju u Splitu knjiga 14. g. 1962. str. 104 – 114)
41. Hrvat Dabramir i još neki naši ljudi kao pomorski privrednici u Mlecima u 12 i 13. stoljeću (Pomorski zbornik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije knjiga I g. 1963. str. 399 – 412)
42. Pomorski teoretičar 16. stoljeća Vicko Palentin iz Korčule (Naše more trobroj: X – 5-6/63 i XI – 1/64 – 1. januara 1964. str. 71 – 73)
43. O Marinu Držiću (Rad Jugoslavenske akademije knjiga 338 g. 1965. str. 5 – 145)
44. Vjekovne veze Dubrovnika i Korčule (časopis Dubrovnik VII br. 4 g. 1965. dotiskan 1966 str. 18 – 54)
45. Prilozi o moreški u dalmatinskim gradovima (Zbornik za. narodni život i običaje južnih Slavena knjiga 12. g. 1964 dotiskan g. 1966 str. 155 – 182)
46. Prva faza hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji do sredine 19. stoljeća (Hrvatsko kolo. Nova serija godina IV trobroj 8-9-10 kolovoz – rujan – listopad g. 1966. str. 168 – 169)
47. Arhivska građa iz doba francuske vladavine u Dubrovačkom arhivu (Mogućnosti XIV dvobroj 1-2 – siječanj – veljača godine 1967. str. 163-166)
48. O urbanizmu Dubrovnika (časopis Dubrovnik X br. 1 g. 1967 str. 65-79)
49. Razgovor o pristupanju k biografiji Marina Držića (časopis Dubrovnik X br. 3 g. 1967 str. 65-90)
50. Neke glavne crte iz života Marina Držića (časopis Dubrovnik X br. 3 g. 1957 str. 186 – 191)
51. Piesma korčulanskog pjesnika Augustina Draginića Šaške u slavu Đura Bana Peraštanina poginuloga u pomorskom boju kod Drača 1816 (Pomorski zbornik 5 g. 1967. str. 831 - 853)
52. La Repubblica di Dubrovnik (Zbornik Jugoslavia-Italia, u izdanju Epohe, Zagreb 1968. str. 23 - 24)
53. Opće prilike u Dubrovniku od XIII do XV stoljeća (Spomenica 650-godišnjice Ljekarne »Male braće« u Dubrovniku, Zagreb 1968. str 27 – 46)
54. Hektorovićevo doba na relaciji Hvar – Korčula – Dubrovnik (časopis Dubrovnik XI br. 3 g. 1968 str. 84 – 105)
55. O imenu i rodu Marina Getaldića (časopis Dubrovnik XI br. 4 g. 1968 str. 117 – 128 i u ediciji »Radovi međunarodnog simpozija« Geometrija i algebra početkom XVII stoljeća. Povodom 400-godišnjice rođenja Marina Getaldića« Dubrovnik, 29. IX — 3. X 1968. Zagreb 1969. str. 27 — 38)
56. O ranijim fazama turizma u Dubrovniku (Dubrovački horizonti I br. 1 – lipanj 1969 str. 9 – 13)
57. Dalmacija prema Hrvatskoj do 1107. godine (Pomorski zbornik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije 7 – g. 1969. str. 757 – 811)
58. Dubrovnik u doba Marina Držića (Zbornik radova o Marinu Držiću, Zagreb g. 1969. str. 7-27).
59. Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku Dubrovnik XII br. 4, g. 1969. str. 59-97)

Marinko GJIVOJE:

Antikni kamenolomi na Korčulanskim otocima

Ovaj članak je nešto sažeta autorova diplomska radnja iz klasične arheologije. Na temelju te radnje autor je 1955. napisao izvorno na esperantu članak ,potkrepljen bibliografskim podacima i ilustriran slikama, te ga objavio u Holandiji u znanstvenom časopisu »Scienca Revuo« (Vol. 7, N-ro 1 od 15. III 1955), službenom organu Međunarodnog znanstvenog saveza esperantista.

S obzirom da bi neki izvori koji se navode u članku, zbog svoje problematičnosti, mogli izgubiti svoju dokaznu vrijednost, autor svoje tvrdnje bazira na specifičnim tragovima i tehnici rada koje je pronašao u već davno napuštenim kamenolomima.

Osvrćući se na taj našoj javnosti teško pristupačan članak objavljen u »Scienca Revuo« dnevna štampa (»Slobodna Dalmacija 8. IV 1955, »Novi list« 10. IV 1955 bila je izrazila želju da se autor i u domaćoj stručnoj štampi osvrne na ovu temu kako bi se i naša javnost upoznala s ovim zanimljivim arheološkim objektima koji predstavljaju i svojevrsnu turističku atrakciju, te bi ih poradi toga trebalo svakako zaštititi od opasnosti uništenja.

U v o d

Kamen prati našeg čovjeka na svakom koraku od kolijevke do groba. Iz kamena su izgrađeni čitavi gradovi i sela u našoj zemlji, naročito uz naš obalni pojas, gdje su naši graditelji sagradili bezbroj monumentalnih kulturno-historijskih spomenika koji još prkose zubu vremena i zadivljuju gledaoca. Na našoj obali postoji vrlo jaka i veličanstvena kultura kamena koja vuče svoje početke još iz antičkih vremena.

U antici se na području naše domovine vadio kamen na više mjesta. Za neke od tih kamenoloma saznajemo iz vijesti antičkih pisaca (Tragurium[1] Corcyra[2]) za druge opet, jer su nam se sačuvali kamenolomi s vidljivim tragovima korištenja kamena ili čak dovršeni ili nedovršeni spomenici (Brač[3], Gornje Vrapče[4]). Tradicija govori da se kamen vadio još u davno doba i u nekim drugim mjestima. Tako u Istri nedaleko Pule; u Dalmaciji kod Trogira; u Sloveniji u Sv. Vidu iznad Vitanja i Šmartnu kod Slov. Bistrice[5]); u Hrvatskoj Bijele stijene kod Hrastovice iznad Petrinje[6]) (koje su nekada snabdjevale kamenom antikni Sisak); u Bosni i Hercegovini s Nemić planine i s Tare[7]); u Sremu u Fruškoj Gori i u Bosni u Srebrenici. Međutim danas na većini spomenutih lokaliteta nemamo nikakvih sačuvanih tragova vađenja kamena u antikno doba. Takve tragove našao sam na tri korčulanska otočića.

1 Plin. III, 141

2) Scymn. c. XLVI

3) Bull. Dalm. XXIII, p. 18-23; Recherches a Salone II, p. 28;

4) Vjesnik N. S. I, 1895, IX; 1906-7, 125; Brunsmid, Kam. spom. 145, 253; Archaeologische Karte von Jugoslawien, Blatt Zagreb, 1938, str. 96.

5) Prema usmenom saopćenju dra J. Klemenca

6) Prema usmenom saopćenju prof. Stj. Vrbanovića

7 Prema usmenom saopćenju prof. Sergejevskog

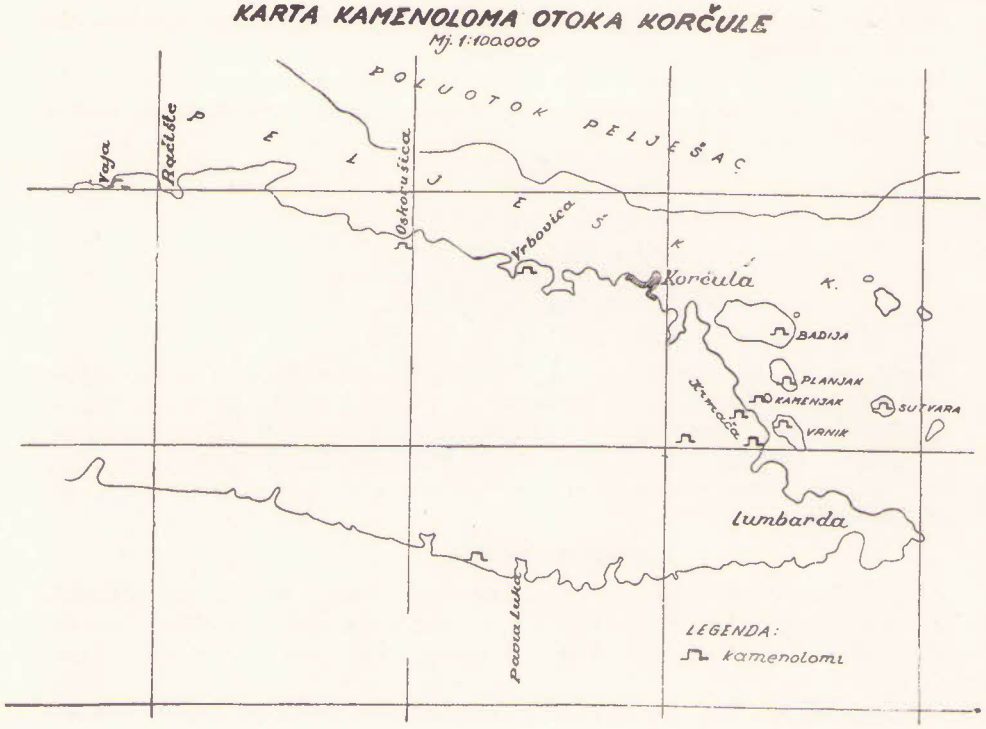
Antikni kamenolomi kod Korčule

U potrazi za dobrim građevnim kamenom u Dalmaciji već su stari Rimljani, a nije isključeno i grčki kolonizatori, otkrili u korčulanskom kamenu vrstan materijal.

U Pseudo-Skimnovoj PERIEGEZI, spjevu iz drugog ili prvog stoljeća pr. n. e., nalazimo i ovaj podatak, koji donosim u latinskom prijevodu[8]):

»Pharusque ab his non est remota plurimum
Insula, Pariquam condiderunt incola
Et Corcyra atra, habitant coloni quam Gnidi
Haec continet regio paludem amplissimam,
Lapillus apud hos est, lychnitem quam vocant.«

Ovaj podatak govori očito o eksploataciji bijelog kamena na korčulanskim otocima za vrijeme rimskog carstva. O tome govore i domaći historičari[9].

Izgleda, da u tim podzemnim kamenolomima nisu bili zaposleni samo domaći kamenari. Za vrijeme progona kršćana u Saloni radili su u našim rudnicima i kamenolomima i mnogi rimski robovi. O tome nam govori ne samo usmena predaja, nego i historičar Toma Arciđakon Splitski[10].

8 De situ orbis con la versione di Federico Morello... ap. Fod. Morellin archity pografun Regium 1606.

9 Paulini, Storia ecclesiactico-profana di Curzola, Cap .XVIII, p. 267-9 (rukopisno djelo, čuva se u Opatskom dvoru u Korčuli).

10 Hist. Salonit. Cap. 4.

»Tunc Diocletianus tale moderamen suae voluit adhibere sevitiae dans legem, ut qui nollet a Cristiana cultura recedere, non ut quivis statim capite plecteretur, sed bonis omnibus expoliatus ad diversa metalla et ad fodiendas arenas exul patria damnaretur.«

Na temelju ovog citata Tome Arciđakona FARLATI, govoreći o Dioklecijanovoj okrutnosti, navodi da se takav prisilan rad obavljao i u korčulanskim kamenolomima. Na takav težak posao osudio je car Diokleclijan navodno one koji se nisu htjeli odreći kršćanstva, ublaživši dotadašnju smrtnu kaznu prisilnim radom u podzemlju[11]. Ovo samo usput spominjem, ne želeći se upuštati u ikakvo provjeravanje vjerojatnosti ovoga.

PAULINI[12]) dovodi u vezu s antiknim kamenolomima ruševine četverouglastog zdanja, građenog tehnikom »opus reticulatum«, na susjednoj obali u selu Lumbardi, navodeći da je najvjerojatnije da se tu radilo o »ergastulumu«, tj. radionici za zatvorenike i mučenike. Ovo spominjem bez ikakvog komentara.

Bilo kako bilo imamo dovoljno dokaza da su kamenolomi kod Korčule već odavna bili u porabi.

Da se tu kamen ne samo vadio nego i izrađivao svjedoči staro-kršćanski natpis, nađen na sjevero-zapadnoj obali otočića Vrnika, koji F. Radić datira u V. stoljeće[13]):

VALENTINIANVS
MEMORATVS EST
CVM CONJUGE SVA
SABBATIA SUPER H (anc)
PISCINA (m) SVA (m) FESTA —
TVS EST NE ALIQVIS
VELET ALIVM

U potrazi za vidljivim tragovima korištenja kamenoloma u antici obišao sam nekoliko puta kamenolome na otoku Korčuli i korčulanskim otocima te sam naišao na takve tragove na otočićima Vrniku, Sutvari i Kamenjaku (v. sl. 1.). Na samom otoku Korčuli, gdje najstariji kamenolomi potječu iz srednjeg vijeka, kada se i spominju u dokumentima, nisam našao nikakvog traga antiknim kamenolomima.

Smještaj i veličina

Otoci kojima ćemo se pozabaviti u ovoj radnji leže u skupini korčulanskih otoka, na istočnom dijelu otoka Korčule, tamo gdje se otok približio poluotoku Pelješcu toliko da je od njega odvojen svega 2-3 km širokim Pelješkim kanalom.

Otočić VRNIK, koji ima najstariju kamenarsku tradiciju, jedini je naseljen (broji 55 stanovnika koji nose samo 4 prezimena). Površina mu iznosi blizu 0,30 km², najviša nadmorska visina 50 m. Duguljastog je oblika (duže osi 850 m, a kraće osi 450 m).

SUTVARA leži istočno od Vrnika na udaljenosti od 1,5 km. Površina mu je 0,15 km², a nadmorska visina 36 m. Na ovom otočiću nalaze se ruševine staro-kršćanske crkvice sv. Barbare o kojoj je pisao Frano Radić[14])

11 Illyricum sacrum, t. II., p. 398. »Huc odde carceres, ergastula cryptasque subterraneas quas in suo Palatio, atque in insulis Pharia, Corcyra, aliisque ad Christianos vel custodiendos ncique asservandos, vel fame it poedere conficiendos, construi iusserat; itemque dalmaticas fodianas et Carcyrenses lapicidinas quibus addicere solebat Christianos vel ad metalla effoenda, vel ad lapides caedendos.«

12 o. c. Cap. XX p. 273-4.

13 Vjesnik IX (1887), str. 50-38.

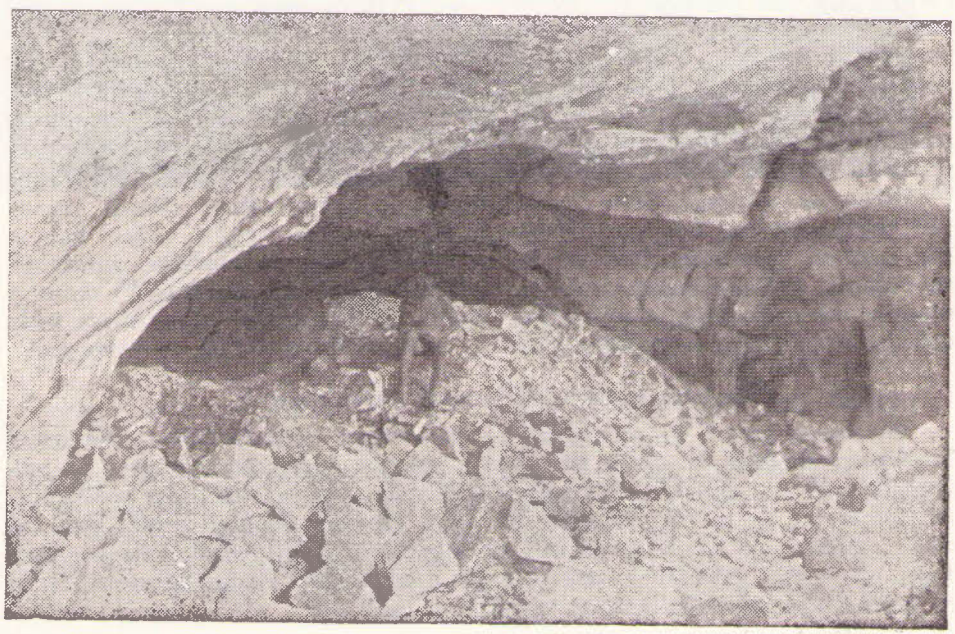
14 Viestnik XIII (1891), str. 50-52.

KAMENJAK leži sjeverozapadno od Vrnika, udaljen od istog kakvih 300 metara. Jajastog je oblika, površine 0,05 km², a visine 14 m. Na ovom otočiću je u nekom procjepu 1866. g. nađen prethistorijski kameni probušeni čekić od dijapaznoga porfira, težine 535 g kako to izvješava V. V. Vukasović[15]).

Površine ovih otočića izračunate su na temelju specijalke 1:50.000.

Na Vrniku nalazi se danas sačuvan antikni kamenolom jedino iza kuće br. 14. Međutim unutrašnjost mu je gotovo sasvim zasuta »škajama«, tako da se iz ovog kamenoloma nije mogao dobiti tačan uvid u samu tehniku vađenja kamena. Prema kazivanju starog klesarskog majstora Boža Fabrisa zvanog Nade, u njegovoj mladosti nalazile su se takve spilje odnosno poluspilje na pet mjesta ovog otočića. Neke su se koristile kao igrališta »na buče«. Nešto daljnjim lomljenjem kamena, a nešto uslijed gomilanja kamenih otpadaka zastrte su zacijelo takve spilje i poluspilje na drugim dijelovima otoka.

Na Sutvari sačuvan je školski primjer korištenja kamena rudarskom metodom podzemnog potkopa na tri mjesta, i to uz more na sjevero-istočnoj strani otoka i na dva mjesta u sredini otoka (v. sl. 2). Ti su tragovi tako dobro uščuvani da će se na temelju njih moći rekonstruirati sama tehnika vađenja kamena u antici, kakva je u poznije vrijeme ovdje napuštena.

Sl 2 – Unutrašnjost napuštenog rimskog kamenoloma na Suvatri

Na Kamenjaku se nisu sačuvali duboki podzemni rovovi (spilje) kao na Vrniku i Sutvari, nego samo udubine, ali su te jednake starosti i podrijetla

15 Viestnik 1886, str. 123.

kao maločas spomenute. Na zidovima prevučenim prevlakom starine nalaze se uklesani latinski natpisi i pojedina slova iz 1586. i 1691. godine.

Način lomljenja kamena u antici

Pismene vijesti koje nam govore o načinu eksploatacije antičkih kamenoloma vrlo su oskudne. Zato nam sami kamenolomi zajedno s ostavštinama u nedovršenim stupovima, kapitelima, kao i alatom, daju najbolji odgovor na to pitanje.

Kao i danas i antika poznaje oba načina eksploatacije kamena: površinski (vanjski) i podzemni (galerijski). Najčuveniji podzemni kamenolom nalazio se na otoku Parosu, gdje se vadio »lihnites«. Poznati su antički kamenolomi (»latomiae«) u Sirakuzi na otoku Siciliji.[16])

Način lomljenja kamena najbolje se razabire iz egipatskih kamenoloma kod Syene (Asuan). Ako se ukloni suvremena mehanizacija postupak je sličan današnjem, ali ipak ne sasvim istovjetan, kako ćemo kasnije vidjeti. Ovim pitanjem bavio se H. Blümner[17]) i J. Durm[18]) čijim radovima sam se ovdje poslužio.

Prvo bi se — kako to opisuje Blümner — uzela u obzir struktura kamena i smjer žila koje uvjetuju pravac loma. Zatim bi se, pošto se označila veličina samog bloka koji se htjelo odlomiti, urezala s jedne strane dlijetom ili metalnom testerom duboka brazda, dok se na drugoj plohi izdubio niz četverougaonih rupa (oko 5x5x2 cm). U iste rupe jednakomjerno bi se nabijali željezni klinovi ili suhi drveni klinovi, koje bi već kao nabite zaljevali vodom. Ovaj drugi postupak bio je u prednosti, jer su nabrekli klinovi stvarali jednakomjeran pritisak i time sprečavali kvarenje materijala nepoželjnim lomom u stranu.

Blümner spominje dvije vrste testera: sa i bez zubaca. Tvrdi kamen, veli, rezao se pilom bez zubaca tako da se pila stalno kvasila vodom koja je bila zasićena kvarcnim pijeskom. Da su postojale pile sa zupcima, namijenjene rezanju meka kamena, mala je vjerojatnost. Plinije spominje[19]) da se u njegovo doba pronašao odgovarajući pijesak na Jadranskoj obali, ali se teško dobivao stoga što ga se nalazilo samo za oseke. Gdje je to bilo — ne znamo!

Što nam pružaju korčulanski kamenolomi

Po svemu izgleda da se u antici na korčulanskim otocima lomio kamen isključivo rudarskom metodom podzemnog potkopa, kod koje se naprće, tj. najgornji površinski sloj lošeg kamena nije skidalo nego se ostavljalo nedirnutim (sl. 2). Možda je to bilo zato što na ovim otocima jalovina dosiže debljinu od 1-3 metara, pa je odstranjivanje te nekoliko metara debele mase bez upotrebe eksploziva zahtijevalo mnogo truda i oduzimalo mnogo vremena. Stoga se kamen počinjalo lomiti ispod jalovine, zahvaćajući u zdravi kameni sloj.

Lomljenjem kamena nastavilo se na ovim otocima i dalje bez prekida iz stoljeća u stoljeće sve do danas. Međutim, u srednjem vijeku, pogotovu nakon otkrića baruta, mora da je ovdje sasvim napušten takav način lomljenja kamena, te se prešlo na vanjski (površinski). Prema tome, smatram da okomito od rezane i stoljetnom patinom prevučene stijene (s. 3), od kojih neke na Vr-

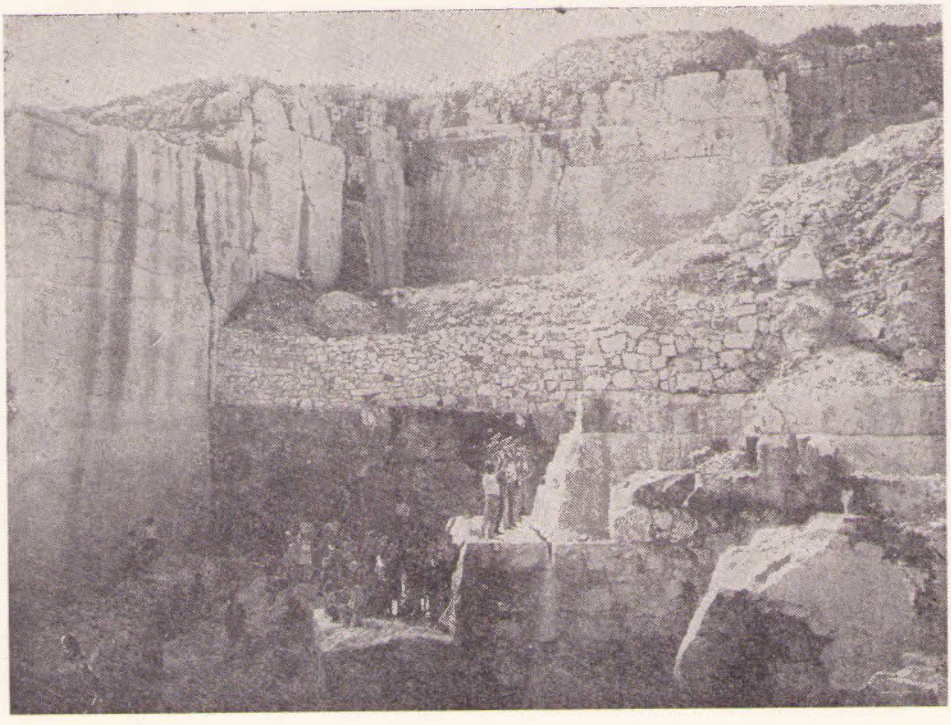
---

16 Enciklopedia Italiana XX (pod »Latomia«) i XXXI (pod »Siracusa«)

17 Teehnologie und Terminologie der Gewerke und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig, 1884.

18 Die Baukunst der Griechen, Leipzig, 1910. (III glava)

19 Plin, XXXVI, 50

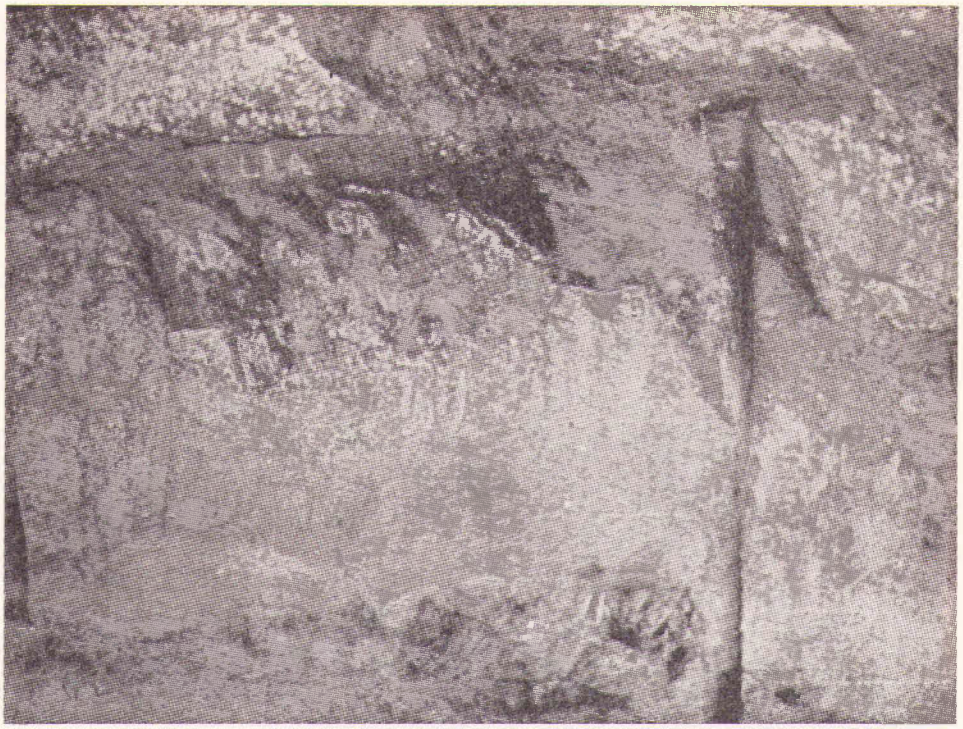

Sl. 3 – Noviji kamenolom na Vrniku (snimljeno 1922)

niku prelaze visinu 40 metara, nisu stvorene od ruku antiknih nego srednjovjekovnih i novovjekih majstora.

Najveći od ovih podzemnih kamenoloma je onaj na vrhu Sutvare (sl. 2) koji ima oblik spilje koja se pruža 25 m u dubinu, 13 m u širinu, a visina od poda do stropa iznosi joj 2-3 m. Ovdje su skinuta tri »banka« (sloja) kamena. Zanimljiv je detalj s desne strane otvora spilje (v. sl. 4) iz kojeg dobivamo jasan uvid u način lomljenja kamenih blokova. Tu se najprije s obiju strana dubokim brazdama izoliralo blok koji se željelo skinuti. Te brazde (»pašarini«) imaju polukružan oblik; širina žlijeba s desne strane iznosi 14 cm, a visina 2,5 cm. Zatim se s gornje strane bloka izdubio dlijetom niz četverougaonih rupa u koje se jednakomjerno nabijalo klinove, dok se blok ne bi odvojio od ostale kamene mase. U konkretnom slučaju odlomljeni blok bio je dugačak 2,30 m, a debeo oko 1 m. Brazda kojima se sa strane izolirao kamen prije lomljenja, nalaizmo na svakom koraku (v. sl. 4), a širina im se kreće od 5-15 cm.

Ovakvim se lomom, izgleda, često postiglo što bližu formu željenog oblika (na pr. sarkofaga, stupa), tako da su time prenošenje a i kasnija obrada bili olakšani.

Sl. 4 – Detalj iz rimskog kamenoloma na Sutvari: ležište izvađenog bloka (slova su recentna)

Radius izvoza korčulanskog kamena u antici

Iz doba grčke kolonizacije otoka Korčule, osim poznate psefizme nađene u Koludrtu kraj sela Lumbarde, nemamo drugih kamenih spomenika. Nisu nađeni ni ostaci zidanog grada o kojem se govori u spomenutom grčkom natpisu Tvrdi vapnenjak iz kojeg je izrađen ovaj spomenik ne govori o domaćem podrijetlu, nego prije o importu.

Drukčije je s tragovima rimskoga života, kojih nalazimo na otoku nešto više. Na mnogim mjestima imamo ruševine ili ostatke rimskih zgrada (Majsan, Lumbarda, Kneža, Potirna), a ima i lijep broj natpisa[20], koji su većinom uklesani u domaćem kamenu. Ipak po dosadašnjim nalazima zasad ne znamo još ništa stalno da li je u rimsko doba na Korčuli postojalo kakvo gradsko naselje[21]. Drugim riječima kamen je na samom otoku nailazio na slabu prođu; mora da se već onda izvozio izvan otoka Korčule morskim putem.

Bilo bi zanimljivo odrediti radius izvoza korčulanskog kamena u antici. Za taj posao potrebno bi bilo proučiti sastav materijala mnogih kamenih spomenika. A zatim je potrebno poznavati i sastav i odlike korčulanskog kamena. Kamen svakog pojedinog kamenoloma ima i svoje zasebne karakteristike.

20 CIL III i Supplementum
21 V. Foretić, Otok Korčula u srednjem vijeku, Zagreb 1940, str. 22.

Na uščuvanim starinama u Korčuli, Dubrovniku i drugim dalmatinskim gradovima, koje su sagrađene pred stotinama godina iz kamena s Korčule, upoznali smo se s odlikama ovog kamena. Taj kamen dade se već na prvi pogled, bez nekih specijalnih kemijskih analiza, razlikovati od kamena iz drugih dalmatinskih kamenoloma, pa čak se dade odrediti kojem kamenolomu s istog otoka pripada.

Kamen sa korčulanskih otočića građen je od senonskog rudistnog vapnenca[22]. Bijeli vapnenac s tih otočića ima odliku da izložen atmosferskom djelovanju s južne strane postaje tamno-žut, dok izložen sjevernoj strani dobiva smeđu patinu. Kamen s Vrnika bijel je i gust vapnenac s mnogo školjaka (naročito hipurita) na površini. Međutim što se više ide u dubinu, to je primjesa tih školjaka manja i struktura sve čišća, dok se ne naiđe na potpuno gust kalciumkarbonat, specifične težine 2450. Od izloženosti na vodi ne trpi nikakve štete, čak ne gubi ni poliuru, iako je izložen djelovanju mraza i hladnoće. Ništa mu ne škodi ni neprestano močenje plime i oseke, pa je dobar i za gradnju obale. I na susjednom otočiću Kamenjaku kamen je čist, gusti vapnenac. Na otočiću Sutvari se površinski sloj soli, gubi s vremenom dekorativan izgled i ne podnosi teške terete. Međutim, iskustvo je pokazalo, a do te istine se došlo već prije dva milenija, da dubinski kamen sa Sutvare ima dobre kvalitete, te se i danas vadi.

Budući da se u antici na sva tri naša otočića ostavljao gornji jalovi sloj netaknut, a kamen se vadio samo u donjim bankovima, to će kamen iz kojeg su rađeni antikni spomenici biti gust, bijeli vapnenac bez primjese školjaka te lišen od bilo kakvog soljenja.

Sl. 5 – Nabijanje klinova u kanalić radi izoliranja bloka

22 Vidi Marinko Gjivoje, Otoci kamenara P. o. iz Građevinara br. 2/1954 i literaturu tamo navedenu.

Alena FAZINIĆ

Utjecaj Korčulanskog statuta na izgradnju grada Korčule u srednjem vijeku

Arhitektonsko-urbanistička cjelina stare Korčule, tako lijepa u svojoj cjelovitosti i u pojedinostima koje kao da su posebno izabrane da bi se što skladnije uklopile u ovaj osebujni grad srednjeg vijeka, još i danas je uzor kako treba graditi i oblikovati harmonične cjeline.

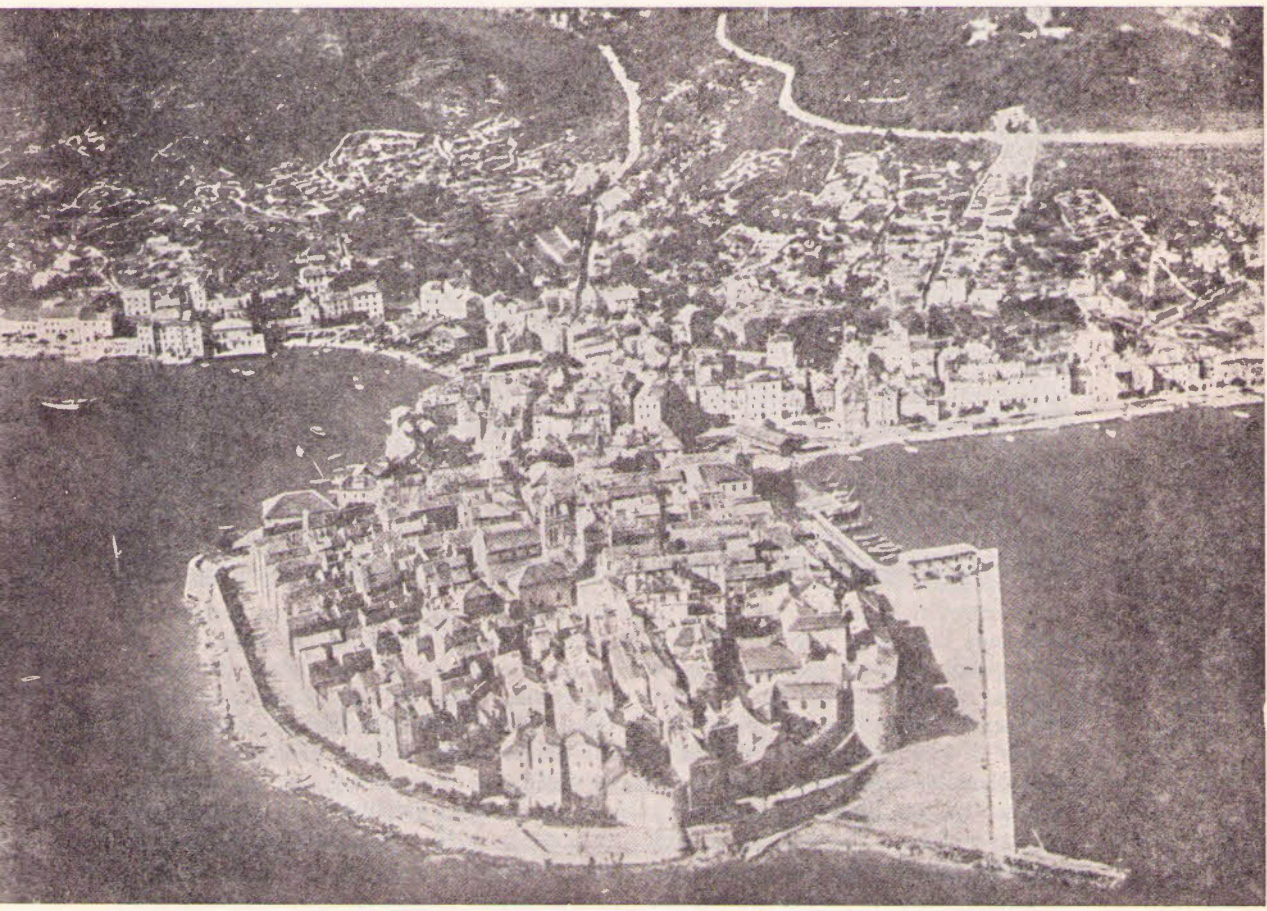
Međutim, u našem vremenu često susrećemo suprotno: izgradnja koja je u neskladu s pejsažom i dosadašnjim aglomeracijama, koja se ni u šta ne uklapa i ni s čim ne slaže, već nagrđuje i stvara mučne ugođaje u ljepoti područja.

Stoga je zanimljivo promotriti Statut stare korčulanske Komune, koji je mnogim svojim odredbama regulirao izgradnju ovog grada te time znatno utjecao na oblikovanje njegove fizionomije, na njegov urbanistički razvoj i cjelokupni izgled, posebno u razdoblju od 13-15 st. kada je izgradnja i obnova Korčule bila u punom jeku.[1])

Već na samom početku Statuta[2]) uvodna pjesma ugovora, koji grad sklapa s Marsilijem Zorzijem kaže da Marsilije zajedno s građanima obnavlja porušeni grad i vodi brigu da se stanovnici koji su grad napustili opet u njega vrate.[3]) To znači da je grad u borbama za vlast vođenim s Marsilijem oštećen, i to sigurno teško kada o tome govori i Statut. A stanovnici umjesto da obnove postradale kuće, radije naseljavaju okolna sela, pa knez Marsilije želi te ljude vratiti u obnovljeni grad.

Korčula je sagrađena na istaknutoj tački Pelješkog kanala, toj važnoj trgovačkoj i uopće strateškoj prometnici ovog dijela Jadrana. Stoga je grad bio često izložen napadima neprijatelja Mletačke republike, a i gusara, te je i Mlecima i Korčulanima bilo podjednako potrebno da se zaštite jakim utvrdama.

Već spomenuta uvodna pjesma Statuta govori da je Marsilije sačuvao gradske zidine. Kasnije u 15. st. zidine se posebno spominju u nekim odredbama Statuta. Tako kneževa odredba iz 1450. god.[4]) iznosi: dužd Franciscus Foscari i Vijeće Republike odgovaraju na molbu korčulanskog kneza Nikole Maura i Velikog vijeća općine da se odobrava novac od tridesetine za sol koji daje otok Korčula u vremenu od pet godina da bi »mi siromašni ljudi mogli u ovim mirnim vremenima učvrstiti zidine, jer je ovom siromašnom mjestu vrlo potrebno da se sagrade hodnici uokolo zidina«. To ne mogu učiniti građani svojim sredstvima i zato mole pomoć Venecije, jer im je i prije Republika tako pomagala i jer nije bilo nijednog korčulanskog kneza »che non fesse belle et bone opere«. Pomoć traže zato da se u slučaju potrebe uzmognu braniti od neprijatelja. Ovoj molbi dužd je udovoljio, pa se za tri iduće godine daje komuni rečena tridesetina. Općina se dakle brine, a i Statutom osigurava uzdržavanje, popravak i gradnju zidina, a značajno je da ovaj dokument ističe kako je svaki knez učinio lijepa i dobra djela. Iz toga se vidi da su se knezovi time ponosili i stoga sigurno i nastojali u vrijeme svoje vladavine sagraditi ili obnoviti neki javni objekat. Da su to često i činili svjedoče grbovi mnogih knezova očuvani na gotovo svim javnim objektima grada.[5])

Avionski snimak grada i predgrađa Korčule

Kneževa odredba iz 1505. god.[6]) sadrži pismo dužda Augustina Barbarico knezu Korčule Bernardinu Contareno. Mletačka vlada odobrava njome gradu Korčuli tridesetinu i četrdesetinu novca za cjelokupnu izgradnju zidina.

Ipak mnogo veći broj odredbi korčulanskog Statuta odnosi se na civilnu, stambenu izgradnju. Tako član IV. »O izgradnji kuća«[7]) kaže: ».. ako netko uredi kuću u gradu i ako je drži u mirnom posjedu jednu godinu, neka bude njegova. Ako nije u gradu i ne stanuje u kući kao drugi građani koji stanuju u gradu, neka je izgubi.« Znači da su se oštećene kuće davale građanima voljnim da ih urede i poprave, ali pod uvjetom da ostanu u gradu kao njegovi stalni stanovnici, inače gube pravo na dobivenu kuću. Očigledno je da se time željelo građane vezati uz grad, jer je iseljavanje i napuštanje grada bilo uobičajeno.[8])

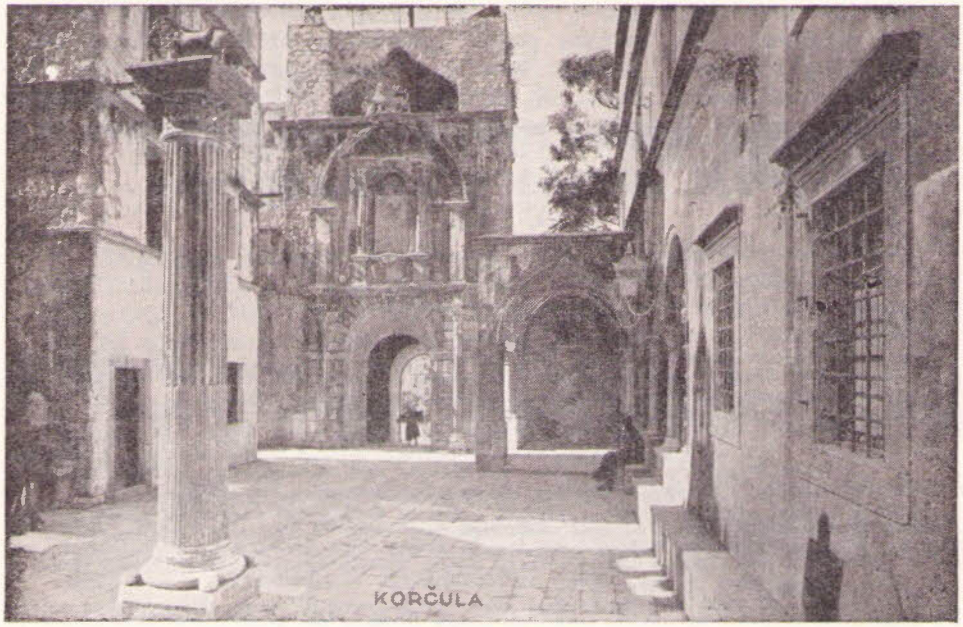
Član IV. reformacija o davanju »kazamenata« (ruševina) onima koji su voljni da ih poprave[9]) donosi još jednu odredbu u vezi s ovim problemom. U tom članu stoji da knez i suci mogu dati ruševna kućišta građanima kao i strancima koji su spremni da ih poprave. Štoviše, ta kućišta postaju trajno vlasništvo onih koji su ih dobili i uredili, kao i njihovih nasljednika. Da bi se izbjegle nesuglasice određeno je da će se najprije ponuditi vlasniku kućišta da ga on uredi. Ako on to ne želi učiniti, gubi sva prava na njega. Ako međutim odluči da uredi kuću, daje mu se rok od godine dana, a ako u tom vremenu ne izvrši uređenje, gubi kućište i još mora platiti kaznu. Iz ovoga je očito da u gradu ima veliki broj nenastanjenih, oštećenih kuća, pa je komuna odlučila da grad obnovi i naseli, dajući takve objekte ne samo domaćim ljudima nego i strancima, pod uvjetom da ih urede i žive u njima. No ovom odredbom postali su i dosadašnji vlasnici zainteresirani za svoje dotrajale kuće, jer ih inače gube.

Statut ide i dalje, pa u članu XLIX[10]) određuje da će svatko ako se usudi uzeti kakav kamen s nekog kućišta u gradu ili na otoku biti kažnjen novčanom globom i naknadom štete. Ovim se nastojalo onemogućiti veće i brže oštećivanje već ruševnih objekata, jer nije bilo rijetko (tada a i kasnije, do danas) da se pri novogradnji upotrebljavao građevni materijal s razrušenih zgrada. Komuna u nadi da će se s vremenom ruševine ipak obnoviti, za što ona kako vidimo daje velike olakšice, želi spriječiti njihovo daljnje oštećivanje.

Iz odredbi Statuta vidi se da komuna nastoji svojim građanima pomoći u stambenoj izgradnji i na druge načine. Član LVII[11]) određuje da svaki tko u gradu gradi cisternu treba od Općine u ime pomoći za taj rad dobiti dvadeset perpera. Na početku će dobiti polovicu te svote, a kad dovrši cisternu, ostatak. Ali mora nastojati da ona bude barem tako velika kao cisterna kneza Antonija; ako je manja, onda će u ime pomoći dobiti odgovarajući postotak manje. Ako počne a ne dovrši je u roku od dvije godine, a uzme deset perpera pomoći, mora vratiti taj novac udvostručen. Iz ovoga je lako zaključiti da je problem opskrbe vodom u Korčuli bio uvijek težak, pa je općina nastojala da ga olakša pomažući pojedincima u gradnji privatnih cisterni.

U Statutu, njegovim reformacijama i dopunama ima odredbi koje još neposrednije zadiru u problem izgleda stambenih objekata i urbanističkog tkiva grada. Tako član CXLI[12]) određuje da svaki građanin, ako susjed pristaje, može sagraditi kameni most ili luk iznad općinske ulice, koji bi povezivao susjedne kuće ili zidove. Pri tome se mora paziti na visinu luka: on treba da bude tako izgrađen da je prolaz ispod njega nesmetan. Mostovi se mogu graditi u svim ulicama osim u glavnoj i u onima uokolo gradskih zidina. Time je glavnoj ulici osigurano više svjetla, jer su u prizemljima bile trgovine, a ujedno je diferencirana od ostalih. U blizini zidina mostovi su mogli predstavljati smetnju obrambenim akcijama i slobodnom manevriranju oružjem, pa su i tu bili zabranjeni.

Važna je odluka kneza u članu LXXXIV iz 1516. god.[13]) koja kaže: Između građana Korčule Marina de Gabrielis, Andrije Sale i Ivana Gallo s jedne strane i Christophora de Margotijis s druge, došlo je do spora zbog stepenica koje je Christophor sagradio ispred svoje kuće nasuprot kući Rafaela Gabrielisa u blizini kule Chergnana. Knez je saslušao obje strane kao i mišljenje općinskog advokata, koji je iznio dokumente iz 1450. god. prema kojima nitko ne smije

Prvi popločani trg u Korčuli s Foskolovim slavolukom

u gradskim ulicama graditi stepenice. Na to knez odlučuje da ubuduće nitko ne smije u gradu graditi vanjske stepenice svojih kuća bez kneževe dozvole.

Kneževa odluka LII iz 1491. god.[14]) značajna je za razvoj daljnje izgradnje grada jer se njome dugo sprečavalo stvaranje naselja izvan zidina i proširenje gradskog predgrađa. Zanimljivo je njeno porijeklo: tendencija iseljavanja iz grada traje još od Marsilijevih vremena, čas slabijim čas jačim intenzitetom. To potvrđuje i jedan drugi član reformacija, koji brani stvaranje naselja u Lumbardi.[15]) Ali građani Korčule imali su vrtove i voćnjake i u neposrednoj blizini grada, pa su neki tu željeli sagraditi kuće, možda ljetnikovce. Tako je knez sa sucima saslušao 1491. općinskog advokata, koji je iznio zahtjev Petruše udove pok. Franje Surka, koja je htjela graditi kuću van grada. Advokat smatra da bi takva gradnja mogla predstavljati opasnost za grad jer bi u slučaju neprijateljske navale postojala mogućnost da se u toj kući neprijatelj utvrdi. Ali advokat Petruše tvrdi da gradnju kuće ne treba zabraniti, jer ona ne može biti opasna za grad, budući da se u slučaju rata može lako porušiti. Knez i vijeće, pregledavši mjesto na kojem je Petruša htjela graditi, zaključili su i odredili da nitko, ni plemić ni pučanin ne može graditi kuću izvan grada u vapnu, nego jedino u suhozidu i prizemnicu. Ova je odredba donesena još pod dojmom nedavne aragonske opsade 1483. god. kada se grad mogao uvjeriti o opasnosti svake čvrste građevine u blizini zidina, koja je neprijatelju pružala zaklon i utvrđenje. Iz istih je razloga za vrijeme spomenute opsade porušena stara crkvica sv. Sergija i Baka na današnjem trgu sv. Justine.[16])

Korčulanski je Statut zahvatio samo neke probleme izgradnje grada, ali se ipak može tvrditi da je zadirao u gotovo sva područja te izgradnje, počevši

od obnove i utvrđivanja zidina, preko temeljitog rješavanja pitanja nenastanjenih kazamenata, do novčane pomoći građanima prilikom radova, kao i podrobnih odredbi gdje i kako se smiju graditi sopraportici i stepeništa. Štoviše, odredbama kojima zabranjuje izgradnju izvan zidina grada i napuštanje grada Statut nastoji spriječiti propadanje grada te čak određuje kako će se grad dalje razvijati.[17])

BILJEŠKE:

1) Na ovu činjenicu upozorio je također dr VinkoForetić u: »Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. god.« Zagreb, 1940. iznijevši pojedine primjere i dokumente. Ja obrađujem ovdje isti materijal, nešto proširen odredbama koje dr Foretić nije citirao, a donosim ga zato što smatram da je danas naročito potrebno ukazati na načine kojima se u prošlosti čuvao i oblikovao ovaj grad kojemu se i danas s pravom divimo.

2) Korčulanski statut kojim je regulirano društveno-političko uređenje korčulanske komune sastavljen je 1214. god. Taj Statut potvrdio je 1265. goa. knez Marsilije Zorzi, a kasnije sve do uključivo 15. st. nastalo je još nekoliko redakcija tog Statuta u koji se stalno unose nove reformacije.

3) Statut počinje uvodnom pjesmom u kojoj se govori da su Korčulani dobrovoljno poslali poslanike u Dubrovnik· da zamole Marsilija da bude njihov knez (1254. god.) Iza uvodne pjesme je ugovor koji je Marsilije sklopio s Korčulanima 1265. god. U njemu se navode razne obaveze kneza prema Korčuli i obratno. Marsilije tu među ostalim izjavljuje da je odlučio obnovljenom gradu ponovo vratiti Statut.

4) Littera ducalie XIX iz 1450.

5) Na primjer: na stupu pred Općinom je grb kneza Michieli (1569. god), na ogradi lože zvonika grb kneza Zorzi Vioro i Nikola Mula, na portalu kapele sv. Roka grb kneza Antuna Leoni, a grb istog kneza je i na trijemu-loži kraj Općine, nadalje na svim kulama nalazi se jedan ili više grbova knezova i sl.

6)LXXV Littera ducalis XXVI iz 1505. god.

7) Cap. IV. »De edificatione domorum«

8) Dr V. Foretić navodi u svojoj knjizi o povijesti Korčule: »I kasniji knez Ivan Zorzi nastojao je zadržati stanovnike u gradu, dok je kod Korčulana postojala tendencija bježanja iz grada i naseljavanja na selu.« (str. 316).

9) Cap. IV. »Casamentorum dandorum aedificare volentibus« (reformationes)
10) Cap. XLIX. »Lapidum non furandorum in civitate a casamentis«
11) Cap. LVII. »Cisternarum faciendarum«
12) Cap. CXLI. »De arcubus faciendis super stratis in civitate«

13) LXXXIV. Decisio comitis »De scalis per urbem sine licentia comitis non faciendis«

14) LII. Decisia comitis quod statuirquod nemo in burgo domum possit fabricare cum calsina et in muro, sed maceria et ad pedem planum«

15) Cap. LXXXII »lumbarda non habitanda«

16) Crkva sv. Sergija i Baka spominje se u dokumentima prvi put 1396. god. U vrijeme aragonske opsade 1483. porušena je da ne bi bila uporište neprijatelju. Obnovio ju je Marin Kanavelić 1551. god .Krajem 19 st. tu je sagrađena crkva sv. Justine.

17) Ovaj prikaz o odredbama Korčulanskog Statuta koje se odnose na izgradnju grada Korčule dio te radnje »Stambena arhitektura 14-16 st. u Korčuli« (magistarski rad)

Literatura:

Dr Vinko Foretić: Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. god. Zgb, 1940.
Dr J. J. Hanel: Statuta et leges civitatis et insulae Curzulae, Zgb, 1877.

Dr Ante KALOĐERA

Socijalno-geografski aspekti emigracije s otoka Korčule

Utjecajem različitih gospodarskih i društveno-političkih prilika već krajem XVIII i početkom XIX stoljeća počinje iseljavanje stanovništva s otoka Korčule. Ovaj je proces intenzitetom povremeno jači ili slabiji te se bitno odražava na biološku strukturu cjelokupnog stanovništva, a postaje zanimljiv i s nacionalnog aspekta.

Demografski regres i depopulacija danas su glavni socijalno geografski procesi na otoku iako društvena zajednica ulaže ogromne napore da ih uspori ili ublaži.

Emigracijom se međutim rješava problem agrarne prenaseljenosti nerazvijenih sredina i da iseljavanja s otoka nije bilo, stanovništvo bi danas bilo znatno brojnije, a njegove životne potrebe bile bi kudikamo veće od mogućnosti, čak i potencijalnih, gospodarskih izvora.

Rezultati posljednjih popisa 1948, 1953. i 1961. g. i njihovo uspoređenje s prirodnim kretanjem stanovništva ukazuju na suvremenu migraciju i njen karakter (Tab. 1.).

Tab. 1. Prirodno i popisom utvrđeno kretanje stanovništva 1948—1961. g.[1])

Naselje	Rođeno	Umrlo	Prirodni prirast	Kretanje br.	prema popisu %	RAZLIKA
Korčula	692	277	415	680	38,2	+ 265
Lumbarda	329	206	123	— 43	— 3,6	— 166
Žrnovo	386	273	113	— 12	— 0,8	— 125
Račišće	352	120	232	— 50	— 5,0	— 282
Pupnat	242	125	117	— 76	— 9,9	— 193
Čara	209	104	105	— 70	— 9,9	— 175
Smokvica	360	173	187	— 23	— 1,9	— 210
Blato	1646	903	743	— 471	— 8,4	— 1214
V. Luka	1129	589	540	161	3,8	— 379
OTOK	5345	2770	2575	96	0,5	— 2479

U poratnom razdoblju jedino Korčula ima višak od 265 stanovnika, dok sva ostala naselja na otoku imaju izvjestan manjak. Ovakvo stanje odražava iseljavanje koje je rijetko unutar otoka[2]). Stanovništvo djelomično seli u Split,

1) Podaci na osnovu evidencije matičnih knjiga pojedinih naselja na otoku.
2 Manji broj radnika i službenika preselio je iz okolnih naselja stalno u Korčulu.

ponešto i u Dubrovnik, ali najveći dio odlazi u prekomorske zemlje Australiju i New Zeland, a manje u Južnu Ameriku i SAD[3]). Od 1946—1963. g. iselilo je u te zemlje 2318 stanovnika u najvitalnijoj dobi između 20 i 40 godina. Veći broj iseljenika su muškarci, ali danas već sele i čitave porodice pretežno poljoprivrednika i radnika.

Broj iseljenika u prekomorskim zemljama (2318 st.) podudara se s ukupnim brojem iseljenika s otoka (Tab. 1. — 2479 st.) te je očito da su migracije unutar jugoslavenskih granica neznatne. Suvremena emigracija s otoka velikih je razmjera usporedi li se s nekim ranijim razdobljima, čak iz doba gospodarskih kriza (1890 — 1920. g.), osjetno slabi vitalnost stanovništva te joj treba posvetiti pažnju i ozbiljno sagledati njene uzroke.

Starije iseljavanje s otoka Korčule počinje početkom XIX st. pa i ranije, a njegovi protagonisti su pomorci koji su, upoznavajući povoljne mogućnosti života i zarade u drugim zemljama, ostajali u njima stvarajući materijalnu bazu svojoj rodbini koja postepeno iseljava. Nakon mnogo godina teškog, ali rentabilnog rada, vraćaju se kućama, pokušavajući stvoriti nove gospodarske mogućnosti. Podataka o iseljavanju iz ovog doba nema, ali je sigurno da je bilo skromnog opsega.

Pouzdani službeni popisi stanovništva potječu iz polovine XIX st. a upravo tada počinje proces stalne depopulacije koji traje i danas, pa će zbivanja u prošlim razdobljima omogućiti bolje razumijevanje današnjih pojava i problema.

Tab. 2. Prirodno i popisima utvrđeno kretanje stanovništva[4])

Naselje	1855-1868			1869-1889.			1890-1920.			1921-1947.			1948-1961.		
	Popis	Prir.	Razl.	Popis	Prir.	Razl.	Popis	Prir.	Razl.	Popis	Prir.	Razl.	Popis	Prir.	Razl.
Korčula	—169	132	—301	77	326	—249	90	486	—396	—381	288	—669	680	415	+265
Lumbarda	123	153	—30	326	348	—22	381	581	—200	—225	245	—470	—43	123	—166
Žrnovo	183	230	—47	493	529	—36	207	624	—417	—413	301	—714	—12	113	—125
Račišće	55	96	—41	285	254	+31	262	428	—166	— 43	419	—462	—50	232	—282
Pupnat	70	39	+31	153	197	—44	241	342	—101	—52	250	—302	—76	117	—193
Čara	31	42	—11	119	107	+12	313	260	+53	—106	251	—357	—70	105	—175
Smokvica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—23	187	—210
Blato	182	031	—119	1402	1542	—140	2731	3050	—309	—2661	2274	—4435	—471	743	—1214
Vela Luka	71	350	—279	1349	1098	+251	2365	2743	—378	—791	1417	—220	16	540	—809
OTOK	546	1343	—797	4204	4401	—197	6590	8505	—1914	—4172	5445	—9617	96	2575	—2479

3 Prema podacima matičnog ureda od 1946-1963. g. iselilo je u inozemstvo iz Čare 118, Smokvice 146, Blata 1137 i Vele Luke 312 stanovnika. Za ostala naselja nije bilo moguće doći do službenih podataka te je izvršena procjena za isti period; Korčula 25, Lumbarda 120, Žrnovo 105, Račišće 195, Pupnat 160 iseljenika.

4 Prema podacima matičnih knjiga i službenih popisa stanovništva.

Odlazak velike grupe iseljenika iz Blata i Vele Luke u Brazil 20. travnja 1925. u Prigradici

Već od polovine XIX st. opaža se da je mehanički porast manji od prirodnog prirasta (Tab. 2.). Javlja se manjak stanovništva koje se iseljava gotovo isključivo u prekomorske zemlje, iako pojedinci sele i duž jadranske obale. Emigracija postepeno postaje sve intenzivnija a oscilacije su najveće u doba gospodarskih kriza. Međutim, treba napomenuti da iseljava samo onaj dio stanovništva koji je osigurao materijalna sredstva za put, te ljudi vrlo često prihvataju i najteže uvjete da dođu do putne karte. Upravo stoga nakon perioda prosperiteta slijede valovi iseljavanja.

Povećana emigracija zabilježena je u razdoblju 1855 — 1868. godine kada korčulanske vinograde zahvata lug, a na osnovu popisa i prirasta može se utvrditi manjak od 797 stanovnika. Cilj emigracije bile su Brazilija, SAD i Australija kojima je tada bila potrebna radna snaga, a uzroci su male gospodarske mogućnosti otoka i autarkična gospodarska organizacija koja je kočila napredak.

Iseljavanje u sedmom i osmom deceniju XIX st. najmanje je, jer povoljne gospodarske prilike (intenzivan i rentabilni uzgoj vinove loze) uvjetuju opći napredak. Mehanički i prirodni prirast vrlo su blizu te manjak iznosi svega 197 stanovnika. U ovom najpovoljnijem periodu komercijalnog vinogradarstva od 1869 — 1889. g. pojedina naselja pokazuju znatnije razlike te Korčula ima 249 stanovnika manje, dok Vela Luka bilježi porast od 251 doseljenika[5]).

5. Višak od 251 doseljenika u V. Luci ne može se objasniti samo doseljenjem Blaćana, jer Blato ima manjak od 140 st. Razlog je u tome da su mnogi Blaćani upisivali djecu u matične knjige Blata iako su popisom obuhvaćeni kao Velolučani. Manjak u Korčuli vezan je uz iseljavanje pretežno brodograditelja.

Već 1890-ih godina počinje sve jača emigracija koju su I i II svjetski rat tek privremeno zaustavili. Povremena reemigracija izazvana krizama u kapitalističkom svijetu (1908. g.[6]), 1920. g. i 30-ih godina) bila je neznatna i mnogo manja od emigracije[7]).

Prvi decenij XX stoljeća bit će samo uvod u snažno iseljavanje koje između dva rata uzima goleme razmjere i decimira stanovništvo brojnih naselja na Korčuli. U XX st. iselilo je 13.141 stanovnik, što je 7,1 puta više od iseljavanja u periodu 1855 — 1900. godine[8]).

U godinama nakon I svjetskog rata nastaje najveći nesklad stanovnika i gospodarskih mogućnosti otoka. Bijeda i socijalne krize prisiljavaju otočane da emigriraju iako se emigracija želi zaustaviti[9]. Pojačano iseljavanje potencira vinogradarsku krizu izazvanu filokserom, jer otok napušta pretežno mlada radna snaga.

Na temelju razlika popisanog i prirodno priraslog stanovništva vidi se da je od 1921 — 1931. g. iselio s otoka 3991 stanovnik, pretežno iz Blata i Vele Luke (2208 st.)[10]). Socijalne krize koriste ljudi sumnjiva zanimanja. Vizija boljeg i sigurnijeg života stalno je prisutna u ljudima te nastaje masovno vrbovanje koje je potenciralo emigraciju, a iseljavanje se širi na cijeli otok koji u razdoblju 1921 — 1947. g. gubi ukupno 9.617 stanovnika ili 53,5% današnjeg broja.

Etapa najjačeg iseljavanja ipak je treći decenij XX st. Prema G. Perucichu[11]) 1936. g. nedostaje na osnovu knjiga regrutacije u korčulanskoj općini 950 ili 49% muškaraca u dobi 20 — 25 godina, jer se nalaze u emigraciji a 180 ih se uopće ne javlja.

Svjetska gospodarska kriza 1929 — 1932. g. pogodila je sva naselja na otoku. Korčulanski brodograditelji nastavljaju raniju tradiciju i sele s čitavim porodicama. Njihova najjača emigracija počela je ranije, tj. 1860-ih godina nakon uvođenja vojne obaveze za brodograditelje. Prema podacima J. Fazinića[12]), korčulanski brodograditelji iseljavali su u Aleksandriju, Anvers, Buenos Aires, Budimpeštu, Istambul, Livorno, New York, New Orleans, Nikolajev, Odesu, Port Elisabeth, Port Said, Smirnu, Sulinu i Tacomu.

Lumbardani sele najviše u SAD[13]), zatim u New Zeland, Australiju, Argentinu i Kanadu.

---

6 A. Nikolić, O našem iseljeništvu, Zadar 1909, str. 3.

7 Naša migraciona statistika za godinu 1928, Godišnji izvještaj dr. F. Aranickog, Zagreb 1929, str. 7. (Reemigracija u Dalmaciji bila je 4 puta manja od emigracije).

8 A. Kalogjera, Otok Korčula-regionalna studija, Zagreb 1964, str. 174, Disertacija u rukopisu.

9 Stanovništvo otoka Korčule vrši pritisak na Ministarstvo da se dozvoli emigracija u Braziliju. Iako postoji sumnja u vrbovanje, realnost pokazuje da je uzrok teška socijalna kriza i siromaštvo«. (Iseljenička služba, Izvještaj Narodnoj skupštini za 1925/26. g., Ministarstvo socijalne politike, Beograd 1926, str. 27. — Arhiv iseljeničkog komesarijata u Zagrebu, pohranjen kod Matice iseljeničke u Zagrebu.

10 Godine najjačeg iseljavanja bile su 1924. i 1925. Smatra se da je tada iselilo samo iz Blata i Vele Luke oko 2000 ljudi. (M. Mojaš, Kotar Dubrovnik u iseljeništvu, Matica br. 2. Zagreb 1961. g).

11 G. Perucich, Fisola di Curzola, Studigeografici sulle terre redente II, Bologna 1962., str. 37

12 U dvaom periodu iselili su slijedeći brodograditelji u Aleksandriju (Depolo J. (1875), Depolo M., Depolo N. (1875.), Dobrošić I. (1882.), Dobrošić V. (1882.), Fabris N., Smrkinić; u Anvers: Medini I.; u Budimpeštu: Medini J.; u Istambul: Brčić A., Fabris,retić, Ivančević, Jekić I., Oliva I. (1860) Vilović M. (1886-93.), Verzotti I., Verzotti. T.; u Livorno: Kalogjera D.; u New York; Smrkinić u New Orleans; Perišć N. (1887); u Nkolajev: Murat F. Vilović I; u Odesu: Bernard T., Bongvardo A. (1868), Depolo V.; u Port Elisabeth: Foretić J. (1904), Gatti R., Karlesi; u Smirnu: Geričić, Paunović, Verzotti; u Sulinu: Gatti A., Kalogjera Donko, Jozo, Stjepan, Kovačić B., Miletić J., Popovac; u Tacomu: Sessa Vicko i Toni. (J.Fazinić, Korčulanski brodograditelji iseljenici, Novo doba br. 168, 1935. g. Split). Ovi podaci mogu se dopuniti ranijim napisom M. Marčića u »Zadrugaru« br. 1, 1909, Split 1909. g.

13 Prema M. Mojašu (Lumbardani u svom zaviča ju i u dalekom svijetu, Naše More br. 5-6/1953, Dubrovnik 1964, str. 28) u San Francisku živi 40, Oak andu 41, Nev Yorku 21 iseljenik iz Lumbarde.

Kriza jedrenjaka posebno je pogodila Račišće iz kojega brojno stanovništvo seli u New Zeland, SAD, Argentinu[14]) i Australiju[15]).

Stanovništvo Blata i Vele Luke, koje je dalo najveći broj iseljenika, seli pretežno u Brazil, Kaliforniju, Australiju i Južnoafričku Republiku, a tu su ujedno i brojni iseljenici iz Žrnova, Pupnata, Smokvice i Čare.

U dugom slijedu od 1855 — 1961. godine (Tab. 3) stanovništvo otoka Korčule, prema popisima, poraslo je za 73% (7287 st.), ali zato prirodni prirast iznosi 222% (22084 st.) te se nužno javlja manjak od 14797 stanovnika koji su iselili.

Djelomični podaci pokazuju da velik broj Korčulana i danas živi u emigraciji[16]). Tako u prekomorskim zemljama žive 224 Račišćana, 337 Lumbardana, 147 Pupnaćana, 117 Čarana i 173 Smokvićana. Prema gruboj procjeni[17]), Žrnovaca ima više u iseljeništvu nego u samom Žrnovu. Blato sa 6217 i Vela Luka s 2993 iseljenika prednjače, jer je samo iz Blata iselilo 42,4% više stanovnika nego ih u njemu ima danas.

Tab. 3. Prirodno i popisima utvrđeno kretanje stanovništva 1855 — 1961. g.[18])

A = apsolut B = postotak

		Korčula	Lumbarda	Žrnovo	Račišće	Pupnat	Čara	Smokvica	Blato	Vela Luka	OTOK
Popis	A	297	562	458	509	336	287	—	1683	3155	7287
	B	14	97	47	116	96	82	—	51	259	73
Prir.	A	1647	1450	1797	1431	946	765	—	7900	6148	22084
	B	76	250	185	327	266	219	—	229	504	222
Razlika		—1350	—888	—1339	—922	—610	—478	—	—6217	—2993	—14797

Unutrašnja emigracija vrlo je ograničena, pogotovu u starijim razdobljima. Nešto više seli stanovništvo Korčule, osobito brodograditelji. Tek nakon II svj. rata stvoreni su povoljni uvjeti za jače iseljavanje unutar jugoslavenskih granica. Kolonizacija Vojvodine i Slavonije nije dala rezultata, ali zato mlada generacija, pretežno intelektualaca i kvalificiranih radnika, dobrim dijelom seli u Split i ostale obalne centre. Ovaj je proces danas već znatno usporen.

Sasvim je razumljivo da emigracija rješava probleme agrarne prenaseljenosti nerazvijenih krajeva koje u novije vrijeme zahvata sve intenzivnija deagrarizacija.

Korčula ide u red otoka s najjačom emigracijom koja je osobito snažna posljednjih 50 godina. Njeno stanovništvo upornim radom stvara materijalnu osnovu koja je omogućila iseljavanje, a iseljenici su uvijek izdašno pomagali rodni kraj te tako dvojako ublažavali socijalne i gospodarske krize.

---

14 M. Mojaš Račišćani u iseljeništvu. Naše more br. 2., 1963. Dubrovnik 1963, str. 47.
15 V. Holjevac, Hrvati izvan domovine, Zagreb 1967, str. 208.
16 M. Mojaš vršio je anketu o korčulanskim iseljenicima te mi je dobrohotno dostavio neobjavljene podatke. Podacima su obuhvaćeni samo direktni živi iseljenici. Dakle ne oni koji su se vratili ni potomci starijih iseljenika.
17 Ibidem.
18 Podaci na osnovu matičnih knjiga pojedinih naselja i službenih popisa stanovništva.

Ivo KAŠTROPIL

Neke značajke govora Blata i Vele Luke

Na početku ovog priloga moram reći da želim pokazati samo neke tipičnije značajke lokalnog govora ovih dvaju mjesta, bez ikakvih pretenzija na potpuniju i dublju znanstvenu obradu. Osnovna mi je, dakle, namjera da ovom prilikom, na ograničenom prostoru, dam što više onih elemenata koji karakteriziraju blatski i veloluški govor. Posebno zato što zapažam da specifičnosti našeg govora, na žalost, u posljednje vrijeme dosta brzo iščezavaju. Mislim da nije suvišno i ovdje istaći da potreba za učenjem i znanjem književnog (standardnog) jezika, nikako ne znači da treba napuštati i izgoniti lokalni govor. Dapače, ponovio bih već dobro poznatu činjenicu da onaj tko voli i cijeni svoj materinski jezik, a to je upravo lokalni govor, taj na isti način poštuje i pazi na zajednički jezik nacije — standardni jezik.

Iako postoje neke manje razlike u govoru Blata i Vele Luke, one nisu toliike da se ne bi na ovaj način govor obaju mjesta mogao dati jedinstveno. Ipak, kada bude potrebno, posebno ću istaći pojavu koja je običnija u pojedinom mjestu.

Karakteristični glasovi

1. Kao karakteristični samoglasnik treba izdvojiti **a** u dugom slogu. U kratkom slogu **a** se obično izgovara kao srednje **a** u novoštokavskim govorima, a dugo **a** postaje zatvorenije i skoro poprima oblik diftonga — au:[1]) — **Stit ćeš mi kitu na lauzu! — Maura, što si me zvaula?**

2. Prema samoglasniku **o** u književnom jeziku ovdje imamo kod nekih riječi samoglasnik **u.** To je vjerojatno nastalo po analogiji prema starim nazalnim samoglasnicima **on,** jer se to vrši u dodiru **o** i **n:** — **(J)un je unde kupi kunce.** (Zadnja riječ se više čuje u Veloj Luci).

3. Kao refleks starog samoglasnika **ě** (jat) imamo uvijek — **i:** — **Ovega godišća je lipo lito. — Posiri je ka mliko.**

Izuzetno se dosta čuje **e** kod glagola **sedit** (sedin...), te kod priloga **ode,** odeka, unde i undeka, ali se uvijek kaže: — **Di greš?** (dibilo, digod). Međutim, neki govore i **sidin, sidiš** itd.

4. Od starih nazalnih samoglasnika **on en** nastali su isti glasovi kao u novoštokavskim govorima. Na primjer: — **Zec je isplazi jezik. — Bišća ruku s puta!.**

Isto tako prema samoglasu **l** čuje se samo — **u:** Izašle su mu suze od sunca.

5. Uz samoglasno **r** u nekim riječima dolazi **e:** — **Neka ti je to pervi i zadnju put! — Zaterca si se zano kerpe.**

L na kraju imenica i pridjeva ostaje, a kod glagolskog pridjeva radnog otpada: — **Sol i pepel je stavi u kotal.**

---

[1]) Uvjetno pišem ovo **a** kao diftong **au** premda ono nije dokraja diftongirano.

6. Kako se prijeglas obično ne vrši, samoglasnik **o** ostaje i iza prednjonepčanih suglasnika: Petkovićon, Šeparovićon, mužon, vrućoga. Ipak se kaže: **Naji se na Jurjov** dan ka i tovari.

Međutim, obe se palatalizacije redovno vrše, pa se uvijek govori: — Čoviče, biži, da ti ne padne fraka po nozi.

7. Od suglasnika treba osobito istaći prednjonepčane glasove: **Ć** (TJ), **Đ** (DJ), **DŽ** (Ž) i **J** prema lj.

Suglasnik **ć** izgovara se previše umekšano kao **tj** pa Blaćani i Velolučani nemaju teškoća oko razlikovanja afrikata ć-č.

Glas **đ** također je umekšan pa se izgovara kao **dj** ili **j**: **Kega si djavla** (javla) oborí **tu meju**? — Komucajte **mejusobno**!

Prema **dž** u književnom jeziku ovdje je uvijek — **ž**: — Privrzi **žemper** priko sebe! — Odnesi pe'šest slanih u žepu!

Sonant **lj** je nepoznat u ovom govoru, te se umjesto njega upotrebljava — **j**.: — Da nije **jubavi** ne bi svita bilo... Budući da se ne umeće epentetsko **l** između skupova glasova: pj, bj, vj i mj — govori se: skupji, dubji, zdravje, slomjen itd.

8. Kod jotovanja ima znatnih razlika prema novoštokavskim govorima, kako je to i kod ostalih čakavskih govora. Tako se vrlo često suglasnici **t** i **d** uopće ne jotuju, ili pak nastaju, kako smo vidjeli, vrlo umekšani palatali: — Šenica je izmlaćena: — Dojden **na jutji** špuntin.

Prema skupovima **št** i **žđ** u književnom jeziku uvijek je **šć** i **zj**: — Tovar nan se po strnišću vauja. — Šćapon (un) od **gozja** mlauti je po grojzu.

Od skupa **kti** nastaje **jti**, pa i onda kada se taj skup pojavi između dviju riječi u izgovornoj cjelini: — Vraj te ne odni kaki su ti **nojti**!

Isto tako prema romanizmu trakta kaže se **trajta**.

9. Zadržan je stari skup **čr**: — **Čr**jen je a sama su **čr**iva u njemu.

Ipak se općenito govori: — Nacrta je crtu.

Umjesto nastavka — **čka** u novoštokavskim govorima ovdje je uvijek — **ška**: — Ta ti je **maška** junaška.

Međutim, glas **h** nalazi se tamo gdje mu je po etimologiji mjesto.

Na primjer u riječima: sluh, duh, kruh, smih, Hvaur, Hervaut, **uho** itd.

10. Navest ću nekoliko riječi u kojima je izvršena disimilacija:

mekla (metla), kleh (tlo), legrut (regrut), lebro (rebro), glamoč (glavoč), givnazija (gimnazija), minicija (milicija) itd.

U riječima zdrak, zdril, brez, prapak — umeće se prelazni suglasnik **d**; a kod riječi repak (vrabac), tica (ovdje je običnije reći zvir), šenica, ko — ispušten je početni suglasnik.

Prejotacija se vrši kod jopet, justa: — **Jo**pet si šporka **justa**.

Ali se govori arbul (jarbol) i edan (jedan).

11. Od starog prijedloga **vu** nastao je obično prijedlog **u**, pa i onda kada je taj glas bio na početku riječi a nije bio prijedlog. Na primjer: — **U** tornik su **ulizli u** kuću **udovica i unuk**. Jedino je **va** kod glagola **vazest** i priloga **vavik** (ali se čuje i uvik). Zanimljivo je spomenuti da je ovdje od stare zamjenice vь sь u nekim riječima nastalo **usa**, umjesto metatezom **sva**. Tako crkveni praznik Svi sveti i danas neki stariji ljudi u Blatu nazivaju USA SVETA, pa se kaže: — To je bilo oko **Usih svetih**. — Dojdi po Usima svetima!

Također, prilog svuda govore Blaćani i Velolučani — **usud i usuda**. Inače, kod ostalih riječi izvršena je metateza (svi, svak itd).

Neki oblici riječi

1. Ako izuzmemo naglasak, mogli bismo reći da se promjena imenica muškoga roda na suglasnik, bitno ne razlikuje od književnog jezika. Kod takvih imenica jedino je karakterističan instrumental koji završava na — **n** prema — **m** (Inače svako **m** na kraju riječi prelazi u **n**, kao što je kod ostalih čakavskih govora.): — Išaća je na more s braton (bratun u Veloj Luci) — Učini san te čovikon (un).

Na isti se način mijenjaju imenice muškoga roda na **l** (prema književnom **o**) i imenice srednjega roda na **e** i **o**, jedino što neke od ovih imenica primaju na osnovu suglasnik **t** pod utjecajem nejednakosložnih imenica srednjega roda tipa dite, piple (pile): — Pavle, je si li vidi Anteta i Mikota? Dakle, vlastita imena na **e** imaju ovakav oblik: 1. Mate, 2. Mateta, 3. Matetu, 4. Mateta, 5. Mate, 6. Matetu i 7. Mateton (un). Ovo se ime u Veloj Luci čuje i Mante, Mantetun.

Spomenute imenice u množini obično se ovako deklinirаju: 1. dvori, 2. dvorih, 3. dvorima, 4. dvore, 5. dvori, 6. dvorih (i dvorima) 7. dvorima.

Kod imenica srednjega roda češći je stari oblik lokativa: — Penješ se po stablih.

U blatskom i velolučkom govoru vrlo je rijetka duga množina kod jednosložnih i dvosložnih imenica muškoga roda.

2. Imenice ženskoga roda na **a** imaju instrumental jednine sličan imenicama muškoga i srednjega roda: — Ukontra (kuntra) san ga s naprćenon (un) mazgon (un). — Gre u poje s ogoton (un).

Vlastita ženska imena na **a** imaju uvijek jednak vokativ nominativu: Maura! Kauta! Jubica! Marica!

Dativ i instrumental množine imenica ženskoga roda na **a** ponekad ima i stari oblik (ženami), inače su uobičajniji novi izjednačeni oblici za sva tri padeža. Slična je stvar i s oblikom lokativa (ženah). Novi oblici su, dakle, češći ali se i stariji oblici čuvaju osobito u nekim arhaičnijim rečeničnim konstrukcijama: — U Veli petak gremo po gorah. I imenice ženskoga roda imaju u genitivu množine nastavak **h**: — Došlo je izmeju njih do rukah. — Izgradili su više kućah.

3. Lične zamjenice imaju slijedeće oblike: jan, tin, (j)un, ona, min, vin, oni i one. Instrumental jednine 1. i 2. lica završava na — **on (un)**, a kod ostalih padeža nema osobitosti: — Ne denjaš se hodit savnom (un) Dativ, lokativ i instrumental od **min** glasi **nami** (ali se govori i nama). Isto je i za drugo lice množine (vin, vami i vama).

Među prisvojnim zamjenicama treba izdvojiti karakterističnu zamjenicu **njeje** koja zadržava isti oblik u svim padežima. — To je njeje kapot. — Od njeje kapota. — Približi se njeje kapotu. — Gledaš njeje kapot. — Maća je na njeje kapotu. — Ogrni se š njeje kapoton.

Karakteristične pokazne zamjenice jesu: ovi, oni, ti, taki, onaki ovaki. Sve navedene zamjenice mijenjaju se prema palatalnim pa imaju **e** umjesto **o** (ovega, tega, ovakega...).

Od ostalih zamjenica mogu se istaći: neodređene: niko, ništa (nešto), niki, ničigov, svak i svačigov; upitno-odnosne: ko, što, kaki (kakav), čigov, čigova i koji. Za zamjenicu **koji** tipičan je naglašeni skraćeni oblik: — Kega je to čavatu dove sobon (un)? — Ma ku je burlu učini?

4. Kod pridjeva ćemo upoznati samo par primjera komparacije. Od mek komparativ glasi mekji, od lip — lišji, od ridak — rikji od slak (i sladak) — slaji itd. Prema supletivnom obliku u književnom jeziku dobar — bolji najbolji, govori se: — dobar — dobriji — najdobriji, kada se misli na osobinu čovjeka, inače ostaje dobar — boji — najboji.

5. Brojne imenice srednjega roda ne čuju se nikako ili rijetko. Nešto se češće upotrebljavaju u sintagmi: dvoje dice, dvoje živine i sl.: — Kuzma ima dvoje dice. Inače se umjesto tih imenica upotrebljavaju glavni brojevi ili druge brojne imenice, bez obzira da li se radi o licima istog ili različitog roda: — Je ste li preživili vin dva. — Bili ste tri (troje).

Kao umnožni broj upotrebljava se romanizam injulo, ili jedna duplina, te duplo (i dvi dupline), tri dupline itd. Od glavnih brojeva jedino se mijenja broj edan, i to obično u značenju neodređene zamjenice: — Pasa je edan čovik.

6. Glagoli u infinitivu gube nastavak i (govorit, škrabat, nać...) Prvo lice jednine u prezentu ima karakteristični čakavski nastavak **n**: Nosin i kopan svaki dan.

Od glagola **peć** prvo lice prezenta glasi pečen i pečin (u Veloj Luci), od pit — pijen i pijin itd.

Glagoli IV vrste (nosit, govorit) u 3. licu množine imaju nastavak **u**: — Čejad nosu ribu. Također se kod glagola 4. razreda I vrste vrši palatalizacija i u 3. licu množine: Žene ne peču kruh doma. — U marču strižu oce.

Od glagola grest upotrebljava se samo prezent: gren, greš, gre, gremo, grete, gredu.

Prezent odričnog glagola nemati glasi: nimam, nimaš..., iako tu nije bio stari jat.

Aorista, imperfekta i glagolskog priloga prošlog uopće nema, a i glagolski prilog sadašnji rijetko se čuje.

Kondicional ima slijedeće oblike: 1. jan bi svrgā, 2. tin bi svrgā, 3. on bi svrgā, te u množini: 1. min bimo svrgāli, 2. vin bite svrgāli 3. oni bi svrgāli.

Imperativu nekih glagola, a osobito glagola kretanja, dodaje se čestica — uzvik ća: — Bišća otale! — Ji(j) to zeja! Ova čestica — uzvik u određenoj mjeri pojačava značenje glagola.

Interesantno je da se imperativ glagola ići miješa s imperativom glagola gresti: 1. — ; 2. hodi — hoća, 3. neka greduća
1. homoća, 2. hoteća 3. neka greduća

7. Nekoliko tipičnijih nepromjenljivih riječi

Prilozi: brž (= možda, izgleda), svej(a) (= uvijek), udija (= odmah), unde undeka, dibilo, vanka, usud(a), jadno (= mnogo, puno), vaskolik vele (= dosta, mnogo), paka (= poslije i pa), nindi i i nijdi (= nigdje), tišćac (= tik, blizu), potle (= poslije, zatim, kasnije), učar (= juče), lanih, alavija (= dobro), largo (= daleko), traprikosutra.

Ostale riječi: ala (= ajde), vada (= valjda), jerbo, oli, kolo (= oko), nijanci (= niti), ku (= kod), an? e? (= što, je li), johi! joh, ja!

Primjeri iz stilistike i sintakse

Za blatski i velolučki govor karakterističan je dosta brz rečenični tempo što za stranca obično i predstavlja najveću teškoću u potpunom sporazumjevanju. Blatski govor bi inače zaslužio posebnu raspravu o rečeničnoj fonetici jer

upravo intonacija, rečenični akcent, ritam i druge »vrednote govornog jezika« (Guberina), imaju značajnu ulogu u semantici ovoga govora. Radi najelementarnije ilustracije dat ću jednu govornu situaciju koja je donekle tipična za blatski govor:

— Franko, hoćeš poć u nediju u Prigadicu? — upitao ga je prijatelj Kuzma.
— Ne, neću znat! — odgovori Franko.
— A hoćeš se kupat?
— Hoću, kako je lipo brime! — dobaci mu Franko.

Franko je dakle odgovorio Kuzmi da će svakako otići u Prigradicu, ali se neće kupati jer nije vrijeme za kupanje, što je potpuno suprotno od osnovnog značenja izgovorenih rečenica.

Zaslužuje posebnog spomena i pažnju glagol **onidit** i imenica **lale** u blatskom govoru. Glagol onidit ima neko opće značenje i služi kao osobita vrsta poštapice u govoru. Ako se, na primjer, netko ne može sjetiti naziva za neku radnju, ili je pak, iz bilo kojih razloga, ne želi spomenuti — upotrijebit će glagol onidit: — Pere moj, jesi ono **onidi**? — Nego ga nisi zaonidi!

Što ovo **onidi** i **zaonidi** u navedenim primjerima znači ostavljam našim Blaćanima na odgonetanje, inače u konkretnoj govornoj situaciji dvoumljenja ne bi uopće bilo.

Nešto sličnu funkciju vrši i imenica **lale** jer se i ona može upotrebiti mjesto svakog imena u ličnom obraćanju: — Ije, lale, ije, on ti je veliki zbaracin.

Kod nekih starih ljudi u Blatu ponekad se čuje i prezent **din** (mislim), ali samo u 1. licu jednine: — Jan din da su tuda pasali.

Prilog **di** upotrebljava se za smjer i mjesto, ipak se u potpunosti razlikuje lokativ za mjesto od akuzativa za cilj: — Gren u Luku. — Bi san u Smokvici.

Umjesto imenice uz prijedlog **za** obično dolazi infinitiv: — Imaš što dobro za prigrist? — Čapa san za pit.

Nema sumnje da je govor Blata i Vele Luke zahvaćen nekim štokavskim elementima u fonetici i oblicima, međutim u naglasku je sačuvao tipične čakavske osobine te uopće ne pozna novoštokavske uzlazne naglaske: — Zapu (j) malo vodē! — Pasalo ih je pedesēt.

Na kraju da spomenem još nazive za godišnja doba i mjesece kako se još uvijek čuju u Blatu. Naime, ovdje se miješaju nazivi stranog porijekla s našim narodnim nazivima, ili se pak za neke mjesece i ne čuju posebni nazivi već se to doba naziva po značajnijem radu, odnosno samo po rednom broju. Tako stariji ljudi i danas kažu: proćuliće (proljeće), lito, u jematvu, kolo Usih svetih, kolo Božića, zima itd. Po mjesecima pak na: sičanj, vejača, marač, april, maž, srpan (za VI mjesec jer je tada ovdje žetva, pa se kaže: Maž pomaže, a srpan požanje.), lišćak, agust, (za rujan i listopad se obično kaže u jematvu, odnosno IX, X misec, a za studeni — kolo Usih sveti ili XI) i za XII prosinac.

Petar GIUNIO

Jakov Baničević

ZNAMENITA LIČNOST POLITIČKOG I KULTURNOG ŽIVOTA EVROPE

Prošlo je 500 godina od rođenja jednog našeg znamenitog Korčulanina iz Žrnova koji je u svoje vrijeme bio veoma poznata ličnost u Evropi, te slovio kao veliki političar, spretan diplomat, ugledni crkveni dostojanstvenik, a uz to i kao čovjek velike izobrazbe. Bio je to Jakov Baničević (Jacobus Banisius). Rodio se u selu Žrnovu 15. X 1466. za vrijeme pontifikata Pavla II Barbo, rodom Mlečanina. U to vrijeme korčulanskim biskupom bio je Mlečanin Toma Malumbra.

U ono vrijeme Evropa još nije znala da postoje ni Amerika ni Australija, a tada još nije bila tiskana ni jedna hrvatska knjiga. Baničević je dakle ugledao život 26 godina prije nego što je Kristofor Kolumbo otkrio Novi svijet (1492) i 17 godina prije nego što je u Veneciji tiskan glagolski misal (1483), a samo 13 godina pošto je propalo tisućgodišnje istočno-rimsko carstvo, kada je osmanlijska vojska god. 1453. pod sultanom Mehmedom II Osvajačem prodrla u Carigrad preko mrtvog tijela posljednjeg imperatora, junačkog Konstantina IX Dragaša. Bilo je to burno doba kada je Zapadna Evropa uza sav svoj duhovni preporod, napredak znanosti i važnih otkrića, uvelike strepila da ne bude preplavljena od Azijaca, a njena kultura i civilizacija posve satrte, uništene.

Za Baničevićevog života došlo je i do strahovite katastrofe na Mohačkom polju pri kraju kolovoza g. 1526., kada je kršćanska vojska, predvođena od kralja Tomoryja pretrpjela strašan poraz od premoćnije turske vojske, kojoj je na čelu bio Sulejman II Veliki, najmoćniji od svih sultana.

Za života našega Baničevića i grad Korčula doživio je grubo ratno iznenađenje koje je srećom završilo bez ikakvih strašnih posljedica.

Dogodilo se to u kolovozu g. 1483., devet godina prije otkrića Amerike, kada je Baničeviću bilo tek 17 godina. Tada je na papinskoj stolici sjedio Siksto IV Dalla Rovere, a duždom u Mlecima bio Giovanni Mocenigo.

Spomenute godine nalazila se Venecija u ratu s Ferdinandom Ii Aragonskim, kraljem Sicilije, koji je uputio svoga sina prijestolonasljednika Federika da na čelu sicilijanskog brodovlja napada mletačke posjede u Dalmaciji. Pošto je bio opljačkan i opustošen Vis, flota mu doplovi do Korčule s istom namjerom, te stane opsjedati grad, ali uzalud. Korčulani pružiše žestok otpor, a i lukavštinom gradskog kneza Giorgia Viara bi neprijateljsko brodovlje prisiljeno da prekine opsjedanje. Naime, klicanje branitelja grada i zvonjava gradskih crkvi obmanula je napadače, kao da je na pomolu mletačko brodovlje za pomoć. Tada se žurno odvezoše dalje.

Da je Baničević bio ugledna ličnost i kao političar diplomat, kao crkveni dostojanstvenik i kao humanist, to najbolje dokazuju njegovi uspjesi u radu, misije koje su mu bile povjerene, položaji koje je zauzimao, a također i njego-

va lična poznanstva s papama, vladarima i mnogim istaknutim velikanima humanizma i renesanse.

Dopisivao se i s najučenijim čovjekom onoga vremena, glasovitim nizozemskim humanistom i filozofom Erazmom Rotterdamskim, koji je priredio izdanja Biblije, djela crkvenih otaca kao i izdanja starih klasika. Erazmo je imao odlično mišljenje o Baničeviću i toliko ga je cijenio da je o njemu napisao: »Vir omni decorum genere cumulatissimus« (Muž ispunjen puninom odličja).

Baničeviću je prijatelj bio i poznati talijanski humanist i književnik, kardinal Pietro Bembo, koji je oživio poeziju Francheska Petrarke. Nadalje, Baničević osobno pozna i dopisuje se s najvećim njemačkim humanistom onoga doba, glasovitim Willibaldom Pirckheimerom, koji ovom našem Korčulaninu posvećuje neka svoja djela. Isto je tako i u prijateljskim odnosima i sa slavnim Albrechtom Dürerom, jednim od najvećih njemačkih slikara svih vremena. U ono vrijeme živjeli su također i Michelangelo Buonarotti, Leonardo da Vinci, Raffaelo Santi, Tiziano, Lodovico Ariosto, sv. Ignacije Loyola, Nikola Kopernik, a i hrvatski slikar Andrija Medulić i komediograf Marin Držić. Vjerojatno je Baničević neke od njih i osobno poznavao.

Baničević je više škole pohađao u Italiji te je na sveučilištu u Bologni i Padovi završio teologiju i filozofiju. Po prirodi bio je veoma talentiran, oštrouman te snalažljiv i živahan, a uz to i veoma sklon nauci. Živio je u vrijeme onih znamenitih događaja koji su značili veliku prekretnicu u kulturnom, naučnom, socijalnom i političkom životu našeg kontinenta, a koju je povijest obilježila kao granicu dviju epoha, kao svršetak Srednjeg i početak Novog vijeka. Željan znanja i pun životne energije, Baničević je već zarana, premda svećenik, s punim poletom zašao u tok tadašnjih zbivanja, ne samo kulturnih i vjerskih, nego i političkih, pa u kratko vrijeme postao glasoviti diplomat i utjecajna politička ličnost u Evropi, a ujedno cijenjen u krugovima humanista kao čovjek bogat znanjem.

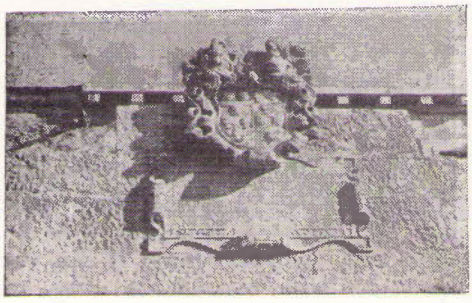
Da se može procijeniti sposobnost i spretnost ovog velikog evropskog diplomata, rođenog u našem malom Žrnovu, ne treba potanko opisivati njegov život i rad. Dovoljno je samo nabrojiti neke činjenice, jer nam i one mogu predočiti veliku sposobnost ovog našeg zemljaka, koja ga je dovela do brzog društvenog uspona i visoke karijere te učinila prijateljem najglasovitijih velikana onoga vremena. I zato se imenom Jakova Baničevića može podičiti ne samo njegovo rodno mjesto Žrnovo i otok Korčula nego i sva Dalmacija, čitava naša hrvatska domovina. Evo tih činjenica.

Pošto je god. 1498. Baničević bio imenovan kanonikom korčulanskim, a zatim i hvarskim, postaje već godine 1501. tajnik kardinala Rajmunda Peraulta, papinog legata u Njemačkoj, koji je provodio protumletačku politiku. Malo zatim, kao nasljednik poznatog Matije Langa, Baničević zauzima položaj biskupa drevne biskupije Gurk u Koruškoj, koja se ponosi divnom katedralom dovršenom još godine 1200. Ni tu nije dugo ostao, jer 1504. osvane u Rimu na prilično visokom položaju. Bio je naime dodijeljen carskom poslanstvu uz naslov tajnog savjetnika cara Maksimilijana I. Na tom položaju dolazi do punog izražaja velika diplomatska sposobnost ovog našeg Korčulanina kojom svraća na se pozornost ne samo cara nego i pape. Stoga Baničević biva pozvan da sudjeluje na onom glasovitom, historijskom državnom saboru u Augsburgu 1510. godine, i to u svojstvu sekretara cara Maksimilijana.

Malo godina poslije sudjeluje Baničević u istome svojstvu i u državnom saboru u Wormsu. Nakon Maksimilijanove smrti 1519. god. njegov nasljednik

Karlo V također imenuje Baničevića svojim ličnim savjetnikom. Ne samo spomenuti vladari nego i pape uvelike cijene Baničevića, pogotovu papa Julije II Della Rovere i dva Medicejca: Leon X, sin glasovitog Lorenza de Medici, nazvanog »Il Magnifico« te Klement VII.

Godine 1516. Baničević se nalazi u diplomatskoj službi pape Leona X. Za svoje velike zasluge i postignute uspjehe bio je obasut raznim počastima, položajima, titulama i povlasticama. Godine 1512. imenova ga papa Julije II dekanom tridentinskog kaptola, a ta počast bi poslije prenesena i na Baničevićeva nećaka, korčulanskog klerika. Nakon toga je car Maksimilijan I podijelio plemstvo Baničeviću i njegovoj obitelji, i to uz znatne povlastice. Zatim Leon X, nasljednik Julija II, imenova Baničevića biskupom hvarskim, ali on odbije taj položaj te se nastani u Trentu, gdje je ostao do smrti kao dekan tamošnjeg kaptola, imajući nećaka kao koadjutora. Umro je 19. studenog 1532. u dobi od 66 godina te je sahranjen u tamošnjoj katedrali.

Veliki grb i latinski natpis na dvorištu rodne kuće Jakova Baničevića u Postrani

Portret Jakova Baničevića

Njegov nećak, Jakov Baničević mlađi dao je zajedno s braćom uklesati na nadgrobnoj ploči svog strica slijedeći natpis:

D. O. M. JACOBO BANISIO DALMATAE S. R. E. PROT. DECA NO TRIDENTI ET ANTUERPIAE, MAXIMILIANI & CAROLI V. IMP. A SECRETIS ET CONSILIIS RELIGIONE, PIETATE, HOSPITALITATE, DIUINARUM HUMANARUMQUE RERUM PRUDENTIA INSIGNI, CUIUS SINGULARIS APUD PRIVATOS OMNES & PONT. ROM. CHRISTIANOSQUE REGES, AC FRANCISCUS II. MEDIOLANI DUCEM GRATIA & AUCTORITAS SEMPER FUIT. PATRUO DILECTISSIMO... JACOBUS NEPOS CUM FRATRIBUS POS. VIXIT An. LXVI OBIIT ANNO SALUTIS MDXXXII. DIE XIX. NOVEMBRIS.
(Prijevog glasi: Na slavu Božju, JAKOVU BANIČEVIĆU Dalmatincu, protonotaru sv. rimske Crkve, dekanu Trenta i Antwerpena, tajniku i savjetniku cara Maksimilijana i Karla V slavnom zbog vjere, pobožnosti, gostoljublja, mudrosti u božanskim i ljudskim stvarima — koji uvijek bijaše u osobitoj mi-

losti i ugledu kod sviju i kod rimskih prvosvećenika i kod kršćanskih vladara i kod Franje II, milanskog vojvode.
Predragom stricu... Jakov nećak postavio skupa s braćom. Živio je 66 godina. Umro godine Spasenja 1532. dana 19. studenoga)

A poslije, god. 1646. na 180-godišnjicu Baničevićevog rođenja, bila je nad vratima njegove rodne kuće u selu Žrnovu (Postrani) postavljena ispod obiteljskog grba ploča sa slijedećim natpisom:

VIRTUTUM MERITIS
JACOBUS BANISIUS
HIC ORTUS.

IMP. MAXIMIL. ANNO DNI MDXIII. HIS INSIGNIBUS MIRIFICE EXORNATUS QUAE SUB DOMINIO VENETO FELICISSIMO ANNO DNI MDCXVI. POSTERITAS EREXIT. (Prijevod glasi: JAKOV BANIČEVIĆ zaslugama kreposti — ovdje rođen. Car Maksimilijan godine Gospodnje 1513. nadario ga ovim vanrednim grbom, što ga nasljednici postaviše godine Gospodnje 1646. za vrijeme sretne venecijanske uprave).

Koliko je Jakov Baničević bio spretan diplomat i uvažena politička ličnost u Evropi pokazuje nam također i ovaj događaj. Za vrijeme onih strašnih ratovanja u Italiji, kada su francuski kraljevi na čelu svojih vojski provaljivali na Apeninski poluotok ne samo sa svrhom miješanja u razmirice među talijanskim državicama nego i radi teritorijalnih osvajanja, tada je francuski kralj Ljudevit XII bio zaposjeo i područje slobodne Milanske vojvodine te protjerao sve članove glasovite vladajuće kuće Sforza. Franjo II, sin vojvode Maksimilijana Sforze, obraćao se i papi i caru kako bi oslobodio svoju zemlju od tuđinske okupacije i ponovo se domogao vladarske moći. U tom njegovu nastojanju čini se da mu je najviše pomogao Jakov Baničević.

Našem Baničeviću uspjelo je isposlovati, vjerojatno uz prethodni pristanak Sv. Stolice i cara Karla V, da Franjo II Sforza preuzme vlast u Milanu kao suveren, i to još prije nego je g. 1529. bio sklopljen mir u Cambreju po kojem se francuski kralj Franjo I konačno odrekao Italije. I tako je naš Korčulanin Jakov Baničević - što malo tko zna - bio uvelike zaslužan za uspostavu nezavisnosti Milanske vojvodine, jer se lako moglo desiti da nakon odlaska Francuza carska vojska zaposjedne Milan. Ta Baničevićeva zasluga može se razabrati i po natpisu na njegovoj nadgrobnoj ploči u kojem se spominje Franjo II. A ovaj vladar se zaista pokazao zahvalnim, jer je nagradio i Baničevićeva nećaka, dodijelivši mu godišnju rentu od 400 škuda doživotno te ga pozvao da boravi na njegovu dvoru. Ali on nije htio ostati i umrijeti u tuđem svijetu poput svoga strica. Zaželjevši se svog zavičaja, sunčane Dalmacije i svoje drage Korčule, nakon boravka na dvoru Franje II Sforze i kraćeg boravka na dvoru Karla V, vratio se u svoj rodni kraj te je do smrti živio u gradu Korčuli kao kanonik, obavljajući čast arhidakona Katedrale s titulom vikara Oglaja (Akvileja). Sahranjen je u rodnom Žrnovu, u crkvi Sv. Mihovila.

A zašto se i Jakov Baničević stariji, koji je kao i njegov nećak volio svoj rodni kraj, nije pod stare dane vratio u Korčulu, već je sačekao smrt u dalekom Tirolu? To bi se donekle moglo tumačiti i političkim razlozima, jer ne treba zaboraviti da je Jakov Baničević bio u diplomatskoj službi i cara i pape, kada je 1508. godine stvorena Cambrejska liga između Julija II, Maksimilijana I, Ljudevita XII i Ferdinanda Aragonskog, kojoj je bila svrha da se potpu-

Crkva sv. Roka u Postrani

no likvidira Mletačka republika. U toj teškoj situaciji Venecija se spasila tako da je udobrovoljila Julija II, ustupivši mu sve svoje posjede u Romagni. Sigurno da se to u Veneciji dobro zapamtilo. Moguće se zbog toga Baničević nije htio vratiti na teritorij Republike sv. Marka da ne bude od vlasti šikaniran. Možda je također s istog razloga odbio da zauzme položaj hvarskog biskupa kada ga je ono papa Leon X bulom postavio. No, moguće da je njegovoj odluci, da ostane u Trentu, bio još neki drugi uzrok.

O ličnosti Jakova Baničevića pisali su mnogi ugledni historičari ili ga spominjali u svojim djelima u vezi s tadašnjim važnim političkim zbivanjima. Njega spominje kardinal Pietro Bembo u svome djelu »Historia Veneta« VI (1551.) kao i Bonelli u »Monumenta Ecclesiae Tridentinae« (1765). Francuski publicist Jean Dumont (1666-1726) u svome djelu »Corps universel diplomatique du droit des gens« iznosi neke diplomatske akte po kojima se vidi Baničevićeva djelatnost ne samo na diplomatskom nego i na humanističkom području.

G. Gerola izdao je »La tomba del Banisio a Trento«. Korčulanin Matija Kapor opisao je život i rad Jakova Baničevića u zadarskom listu »La Gazetta di Zara« (1838, br. 61-62). Svećenik prof. Šime Ljubić, poznati hrvatski historičar i arheolog, rodom s otoka Hvara, koji je bio prvi kustos Arheološkog odjeljenja Hrv. nar. muzeja u Zagrebu, izdao je 1856. poznato djelo na talijanskom jeziku »Uomini illustri della Dalmazia« u kojem je opisana i ličnost Jakova Baničevića. O njemu piše i korčul. historik Nikola Ostoić iz Blata u svom malom djelu »Compendio storico dell' isola di Curzola« (1858). Spominju ga

u svojim djelima i neki drugi historičari, a neki podaci o Baničeviću mogu se naći u »Enciklopediji Jugoslavije« (sv. I. 1955) te u »Hrvatskoj enciklopediji«.

Poželjno bi bilo da se koji naš mlađi historik prihvati posla te temeljitije prouči lik ovog znamenitog evropskog diplomata i humaniste koji je ugledao život na hrvatskoj obali Jadrana, a kod nas je, na žalost, tako malo poznat, pogotovu mlađem naraštaju. Osim navedenih izvora pronašlo bi se po svoj prilici još nekih, moguće i veoma zanimljivih podataka u raznim bibliotekama i arhivima. A bilo bi potrebno ne samo temeljito istražiti njegovu političko diplomatsku djelatnost nego i njegovo djelovanje kao humaniste. Budući da se dopisivao s glasovitim Erazmom, Bembom, Pireckheimerom i Dürerom, nije isključeno da je Baničević bio aktivan, bilo na naučnom bilo na književnom polju, što još nije istraženo.

Svakako bi sastavljanje jedne iscrpne monografije o ličnosti i radu našeg Jakova Baničevića bio veoma zahvalan posao koji bi bio i na čast autoru. To bi bilo obogaćenje zbirke biografskih djela o znamenitim Hrvatima koji su postali slavni u tuđini, a ujedno i vrijedan doprinos kulturnoj i političkoj historiji Evrope onog značajnog doba kada je počeo Novi vijek.

Od doba kada je živio Jakov Baničević prohujalo je nekoliko stoljeća pa nije ni čudo da je s vremenom pao u zaborav i u domovini, ne samo stoga što je boravio i djelovao u tuđini nego stoga što o tom velikanu evropskog političkog života nije dosad na našem jeziku još ništa opširnije napisano. Malo se o njemu zna i ovdje kod nas, u njegovu rodnom kraju. Jedino neki ljudi znaju da je »niki Baničević, koji se rodi u staro vrime u nas, bi diventa u svitu veli čovik«. I to je sve. Zato neka ovaj kratak prikaz bar donekle upozna današnju generaciju s ovim znamenitim našim Korčulanином prošlih stoljeća kojeg su, zbog njegovih zasluga i diplomatske sposobnosti i uspjeha obasipali počastima i rimski pape i carevi, a najveći kulturni i naučni velikani onoga vremena uvelike su ga cijenili zbog njegova velikog znanja, zbog veličine njegova uma i duha. Jakov Baničević zaslužio je doista da mu se u rodnom Žrnovu ili u gradu Korčuli podigne spomenik.

Pleterni starohrvatski ornamenat sa groblja u Žrnovu

Marinko GJIVOJE

O vezama između Erazma Roterdamskom i Jakova Baničevića

Od neobične važnosti za bolje poznavanje ličnosti Jakova Baničevića, a ujedno i velikog učenjaka Erazma Roterdamskog, su četiri pisma objavljena na str. 125, 135, 147 i 595 djela OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM per P. S. Allen, M. A. Collegii Mertonensis socium operam dante adsiduam H. M. Allen. Tom. III 1517 — 1519, OXONII, MCMXIII, koje sadrži dopisivanje Erazma Roterdamskog s istaknutim suvremenicima[1]).

U prvom pismu upućenom Baničeviću iz Louvaina 3. studenoga 1517. Erazmo u početku kaže da mu je jako žao što se nije s njime sastao u Antwerpenu, gdje nije nikog primao jer je bio zauzet drugim poslovima. Međutim, kaže (u trećem licu) »Baničević[2]) je takav čovjek, toliko učen, toliko rječit, toliko obrazovan, da sam ne samo ja nego bi svi najčestitiji i najbolji trebali željeti njegovo društvo«. Ako se budem zadržavao nekoliko dana u Antwerpenu, kaže on dalje, bit će mi drago da se s tobom sastanem i porazgovorim ukoliko se ti nisi od mene otuđio zbog moga nelijepa postupka, tako da bi mi sada uskratio na moju molbu ono što si mi prije sam ponudio.

U drugom dijelu pisma Erazmo izvještava Baničevića o nekom Židovu koji je opasan po nauku, a taj je izdao knjigu u kojoj je napao sve učene ljude, pa on smatra da bi protiv njega trebalo oštro istupiti, pomišljajući čak na intervenciju cara. Kamo sreće — piše Erazmo — da onaj Židov kao što ima obrezan prepucij, da mu je tako odrezan jezik i obje ruke.

Na ovo pismo Baničević Erazmu odgovara već 12. studenoga iz Antwerpena. Najprije se ispričava što zbog bolesti nije prije odgovorio, zatim izriče svoje duboko poštovanje i divljenje prema velikom učenjaku. Želja da ga lično vidi dovela ga je — kaže on — čak iz krajnjeg njegovog Ilirskog zaliva tj. čak iz unutrašnjosti njegovog Ilirskog mora[3]) (tu Baničević očito misli na otok Korčulu i njegovo rodno selo Žrnovo, opaska pisca). Tom željom opravdava svoje inzistiranje da ga Erazmo, iako je bio spriječen, primi dok se nalazio u Antwerpenu. Što se tiče onog Židova odn. onih koji pod njegovim imenom napadaju učenjake, Baničević smatra da je najbolje na njega se ne obazirati jer »iz smradne stvari ako je miceš i diraš ne možeš izvući ništa drugo nego smrad.«[4])

---

1) Izražavam zahvalnost prof. dru Vinku Foretiću, koji mi je dragovoljno ustupio u faksimilu stranice iz citiranog djela »OPVS EPISTOLARVM Des. Erasmo Roterodami« (1913) i starog izdanja »FARRAGO NOVA EPISTOLARVM DEs Erasmi Roterodami ad alios et aliorum ad hunc amixitis quibusdam quas stripsit etiam adolescens. Apud inciytam basileam ex officina IO FROBENII«, koje se odnose na dopisivanje između Erazma i Baničevića, a zatim prof. dru Veljku Gortanu, koji mi je mnogo pomogao kod interpretacije originalnog latinskog teksta.

2) »Sed Banysus, ea doctrna, ea facundia, ea morum humnitate, procul etiam erat ambijendus non mihi solum sed optimo cuique.«

3) » Sed id auiditati (quae me vel ex intimo sinu Illyrico meo traxisset) potius quam instituto adscribat.«

4) »Ex motu tactuque rei foetide nil nisi foetor elici potest.«

Na ovo pismo Erazmo odgovara Baničeviću istog mjeseca iz Louvaina. Najprije izražava svoje veselje što je ozdravio od teške bolesti te kaže: »Što više javni život treba tvojih savjeta toliko više treba bdjeti da mu što dulje možeš biti od koristi«. Potom Erazmo kaže, da njegov dolazak vrlo željno očekuje. Smatra da je Baničevićev savjet neka se na onog Židova ne obazire »savjet razborit i prijateljski.« Međutim, kaže, o svemu tome porazgovorit će se usmeno. (Iz ovog pisma vidi se da je Erazmo Baničevića jako cijenio i čak prihvaćao konkretne njegove savjete. Da li je do željenog sastanka došlo nije vidljivo iz ovog dopisivanja.)

Četvrto sačuvano pismo pisano je dvije godine kasnije tj. 21. svibnja 1519. u Bruxellesu. Erazmo najprije čestita Baničeviću što je dobio novu visoku počast (ne spominje koju, ali tu se očito radi o Baničevićevom imenovanju za ličnog savjetnika Karla V, nasljednika cara Maksimilijana I, koji je 1519 umro), te izražava uvjerenje da će udes jednom biti prema njemu skloniji kako to i zaslužuju njegove sjajne vrline. Spominje da se netko čak usudio napisati knjigu protiv Erazma, ali bez uspjeha. Potom izriče uvjerenje da bi znanosti kod njih cvjetale kad bi imali vladare kakvoga ima Engleska (Henrik VIII), slijedi pohvala znanstvenog života u Engleskoj i u Njemačkoj. Zatim Erazmo povjerava Baničeviću čak i takve stvari koje se mogu iznijeti samo pred najintimnije prijatelje, naime, kako su ga htjeli uzeti za učitelja prejasnom mladom knezu Ferdinandu koji ga jako cijeni i čita njegova djela. Međutim od tog dvorskog položaja odvraćaju ga koliko druge stvari i slabo zdravlje. Ako umrem — kaže Erazmo — neću tome knezu biti od kakve koristi, a ovako koristim svojim perom. Erazmo nadalje obavještava Baničevića o svojim novoobjavljenim djelima, naime o Parafrazi dviju Pavlovih poslanica Korinćanima i poslanici Galaćanima.

Na kraju Erazmo moli Baničevića da ga preporuči saskom vojvodi Fridriku[5]) i savjetuje mu da se upozna s Rikardom Paceom, izaslanikom engleskog kralja, jer je on ugledan i čestit čovjek.

Kako vidimo ova pisma nemaju formalan značaj, ona su sadržajna te osvjetljavaju život i jednog i drugog velikana, koji su bili gotovo vršnjaci (Baničević je bio tri godine stariji od Erazma!). Erazmo je Baničevića obavještavao o svom javnom i književnom djelovanju i čak je tražio njegovu preporuku.

Zasad samo ovoliko kao dopuna Giuniovog članka o Baničeviću, a u dogledno vrijeme nastojat ćemo Baničevićevu ličnost još podrobnije osvijetliti.

---

5) »Si inciderit commoditas, commendabis me illustrissimo Saxoniae duci Friderico. . .«

Lujo VOJNOVIĆ

Trijumf narječja*

(Povodom nekih primorskih razgovora)

Pojava malih remek-djela Petra Giunija, u kojima ovaj odlični ihtiolog i pripovjedač s Korcire Nigre udružuje čakavsko-dubrovački dijalekat s učenim i elegantnim prikazivanjem ihtiološke jadranske faune, pak divne čakavske pjesme Draga Gervaisa, spljetske humoreske Marka Uvodića i još ranije kajkavske Domjanićeve pjesme, postavile su i nehote na dnevni red, naročito sad nakon Giunija, pitanje o dijalektnoj književnosti u njenim odnosima sa strogom generalnom upotrebom narodnoga jezika u štokavskom, tj. impersonalnom književnom obliku. Ovim ne mislimo na isključivu primjenu dijalekta u književnim proizvodima, nego da se **dijalekat ima da postavi na vrlo visok pijedestal i da mu se da prvenstveno mjesto, gdjegod to priroda stvari i život budu imperativno iskali** (podvukao urednik!).

Najnoviji primjer Petra Giunija, koji štokavštinu umije sa izvanrednom vještinom ukrstiti sa dijalektom svog rođenog kraja, najbolje ilustruje i pitanje i način njegova rješenja.

Ovaj se isti problem, ali u širim razmjerima, postavio bio i u susjednoj Italiji. U izvjesnom trenutku oklijevalo se hoće li se proglasiti književnim jezikom familijarni, ali vrlo često neizrecivo majestetički mletački dijalekat (dosta je da se pročita jedan govor u mletačkom senatu da se svak o tome uvjeri) ili da se uzme toskanski govor, onaj Danteov i Petrarkin. Međutim u raznim dijelovima Italije cvao je dijalekat. U Rimu, Belli, Pascarello i dr. u blistavim stihovima gajili su tiberski dijalekat, u Milanu Carlo Porta, u Mlecima Gritto s duhovitim basnama i onaj silni Goldoni sa svojim najuspjelijim mletačkim, a ne toskanskim komedijama.

Što se tiče nas, činjenica je da se u štokavštini — osim rijetkih dramskih proizvoda — nije pojavio ni jedan jedini roman koji bi makar izdaleka nalićio na besmrtni Manzonijev roman »I promessi sposi« (Vjerenici) ili na Balzacov »La cousine Bette« (Rođaka Beta) ili na Flaubertov »Madame Bovary«. Manzoni je za jedan čas oklijevao da li bi svoje junake okarakterisao u lombardskome dijalektu, ali se najzad riješi za toskanski govor, ali na drugoj strani kanala La Manche Engleskinja George Eliot u »Adam Bede« prikazala je svoje junake u škotskom dijalektu. Da se Manzoni nije riješio za toskanski govor — pandan našemu hercegovačkome — ni Talijani ne bi imali do dana današ-

---

* Objavljujući ovaj prikaz Luja Vojnovića o književnom radu Petra Giunia, želimo istaknuti mnogostruki značaj ovog priloga. U prvom redu, da je ovo jedan od posljednjih prikaza koje je Lujo Vojnović napisao, jer je malo poslije toga preminuo, a prikaz nije još nigdje objavljen. Nadahnut Giunievim knjigama »Iz stare primorske bilježnice« i »Tajne mora«, pisac je iznio i neke svoje poglede na probleme koji su i danas vrlo aktuelni. Vojnovićev prikaz objavljujemo bez ikakvih izmjena.

njega nikakav roman koji bi se mogao mjeriti npr. s Balzakovim, ne isključivši ni D'Annunzijeve afektovane i egoističke proizvode u prozi. Pitanje je u Italiji riješeno otkad su Renzo i Lucia progovorili u zvukovima koji nijesu bili njihova mjesta (jedini je poznati izuzetak, ali djelomično, Fogazzarijev roman »Piccolo mondo antico«). Kod nas je ovo pitanje — ako uopće neka pitanja postoje! — još neriješeno. (Nećemo sad da proširimo naše razmišljanje i da spomenemo felibriški francuski pokret i njegovog velikog predstavnika Mistrala (+ 1914), koji je u spjevu »Mirlio« povratio provansalski dijalekat na dostojanstvo jezika.)

Giuniova djela dokazuju **da se svakdašnji život, naročito onaj takozvanih malih ljudi može, jako izražavati samo u dijalektu i da ovaj dijalekat ima i snage i realizma i ganuća i smijeha kako nijedan naš štokavski roman** (podvukao urednik). Isto tako neka nam se prikaže jedna jedina slika tolike plastičnosti kako su Gervaisove pjesme: »Nonići stari« i »Fakin od porta«.

Milo nam je međutim za sada da sažmemo naše opservacije u jednoj jedinoj slici: u razgovorima što ih je Petar Giunio genijalnom intuicijom i suverenom opservacijom bacio u svijet kao vjeran odjek života naših ljudi u gradićima dalmatinske obale, on nije izostavio ni najskromniju sitnicu — koja izazivlje hilaritet — nacrtao je s izvanrednom filozofijom svaki karakter kakav je bio, bez nepotrebnih dodataka, uresa i razmišljanja. I to je mogao učiniti jedino u dijalektu, koji na dlanu ruke nosi istinu. Ovaj u našoj književnosti jedinstveni fenomen ima još i mnogo ozbiljniju pozadinu. Naši ljudi, jedan Giunio, jedan Gervais, jedan Domjanić, predstavnici su istinske ljubavi k malim narodnim autonomijama, vape za čuvanjem lokalnih intenzivnih crta i pokreta našega svijeta (a što govorimo odnosi se, kao i sve, na hrvatstvo i na srpstvo u jednakoj mjeri, ali na staru našu Dalmaciju naročito), rekosmo, koji sam sebe prepoznaje samo u toj haljini, a ne u drugoj, koji se još ni izdaleka nije slio u jednu moćnu centralističku, uniformisanu jedinicu, kako se slila Italija, ali i ona samo donekle. Kad smo slušali D'Annunziovu dramu: »La figlia di Jorio« recitovanu u sicilskome narječju, tek smo je tad upoznali i uživali u bolnoj analizi onih čudnih ljudi. Kako se moglo slučiti da se niko nije našao da nam dâ komedije ála Goldoni, koje je veliki Zago igrao tako savršeno? Kako se moglo slučiti da nijesmo mogli uživati u različitim narječjima scene života ove nesretne i u svojim malim ljudima tako još jake i slatke Dalmacije? Neobjašnjivo. Nemamo komedija ni u staroj humorističkoj i često ljupkoj kajkavšt'ni*, ni u dubrovačkom tako slikovitom i euritmičkom dijalektu (najbolji je dokaz oduševljenje za Držićeve komedije iz XVI stoljeća!) ni korčulanskome, ni uopće bodulskome, nego svuda i sve se traži da se uniformiše, ali je uniforma blijeda, nedostaje joj sila, prava elegancija, pravi iskonski realizam i poezija.

Uzmimo sad ovog dubokog promatrača domalo šezdesetogodišnjeg, ali još mladoga Giunija, koji nam do savršenstva objašnjava sve tajne našega mora, sve originalne stanovnike njegovih dubina i na neočekivani način stvara simbiozu - Dalmacija je gnijezdo simbioze - između čiste nauke i dijalekta, čak i tamo gdje se po zahtjevu predmeta imamo da predamo štokavšt'ni, koju on, uostalom, virtuozno upotrebljava, simbiozu iz koje iskače čitava bujica života, slika kojoj ni najmanja nota, ni najdelikatnija muzična nijansa ne fali.

Nije moguće u tako skučenom prostoru navesti primjere koji opravdavaju sve naše premise. Ali možemo čitaocima dati avant-goût, predukus svih

originalnih Giunioviћ stranica, koje treba više puta pročitati da se čitalac naužije i uživi u ambijent autentičnih potomaka stare Dalmacije. Evo nekih primjera nasumce izabranih: »Iz stare primorske bilježnice«: Jedno jutro: str. 8; Opis jednog interieura str. 75-77; Ljetno podne str. 21-22; Smrt barbira Bartula str. 85-86. Iz »Tajne mora«: Tenjac str. 47-50, Papagalo str. 85-86, Morski čovik str. 18-23.

Pred nama leži i jedan kratki Giuniov pregled historije pomorstva slavnoga Dubrovnika (»Nedjeljne vijesti« br. 62, god. 1943.). U stilu, u jeziku — neiskvarenom u školama, ali treba primijetiti prisiljenu ortografiju — u mislima članak lijepo odgovara uzvišenome predmetu i samim ovim svojim napisom Giunio odgovara nekim današnjim sramnim napadajima i ironizovanjima (v. »Vjesnik« 24. o. mj.) jedne od najslavnijih stranica narodne historije. Jer je sad moda — po bogzna kojoj sugestiji! — izrugivati se onome svetome gradu čija historija, kako nam govoraše veliki hrvatski historik Rački, prekida bezutješnu pustaru ostale naše historije.

Generacija Petra Giunija i Draga Gervaisa imala bi uzeti u svoje tvrde primorske ruke sudbinu naše lijepe knjige.

Zagreb, kolovoza 1950. **L. V.**

NAPOMENA UREDNIKA:

Kako se Giuniova djela danas ne mogu naći ni u antikvarijatima, skrećemo pažnju na priloge tog našeg nedavno preminulog korčulanskog književnika objavljene u ovom Zborniku, a posebno na nedavno objavljenu knjigu »Život mora« (izdavač: Barbara Giunio, Zagreb, Nazorova 19; cijena 18,00 n. d).

---

* Neka nam bude dopušteno radi bolje informiranosti čitalaca staviti primjedbu na ovaj dio Vojnovićevog napisa koji se odnosi na relativno slabo istraženo područje čakavske i kajkavske riječi u našoj književnosti. Danas ie. naime čakavština i kajkavština u književnosti i na sceni sve prisutnija

Osim komedija starijih dalmatinskih autora (Držićevih) imamo i komedije nepoznatih autora (»Ljubavnici« »Dundurilo«. . .), a moramo spomenuti neka novija scenska (cjelovečernja) djela: komediju Draaa Gervaisa »Duhi«. Tijardovićeve operete, zatim najnovije komedije Ante Jelaske (»Doje na kišu«, »Konkurencija«), Špire Kovačića (»Kancelarija«, »Maškare«), »Konfužjun u getu« Petra Kukolje, »Ivo i Lucijeta« Petra Slovinića. »Mandina oće zeta iz Kalifornije« Frana Jurića. »Ča je pusta Londra« Miljenka Smoje »Šjor Tonetova ženidba« Ante Katunarića, zatim komediju »Šibenske čakulje« Branka Madića i komediju »Dioklecijan dolazi« prvaka splitske drame Iva Marjanovića.

Njima treba pribrojiti bezbroj jednočinki i skečeva za koje su pravi rudnici bile novele Marka Uvodića. Za njima je posegla i TV koja je čakavštini otvorila ogromno područje širenja i djelovanja. Humoristička serije Miljenka Smoje »Naše malo misto i šjor Tonetov najsritnji dan« pa Juričev »I oprosti nam duge naše«, te »Burza rada« Marija Krivića upoznale su s čakavskom riječi mase gledalaca.

Ne smijemo zaboraviti ni muzička djela kojima su libreta pisana na čakavštini (opera »Stari mladić« Tihomira Vidošića, operet a »Misis Mandina« Silvija Bombardellija na tekst Frane Jurića), a treba primijetiti i to da je npr. Goldonijeva komedija »Ribarske svađe« dva puta lokalizirana na čakavštini.

Uzrok sadašnje prisutnosti čakavske riječi u našoj književnosti i na našim scenama, gdje je prikazan upravo naš mali čovjek i to na humoristićan i sentimentalan način, jest u tome što je čakavski dijalekt bio prihvaćen kao prvi književni jezik Hrvata te je i danas svakodnevni govor velikog dijela našega naroda.

Ovo što je rečeno za čakavsku riječ moglo bi se uglavnom ponoviti i za kajkavsku. Sjetimo se samo najpoznatijih djela naše stare kajkavske drame, kao što su »Matijaš grabancijaš dijak« (1804) i »Diogeneš ili sluga dveh zaublieneh bratov« (1804) Tita Brezovačkog, zatim »Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac« Antuna Nemčića, zatim komedija nepoznatih autora, kao što su »Misli bolesnik« ili »Hipondrijakuš« (kraj XVIII st.), »Nije vsaki cepeliš za svaku nogu« i dr.

I na kraju spomenimo i zastupanost čakavske i kajkavske riječi u lokalnim humorističkim manifestacijama, u šaljivim rubrikama lokalnih listova, u kalendarima, godišnjacima i slično.

Vinko IVANČEVIĆ

Još o banci sv. Josipa u Korčuli[1])

Na molbu korčulanskih drvodjelaca i brodograditelja Frančesko Molin, venecijanski generalni providur za Dalmaciju i Albaniju — imajući prethodnu suglasnost Senata — svojom odlukom izdanom u Korčuli 26. srpnja 1623. dopušta da osnuju traženu školu svog obrta. Toj školi dali su ime svog zaštitnika sv. Josipa **(Scuola di Santo Iseppo)**. Odmah treba kazati da se tu radilo o udruzi koja je imala za cilj da u prvom redu štiti brodograđevni obrt i brodograditelje, a zatim da promiče i vjersku djelatnost svojih članova. Tokom vremena za tu udrugu uvriježilo se ime Banka sv. Josipa, ali nije imala — kako vidimo — nikakve veze ni sa školom ni s bankom u današnjem smislu tih riječi.

U uvodnom dijelu te odluke Molin se vrlo laskavo izrazio o vrijednosti korčulanskih brodograditelja, jer kaže da se Venecija u mnogim važnim prilikama poslužila njihovim radom koliko na opće zadovoljstvo, toliko i na korist stanovnika otoka. U tom dijelu vrlo je važna odredba kojom se braći upisanoj u udruzi dopušta na korčulanskim brodogradilištima gradnja brodova svake nosivosti. Naime, dotad im je bilo dopušteno graditi brodove do 500 bačava nosivosti. Poznato je da je Venecija, u želji da zaštiti svoja brodogradilišta u metropoli, ograničavala veličinu brodova koji su se gradili u drugim mjestima njezinog dominija. Zanimljivo je da je Molinova odluka sadržavala i odredbu da svaki bratim koji bude upisan u ovu udrugu treba da položi zakletvu vjernosti Prevedroj Republici te ako bi vidio ili saznao za neki protudržavni rad morao je o tome odmah obavijestiti gastalda, pa makar se on (bratim) nalazio u udaljenim krajevima. Iz toga možemo zaključiti da je mletačka vlast u svoje političke ciljeve htjela iskoristiti i korčulanske brodograditelje koji su i tada obavljali svoj obrt po raznim mjestima izvan rodnog grada.

Spomenuta Molinova odluka sadrži 12 tačaka. Od tih jedna, i to prva, političkog je značenja. Ona određuje da su brodograditelji — članovi udruge — svojim obrtom dužni služiti potrebama vlasti i u tu svrhu netom saznaju za takvu potrebu dužni su vratiti se u Korčulu iz mjesta u kojima bi se nalazili. Dvije su tačke vjerskog sadržaja: prisustvovanje sprovodu i ukopu umrlog člana i dužnost plaćanja godišnjeg doprinosa za lumi-

---

1) Ovom prikazu dao sam naslov »Još o Banci sv. Josipa«, jer koliko je meni poznato o njoj su već pisali: Vid Vuletić Vukasović, građenje brodova u Korčuli, **Nada**, Sarajevo 1900, br. 14 i dr Vinko Foretić, Iz novijesti korčulanske brodogradnje, **Brodogradnja**, Zagreb 1962, br. 4. U obiema člancima Molinova ej odluka prevedena na hrvatski. O udruzi su još objavljeni članci u **Lantorni sv. Marka**, Korčula 1964, br. 4 koje su napisali opat Ivo Matijaca, dr Vinko Foretić i Vinko Ivančević. U članku Pravilnik bratovštine, dokumenti o gradnji i ostaci brodogradilišta u Gružu, **Beritićev** zbornik, Dubrovnik 1960, na str. 137 dr Cvito Fisković kritički se osvrće na vjersku i socijalnostručnu ulogu ove udruge. Niu spominje i Marinko Gilvoie na str. 142-144 i 209-210 svog djela »**Otok Korčula**« izdanog u Zagrebu 1948. Njoj je posvećen spomen-spis »**Cenni storici e statistici**« iz g. 1868. tiskan u Trstu, gdje je Molinova odluka na talijanskom jeziku objavljena u cijelosti. Osim toga tu su objavljeni neki spisi u vezi s udrugom i vrlo važna statistika o broju izgrađenih brodova, broju brodograditelja u Korčuli i ispljeništvu, vrijednost izgrađenih i popravljenih brodova od 1787 – 1867., tako da je obuhvaćeno dijelom mletačkog, a dijelom austrijsko razdoblje.

ne.[2]) Također su dvije tačke iz područja socijalne zaštite. Jedna predviđa sedmičnu novčanu pomoć bolesnom bratimu, a druga također sedmičnu novčanu pomoć iznemoglom bratimu. Najviše je tačaka — njih sedam — organizacionog značenja: prisustvovanje godišnjoj skupštini, uvjeti za rad u brodogradilištu: a) bratima, b) domaćih i c) stranih brodograditelja, doprinos za sagrađeni brod, godišnja upisnina, način čuvanja novca u blagajni. Ako se prekrše koji propisi, bile su predviđene globe.

Koliko sam mogao do sada utvrditi čini se, da je od arhiva Banke sv. Josipa vrlo malo sačuvano. Mali dio koji se čuva u opatskoj knjižnici u Korčuli,[3]) a koji ovdje obrađujem, sastoji se: 1) od knjige blagajne (primici i izdaci) s nekoliko prijepisa važnih dokumenata, kako je to tada bio običaj. Uvezana je u koži, a na početku knjige nalazi se ulijena slika sv. Josipa s djetešcem. Počinje s godinom 1742. Čitava knjiga vođena je na talijanskom jeziku. Završava s godinom 1909. kad Mihovil Depolo[4]) 16. V predaje obračun novoj upravi. Jedino je Depolov obračun u toj knjizi sačinjen na hrvatskom jeziku; 2) od još jedne knjige blagajne (**libro resa conti...**); 3, 4 i 5) od knjiga koje sadrže popise članova 6) od uložne knjižice **Cassa di mutuo credito** (Blagajne uzajamne veresije) u Korčuli kod koje je bio položen novac namijenjen mirovinskom fondu brodograditelja; 7) od knjige potvrda za uplaćene članarine; 8 i 9) od dva fascikla spisa. Treba napomenuti da arhiv nije sređen ni katalogiziran, pa se razni spisi nalaze umetnuti u gotovo svim gornjim knjigama, tako da nije moguće navoditi signature. Podatke koje ovdje objavljujem povadio sam iz tog arhiva.

Pod mletačkom vlasti, a i u početku austrijske, udruga je imala ovlaštenje da nadzire šume na otoku radi zaštite od požara i nedopuštene sječe. Stoga je udruga slala svoje ljude po otoku i događalo se da su krijumčari uhvaćeni i zaplijenjeno drvo prodano u korist udruge. Npr. g. 1794. kada je neki Bračanin uhvaćen u nedopuštenoj sječi šume, udruga je naplatila vrijednost drva. U korist udruge išle su i dažbine koje su se plaćale za nadzor pri izvozu drva s otoka Korčule. Zabilježen je izvoz g. 1791. iz Karbuna i Vele Luke u Veneciju.

Dana 9. travnja 1793. Ansolo Corner, mletački knez providur, izdao je naredbu koja je vrijedila i za Banku sv. Josipa. Prema toj naredbi udruga nije smjela isplatiti troškove veće od 30 cekina, osim onih uobičajenih za ulje, vosak i mise. Nije smjela sazivati sjednice bez prethodnog ovlaštenja mletačke vlasti. Zaključci prihvaćeni na sjednicama bili su ništetni ako ih nije odobrila vlast. Za prekršitelje bila je utvrđena globa od 25 dukata. Zanimljivo je da je zbog neurednosti koje su se pokazale pri upravljaniu crkvenih i bratovštinih fondova austrijska vlast bila primorana da g. 1806. potvrdi Cornerove propise iz g. 1793. i da donese neke nove koji su uređivali tu građu.

Odmah nakon ukinuća Mletačke Republike, 17. srpnja 1797., još u prisustvu posljednjeg mletačkog kneza Julija Antuna Balbija, sastali su se članovi udruge na uobičajenom mjestu, tj. u dvorani Svih Svetih, i zbog nastalih političkih promjena zabrinuti za svoj stari obrt — brodogradnju — koju su, kako se u zapisniku kaže, »uvijek smatrali bitnom za život svog grada, predgrađâ i otoka«,

---

2) Posudica s uljem na kojem pliva upaljeni žižak. Viđa se po crkvama (kandilo), a i privatnici pale lumin u počast mrtvima.

3) Dužnost mi je da i ovdje zahvalim opatu Ivu Matijaci koji mi je čitav raspoloživi arhiv Banke sv. Josipa najpripravnije stavio na raspolaganje.

4) O tom vrsnom korčulanskom brodograditelju vidi V. Pansini, Proto Miće. **Lanterna sv. Marka**, Korčula br. 4/1966, 21.

i nakon izlaganja prota Marka Depola Paunovića, Marina Paunovića i Josipa Lovričevića, skupština je jednoglasno izabrala prote Marina Paunovića i Josipa Lovričevića koji će kod nove austrijske vlasti tražiti nastavljanje i zaštitu brodogradnje u gradu i na otoku. Zanimljivo je da je taj zaključak, pošto je pročitan, bio protumačen na »ilirskom jeziku«, što je posve razumljivo, jer su korčulanski brodograditelji, osim možda samo uz koju iznimku, bili isključivo Hrvati.

PRAVILNIK

Nisam mogao pronaći izvorni pravilnik udruge, tj. onaj koji 1934. Andro Peručić s talijanskog prevodi na hrvatski. A niti sam naišao na taj Peručićev prijevod. Ali je proto Bartolomej Franasović g. 1855. sastavio, kako ga on sam nazivlje, **Statutto o regolamento della Corporazione de' falegnami in Curzola**, dok je to zapravo više sažeti pregled ustrojstva ove udruge. Bit će stoga zanimljivo ako iz njega povadim ono najglavnije što nas ovdje zanima.

Prema Franasovićevu mišljenju, što su u Korčuli osnovali Banku sv. Josipa prvi razlog bio je očuvanje šumâ u korist brodogradnje, a na drugom mjestu odgoj brodograditelja za unapređenje brodogradnje (I). Članovi udruge su brodograditelji i drvodjelci (III). Svaki brodograditelj pošto je završio šegrtovanje, smatra se članom udruge (IV). Jednom u godini u sakristiji crkve Svih Svetih, u prisustvu izaslanika političke vlasti, sastaju se članovi da bi izabrali nosioce nekih službi koje traju godinu dana (V). To su: a) gaštald ili javni proto (**proto pubblico**), b) dva prokuratura, c) dva prota procjenitelja i d) dva sakristana (VI). Gaštald ili javni proto je predsjednik udruge i dužnost mu je da se na svako traženje vlasti zalaže za probitke brodogradnje (VII). Ako je predsjednik spriječen, zamjenjuju ga dva prokuratura. Oni ga također savjetuju i pomažu mu ako vlast povjeri predsjedniku kakav zadatak iz šumske privrede i brodogradnje (VIII). Proti procjenitelji procjenjuju na zahtjev vlasti šumske štete i obavljaju vještačenje u poslovima iz brodogradnje (IX). U crkvi Svih Svetih nalazi se oltar sv. Josipa koji je sagradila udruga (II) i sakristani se brinu za njegovo ukrašivanje (X), a članovi udruge za njegovo održavanje (XIII). Kad brodovi velike nosivosti mijenjaju nosivost, brodograđevni konstruktori skupa s radništvom naizmjence obavljaju to besplatno (XI). Da bi se drvo za gradnju brodova očuvalo od nedopuštene sječe, a panjevi od štetnog iskopavanja, predsjednik je morao prekršitelje prijaviti vlasti (XII).

Nailazim da se glavna skupština poslije toga više puta bavila pravilnikom. Tako g. 1875. prihvaća novi pravilnik od 25 paragrafa te ga vlast potvrđuje g. 1876. Novi pravilnik donesen je po svoj prilici zbog zahtjeva kotarskog poglavara iz g. 1873., jer — kako on navodi — dotadašnji pravilnik udruge nije bio u suglasju s tadašnjim propisima o udruženjima. Stoga je glavna skupština izabrala dva utjecajna člana brodograditelja koji će skupa s novom upravom sastaviti novi pravilnik. Paragraf 7. tog novog pravilnika predviđao je da skupština bira tajnika pisara (**segretario scrivano**), pa ga je odmah izabrala, i to dra Ivana Smrkinića. G. 1904. odobrili su izmjenu pravilnika prema kojoj članovi koji su promijenili obrt prestaju biti članovi udruge. G. 1920. preinačen je § 4 pravilnika i bi odlučeno da upisnina za novog člana iznosi 12 kruna (3 dinara), a osim toga je članarina utvrđena na 1 dinar mjesečno. G. 1930. bila je određena mjesečna članarina za prote po 5 dinara, a za radnike 2 dinara. G. 1934. glavna skupština donosi zaključak da se upisnina koja je u starom pravilniku glasila u fiorinima odredi s 50 dinara i dana je olakšica članovima da je plate u 5 mjesečnih obroka.

Iz popisa članova izlazi da članarinu plaća otac skupa sa sinom, a negdje i s dva sina skupa. To je karakteristično za tadašnje korčulanske brodograditelje kojima je u tradiciji bilo prenošenje brodograđevnog obrta s oca na sina.

ČLANSTVO

Tokom duge povijesti broj se članova stalno mijenjao. To je bilo u vezi s konjukturama odnosno krizama u brodogradnji, pa kako je opadao posao na korčulanskim brodogradilištima, i kako su zbog toga brodograditelji iseljavali, tako je opadao i broj članova udruge. Međutim svijest pripadanja članstvu ove udruge u Korčuli je uvijek bila vrlo velika i živa. Uz to su redovito udovoljavali svojim novčanim obvezama prema udruzi, tako da se vrlo rijetko spominje netko zbog neplaćene članarine. Nisu rijetki primjeri dobrovoljnih priloga, što je također dokaz visoke svijesti članstva i ljubavi prema svojoj udruzi.

Bit će zanimljivo ako ovdje popišem po abecednom redu 68 članova iz g. 1742. To su: Beor Josip, Ivan; Bonvardo Antun, Jakov Ivanov; Busulin Marin; Cechini Frano, Marin; Cudin Toma; Ćuović Andro; Damianović Dinko; Di Angelis Dinko, Ivan, Marin Ambrozov; Di Polo Dinko, Đuro, Marin Dinkov, Marko, Nikola Bartulov, Pavao; Dibrošić Dinko, Ivan, Spaso; Drusco Jerolim; Filipi Andro, Antun Gabrijelov, Antun Paskov, Ivan, Jakov Gabrijelov, Pasko Gabrijelov, Sebastian, Vinko; Foretić Kolenda, Foretić Kolenda Jakov, Stjepan; Foretić Ivan Antunov, Jakov Franov, Vinko; Geričić Jakov; Ginieri Andro; Grankotić Bernad; Gvozdenović Stjepo; Jusuković Alvise; Kapor Ivan; Krtica Josip, Marko; Kondenar Dinko; Milanković Frano; Milković Jakov, Stjepan; Paunović Nikola; Smrkinić Bartul, Frano, Luka, Marko, Nadalin; Šargera Bartul, Ivan, Nikola; Tomović Luka, Petar; Vidović Dmitar, Petar, Vinko; Vilković Ivan, Marko; Zafron Zono.[5])

Za mnoge godine nema popisa članova, a niti se može utvrditi njihov broj. Međutim g. 1750. bilo ih je 107, što bi mogao biti najveći broj članova udruge. Među njima prvi put se pojavljuje prezime Ivančević. Naime, član udruge je Petar Ivančević Stjepanov. Korčulanski brodograditelji Ivančevići imaju tri nadimena: Mare, Mušketo i Skulan. Broj članova je u raznim godinama vrlo različit, ali se može računati da ih je redovito bilo 70 — 80. To naravno ranijih godina, dok je kasnije, osobito u 19. i 20. stoljeću, njihov broj znatno opao. Ali se broj korčulanskih brodograditelja i drvodjelaca ne može cijeniti prema broju članova u udruzi, jer bilo je i onih koji nisu bili članovi udruge. Navest ću imena članova iz g. 1920. kada ih je bilo 22. To su: Damianović Steno (valjda Steffano) V.; Depolo Miće Lukin, Luka; Fabris Ignjac; Kačić Frano; Kaštelan Ivan; Klisura Frano; Filipi Ivo, Juraj Pinka; Foretić Niko Pisù, Foretić ... Vickov, Todor, Vickov; Peručić Jakov Kokot; Pršić Stipe; Rinsko Bdić (?); Sansović Ante; Sessa Bartul Vicko Karocada; Sladović Jerko, Vjekoslav; Tasović Ivo Antunov; Violić Andro pk. Marina; Verzotti Bartul Antunov.

UPRAVA

Kako smo vidjeli udrugom je upravljala uprava ili kako su je oni zvali **procura**. Već znamo da su njezin uži sastav predstavljali: predsjednik i dva prokuratura. Iznijet ću imena članova u-

---

5) Možda mi se potkrala koja greška u prepisivanju imena i prezimena, jer ih ima dosta nečitljivo pisanih. Za prezimena Cudin i Drusco nalazim da su bili pomorski trgovci u Kotoru i da su g. 1738-1765. imali jedrenjake kojima su više puta dolazili u Korčulu (M. I. Milošević, Nosioci pom. privrede Kotora... **God. Pom. muz.** Kotor IX - 1960, 141)), pa je moguće da su ti korčulanski brodograditeli podrijetlom iz Boke Kotorske. Bilo bi vrlo zanimljivo istražiti podrijetlo korčulanskih obitelji uopće, jer ta građa do danas još nije proučavana.

prave, i to samo za neke godine: G. 1739, bio je gaštald (predsjednik) Josip Beor; g. 1742. proto (javni proto odnosno predsjednik) Pavao Di Polo; g. 1857. predsjednik Antun Foretić Ivanov, prokuratori Dinko Verzotti i Vinko Kapor; g. 1900. predsjednik Antun Gatti, prokuraturi Marin Damianović Božov i Vinko Kalogera Lujov; g. 1907. predsjednik Ivan Vilović pok. Marka, prokuraturi Antun Verzotti pok. Antuna i Jakov Ivančević Paskov; g. 1934. predsjednik Petar Pomenić, prokuraturi Todor Foretić Kolenda i Mato Kalogjera g. 1936. predsjednik Donko Kalogjera pok. Frana, drvodjelac, tajnik Niko Foretić pok. Jura, drvodjelac i blagajnik Andro Vilović pok. Marina, brodograditelj.

POMOĆ BOLESNIMA

Vrlo je zanimljiva i od velikog je značenja stalna briga udruge da pomogne svojim bolesnim i iznemoglim članovima. Posebni pravilnik o tome sastavljen je još g. 1855. a vlast ga je odobrila g. 1866. Talijanski mu je naslov **Statuto per una banca di soccorso sotto il titolo di Banca di S. Giuseppe,** što bi odgovaralo ustanovi za pomoć odnosno bolesničkim blagajnama, kako su se nekad zvali zavodi za socijalno osiguranje. Ali kako ćemo dalje vidjeti, pokretači spomenute ustanove mislili su na stvarni mirovinski fond brodograditelja koji nazivlju **fondo pensioni squero.**

Prema tom pravilniku udruzi je svrha da priskoči brodograditeljima u pomoć kada su tjelesno potpuno nesposobni za rad ili kada su bolesni (§ 1). Novčana sredstva kojima će fond raspolagati sastojat će se: a) od 174 fiorina koje su Antun Vilović Markov i Dinko Bonvardo Vinkov položili kod Blagajne uzajamne veresije i b) od dobrovoljnih priloga (§ 2). Ako prestane s radom spomenuta Blagajna uzajamne veresije povući će se ta novčana sredstva i uprava će ih upotrijebiti u druge svrhe na najkorisniji način (§ 3). Godišnji kamati namijennit će se za pomoć ili mirovinu isključivo onim brodograditeljima koji su rođeni i nastanjeni u Korčuli ili koji su već pet godina nastanjeni u Korčuli (§ 4.) Višak neisplaćenih kamata kapitalizirat će se iznosima iz § 2 (§ 5). Uprava skupa s jednim članom obitelji Vilović i s jednim članom obitelji Bonvardo isključivo će utvrđivati iznos koji će se isplaćivati bolesnim ili umirovljenim. Odluke o tome donosit će se većinom glasova (§ 6). Ta se povlastica dala ovim obiteljima zbog toga što su one — kako se vidi iz § 2 ovog pravilnika — dale početni i osnovni temelj ovome fondu. Bolesni član može tražiti da mu se isplaćuje pomoć, počevši tek peti dan od početka bolesti, a nema pravo na pomoć za prva četiri dana (§ 7). Uz zahtjev za pomoć treba da bude priložena liječnička svjedodžba iz one sedmice u kojoj je obolio, inače mu se pomoć neće isplatiti nego u onoj sedmici u kojoj će prikazati liječničku svjedodžbu (§ 8). Nesposobni za rad, da bi dobili mjesečnu mirovinu, moraju liječničkom svjedodžbom dokazati potpunu tjelesnu nesposobnost za rad (§ 9). Bolesni i iznemogli član, osim liječničke svjedodžbe, morat će prikazati upravi potvrdu siromaštva izdanu od mjesnog župnika i potvrdu od općinskog ureda (§ 10). Uprava će voditi poseban protokol molba snabdjevenih liječničkim svjedodžbama i osim toga dnevnik o primicima i izdacima (§ 11).[6] Uprava ima pravo, da nadzire bolesnog brodograditelja, bilo sama bilo putem liječnika njezina povjerenja, da bi saznala kada može prestati pomoć (§ 12). Član koji bi bio sudski proganjan za prekršaj ili zločin ne može zahtijevati ni pomoć ni mirovinu (§ 13). Uprava će svake godine polagati račun o svom radu u skupštini na kojoj se bira nova u-

6) G. 1910. ponovo je bilo zaključeno da uprava treba da vodi posebnu knjigu o podijeljenim pomoćima s ovim zaglavljem: ime osobe, iznos pomoći i potpis osobe koja je primila pomoć, što je ujedno bila potvrda o primitku.

rava (§ 14). Uprava se sastoji od javnog prota i dva prokuratora koji se biraju svake godine (§ 15). Svaku izmjenu ili dopunu ovog pravilnika treba da potvrdi viša vlast (§ 16). Posljednji paragraf (§ 17) određuje da će odredbe o miro vini stupiti na snagu odmah čim ih odobri viša vlast, a pomoć bolesnim dijelit će se deset godina poslije toga.

Prva pomoć na koju nailazim bila je podijeljena Dinku Filippiju g. 1876., pa bi to odgovaralo spomenutom roku od deset godina. Kasnijih su se godina gotovo redovito isplaćivale pomoći. G. 1892 pomoć je primilo 15 bolesnih članova u ukupnom iznosu od 150 fiorina. Za ratne g. 1916. skupština je izglasala pučkoj kuhinji stalnu mjesečnu pomoć. Dijeljenje pomoći bolesnim i iznemoglim članovima u manjim ili većim iznosima i za kraće odnosno dulje vrijeme — već prema naravi bolesti odnosno iznemoglosti — može se pratiti od najstarijih vremena sve do drugog svjetskog rata.

S obzirom na taj i takav humanitarni rad koji je udruga obavljala za cijelo doba njezina postojanja smatrala je da za svoje članstvo ne treba da plaća doprinos Bolesničkoj blagajni. Ali g. 1889. politička vlast odbija to njezino traženje.

ČLANARINA I NOVČANI PRILOZI

Već u Molinovoj odluci iz g. 1623. bila su - osim globa - predviđena neka redovita novčana davanja u korist udruge. Tako daju meštri u povodu izgradnje broda i drvodjelci i kalafati kad rade na nadnicu. Bila je propisana članarina, a predviđali su da će pritjecati i dobrovoljni prilozi. Prihode su nazivali različitim nazivima: **minella, coletta, elemosina** itd. Kasnije kako se mijenjala politička vlast nad Korčulom (nakon mletačke austrijska, talijanska, jugoslavenska), tako se i članarina prilagođavala novoj valuti i mijenjali su se njezini iznosi. Za prikupljanje manjih dobrovoljnih priloga (**elemosine**) postojale su posebne drvene škrinjice, osim u crkvi, i dvije na brodogradilištima.

Udruzi su pritjecali i dobrovoljni prilozi, osobito u povodu njezine prve i temeljite obnove g. 1864. Skupljeno je 855 fiorina, što je tada bila zamašna svota, pa se tako mogla pojačati pomoć članovima u njihovoj bolesti i iznemoglosti. Imena darovatelja objavljena su u spomen-spisu iz g. 1868. Prikupljeni novac položen je u Blagajnu uzajamne veresije i od dospjelih kamata dijelile su se spomenutim članovima novčane potpore. Taj polog oni su smatrali mirovinskim fondom brodograditelja. Evo nekoliko podataka o kretanju pologa kod spomenutog novčanog zavoda i — kako vidimo — taj polog stalno raste: g. 1879 — 2768 fionira, g. 1881 — 3089 fiorina, g. 1888 — 4186 fiorina, g. 1894 — 4165 fiorina, g 1918 — 12963 kruna. S ostavštinama dum Nada Trojanisa i Petra Cviličevića polog se povisio za daljnjih 2200 kruna. Položeni novac donosio je 5% kamata na godinu. Godine 1936. prema uložnoj knjižici Poštanske štedionice polog je iznosio 14090 dinara.

I brodograditelji zaposleni u inozemstvu sjećali su se svoje udruge u Korčuli dobrovoljnim novčanim prilozima. Tako g. 1852. brodograditelji u Carigradu šalju svoj prilog po meštru Dinku Đurđeviću, a također su poslali prilog i g. 1892. G .1863. brodograditelji iz Port Saida šalju prilog po Vinku Depolo i Gvozdenoviću, zatim iz Aleksandrije po Todoru Peručiću .G. 1898. šalju prilog brodograditelji iz Suline po G. Tomoviću. Priloge udruzi šalju i brodograditelji dok rade u Orebićima na brodogradilištu Pelješkog pomorskog društva g. 1875-1879.

Iz opaski koje su zabilježene na popisima članova saznajemo kontinente i mjesta gdje su se iselili neki korčulanski brodograditelji. Na žalost nema podataka o godinama tih opaski. Spomenuti su kontinenti Afrika, posebno Egipat, Amerika, posebno USA i Južna Amerika, dok su imena mjesta ova: Carigrad,

Trst, Rijeka — Sušak, Blato, Komiža, Zadar, Ston, Orebići, Trpanj, Sućuraj (Hvar), Tivat, Lastovo.[7])

DVORANA, OLTAR I ZASTAVA

Bratimska dvorana uz crkvu Svih Svetih služila je udruzi za održavanje godišnjih skupština. Dok je Vinko Bonvardo bio predsjednik (1814-1820, iz toga vidimo, da je bilo razdoblja kad se uprava nije mijenjala svake godine) u crkvi Svih Svetih bio je sagrađen oltar, posvećen zaštitniku drvodjelaca sv. Josipu, na kojem se obavljao vjerski obred prije početka godišnje skupštine, a i u drugim prigodama. Oltar je sagradio proto Antun Jeričević, za što mu je bilo isplaćeno 241,30 fiorina. Udruga je imala i svoju zastavu koja se još i danas čuva u spomenutoj crkvi. U ovalu na sredini zastave s jedne strane prikazan je sv. Josip s djetešcem, a s druge strane ispod križa stisak dviju ruka (znak bratstva), a još niže poslagan je drvodjelski odnosno brodograđevni alat: šegac, blanja, bradva i sjekira.[8])

Reljef na bratimskoj kući Svih Svetih (XVI st.)

ZAKLJUČAK

Iako sam ovdje iznio samo nešto o radu Banke sv. Josipa u Korčuli iz njezinog arhiva koji se čuva u tamošnjoj opatskoj knjižnici, ipak se može dobiti jasna predodžba o važnosti ove humanitarne i stručne udruge. Neprekidnost njezina rada — uz kratke stanke — možemo pratiti od prve polovice 17. stoljeća sve do konca drugog svjetskog rata. Vidimo da su je vodili ljudi vrlo vješti u svom obrtu, a uz to prožeti socijalnim porivima prema svojim potrebnim članovima, pa je tako obavljala stalnu i korisnu službu, posebno na polju socijalne pomoći. Prema obavijesti Historijskog arhiva u Zadru (pismo od 16. V 1969.) tamo ima spisa o korčulanskoj brodogradnji (osobito u arhivima mletačkih knezova), pa će oni koje zanima njezina povijest, posebno rad Banke sv. Josipa, morati potražiti tu do sada netaknutu građu. Nema sumnje da će tamo naići na još mnogo podataka o ovoj zanimljivoj i važnoj udruzi i tako bolje od dosadašnjih istraživača osvijetliti njezin rad, poglavito u prvim stoljećima njezina plodnog rada pod Venecijom i Austrijom.

Danas je u sklopu Župske zajednice u Korčuli ponovo obnovljena Banka sv. Josipa, ali s jednim i jedinim ciljem da potrebnima pruža pomoć u materijalu i novcu.

---

7) Više podataka o iseljenim korčulanskim brodograditeljima sadrže članci V. Ivančevića objavljeni u časopisu **Naše more**. Dubrovnik 1959, br. 2 i 3

8) Opširnije u nepotpisanom članku Oltar sv. Josipa u **Lanterni sv Marka**, Korčula 1966, 4, 25.

Dinko FORETIĆ

Radnička društva u Korčuli*

Početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća počinju se u Dalmaciji osnivati radnička društva za uzajamnu pomoć. Njihovo nastajanje većma je plod nastojanja određenih liberalnih buržoaskih elemenata da za svoje političke i druge ciljeve pridobiju zanatlije i radnike nego što bi bio rezultat aktivnosti radničke klase, koja jedva da se počela formirati u to doba. Jedno od prvih takvih društava bilo je »Društvo zamjenite pomoći za dalmatinske pomorce« (Società di mutuo socorso per marini dalmati) osnovano u Orebiću 1870, a potvrđeno od Namjesništva za Dalmaciju 1871. Pokretači ovog društva bili su, bez sumnje, pristaše autonomaške stranke u Orebiću na čelu sa tadašnjim načelnikom Orebića drom Ivanom Ivaniševićem, koji je istovremeno bio i jedan od osnivača Pelješkog pomorskog društva (Associazione marittima di Sabbioncello). Cilj, odnosno svrha društva istaknuta je u prvom članu društvenog statuta: »Društvo smjera na to da priskoči u pomoć svojim potrebnim članovima u prigodi nepribolne nemoći ili starosti, također da pomaže njihove porodice u slučaju smrti...« Kako u imenu društva, tako i njegovu statutu bila je naglašena težnja da okupi sve dalmatinske pomorce.

Obavještavajući Namjesništvo o postojanju i radu ovoga društva, kotarski poglavar u Korčuli Avoscani dodao je da podatke šalje za dvije korporacije brodograditelja i klesara u Korčuli, koje su, u ranijim izvještajima bile pogrešno obuhvaćene među vjerskim društvima, a moraju se smatrati obrtničkim, što jasno proizlazi iz sadržaja statutâ i iz okolnosti da ta društva nisu bila podložna odobrenju crkvene vlasti, koja ih prema informacijama mjesnog natpopa župnika »zasnovanim na službenim podacima, nije nikad svrstala među bratovštine...«

Komisija u Namjesništvu, koja je raspravljala o tom pitanju, zaključila je da se dvije korporacije brodograditelja i klesara ne mogu smatrati društvima u suvremenom smislu te riječi. Iako žele da budu priznate kao društva one su vrsta ceha te treba da svoje pravilnike usklade sa postojećim Zakonom o društvima, koji je donesen 1867. godine. Da li je kotarski poglavar Avoscani poduzeo nešto u skladu sa navedenim preporukama Namjesništva nije poznato, ali je sigurno da se ni odmah poslije toga, a ni kasnije nije formiralo ni društvo brodograditelja ni klesara. Međutim u popisu društava u području kotara Korčula iz 1883. nalazi se pored ostalih i društvo pod imenom: Banka sv. Josipa (Udruga brodograditelja i drvodjelaca), s godinom osnutka 1876.

---

* Glavni izvori kojima sam se služio kod izrade ovog članka: Historijski arhiv u Zadru: Spisi registrature namjesništva: III/1 I br. 6168, 1871; III/1 551, br. 1651/1 1872; III/1 I 20, br. 11994. 1883; III/1 I 80 br. 18655/II 1884; Presidijalni spisi namjesništva: XI/2 I br. 4386/pr. 1893; Popis društava u Dalmaciji knjiga I i II. O Banci sv. Josipa pisao je: Vinko Ivančević u biltenu župe sv. Marka u Korčuli (na ciklostilu) god. 2, br. 4, 1966.

U izvještaju o stanju društava u Dalmaciji za 1884. godinu u političkom kotaru Korčule postojala su slijedeća društva: Narodna slavljanska čitaonica (1871), Društvo Kazino (1871), Društvo uzajamne pomoći za dalmatinske pomorce (Orebić 1872), Udruga (tal. associazione) brodograditelja i drvodjelja (Banka sv. Josipa) (1876), Gradska glazba (1877), Društvo »Minerva« (1882), Korčulansko pjevačko društvo Sv Cecilije (1883); sve u gradu Korčuli; zatim Narodna sloga (Orebić 1882), Blatska sloga (Blato 1881), Narodna čitaonica (Blato 1881), Društvo Kazino (Kućište 1875), Narodna čitaonica (Trpanj 1883). Za Banku sv. Josipa karakteristično je da se u talijanskom tekstu ne kaže società (društvo) već associazione (udruga), što daje naslutiti da je ovo društvo pored uzajamnog pomaganja među članovima imalo i određenu privrednu svrhu. Nažalost, nije mi uspjelo naći pravila ovoga društva, kao ni potvrdu pokrajinskog organa vlasti o njegovu postojanju, ali iz statistike o društvima za 1912. saznajemo da je ovoj organizaciji bio potvrđen statut 11/2 1876 (br. 1700). Kao godina postojanja društva navodi se u zagradama 1623, a zatim izvan zagrada 14/5 1876, koji datum vjerojatno označuje dan konstituiranja društva na osnovu novog statuta. U istoj statistici navode se ciljevi društva ovako: »Poboljšati uvjete zanata; pomagati članove u slučaju bolesti novčanom potporom, a u slučaju smrti obitelji (umrlih članova) sa mirovinama. Utemeljiti stipendije sinovima članova za studij brodogradnje«. Ovo je društvo 1911. brojilo 75 članova, dok ih je 1906. bilo 110. U upravi društva od 1907. do 1912. nalazili su se Ivan Jakšić, Ignacije Filippi, Ivan Vilović, Ante Verzotti, Jakov Ivančević, Mihovil Depolo, Franjo Foretić, Petar Pomenić, Ivan Peršić, Stjepan Foretić, Marin Damjanović i Vicko Tomović.

Bratovštine su i tada i kasnije u Korčuli bile mnogo vitalnije nego drugdje u Dalmaciji, što svakako govori i o određenom stupnju konzervativnosti, karakterističnom za otočko stanovništvo. Možda je utjecaj Banke sv. Josipa i bratovština imao za posljedicu dosta zakašnjelu pojavu osnivanja radničkog društva za uzajamnu pomoć — ono se osniva tek 1893. Do toga vremena svi gradovi Dalmacije imali su već jedno ili više takvih društava, a upravo u to doba imamo u većim gradovima i prve pojave socijalističkih gibanja među radnicima.

Radničko društvo u Korčuli osnovano je 13. kolovoza 1893. na skupštini kojoj je predsjedao Ivan Jeričević Antunov. On je u govoru održanom na hrvatskom jeziku upoznao prisutne sa ciljem društva i dužnostima i obavezama koje stoje pred budućom upravom i članovima društva i pozvao sve prisutne da svi kao jedan pregnu unapređivanju i jačanju novog društva. Zatim je za počasne članove društva (soci onorari) predložio tadašnjeg namjesnika Davida (Emil od Rohnfelda), kotarskog poglavara Matiju Groscetta, mitronosnog opata Božu Trojanisa, Franju Slavića, načelnika općine i markiza Luku Bona, javnog bilježnika u Orebiću. Skupština je jednoglasno prihvatila sve njih za počasne članove, a za zaslužne članove društva (soci benemeriti) izabrala je kanonika Dominika Gvozdenovića, Alojzija Pjerotića, kotarskog školskog nadzornika i Josipa Fazinića.

U upravu društva za 1893. izabrani su (tajnim glasanjem) Ivan Caenazzo za predsjednika, Jerolim Jeričević za potpredsjednika i Šime Portolan pok. Bartola za blagajnika. Za direktore društva bili su izabrani Špiro Foretić, Antun Jeričević Marije, Vicko Depolo pok. Jakova i Josip Vilović. Ivan Jeričević, Petar i Ivan Jakšić bili su izabrani za bibliotekara, a za revizora Ivan

Korčulansko pjevačko društvo sv. Cecilija (1883)

Zovetti i Stjepan Damjanović Božin. Direktori društva imali su po svoj prilici funkciju da rukovode pojedinim sekcijama društva.

Skupština je zatim ovlastila novoizabranu upravu da na godinu i po dana unajmi za potrebe društva prostorije u kojima je održana skupština (iz dokumenata, s kojima raspolažemo, nije poznato koje su to prostorije zapravo bile i da za društvenu čitaonicu naruči slijedeće novine: »Objavitelj dalmatinski« (Avvisatore Dalmato); »Smotra dalmatinska« (Rassegna Dalmata) »Pučki list« i »Ricreazione«. Ovo su najznačajnije odluke koje je ova skupština donijela. Iznenađuje da na dnevnom redu skupštine nije bilo rasprave o statutu i njegovu prihvatanju, što upućuje na pretpostavku da je već ranije morala biti održana jedna skupština koja je raspravljala o statutu društva, prihvatila ga i poslala na odobrenje Namjesništvu.

Nažalost, nije mi uspjelo pronaći statut ovoga društva koji je, kako izgleda, bio odobren namjesničkom odlukom br. 15534/V od 1. VII 1893, pa svrhu i ciljeve društva donosim na osnovu podataka iz 1907. To ne mora biti identično sa formulacijama prvog društvenog statuta, jer izgleda da je statut bio dopunjavan ili mijenjan 1903. (br. 22170). U statistici za 1907. i dalje godine nalazimo da je svrha društva: »Pomagati članove u slučaju bolesti; osnovati čitaonicu za zanatlije; pokrenuti rad muzičkih i dramskih diletanata; organizirati društvene i javne zabave (sijela); njegovati ratni ples (danza pirica) »moreŝku«. Prema tome društvo je uz uzajamno pomaganje članstva imalo posebno naglašene kulturno-prosvjetne i zabavne ciljeve, a u sklopu ovih naročito čuvati i izvoditi tradicionalnu igru moreŝku. S obzirom na to, lako je moguće da su članovi ovoga društva imali u to doba neku vrstu monopola na izvođenje moreške.

Radničko društvo u Korčuli imalo je 1910. g. 7 počasnih i 55 redovnih članova, dok ih je nekoliko godina prije imalo 64. Za prilike ovog vremena u Dalmaciji i Korčuli, ovo nije bio mali broj.

Iz oskudne dokumentacije o ovome društvu teško je tačno odrediti njegovu političku opredijeljenost, no odmah treba reći da se nije osnovalo na zasadama socijalističkih principa, što je očito iz svega što smo do sada rekli, a posebno iz izbora počasnih članova. Izbor štampe koji je uprava društva bila ovlaštena da naruči, ne daje dovoljno elemenata da se društvo okarakterizira kao hrvatsko ili autonomaško, jer je listove »Objavitelj dalmatinski« i »Smotra dalmatinska«, kao njegovu dopunu, izdavalo Namjesništvo. Dok je »Objavitelj« najvećim dijelom bio službeni, a manjim dijelom politički list, »Smotra« je bila politički list koji je služio ciljevima Namjesništva i držao se izvan »stranačkih razmirica i zadjevica...« »Pučki list« izlazio je u Splitu svakih 15 dana — bio je list poučno-zabavnog karaktera orijentiran prema težnjama za sjedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom i za ekonomsko poboljšanje Dalmacije, ali nije bio stranačko glasilo. List »Ricreazione« koji se na kraju spominje, po svoj prilici nije izlazio nigdje u Dalmaciji već, možda, u Trstu. Njegovo ime očito govori da mu je prvenstvena svrha bila da razonodi čitaoca, no ipak narudžba ovoga lista najviše govori u prilog sumnji da su u ovom društvu djelovali i mnogi autonomaši, a da se nabavkom upravo ovakvih novina željelo i htjelo prikazati društvo kao vanstranačko, tj. kao društvo koje djeluje izvan domene aktualnih političkih zbivanja. Takve tendencije pogodovale su onome ili onima koji su izgubili bitku na političkom polju, a to su bili autonomaši.

U vremenu od 1907. do 1912. na upravi društva nalazili su se Dr Stjepan Smrkinić, Virgil Benussi, Antun Polovineo, Spaso Foretić, Vicko Dimitri, Ivan Jakšić, Stjepan Damjanović, Šime Portolan, Mihovil Smrkinić, Rudolfo Gatti, Nikola Geričić, Franjo Fabris, Antun Jeričević, Antun De Simon, Dinko Stecca, Ante Škrivanić, Jerolim Stella, Petar Glavočić, Petar Tasovac, Mate Rakić i Petar Predenzan. Ova će imena uz već navedena iz prve društvene uprave pomoći onome koji se bude detaljnije bavio lokalnom historijom Korčule, da tačno odredi i one nepisane ciljeve ovoga društva. Svakako treba reći i to da su zanatlije, vlasnici radnja i druga zanimanja zastupljena u društvu (npr. farmacista Zovetti, trgovac Benussi i slično), a ne radnici upravljali i vodili društvo, pa je i njegova skromna djelatnost vezana uz čitaonicu i izvođenje moreške bila odraz težnji neizdiferencirane malograđanske sredine u samom gradu, kojoj sredini u svakom slučaju nije prijalo hrvatstvo seoskog stanovništva općine i obrazovnih krugova u gradu.

O nekoj drugoj aktivnosti radničke klase u području grada i općine Korčula, koja bi potvrdila pojavu socijalističkih radničkih kretanja nisam, nažalost, uspio naći gotovo nikakvih podataka, iako sam prilično dobro pregledao i građansku i socijalističku štampu između 1900. i 1914, pa i ranije. Jedan jedini štrajk koji su organizirali klesarski radnici u Lumbardi 1905, a o tome također nema detaljnijih podataka i, možda u štampi nezapažene, proslave prvomajskog praznika u kojima je glavnu ulogu igralo cvijeće, tek nagovještavaju prisutnost socijalističke misli i akcije u Korčuli pred početak prvog svjetskog rata.

Roko CURAĆ

„Bratska sloga" — Žrnovo

Kratak historijat društva

Pored niza znamenitosti, selo Žrnovo, poznato je i po kulturno-prosvjetnom društvu »Bratska sloga«. U njem su danas okupljeni ne samo najpoduzetniji aktivisti zaselka Postrane nego i čitavo selo. Tokom 58 godina svog postojanja ovo društvo odigralo je značajnu ulogu i kao nosilac kulturno-prosvjetnog i društvenog života i kao pokretač mnogih korisnih akcija. Stoga je vrijedno da se osvrnemo na njegov razvoj od osnutka do današnjeg dana, dakako u granicama prostora koji nam »Zbornik otoka Korčule« dopušta.

Kako vidimo iz zapisnika osnivačke skupštine od 31. prosinca 1911., društvo je osnovano na inicijativu istaknutog Žrnovca don Nika Batistića koji je bio ne samo vrli rodoljub nego i uvaženi i neumorni kulturni radnik. U doba kada u našim općinama nije vladao narodni duh, don Niko je sa svojim prijateljima najviše doprinio da je općinska uprava u susjednom gradu Korčuli oteta autonomašima i prešla u hrvatske ruke i da se rodoljubni hrvatski osjećaj živo usjekao u srce svih Žrnovaca.

Društvo je osnovano kao čitaonica — prva u Postrani — pod imenom »Bratska sloga«, pa je svojim imenom propagiralo prvenstveno slogu između susjednih zaselaka Žrnova, Prvog sela i Postrane, a zatim slogu između južnoslavenskih naroda.

Otvorivši sjednicu, dobni predsjednik Ivan Curać pok. Vicka, koji je kao najstariji član po godinama bio jednoglasno izabran da rukovodi osnivačkom skupštinom, dao je riječ profesoru don Franu Jeričeviću. Ovaj je u krasnom govoru obrazložio svrhu i zadaću društva »koje mora biti luč prosvjete svih članova te cijelog mjesta.« Članovi su pozdravili govor klicanjem njemu, Bratskoj slozi i osnivatelju društva don Niku Batistiću. Zatim se prešlo na biranje upravnog odbora za 1912. godinu. Za predsjednika bio je jednoglasno izabran don Pero Kalođera, žrnovski župnik (kasnije korčulanski opat), za potpredsjednika Ivan Grbin Kristov, a za tajnika Frano Šegedin, za blagajnika Marin Šegedin Jakovljev. Svi su oni potpisani na zapisniku što ga je vodio Šime Živković, činovnik pošte Žrnovo. Uz njihova imena nalazimo i potpis osnivača kao i potpis profesora don Frana Jeričevića, predstavnika Hrvatske čitaonice u Prvom selu. Kako se vidi iz zapisnika, prijedlog glavne skupštine »Hrvatske čitaonice« u Žrnovu (Prvo Selo),da članovi jednog i drugog društva mogu bez prigovora pohađati kako oni Čitaonice Bratsku slogu, tako članovi Bratske sloge Čitaonicu, bio je jednoglasno usvojen.

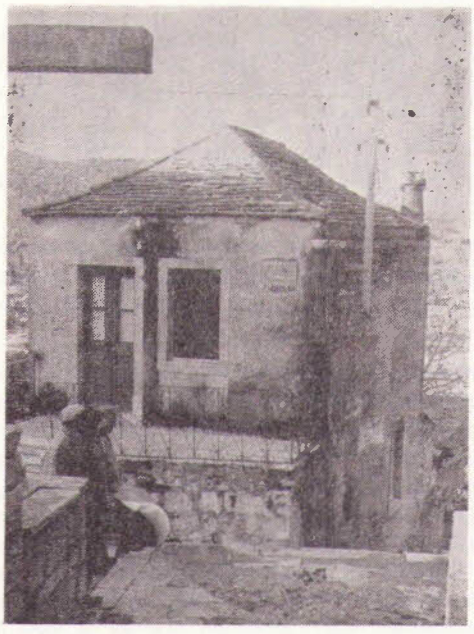
---

* Drugovi Jerko Curać-Raškić Marin Šegedin- Jastog, Antun Curać-Pucle i Dinko Šegedin-Buta pružili su zanimljive podatke na temelju kojih se mogao sastaviti prvi opširniji prikaz o ovom društvu. Spomenutim drugovima najtoplije se zahvaljujemo na pruženim podacima.

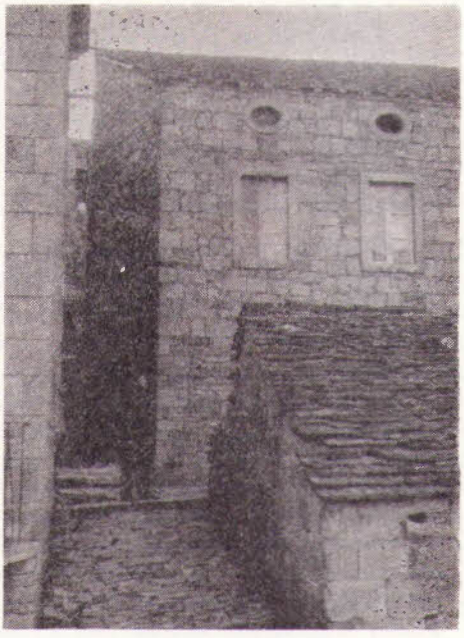
Zapisnik donekle daje uvid i u financijske prilike novoosnovanog društva. Određena je mjesečna članarina od 80 para, a ulaznina 2 krune. Usvojen je i prijedlog da se kućevlasnici u čijoj se kući nalaze društvene prostorije odobri u ime najamnine i čišćenja prostorija 80 kruna godišnje. Za nabavu glavnih listova prepušteno je samoj upravi da odredi iznos. U početku se društvo pretplatilo na »Narodni list« i »Katoličku Dalmaciju«, a između dva svjetska rata bilo je pretplaćeno na dnevnike splitsko »Novo Doba« i kasnije »Hrvatski glasnik«, zagrebački »Obzor«, tjednik »Slobodni dom« i ilustrirani list »Dom i svijet«.

Čim se svršio prvi svjetski rat, rad je u Bratskoj slozi živnuo, ali kao protuteža šačici mještana koji su u društvu htjeli imati odlučnu riječ javlja se druga skupina, te 1920. g. osniva, uz pomoć oko četiri petine Postranjana, Tamburaško pjevačko društvo »Jug«.[1])

Pripreme pa i vježbe su, dakako, izvršene tajno još za vrijeme talijanske okupacije. Na osnivačkoj skupštini donesena su pravila društva i birana

Kuća u kojoj je osnovana »Bratska sloga«

Kuća Pavla Pavlovića – Pauleto – prvo kazalište u Postrani

prva uprava kojoj je na čelu kao predsjednik Ivan Šain pok. Pavla, a potpredsjednik Ivan Stanković-Kralj, blagajnik Jakovica Šegedin i tajnik Marin Šegedin-Jastog. Prvi javni nastup novoosnovanog društva održan je nakon odlaska talijanskog okupatora u dočeku nove vlasti. U povorci koja je

---

1) Glavni organizatori društva bili su Nikola Šegedin-Prdvić i sin Martin, Jerko Didović-Ule i sin Jerko, Paval Pavlović, Antun Curač-Verin, Jakovica Šegedin, Antun Grbin - Frnje i Ivan Stanković-Kralj (svi su pokojni), još su živi Ivan Šain pk. Pavla, Marin Šegedin-Jastog, Marko Curač-Motalo i Antun Grbin- Čelo.

BIOGRAFIJA DON NIKA BATISTIĆA

NIKO BATISTIĆ (1. V 1846 — 28. VIII 1929) pohađao je pučku školu u rodnom selu Žrnovu, gimnaziju je svršio u Dubrovniku a teologiju u Zadru. Ređen je za svećenika 1871. Kao mladi svećenik upravljao je tri godine župom Žrnovo i u isto doba obavljao dušobrižničku službu i u Pupnatu, a zatim je bio imenovan upraviteljem župe Trpanj, odakle je željan nauke otišao u Beč na sveučilište gdje se osposobio za profesora klasične filologije. Profesorsku službu vršio je u Dubrovniku, Splitu i Zadru (na preparandiji), te se istakao kao vrstan poznavaoc klasične filologije. Kad je stupio u mirovinu nastanio se u Beču, gdje je u ministarstvu nastave pregledao tekstove školskih knjiga. Bečko ministarstvo nastave poslalo ga je u Grčku na naučno putovanje, te se usavršio u staro i novogrčkom.

Nakon I svjetskog rata povukao se u svoje rodno Žrnovo, gdje se u tišini odmarao i bavio knjigom i perom. Kao plod njegovog razmišljanja prigodom večernjih šetnji po žrnovskim predjelima nastala je njegova zadnja knjiga: Vinculum charitatis (Vez ljubavi), Split 1928.

Kad je nakon rata na Badiji osnovana franjevačka gimnazija don Niko je postao direktor. Bio je prijatelj poznatog engleskog državnika ministra Gladstonea. Iako se nije posebno bavio politikom, ali ostao je uzoran Hrvat u svakoj prigodi i pod stare dane kandidirao na listi Hrvatske Pučke Stranke.

Napisao je čitav niz djela (ipak vrlo malo prema bogatstvu svoje erudicije). Napisao je u desetercu za onaj naš prosti i široki puk: **Život svete Lucije, djevice i mučenice.** Opjevan prostim pučkim stihom. Zadar 1896 (str. 127); II izdanje Zadar 1908; **Život svetoga Vida.** Opjevan pučkim stihom. Zadar 1898 (str. 134); **Život svete Katarine djevice i mučenice.** Zadar 1910 (str. 243) i odulju pjesmu **Križ opjevan prostim pučkim stihom.** Dubrovnik 1922 (str. 101). Napisao je na talijanskom jeziku kritičnu studiju nazvanu »**La Nekyia** ossia il libro XI. dell Odissea confrontato col resto delle poesie di Omero« (Zadar 1895, str. 262), u kojoj se osvrće na IX knjigu Odiseje. Ova studija je izazvala pohvalu od stranih učenjaka.

Nadalje je napisao i u prozi više knjiga i rasprava :**Sotona i sotonski šegrti ili širenje protuvjerskog pokreta** (Rijeka 112, str. 257), **Isus Krist ljubljen i mržen** (Žrnovo, tisak Šibenik 1925, str. 92) i **Vinculum charitatis** (Žrnovo, tisak Split 1928). Surađivao je u kalendarima Matice Dalmatinske, u Narodnom listu i Katoličkoj Dalmaciji. Pokopan je na groblju sv. Vida u Žrnovu. Od našeg velikana oprostilo se 6 govornika. Među potomcima ostala je svijest da nam je ostavio dobar i blistav primjer i uspomenu koja još danas živi i djeluje — Bratsku slogu.

tom prilikom upriličena u Korčuli i na banketu uz korčulansku glazbu naizmjenično je razne koračnice sviralo i žrnovsko tamburaško društvo »Jug«. Za osnivanje ovog tamburaškog društva ima zasluga i žrnovski župnik don Anton Bačić, zborovođa, na čijemu je zauzimanju Korčulansko pjevačko društvo sv. Cecilija ustupilo prva glazbala (7), dok su ostala glazbala nabavljena u Zagrebu.

Pripreme za vrijeme kratke talijanske okupacije otoka (15. IX 1918 — 12. XI 1920.) nisu ostale nezapažene oku okupatora. Organizatori su nakon preslušavanja bili pozvani na okupatorski ratni sud u Zadru te osuđeni na dvije godine zatvora Nikola Šegedin-Prdvić (u čijoj se kući plesalo) i Antun Curać-Kokojela (harmonikaš), a ostala četvorica na jednu godinu zatvora.

Najaktivniji članovi u tom prvom razdoblju bili su Jerko Didović-Ule, Marin Šegedin-Jastog, Ivan Šain-Kuliban, Jerko Curać-Raškić, Dinko Šegedin -Loje, Petar Šegedin i Anton Grbin-Gigo. Osim u Žrnovu, zbor je nastupao u Pupnatu, Korčuli i u Vignju (1925. g.). Za šestojanuarske diktature (1929 — 1933) bila je onemogućena svaka aktivnost društva pa je i tamburaški zbor raspušten, ali je 1937. zbor obnovljen.

DILETANTSKA SEKCIJA osnovana je nakon I svjetskog rata na inicijativu Marka Curaća pok. Petra Motalo i drugih Prvi kazališni komad koji je sekcija prikazala bio je »Devet krvavih dana«. Prvi glumci amateri bili su Jakov Šegedin-Jakovica, Jerko Šegedin Čale, Marin Šegedin-Jastog i Pama Šegedin. Nakon prvog uspjeha odvažili su se da uvježbaju i prikažu dramu u 5 činova »Posljednji Zrinjski«, pa »Pastiri i kralj«, zatim »Zimsko sunce« od Viktora Cara Emina, Tucićev »Truli dom«, zatim »Začarano blago«, »Rasipni sin«, »Knez Ivan od Semberije« i »Hasanaginica«. Komad »Posljednji Zrinjski« davali su i u Korčuli, a zatim u Orebiću i Lumbardi. Prikazan je i šaljivi komad »Joze Zelić« i »Hrvati kroz 1000 godina«, te »Vestalke« i »Prvi ples«.

Dok je prva predstava bila u kući Filipa Jakasa, jednoj od većih kuća u selu u kojoj su se održavali plesovi, kasnije predstave davale su se u kući Pavla Pavlovića-Pauleto, koja je posebno sagrađena kao kazalište tako da osim pozornice i partera ima i galeriju. S obzirom da je Postrana dobila električno svjetlo tek nakon oslobođenja, zgrada je bila osvijetljena karbidnim svjetlom. Dok su se za kostime u nekim komadima koristili odjevnim predmetima koje su mogli naći u samom selu, za neke komade sekcija je kostime posuđivala od Dubrovačkog kazališta.

Za vrijeme šestojanuarske diktature uvježbani komadi morali su prije prikazivanja za javnost biti odobreni od poglavarstva koje je zabranjivalo sve što se nije sviđalo ondašnjem režimu. Ipak je diletantska sekcija nastupala na svim značajnijim manifestacijama Postranjana. U toj sekciji se pored ostalih ističe kao glumac amater i Antun Curač pok. Ivana, rečeni Pucle, danas 85-godišnjak koji je i sam sastavio monolog kojeg je izveo prilikom otvorenja Zadružnog doma u Postrani.

Ovdje moramo istaknuti da je Bratska sloga pozivala u gostovanje i neke grupe iz drugih sela otoka. Tako je g. 1938. gostovala u Postrani diletantska sekcija ogranka Seljačke sloge iz Smokvice. Ona je u prostorijama Hrvatske čitaonice izvela dramu »Seljačka buna« prema dramatizaciji Đure Prej-

Tamburaško pjevačko društvo »Jug« Žrnovo 1921. g. (u sredini zborovođa don Anton Bačić, drugi od desna na lijevo u prvom redu Petar Šegedin)

ca (nosilac glavne uloge bio je Tonko Tomašić, apsolvirani pravnik, koji je ujedno i režirao spomenutu dramu).

Za vrijeme druge talijanske okupacije (1941-1943) zastao je svaki rad u društvu jer članovi svi od reda nisu htjeli surađivati s okupatorom, a neki članovi društva stupili su u partizanske redove, dok se ostali ističu u pozadinskom radu. Pošto su okupatori počeli oduzimati radio-aparate da narod ne bi putem »zabranjenih« radiostanica bio obaviješten o pravoj političkoj situaciji, Postranjani su sakrili radio-aparat Bratske sloge, koji je društvo bilo među prvima nabavilo na otoku 1937. godine, te ilegalno slušali strane radiostanice i obavještavali narod o političkoj situaciji i razvoju NOP.

Kada je rujna 1941. u Postrani (u kući Dinka Šegedina-Bute) formiran prvi aktiv SKOJ-a, u njemu nalazimo mlade članove Bratske sloge: klesarske radnike Dinka Šegedina-Butu koji je sekretar i član Mjesnog komiteta SKOJ-a, Antu Curaća-Šilo (sada oficir JA u penziji), Petra Cebala-Blaće (poginuo u NOB-i) i Jakina Cebala (strijeljan od talijanskih okupatora ožujka 1943. u Zahomju), pekarske radnike Filipa Didovića (sada direktor poduzeća »Budućnost« u Dubrovniku) i Karmela Didovića (sada živi u Našicama), zatim Nikolu Curaća-Pampajapa (poginuo u NOB-i), a 1942. g. stupio je i Ante Curać-Pinjac, učitelj, koji je prije toga bio član organizacije SKOJ-a u Dubrovniku (u ožujku 1943. strijeljan od talijanskog okupatora zajedno s Jakinom Cebalom u Zahomju), dok je Skojevac Vojko Curać, stud. građevinarstva, strijeljan od ustaša kod Zeline 1943.

Iste godine bilo je u Postrani okupljeno u simpatizerske grupe dvadesetak drugova, pod rukovodstvom Davorina Batistića, Ante Didovića-Bajo i

Ivana Šegedina-Cikle. Važno je istaknuti da su sve akcije koje su vođene u Postrani protiv okupatora do kapitulacije Italije, vođene pod rukovodstvom Skojevske organizacije. Od članova Bratske sloge 12 su poginuli u NOB-i kao borci, a 13 kao žrtve fašističkog terora.

Po oslobođenju obnavljaju se i proširuju svi oblici kulturno-prosvjetne djelatnosti društva koje su za vrijeme okupacije bile zamrle. Tako je pored novoosnovanog KUD »Jedinstvo« (1946. g.) i DTO »Partizan« Žrnovo (1947.). osnovana krajem 1966. godine u Postrani **folklorna grupa »Bratske sloge«** zaslugom njezina koreografa Marina Šegedina-Jastoga. Ona je nastavila gajiti viteško igru »Moštru« koja je uslijed dugog neizvođenja bila gotovo zaboravljena, i stare plesove. Zaslugom Instituta za narodnu umjetnost SRH ta starinska viteška igra obnovljena je 1966. na temelju sjećanja četvorice najstarijih mještana. I tu Bratska sloga ima najveće zasluge.

Od poslijeratnih značajnih akcija Bratske sloge spomenimo asfaltiranje ceste kroz mjesto, uređenje poljskih cesta, asfaltiranje nekih ulica, montažu mjesne elektromreže i kao krunu svega izgradnju društvenog doma, čiju su gradnju potpomogli i Žrnovci koji žive u iseljeništvu (New Zealand, Australija, SAD) s iznosom od 2.000 funti sterlinga.

Mještani su izabrali Odbor za gradnju koji se sastojao od 36 članova. U odbor su izabrani osim najaktivnijih mještana koji stalno borave u Postrani i nekih nastanjenih izvan otoka (npr. Dinko Šegedin-Buta, Zagreb) i neki istaknuti iseljenici kao Spaso Curać (Johannesburg, Južna Afrika), Jakov Cebalo (New York, USA), Ante Curać-Poskok (Australija), Toni Curać-Verin pok Antuna (Nova Zelandija) i Marija Grbin-Gragor iz Kalifornije.

U pozivu što ga je odbor sredinom veljače 1965. godine uputio našim iseljenicima veli se, pored ostalog, i ovo:

»Ujedinjeni i poneseni radošću odlučili smo da do Dana Republike, još ove godine, tog velikog dana oslobođenja i rođenja naše nove, socijalističke domovine, završimo i predamo narodu u Postrani na upotrebu zgradu »Bratske sloge«.

Koliko je naše oduševljenje neka ti pokaže i ovaj podatak: pri prvom upisu upisano je od samih mještana koji danas stalno borave u mjestu 8.500 radnih sati i 550.000 dinara.«

Ovaj apel naišao je na povoljan odjek i kod naših iseljenika koji su pohitali da se upišu u učesnike u gradnji doma koji će mještane jače povezati i ujediniti. Evo samo nekoliko citata iz pisama, koji najbolje ilustriraju požrtvovnost i solidarnost mještana otišlih izvan mjesta sa svojom braćom u Žrnovu:

»Ja sam prut iz vašeg snopa i kad sam u snopu mnogo sam čvršći i nitko nas ne može prelomiti« — piše Ivan Šegedin iz Beograda, a udova Marija Fistanić iz Zagreba (68. g.) piše: »Od svoje skromne mirovine odvajam 5.000 dinara i šaljem Vam ih da ostvarite želje svih nas živih i mrtvih«. Iseljenik Ante Curać-Poskok iz Australije piše: »Sretni smo svi što možemo pomoći akciju za naše drago mjesto«.

Za izgradnju doma mještani su dali 17.500 dobrovoljnih radnih sati, zatim u novcu 2.460.000 starih dinara, a naši iseljenici u devizama 1,250.000 starih dinara. Najveća pomoć stigla je iz Australije (Sydney), zatim iz Amerike i Afrike; mještani koji žive u Jugoslaviji, izvan Žrnova, pružili su novčanu pomoć od 500.000 s. d.

Tako je dom brzo stavljen pod krov i uređen iznutra. Zgrada se sastoji od podruma veličine 144 m², prizemlja, u kojem je prodavaona trgovačkog poduzeća »Gradina« s priručnim skladištem i telefonskom govornicom, zatim bife s malim skladištem i ulazni atrij koji stepenicama vodi na kat, gdje se nalazi dvorana za ples, priredbe i predavanja, čitaonica s televizorom (koji su poslali iseljenici), knjižnica i kancelarija. Dom ima i ping-pong salu, laboratorij i sanitarne uređaje.

Sadašnja vrijednost zgrade cijeni se na oko 600.000,00 n. d. Da bi se mogli podmiriti obavezni troškovi materijala, dio zgrade u kojem je smještena prodavaonica prodan je trgovačkom poduzeću »Gradina« za 65.000,00 n. d.

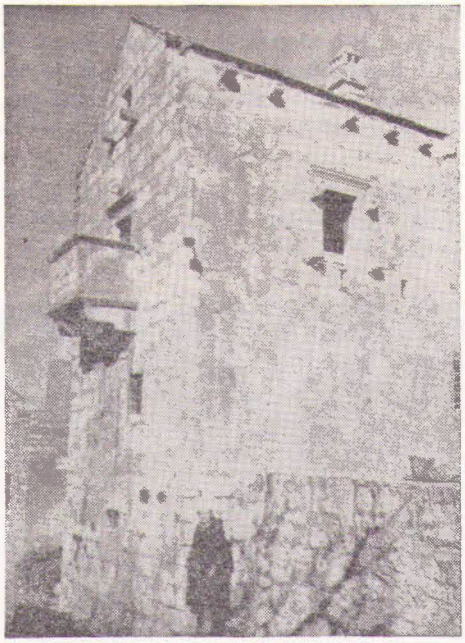

Za vrijeme izvođenja moštre 4. IX 1966 na 350-godišnjicu njezinog postojanja i 55-godišnjicu Bratske Sloge

U novim uslovima za rad »Bratska sloga« je razvila rad svojih sekcija (folklorna, fotoamaterska, ping-pong). U društvenim prostorijama redovno se, prema godišnjem programu rada, održavaju predavanja iz raznih oblasti (poljoprivreda, zdravstvo, veterinarstvo, opća kultura, povijest).

Društvo je g. 1936. učestvovalo s Moštrom na Smotri folklora u Splitu, a 1967. i u Zagrebu. Iste godine je RTV Bratislava a 1969. RTV Zagreb snimila ovu viteško igru. G. 1968. društvo je uspostavilo prijateljske odnose s KPD »Moslavac« iz Volodera i priređen je posjet s programom.

U kolovozu 1969. »Bratska sloga« je na svečanoj sjednici uručila diplome svojim počasnim članovima: akademiku književniku Petru Šegedinu, dru Iva-

Kaštil Jakova Didovića u Postrani

nu Ivančanu, dru Franji Stankoviću, sucu Vrhovnoga suda Hrvatske u penziji, i žrnovskom iseljeniku iz Australije Anti Curaću-Poskoku.

Godine 1936. Bratska sloga nabavlja među prvima na otoku Korčuli baterijski radio-aparat, a g. 1958. — pet godina prije nego itko u gradu Korčuli — i televizor od novca što su skupili i poslali žrnovski iseljenici.[2])

Za svih 58 godina postojanja društva karakteristična je njegova patriotska orijentacija i jedinstvo težaka i radnika. Kako smo vidjeli, osim osnovnog rada u čitaonici, koja je 1911. osnovana kao kamen temeljac društva, »Bratska sloga« svoj rad proširuje na tamburašku sekciju (1920. g.), osniva diletantsku sekciju, stvara biblioteku, organizira poučna predavanja, čak vodi brigu za lokalni folklor, a da i ne govorimo o društvenom životu i pokretanju niza značajnih i korisnih akcija, kao što je izgradnja vlastitog doma, uređenje mjesta i sl. Po njemu je postalo čuveno ne samo u svojoj bližoj i daljoj okolici nego i izvan granica zemlje, naročito među našim iseljenicima u Australiji i Americi.

»Bratska sloga« se na taj način poistovetila sa svojim selom, postavši njegovim simbolom. Društvo i svi mještani postali su jedno tijelo, a društveni dom druga kuća svih mještana. Društvo postaje velika obitelj s preko 100 članova, razvivši se u masovno društvo, poznato i priznato ne samo na otoku nego i u zemlji, pa i izvan njenih granica. Zato se Žrnovci, naročito Postranjani iseljenici, s pravom ponose svojim društvom.

---

2) Danas kada na otoku ima oko 2500 radioaparata i 750 televizora, gotovo je nemoguće zamisliti zadovoljstvo ovih prvih vlasnika, ali i shvatiti ulogu koju su ovi prvi aparati odigrali u pravilnom informiranju sela o političkoj situaciji, naročito u godinama prošlog rata.

Franko OREB

Prilog historijatu razvitka i rada narodne glazbe u Veloj Luci

U povodu proslave 70-godišnjice postojanja i aktivnog djelovanja društva Narodna glazba održane 17. i 18. VIII 1963. u Veloj Luci prikupio sam za prigodni referat podnesen na svečanoj akademiji, podatke o historijatu ovog društva, pa ih koristim i u ovom napisu. Osim podataka koje sam pronašao u arhivi samog društva, najviše sam se koristio izjavama starijih mještana, nekadašnjih aktivnih glazbara, kao i podacima nekih sadašnjih aktivnih članova društva, kojima i ovom prilikom najtoplije zahvaljujem[1].) Da nije čitava arhiva stare općine za vrijeme II talijanske okupacije u Veloj Luci 1943. god. zapaljena, u njoj bi se sigurno među dokumentima našlo i podataka o samoj glazbi. Stoga želim sva ova kazivanja i sjećanja zabilježiti dok je još na vrijeme da bih tako spasio od zaborava neke trenutke i važne pojedinosti dugogodišnje aktivnosti ovog društva.

Osim toga, htio sam na temelju cjelokupnog skupljenog materijala po prvi put dati cjelovit prikaz postanka i razvitka ovog društva, najstarijeg u Veloj Luci. Svjestan sam da ni ovaj prikaz neće pružiti čitaocu cjelovitu sliku rada ovog društva, jer bi se sigurno, među prašnjavim spisima pojedinih velolučkih obitelji, još pronašla po koja požutjela fotografija ili dokument, koji bi mogao poslužiti kao dragocjeni doprinos za još bolje upoznavanje i osvjetljavanje pojedinih etapa djelovanja ovog društva. Zato i ovom prilikom apeliram na sve mještane koji mi na bilo koji način mogu pomoći u ovom nastojanju da mi se slobodno obrate i ja ću im biti zahvalan.

Ovaj napis namjenjujem u prvom redu samom društvu Narodna glazba, svim njegovim nekadašnjim i sadašnjim aktivnim glazbarima i članovima koji su svi zaslužni za njene uspjehe i afirmaciju, kao i svim Velolučanima kojima je ovo društvo bilo na srcu, a i budućim generacijama glazbara i pokoljenjima Velolučana da im služi na ponos i diku.

Osnutak Narodne glazbe u Veloj Luci povezan je s preporodnim pokretom na otoku Korčuli koji se jače razmahao 60-ih godina prošlog stoljeća. Da bismo bolje shvatili formiranje Narodne glazbe i njeno djelovanje u prvim počecima, bit će potrebno u kratkim crtama osvrnuti se na političke prilike u Dalmaciji i na otoku Korčuli u posljednjim decenijama prošlog stoljeća. To je vrijeme kada su naše zemlje stenjale pod krunom Austrougarske monarhije. Ali, probuđena nacionalna svijest naših naroda, koja je našla svoj izraz i oblik u narodnom preporodu, što se najjasnije očituje u narodnom ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom, na političkom i jezičnom polju, u borbi za hrvatski književni jezik, za njegovo uvođenje u škole, u težnji da se u Hrvata probudi ljubav za hrvatsku domovinu, imala je odjeka u posljed-

1) Podatke su mi dali: Petar Žuvela Grizun, jedan od veterana i jedini tada na životu od prve generacije glazbara (umro je prije nekoliko godina), Antica Žuvele Pere (dugogodišnji kapelnik Narodne glazbe), Ivo Zec tajnik, Jerko Žuvela Grizun, Filip Gugić Črnac, Petar Cetinić Mingo, Marko Anić, Nedjeljko Gugić Kotarac i drugi.
Koristio sam se i »Kronikom Vele Luke« od Nikole Tabaina – Mikote.

njim decenijama prošlog stoljeća na otoku Korčuli pa i u Veloj Luci. Dalmacija je u to doba bila posebna zemlja austrijske carevine, direktno podređena bečkoj vladi. Austrijske su vlasti pomagale malobrojne talijanske i talijanaške elemente koji su bili protiv ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom.

Političke borbe su se zaoštravale te je često dolazilo do sukoba između talijanaških tendencija izvjesnog dijela dalmatinske inteligencije, koju je pomagala i zvanična austrijska vlast, i pristaša ideje nacionalnog ujedinjenja s Hrvatskom. Da bi razbuktale nacionalnu misao pristaše ujedinjenja su osnivale narodne čitaonice. U njima su članovi nesmetano mogli izmjenjivati svoje političke misli i njegovati narodni jezik, osnivali su razna kulturno-umjetnička i prosvjetna društva, aktivirali omladinu u borbi protiv Austrije i talijanaša te pokretali svoj list »Il Nazionalle«, kasnije »Narodni list«. Na političkoj pozornici pojavile se dvije stranke: Narodna ili Hrvatska, koja se borila za priključenje Dalmacije Hrvatskoj i Autonomna ili Autonomaška, koja je bila protiv ujedinjenja s Hrvatskom, a za takozvanu autonomiju Dalmacije, priznavajući joj slavenski karakter i stanovita prava narodnom jeziku, ali ističući talijansku kulturu u njoj.

Ako pratimo preporodna gibanja i razvoj hrvatske misli na Korčuli, vidimo da su i tu postojale dvije stranke, da se i tu vodila borba između njih za prevlast u općinskim tjelima i da prije konačnog prelaska Općine u hrvatske ruke 1871. god., nije neprekidno imala automaški karakter. Treba istaknuti, da iako su obje stranke na Korčuli imale svoj politički program, da to u početku nisu uvijek, pri agitaciji za izbore otvoreno isticale, već su često izlazile i s lokalnim programima, te da su značajnu ulogu igrale i pojedine ugledne i bogate obitelji i pojedinci koji su prilikom izbora imali velik utjecaj na birače.[2])

U vrtlogu takve političke situacije i stranačkih borbi živi i Vela Luka, u kojoj također postoje dvije političke stranke, Narodna i Autonomaška, uz koju su bili i podržavali je bogatiji mještani (svega desetak obitelji). Po uzoru na ostala mjesta i gradove po Dalmaciji, a pod utjecajem Narodnog preporoda, i u Veloj Luci, napredniji ljudi, pristaše Narodne stranke i ujedinjenja, osnivaju razna kulturno-umjetnička i prosvjetna društva. Tako je god. 1891. osnovana hrvatska čitaonica »Hrvatski napredak«[3]), a 1893. osniva se i Narodna glazba, samo godinu dana kasnije nego u gradu Korčuli.[4]) Inicijatori osnivanja ovog amaterskog kulturnoumjetničkog društva bili su don Petar Bačić Baćac, Tabain Šantić Tadija (jedan od osnivača hrvatske čitaonice) i mjesna uprava na čijem se čelu nalazio glavar mjesta, tada Ivan Oreb Kokola i njegov zamjenik Filip Franulović Cekinar, jer tada mjesto

---

2) Opširnije o Narodnom preporodu na otoku Korčuli vidi slijedeću literaturu:
V. Foretić: Iz narodnog preporoda na Korčuli od 1860 pa dalje, Dubrovnik 3-4/1962.
S. Puchiera: »Narodni preporod na Korčuli«, Jubilarni broj Narodnog lista 1912 god.
S .Obad: Spomendani iz Narodnog preporoda u dubrovačkom kraju, Dubrovnik 3-4/1962.

3) Čitaonica se je nalazila u kući Antonia Franulović Repak pok. Franka. Od listova su stizali: zadarski »Narodni list«, splitski »Pučki list« i zagrebački »Obzor«, a od ilustriranih »Dom« i »Svijet«. Tu se okupljia napredna lučka inteligencija i napredni težaci, održavali su se društveni plesovi čiji je prihod išao na uzdržavanje glazbe (nabava muzičkog i ostalog inventara). Čitaonica je ukinuta tek 1914.. U međuvremenu bila je osnovana druga čitaonica »Pučka sloboda« 1908 god., kada je osnovana Demokratska stranka u Dalmaciji. Vođa ove stranke u Veloj Luci je dr Bendoni, općinski liječnik. Ova čitaonica je likvidirana 1911. God. 1923 osnovana je i treća čitaonica »Težačka sloga«, na inicijativu pristaša Zemljoradničke stranke, koja je trajala sve do 1928.

4) N. Ostojić: Vela Luka – historijsko topografski prikaz, str. 81,

još nije imalo samostalnu općinu.[5]) Najveće zasluge pripadaju don Petru Bačiću koji je bio paroh u Veloj Luci. Prvi kapelnik bio je Nikola Furlani, rodom Istranin, vrstan muzičar, orguljaš, dirigent i kompozitor, koji je neko vrijeme živio i školovao se u Trstu, gdje je i završio konzervatorij. Furlanija nalazimo u Veloj Luci već god. 1891 i 1892. kao orguljaša i zborovođu u crkvi. Svirao je u crkvi orgulje i vodio crkveni zbor, a kada je osnovana glazba postao je njen kapelnik. Prve prostorije glazbe nalazile su se u kući Petra Stipkovića Bega. U početku bez instrumenata, članovi društva su pjevali misu i druge crkvene pjesme, prigodom crkvenih blagdana i svečanosti. Tako su prvi put nastupili s »Ave Marijom« 19 III 1893. na blagdan sv. Josipa.

Narodna glazba u Veloj Luci (osnovana 1893. godine) s kapelnikom Nikolom Furlanijem (u sredini označen strelicom)

Instrumente su nabavili nekoliko mjeseci kasnije, od novca kojeg je sakupila crkva i mještani. Inače izdržavanje same glazbe i plaćanje kapelnika padalo je u početku na teret crkve (od milodara) te bogatijih mještana (oko desetak obitelji) koji su davali priloge u novcu[6]). Prvi predvodnik glazbe bio je Tadija Tabain Šantić, a kasnije Augustin Padovan.

Poslije izvjesnog vremena glazba je prvi put javno nastupila na blagdan Vele Gospe 15. VIII 1893. s koračnicom »Oj Hrvati«. Na taj se način i javno

---

5) Od svoa utemelienia do 1690 g. Vela Luka pripadala je općini Blato, od 1690 je samostalni ogranak bratske općine, a od 18. XII 1698 god. samostalna općina. O tome vidi literaturu: N. Ostojić Vela Luka – historijsko topografski prikaz, str. 2/6. i M. Gjivoje, Otok Korčula, Zagreb, str. 361

6) Obitelji zaslužne za uzdržavanje glazbe su: Tabain Nikola, Tabain Šantić Tadija, Petković Kovač Ivan. Šeparović Musa, Bačić Bačac, Mirošević Dubaj, Vučetić, Žuvelići i drugi. Crkva i spomenute obitelji uzdržavale su glazbu i kapelnika sve do uspostavljanja općine 1696. kada je glazba pripala općini koja ju je uzdržavala sve do 1. XI 1963. kada je općina ukinuta, a skrbništvo nad glazbom preuzima Mjesna zajednica.

ovom kompozicijom htio manifestirati probuđeni nacionalni duh i težnju hrvatskog naroda za političkim ujedinjenjem. Zahvaljujući upornom vježbanju i čvrstoj volji samih glazbara, kao i maksimalnom zalaganju kapelnika i i uprave društva, Narodna glazba mogla je već slijedeće 1894. godine izvesti i svoj prvi samostalni javni koncert, na kojem se, pored ostalih kompozicija i komada, svirao i »Viški boj« od Furlanija.[7]) Osim nastupa u samom mjestu za raznih crkvenih blagdana i svečanosti (bio je običaj da je svaku crkvenu procesiju pratila glazba), državnih i nacionalnih praznika, glazba je nastupala i u susjednim mjestima, kao u Blatu (na dan sv. Vicence 28. IV), u Čari (na dan Gospe od Čarskog Polja) i Korčuli, uvijek toplo i srdačno primana od mještana. Zbog ličnih netrpeljivosti i sukoba s nekim mještanima kao i obiteljskih razloga, Furlani napušta 1903. glazbu, što je bio vrlo težak udarac za samo društvo, jer je ostalo bez zaista vrijednog i sposobnog kapelnika. Zamijenio ga je njegov sin Ernesto od 1903-1910, ali on nije bio ni izdaleka tako sposoban muzičar i kapelnik kao otac. Od 1910-1911. bio je kapelnik Grančarić, rodom Bečanin, a poslije njega došao je za kapelnika Eduard Sanitrag, rodom Čehoslovak. To je bio čovjek naprednih ideja, veliki pobornik slavenstva i neprijatelj Austrougarske monarhije, »tamnice naroda«, kako ju je znao nazivati. Često je o tome za vrijeme održavanja pokusa znao govoriti svojim učenicima (glazbarima), rasplamsavajući u njima ljubav prema slavenstvu i mržnju prema svemu što je austrijsko. Zbog tih ga naprednih ideja tadašnje mjesne vlasti nisu gledale sa simpatijama te su mu često ometale rad, ali je zato bio vrlo popularan i omiljen među svojim učenicima i članovima društva kao i među mještanima.

Kad je 1914. buknuo prvi svjetski rat, veliki broj glazbara je morao otići na front, tako da je društvo ostalo okrnjeno. Zahvaljujući samoprijegornom radu i zalaganju tadašnjeg kapelnika Sanitraga kao i uprave društva i svih glazbara, glazba se ipak uspjela održati, nastavljajući s radom i djelovanjem tokom čitava ratnog perioda. Došao je kraj prvog svjetskog rata. Najveća tekovina svih borbi i žrtava danih u ratu bilo je uništenje tuđinske austrougarske vlasti i stvaranje zajedničke države SHS, što je bio vjekovni san svih naših naroda. Međutim, time nije sve naše nacionalno područje bilo pripojeno matici zemlji, jer je Italija prigrabila jedan dio našeg teritorija, našu Dalmaciju s otocima.

Prvi dan prosinca 1918. g. dan ujedinjenja i proglašenja Kraljevine SHS, trebao se što svečanije proslaviti i u Veloj Luci. Narodna glazba je na čelu sa svojim kapelnikom Sanitragom i velikom povorkom ljudi prodefilirala kroz mjesto uz zvukove koračnice »Vesela je Srbadija«. No, tada su im se ispriječili karabinjeri s uperenim bajonetama, ali je glazba i dalje nastavi-

---

7) Kompoziciju »Viški boj« komponirao je Furlani inspiriran velikom pomorskom bitkom pod Visom 1866. g. između austrijske i talijanske mornarice u kojoj je talijanska mornarica pretrpjela teške gubitke. Treba napomenuti da se na austrijskim brodovima borilo i nekoliko Velolučana koji su služili austrougarsku mornaricu: Franko Dragojević Boško, Visko Žuvela Srdar i 4 brata Jakovića.
Osim spomenute kompozicije, Furlani je komponirao još nekoliko veselih koračnica i posmrtnih marševa od kojih je najpoznatiji »Zadnji pozdrav«. Prvi javni koncert se održao na Lučici (naziv za predio Vele Luke gdje je danas spomenik palih boraca. Tu se nalazio i veliki feral, pa su taj predio nazivali i »Pod-feral«). Kasnije su se koncerti održavali na pijaci ispred župne crkve sv. Josipa, jer je u to vrijeme pijaca predstavljala jedinu uređenu i popločanu javnu površinu u mjestu. Osim toga bila je zatvorena okolnim zgradama, što je povećavalo njenu akustičnost.

la svirati. Zahvaljujući intervenciji nekih mještana, glazba je prestala svirati i razišla se, tako da do krvoprolića nije došlo.

Ovaj događaj jasno pokazuje kako su glazbari, a i mještani s oduševljenjem pozdravili 1. XII 1918. i stvaranje zajedničke države. Odmah nakon ovog događaja glazba je od talijanskih vlasti raspuštena, a glazbari nisu htjeli instrumente predati, već su ih sakrili u svojim kućama. Za vrijeme prve talijanske okupacije u Veloj Luci od 27. X 1918 — 24. IV 1921. glazba u Veloj Luci nije djelovala. No, mirom u Rapalu Dalmacija s otocima pripojena je bivšoj Jugoslaviji, talijanska okupaciona vojska se povukla i rad narodne glazbe je ponovo pokrenut.[8]) Od ponovnog pokretanje rada Narodne glazbe 1921. njen kapelnik je još bio Sanitrag sve do 1923. godine, kada zbog obiteljskih razloga i sukoba s Općinom napušta glazbu i Velu Luku.[9]) Nakon odlaska Sanitraga kratko je vrijeme, svega godinu dana, od 1923-1924. kapelnik glazbe bio Lovre Dragojević Strce. Također kratko vrijeme kapelnik je bio Jovanin Joković, kojega je naslijedio njegov sin Nini Joković, koji je bio kapelnik glazbe sve do 1935. g. Takvo je eto stanje društva bilo do pada stare Jugoslavije.[10])

A onda su došli najsudbonosniji dani u historiji naših naroda. Njemački i talijanski fašizam upao je u našu zemlju zaprijetivši nam potpunim uništenjem. Stara Jugoslavija sa svojim trulim ekonomskim i političkim sistemom, izjedana unutrašnjim suprotnostima, izdajstvom i pljačkom, nije se mogla oduprijeti. I čim je počeo rat, nastao je slom. Teritorij naše zemlje je nakon kapitulacije odmah bio raskomadan od okupatora, tako da je Dalmacija s otocima ponovo pripala fašističkoj Italiji. Stanje pod okupacijom u Veloj Luci bilo je vrlo teško. Okrutnost okupatorskog režima je odmah došla do izražaja. U takvim prilikama Narodna glazba prestaje radom, dok su inventar i instrumente uzeli pojedini članovi društva i mještani na čuvanje da ne padnu u ruke neprijatelju. Za vrijeme druge talijanske okupacije u Veloj Luci od 23. IV 1941 - 8. IX 1943. talijanske vlasti pokušale su ponovo pokrenuti rad Narodne glazbe u mjestu, ali su pri tome naišle na snažan otpor članova društva. Kasnije je okupatoru ipak pošlo za rukom da prisilom i prijetnjama pokrene rad glazbe, koja je dala samo jedan javni koncert. U ovo vrijeme kapelnik glazbe bio je Nikola Mirošević Ševe (bio je kapelnik glazbe od 1935-1943.), vrlo talentiran muzičar, koji je komponirao i »Himnu Veloj Lu-

---

8) Treba napomenuti da su nakon mira sklopljenog u Rapalu, kada je već bio određen i datum povlačenja talijanske okupacione vojske iz Vele Luke, talijanske vlasti u mjestu dozvolile glazbi da uvježba nekoliko koračnica za tu prigodu. Probe su se održavale u Boboviščima u kući Surjana Kuzmice. Kada je talijanska okupaciona vojska trebala napustiti Velu Luku, na Veloj rivi održana je smotra talijanske vojske i primopredaja vlasti i tom prigodom je glazba svirala.

9) Sanitrag je za vrijeme svog boravka kao kapelnik u Veloj Luci komponirao nekoliko marševa ,od kojih se posebno ističe »Iz Plitvina« (uvala u blizini mjesta, njegovo omiljeno izletište) i valcer »Na valovima Adrije«.

10) Vrijedno je spomenuti da su pored Narodne glazbe u Veloj Luci bile formirane još dvije glazbe. 1924. osnovana je »Sokolska glazba«, te je dio članova Narodne glazbe (uglavnom zanatlije, i to zbog ličnih interesa i koristi, jer su bili oslobođeni od poreza), pristupio Sokolskoj, koja je uglavnom služila potrebama tadašnjeg Sokolskog društva osnovanog još 1922. Glazbari ,nekad jedinstveni drugovi i prijatelji, postaju tada neprijatelji zbog političkih trzavica i stranačkih borbi koje su raziedale organizam stare Jugoslavije, a koje nisu mimoišle ni Velu Luku. Neadie 1935. u Veloj Luci je bila oformljena još jedna glazba »Križarska glazba«, koja je međutim, bila kratkog vijeka. Budući da u Veloj Luci nije bio tako izdiferenciran politički život kao u drugim mjestima i arodovima Dalmacije, to se prema pripadnosti glazbama mogla sagledati politička opredijeljenosti mještana. Dok Narodna glazba vuče svoj korijen iz naroda, dok je ona bila predstavnik naroda i HSS. dotle je Sokolska bila isključivo režimska.

ci«, koja se rado pjevala i bila vrlo omiljena među velolučkim amaterima i entuzijastima.

Plamen oružanog ustanka, koji se širio napaćenom i porušenom domovinom, obuhvatio je i Velu Luku. Narod ovog kraja smiono je prihvatio zastavu oružanog ustanka i u anonimnu grobnicu heroja sahranio velik broj svojih sinova i kćeri. Nakon kapitulacije Italije, polovicom studenoga 1943. u Velu Luku dolazi Miloš Vučković, obavještajni oficir I proleterske divizije, da ispita mogućnost formiranja glazbe pri ovoj jedinici. Tako je u prvoj polovini studenoga 1943. u Veloj Luci formirana vojna glazba koja će kasnije djelovati pri I proleterskoj diviziji i I proleterskom korpusu koji je bio uz vrhovni štab. Put i djelovanje ove glazbe, koja je formirana u Veloj Luci 1943. bilo bi potrebno obraditi i osvijetliti u posebnom napisu, to više što su veći dio ove glazbe sačinjavali glazbari s otoka Korčule, među kojima ima još živih učesnika. Spomenut ću samo neke pojedinosti iz djelovanja ove glazbe, radi kontinuiteta i cjelovitosti samog napisa.[11]) Glazbu, koja je 1943. osnovana u Veloj Luci, sačinjavali su u početku glazbari amateri s otoka Korčule: iz Vele Luke, Blata, Smokvice, Lumbarde i grada Korčule.[12]) To je tada bila jedina glazba koja je djelovala u okviru Prvog proleterskog korpusa, učestvujući u svim borbama koje su vodile ove jedinice za oslobođenje naše domovine, u VI i VII neprijateljskoj ofenzivi, na sremskom frontu, svirajući prilikom oslobođenja Beograda i Zagreba i ostalih gradova i mjesta koja su oslobađale ove jedinice na svom pobjedonosnom putu. I ne samo to. Ova je glazba prilikom svih vojnih i političkih svečanosti aktivno učestvovala i svojim nastupima uveličavala proslavu. Spominjem samo neke: u Jajcu prilikom završetka oficirske škole u prosincu 1943. kada je maršal Tito dijelio diplome novim oficirima, ta je glazba učešćem uveličala proslavu; na II kongresu USAOJ-a u Drvaru u ožujku 1944; svirala je i prilikom proglašenja pojedinih jedinica NOV-e proleterskim i udarnim, npr. prilikom proglašenja VI ličke divizije proleterskom i udarnom itd. Dio glazbara se prebacio na otok Vis te ušao u sastav XXVI divizije, učestvujući zajedno s njom u svim borbama koje je ova jedinica vodila za oslobođenje naše zemlje, svirajući pri godom oslobođenja Trsta, Šibenika Rijeke i drugih gradova. Neki naši glazbari nisu imali sreće doživjeti oslobođenje, obnovu i razvitak zemlje,[13]- poginuvši u NOB-i i položivši svoje živote na oltar domovine za našu slobodu.

Nakon završetka rata 1946. godine u oslobođenoj Veloj Luci, na inicijativu Mjesnog NOO, ponovo je pokrenut rad Narodne glazbe. Za kapelnika dolazi Petar Žuvela Antica, koji je počeo poučavati mlade glazbare, jer ih je

---

11) Podatke o ovom periodu koristio sam iz pismene izjave »O formiranju i djelovanju vojne muzike I Proleterskog korpusa NOV-e« napisane od vojnog muzičara Petra Prizmića Petrova iz Vele Luke, koji je i sam bio učesnik. Izjava je napisana u Nišu 25. studenoga 1956. god., a u vezi s raspisom vojnih vlasti, po kome se traže podaci o formiranju i djelovanju vojnih muzika u NOB. Ovom prilikom pomogao mi je i Miloš Tasovac, vojni muzičar, također iz Vele Luke. Obojica danas žive u Splitu te im se i ovom prilikom najtoplije zahvaljujem.

12) U glazbi oformljenoj 1943. u Veloj Luci bilo je 6 Velolučana (Prizmić Petar Čirko, Lovor Dragojević Strce. Miloš Tasovac Čaranin, Nikica Žuvela Bili, Padovan Ante Veledan i Berković Lovre Čačak). 7 Blaćana (Cetinić Ante Zrinović Pavao Srdelić Markota, Ante Protić Gardenal, Kuzma Padovan Masliniak braća Ante i Emanuel Tatković Hero i Luka Nodilo Buran), 2 Smokvičanina (Tomašić Bernard i Radovan Vicko, 2 Korčulanina (Ljubo Milanović i Božo Pamuković. i 1 Lumbardanin (Aloiz Škrepek).

13) Lovro Berković poginuo je kao glazbar u Jajcu, a kao borci u raznim partizanskim jedinicama poginuli su: Ante Žuvela Bakulić pok. Antuna, Božo Surjan Bumba, Ante Gugić Kotarac i Tajo Žuvela Roko.

izvjestan broj ostao u armiji. U društvu se vodila briga o odgoju mladog naraštaja, mladih glazbara koji su se regrutirali iz domaćeg stanovništva. U toku svog dugogodišnjeg postojanja i djelovanja društvo je odgojilo nekoliko generacija mladih glazbara, a među njima i nekoliko vrsnih muzičara koji danas djeluju u mnogim gradovima naše zemlje. Vrijedno je napomenuti da je u poslijeratnom periodu odgojeno preko 200 mladih glazbara a kao prilog proslavi 70-godišnjice obučena je nova mlada generacija od 40 glazbara koja je prvi put javno nastupila na sam dan proslave. Od oslobođenja do danas svake se godine redovito, naročito za vrijeme turističke sezone, održavaju

Mladi glazbari sa svojim kapelnikom Petrom Žuvelom i predsjednikom društva Ivanom Dragojevićem, prigodom proslave 1963.

koncerti u mjestu i izvan njega, a glazbena kultura velolučkih glazbara je na zavidnoj visini, tako da se na koncertima često izvode i odlomci poznatih stranih i naših opera (»Traviata«, »Trubadur«, »Nikola Šubić Zrinjski« i dr.). I danas, poslije više od sedam decenija, Narodna glazba još uvijek dostojno vrši svoju ulogu, jer se nijedna proslava, nijedan državni ili nacionalni praznik, nijedna kulturna manifestacija u mjestu ne može ni zamisliti, bez njenog aktivnog učešća, jer ona svojim nastupom stvara kod mještana uvijek veselo i vedro raspoloženje. Međutim, ponekad se zna kod nas pobuditi osjećaj tuge i boli kada svojim učešćem uveliča ispraćaj naših dragih i milih pokojnika na njihovo vječno počivalište. Za svoj uspješan dugogodišnji rad društvo je dobilo niz pohvala, priznanja i diploma koje danas rese zidove njenih prostorija.[14]) Stoga možemo s pravom reći da je glazba postala društvo svih Velolučana, jer se njenim uspjesima svi skupa radujemo i ponosimo.

---

14) Od Saveza kulturno-prosvjetnih društava NR Hrvatske, za zasluge na razvijanju kulture i prosvjete u narodu, Zagreb 25. X 1953; od Kulturno-prosvjetne skupštine kotara Dubrovnik, za uspješan kulturno-prosvjetni rad i postignute rezultate u 1954/55;u čast 10-godinjice oslobođenja domovine, Dubrovnik studenog 1955; od Saveza muzičkih društva i organizacija Hrvatske, prilikom proslave 70-godišnjice osnutka i za uspješan rad na širenju muzičke kulture, Zagreb 18. VIII 1963, od Mjesnog odbora SSRN Vela Luka, za uspješan 70-godišnji rad i učestvovanje u manifestacijama i kulturnom životu mjesta. Vela Luka 17. VIII 1963.

Ante BAČIĆ — GRLICA

Iz glazbene djelatnosti u Blatu*

Godine 1893. prigodom mjesne svečanosti bila je pozvana u Blato Korčulanska hrvatska općinska glazba iz Korčule. Svojom svirkom pobudila je interes Blaćana za osnivanje vlastite glazbe. Izvršene su pripreme za narudžbu potrebnih instrumenata, a za to vrijeme doveden je u Blato iz Korčule prvi učitelj glazbe **Trojan,** po narodnosti Čeh. On je oko pola godine obučavao, uglavnom mladiće iz posjedničkih obitelji, u teoriji glazbe u prostorijama bratimske kuće Svih svetih na mjesnoj plokati, kraj matične crkve.

Ti mladi glazbari prolazili su mjestom 1894. godine nekoliko puta i jedanput išli u Prigradicu prigodom neke svečanosti, ali više radi proba. Prvi pravi javni nastup imali su 1895. godine prigodom nošenja svete Vičence, zaštitnice mjesta. Tada su sudjelovale i glazbe iz Korčule i Vele Luke.

Prve koračnice u to doba — pod austro-ugarskom monarhijom — bile su nacionalnog karaktera: »Lijepa naša«, »Oj Hrvati«, »Oj Banovci« i dr. Među prvim glazbarima bili su Stjepan Calogera, Kuzma Bosnić — Čorko, Ivan Pirović — Fradrigo i drugi, a prvi predsjednik glazbe bio je don Ivo Šeman.

Godine 1897. glazba je prenesena u zgradu Bosnić — Blagaša, gdje se mladim glazbarima pridružio **Stjepan Juretić,** koji je kasnije postao učitelj glazbe. Godine 1900. glazba se preselila u prostorije zgrade zadužbine don Marka Petkovića Kovača. U toj je zgradi bio bivši kotarski sud u Blatu. Kada je Trojan dobio otkaz, zamijenio ga je kao učitelj **Grgur Glavočić** iz Korčule, ali za kratko vrijeme. Njega je naslijedio učitelj Dubrovačke glazbe **Zamola.** Poslije njega redali su se učitelji glazbe: Čeh Zboril i konzervatorist iz Trenta Petkovšek.

Godine 1911. osnovana je uz općinsku glazbu i sokolska glazba, koja je djelovala do prvog svjetskog rata, kada je njen učitelj **Stjepan Juretić** bio interniran 3-4 godine u Beču. Nakon rata trebalo je da se općinska i sokolska glazba fuzioniraju i djeluju kao jedinstvena glazba, ali je 1918. došlo do kraće talijanske okupacije, pod kojom naši glazbari nisu imali volje raditi, nego su sakrili sve glavne dijelove instrumenata. Okupaciona vlast odredila im je globu u visini od 10.000 lira ako neće vježbati. Iz Hvara bio je pozvan konzervatorist **Aldo Banfichi** koji je s nekolicinom starih glazbara obučavao mlade glazbare, ali za vrijeme talijanske okupacije nije došlo do nijednog nastupa.

Odlaskom okupatora 1921. godine glazba je nastavila pojačanim radom pod vodstvom Banfichija sve do 1926. godine, kada rukovodstvo glazbe ponovo preuzima Stjepan Juretić. Nakon njega dolazi kao učitelj glazbe **Šime Dešpalj,** dirigent i kompozitor. On je rukovodio glazbom sve do drugog svjetskog rata i neko vrijeme za druge talijanske okupacije (1941-1943). Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. većina glazbara otišla je sa svojim instrumentima u NOV pa su glazbari u vojnim formacijama djelovali i kao borci i kao glazbari.

Odmah po oslobođenju Blata formirana je krnja glazba koja je bila jedna od prvih na oslobođenom teritoriju. U takvom sastavu glazba je nastupala na svim svečanostima u mjestu te odlazila da uveliča prigodne svečanosti u Velu Luku, Žrnovo i Korčulu. Povratkom glazbara-boraca iz JNA bila je proširena i upotpunjena glazba starim glazbarima. Godine 1946. dolazi u Blato za upravitelja sedmogodišnje škole **Drago Kakariđi,** koji ujedno uvježbava glazbare. Njegovim odlaskom 1949. godine glazba ponovo dolazi u težak položaj pa njeno rukovodstvo preuzima stari učitelj glazbe Stjepan Juretić do 1950. godine, a tada nastupa kao učitelj glazbe **Marko Franulović — Sorzuvan.** Njegovim odlaskom iz Blata, nakon petgodišnjeg rukovođenja glazbom, redali su se kao učitelji glazbe nastavnici muzičkog odgoja osmoljetke u Blatu, a u posljednje vrijeme dolazi prigodno učitelj glazbe iz Vele Luke. Zatim u glazbi djeluje 46 članova pod rukovodstvom **Ivana Kačića.**

Osim ove dvije glazbe — općinske i sokolske — koje su u Blatu djelovale s vidnim rezultatima, bile su formirane još dvije glazbe: Jadranske straže i Hrvatske seljačke stranke koje se nisu dugo održale. Ona HSS djelovala je duže, dok Jadranske straže nije nikada nastupala. Sokolska glazba djelovala je od 1936 — 1940, a učitelj joj je bio Ivan Marinović-Bršće. Zbog financijskih teškoća i koncentriranja snaga i postizavanja kvalitetnijeg rada te su se glazbe fuzionirale. Učitelja glazbe plaćala je općina, a glazbari su uživali stanovite beneficije, kao što su pravo na besplatnu sječu općinske šume i oslobađanje od kuluka (općinskih javnih radova koji su se obavljali besplatno). Kao jedan od najagilnijih predsjednika glazbe spominje se pok. dr Ante Franulović — Glumac, liječnik, a kao vodiči odnosno kapobande spominju se Vicko Padovan — Pave, Ivan Prižmić — Janko, Marin Žuvela — Panceta i Mile Oreb — Kare.

Uz glazbu značajnu ulogu odigralo je Glazbeno društvo kome su prvi počeci nikli za prve talijanske okupacije. Središnja ličnost ovog društva od njegovog osnutka do drugog svjetskog rata bio je mr. ph. Mojmir Radimiri koji je svojim zalaganjem pridonio uspjesima društva i njegovih sekcija. Međutim, Glazbeno društvo kao i KUD »Petar Milat« (osnovano 1951) predstavlja posebno poglavlje koje prelazi ovu temu.

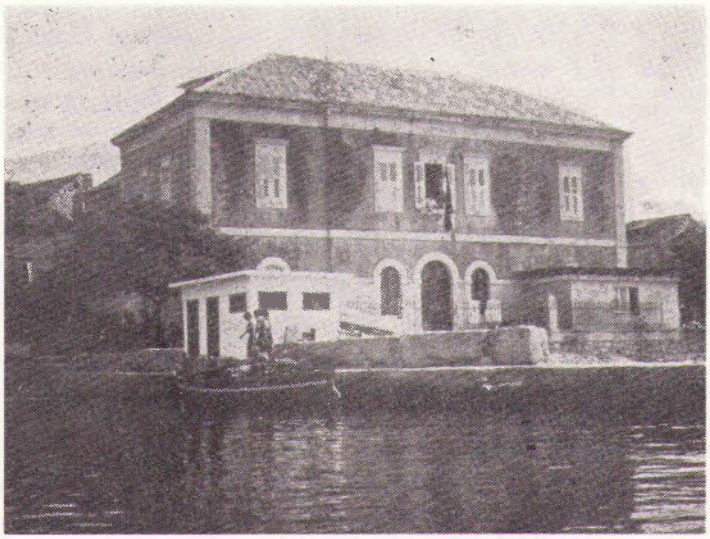
Glazba je mnogo pridonijela muzičkom odgoju starijih i mlađih mještana. Glazba je nastupila javno stotine puta te uveličala civilne i crkvene svečanosti, pogrebe i desetine koncerata. Svoj uspon glazba je postigla pod ravnanjem Šime Dešpalja, pa su koncerti na mjesnoj plokati izvedeni pod njegovim ravnanjem ostali u trajnoj uspomeni. Na koncertima su se izvodila djela naših i stranih kompozitora: Zajca, Lisinskog, Tijardovića, Papandopula, Verdija, Smetane, Glinke, Donizzetija, Hofmana i drugih.

Teško je vjerovati koliko je njegovanje glazbe, pjevanja i glume premostilo oprečna mišljenja i politička stanovišta, tako da na tome polju nije dolazilo ni do najmanjih trzavica i nesuglasnosti. U Blatu se umjetnički ukus bio toliko istančao ne samo kod inteligencije nego i kod prosječnih ljudi da su neprestano tražili sve bolje i bolje.

---

* Pošto je redakcija Zbornika bila već završena, stigao je zanimljiv prikaz Ante Bačića-Grlice o glazbenoj i kazališnoj djelatnosti u Blatu na Korčuli. Nije preostalo drugo nego objaviti taj prikaz u skraćenom obliku i to samo dio koji se odnosi na razvoj limene glazbe u Blatu. (ur.)

POMORSKI MUZEJ
JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI
PELJEŠKO ODJELJENJE
OREBIĆ

Pošto je Orebić sa susjednim zaselcima Kučištem i Vignjem poznat kao čuveni zavičaj pomoraca Dalmacije, to se već odavna osjećala potreba za osnivanjem Pomorskog muzeja koji će svojim eksponatima prikazati i prošlost ovog kraja. Orebić se nakon prvog svjetskog rata razvio u najpoznatije turističko mjesto na Pelješcu, a k tome i u gospodarsko središte okolice.

Orebić se nalazi na prikladnom položaju — na istočnom ulazu u Pelješki kanal nasuprot Korčuli, tradicionalnom brodograđevnom centru — na glavnom pomorskom putu što vodi duž istočne obale Jadrana, pa su njegovi stanovnici, a i okolnih zaselaka potaknuti razvitkom pomorstva Dubrovačke Republike, u čijem sklopu su bili od XIV stoljeća, vrlo rano postali dobri pomorci, tako da se pomorstvo spominje već u XVI stoljeću. U početku tog stoljeća Orebićani su imali manje brodove koji su najčešće plovili između Pelješca i Dubrovnika, ali ponekad i do suprotne talijanske obale, pa i do Rijeke i Mletaka. Kasnije, u toku istog stoljeća, javljaju se i veći brodovi. Za ponovnog uspona dubrovačkog pomorstva u velikoj i dugoj plovidbi od sredine XVIII stoljeća sudjeluju uz ostale Pelješčane i Orebićani i to velikim brodovima koji plove po Sredozemnom moru, ali dopiru čak i do Amerike.

Padom Dubrovačke republike pretrpjelo je i pelješko pomorstvo znatan udarac, ali u toku XIX stoljeća javlja se nekoliko većih brodovlasnika, među kojima se ističu članovi obitelji Mimbelli

iz Orebića i Pelješko pomorsko društvo, koje djeluje od 1865. do 1887. sa znatnim kapitalom, s mnogo brodova i od 1875. vlastitim brodogradilištem. Budući da se ni spomenuto društvo ni većina peljeških brodovlasnika nisu mogli na vrijeme preorijentirati na parobrodarstvo, pelješko pomorstvo doživjelo je pad. Otad Orebićani plove većinom kao pomorci na tuđim parobrodima. Slobodno se može reći da je pomorstvo u prošlosti pelješkog kraja predstavljalo njegov zlatni vijek,ali još nije izumrlo, jer se velik broj mladih opredjeljuje upravo na pomorstvo.

POMORSKI MUZEJ u Orebiću otvoren je 1. svibnja 1957. i bio je jedna od ustanova Općine Korčula, a od 1963. pripada Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti kao Pelješko odjeljenje Zavoda za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije JAZU u Dubrovniku.

Eksponati u muzeju dijelom su poklon pomorskih obitelji, a dijelom otkupljeni ili posuđeni. Idejnu, stručnu i umjetničku postavu izvršili su akademik dr Cvito Fisković, Josip Luetić, direktor Pomorskog muzeja JAZU u Dubrovniku, i Matko Župa, direktor Pomorskog muzeja u Orebiću.

Zgrada u kojoj je muzej sagrađena je u klasicističkom stilu godine 1845. a u njoj se nalazila pelješka općina.

U ulaznom prizemnom prostoru smješteno je sidro, antičke amfore izvađene u u Pelješkom kanalu, kruna bunara i zidni umivaonici preneseni iz neke renesansno-barokne kuće kao i rimske vaze i drugo posuđe.

U glavnoj dvorani na katu prikazan je razvoj poznatog PELJEŠKOG POMORSKOG DRUŠTVA, nazvanog još i ASSOCIAZIONE MARITTIMA DI SABIONCELLO« skraćeno A M S. U toku svog kratkog djelovanja — dvadeset i dvije godine — doživljelo je svoj najveći uspon, ali je pojavom parobroda i propašću jedrenjaka likvidirano U Orebiću je uz samu obalu nedaleko od muzeja bila podignuta i palača u kojoj je bila administracija ovog društva. Na njoj je postavljena spomen ploča. Arhivalije koje su u muzeju samo djelomično izložene predstavljaju dragocjenu dokumentaciju za povijest ovog kraja. Arhiv Pelješkog pomorskog društva, sređen posebno za svaki jedrenjak, nalazi se u pohrani kod Zavoda za historijska istraživanja pomorstva južne Dalmacije JAZU u Dubrovniku. Kada se ovo Društvo nalazilo na vrhuncu svog uspona, posjedovalo je 33 jedrenjaka, a društveni kapital iznosio je dva milijuna tri stotine hiljada zlatnih forinta. Zanimljivo je napomenuti da su jedrenjaci ovog Društva nosili starozavjetna biblijska imena: Adam, Eva, Kainan, Abel, Izak, Abraham i druga.

U velikoj dvorani upadaju u oči pored niza eksponata radovi poznatog dalmatinskog mariniste kapetana V. Ivankovića. Od 16 radova ističe se i detalj na slici jedrenja »ENOS«. Slikar je na vješt način iza samog jedra naslikao jedva vidljivu austrijsku zastavu, a na prvom jarbolu istaknuo hrvatsku trobojnicu s grbom trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Tu su izloženi i statut Pelješkog pomorskog društva te nekoliko suhih društvenih pečata i društvenih akcija, a na zidu je istaknuta društvena zastava s poznatom kraticom Društva A M S. U vitrinama je izloženo nekoliko tipova starih oktanata i sekstanata, brodski kompas, kurs korektor, kardanski barometar, barometar na krušku, razni tipovi durbina i drugi predmeti potrebni za brodsku navigaciju. Izloženo je i nekoliko tipova »bucela« (koloturnika).

Iz popisa akcionara Društva vidi se koliko je pojedini jedrenjak imao tona nosivosti. Posebno su poimenično istak-

nuti vlasnici društvenih akcija, predstavnici istaknutih obitelji iz čitave Dalmacije, susjednih zemalja i svijeta, što svjedoči povjerenje koje su one imale u aktivnost ovog Društva. Dok su najmanji »JAFET« i »SELA« imali po 320 tona, najveći »ISAK« imao je 1230 tona nosivosti.

Zanimljiv je barokni ukras s pramca jedrenjaka (tal. pulena, njem. Galeonsfigur) s likom rimskog vojnika sa šljemom na glavi (kopija originala koji se nalazi u posjedu pomorske obitelji Jakulića iz Orebića).

Iz nekoliko brodskih teretnica, brodskih dnevnika, blagajničkih knjiga, zdravstvenih listova, inventara brodova i društvene korespodencije dade se razabrati mnogo toga o plodnoj aktivnosti Društva i plovidbi peljeških jedrenjaka ne samo po Sredozemnom moru nego i Indijskom oceanu i Crnom moru.

U jednom okviru izloženo je dvadesetak fotografija starih pomorskih kapetana, »morskih vukova«, od kojih su neki bili ne samo zapovjednici na jedrenjacima Društva, nego i nekoliko privatnih brodova. Neki su dobili i odlikovanja i priznanja, npr. kap. Vicko Laus, kojeg je 1952. godine prilikom proslave pomorske trgovačke akademije (nautike) u Dubrovniku Predsjednik Republike Josip Broz Tito odlikovao ordenom zasluga za narod II reda kao najstarijeg kapetana duge plovidbe u Jugoslaviji i jednog od prvih đaka nautičke škole u Dubrovniku.

U ovalnom okviru izložen je lik kapetana Šimuna Štuka, koji je imao sedam sinova, a poznat je zbog svoje izjave 1875. g. austrijskom caru Franju Josipu:» Kada bih imao 77 sinova, svi bi oni trebali biti pomorski kapetani«. I doista može se slobodno reći da sve do nedavna u Orebiću nije bilo obitelji u kojoj većina muškaraca nije bila vezana s morem, bili su kapetani, mornari ili brodovlasnici.

Dio glavne dvorane na katu muzeja

Ovdje je slika poznate pomorske ličnosti Orebića, kapetana Joza Šunja (1825 — 1913), koji je zapovijedao na vlastitom barku »NIKOLA DESPOT«. Godine 1861. u oluji uz obalu sjeverno od otoka Newfoundlanda spasio je od smrti dvadeset i dva američka pomorca čiji je jedrenjak »HOMER« stradao. Za taj podvig tadašnji predsjednik SAD Abraham Lincoln poklonio mu je u znak priznanja zlatni sat sa zlatnim lancem uz posebnu posvetu. Po povratku u domovinu kapetan Šunj dobio je i orden viteza, što je vidljivo iz nekoliko njegovih posjetnica i pečata .S pravom jedna ulica u Orebiću nosi ime ovog pomorca u čijoj se kući još i danas čuvaju uspomene iz pomorske prošlosti. Kuću s perivojem poklonili su njegovi nasljednici Marija i Marko S. Vekarić Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti.

U ovoj dvorani izložena su i dva »maškula« (mužara) iz kojih se pucalo u počast porinuća jedrenjaka s brodogradilišta u Orebiću u kojemu su se brodovi uglavnom popravljali, ali su tri jedrenjaka bila u njemu i sagrađena, među njima posljednji »ZABULON«.

Kamenotisak slike iz g. 1866. predstavlja bitku pod Visom u kojoj su sudjelovali i pomorci nastanjeni u Orebiću. U muzeju su izloženi i sandučići pomorskih kapetana, koševi od pruća prevučeni impregniranim platnom, šest modela raznih jedrenjaka tipa bark, nava, škuner, šambek, a i jedan model indijske džunke. Izložene su i različite diplome pomorskih časnika, koji su svoje stručne ispite polagali u raznim mjestima Dalmacije, gdje su postojale pomorse škole, zatim geografske karte (jedna iz g. 1869. prikazuje dubine u Pelješkom kanalu prema mjerenjima koje je obavio poručnik Austro-ugarske mornarice Heinrich Konsczinsky). Tu je izložen i statut Društva zamjenite pomoći (štampan 1871. g.) koje je djelovalo u skopu AMS. Ta je ustanova bila slična današnjem socijalnom osiguranju ,a imala je svrhu da učlanjenim pomorcima i članovima njihovih obitelji pruži pomoć prilikom raznih oboljenja i nesreća.

Nadalje, tu je brodski dnevnik kapetana Vida Alesića u koji je ovaj kapetan unosio važnija zapažanja, brodska apoteka koja se upotrebljavala na jedrenjacima, a zatim korisno služila i na parobrodu »KARMEN«, pa predstavlja vrlo rijetki sačuvani primjerak u Dalmaciji, te vrijedni akvareli poznatog francuskog mariniste Antoine Rouxa koji prikazuje pelješke jedrenjake iz XIX stoljeća.

U slijedećoj, manjoj, dvorani izloženi su eksponati stari nekoliko stotina godina. Osim pet kopija zanimljivih votivnih slika koje prikazuju brodove u oluji ili u okršaju s gusarima od XVI do XVIII st., izloženi su stari tipovi brodskih pušaka, koje nam dozivaju u sjećanje vremena kada su pomorci na jedrenjacima morali biti naoružani da bi se mogli braniti od iznenadnih gusarskih napada. Na jednom bakrorezu je pregled pomorskih država Evrope i Afrike iz g. 1756. na kojem je ovo područje označeno zastavom Dubrovačke republike s natpisom »Libertas«. Zanimljiva je slika dubrovačke nave iz XVII stoljeća kao i akvarel orebićke nave »Margherita Mimbelli«, registrirane u ruskoj luci, kojom je zapovijedao kap. Ivan Krstelj, u času polaska s otoka Malte 1869. g. Tu je i brodska teretnica iz 1819. g. izdana za brigantin »RATANEO« (tobožnji naziv Pelješca) kojim je zapovijedao kap. Matko Sgiuppa (Župa). Pomorski atlas iz 1695. g. Nizozemca Nicole Jansa Voog-

Bark »Tare« (rad kap. Franasovića) na prigodnoj spomen marki povodom XX Dubrov. ljetnih igara (1969).

hta (poklon obitelji Vekarić Sugni-Šunj) predstavlja naročitu naučnu vrijednost kao i nekoliko francuskih portulana i geografskih karata. Uz to je izložena zbirka starog brodskog, ribarskog i brodogradilišnog alata te fotografije istaknutih brodograditelja kao i umjetnička slika u tehnici tempere dubrovačke koke XVI st.

Među arhivalijama najznačajnije je svakako vlastoručno pismo talijanskog kralja Vittoria Emanuela upućeno kapetanu Matu Krista Fiskoviću u znak zahvalnosti za prijevoz brodom »BUONA UNIONE« pri njegovu bijegu iz Livorna u Cagliari pred Napoleonom 1799. g. U znak priznanja dinast je kapetanu Fiskoviću poklonio zlatni sat, kutiju od zlata za cigarete i porculanski ser vis, koji se čuvaju u privatnoj zbirci dra Cvita Fiskovića i ostalih nasljednika ove obitelji.

U četvrtoj prostoriji izloženi su predmeti vezani uz NOR u vidu odjela Narodno-oslobodilačke borbe. Tu je i komodorska zastava što ju je dobio g. 1944. parobrod »PLAVNIK«, glavni brod konvoja koji je iz Amerike u Englesku pod komandom Saveznika vodio orebićki kapetan Ante Begović. On je za uspjeh postignut u povjerenom mu zadatku dobio priznanje i čast komodora od Američke mornarice i savezničkih snaga.

Na jednoj fotografiji vidi se konvoj od dvadeset i dva broda kao i dokumenat razmještaja brodova u vožnji koji se onda smatrao strogo povjerljivim aktom. Druga fotografija predstavlja pomorsku konferenciju održanu u Charlestonu 12. VI 1944. na kojoj su dana uputstva o kretanju konvoja.

U ovom odjelu muzeja izložene su fotografije palih boraca i zaslužnih osoba iz vremena NOB-e. Istaknuta je i fotografija Tone Dužević, majke četvorice partizana, zatim razna dokumentacija, trofejno oružje, jedro lađe liječnika prvoborca dra Branka Cvitanovića kojom se prevožahu partizani 1941. g. između Pelješca i Mljeta, niz odlikovanja prvoborca Dragomira Bilčića i operativne geografske karte. Na zidu je istaknut polumodel parobroda »DURMITOR« 1942. g. zarobljenog na zapadnoj obali Afrike od njemačkih ratnih brodova. Na nekoliko fotografija vidi se prizor kada se u luci Halifaxa u Kanadi skida stara i podiže na brod »VIS« nova jugoslavenska zastava s petokrakom zvijezdom. Tom prilikom na brodu su se nalazila i tri pomorca iz Orebića.

Izražajan je portret kapetana Ivana Krstelja koji je zapovijedao nizom peljeških jedrenjaka kao i portret kap. Luke Kovačevića iz Vignja iz XVIII stoljeća. Zanimljiv je poklopac sandučića kap. Marka Mrčevića sa slikom jedrenjaka »ZORA« oivičenog zastavama raznih država kojima je spomenuti pomorac u svojoj karijeri dolazio u dodir, poklopac škrinje iz XVIII st. nađene na Pelješcu, iz obitelji Šimunkovića, sa slikom u baroknom stilu. U sredini je slike zastava Dubrovačke republike uokvirena oružjem a naokolo ples seljaka i igre građana. Tu su modeli i polumodeli parobroda »KIMON« i »DUBROVNIK« te maketa broda »OREBIĆ« i svilena zastava koju je narod Orebića poklonio tom brodu. Umjetnički u maslinovu drvu je glava pomorca iz Orebića izrađena od kiparice Vojke Lukinović i također u drvu, jedrenjak »EBER«. Tu je i čuvena originalna lopata kojom je neki član obitelji Antičevića iz Potomja učestvovao na otkopavanju Sueskog kanala, te fotografija kap. Antuna Kovačevića, jednog od prvih naših pomoraca koji je svojim brodom »AIRONE« doplovio do Kine i bio odlikovan.

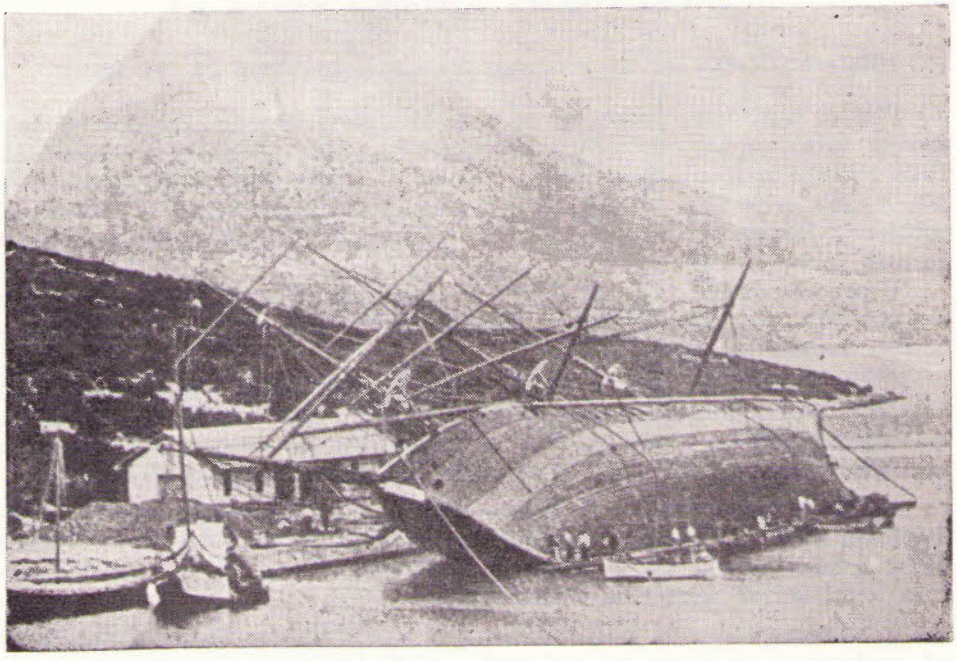
U dvorani orebićke čitaonice, osnovane g. 1885 i preuređene 1964. g. izložene su slike parobroda kojima su zapovijedali orebićki kapetani. Fotografija iz 1882. g. predstavlja članove mjesne čitaonice »HRVATSKE SLOGE« u eri buđenja narodnog preporoda na kojoj je A. Fisković razvio »Narodni list« kao znak nacionalnog usmjerenja Društva. U knjižnici čitaonice su izdanja JAZU i ostale knjige, a dvorana se nalazi u sklopu muzeja. Četiri supraporte su simboli trgovine i prosvjete s Merkurom i Apolom izrađene prema ex librisu Orebićanina književnika Iva Bizzarra iz početka XIX tsoljeća. Tamo je i bakreni lovor vijenac koji je postavila g. 1893. općina Orebić na Gundulićev spomenik u Dubrovniku.

U Orebiću su još dvije poznate privatne muzejske zbirke zatvorenog tipa i to u kući akademika dra Cvita Fiskovića i Matka N. Župe. Zbog umjetnina, starinskog pokućstva i folklornih predmeta karakterističnih za ovaj kraj, jer ujedno daju uvid u život pomorskih obitelji u Orebiću koje se nalaze i u ostalim starinskim kućama, ove su zbirke pod zaštitom države.

Godine 1966. uređena je iznad Orebića i zbirka u franjevačkom samostanu

s crkvom Gospina Uznesenja iz XV stoljeća. U njoj se ističu zavjetne slike mjesnih pomoraca, od kojih su neke objavljene na seriji maraka starih jedrenjaka sredinom g. 1969. U crkvi samostana ističu se reljefi Nikole Firentinca i Tomasa Fiamberti te slike mletačke škole koje su pomorci donijeli u XV - XVI stoljeću, a u župskoj crkvi sred Orebića su zavjetne slike jedrenjaka slikara Rouxa, Ivankovića i ostalih.

Matko N. Župa

Čišćenje korita broda (»kaninad«) u Luci kod grada Korčule u drugoj polovini XIX stoljeća

Ivo ONOFRI

Korčulansko - pelješka rivijera prirodni rezervat?

(Referat održan na III kongresu biologa u Ljubljani 25. VI 1969.)

Postoje historijski podaci da su otok Korčula i susjedni Pelješac od najstarijih vremena bili zanimljivo područje za strane putopisce i historičare. Tako Polibije u svojim Historijama, pričajući o sukobu rimske i ilirske flote 219, godine prije n. e. kraj Korčule, opisuje kako su se Rimljani, progoneći potučenog Dimitrija Hvarskog, iskrcali na otoku u velikim zaljevima punim borovih šuma.

U prvom stoljeću prije n. e. Strabo daje otoku Korčuli (Corcyra) pridjev melaina (crna) da bi je razlikovao od južne grčke Corcyre koja nije bila tako obrasla šumom kao sjeverna.

Felix Faber živo opisuje u XV. stoljeću Korčulanski kanal kao opasan kraj pun strmih litica iza kojih vrebaju mnoge opasnosti. Po svemu sudeći, korčulansko-pelješko područje bilo je zanimljivo za strane putopisce, a iz njihovih podataka zaključujemo da su to bili privlačni prirodni objekti.

Iz korčulanskog statuta iz godine 1265. u glavi 110 vidljivo je da se poduzimaju mjere za zaštitu prirodnih objekata. Listajući ostale spise i stara djela, ustanovljujemo da je problem zaštite prirode na ovom području postojao i još uvijek postoji do današnjeg dana.

Zahvaljujući raznim odredbama, otok Korčula ostao je do danas jedan od najšumovitijih otoka na jadranskoj obali. Poluotok Pelješac mnogo je stradao od namjerno podmetanih požara, koji se podmeću i u današnje vrijeme da bi omogućili stvaranje pašnjaka za stoku. Na žalost pale se dijelovi najljepših šuma crnog bora na našoj obali, koje nalazimo na visini između 700-800 m ispod vrha sv. Ilija (Zmijski vrh).

Naglim razvojem turističke privrede došli su u opasnost mnogi prirodni lokaliteti, te je potrebno da se uz naučno obrađenu dokumentaciju nađu zajednička rješenja koja će zaštititi prirodne objekte ovog područja na zadovoljstvo svih zainteresiranih faktora. Koliko će se u tom postići ovisi prvenstveno o zajedničkim dogovorima svih društveno-političkih faktora u komuni. Takvi sastanci su za sada pod znakom pitanja, a ako je do njih došlo manje — više deklarativnog karaktera.

Objekte prirode nećemo zaštititi ako samo deklarativno pristupimo problemu zaštite prirode. Rješenje problema će se postići ako pristupimo konkretnim mjerama. Koje su konkretne mjere najefikasnije to može reći naučni skup. Na temelju njegovih prijedloga potrebno je donijeti zaključke koji će se onda primjenjivati na terenu.

Uz opće napomene želim ovdje konkretizirati koje bi objekte prirode na području korčulansko-pelješke rivijere trebalo zaštititi i zbog kojih razloga.

TUMAČ ZNAKOVA:

- ALEPSKI BOR
- CRNI BOR
- ČEMPRES
- ČESVINA
- OŠTRIKA
- TULIPAN

OTOK KORČULA

NAJINTERESANTNIJI OBJEKTI PRIRODE NA PODRUČJU KORČULANSKO - PELJEŠKE RIVIJERE

Na prvom mjestu trebalo bi zakonskom odredbom zaštititi istočni dio otoka Korčule, i to njegovu sjevernu stranu koja je nasuprot poluotoku Pelješcu te zajedno s njim čini uski pelješki kanal. Ovaj krajolik potpuno udovoljava članu 15. Zakona o zaštiti prirode SR Hrvatske, koji glasi: »Da su opći prirodni rezervati ograničena područja koja se odlikuju osobitom izvorvornošću i koja su od osobitog naučnog i odgojno-obrazovnog značenja«.

Ovo područje obiluje zanimljivim prirodnim objektima velike naučno-botaničke vrijednosti. U neposrednoj blizini grada Korčule u prigradskom naselju **Pod sv. Antunom** nalazi se, uz stepenište brežuljka Glavica (visina 56 m), daleko poznata aleja starih čempresa piramidalne forme (Cupressus sempervirens var. piramidalis (Targ. — Tozz.) Nym.), a koji datiraju od 1708. godine, te ove godine navršavaju 291 godinu, a smatraju se najstarijim čempresima na jadranskom području. Aleji se poklanja vrlo malo pažnje. Neki su čempresi već uveli, a mladi se ne sade ili ako je nešto sađeno, onda je to nedovoljno.

Na **Donjem blatu,** kraškom polju, koje se prostire tik do podnožja spomenute Glavice uspijeva samonikla vrsta tulipana. Na temelju mojih istraživanja i ispitivanja herbarijskih vrsta tulipana domaćih i stranih terena, koje sam izvršio u Botaničkom institutu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, radi se o vrsti tulipana koja nosi naučno ime TULIPA BEOTICA Boiss. — Heldr., a prema piscima djela Flowers of Mediterranen/Oleg Paulin and Antony Hexley— izdanje Chatto and Vindus London 1965) ova je vrsta jedino poznata na području Delfia u Grčkoj. Ovdje mi je dužnost da se zahvalim profesoru dru Ljudevitu Ilijaniću, koji je bio susretljiv te mi omogućio uvid u porodicu tulipana, pohranjenu u herbariju spomenutog instituta.

Sjeverozapadni brežuljci smješteni u neposrednoj blizini Glavice sv. Antuna obiluju vrstom kockavice čije je naučno ime FRITILLARIA MESSANENSIS Raf., a javlja se na područjima južne Italije, Grčke, Španije, Maroka i Tunisa, a na području jadranske obale, koliko je meni poznato, nije zabilježena. Određena je na temelju slika iz citiranog djela i herbarijskog materijala Botaničkog instituta u Zagrebu.

U predjelu Klokoline iznad Gornjeg blata u blizini naselja **Javić** nalazi se golemo stablo česvine (Quercus ilex L.). Potrebno je registrirati dimenzije ovog golemog drveta. Deblo ima u prizemlju opseg od 2900 mm. Promjer debla na polovini visine iznosi 2350 mm, a u području grananja 3630 mm. Visina debla do grana iznosi 3250 mm. Približna površina koju pokriva krošnja iznosi oko 100 m^2. Iz ovih podataka zaključujemo da se radi o gorostasnoj česvini, možda jednoj od rijetkih primjeraka na Mediteranu. Poznat je primjerak česvine i ispred župne crkve na Mratinu u selu Žrnovu, ali je taj primjerak mnogo manji od prethodno opisanog.

U predjelu **Kočje,** posebnom rezervatu šumske vegetacije na otoku Korčuli, nalazi se tipična šumska zajednica Orno-Quercetum ilicis H-ić sa svim elementima koji toj zajednici pripadaju. U obrazovnom i naučnom pogledu može potpuno poslužiti kao tipičan primjer klimazonalne vegetacije najvišeg stadija na našoj jadranskoj obali. Kočje je smješteno u blizini sela Žrnova, a od grada Korčule udaljeno je oko 5 kilometara.

Aleja čempresa na Glavici kod grada Korčule

Od južne strane zaseoka **Postrana**, pa preko Prvog sela i njegovih obližnjih brežuljaka, a potom u smjeru sjever prema moru na predjelu Udovića luke razvijena je samonikla šuma čempresa o kojoj sam dao neke podatke u časopisu »Priroda« broj 9/1966. Ova se šuma čempresa mora u potpunosti zaštititi jer predstavlja potvrdu naučnoj tvrdnji da se na našoj obali i otocima čempres može samostalno ili bolje rečeno samoniklo rasprostraniti i na širim terenima.

Park **Hober** u predjelu Luke u gradu Korčuli predstavlja sastojinu alepskog bora (Pinus halepensis L.) na podlozi makije koja u naučnom pogledu pripada subasocijaciji Orno—Quercetum pinetosum halepensis H-ić. Devastacija prirodnog ambijenta Luke koja je započela još prije II svjetskog rata može poslužiti kao primjer koliko je nedovoljna briga čitave zajednice, nastavljena i poslije rata, oduzela razvoju turizma. Na tim su terenima izgrađene, neplanski mnoge privatne kuće, a time je čitav priobalni pojas osakaćen i nepristupačan domaćim i stranim turistima. Blagodati koje bi ovaj teren mogao pružiti zajednici koristi samo nekolko privatnika, i to u vrlo maloj mjeri s obzirom na mogućnosti koje ovaj ambijent može pružiti.

Svi otočići korčulanskog arhipelaga također moraju biti zaštićeni jer čine jedinstvenu cjelinu s korčulanskom i pelješkom obalom. Na njima se u posljednje vrijeme vrše i arheološka istraživanja. Naročitu brigu treba voditi o otočiću **Badiji.** Na njem je, zbog slabije pristupačnosti, vegetacija u progresiji i na više mjesta je postigla svoj klimaks koji se očituje u tipičnom postojanju šume crnike kao odraz klimatoloških i ostalih ekoloških faktora. Na otočiću Badiji postoji i razvijeni primjerak grčke planike (Arbutus andrachne L.) poznate u narodu pod nazivom »goli čovik«, zbog vrlo fine ružičaste kore. Ove planike ima samonikle i u vegetaciji otoka Korčule.

U arhitektonsko-hortikulturni objekt spada **Park obitelji Foretić u Korčuli.** Ovom vrtu treba posvetiti posebnu pažnju, jer je sada jako zapušten, a vrijednost mu je u tome što pripada tipičnom vrtu barokne arhitekture koja je u Dalmaciji poznata u XVII stoljeću.

U zadnje vrijeme ustanovljeno je da se u blizini sela **Pupnata** na nadmorskoj visini između 450 — 550 metara nalaze autohtone sastojine crnog bora (Pinus nigra ssp, a. var. dalmatica Visiani). Crni bor zastupljen je na tri lokaliteta, a ti nalazi za nauku predstavljaju novost jer do sada ovaj bor u vegetaciji nije zabilježen u tipičnim sastojinama otoka Korčule.

Otočić **Ošjak** u zaljevu Vela Luka također predstavlja zanimljiv objekt, a primjer je kako se naporom zajednice može u kratkom vremenu ozeleniti ili bolje reći pošumiti neko područje, a zatim koristiti u turističkoj privredi mjesta.

U selu **Čari** zaštićeno je staro stablo čempresa čija se starost procjenjuje na nekoliko stotina godina.

Na **pelješkoj** strani moramo spomenuti vrlo lijepu šumu alepskog bora i piramidalnog čempresa na makijskoj podlozi hrasta oštrike (Ornococcifferetum-pinetosum et cupressosum sempervirens) u predjelu **Pod Gospu.** Na području ove šume već su izgrađeni hoteli koji se posve ne uklapaju u prirodni ambijent ovog kraja, pa bi ubuduće trebalo o lokaciji za izgradnju turističkih objekata voditi više računa te ne dozvoliti bilo koju i bilo kakvu

Pogled na Badiju (u prvom planu), Planjak (lijevo), Kapicu (desno), Kamenjak i Vrnik (u pozadini)

Aleja čempresa u predjelu Pod Gospu na pelješkoj strani

izgradnju bez prethodnog konzultiranja sa stručnim institucijama za zaštitu prirodnih objekata.

Uz put koji vodi od naselja **Orebić** prema vrhu Pelješca razvijena je na površini od nekoliko četvornih kilometara šuma hrasta oštrike (Orno-coccifere-retum H-ić.), koja predstavlja tipičnu zajednicu ovog hrasta na području jadranske obale.

Vrtovi kapetanskih kuća u Orebiću, Kučištu i Vignju predstavljaju male botaničke vrtove raznog mediteranskog i tropskog bilja. Uvjeti pod kojima je vršena njihova aklimatizacija mogu poslužiti i u naučne svrhe radi uzgoja egzota na jadranskoj obali.

Ispod sv. Ilije na planinskim udolinama razvijene su prekrasne šume crnog dalmatinskog bora (Pinetum dalmatica). Zadnji je čas da se nešto učini kako bi se ove zaista lijepe i rijetke šume zaštitile od neodgovornih potpaljivača i drugih negativnih faktora.

Uz samostan franjevaca »Gospa«, na nadmorskoj visini od 150 metara, kao i u zaseoku **Karmen** nalaze se skupine starih čempresa i borova. One uz spomenutu aleju starih čempresa na otoku Korčuli spadaju u najstarije čemprese ovog terena. Vidikovci u zaseoku Karmen i kraj »Gospe« dominiraju u pelješkom kanalu i visinom i pogledom sa njih, pa je i s tog razloga potrebno zaštititi njihov sadašnji izgled.

Osim spomenutih, postoje još vrlo lijepe borove šume uz obalu pelješkog poluotoka, npr. borova šuma u blizini naselja **Viganj,** te borova šuma u blizini Orebića, poznata pod nazivom **Borje.** Borove šume su razvijene i na otoku Korčuli, na njenom poluotoku Ražnjiću i Bilom ratu kraj sela Lumbarde, a naročito estetski djeluju borove šume u **Pupnatskoj** luci. Borove šume krase gotovo sve uvale otoka Korčule, a veliki kompleksi nalaze se na jugozapadnom području **Vele Luke.**

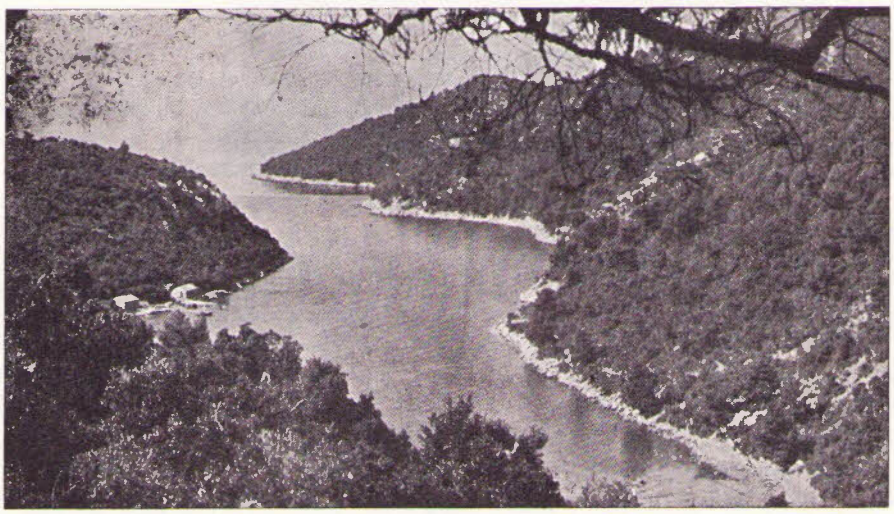
Potrebno je napomenuti da vegetacija utječe na produktivnost mora (Buljan 1964), a budući da su otok Korčula i priobalni dio poluotoka Pelješca bogati vegetacijom, to se stanje odražava na produktivitet mora koji je u ovom kanalu zadovoljavajući i pogodan za razvoj sportskog ribolova.

Ovi nabacani podaci dovoljni su da uočimo kako se na terenu otoka Korčule nalazi nekoliko prvorazrednih objekata prirode od kojih su neki zaštićeni Zakonom o zaštiti prirode (na području općine Korčula zaštićeno je do sada 11 objekata prirode). Međutim to je nedovoljno ako se ne pristupi zaštiti čitavog spomenutog terena, jer pojedini objekti prirode funkcionalno uklopljeni u prirodnu cjelinu predstavljaju vrijednost koja im pripada po citiranom zakonskom propisu.

NAPOMENA: Uistinu je žalosna za sve Korčulane konstatacija III kongresa biologa Jugoslavije da je Općinska skupština Korčule dozvolila na svom terenu sječu veće količine borova da bi ih prodala za proizvodnju celuloze, a pošto je potražitelju bio prijevoz skup, sasječeni borovi trunu do dana današnjega. Slava im! Vjerujemo da se ubuduće takvi ili slični postupci neće više ponoviti.

UPOTREBLJENA LITERATURA

Bodulić, M. Korčula Dubrovnik 1922:
Buljan, M., Ocjena produktivnosti Jadrana dobivena na temelju njegovih hidrografskih svojstava. Acta Adriatica Vol. XI, No 4. Split, 1964.
Fiori, A., Nuova Flora Analitica d'Italia. Vol. I, strana 619, Firenze, 1923-1925.
Giivoje. M., Otok Korčula. Zagreb, 1968.
Gušić, B.,: Čovjek i Kras. Krš Jugoslavije, JAZU, Zagreb, 1957.
Horvatić, S.: Tipološko raščlanjenje primorske vegetacije garига i borovih šuma Acta bot. Croat. 17, Zagreb, 1958.
Onofri, I.: Korčulanski drvored čempresa. Priroda 1963. broj 4.
Onofri I.: Kočje-specijalni rezervat vegetacije na otoku Korčuli. Priroda 1964. broj 6.
Onofri, I.: Korčulansko-pelješka rivijera. Priroda 1966: broj 6-7.,
Onofri. I.,Prirodno pošumljavanje čempresom. Priroda 9/1966:
Onofri, I., Samonikla vrsta tulipana. Priroda 7/1967.
Onofri, I., Vegetacija poluotoka Pelješca. Priroda 9/1967.
Paulin. O.: Flower of Mediterran. Chato and Vindous, London, 1965.
Zakon o zaštiti prirode. Narodne novine broj 34 Zagreb, 1965.

Urala Istruga kod Brne

Marinko GJIVOJE

Da li je čagalj k nama importiran ili je autohton?

U rubrici »Opažanja u prirodi« opisao je u **Prirodi** br. 1/1966 dugogodišnji suradnik časopisa M. Dubac na zanimljiv način životinjski svijet poluotoka Pelješca. Pored ostalog, dotakao se i zoološkog rariteta ovog kraja — čaglja. O čaglju — najvećoj zvijeri Dalmacije — mnogo se kod nas pisalo[1]) tako da bi se mogla napisati čitava monografija.

Ne bi želio ovdje ponavljati ono što su drugi prije mene pisali. Ograničit ću se samo na u naslovu postavljeno pitanje i kritički se osvrnuti na tvrdnje koje kažu da je čagalj k nama importiran. Neke su životinjske vrste u naše krajeve doista importirane, i to sa stanovitom namjenom[2]).

Zanimljiva je predaja o čaglju, ali ona ne mora biti istinita. Na Korčulu su — piše Dubac — prenijeli (g. 1644) čaglja nepoznati ljudi skloni zlu ili oni koji u svojoj površnosti ne razmišljahu o zlim posljedicama koje će nastati, a Korčulani su čaglja izbacili na Pelješac iz čistog susjedskog inata. Međutim, oni koji ne vjeruju u korčulansku zlobu govore da je čagalj preplivao na Pelješac preko uskog morskog kanala između otoka i poluotoka.

No čujmo i druga mišljenja o provenijenciji čaglja na Korčuli. Poznati engleski historičar T. G. Jackson[3]) iznosi da je (u 16. stoljeću) ovu nepoželjnu zvijer prenio na otok susjedni neprijatelj. Nepoznati brod — kaže on — iskrcao je jedne noći na otok par čagalja, koji su se tamo razmnožili u tolikoj mjeri da su stanovnici bili primorani da se hajkama obrane od tog štetočinje. Isti autor — koristeći se pričom koju je zabilježio u neobjavljenom djelu lokalni historičar XIX stoljeća Petar Dimitri — spominje hajku 1576. godine (dakle 68 godina prije godine koju spominje Dubac kao tobožnju godinu importa čaglja!). O tomu će kasnije biti riječi.

Kao i oko nekih drugih životinja, narod je i oko čaglja ispleo cijeli niz priča. U tim vremenima kada prirodne nauke nisu bile još tako razvijene da se moglo tražiti naučno objašnjenje nekih pojava, te neobjašnjene znanstvene probleme radije su objašnjavali pričama. U ponekoj od tih priča nađe se koje zrno istine, ali ima i pretjeravanja i neistine.

Prema predaji koju donosi Dimitri »vuk i vučica« (čaglji) bili su doneseni na Korčulu od Lastovčana iz osvete. Također je zabilježena predaja da su čaglji doneseni iz Nakovnja na Pelješcu. Petar Giunio[4]) piše da su ga sigurno u Korčulu prenijeli s otoka Ketalonije ili Itake, nadalje tvrdi da nije oduvijek

---

1) Od vremena do vremena u »Prirodi«; Vid Vuletić – Vukasović: Čagalj na otoku Korčuli. Bilješke iz povijesti i pučke predaje. Iz talijanskog preveo R. Slade Šilović. Dubrovnik 1908; Savez lovačkih društava Hrvatske izdao je 1952. brošuru Iva Jeričevića »Čagalj«.

2) Tako je g. 1909. importirana na Mljet a odatle na Pelješac i na Korčulu iz Indije sa svrhom da tamani zmije otrovnice indijska zvjerka mungos (**Mungo mungo**), koja je potom prenesena i drugdje.

3) »Dalmatia the Ournare and Istria« (Oxford 1887) gl. XVIII posvećena gradu i otoku Korčuli.

4) U članku »Pričania o korčulanskim čaglijima« (Jutarnji list, 23. III 1940.).

živio u ovim krajevima, nego je prenijet, valjda iz zlobe, od Dubrovčana na otok Korčulu, odakle se onda proširio i po susjednom Pelješcu.

Čagalj

Zabilježio sam i ovu priču o čaglju koju sam nekoć čuo u Korčuli: čaglja je dopremio iz Afrike neki pelješki kapetan i iskrcao ga na Pelješcu, gdje se razmnožio i kao dobar plivač preplivao na neke naše otoke. Ako bih dao maštu slobodu, mogao bih i sam izmisliti nekoliko više-manje uvjerljivih sličnih priča, ali radije nastojmo potražiti objektivnu naučnu istinu.

Prva hajka na čaglje na Korčuli zabilježena je 1491. godine, ali bez ikakvog rezultata. Tada se mislilo da se radi o vukovima (lupi), a tek poslije 1600. godine bili su ove zvijeri nazvane svojim pravim imenom. I druga hajka većeg razmjera početkom 1576. godine, koja se bila protegnula po cijelom otoku i trajala punih 30 dana, svršila je također bez rezultata, pa je tek treća hajka, izvršena odmah poslije druge, sredinom iste godine (trajala je 18 dana) prva donijela neki uspjeh: pronađeno je 7 čaglića, a kasnije su ubijeni i njihovi roditelji. Tada je stanovništvu Korčule proglašeno da su čaglji na otoku potpuno uništeni, jer se računalo da je pogibijom ove obitelji izbrisan konačno svaki trag čaglja[5]). No razne hajke su se i dalje redale s više ili manje uspjeha, ali čagalj se do danas nije iskorijenio.

Međutim, treba znati da čagalj dolazi i drugdje, naročito po sjevernoj i južnoj Dalmaciji. Tako na Šipanu, sporadično na ušću Neretve i sve do Dubrovnika, te opet oko Boke Kotorske. Čaglja je bilo i na otocima Hvaru i Mljetu. Iako more priječi mnogim životinjama prilaz k otocima, čaglju kao

5) U spomen ovog događaja na lokalitetu Privala uklesan je u stijeni natpis: »Ovdje leži vuk i vučica – 1576.« S obzirom da na otoku Korčuli nije vukova nikada bilo, više je nego sigurno da se radilo o čaglju. Ovaj spomenik pronađen je koncem 1790. godine. Ovdje napominjem i to da stari grb općine Blato na Korčuli ima u sredini lik čaglja.

dobrom plivaču preplivati naše uzane kanale nije teško. Zapaženi su u sjevernoj Dalmaciji, tako kod Nina (gdje ga seljaci zovu »krivež« jer se krivi), Zatona, Petrčana, a i na otoku Premudi. Čagalj je primijećen i na kopnenom dijelu naše zemlje. Rasprostranio se i u Hercegovini (Orahov Dol, Ljubinje). G. 1890. bio je ubijen primjerak čak u Rumi (čuva se u Narodnom muzeju u Zagrebu), 1897. u šumi kod Valpova (čuva se u Prirodoslovnom muzeju u Beču), a 1902. u okolici Županje (čuva se u Šumarskom muzeju u Zagrebu). Savo Brelih objavio je u reviji »Biološki vestnik« 1. V/1955. članak o čaglju u Sloveniji (okolica Vrhnike i selo Smast u okolici Kobaride). Zna se da je nekada čagalj dopirao sve do Mađarske i Austrije (jedan primjerak ubijen je u okolici Neusiedlersee). Ti podaci malo pomalo vezuju raskidani areal ove vrste.

Čagljeva ima nekoliko vrsta (8). **Pravi čagalj** (Canis /Thos/aureus), nastava velika područja (vidi sliku) počevši od Indije preko cijele Prednje Azije (sjeverno do Kavkaza) i jugoistočne Evrope (stepe na jugu SSSR, Balkanski poluotok, Grčka, neki predjeli Dalmacije); neke vrste žive u Africi (Th. Cepaster, Th. Algirensis, Th. holubi, Lupubella mesomelas i dr.), no te nas ovdje manje zanimaju.

Nas zanima najviše naš čagalj, tj. pravi čagalj. Rasprostranjen na golemoj površini, on pokazuje neke tipične odlike. Po svom obliku sliči na vuka i lisicu; u visinu naraste do 50, u duljinu do 120 cm. Po hrptu ima sivkasto-žutu dlaku, a po trbuhu svijetlo-sivu, koja na krajevima svršava u crnkasto-smeđu. Po nogama i na glavi izrazito je blijedo-crvene boje. Formula zubala glasi $\frac{3142}{3143}$, tj. ima u svakoj polovici čeljusti po 3 sjekutića, 1 očnjak, 4 premolara i 2 ili 3 molara, ukupno 42 zuba.

Ovdje bih želio skrenuti pažnju na manje poznat članak o rasprostranjenosti čaglja, što ga je u esperantskoj znanstvenoj reviji »Scienca Revuo« Vol. 12 br. 3-4/1962 napisao Franjo Nikolić. Jugoslavenski čagalj — kaže Nikolić — s grčkim pripada tzv. turskoj formi, imajući istu formulu zubala, samo su mu molari širi, ispupčenje na zubima jače istaknuto, a očnjaci nešto slabiji, vjerojatno kao rezultat intenzivnije ishrane biljnom hranom. Na repu mu se ističe crna mrlja, a težina životinje je veća od tipične forme (15-20 kg u odrasle zvijeri).

S. Brusina, opisujući slavonskog čaglja (1892), razlikuje posebnu formu ove vrste, dajući joj ime **Canis aureus balcanicus** za razliku od dalmatinskog čaglja — **Canis aureus dalmaticus.** Međutim već 1906. A. Pichler, analizirajući rasprostranjenost čaglja u Dalmaciji i uspoređujući primjerke iz oba kraja, poništava ovu razliku.

Današnja rasprostranjenost čaglja u jugoslavenskim krajevima je zagonetna — kaže Nikolić, te zatim nastavlja: Postoje fosilni i subfosilni nalazi u našim krajevima: najmlađi slojevi ne sadrže ostatke čaglja, a zatim se ponovo javlja na dalmatinskoj obali i otocima. Na pitanje da li je čagalj prirodno rasprostranjen ili ga je čovjek uvezao u naše krajeve Nikolić tvrdi da nam povezivanje areala čaglja na dalmatinskoj obali dozvoljava da prihvatimo prvu mogućnost, ali ni druga mogućnost nije neprihvatljiva.

Nadovezujući se na izlaganje Nikolića, moramo konstatirati da već i sam letimičan pogled na priloženu sliku na kojoj je prikazana rasprostranjenost

pravog čaglja u svijetu uopće ostavlja utisak da je **naša zemlja prirodna završna zapadna karika u neprekinutom dugom lancu rasprostranjenosti** ove egzotične životinjske vrste kao što mu je Malajski poluotok jugoistočna granica i završna karika.

Svaka od priča koje smo prije naveli ima prigovora. Zar nam se ne čini čudnovatim da su nam se sačuvale godine kada su pojedine hajke na čaglje

Slika rasprostranjenosti pravog čaglja u svijetu uopće iz koje se vidi da je Jugoslavija prirodna završna zapadna granica

održane, a nije nam se sačuvala godina kada je tobožnji nepoznati čovjek prenio čaglja u naše krajeve!? Po jednoj verziji čagalj je prenesen k nama iz Afrike. Međutim tamo nalazimo nekoliko vrsti čagalja, ali ne pravog čaglja, kakvog nalazimo upravo kod nas. Očito je da su se Korčulani i Pelješčani poslužili i čagljom da bi iskazali međusobne »dobrosusjedske« odnose u prošlosti.

Završavam mišljenjem da će daljnja studiozna istraživanja u ovom pravcu donijeti nove dokaze u prilog tvrdnje da čagalj k nama nije importiran od strane čovjeka, nego autohton, kao i u ostalim našim krajevima.

Jerko SLADOVIĆ pok. Mate

Kako se gradi barka

Još do II svjetskog rata postojala su u gradu Korčuli brodogradilišta na Plokati i u Borku. Barke su se gradile u drvenim **barakama** i malim **tezama.** Nije bilo rijetko, da je neki **meštar** gradio barke i u **magazinu.** Veći brodovi gradili su se na otvorenom prostoru.

S obzirom da ima više vrsti baraka, koje na kraju i opisujemo, moramo odmah u početku napomenuti da je u našem opisu dat prikaz izrade tipa ribarice, a ukoliko se prelazi i na opis drugog tipa barke, to je posebno u zagradama navedeno.

Prije nego se pređe na izradu barke treba nabaviti određeno drvo koje za pojedine dijelove barke najbolje odgovara, a to je **česvina** za **kolumbu** (kobilicu) i **ašte** (prednja i stražnja **statva). Korbe** (rebra) iz murve, bora ili brista; **kontraašte** i **pašme** iz murve ili hrastovine; **krivoleč** (komadi za rebra) iz murve, bora ili brista; **madiri** (oplata) iz korčulanske borovine, a to zato, jer korčulanska borovina ima specijalne godove koji omogućuju lako paljenje (krivljenje na vatri); **banci** iz jasena, a vesla iz bukovine ili jasena.

Za batale treba paziti da budu osječeni **u stađun,** a to znači kad drvo nije u soku tj. kad ne vegetira, jer ako je drvo u soku otpada mu kora, pa takove batale zovu »dominikanci«. Drvo se čuvalo u moru pred barakom, a **stađonavalo** (sušilo) u otvorenom potkrovlju barake.

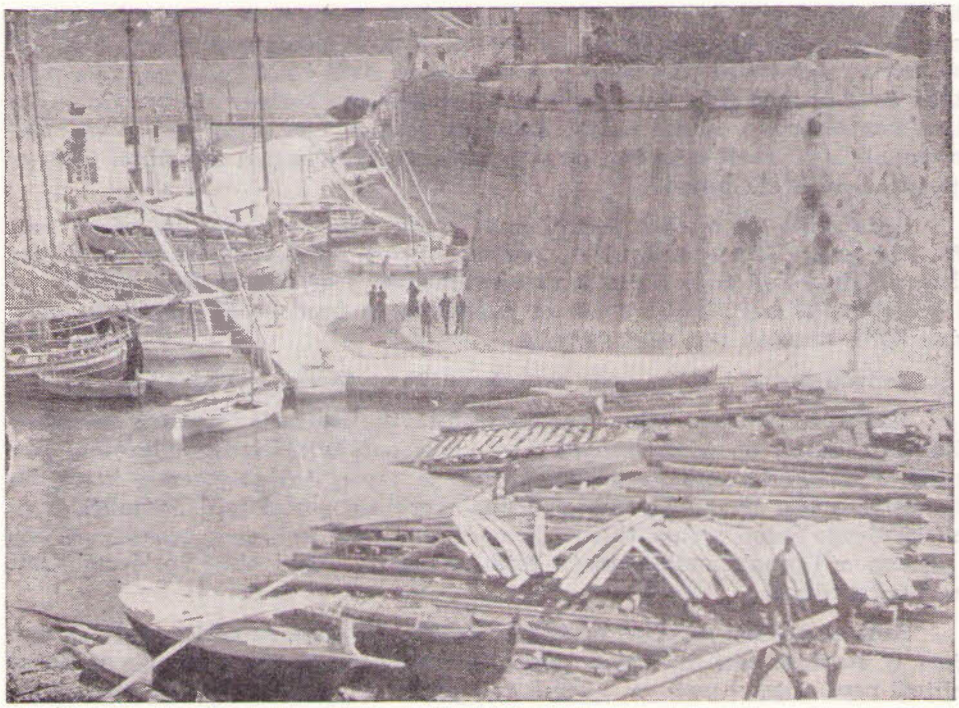
Drvo treba najprije prirediti za gradnju tj. rašegati. Kad se drvo rašega stavi ga se sušit'. Batali se dižu na veli **kavalet** pa zatim podignu na **žbulte** ili **forkete** koje se veže **kadenom** (lancem) i stisne drvenim klinima da se ne miče. Budući da je batal položen oko 2 metra iznad tla, pila se s velom pilom. Gornji **šegadur** stoji na batalu, a donji se nalazi na tlu ispod batala. (Poznati su zadnji korčulanski šegaduri Visko Kraj (gornji), barba Mate Fazinić — Pistun (donji), Franko Klisura Car i Ante Sansović, sada svi pokojni). Manji komadi drva pilaju se u **morsi** i **rasohi.** Osim velike postoji i manja pila — **biobok,** i mali **šegac.** Za obradu ispilanog drva služi **ašeta, ašun** i **sikira.**

Prije pilanja batal se izžica žicom od preje (vune) koja je elastična, umočenom u **bul** tj. crveni prah. Obično se šega s disparnim brojem žica (5, 7) da se dobije parni broj madira i drva za korbe (otpadak od madira zove se **skorač).**

Madiri se stavljaju sušit' i to sa **semon** prema suncu, tako da se madiri prilikom sušenja malo saviju **(skongulaju).** Ali to nije dovoljno, pa je skrojene i oblanjane madire potrebno jače savit, da bi poprimili željeni oblik. Stoga su **meštri** madire palili na vatri. Vatra se održava pomoću **palila** tj. otpadaka pri tesanju, pilanju i blanjanju drva. Madire se za to vrijeme stalno moči vodom iz **bujola** pomoću krpe ili **stupe** koje se nataknu na komad drva **(radaca).** Madiri se krive u dva smjera pomoću **čenkina.** Gdje nije velika oblina madir se nakrivi samo s jedne strane **(soversat** i **roversat),** a gdje **madir** pokriva **najveće**

---

* Kod sastavljanja i nadopunjavana ovog opisa pomogli su nam Miće Depolo, Vicko Vilović pk. Marina rečeni Čičak, Bartul Sessa, Visko Mare, Mato Kalođera i Juro Sessa pk. Vicka (Korčula), Vinko Ivančević (Dubrovnik) i inž. Tonko Sladović (Zagreb). Svima spomenutima izražavamo našu zahvalnost na trudu koji su uložili.

Pogled na dio starog korčulanskog brodogradilišta (konac **XIX** *st.), U prvom planu bajbot i trajta (lijevo), kavalet s šegadurima (desno); rašegani madiri se suše. U pozadini nekoliko peljeških guceva na jedra i trabakule*

obline barke treba ga nakrivit' **(kongulat)** u dva smjera, s dva **čenkina.** Zatim se pripreme **late** (rebra za krov), **škaf** od prove i krme, i najzad zadnji komad prema sredini — **katina.**

Kad smo priredili drvo, postavlja se **kantir** tj. greda na koju se nasloni kobilica, spojena sa **laštama** prove i krme tj. **inćavana.** Pošto se postavi, pričvrsti se **paletinama.** Ašte se stavu u **pjunbin** tj. u centar. Da bi stale in pjombo stave se na provu i krmu dva **traversa** ili **punta.**

Odnos duljine i širine broda je ovakav: širina barke treba iznositi trećinu duljine. Za svaki metar duljine barke uzima se debljina kolumbe 1 cm.

Zatim treba napraviti **bušku,** a to je krug u kojem se razdijeli koliko se hoće rebara. Ako se hoće 10 rebara, valja bušku razdijelit na 5-6 dijelova. Buška se pravi prema duljini barke. Ako je barka od 4 metra, može biti u 8, u 10 dijelova razdijeljena buška, a ako je od 8-10 m, može biti 20, a ribaricama se dijeli u 25 dijelova

Kolumbu se podijeli obično na 20 cm, prema veličini barke, za postavljanje koraba (rebara), a iza toga slijedi **imboškadura** prove i krme (»barka se imboška«). Gornji komadi rebara su **buškamenti** i **capuli,** a donji **kalate** i **luko-**

či. Kad smo stavili na provu i krmu buškamente treba **potegnut tiradu** tj. gornju liniju barke štrikom iznutra i izvana. Kad je potegnuta tirada, zabilježi se širina na glavama od rebara i onda se stavi **staža** i **marka** se po onim puntima tirade **centa.** Kad smo stavili centu **podbačamo korban** iznutra, zatim dolazu kontracenta i kontramadiri. Zatim se splanja i to najviše s krivom planjom, onda se uzme **raščadur,** pa se to sve ostruže s **karton žmariljon** (glaspapirom) i na kraju **pitura.**

Sada se ide od sredine prema provi i krmi tako da po duljini barke dođe 8 — 12 rebara. To je **mezarija** tj. sredina. Zadnji račvasti dio rađen iz jednog komada drva koji dođe u provu zove se **izbodak.** Vlasnici bokeških baraka kao i peljeških (Duba) zahtijevali su od korčulanskih brodograditelja da taj izbodak bude ugrađen pod svaku cijenu.

Između korbe i korbe onaj razmak od 20 — 25 cm je **kanap.**

Kad smo postavili rebra, trebamo postaviti **kantinele,** zapravo ravnalice. Zatim se kostur opaše **maestrama** i to prema **peškaji** tj. vodenoj liniji. U gornjem dijelu korbe se stavi **rasporak,** koji je ravan dok je maestra kriva. Da bi ostalo sve u livelu, na svakoj drugoj korbi se postavljaju **puntalići,** a na svako drugo rebro **pizuni** tj. dva komada drva iste duljine s **brokom** na dnu i konopom i pjunbinom s pomoću kojih se sve stavi u pjonbin i pričvrsti **dreto** sa puntalićima.

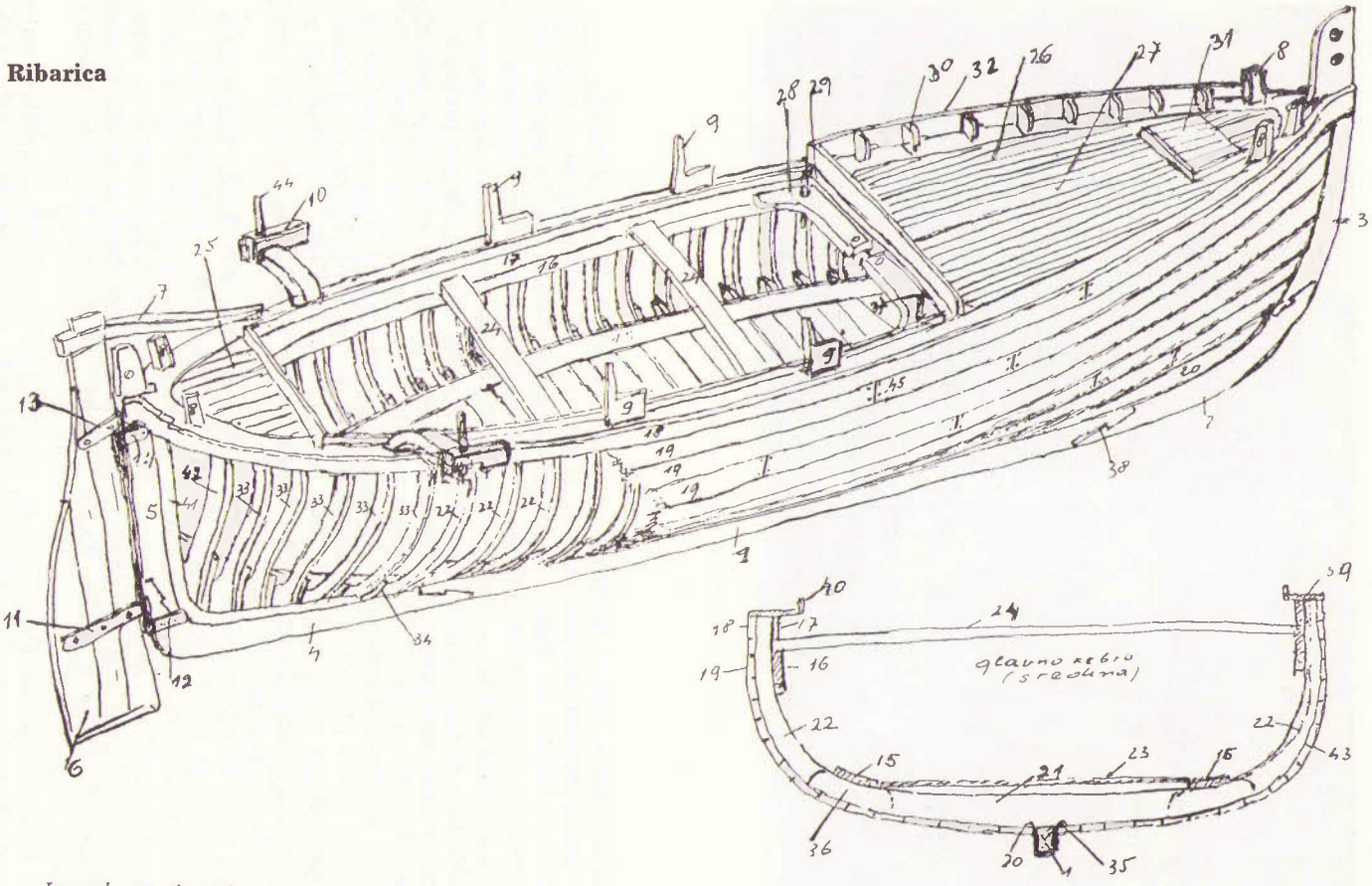
Sada se počinje stavljati **madire** tj. oplatu. Najprije se barka **opaše sa centom** tj. stavi se prvi dio oplate gore. Na ribaricama cente imaju glave. Zatim slijedi prvi, drugi i treći, pa i četvrti **fil,** do petog najviše. Onda se nastavi zatvarati odizdala i prvi donji red pri kolumbi je **picûn,** onda dođe povišepicun, pa kad se stavi picun i povišepicun dođu **bragete** od prove i krme tj. zadnji komadi koji vežu i zatvaraju barku. Iznutra dođe sučelice cente **kontramadir,** a ispod njega **kontracenta,** na koju dođe **banak** (bude ih 2-3) i **sidite** na krmi.

Zatim se razdili dokle će doći **škaf** od prove i krme, stavu se prema duljini barke prva greda — **katina,** a prema provi ili prema krmi **late,** a onda dođe na red onaj komad u samu provu — **zõja,** koja za male barke ima rupu za vezati konop, a za velike nema. Kad smo stavili late, zoju i banke stave se **rasme.** Od prove do katine one se zovu **kuvertele,** a prolaz sa strane put krme **koridûr,** a ako ima barka škaf na krmi, od katine do **pica** krme je kuvertela, a sredine su koriduri.

LEGENDA za sliku na 151. strani:

1 - kolumba, 2 - karoc od prove, 3 - ašta od prove, 4 - karoc od krme, 5 -- ašta od krme, 6 timun, 7 - argola, 8 - mankul, 9 - palac, 10 - soba, 11 - donja femina, 12 - maškul, 13 - maškulin, 14 - gornja femina, 15 - viržina, 16 - kontracenta, 17 - kontramadir, 18 - centa, 19 - madiri, 20 - picun, 21 - lukoč, 22 - capul, 23 - pajoli, 24 - banak, 25 - pulma, 26 - škaf od prove, 27 - kusija, 28- braculi, 29 - katina od prove, 30 - nastavci, 31 - purtela, 32 - partigeta, 33 - imboškadura, 34 - kalate, 35 - brunali, 36 - kompenas, 37- karija, 38 - ključ, 39 - kuvertela, 40 - sajarić 41 - kontraašta od krme 42 - zoja, 43 - kimenti, 44 - škaram, 45 - brokve

Ribarica

Legenda na str. 150

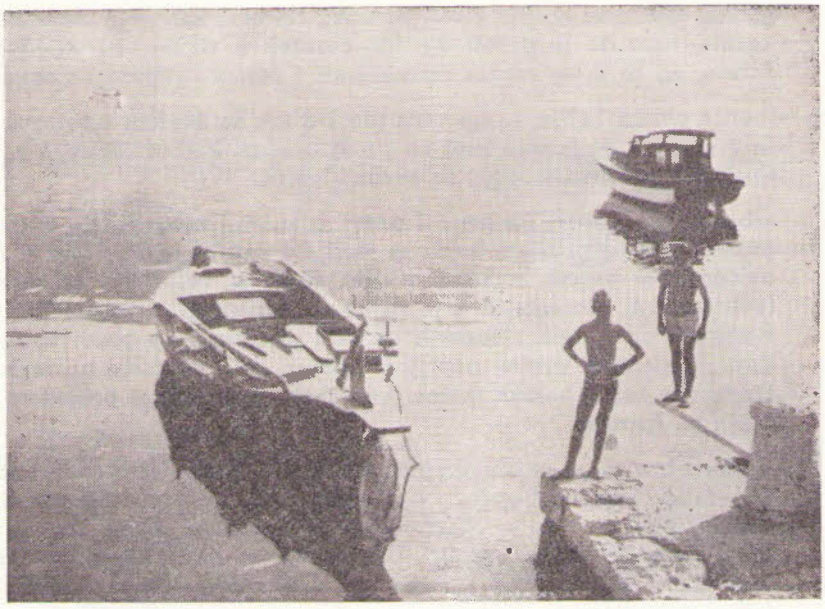
Brodogradilište u Korčuli (istočna strana 1924)

Za formiranje otvora na škafu — **purtele**, služe okviri — **važulini.**

Zatim se prelazi na unutrašnjost. U provu dođe jedan **bracul,** a na krmu dva, ako je kvadar na krmi. Na većim barkama iznutra se po sredini stavi **parmezal** koji se nasloni na **lukoće** i sa **pasajicama** se veže s kolumbom, a o boku za naslonit **pajole** — **viržine** i **sotoviržine.** (Na pasari ima dvi **trese** od pajoli što činu pajol na krmi). Na manjim barkama da se barka ne **rovina** kad se vuče na kraj, stavljaju se na madirima s vanjske strane malo ispod peškaje važulini. Izvanka dođu okolo **korduni** za ulipšat barku. Ako je na provi škaf dođu dva. Na škaf od prove dođe **purtela** tj. četverouglasti otvor sa poklopcem, a na samu provu lijevo i desno **mankuli** palci za vezivanje barke. (Kod pasare dođu **mustači** ali više za ukras). Kod baraka koje su Korčulani izrađivali za Vis i Komižu izrađivale su se još i **filuge,** naime te su barke imale na provi karinu i barku podizale za oko 60 cm.

Dok male barke imaju za upiranje vesala **škarme,** veće barke imaju **palce.** Svićarice moraju imati veća vesla, pa se bliže krmi stavi poprečna gredica — jarmenica, koja prelazi bok svićarice s obje strane cca po 80 cm i ima na sebi **skalamare** (uporišta, ležišta za vesla). Mjesto jarmenice mogu biti dvije **sohe,** jedna s jedne i druga s druge strane, a zovu se **kavijare.** Sohe se na ribaricama upotrebljavaju obično u okolici Zadra, a palci i skalamare na otoku Korčuli i Hvaru.

Za postavljanje jarbola stavlja se poprečna deblja daska — **traštan,** koju podržavaju **braculi,** a po sredini je gvozdena **gola** za zatvaranje jarbola, a između rebara se stavi **skaca** tj. izdubljen komad drva u koji se utakne donji dio jarbola.

Trajta

Kad smo dovršili barku tj. kad smo stavili **bragetu** s jedne i s druge strane, **puliškaje** se **kimente** tj. rubove madira da se može **kalafatat.** Ribarice se kalafataju stupom namočenom u katranu, a manje barke sa bumbakom (pamukom) sfrkanim kao špag. Zatim se kimenti štukaju, roversi od prove i krme se prođu rašpom, pa raščadurom i glaspapirom i onda se počne barka pituravat: prva ruka, pa druga ruka do peškaje, a dole se daje koperpajn, a na stare barke su davali blak tj. katran s pegulom koji je čuvao barku od **biša.**

Sastavni dio barke je **timûn** (kormilo) koji za upravljanje ima ručicu **argolu,** a kreće se na **maškulu muškom i ženskom.**

Najobičniji tipovi baraka

laja — barka iz jelovih dasaka s ravnim dnom koje se ne savija na vatri, nego se stavlja lor preko lora tj. daska preko daske i tako spojene daske sačinjavaju oplatu. Krmu ima kao kvadar na kantune, a ašta od prove je ravna i malo prema napred.

bajbot — najmanja, pomoćna barka većem brodu, s krmom u oblom kvadru, veličine do 3 metra.

pasara — barka oblika bajbota, ali veća od 3 m, do 4-5 metara, s kvadrom na slovo »S«, bez škafa, s bankinom po sredini, siditama na krmi i pulmom na provi. Pasara se razlikuje po tome što njezina razma bude inkašana u rebra.

kajić — barka oblika pasare, samo na provi ima škaf.

skalet — najdulji tip kajića, dugačak do 12 m, a širok oko 2 m, rađen obično za mornaricu i pomorske škole te su mornari i đaci učili veslanje.

batilo — barka tipa ribarice, ali bez škafa, s pulmom na provi i krmi i s 2 banka. Batila su obično radili za Boku i prema zahtjevu vlasnika bez razme, tako da je gornji dio bio otvoren a viržine su stavljali na šarafe, da bi ih se moglo demontirati i između rebara bojadisati.

ribarica — barka oblika batila, samo veća (do 7-8 m), sa škafom na provi. Ima ih 2 vrste: 1. koja ima škaf na provi te služi kao svićarica, i 2. koja ima škaf na krmi te služi za bacanje mreža.

trajta — ribarica sa škafom na krmi i provi sa malim otvorom po sredini, 4 purtele prema provi iz kojih se vozi i 1 purtelom na krmi u kojoj obično stoji **patrun** (vlasnik trajte). Služi za ribarenje **šabakun'ma** (potezačama). Poznate su bile račiške i lumbarajske trajte. Trajte se razlikuju od drugih ribarskih baraka, jer imaju na provi **šp'run** tj. dasku koja strši prema naprijed i preko koje se skače na **mrkentu.** Uz špirun ima i **baštun** (kolac) koji služi za rukohvat prigodom kretanja po špirunu.

filuga — barka ribarica sa većim škafom na krmi a malim na provi, ima velike falke (»mrtve bande«), po sredini ima traštan, koji viri izvan barke 15-20 cm i tu se opaše konop za iztezanje barke. Kod te barke je karakterističan važulin. Upotrebljavali su ih na otoku Visu.

guc — ima provu kao kajić, a i krmu ima sličnu provi, samo vertikalniju (»ima aštu ravnu«). Naročito se radilo guceve za Pelješčane s pelješkim jedrom. Dužina guca iznosi 5 — 7 m.

gajeta — ima škaf na provi i krmi, na sredini otvor koji se zatvara sa bukaportama u tri dijela. Prova malo obla, a krma ravnija. Služila za prevoz kamena, žala i pržine, naročito Lumbarđanima.

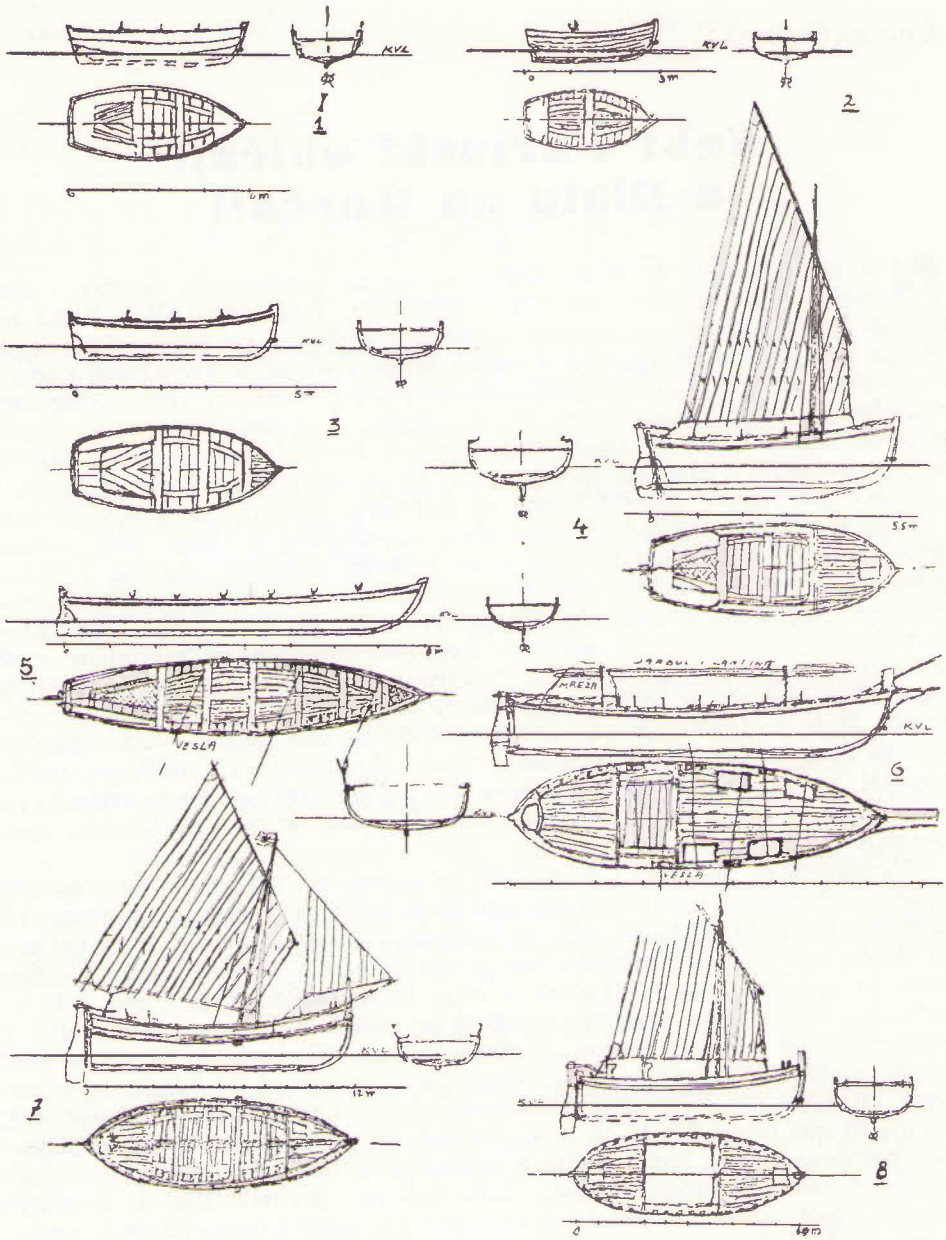
leut — ima provu i krmu kao i gajete, a gornji dio mu ima škaf na provi i krmi sa purtelama dok je sredina otvorena i pokrivena bukaportama u 2-3 dijela. Dužine je od 7 do 12 m. Vesla s palcima. I leut ima na provi karakterističan špirun (skakal) kao i trajta. Upotrebljava se kao ribarica za plovuću ribu.

londra — motorni čamac za prijevoz tereta, dug 16 — 18 m, širok oko 5 m; dno broda potpuno ravno i stoga malog gaza. Građen po narudžbi Albanaca koji su ga upotrebljavali po rijeci Bojani i Skadarskom jezeru.

Nakon rata počele su se graditi sportske ribarice tipa svićarica, samo sa škafom na provi, a mjesto pulme na krmi su sidite. Kod njihove gradnje posvećuje se pažnja sportskim finesama. Zato su rebra i oplata tanji (kod svićarica oko 2,5 cm, a ovdje oko 2 cm).

LEGENDA ZA SLIKU NA 155 strani:

1 - laja 2 - bajbot, 3 -pasara, 4 - kaić, 5 - skalet, 6 - trajta, 7 - filuga (trageta), 8 - gajeta

KVL
1
2
3
4
5
6
7
8
VESLA
MREŽA
KVL

Ante KALOĐERA

Neki starinski običaji u Blatu na Korčuli

Ne može se reći, da su se običaji vezani na upoznavanje mladića i djevojke, njihovu vezu, ženidbu i zajednički život odvijali u Blatu na Korčuli drukčije nego na ostalim otocima i primorskom pojasu Dalmacije. Težnja svih mladih bila je naći životnog druga s kojim će kako tako u onom siromaštvu na teškoj zemlji proživjeti svoj vijek i svojim radom osigurati svakidašnji kruh. U tom teškom životu mladi su se upoznavali, volili, ženili se, rađali djecu koju su odgajali i spremali za život. Ženidbom sinova obitelj se je povećavala i nije bio rjedak slučaj da je kuća imala živog pradjeda i prababu. Svi članovi obitelji živjeli su pod istim krovom, pa je bilo obitelji i sa po 20 članova. Mogućnost normalnog zajedničkog življenja tako velikog broja članova obitelji zasnivala se je na velikom autoritetu starijih, velikom poštovanju roditelja, velikoj trpeljivosti svekrve i nevjesta i podnošljivim odnosima svih članova obitelji. Rjedak je slučaj bio, da je pojedini član obitelji napustio dom i sagradio sebi nov dom. Tek ženidbom sa **reditolom** muž je prelazio u kuću svoje žene ili je sticanjem okolnosti sin kojeg bogatog posjednika, trgovca ili težaka uspio da se osamostali izvan doma svojih roditelja. Može se tvrditi da su svađe u obiteljima bile veoma rijetke. Svatko je znao svoj položaj, svoje dužnosti i prava. Žene su kao i muškarci radili, takoreći, sve do svog posljednjeg daha. Ali i u tom teškom životu nalazilo se je vremena za razonodu, prijateljske sastanke, ples, šetnju i međusobno upoznavanje.
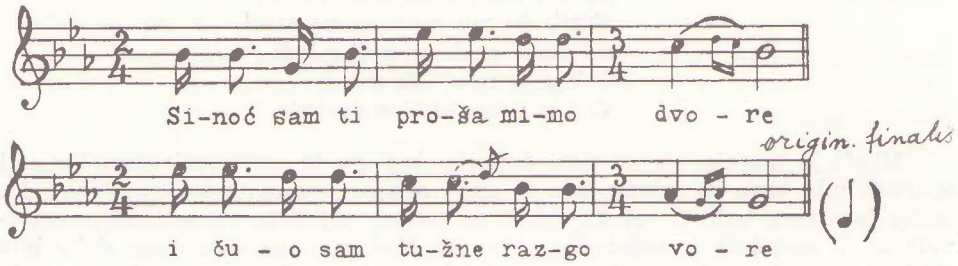
Upoznavanje mladića i **divne** bilo je u raznim prilikama i na raznim mjestima. Pogledavanje je najčešće počinjalo prilikom šetnje na Zlinjama ili na Pijaci. Šetnje po Zlinjama bile su svakodnevne i to predvečer, a nedjeljom iza objeda sve do prvog sumraka kad je zvono zvonilo Zdravu Mariju, na čije zvuke je redovito počinjala večera u svim kućama. Šetnja po Pijaci bila je obično iza velike mise. Međutim mladi su se sretali kao susjedi ili na putu u **bašćinu** gdje bi bili prvi razgovori i dogovori za idući sastanak. Mladi su se u početku sastajali kradomice. To su bile večernje šetnje od Sv. Liberana prema Gospi Lurdskoj put Prigradice, od crkvice Gospe Lurdske do Studenca, put Krtinje ili put Biloga Križa, ili bi se sastajali na bašćini po prethodnom dogovoru pogotovo ako su imali zemlju u istom predjelu. Na tim sastancima mladi su se dogovarali o budućem životu, zabavljali se i **proživili.** Kad su se mladi zaljubili i kad je već bilo to tako daleko da su se mogli i javno pokazati, počeo bi mladić dolaziti uvečer prid kuću mlade ili u dvor gdje bi uz zid ili **arulu** razgovarali do sumraka. Međutim mladić bi počeo svake večeri dolaziti **sve kas-**

nije da bi se mogao zabavljat i priživit. Mlada je radi toga morala podnositi prijekore majke koja je zahtjevala da mladić dolazi ranije prije sumraka, što mladiću naravno nije bilo po volji. Da bi mogao i kasnije dolaziti mladić je dao mladoj **bokun zlata** u znak čvrste veze i sigurnosti, pa je nakon toga njihova veza bila slobodnija.

Ovo sastajanje bilo je karakteristično i toliko uobičajeno da je i pučka pjesma to opjevala. Pjesma se još i danas pjeva po starom blatskom napjevu:

Pjevao:
Ante Kalodera

Snimio: Marinko Gjivoje
Dešifrirao: Zoran Palčok

Sinoć sam ti proša mimo dvore
I čuo sam tužne razgovore;
I čuo sam di te majka kara
Sve zbog mene, dušo moja draga.
Za nijedno hudo dilo moje
Već za kasno dolaženje moje.
Rekla ti je da dojdem ranije
Prije doba od Zdrave Marije.

Mladi je ponekad predbacivao mladoj njenu vezu s nekim drugim mladićem, ali i ona je znala njegove odnose:

Sokole moj, to ni jubav prava
Kad ti moje sekrete obadaš
Kada bi ja obadila tvoje,
Što bi reka moj sivi sokole.
Daj ti meni jedan bokun zlata,
Pa od mojih neću imat straha;
Za da srce materino smirim
Da se više na mene ne jidi;
I da više ne progoni mene
Sokole moj sivi radi tebe.

Ako je mladić imao ozbiljne namjere dao je mladoj bokun zlata, obično jedan prsten. To je naravno odmah znalo cijelo mjesto i o tome se je pričalo kao o važnom događaju. Za zalog se je davao i srebrni crni prsten sa bijelim rubom s natpisom »ricordo« koji se je kupovao kao nakit i stajao je 4 **solda** odnosno jedan patakun:

Sokole moj, ka ti je to **flonća**
Crna **vera** od četiri solda.

Mlada nije bila s tim naročito zadovoljna ali je služio kao znak sigurnosti. Mladi je sada mogao slobodno dolaziti i sastajati se ali još uvijek prid kućom ili u dvoru. Ako je mladić odlučio da se oženi s mladom došao bi u kuću roditelja da je zaprosi. Dolazak je bio unaprijed određen i zaručnik bi bio lijepo primljen i počašćen.

Mladići se nisu ženili dok nisu odslužili vojsku. Najčešće se je išlo u **marinu** i to u **Polu.** Mladić se je tamo sjećao svoje ljubavi i lijepo provedenog vremena uz arulu sa mladom:

Kad mi dojde na pamet arula
Uspet ću se na vrh od jarbula
Kad mi dojde na pamet prižívit
Počet ću se iza glasa **krivit.**

Mlada nije smjela više nigdje izlaziti niti posjećivati ples ni priredbe. Ona je vjerno čekala mladoga da se vrati iz vojske. Ako bi je vidjeli s nekim drugim mladićem, prijatelji bi odmah to javili mladom koji sada traži od mlade da mu vrati zlato:

Majko moja mene je zva' mladi,
Da mu zlato u **kurata** vratim.
Vratit ću mu meni se ne mari,
Za mene se drugi goji mladi.
U kurata nebi išla sama,
Već bi moju **kužinu** zazvala.

Mlada je morala vratiti zlato župniku koji ga je uručio mladom. Veća bi sramota bila kada bi mlada dala to zlato nekom drugom mladiću. Takav čin tražio je osvetu koju bi izvršio mladi sa svojim najbližim ili prijateljima. Osveta se je sastojala u otsjecanju pletenice škarama, što je u staro doba bila velika sramota za mladu. Posljednje odsjecanje kose bilo je negdje oko 1900 godine kada je moj otac otsjekao kosu zaručnici svog brata:

To je bilo u starinsko doba
Ostrić kosu i odnit je doma.
Reče Keko: moj pridragi Ante,
Jedan mi je prsten u Brščanke.
Ma da ga je bar dala mladiću
Već nevoji tom Petru Ticinu.
Brate Ante, ostriži je **listo**
Lipo gledaj da ne vidi niko.
Nožice su od **acala** bile
Striži Ante, nemoj na **skaline.**
Došla doma i sela na vrata,
I proklinje dva brata zlatara;
Vaša desna usahla vam ruka,
Kako vas ni zabolila duša,
Lipoj divni ovo učiniti,
Na srid sale kosu joj ostrići.
Kosa moja kako jedna greda,
Malo deblja od mišjega repa.

Braća su bila tužena i bili bi osuđeni da se nisu poslužili varkom i izazvali majku mlade.

Jedno Keko a drugo je Ante
Poće u **pržun** rad Brščanke Mare

Izazvana mati uvrijedila je Kekota nazvavši ga **Lukeni,** pa je sudac savjetovao nagodbu.

Da se nisi Mare **kombinala**
Godišće bi pržuna **ćapala.**

Pred vjenčanje obavljale su se **pronuncije** (napovijedi). Vjenčanja su se obavljala uvijek subotom kako ne bi remetila nedjeljne crkvene priredbe. Najviše vjenčanja bilo je u pokladima, dok su vjenčanja u korizmi bila iznimno. Vjenčano odijelo mlade zavisilo je od prilika. Normalno je mlada bila odjevena u bijelu haljinu sa velom, sa malim buketom bijelog čemina, **garofala** ili ruža. Ako je mlada bila u drugom stanju ili je već rodila onda je nosila suknju i bluzu odnosno **pandil** i **saketinu** uvijek novo sašitu, sa slobodnom kosom bez obrusca na glavi. Mladoženja je obično prekrojio mornarsku uniformu koju je donio iz marine, ako to nije imao onda iz domaćeg platna, sa bijelom košuljom, malom ili velikom mašnom, a na glavi obavezno crni šešir. U kasnije vrijeme kupovalo se je crno odijelo iz konfekcije. U zapučku svakako cvijet.

U subotu ujutro dolazi oko 8 sati kum mladoj da je sa njenom pratnjom vodi u crkvu. Ona ne kreće iz kuće prije nego je mladi sa svojom pratnjom krenuo. Radi toga netko od njenih stoji **atento** i javlja kad je mladić krenuo u crkvu. Mladoženja sa svojim kumom ulazi u crkvu na vrata na koja uvijek ulazi njegova obitelj, te se zaustavlja pod **pulpitom.** Mlada ulazi sa svojom pratnjom na zapadna vrata od **kampanela** i staje na ulazu. Kad iziđe svećenik dolazi kum mladoga i vodi je s njenim kumom pred oltar. U doba poklada kad ima istovremeno više vjenčanja namješta se pred oltarom više mjesta. Obično se služila tiha misa i pjeva evanđelje posebnog sadržaja za tu prigodu. Nakon vjenčanja izlaze mladenci na zapadna vrata od kampanela. Na izlazu dočekuje ih **sonadur** koji na harmonici svira stanu blatsku skladbu, pa ih vodi preko Pijace u Ložu gdje otplešu tri stara blatska **tanca.** Otale **svaća** ide sa sonadurom na čelu u jednu iznajmljenu plesnu salu koju prethodno lijepo urede i okite.

Od **kambrika** stavili su nebo,
A Krupota pokrili su velom.

Dok se u sali svaća zabavlja plesom, dotle se u kući mladoga sprema objed. Ručku prisustvuje rodbina i uzvanici. Roditelji mlade nikada ne prisustvuju vjenčanju, kao što roditelji nikada ne idu na pogreb svojoj djeci. Za ovu priredbu donosi rodbina i uzvanici darove u naravi i to vino, prošek, smokve, **suhve,** varenika, pršuta itd. Za vrijeme ručka goste poslužuje mladoženja. U staro vrijeme kum je darivao mladoj dar koji je obično bio fini svileni obrusac za glavu u vrijednosti od 4 **fiorina.** Za objed je pripremana juha od govedine i kokoši, različito pripremljene razne vrste mesa, razne **salse** i salate. Posebno su se pripremali **cukarini, rafijoli** i **hrostule** koji su se stavljali u novo rešeto. Pila su se najbolja vina i prošek. Za vrijeme ručka stalno svira sonadur, a svi se zabavljaju pričajući šale i pjevajući. Nakon objeda ide se ponovno na ples u jednu od sala i pleše ponekad sve do zore.

U nedjelju ujutro »izvedu« mladu. Mlada obučena u vjenčanu haljinu sa svojom novom obitelji ulazi u crkvu na vrata kroz koja uvijek ulazi nova obitelj i staje na mjestu gdje uvijek stoji njena nova obitelj. Svi u crkvi promatraju mladu uz tihe komentare, koji se glasno nastavljaju nakon izlaska iz crkve. Poslije vele mise svi odlaze na objed kod mladoženje, ali sada objedu prisustvuju i roditelji mlade.

Mladu prihvaća obitelj mladoženje, sada njena nova obitelj, kao svoje čeljade, svoje dijete. Otac i mati muža su sada za nju »ća« i »ma«. Svekrva

uspostavlja pravilne odnose, koji u interesu mira u kući i pravilnog odvijanja radova, ne smiju biti poremećeni. Poštovanje prema starijima je veliko a poslušnost apsolutna. Oprez u izražavanju velik, a prigovori rijetki i obazrivi:

Majka kćerku kara
A nevisti prigovara.

Ipak svekrva prihvaća nevjeste i kolikogod su one dobre ipak ni jedna nije dobra kao ona. Zapitali tako staru Pulentušu: »Kake su ti neviste«? — »Sve su lipe i dobre, ma nijedna ki ja«. Mlada radi u kući sve poslove za koje se je dobro pripremila već kod svojih roditelja. Sedla mazgu ili tovara, prti ih, goni, gre u šušanj, donosi **kića,** gre u brime, vari, brine se o živini, **frega** kuću, **asisti** stare roditelje, odnosno radi sve.

Mladenci su u kući imali svoju **kamaru.** U kamari nije bilo kreveta već se je spavalo na **kavaletima.** To su bili visoki nogari na kojima su bile daske a na daskama slamnica. Platno slamnice sašito je tako da u sredini ima otvor za rastiranje kukuruzne slame a krajevi su zaobljeni. Ispod glave stavljao se najprije **skavecal** a iznad njega **blazine.** Blazine su bile sa slamom ali i sa vunom. **Lancuni** su bili od sukna domaćega sa rubom od platna roza boje. Radi izgleda stavljao bi se oko kavaleta **tornalet** — zavjese od platna roza boje. Drveni pravi kreveti došli su tek oko 1850 godine i zvali su se »riške postelje« jer su dolazile iz Rijeke. Vuneni madrac je iz toga doba kao i feder madraci odnosno **šuste. Krtur** je iz vune i pamuka vrlo star. Vuna iz **stramaca** se nakon nekoliko godina opere i raščešljavala se je rukama. Takva može trajati više od 100 godina.

Za držanje robe u kamari je bila **skrinja** sa pregradama — **kotulama** — u kojima su se držale male stvari. Kasnije umjesto skrinje mlada dobiva u **dotu komo** odnosno dio pokućstva sa četiri velike ladice — **škafetina.** Ostala roba drži se u **kofi** koja stoji ispod kavaleta, ili je pak prebačena preko **šćange.** Šćanga je dugački debeli kolac fino obrađen koji je na dva kraja zavješen u jednoj prostoriji, te je najveći dio odjevnih predmeta prebacivan preko njega. Pazilo se je na to tko ima ljepšu šćangu. U sobi na zidu visio je jedan **kvadar** — zidna slika nekoga sveca ili madone. Kasnije je to bila slika Sv. Vicence čije se moći nalaze u blatskoj crkvi Svih Svetih a koje se nose svakih 100 godina u procesiji. Veliki broj ovih slika na ulju izradio je slikar Erminio de Jozzi.

Za rođeno dijete kupila bi se **kašeta od menestre** za krevetić. Preko bi se stavio **lubac** od staroga sita, prebacilo platno da štiti dijete od zime i muha. Zipka je bila veoma visoka jer se na kavalete moralo popeti preko stolice. Svaka soba imala je po jednu **katrʼdu** — sjedalicu koja je najviše služila za penjanje na krevet. U nekim kamarama stajao je **kain** za umivanje i **brokva** s vodom te jedan važ za **šporku vodu.**

U kamari u kojoj je bilo malo dijete ili bolesnik gorio je preko cijele noći **lumʼn.** U čašu se nalije pola vode a iznad maslinovo ulje. Na površinu se stavlja križ sa plutima a na njega **dušica.** Svjetlo je malo ali dugotrajno. U kamaru se išlo leć uz svjetlo **šterike** odnosno svićom od voska koja je bila utaknuta u **kandilir.** Uz postelju ponekad je bio i **kantunal** na kojemu je stajao lumin, kandilir i **fulmini.** Žena je u kamari imala i zrcalo, obično na zidu u drvenom okviru. Kad je dijete došlo na svijet u kući je bilo veliko veselje. Istina želio se je uvijek sin. On je bio onaj koji će održati kuću i pomoći stare roditelje. Kad se rodi ženska: »rodila se je **šupljača**« a kad je sin onda »se vesele miši u

Blajska i lastovska narodna nošnja

meji«. Tako jedna žena rađala i kad je rodila nastao je tajac, svi njemi i nepomični. Uplašena upita porodilja: »Oli mi je štogod ditetu?« »Ni ništa, nego je ženska« odgovori netko od prisutnih.

Mladići i divne iz Blata ženili su se i udavale i u susjedna mjesta, ali je broj takvih brakova bio dosta mali. Mladići iz susjednih mjesta ljubomorno su čuvali sve divne od stranih mladića, te često svađama i tučnjavama ometali njihove namjere. Ako je neki od mladića bio direktno zainteresiran za divnu iz svoga mjesta onda je organizirao prijatelje da »obilu« stranog mladića. To je stari običaj u Smokvici. **Obiliti** znači iza zasjede oliti nepoželjnog udvarača smjesom otopine vapna, uljnog taloga maslinovog ulja i jaja. Zadnje »bijeljenje« bilo je 1934 godine kad su Smokvičani sakriveni iza zida groblja obilili nepoželjne mladiće koji su se vozili otvorenim automobilom. Ipak ti mladići oženili su divne iz Smokvice. Blaćani su u tom pogledu bili liberalniji i nisu vršili nikakve represalije. Međutim negdje oko 1934. godine došle su dvije časne sestre iz Smokvice u Blato sa dva tovara, vezali ih uz crkvicu sv. Jerolima i dok su u susjednom dućanu kupovale robu dopalo je tovare da podnesu osvetu, jer su ih neki blatski »kadeti« potpuno obilili vapnom.

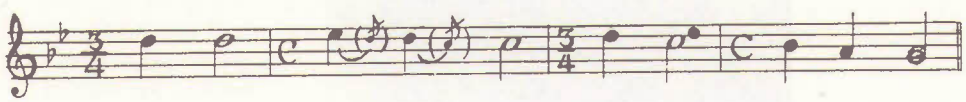
Antun CURAĆ-PUCLE

Ženidbeni običaji u Žrnovu

Naši stari ljudi nisu imali toliko velike kuće za bale nego su uvik na pjaci svetega Roka kad bi se bili oženili tun balali. Uvik su gledali da se ženu na primaliće jerbo su znali da će tada bit lipo vrime i da ih neće kiša smetat za balat na pjaci, jer kuća za bale ni bilo, a kad bi se oženili bilo bi ih na piru i do 100, pa i do 150. Do trećega kolina bi zvali na pir. I onda bi bila najprva pisma:

Lagano
(pjevao oktavu niže)

Pjevao: Antun Curać-Pucle (star 85 g.)
Snimio: Marinko Gjivoje
Dešifrirao: Zoran Palčok

Pri — ma — li — će 'vo zdra — vo sa — sta — lo,

i na kraju svršetak nešto brže:

i tu i tu i dru — gu da te o — be pro — bu — du, pro — bu - du

Primaliće 'vo zdravo sastalo
Zdravo sastalo i ostavilo
Dokle je voja miloga Boga.
Milost nas božja vazda pomogla
I dan današnji
I dan sutrašnji
Dokle je voja miloga boga
Milost nas božja vazda pomogla
Živili svatovi!

Ovo je početak obida. Kad bi se ova pisma završila ondas bi bila došla jedna pjatancija za jest, na priliku. juha, pršut. Kad bi se bilo pojelo ondas bi se bilo zapjevalo mladoženji:

Naš mladoženja, naše veselje
Njemu je dika, nama poštenje
Njemu izresla dva zlatna pera
A posred od njih kita bisera.
K njemu dohodi mlada djevojka
Njemu dolazi ter mu se moli
Podaj ti meni dva zlatna pera
A ja ću tebi čašu od srebra
S kojom ćeš služit' svate kraj stola
Za da ti svača budu vesela.
Evo ti čaša i jubav naša.
Primi tu čašu za jubav našu
I tu i tu i drugu da te obe probudu
probudu.

Stari svat nalije čašu i daje mladoženji. Mladoženja prima čašu i kaže:

U zdravje mene i moje žene i moga oca i moje matere i moje obitelji, a mrtvima vječni pokoj!

Sad dolazi drugo jelo: meso i makaruni ili kako je što ko mogo, i kad se to pojede pa se opeta pjeva djevojci:

Mlada djevojka danas vjerena
Procvala nama među ženama
Kako jabuka među granama
Kako maslina miseca maža
Kako jubica među travama
Kako Danica među zvizdama
Tako i ona među ženama.
Evo joj čaša i jubav naša
Ispij tu čašu za jubav našu
Jubavi naše ali sve svače
I tu i tu i drugu da te obe probudu
pro-bu-du.

Stari svat nalije čašu i daje djevojci čašu i kaže:

Evo, djevojko, čaša koju su ti ispili svatovi, izvoli da primiš!

Djevojka je primi i kaže:

U zdravje mene i mojega muža, mojega svekra i moje svekrve, mojih divera i mojih zavi, a mrtvima Bog da pokoj duši!

Iza ovega opet dojde jelo: pečeno meso, pečeno vino, salate i takovo nešto, i onda se opet pjeva kumovima:

O bogu hvala lipa nam dara
Nama za stolom do dva kumpara
Koji su bili na svetoj viri
Kad su primili sveti blagoslov.
Evo im čaša i jubav naša
Jubavi naše a i sve svače
I tu i tu i drugu da vas obe probudu

I onda stari svat nalije čašu i daje kumovima. Kumovi pripremaju i kažu:

U zdravje današnjih mladenaca da bi bog dâ da bi živili u miru i skladu, a mrtvima Bog da pokoj.

Sad ide starišina:

Pogledajmo starišinu smije li nam se
Smije, smije i veseli, poštova nas je
Poštova ga Bog, njega i njegov dom
Kako i on nas za ovin stolon
Evo mu čaše za jubav našu
I tu i tu i drugu da te obe probudu
pro-bu-du

Dođe starišina i stari svat nalije starišini i daje mu, stari svat vazme i kaže:

U zdravje moga sina i moje neviste i mojih kumovah i svih svatovah naokolo. Živili, a mrtvima Bog da pokoj!

Kad se završe pjevke ide se na pjacu sv. Roka.

Pet učinjelo, na svakom vretenu je jabuka i na jabukama su zadivali novce krune, fjorine srebrne i bankanote bi bili rasplatili na bokun lijepega štapića i zabili u jabuku i tun bi ženske darivale obruse, kumi prstene i svak kako bi ko moga darivat'. Tu bi bila puna kudija. Ta kudija bi bila došla na pjaci odma iza obida i brat divojčin bi nosi kudiju okolo pjace pa bi strani judi darivali obruce i bili bi kazali:

Evo ti zajan što si mi ga zajala, ja ti ga vraćan!

Ona je drugom zajimala kad bi se bili udali pa poslin su njoj vraćali. Pak bi ta kudija bila na pjaci stala do sunca zapada, undas bi bila išla pu' doma.

Obućeni su bili po starinsku, prema ondašnjem običaju. Odjeća je bila od sukna (vune doma pletene).

Prvo kad bi bili balali stari svat bi vika: Veselo mladoženja!, a mladoženja: Veselo brate divojčin!, a stari svat: Živili svatovi!

I svi bi balali uz svirku mišnjica. Darivalo bi se okolo vina koliko je ko moga popit.

Sad vaja reć nešto i o kogotima. Njima bi se na kraju pivalo:

Dojde kogo iz ognja
Vas je dimon zavonjan
Isparenom ručicon
Zamrčenon gubicon.

Naš je kogo vele slave
Podajte mu krtol slame.
Nek je tare
Dok se svane
I evo mu čaša i ljubav naša!

I s tin bi se svršilo. A kogo bi se za despet deposta omrči, pa bi mu se zapivalo:

Pogledaj ga u rilo
Popi ga je barilo!

Ili ako bi se dobro napio:

Kogo, kogo pijančino!
Podajte mu vode piti
Nek nam bude bistriji!

Kad je svadba bila gotova brat divojčin bi doni kudiju doma, zaklopi bi je u škrinju i tako bi ona bila stala osam dana i na osminu pira bi bi je stari otvori. Divojka bi zvala braću, oca, mater i tu bi bili parićali večeru i ona bi tu kudiju bila razvrgla i darivala zave, divere i koga bi ona znala. Ona bi od tega bila gospodarica, e!

Sutradan po piru ondas bi bili došli težaci i što bi bilo ostalo od pira tamo bi bili došli ili kopat ili rit ili ovako nešto i počeli bi kantati u par:

Lipa rada, mili Bogu hvala

ili kad bi bila večer blizu noć:

Homo pobre dvoru bijelomu

a niki bi bili zakantali:

Još je ura do zahoda sunca

a niki bi bili zakantali:

»Ova njiva nima gospodara«

a to je značilo da su žedni i, kad bi starišina ču', da »ova njiva nima gospodara« di pjevaju bi' bi odma reka':

Daj, daj, vino ovamo! Daj vina!

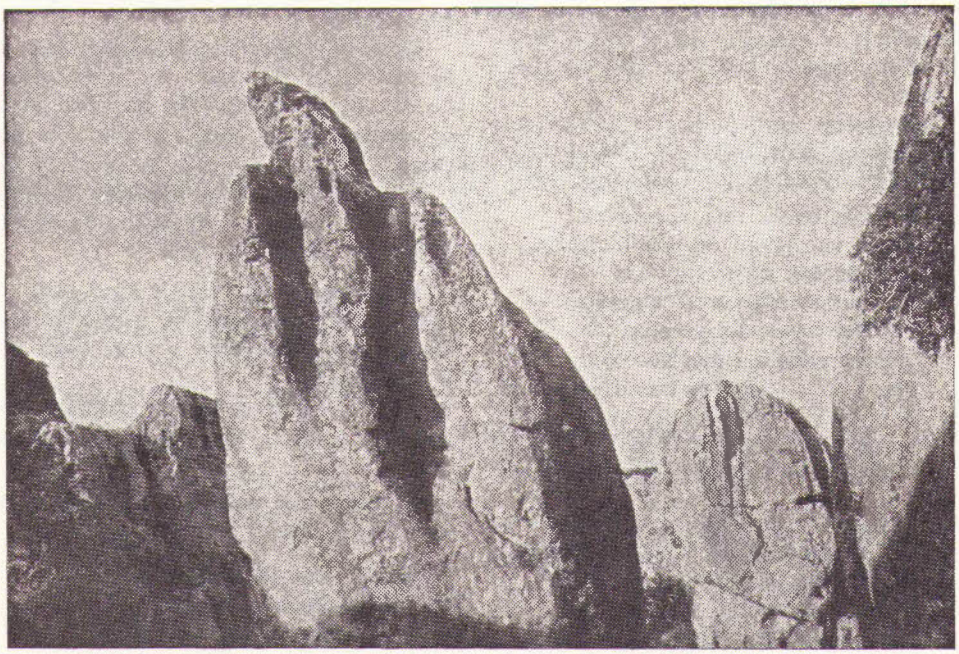
i bili bi težaci pili i kad bi se bili napili bili bi rekli:

Eee, poznala je njiva gospodara!

Ondas bi bili rekli:

Homo, pobre, dvoru bijelomu
Dojde brime da se uputimo!

Ondas bi bili izuli nazuvače i išli bi put doma.

Dolomitne stijene kredne formacije na Mratinovu u Žrnovu

Svadbene pjesme iz Lumbarde

Radi usporedbe donosimo ovdje i svadbene pjesme — nazdravice iz susjedne Lumbarde, **koje nam je** kazivao naš suradnik **Ante Klisura-Piculo:**

Vesela neve na ovem piru
Da bi sve dane sprovela u miru,
Da bi se nazvala majkom devet sina
I desetoga popa redovnika
I da bi nam bila svemu selu dika.
O ti, majko, majčice,
Ti medena čelice,
Nemoj goji šipčiće,
Nego goji sinčiće.
Šipci će te obosti,
Sinci će te pomoći.

o O o

Pogledaj domaćina smije li Vam se?
Smije, smije i drago mu je
I poštova nas je; poštova ga Bog
Njega i njegov dom.

o O o

Stari svate, nalij čaše
Dvije perve kumovima,
A ostale svim svatima.
Stari svat je nalio,
A kum je popio.
Popij kume ovu čašu
I svu ljubav našu
I ovu i drugu
Nek ti bude veselo
Tvoje lice rumeno
Na poštenje stvoreno
Mi ćemo se celova'
Kao braća rojena.
Veselmo se braćo kad se sastasmo
Tuga, žalost projde ka' se vidismo.

Zatim se oslovi ime nevestice, pa svih po redu. Ne zaboravlja se ni na kuhare:

O vi kuhari i kuharice
Pravo vam govoru da ste neznalice.
Menestra vam dimom smrdi,
A meso je na pola vareno
I sve žene govore
Da će sutra i gore.

Ante Klisura – Piculo

Na to se kuhar naljuti i dođe omrćen s tećom viljušaka i ножева, koje baci pred svatove **tako da se neki i uplaše** od toga. Nakon toga njemu svatovi zapjevaju:

Zašla je svinja
Iz tujena komina
Omrćene gubice,
Poderane guzice
Pojio bi maštilo,
Popio bi barilo,
Vidi mu se rilo.

Na kraju zapjevaju kuharima:

Oprostite kuhari
Što smo vas uvridili
Ovakvoga obida
Nismo nigda ni vidili.

Pjevanje se završava s:

Lijepo ime društvo, društvo
Bog ga živio.
Mnogo ljeta sretno bilo bilo
Bog ga živio.

Romanca o djevojci koju je mladić izbavio iz mora misleći da će je obljubiti

Narodna romanca koja obično počinje stihom »Vozila se šajka mala barka« i o kojoj sam napisao odulji članak u »Zborniku za narodni život i običaje« (v. knjigu 42, str. 69-86) pod naslovom »O nekolikim inačicama poznate hrvatske narodne romance: Vozila se šajka mala barka« dobila je još jednu varijantu. Oblik te romance snimio je na magnetofonskoj vrpci Marinko Gjivoje a kazivao ju je u Lumbardi Ante Klisura-Piculo.

Više-manje kao i dosada sve poznate inačice, i ova se korčulanska drži ustaljena slijeda pojedinih prizora kroz koje se odvija njezina radnja. Nenadana oluja koja je prouzrokovala okretanje čamca i utapanje mladih djevojaka (obično devet, ali u našem primjeru broj je tih djevojaka neodređen) od kojih su se sve spasile osim jedne, uzrok je nastanku ove romance. Našavši se u velikoj nevolji djevojka koja se nije uspjela spasiti obećava da će onome koji je izbavi dati ljubiti lice. To začuje jedan pastir, odazove se njezinu pozivu te je iznese živu na obalu iz uzburkana mora. Samo što sad djevojka, izbavljena od smrtne opasnosti, nastoji izigrati svoje obećanje. Ali i pastir je uporan u svome traženju. Tek bolje od ovog prepričavanja upoznat će nas s tim sadržajem sama pjesma:

Vozila se šajka mala barka,
puna lađa mladih djevojaka,
jedra su jim svilom izvezata
u jarboli od suhoga zlata.

Do podne jim lipo vrime bilo
a popodne vitra učinilo.
Potopi se laja djevojaka.
Sve su mlade kraju doplivale
samo nije Anica djevojka.

Ona viče iz dubine mora:
»Ko bi mene mladu izbavio,
bilo bi mu lice ljubi' dalal«
To začuo čobanine Ivo,
on se baca u morske dubine
da izbavi Anicu djevojku.

Kad su mladi kraju doplivali
progovara čobanine Ivo:
»Daj ,djevojko, što si obećalala

Govori mu Anica djevojka:
»Ja bi' dala što sam obećala,
al' će doći iz mora ribari
pa bi mojoj kazivali majci.
Homo, Ivo, malo ponaprijel«

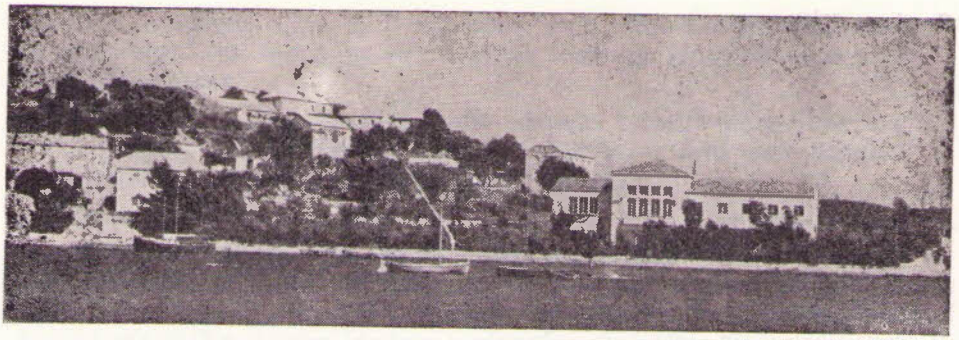
Kad su došli sred polja široka
progovara čobanine Ivo:
»Daj, djevojko, što si obećalal«

Govori mu Anica djevojka:
»Ja bi' dala što sam obećala,
al' će doći iz polja težaci
pak bi mojoj kazivali majci.
Homo, Ivo, malo ponaprijel«
Kad su došli sred gore zelene
progovara čobanine Ivo:
»Daj, djevojko, što si obećalal«

Govori mu Anica divojka:
»Ja bi' dala što sam obećala
al' će doći iz gore lovači
pak bi mojoj kazivali majci.
Homo, Ivo, malo ponaprijel«

Kad su došli za bijele dvore
progovara čobanine Ivo:
»Daj, djevojko, što si obećalal«

Govori mu Anica djevojka:
«Koga sam ti vraga obećala?
Fetu kruha i glavicu luka
i žmul vina iz smrdećeg mihal«

Pogled na Lumbardu

Kao i u velikoj većini tvorevina usmene hrvatske poezije, tamo od najranijih zapisa izvršenih u XVI st., i u ovoj se korčulanskoj tradicionalnoj romanci miješaju ikavski i ijekavski oblici naizmjence, zatim i u njoj ima, pokraj zajedničkih jezičnih oblika usvojenih u stanovitu smislu od svih kazivača podjednako, i čisto lokalnih izričaja, što je također osobina naše usmene poezije još od njezinih početaka. U samom zapisu, refren »zlato moje« koji se pridomeće pojedinom stihu i to na ovaj način:

Puna lađa mladih djevojaka,
puna lađa, zlato moje, mladih djevojaka

a koji refren zacijelo dolazi do uspjela izražaja kad se romanca pjeva, u zapisu bez melodije kakav je ovaj koga ovdje navodim samo smeta pravilnom odvijanju stihova.

Glede stihova 22., 30. i 38. držim da bi morali glasiti u sva tri slučaja: »pa će mojoj kazivati majci«. Najefektniji je u čitavoj pjesmi sam završetak kojemu možda i lokalna boja nekih izričaja podaje posebnu snagu.

Olinko DELORKO

Gordana KÖLLNER

Počivenke*

Lumbarda, slikovito selo sanjarskih prostranih pejzaža, sve se više modernizira. Stari putovi, čas kameniti, čas pješkoviti, koji su u divljem cik-caku krivudali po brojnim i rastrkanim zaselcima Lumbarde, proširuju se i uređuju. Nekad kamenita cesta koja veže selo s gradom danas je asfaltirana i po njoj saobraća redovita autobusna pruga. Mlađe žene i djevojke nose danas obuću kao što je nose i žene u gradu. Jedino one starije obuvaju još **počivenke** — postole s gumenim đonom — koje se nazivaju još i **postoli pod gomu,** za razliku od **postoli pod obuću,** koje su se nosile sve do prošlog rata.

Korčulanski trgovci Ivančević, Pansini i Stanić, kod kojih su »Lumbarajke« svojedobno kupovale naročitu volovsku kožu za postole, dali su godine 1945. svojim mušterijama na znanje da se ta koža neće više prodavati i da treba da se njome opskrbe dok je još ima. Tako je i bilo. Poslije rata nisu se više u Lumbardi izrađivali »postoli pod obuću«, već samo »pod gumu«. Ta »obuća« bila je volovska koža, debela pola cm i dlakava s jedne strane. Služila je za izradu **korama** (đona). Tanja vrsta te kože nazivala se **okrominom.**

Počivenke ili postole pod obuću izrađivale su isključivo žene pomoću drvenih kalupa koje nazivaju **kopita.** Šivalo se naročito opredenom špagom — **kanavom,** koju bi žene oprele na kudjelju. Nožem bi sukale deset žica kanave i rukama vrtile, a pri tome stalno mazale **voštinom,** tj. komadom pčelinjeg voska, dok špaga ne bi postala dovoljno tvrda i tanka da prođe kroz ušicu »vele igle«. Od **gotuna,** tj. platna za jedra, krojio se gornji dio postola koji bi podstavile »fodrom za postole«, tj. naročitom vrsti platna — **kočevaricom.**

Dlakava volovska koža prodavala se u uskim dugačkim komadima — **fašama.** »Daj mi fašu obuće«, rekle bi »Lumbarajke« trgovcu. Obuću je trebalo »staviti da kisne u vodi tokom noći« jer inače ne bi igla mogla prolaziti kroz nju. Krojilo se tako da je đon bio nešto veći od gornjeg dijela postola, jer bi se nakon sušenja jako skupio. Šilom su izbušile rupe na pola debljine kože, tako da špaga ostane samo s gornje strane. Na svaka dva cm načinila bi se rupa kroz koju bi prolazila igla. Kad je gornji dio, gotun, bio gotov, »napričao bi se na kopito«, što znači sastavile i rastegle bi se strane gotuna na kopitu i sašile, pa bi se na to prišivao đon (obuću).

Hodanje u počivenkama nije uvijek ugodno, naročito je tegobno po kiši, jer se koram od obuće raskvasi te noga klizi unutra. Za bure se počivenke skupe i postaju strašno tvrde, tako da ranjavaju noge, a po kamenitom tlu noga se lako oklizne. Počivenke koje danas možemo vidjeti u Lumbardi ne šiju se »pod obuću« već se **bročicama** (čavlićima) zabija koram od gome (gume).

Vokal e kod riječi počivenka, Mera, petrel itd. je naročito otvoreni glas, a izgovara se između a i e, što je karakteristično upravo za govor sela Lumbarde (podsjeća na engleski glas kod »bad«).

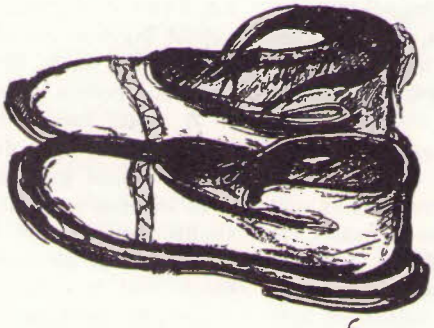
Naziv ovoi vrsti obuće potječe od glagola podšiti dakle »podšivenke«. Ur.

U šaljivim anegdotama što ih Lumbarđani rado pripovijedaju nisu zaboravljeni ni »postoli pod obuću« pa se i o njima znade po koja šaljiva koja se može čuti na **ćakulama.**

»Išle su tako puten dvi Lumbarajke u Korčulu i nosile brime uprćeno. Jedna je na nogama imale počivenke, a druga je išla bosa. Onoj bosoj popuzne noga priko jednoga kamena te je oderala perst do kervi.

— Vidi, Mera, da san imala postole na nogama bi' bi' hi vrag odni. A iman hi sobon odeka u **kofici** ali hi ne mogu obut na ovi nesrićni perst već mi po gradu va' hodi' bosa. Bogovi ga ubili!«

»Kad smo hodili u **petrel** na Vernik, na škoj — priča barba Ante Piculo — e pa bimo nosili počivenke jer bi nam bilo lagje **rabotat** po **škajama** pa ka' bimo pasali pod večer pod škoj, izašle bi divojke **škojarice** vidit nas onako. Pozdravili bimo se š njima, a meni jedna govori:

— Ko ti je **počil** te postole?
— Moja mat' — odgovorim ja.
— Ma kantaju* ti na nogama!
— A biš li ti došla u Lumberdu za me, pa biš i ti nosila ovake postole?!
— Ah, znem ja ves, vi se deržite luksuzno, ma ste gledni.«

Žene koje su prije rata dolazile u Korčulu prodavat povrće i mlijeko, kao i djevojke koje su išle u školu, također su nosile počivenke. Kad bi došle do pred sam grad, u Hoberu ili na engleskoj pjaceti bi žene skidale počivenke i navukle »gradske« postole, a učenice koje su išle u školu kod **dumana,** morale su ih izuti i ulaziti u školu u čarapama ili papučama.

Danas se žene i djeca voze u Korčulu autobusom ili na biciklima, jer je cesta dobra i asfaltirana. Samo još jedna mlijekarica, teta Anica Karabućinova, pješači svakog jutra do Korčule i nosi »na kostima« koficu s bočicama kozjeg mlijeka. Njoj su na nogama »postoli pod gomu«. Budući da izrađivanje ove vrste obuće izumire, smatrala sam potrebnim da ovim skromnim prilogom sačuvam od zaborava ovu malo nebičnu vrstu ručnog rada naših »Lumbarajki«.

---

* Lijepo ti stoje.

Stare blaske šaljive igre uz komin

Capala me je voja pa san se movila napisat dvi-tri riči o našin starin igrama što su ih mladići i divne igrali u kominu, jer i ova naša stara užanca gre ća u zaborav. Prin ni bilo kako danas: poćat u kino, gledat televiziju, slušat radio, izać na šetnju, izlete, kupat se, a ni ostalih divertimenti, nego bi se mladost bila drukčije **resoldila,** a najviše po kominima. Sastajali bi se u susidstvu di je najobilatiji komin, a **poprešto** di je divana u kući. Tun bi se najviše ćakulalo, pripovidale **fjabule,** prazi bi se bob, slanutak i **frementun,** a digod bi bi' doša u **opere i mahnitac.** Praženje se vrši tako da se po toplen prhnju ili bašici, što su ih misto matuni držali na kominu, stavi zrnje, uz to bi se bila popila i koja dižica vina. Sedili su uz svitlo od luča ili **roguzice** što su plantižale na ognju ili pak prid svićon od uja, ma je šnjon bilo **deskomodo** fatigat jer je je vajalo sempre poticat i minjat **paver. Petroljača** je došla u operu jedino kad se rekamavalo ili kad je bila ka fešta.

Igre po kominima bile su najdraže a to su »Tovar gre«, »Kazeta«, »Konce« i »Pasareta«. Tun su se skupjali obično oni kojima je **»počela smrdit para«,** ma i oni brkati. Da bude sve u redu svaka je igra imala svoga **kampijuna.**

Mislin da je »Tovar gre« najstarija igra. Prozvali su je po tovaru jer in je ova beštija po našen otoškom kamenjaru bila najbliža. Kolo komina bi se skupilo mlađarije, a i stari bi se bili uvrgli u duzinu od mačaka, kako se ono u nas reče. Zatim bi jedan vaze **popečak** i na pepelu nacrta šćapića toliko koliko je okolo čejadi. Prin tega bi jednen vezali oči. Oni s popečkon u ruci kaza bi od **šćapića** do **šćapića** i sve govori: Tovar gre, tovar gre... Tako bi govori sve dok oni s vezanin očima ne bi **reka:** »Rasprti ga tun!«, našto bi mu ovi reka: »Koju mu osudu daješ?«. On izreče osudu onemu na kojega je bi sta popečak. Padale su razne osude, a najviše jubjenje. Ako je muško da pojubi Maru, Jaku, Žuvu, Lucu itd., a ako je žensko da pojubi Marina, Anteta, Jureta, Frankota itd. Na taj način bi se bili okusili prvi pojubci i počele prve jubavi.

A **mala bazda,** kad bi mater vidila kako jon se ćer pojubila! Odma bi bila počela mahat **golićen** prema mladiću, ali bi se brzo smirila jer se i sama sićala svojih **potpaša.**

I tako bi se opet išlo iz početka. Onen koji je drža popečak vežu se oči, a onen što su bile vezane oči vazme popečak i nastavlja igru s ričima »Tovar gre«. Igra se dokle se ne **stufaju.**

KAZETA. Tun bi se sedilo kolo komina sa sklopljenin rukama izmeju bedara, a jedan bi se diga na noge i dili »kazetu« (obično **pajku** od rogača, mindel, ugnjev). On bi je u nekoga ostavi di je njega voja a onda bi pita: »U koga je kazeta?«. Ako ovi ne pogodi, **peta** mu nekoliko **»sardela«** po rukah i nastavi redom pitat dok se kazeta ne najde i tako se igra ponavja. Najviše bi se ostavljala u onega ko ti je najdraži i tako bi se i na taj način opet očitovala jubav, pa bi sempre u igri usput i bedre popipa. Ona koja još **»ni priskočila cmij«** bila bi se **opesla,** a ona koja je poprin bila u tancu bila bi nagodila. Kad bi in i ova igra dodijala, ćapali bi se **»Konca«.**

KONCE. Počme se igrat tako da jedan od grupe zbroji svih okolo. Ako ih je 10, vazme pet žica konca i stavi ih sve ujedno, pridupla i sredinu drži u ruci i

ispruži ruku da svak potegne svoj kraj. Kad su svi ćapali svoj kraj, ispusti sridu i onda se vidi ko ti je par. Oni s kin te je dopalo š njin se imaš pojubit. Ako se ne pojubi spada iz igre. Ode si bi na čistu: ako će se jubit' hodi u igru, ako ne gledaj kako se drugi jubu. Ova bi se igra odujila zato što se uvik očekivalo kad ćeš postat par s onim što ti je pri srcu. Matere su uvik ništo **mažinale,** ali su očevi više puti **držali terac** mlađariji.

PASARETA se igrala većinom pri kotlu za vrime varenja rakije. Svi okupjeni dobili bi posebno ime, obično po dilima od kotla, npr. Bukin, Kapin, Trumba, Nosac, Vrata, Gradije. Jedan bi govori:

— Pasareta pasari, diće, diće na Kapin!

A oni koji dobi ime Kapin, odgovori bi:

— Na kapinu ga ni, nego na Trumbi!

I tako svaki odgovara da Pasarete na njemu ni. Oni pak koji falije svoje ime očrni se sajama od kotla, a najviše bi se ocrnilo onega kojega se najviše voli. Na ovoj igri je bilo hihošćanja do mile voje, jer bi poslin jedva pripoznali jedan drugega. Tako bi se bili minjali: oni koji falije oni se očrni, ali onda on vodi igru.

Na ovim igrama su se skupjale klape, ne samo iz susidstva nego iz bilo koje bande od mista di su mladići imali simpatije, pa su zato kantali*

Di sokol proliće
unde mu je vila
koja mu je pamet
i srce zanila.

Igra »TOVAR GRE«

Ako bi starišina zabranio doć kojen mladiću u komin jer jin ni bi po voji, on bi za **despet** njima zakanta:

A što ti više govoru
a tin se manje boj.
Za mene se gojiš,
rumeni cvite moj.

Ovi versi bi obično požegli starišinu, pa se dogajalo da su slićali **pobuci** i **frake,** ali se jubav poslin tega još više rasplantižala.

Lucija Raljević rođ. Petković

**Prema podacima koje nam je poslao Ante Pirović-Fradrigo, nastavnik muzičkog odgoja u Omišu, ova se pjesma pjevala na melodiju poznate dalmatinske pjesme »Marice divojko, gospodskoga roda«.*

Poslovice i izreke iz Blata

Teško ditetu koje tuju sisu sisa.
Teško ditetu koga tuja mat doji.
Vazmi vraga zarad blaga, blago propade, a vrag ostane.
Teško kapi na ćelavoj glavi i punici po zetovoj snazi.
Čuvaj divojko imena, bit će ti vrimena.

Udaj se za kurbina sina, samo nemoj za težaka jer je težak kurbin brat.

Bačva cila nađe joj se cina.
Čigova vlada tega je i pravda.
Da se riči kupuju manje bi se govorilo.
Vrag odni sol, neka odnese i barilo.
Lako je s punim trbuhom post hvalit.
Nikad prazna vrića neće stat inpijo.
Ni kuća tisna kad nisu čejad bisna.
Laješ ki pas na vruću tikvu.
Što dulje tisto misiš boji kruh ispade.
On je govno od strahlića.
Ne soli more kad je samo od sebe slano
Udri s veslon po moru, a more kako i bilo.
Od rđavega dužnika dobra je i koza brez mlika.
Projdi se zemlje neplodnice i žene nerodnice.
On ni glava za dvi noge.
Ljepota se na kupusu vari, a dobrota po svem svitu fali.
Nije slava vikovita nego bremenita.

Kad je vrime od obida naša Manda u susida;
kad je vrime od večere naša Manda kulin pere.

Bolja je mršavija nagodba nego prića pravda.
Ako ne možeš čapat cili kruh, čapaj ga pô, a ako ne možeš ni pô čapaj ga kvarat

Teško kući di je žena gospodarica i stadu di je koza zvonarica.
Čaglja se ne može pripitomit.
Crni pas i bili isto grizu.
Vlast iz zemlje, pamet iz judi ili vira iz glave.

Komugod olovo plije, a komugod i pluto tone.
Ko je pogrda na oven svitu taj je pogrda i na onem svitu.
Po vejače — loza plače, od po marča — pupak vanka, travanj liston, a maž cviton.
Ni u svakon dažju blaga ni u svakoj suši glada.

Mile Vojvodić-Ružir (lijevo)

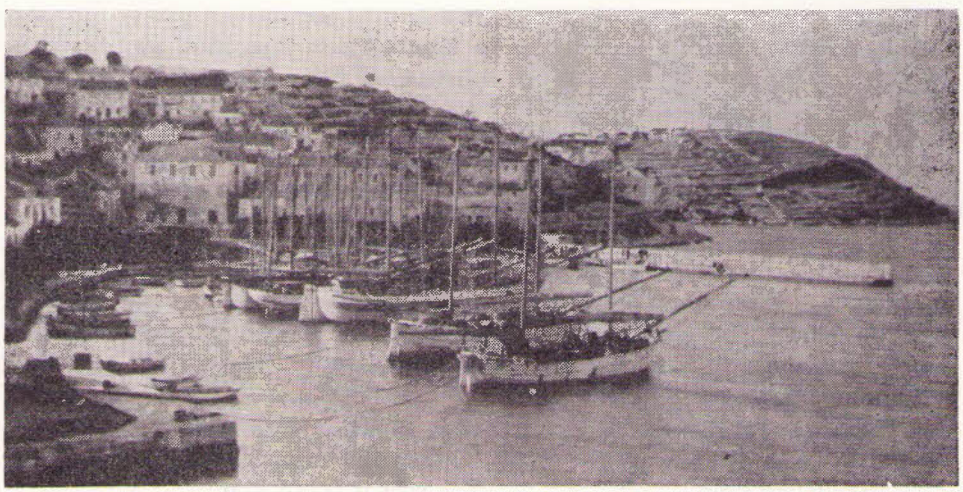
Bez jednog se tovara može sagnat jematva.
Maslina jedna devet bobova začini.
Lozje ne išće molitve nego motike.
Ko se pozebi boji neka lozu ne sadi.
Prazan klas se u vis diže, a pun se klas zemlji svije.
Ki se kućon rastaje, nevoja postaje.
Jao ti ga se kući di starci ne kašju i dica ne plaču.
Kakvo gnizdo takva tica
Kakav otac takva dica.
Muškom neće nigdi zadit gače, a ženskoj hoće i na ravnoj pjaci.
Na smokvi mu je večera, a pod smokvom mu je posteja.
A što ti fali u praznoj kući? Bome ništa! Umrli su davalovići, a ostali vazimalovići.
Iza dobrih dojdu slaba, iza slabih dobra.
Meso ispod kože, riba iz mora, a zeje ispod glogoja.

Sabrao: Mile Vojvodić-Ružir

Poslovice i izreke iz Račišća

Nisu to vuci navukli ako nisu zubi natukli.
U mladoj ribi stara kost.
Komu se tužiš kad te sudi.
Riječi iz usta, kamen u more.
Tko hoće biti pošten, neka se ne kara, a tko hoće biti bogat, neka se ne pravda.
Tuđe sobom, a svoje doma ostavi.
Trista para nikad kuće ne obara.
Čim se oltar gradi tim se i brani.
Bolje se nazvati zlu mužu žena nego dobrom bratu sestra.
Bolja baba zimi nego djevojka ljeti.
Lijepa besjeda gvozdena vrata otvara.
Tko je dobar nije modar.
Pošalji hrđu, za njim hodi.

(Izbor od 105 poslovica nađenih u ostavštini Frana Radića koja je pohranjena u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a zabilježio ih je neki Jurjević.)

Račišće (oko g. 1924.)

Augustin DRAGINIĆ — Šaška

Plač Marka Koćine u izgubljenju svog tovara u Zavalatici

Blaćanin August Draginić-Šaška (1689-1735) najznačajnije je književno ime XVIII. stoljeća na otoku Korčuli. Njegova šaljivo-satirična pjesma koju ovdje objavljujemo sastoji se od 23 osmeračke sestine s referenom »Moj tovare poštovani« koji se ponavlja na kraju svake strofe. Pjesmu je ispjevao Draginić kada je kao franjevac išao u milostinju od vina. Neki dječak iz Čare po imenu Marko Koćina tuda je pasao 13 magaradi. Pod večer, vraćajući se kući, opazivši da mu fali jedan magarac, počne plakati za izgubljenom živinicom.

Nevolja dječakova sastajala se u tome, što kada je sjedio na magarčiću, ne bi brojio trinestog na kome je jahao, tako da je jahajući imao pred sobom 12, a kada bi sjahao s magarčića onda 13. Kada je Draganić opazio ovu dječakovu zabunu, od srca se nasmije te mu bane u glavu ideja da skuje pjesmu. Orginal ove pjesme nalazi se kod obitelji pok. popa Ivana Žarka u Blatu, a zatim je pohranjen kod Emanuela Ostoića, baštinka obiteljskog arhiva nakon smrti njegovog brata pok. don Ivana Ostoića, koji je tu vrijednu obiteljsku baštinu sredio.

Budući da je pjesma sve do nedavna bila vrlo popularna i gotovo dio mjesnog pjesničkog folklora, prepisivana je bezbroj puta i pojedini su prepisivači mijenjali tekst kako im se svidjelo, mijenjajući čak i imena lokaliteta otoka Korčule koji se spominju u pjesmi, tako da je sva četri prijepisa koja su im došla do ruke ima nekih izmjena ili čak nema svih stihova. Budući da do autografa nikako nismo mogli doći, naš prijepis uspoređen je s prijepisom što ga je 1893. načinio klerik Jero Andreis, te starijim prijepisom Marina Grego-Ružir što ga je kod obitelji Cetinić-Petris našao Ivo Kaštropil.

Čitajući stihove ove pjesme — kaže Stjepan Kastropil u svom »Nacrtu za književnu povijest otoka Korčule...« — čovjek se ne može oteti dojmu da je Draginić, kao i Đurđević u »Mamunku«, htio u njoj dati neku vrstu rustikalne parodije petrarkističke lirike, utoliko komičnije što je predmet pjesme ne neka debela, rumena mljetska cura, već običan magarac kojega pjesnik oslovljava riječima »moj biserni vinče zlatni«.

Gdi si, ah mili moj tovare
Javi mi se, ah! joh, javi;
Al si poša ti put Čare,
A ti mene tužna ostavi

Bez života u ovoj strani
Moj tovare poštovani.

Ja sam tebe sveđ ljubio
Kako ljubim men' istoga
I vele ti dobra htio
Neg od roda da si moga,

A ti mene ljuto rani
Moj tovare poštovani.

Naprtio kad sam tebe
S rešpetom sam svakim hodi,
Gledajuć te kako sebe
Ko jedna nas majka rodi
A sad, brate, gdi se zani
Moj tovare poštovani.

Po svakom te ištem putu,
Plačem rikan i jaučem,
S tebe primam ranu ljutu,
Zovem, ječim, ričem, hučem
Zovući te, a zamani
Moj tovare poštovani.

Što me ovako ti uvridi,
Zač me ovako ti ostavi,
Ali smo se razdilili,
Javi mi je, brate, javi,
Moje srce ti mi zani
Moj tovare poštovani.

U kom mistu, u kom lugu
Al na vrhu od planine,
Ter mi daješ smartnu tugu,
Ali paseš u ravnini,
Nisan li te ja othrani
Moj tovare poštovani.

Nisan tebe tu kreancu
Od ditinjstva naučio,
Nego svaku dobru užancu
Od mene si ti primio
Lipo si se sa mnom rani
Moj tovare poštovani.

Da si othranjen ti u gradu,
Gdi čivili stoje ljudi,
A ne u stalicah ni u stanu,
Ne bi bio bolje ćudi
A sad bižiš ko vilani
Moj tovare poštovani.

Ko te odmami, ko te odvede
Iz devija tebe sada,
Da te jadan vuk izide
Ali iznajde gora nada
Ti pameti jesi vani
Moj tovare poštovani.

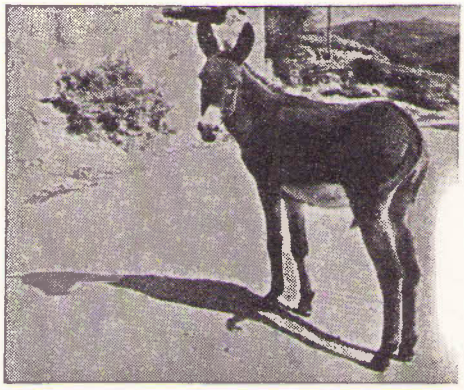
Vrati mi se, moj drag', vrati,
Ukaži mi željno lice,
Tvoj mi pogled svitli obrati
Ljepši od sunca i Danice.

Ti si oni koji i lani,
Moj tovare poštovani.

Ovo od tebe ne meritam
Ni ja, ni afet moj goruć,
Da se ovako gorom skitam
Zovući te i plačući
Ne kani već, doć ne kani
Moj tovare poštovani.

Ali si se brž mi skrio
Za burlu mi ku frakati?
Ali si se pomamio,
Moj biserni vinče zlatni?
Tvoj sam, nisam inostrani
Moj tovare poštovani.

Ali te je primamila
U zelene te dubrave
Ka ogota bila vila
Meu drobno lišće i trave
Ter se ti š njom sad nastani
Moj tovare poštovani.

Nisu taki naši pati
Ni ličenca taka moja,
Da tv'a mladost gnje i pati,
U svih vila i gospoja
I njih ljubi, ter jih brani
Moj tovare poštovani.

Ali u pustoj ti si gori
Zanio se sam po sebi,
Ter te ljuta smrt umori
I ostaše ajmeh tebi
Goli gnjati neukopani,
Moj tovare poštovani.

Kada ovi glas poteče
Od jezika do naroda
I kada se svuda reče
Fugitina ova zgoda
Što će reći tad Čarani
Moj tovare poštovani.

U proverbij još će otiti
Stravaganta ova fuga,
Ti ćeš tebi sam kriv biti
Vas svit s tobom da se ruga
Bit ćemo oba porugani
Moj tovare poštovani.

Zato opet se vrati k meni
Kad te zoven, ozovi se,
Moj pokoju drag ljubljeni
Selo diči s kojime se
Što mi otide moj izbrani
Moj tovare poštovani.

Tebe luzi i dubrave
Tebe čaglji i psi stari
Tebe voli, koze i krave
Plaču ogote i tovari,
Mazge, konji nesedlani,
Moj tovare poštovani.

Družba mladih od pastira
I malahnih pastirica
Za te čezne, glas umira,
Za te suzna peru lica
I plaču te svi Čarani
Moj tovare poštovani.

Od Lumbarde ter do Blata
Župe, sela i daržave
Tebe plaču kako brata
Ki si dostojan svake slave
Jer si pokoj njih izbrani
Moj tovare poštovani.

Vrh svih mene do umora
Ti uridi, ti ucvili
Jaoh od tvoga razgovora
Mene od tebe ti razdili?
Ali Turci, al' pogani
Moj tovare poštovani.

Kad Koćina tužni Marko
Ove izusti jadne glase
On opazi sunce žarko
Gdi zelenu travu pase.
Kad ga stigne tad cjelova
Od veselja š njim zareva!

VERSI NEPISMENIH

VICA TULIĆ – KRIZIĆ (1747 – 1806)

Prikor nekom Beccarellu u osam oštrih kvnaca

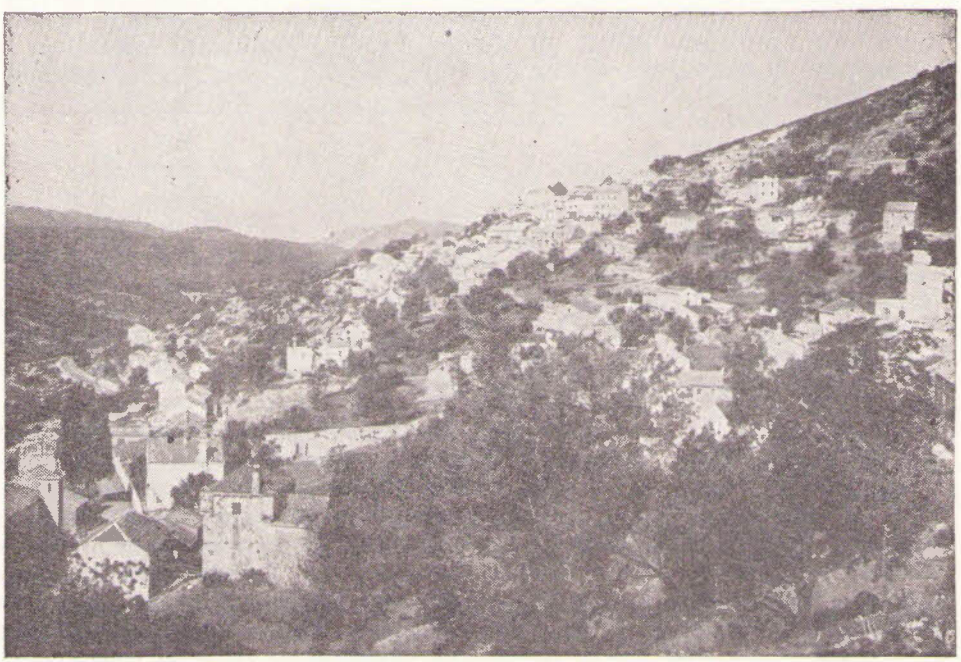
Mnogi će se začuditi što uz vrijedne priloge naših poznatih trudbenika, književnika i akademika, objavljujemo i priloge – nepismenih. Izabrali smo jednu ženu, plemkinju, Vicu Tulić – Krizić – Crizeo, koja je živjela u XVIII stoljeću u Blatu i (na drugom mjestu) jednog čobanina – posljednjeg žrnovskog pastira. Više je nego sigurno da im ni na kraj pameti nije bilo da će nekad njihovi versi biti negdje objavljeni! I ova plemkinja i ovaj pastir šibali su svojim versima poroke svojih suseljana. Vica Tulić, kako svjedoči ova pjesma, nije poštedila ni svećenike, a Miko Pastir je naročito izrugivao žene.

Bekarele don Silvestre,
Od kuraba fini meštre.
Kad ti dođu niki estri,
Ne bi prosti svojoj sestri.
A kunem se po Danicu
Da bi skoči na prasicu.
Feco smrada, pasaliru,
Pokurbaru, ne pastiru.

Legenda o Crnomirima

Narodna predaja o legendarnoj čarskoj braći Crnomirima koju je S. Kastrapeli obradio osobitom pažnjom stvorivši zaokruženo književno djelo, pobudila je i prije i nakon njega zanimanje kod naših pučkih pjesnika, tako da nam se sačuvalo nekoliko varijanata.

Prvu pjesmu o Crnomirima objavio je 1899. Baldo Glavić u svojoj zbirci narodnih pjesama, knjiga I, s napomenom da ju je našao u rukopisu Ivana Markovine iz Lumbarde, kojeg spominje kao vlasnika rukopisa, ali ne kao sastavljača pjesme. Drugu je objavio u zasebnoj knjižici 1910. Marin Vlašić Čula (štampavši je u Splitu u Leonovoj tiskari). Treća je varijanti Ante Baničevića pok. Jakova, zemljoradnika i guslara, a objavio ju je Stjepan Stepanov (Narodna umjetnost INU knj. I, Zagreb, 1962). U narodu je poznata još jedna pjesma o Crnomirima ,nepoznatog autora. Bila je štampana u ne-

Pogled na Čaru (u prvom planu lijevo Španičev kaštel)

kom iseljeničkom listu u Americi. Četvrtu varijantu našao je u rukopisnoj zbirci narodnih pjesama svog oca Petra Farčića iz Vele Luke (koji je umro 1937. g.) profesor Anton Farčić. Petar Farčić zabilježio je da mu je pjesmu »kazivao u pero« njegov prijatelj iz Čare Bartul Krajančić, a da ju je on »malo popravio«. Legenda o braći Crnomirima nadahnula je i dra Kuzmu Tomašića koji je, koristeći se narodnom predajom, pod pseudonimom Damjan Jug, spjevao pjesmu »Braća Crnomiri« koja nije dosad bila nigdje objavljena, te je ovdje objavljujemo.

Ovdje moramo istaknuti da jednu od tih varijanti spominje Ostoić navodeći da ju je sastavio Korčulanin natpop Ivan Kapor (umro 1849), a možda je to ona iz Glavićeve zbirke.

Predaleko bi nas odvelo kad bismo se upustili u analizu svih ovih varijanata. Iako ni jedna od njih nema karakteristična obilježja guslarskih narodnih pjesama u klasičnoj dikciji deseterca, ipak su zanimljivi dokaz da legendarni borci za narodna prava ostaju neizbrisivi u sjećanju naroda. Neke su pjesme spjevane s više a neke s manje vještine, ali najglavnije je da je u svim pjesmama izražen narodni osjećaj i živa težnja Crnomira za slobodom, za težačkim pravima i mržnja prema tuđinskom nasilju .Objavljujemo ovdje i Krajančićevu verziju, koja još nigdje nije bila objavljena, a u jezičnom i stilskom pogledu ipak je najuspjelija.

Čarani zaslužuju posebnu pohvalu zbog svoje upornosti da ovaj zanimljivi prilog iz svoje nacionalne prošlosti izvuku i sačuvaju od zaborava i s ponosom iznesu ponovno na svjetlo današnjih dana. Naime, iako dosad o ovoj pučkoj predaji nema nikakvih historijskih podataka u sačuvanim izvorima (nije isključeno da su takvi podaci postojali, pa su uništeni), ipak bi predaja o braći Crnomirima mogla imati i historijsku podlogu, ali postavlja se pitanje u koje doba bismo stavili taj događaj, Ostoić i Kastrapeli postavljaju ga u doba prvoga mletačkog kneza na Korčuli, u početku XI. stoljeća (između 999. i 1100.), dok J. Andreis smatra da je to bilo početkom XVII stoljeća (oko g. 1619).

To nije lako ustanoviti jer iz sačuvanih isprava ne proizlazi da je neki knez bio ubijen na otoku već su svi oni umrli od prirodne smrti i izvan Korčule, osim dvojice koji su umrli u Korčuli. Stoga to i navodi na zaključak da se slučaj smrti kneza kojega ubiše braća Crnomiri mogao dogoditi u onom nejasnom razdoblju oko 1000 — 1254. godine, razdoblju u kojem je teško utvrditi tačan kronologijski red vlasti na otoku jer su izvori oskudni, a otok se nalazi u sferi raznolikih interesa. Navodno je Korčula tada prvi put bila podložena Mlečićima nakon zaposjednuća od dužda Petra II Orseola koji da je u Korčuli postavio svog prvog predstavnika.

Ili zar se ne bi moglo s razlogom pretpostaviti da se događaj odigrao u vrijeme vlasti Popona Zorzija (1129), prvog mletačkog kneza u Korčuli za kojega sigurno znamo, ili za njegova nasljednika Marsilija Zorzija (1254 — 1271) odnosno potkneza koji ga je zamjenjivao dok je on (često) izbivao iz Korčule. Upravo g. 1262. mletački dužd Rajnerije Zeno intervenira i šalje na Korčulu privremenog kneza Jakova Grimanija da uspostavi red te izdaje naređenje Trogiranima da krenu s vojskom na Korčulu u pomoć knezu, što znači da se tada na otoku nešto krupno odigralo. Značajno je i to što mletački dužd nikako ne navodi što se na Korčuli dogodilo pa možemo predmijevati da se radilo o nekoj novoj pobuni pa je mletačkom naredbodavcu bilo nez-

godno da tačno istakne pravi razlog. Tri godine nakon toga, travnja 1265, sklopljen je ugovor između kneza Marsilija i Korčulana ,u kojem je, pored ostalog ,odlučeno da korčulanska općina priznaje jednodušno knezu Marsiliju sve zemlje i posjede kneževa korčulanskih te se time riješilo i pitanje knežina. I to što se u istom ugovoru ističe da ni jedan građanin neće sudjelovati ni u kakvoj uroti uperenoj protiv kneza navodi na zaključak da je prije toga bilo borbe između Marsilija i stanovništva Korčule zbog knežine.

U prilog vjerodostojnosti čarske legende govori i činjenica da u svim mjestima na otoku postoje predjeli zvani »knežine« ili »kneže« samo ne na području sela Čare. U Čari je postojala u ruševinama i stara porodična kuća Crnomira odmah uz cestu, a osim toga i danas pokazuju nadgrobnu ploču, koja je kasnije služila kao nadgrobna ploča groba određena za sahranu župnika, uvjeravajući nas da je ta velika kamena ploča prekrivala nekad Petrov grob. Kada je u prvoj polovini prošlog stoljeća prilikom preuređivanja mjesnog groblja grob bio otvoren, u njemu su, kako izvještava Ostoić, našli, pored smrtnih ostataka pokojnika, razne predmete (zdjela od krupnog stakla, pozlaćeni srebrni prsten s poprečnim krugom ili štitom), a u blizini groba kamen veličine pedlja sa slovima PA iznad odnosno ispod kruga s meridijanima, koje se pokušalo čitati: Pro patria. No sve je to pod znakom pitanja.

Poznata nam je ubikacija lokaliteta Ognja Stine, Profund i Knežev grob u Čari, kao i Klokolina nešto podalje od grada Korčule, kod Gornjeg Blata, koje spominje predaja, a na rukopisnoj tablici zakladnih misa ustanovljenih izgleda, od korčulanskog biskupa J. Koserića (biskupovao od 1787.) da je na dan sv. Petra i Pavla (29. VI) misa za pk. Petra Crnomira, dok su sve ostale (23) za dobročince.

A sada iznesimo ukratko samu legendu o braći Crnomirima. Priča se, naime, (a to je i vjerojatno) da je prvi mletački knez, kada je došao u grad Korčulu da upravlja otokom, pozvao glavare svih sela, jednog po jednog, da se s njima dogovori o prihodima kojima je trebalo da se osigura izdržavanje njegovo i njegovih nasljednika. Sigurno je da su se kneževom pozivu odazvali glavari svih tada postojećih sela te se zemlje knezu poklonjene nazvaše poslije knežinama ili knežama, a tako se nazivaju i danas. Čarski glavar Petar Crnomir nikako nije htio da se obaveže knezu bilo u čemu, pa jedino u Čari nema ni jedne zemlje s nazivom knež(in)a.

Predaja kaže da je bilo devet braće Crnomira i svi su bili neženje, s jednom sestrom, Marijom, koja se nije udavala da braća ne bi ostala u kući bez domaćice. Pozvan u Korčulu od kneza Petar Crnomir odgovorio je da je njegovo selo maleno i sasvim siromašno, a od općinskih zemalja nema ni jedne koja bi se mogla odrediti za izdržavanje knezova. No kad je knez uporno ostao pri svome zahtjevu, glavar mu odredi kamenit i goli predio Ognja Stine i u ravnici jamu koja upija kišnicu — Profund. Kad je knez nezadovoljan time tražio više, Petar Crnomir, ozlojeđen, reagirao je na nepristojan način. Naime odgovorio je knezu povišenim glasom: »Ako smatraš da je malo to što ti određujemo, a ti uzmi još i... ovo!« i pri tome je ispustio — »vjetar«.

Knez, iznenađen i uzbuđen, zapovjedi vojnicima da potrče za Crnomirom i da ga živa uhvate ili ubiju. Petar je utekao prema Gornjem Blatu, polju koje se proteže između grada Korčule i sela Lumbarde, vjerujući da će naći azil u samostanu sv Ivana Krstitelja na Koludrtu. Pripovijeda se dalje

da je jedan vojnik iz čete koja se dala u potjeru za njim, ne mogavši ga dostignuti, zamahnuo svojim buzdovanom, ranio ga u bedro i tako mu onemogućio bježanje. Bjegunac padne na koljena na mjestu koje se zove **Klokolina** ili **Kladkolina** (od klasti koljena). Tu ga stignuše i ostali i ubiju. Na tom je mjestu kasnije bio podignut kameni križ koji se i danas tamo nalazi.

Čim su o tom saznala njegova braća u Čari, svih osmoro braće sa sestrom, dobro naoružani, pohrle u Korčulu, a s njima i ostali Čarani. Poglavar grada, predviđajući što Čarani namjeravaju, naredi da se zatvore gradska vrata. Uzalud su se braća Crnomiri s Čaranima vrzli čitava dva dana oko gradskih bedema i uzalud su molili građane da im se otvore vrata, kunući se da nikome od građana neće ništa na žao učiniti. Pošto im ništa nije uspjelo, oni se treći dan udalje od grada sa čvrstom odlukom da će, kadli-tadli, osvetiti smrt svoga brata. Potom krenu da uzmu mrtvo tijelo Petrovo koje je čuvala njihova sestra. Naprtiše ga na konja i odnesoše u Čaru gdje bi priređen svečan sprovod.

Priča se da je osveta braće Crnomira bila izvršena na mjestu koje se danas naziva Kovačeva Postelja (ispod brijega Maške) kada je knez obilazio svoje knežine. Braća Crnomir postavili su tu zasjedu i ubili kneza s njegovom pratnjom, pa ih zakopali na mjestu koje se i danas zove Knežev Grob.

Kako vidimo narodna predaja o braći Crnomirima ne obuhvata samo pogibiju njihova brata Petra i njihovu osvetu nad knezom, kao što to čine pjesma i Kastrapelijeva pripovijetka. Postoje priče i o onome šta se odigralo nakon osvete. Mlečići su, naime poslije toga podigli vojsku na Čaru: u noćno doba jedna se vojska iskrcala u Zavalatici, a druga je krenula iz Korčule preko Pupnata. Čarani su bili iznenađeni pri spavanju, ali su se ubrzo snašli i složno oduprli napadačima. U žestokoj borbi mletačka vojska je morala uzmicati sve do polja Dubova gdje joj je stiglo pojačanje iz Pupnata i gdje se razvi ogorčena bitka u kojoj su poginuli Stojan i Uroš Crnomir i njihova sestra, a ostalo šestoro braće bilo ranjeno i zarobljeno, a onda odvedeno s ostalim ranjenim Čaranima u Mletke, gdje su neki bili osuđeni na doživotno veslanje u galijama, a neki na doživotnu tamnicu.

Dok se vodila istraga u Čari pitali su Čarane ko je ubio kneza, a oni su im odgovorili: »Bat«, a na drugo pitanje »Ko je držao bat?« odgovorili su: »Svak!«. Zatim je bila porušena kuća Crnomira, koja se nalazila uz sadašnju cestu, iznad župne crkve, a grob Petrov pokriven naslagom zemlje. Tako su pričali stari i ta priča prenosila se od koljena na koljeno a koliko je istine u svemu ovome ili u pojedinostima, to bi mogla pokazati istraživanja.

Svakako jedno je sigurno: uspomena na Crnomire usađena je u pamet i svijest svakog Čaranina i svi oni u nju čvrsto vjeruju. Crnomiri su ostali oličenje njihove slavne i borbene prošlosti, kao što je u duši Čarana ostala do danas i mržnja protiv ugnjetača i silnika.

Bacimo samo pogled na nedavnu prošlost. Sjetimo se držanja Čarana u doba prve talijanske okupacije (1918-1921), kao i u godinama druge okupacije (1941-1944). Godine 1918. Čarani su jedini na otoku stupili odmah u ogorčenu borbu, pucajući iz vojničkih pušaka na okupatorsku vojsku. Navala čarskih rodoljuba počela je u času kad su Talijani htjeli da skinu narodne zastave, koje su se vijale na velikom i poznatom čarskom čempresu i sa standarca pred crkvom. Talijanskim vojnicima nije preostalo drugo nego raz-

bježati se i posakrivati čak i u **handućima.** Naoružani Čarani zauzeli su zatim drugi bolji položaj u Sustjepanu, kuda su Talijani morali proći na putu prema Blatu. Zastrašeni Talijani izašli su iz handuća i uzeli za taoce župnika don Spasu Korunića, kapetana Viska Krajančića i Marina Lausa, davši im na znanje da će ih na mjestu strijeljati ako od Čarana pogine talijanski vojnik. O tome su Čarani po telefonu obavijestili komandira naoružanih čarskih boraca koji su propustili talijanske vojnike pri povratku iz Čare, ali su poručili talijanskom komandantu da se više ne usudi doći u njihovo selo. I zaista, Talijani za čitavo vrijeme okupacije nisu više dolazili u Čaru, ali su

Nakon izvođenja kumpanjije u Čari g. 1937.

zato Čarani ostali bez namirnica kojima su okupatori snabdijevali stanovništvo ostalih mjesta na otoku.

Talijanska vojska je g. 1941. opet zaposjela naš otok i došla u Čaru kao i u sva ostala mjesta otoka. No selo Čara, nalazeći se po sredini otoka, a uživajući glas buntovnika protiv svih nasilja tuđinske vlasti bilo je i za vrijeme prošlog rata središte otpora okupatoru, pa je kao takvo pretrpjelo sve strahote fašističkih kaznenih ekspedicija. Čarani su godinu i pol dana bili lišeni aprovizacije te su, odsječeni od izvanjskog prometa, živjeli od svojih vlastitih skromnih proizvoda. Ne samo da su se sami morali snalaziti da održe sebi goli život, nego su — to treba posebno istaknuti — kao glavno utočište partizana na otoku, izdržavali ih i hranili, oduzimajući sebi od grla, ostajući bez ičije pomoći.

Kako god su se za prve talijanske okupacije 1918. odmetnuli u šume i pucali na okupatora, takvi su bili i za druge okupatore. Za NOB-e na otoku

Korčuli na čarskom području nalazili se se glavni partizanski logori. U prošlom ratu tri su puta na tom području vršena strijeljanja i deportacije. Čarani su među prvima na otoku žrtvovali svoje živote prkoseći naletu okupatora.

Pošto su partizani na putu između luke Zavalatice i Čare ubili osmoricu karabinjera koji su s patrolom od 12 karabinjera vršili »operaciju čišćenja otoka«, talijanska komanda naredila je trupama upućenim u kazneni pohod da za svakog ubijenog karabinjera strijeljaju osam uhvaćenih osoba, što znači ukupno 56. Najviše osoba Talijani su strijeljali u Čari (13), dok su ostale pokupili i strijeljali u Blatu, Veloj Luci, Smokvici, Račišću i Žrnovu. Na Tijelovo 24. VI 1943. stigla je u Čaru talijanska kaznena ekspedicija, okružila selo, skupila čitav narod (osim onih koji su se vješto sakrili po šumama i čak u kamenicama za ulje, a npr. Marko Krajančić pk. Jakova i Milan Laus pok. Jakova bili su skočili u cisternu punu vode i tu se skrili), doveli na čarski trg osam uhapšenih mještana koji su bili vezani konopom. Naredivši popu da mirno nastavi s crkvenim obredom na očigled vjernika koji su se kretali u tijelovskoj procesiji izvršili su strijeljanje ove osmorice. Zatim su zapalili stoljetnu borovu šumu nad selom te se gusti dim nadvio nad u crno zavijenim selom i čitavom kotlinom te pomiješao s jaukom mještana.

Nakon izvršenog pokolja napustili su selo i ponovo se vratili nakon 12 dana, tj. 6. VII, opet okružili selo, doveli na groblje 6 vezanih mještana i strijeljali ih.*) Jednome omladincu su prethodno odsjekli jezik i još jedan dio tijela te ga doveli pod prozor njegove djevojke. Kad su se talijanski okupatori povukli, došao je njemački okupator izvršio desant na otok, no pod pobjedonosnim udarcima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije na našem tlu i savezničkih armija na drugim frontovima njemački okupatori su 13. rujna 1944. sasvim napustili otok Korčulu.

M. Gjivoje

---

*ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA 1941 – 1965 u Čari (16): Tomić-Padre Antun pok. Andrije, Marelić-Kapulica Ivan pok. Luke, Marelić-Skender Jakov pok. Marina, Marelić Slava žena Ivana, Marelić Vlaho, Marelić Roko. Marelić Glavina Marin pok. Ivana, Tomić Zore Antun pok. Marka, Laus Viljan Krajačić Marin pok. Antuna. Krajančić Jerolim, Krajančić Viktorio, Marelić-Čaglje Marko, Tomić-Tuta Marko Tomić-Padre Nikola pok. Jakova i Laus Milan pok. Matija;

Poginuli u NOB- 1941-1945. (20): Laus Antuna Antun, Tomić Bagatela Franko Marinov, Marelić Čaglie Andrija Andrije. Curać Fraka Ivan, Laus Ivan Vicko »Gunge«, Laporta Salvator, Šain Stjepan, Krajančić Zakarija. Marelić Čaglje Ivan, Tomić Kulin Ante pok. Antuna, Marelić Stračak Ante. Marelić Sencapeta Ante pok. Ivana, Farac pok. Franka Franko, Tasovac Nikola pok. Nikola, Marelić Kapulica Božo, Banićević Ivana Jakov. Tomić Litrica Ante Antuna, Laus Kreša, Krajančić Radoslav i Vlašić pok. Marina Jozica:

Stradili i nestali u NOR 1941-1945 (17): Marelić Blagomil, Blitvić Božo, Tomić Zore Zorka, Tomić Zore Petar Zorki. Tomić Zore Marija Zorkin, Krajančić-Šuda Lenka, Krajančić-Šuda Marko. Blitvić Dinko pok. Antuna. Marelić Prcalo Andria Luke, Marelić Čaglje Ivan, Tomić Kulin Andrija, Marelić Čaglje Matij, Blitvić Ivana Marija-Šuro. Tomić-Prdonja Ivana Katica, Tomić-Prdonja Živka, Tomić-Prdonja Martin i Tomić-Prdonja Ante

Stjepan KASTRAPELI

Braća Crnomiri

HISTORIČKA PRIPOVJEST

U L A K

Kreneš li iz Blata, pošto si se sit najahao tri puna sata, na lijevu ti ostaje Kčara ili Čara, maleno i siromašno selo na otoku Korčuli. Oko šezdeset i pet dimova to je sve, a ne može ih više ni biti, jer pošto su Čarani bili nekad zli i opaki ljudi, biskup korčulanski Španić ih prokle, a što je prokleto, kaza mi jedan Čaranin, nije blagoslovljeno.

Kućarice su prosute na podnožju kamenita brežuljka što zovu Sućuraj, po kojem ne bi gotovo našao ni travice da je za lijek zaišteš, a nogom nemaš kud. Goli se kamen svuda bijeli i duša te zaboli kad staneš misliti čim taj narod živi, pak da ti jača bude žalost, pogledaš li na vrh brežuljka, vidiš kameni križ, kao da je to mjesto gdje su se mrtvi udomili a ne ljudi koji žive i rade. Putem se jedva i to desi da sretneš kakvu izdrpanu pastiricu, pred kojom pasu tri četiri mršave ovce što i ono malo zelenja, što iznikne gdje, istrijebe da ga nije, a često će ti ta neboga i ruku pružiti da joj za boga daš štogod da prehrani svoju nejač.[1])

Na južnoj strani sela širi se zeleno polje po imenu Čarsko, sve nasađeno lozom i maslinom. Putnik, kad ga ugleda, odmah mu nekako odlahne, pa ne bi rad više s njega oči skidati, samo da mu nije opet pogledati na lijevu na one kućarice, i na onaj križ što su ga tolikom žalošću ganuli. I zbilja pogled te toga polja nekako zanese, valjda ne s kakve svoje osobite ljepote nego jedino zato što vidiš gdje se takme žalost s jedne strane a radost s druge, zelenilo i goli kamen, priroda bujna i siromaštvo.

Bilo je jedne zimske noći god.1***, a cestom koja siječe otok s kraja na kraj jaše čoek na mazgi, vas zamotan do ušiju u crnoj dolami, a pred njim jedva noge vuče gonjač, zapijehan od velika hoda i zamoren od sna, s lupežicom u ruci. U onoj noćnoj tišini, na samotnom putu, nije se čulo do klopota kopita mazginijeh i kad i kad bi odjeknulo »cu! cu! rumena!«, kao što kažu ovi seljaci kad gone mazgu. Ali jadno živo oborenijeh ušiju nije zato ni najmanje hoda mijenjalo, a na njemu bi se čovjek sad tamo sad amo malo nagnuo, kao da će pasti i lako je bilo razabrati da i njega san muči i da se jedva u lucima drži.

— Drž'te se dobro u lucima gospodine! — reče odjednom gonjač, koji se je svagda prenuo netom bi se mazga spotakla. — Gledajte da ne padnete, jer je ovdje dozlaboga rđav put, i ne bih rad da se oborite na tle.

---

1) Ondašnji opis Čare mnogo se razlikuje od današnjeg izgleda toga naprednog sela sa zidanim katnicama.

Ono što kaže pripovjedač da su Čarani nekad bili »zli i opaki«, to nikako ne znači da su oni zaista takvi bili u stvarnosti, a što ih je biskup Španić proklinjao, to je stoga što su Čarani oduvijek bili slobodnjaci i junaci i nisu se lako pokoravali ni ma kome. Stoga nije čudo što su dolazili li u teže sukobe i sa spomenutim korčulanskim biskupom u doba mletačke vlasti.

Na to mu neće čoek na mazgi ništa odgovoriti, već nešto zaječi, kao da si ga od duboka sna prenuo. Tako su hodili gotovo sat, i zamuknuše oba kao da su se okamenila.

Odjednom čovjek na mazgi kao da se je probudio reći će gonjaču:

— Ej, Petre, koliko ima još do Čare, jesmo li blizu?

— Evo nas, gospodine, do malo ćemo preko Stražišća, pak ćemo u selo.

— Bog ubio i gospodu što vazda slabijem zapreda. Nije kud kamo, već kad ti gospodar naredi, možeš ne možeš, idi prodano meso. Evo ja mogoh kao čoek spavati u svojoj kući, kad uput knezu nešto šune, i posla me da se ovuda verem, kao pet ludijeh, a mogoh i sutra sve ljudski opremiti.

A gonjač, koji ništa od svega toga ne razumijevaše, čekaše kuda će on razgovorom.

— Ako zločinac što skrivi, — nastavi dalje misliti — hajd' ulovi ga svakako prije nego uteče. Ne uloviš li ga, daj glavu! Ne šali se, kmete, sila je u njih i moć. Šta je meni stalo da Crnomiri neće nikako da priznavaju kneza! To je meni deveta. Ja imam svoje dječice i svoju kuću, pa ne znam i tako bih li i za njih u ovo doba jahao da im donesem komad kruha da preživu. Ali zaman nema sile do mletačke! Uzobijestili se kakono ko može. Ovaj se tužan narod otimlje samovolji i svipjepstvu, pa će zato i ginuti. Stenji, mri, jauči pod topuzom, ali predaj se. Što je sloboda? Sloboda je tica što leti u zraku, a zar nije bolje živjeti u kavezu gdje imaš svagdano izobilja jela, a jednako te sunce grije. Evo ja sam tica u kavezu! No, što rekoh. Gore no u kavezu. Ja sam sluga, rob što bih se i na zločin dao da mi tako knez naredi, samo da mu bolje omilim. A zašto to? Ako sada ne prestrašim Crnomire, sutra ću ih na stratište voditi... Ali kud sam se zaletio? Koga je moliti, nije ga srditi... A mene nevolja goni... Hoće mi se kruha i kruha... I tako govoreći popipa se na desnu stranu prsi kao da hoće da vidi je li mu što u džepu.

Valjda bi tako još bio slijedio da ga gonijač ne prekine i reče:

— Evo nas!

I zbilja, pošto navede mazgu na mjesto gdje će gospodin moći lakše sjahati, ustavi se; ovaj sjaše i reče mu:

— Gdje su kućom Crnomiri?

Gonjač ga povede u jednu malu ulicu i zakuca na vrata jedne kućarice veće no ostale, sasvijem na osami, koja bijaše sva brštanom ogrljena. Kaže narod da ako se oko koje kuće brštan omota ta će kuća jamačno propasti.

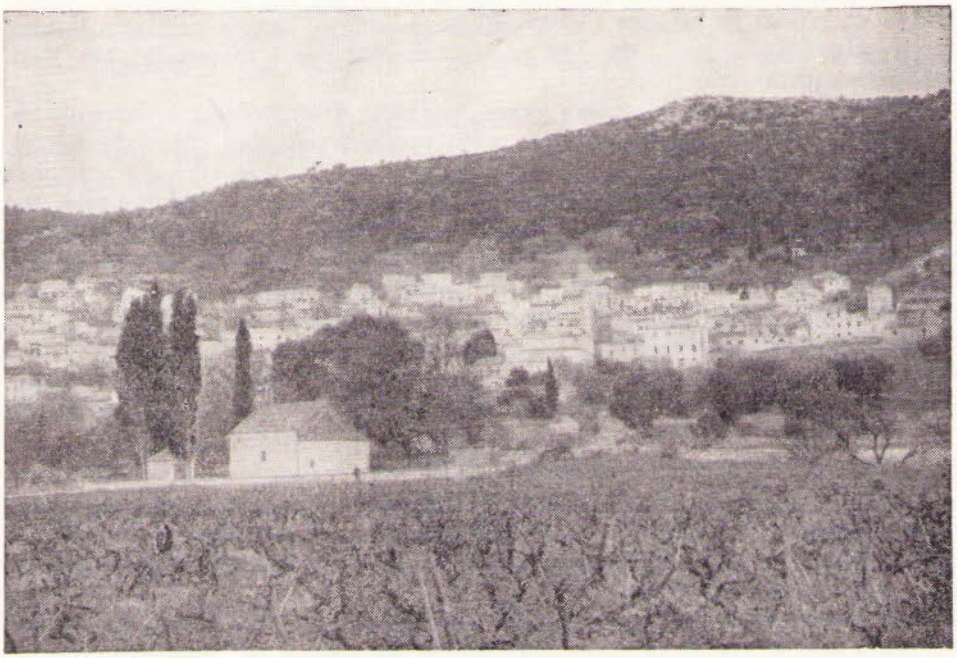
— Ko je? — ču se glas iznutra.

— Otvor'te, mi smo, u ime kneza.

Petar Crnomir, najstariji među devet braće a desetom sestrom u onoj kući, skoči da otvori vrata i primi nepoznata gosta.

Knežev ulak uljeze u kuću i pošto nazove kućanima pomoz Bog, stade ovako da govori Petru:

— Evo me, Crnomiri, k vama po naredbi korčulanskog kneza, da vam donesem pozdrav njegov. On vam poručuje da dalje ne bijesnite, da se predate vlasti sv. Marka, ako ste radi života, pa da zapamtite da su Mleci osvojili čitav otok i da ste vi, kao podanici, dužni njemu posluha i harača kaonoti gospodaru. A da bolje to svekoliko razumijete, evo vam po meni šalje pismo u kojemu vam govori još koješta što meni ne reče.

Carsko polje (lijevo crkva Gospe Čarskog polja)

Kad ostala braća čuše da se radi o kneževu pismu brže bolje skočiše sa svojih odara i tu Petar otpečati pred njima pismo u kojemu je po prilici ovo bilo kazano:

»Braći Crnomirima od kneza korčulanskog, u ime mletačkog dužda, milost i pozdrav. Ovo je treći ulak i treće pismo što vam upravljam i po njemu poručujem i pišem da u pamet dođete i da se pokorite mletačkom gospodaru, kojemu ste mili kao njegove oči. I poslaslo vam ulake da vam reku da pošto su Mleci zauzeli ovu zemlju, vi ste dužni njegovoj se vlasti pokoriti, i priznavati mene kao kneza, što sam došao da u ime duždevo vladam zemljom i da vam budem otac i majka. No, da mogu ja ovu čast što dostojnije vršiti, naredi mi dužde u svojoj mudrosti da se obratim svakom pojedinom glavaru seoskom i da u ime Sv. Marka zaištem u svakoga komad zemlje, koja će se od sada zvati »knežina«, i da te zemlje ja, kao knez uživam i mjesto mene svi koji dođu. Ove naredbe poprimiše svi glavari seoski do jednog, samo vi, silni i obijesni, uvrijediste vlast moju, pogrdiste mletačkog ulaka i poručiste da vi druge vlasti nad sobom ne priznajete osim svoje, i da, ako će knez što od vas imati, neka dođe na silu vam oteti. Gadno je to od vas, Crnomiri, i nedostojno, pa zato gledajte da se ovaj lav ne probudi, a sada vam je sve lako dok spava... Pokorite se, dakle, dajte zemlju što me ide, i da nijeste više bez čuda vašeg odmetnici i izdajice svojega po bogu gospodara!«.

Kada Petar pismo pročita pred svijem u kući, udariše mu žarki plamovi uz obraze i stade po kući vikati kao izvan sebe:

— Pa tamo mu je put. Neka lav bijesni i nek se dere koliko ga je god volja: Crnomiri su i oni lavovi i nijesu, bogme, lavovi bez nokata ili bez zuba

pa će se vidjeti ko je bolji junak, ili dužde ili mi što nećemo jarma na vratu ni sada ni nikad! A izdajice i odmetnike nije nas ni majka rodila, niti smo takova mlijeka na njezinijem prsima posisali ,već ćemo se junački biti i do najzadnje kapi krvi!

Jedva su ostala braća mogla Petra kojekako umiriti, i on se od njih na silu trgne i poleti u ulaku, koji je, pošto preda pismo, bio izišao da napoji mazgu, i reku mu:

— Hajde, teci gospodaru svome i reci mu da Crnomiri i njihovo selo neće njega već sebe kao gospodare, da ga zato glava ne boli, što će mu oni predati ni pedalj zemlje, da oni nijesu vikli biti ničiji robovi i da, ako će još što, neka se dođe od glavom š njima porazgovoriti.

Ulak se pokloni, i ode.

Uz to bijaše granulo sunce.

II

CRNOMIRI

Vrti i prevrći po starim listinama, nalazim da su se Crnomiri od pamtivijeka nastanili na otoku, i sveđ je spomenuto da su kuću i imanje imali u Čari, pa da su oni sami smatrali to selo kao svoju otadžbinu, kako što će se iz samog događaja vidjeti.

Vjerojatno je da su oni porijeklom Neretvani ili Srbi,[2] koji su godine 642. na silu oteli Korčulu osobitom kralju za kojega se spominje »da je od navale i od straha Neretvana utekao iz grada i sagradio kulu u mjestu što se i danas zove Kraljevac«, pa da je tu pribjegao sa stotinu svojih vjernih drugova. Bilo kako mu drago, jamačno je to da barem ime Crnomir kaže svoj slavenski postanak kao sva ostala imena ovog dočetka, koji postaje od arijskog **mar,** a to je sjati, znati se, zvati se.[3])

Drugi dokaz po kojemu se može misliti da su Crnomiri došljaci neretvanski jeste taj što se oni nijesu nikad htjeli prignuti mletačkom gospodaru, a zna se opet kakvi su prijatelji bili Neretvani i Mlečić, pošto god. 999., kada ze dužde Petar II Orseolo naumio osvojiti Korčulu, kao što se je iste godine i zbilo, Korčulani, saveznici neretvanski, obratiše se Dubrovčanima i Hvaranima, ištući od njih pomoć, ali kada silni Orseolo dođe sa svojim galijama u zalijev korčulanski ,otočani, videći se na muci, prihvatiše se oružja sami bez pomoći. Pokušaj da se otmu sili mletačkoj ne pođe im ipak za rukom jer kako Andrija Dandolo spominje, ne hoteći se Korčulani pokoriti Orseolu, on ih silom predobije i podmetne vlasti metačkoga lava. To se sve zbivalo baš oko ovog vremena našeg događaja i samo tim što su Neretvani i Mlečić bili stari dušmani nama je dato tumačiti ponašanje Crnomirove kuće prema Mletačkoj republici.

Nažalost drugijeh spomena nema u listinama osim ovijeh, a potanje o Crnomirima zna se jedino to da se najstariji među braćom zvao Petar, onaj iza njega Stojan, a sestra Marija.

---

2) Kastropeli je na temelju krivo shvaćenog pisanja bizantinskog pisca iz X stoljeća Konstantina Porfirogeneta, ne uvaživši sve ostale historijske izvore i nacionalni osjećaj stanovništva, držao, da su Neretljani Srbi. Međutim znamo da u Neretljani bili hrvatsko pleme i da je prema tome i Korčula, bivši naseljena od Neretljana, dobila hrvatsko stanovništvo.

3) Daničić: Osnove srp. ili hrvat. jezika str. 31.

Iza onoga što je bilo u kući Crnomira pri čitanju pisma, dva su se čovjeka iza jedne kućarice sama razgovarala.

— Misliš li ti, reče prvi, da će se Crnomir predati i da neće dalje bijesniti?

— Ne ja, gospodaru, ni najmanje — odvratiče prvi. Znam ih ja kakvi su to sokolovi, a navlastito Petar, pak da bolje znaš kazaću ti ovu. Onomlani kada sam u njih trgao o jematvi znam dobro da se je ovaj Petar tužio da mu je neko po noći pokrao ono malo trapa što je imao u baštini. Nego jaoh se onome, reći će on, neće bogme uteći mojoj šaci. I tako bi. Nekako ne prođe vele, a tvoj ti Petar obaznao da mu je neki komšija to opravio i brže bolje uteci k njemu, poriječkaj se, pobij se, ispestaj ga ,i eno ti ga sada pod crnom zemljicom. Ali ko ćeš zaboga, da toj sili odoli? Znaš koliko me je Petar gonio za ono malo novaca što sam Marku dužan, i za koje, kaže, da sam se krivo zakleo. Od onda ,kažem ti pravo, gospodaru, čini mi se da ko bi mi dao da mu se krvi ispod grla napijem, dobio bi duši raj.

— A šta kaže Marija?

— Bogme ona, kao i braća, štuca o nekakvoj slobodi, što ja nikako ne razumijem. Uostalom, reklo bi se da mi je sklona i da...

— Nuder gledaj da joj što izvučeš o toj tobožnjoj uroti što spravljaju proti knezu; ti znaš da te knez gleda kao svoga sina i da će te lijepo darovati, ako uspiješ u tom poslu.

— Ne boj se, gospodaru, neće mi se ova prilika lako izmaknuti. Znam

— Znaš koja je, prijatelju. Prečinjaj se ti pred Marijom kao da tobož hoćeš i ti dati ruku toj uroti, a kako se kaže žensku je stranu lako prevariti. ona će ti sve kazati šta je, a ti ćeš knezu ispričati da se zna vladati.

— I ja sam baš na to mislio ali se bojim da i ona umije doma doći i da se ne bi stavila.
lijepo što mi je knez obećao kad sam bio tu skoro kod njega u gradu.

Na ove se riječi ulak, — naši su ga čitaoci već upoznali — zadube za čas u misli pa reče:

— Gle, stara lijo, reče ulak smijući se ispod brka, ti se ne bi zar sramio da te žena nadmudri?

— Ne ja, bogme, jer bi i to moglo biti. Ali ne boj se gledaću da učinim po volji knezu. Znam što mi je obećao... i što mi je zaprijetio..., a mi je mila, znaš, glava na ramenu...

— Eto, gledaj ti, reče ulak. Čini šta te pamet uči. No, evo je već sunce visoko, a ja sam se pustio ovdje u razgovore.

To rekavši, pruži ruku onome s kojim je govorio i uteče niz ulicu.

Marija Crnomirova bijaše dobra i prikladna djevojka. Odgojena u siromašnoj ali poštenoj kući naučila je već od rana djetinjstva od matere svoje vladati kućom, a od oca slušati starijega i biti bogobojazna, i blaga i ljubazna prema svakome. Zato ćemo je mi vidjeti vazda poslušnu i pokornu prema starijemu bratu Petru, kojega je ona štovala poput oca, jer je ovaj na umoru tako preporučio: »Slušaj, reče, Petra i drži ga mjesto mene«. A što je sa svakim htjela biti blaga i ljubazna, tomu se ima pripisati što ona nije mrzjela na jednog svog suseljanina Andriju Banina od stare jedne i uglednije obitelji u selu. Ovo je baš onaj što je gore spomenuti razgovor vodio sa kneževim ulakom.

Jednome koji iole poznaje ljudsku narav i kako se lice u čovjeka može mijenjati i prečimjati, ne može nikako izbjeći a da ne spozna zla čovjeka ako ga slučaj na nj naputi. To obično bude u dugom općenju kada uspoznaš čovjeka tek po djelima njegovijem. Ali katkada ima i ljudi, tako da rečem, oštra pogleda, koji od prve dosta da pogleda zla čovjeka u oči, odmah znadu kakav je i pod kožom.

Jedan od takovijeh ljudi bijaše Petar Crnomir. Čovjek pošten koliko se god može, naprasite ćudi, ali srca otvorena i dobra, ako i nije knjiga izučio bio, poznavaše odmah sve one na koje bi ga prilika nanijela, pak zato Andrija Banin nije mu nikad po ćudi bio. Sve mu se je činilo da se pod onijem mrkijem ali lijepijem licem skriva crna duša i često bi s njim u razgovoru u jedan put na njega planuo: »Ta, zašto me, bogati, u oči ne gledaš.«

Banin, kojega je grizla zavist na Crnomira, jer ga nije mogao gledati kao glavara seoskog, još se više na njega razjari pošto ga ovaj potvori da je na pravdi boga prevario komšiju Marka što mu je nekoliko novca posudio bio, pa mu bezočno i sramotno dug zatajio.

Razumije se, dakle, po sebi da Petru nije nipošto vonjalo da se Marija s Baninom razgovara, — a ona, dobra duša, to je činila od milosti prema Baninu za kojega je znala da brat na njega mrzi, ovaj lukav znao joj je naći u srcu mjesta, — tako da jedan dan kad joj je nešto brat o tom prigovorio, zaviče osorno na nju: »Znaš koja je, meni se sve čini da je onaj Banin otrovna zmija, i da će nas on do kraja iskopati«...

Marija, koja je pomnjivo slušala kad je brat čitao kneževo pismo i sve u glavu lijepo utuvila, stade tamo-amo po kući da sprema braći što je od potrebe za baštine. Uzme nekoliko kruhâ od domaće šenice, zamota u jednu staru knjižurinu slanijeh gera i napuni četiri butruge razvodnjena vina, pak sve to metne u četiri vrećice i porazdijeli braći da nose.

Sve devetero braće sjetno i neveselo, a pred njima Petar kao kolovođa, uputiše se iz doma s motikama i s obietilicama na ramenu tamo negdje u nekakvu baštinu što im je otac ostavio da riju i kopaju. Putem nijesu gotovo ni riječi prozbori već je svakomu bila puna glava od onoga što im je knez pisao, ali, čudnovato, sve je ono devetero glava jednu mislilo: ne dati knezu ništa i osvetiti mu se za njegove pogrde.

Sestra, izostavši malo za braćom, spremi ako je još što bilo, zaklopi kuću, pođe u kozaru, izvede ono malo stada na polje i uputi se s kudeljom o pasu put običnog mjesta gdje je svaki dan vodila živo na pašu. Tu se sretne sa susiedom Ankom koja je već bila došla, te se dvije prijateljice stanu razgovarati.

— Dobro jutro, Marija!

— Dobro ti bog da', Anko!

— Uranila...

— Eh, eto vidiš da, ono muškijeh jedva da će jutros iz kuće, imala sam čekati dok ih spravim, pak napokon kad je bog htio, pošli su i evo me sada s tobom.

— A ja, sestro moja, nijesam kako ti. Ostavim muža da sve čini sam, da spravi i ribu i kruh i vino. Najgore je muške zlo naučiti... I to rekavši, obliže dva prsta, potegne malo vune što je o kudjelji visjelo, zavrti dva-tri put vretenom, pa zamota oko njega novu žicu i sve to kao da je sretna i čestita što je jadna muža naučila da čini sve sam.

— Eh, dobro je, odvrati Marija, kad ti može biti! Ali ne znaš ti jadna kakav je Petar. S njim valja na lijepe ako ćeš ga predobiti.

— Znam ga ja, moja sestro, lijepo, bolje nego ti, jer ga poznam od djeteta. Nego reci mi što je sega jutro bilo u vas u kući treska i buka, ka' da će se sada kuća prosjesti? Ja sam se, vjeru ti davam, što sam daleko bila, od straha iskrivila, a što ćeš biti ti! Bog mi zna, da sam mogla, bila bih došla vidjeti što je.

— Slabo bi me bila pomogla, odvrati joj žalosno Marija. Što ćeš da mi jadne žene učinimo kad neće vrag da dā mira, pa ako se on koga dojme, jaoh ti se njemu za dovijeka. Da ti rečem svu istinu, nijesam ni ja dobro razumjela što je, nego sam slušala gdje mi brat štije neko kneževo pismo koje je donio noćas jedan što je iz grada došao »preko vrhov«.

— A što je u pismu bilo? — prekine je odjedanput susjeda.

—Nešto tako da knez hoće da mu Petar dā nekakvu zemlju, a on, reklo bi se, da neće... pak je onoga što je donio, izapsovao i poručio knezu da ga ostavi na miru, jer da mu on nije ništa dužan.

— Ah, ah, to je, dá, ono što mi je muž pripovijeda da tvoj brat neće da bude prijatelj knezu... jer da su tamo njegovi zla i opaka čeljad pa se boji da se ne bi u Čaru uvukli i pokrali nas od svega. Kako mi je baba govorila, da su za njene mladosti bili došli gusari pa svu djecu poklali, a ugrabili žene i ponijeli ih tamo ja ne znam negdje u Pulju. A jučer kad sam bila u susjede Mande, rekla mi je da će se starci od sela u nedjelju skupiti i da će se tu razumjet da pođu ka knezu i da ga mole da nam ne bi krivo učinio.

— Eto tamo, uzdahne se Marija, neka im bog prosvijetli pamet!

U to što su žene u riječi bile dođe od nekud Andrija Banin Mariji na razgovore, kako mu je bio već običaj. Netom ga Anka ugleda, uzmakne malo da ostavi prijateljicu samu i slobodnu. Andrija, nešto živahniji, a to njegovo ne bješe, skoči ka' srna niz među koja ga je dijelila i u tren bi kod Marije. Marija, oborenijeh očiju, kao da gleda kako joj se vrti vreteno, ne podigne ih kada joj on nazove »dobro jutro«, već iza zuba odgovori Andriji. A on kao da mu nije čekanja.

— Gdje su ti — reče — braća?

— Bogme, znaš, pošli su na posao.

— Kada?

— Bogme, jutros rano, a što je?

— Ništa, tako pitam, Hotio sam s Petrom govoriti, jer sam čuo da nije u dobre s knezom, pa da mu je nešto poručio i da će se u nedjelju starci od sela skupiti da se o tome razgovaraju. Znaš li ti što?

— Neznam ništa — odvrati — a ti znaš da Petar o tome sa mnom ne govori.

— Rad bih znati, — odvrati Andrija, a već su mu noge klecale od pogleda Marijina, a ona s njega oči ne odvraćala, — rad bih znati, je li istina što se kaže, jer bih i ja htio Petru pomoći.

— Nazbilj?

— Dakako, znaš da smo stari prijatelji, i da ja sam ne mogu snositi kneževu silu što hoće svakako da mu naše selo dade komad zemlje kao »kneževinu« da on bolje živi i napreduje.

Ujede Marijju zmija. Banin se je tako divno pretvorio bio, kažući ove zadnje riječi da mu Marija svekoliko povjerova, te nastavi:

— A otkle ,zaboga, da mu damo kad nemamo ni mi sami čim da se prehranimo?

— Tako je! — reče suhoparno Andrija.

— Dobro mi je brat rekao, da ako se i dođe do šaka da će on svoje braniti do najzadnje kapi krvi.

— Evala mu, kao pravom junaku! — opet će Andrija.

— Nego znaš šta je, moj Banine; nije tako lako s jačim se biti, pa može ti se i to dogoditi da te izvedu iz boja u rđavoj koži .

— Je li s tvoje strane pravica, ne boj se.

— Ja slaba žena, vidiš, gledala bih u potrebi da pomognem braći, jer znam da je Petar dobra duša što ne misli nikome zla, pa bi i život dao za svoje selo.

— Kako to i ja ne sumnjam.

— A što me pitaš je li istina da će se starci skupiti, ne znam, bog mi zna, ništa.

Tu još nekoliko riječi među sobom izmijene, pa da će Andrija k Petru da s njim govori, a Marija k prijateljici s kojom se kući vrati.

III

ZBOR

Kada se prospe po selu glas da je Petar Crnomir naumio sakupiti sve seljane na dogovor, nastade među onijem malenijem ali hrabrijem narodom tolika vreva i oduševljenje da bi je teško čovjek mogao i pojmiti, a kamo li opisati. Kakono čele kad se roje i na rojeve se dižu u vis, zujeći i zuzukajući tamo-amo po zraku, kao da im nigdje nema mira ni pokoja, tako i onaj roj od ljudi sa svijeh strana navali ko će bolje pokazati svoju ljubav prama rodnom mjestu.

A kada se sve ono uzrujane svjetine, muško, žensko, starci, djeca, čitavo selo, na određeno mjesto skupi, podigne se stariji Crnomir na jedan kam, odakle je mogao svuda okom, i stade ovako da govori svojim seljacima:

— Braćo! Čim ste me vi glavarom svojim odabrali, bilo mi je to vazda na vrh pameti da uzdržim zakletvu što sam vam dao i da do potrebe uščuvam čast vašu, pa i za nju, kad bi do toga došlo, i sam svoj život žrtvujem. Vi znate lijepo jesam li ja to kadar učiniti. Evo sada časa da vam ukažem najbolje kakvo mi u grudima srce bije za vas i za blagostanje ovog jadnog ali milog našeg gnijezda. Vi znate zašto i kako sam vas ovdje sazvao. Ako smo do sada mirno i spokojno živjeli u svojem mjestu, obrađujući ove tri-četiri motike zemlje kojom smo sebe i svoju djecu hranili, evo je sada čas prispio da odbranimo sebe, djecu, ognjište svoje do potrebe i krvlju svojom. U sili nema razloga. Prispije tamo nekakav knez u grad da vlada otokom, tobože u ime Sv. Marka, pa mu ne da bijes da miruje već hoće od nas da mu damo komad zemlje da se on bolje širi i napreduje, a nama kako bude. Šta ćemo sada. Da mu damo?...

A jedan će iz svjetine poviknuti:

— Zašto. Kako komu? Reci mu u ime naše, da mi dopuzine kojekakve ne poznamo, i nećemo.

— Ja bih da mu ne damo ništa...

— Dobro, dobro! — sve kao jedan čovjek zaviče ono uzrujana puka.

— Već, ako baš želi — opet stade da govori Petar — predlažem da mu se da onamo Sinja-stine, Profund i Šuplji Kam, da može sjahati i konja privezati kad nam dođe u pohode.

Puče grohot smijeha i silno odobravanje na ove Petrove riječi.

— Dobra ti je! Baš mudro reče. Zlatom ti se okovala. Evala ti, majčin sine!... Svak htjede svojim riječima da pohvali Petra čim on već bijaše sišao s kamena i umiješao se u puk.

Da može čitalac razumjeti zašto se svak nasmija na Petrov predlog valja da zna da Sinja-stine i Profund u granici Čarskoj nijesu drugo već gola ledina sasvijem neplodna onda kao i danas. A Šuplji Kam to je bila hrid što je imala pri vrhu kao uho kroz koje se moglo udjesti konop kao konac u iglu.

Nije se još bila utišala ni tarabuka, kad gle, iz naroda izhmili na polje sjedoglava u bradi bijeloj do pojasa i stane na onaj isti kam s kojega je Petar govorio. Svak se k njemu obrne i upre oči u nj, čekajući šta hoće da reče. A on će ti ovako:

— Evo, braćo, kao da je to suđeno: ti stečeš i dotečeš, a dođe ti treći pa kaže: eh, znaj, robe, da to nije tvoje! Valjda je baš takvi svijet, a ja nijesam uzalud ovo godina prevalio a da ništa ne znam. Ako ima krvopija što napanu na tvoju muku, kud ćeš siromah, ako nećeš silom odbiti od zemlje što si tvojim krvavim znojem oblio? A pogledajte naokolo, pa ćete vidjeti da se svekoliko što je god na svijetu otimlje nekoj sili koja ga kolje i hoće da ga sasvijem utamani. Predasmo se Neretvanima na silu, izgubismo kralja u Kraljevcu i jedva ga od neprijatelja spasosmo. Tu je krv na potoke tekla. Svak se oko nas grabio kao gavranovi oko mrtve lješine, te ako smo i danas živi, to imamo zahvaliti krvi svojoj i junaštvu. Pogibosmo, braćo, do kraja, ako se ne trsimo. Samovolja kakve nema u krstu svijeta hoće da nam i ovu ostalu kap krvi ispije, nije dosta — smeo je velik bog! — da nas je doslije klala i trgala i lijepu nam slobodu otela, već hoće da nam i ovo crne zemlje na silu otme da joj u njoj grob bude kao što i hoće. Kakvi poklisari, pisma i lakrdije! Ko je za oružje, neka ga hvata! Nije li bolje da jednom svoju obršimo nego li da uvijek ne znamo jesmo li živi ja l' mrtvi. Sila se kneževa neće prignuti, jer je davno vikla da joj se svak klanja i kapu skida, pa zato jesmo li što gori od kneza? Zar ćemo lizati što on pljune? Ne, braćo, ni sad ni nikad! Čuvao nas bog da mi tako obeščastimo pretke svoje, sebe i potomke. Nijesmo li se u Kraljevcu junački podnijeli? Zar ćemo se sada poštopoto prodavati da nas stigne bruka i sramota? Ja mislim da ugovori i dogovori s knezom ne bi drugo bilo nego sramotna predaja, koja bi se spominjala dok nam se trag utre, a ovako, ako silom silu odbijemo, ostane li ko iza nas, znaće bar pripovijedati kakvi smo junaci bili; — ne postupimo li tako, sjeme i ime će nam od puta propasti, i niko nikomu! Ovo vam sve sjedoglava govori koji je vješt svijetu i ljudima. On će prvi svoj mač, koji je odavno ogreznuo u krvi, iz korica istrgnuti, a vi svi za mnom, ako vas je majka rodila!«...

Ove zadnje starčeve riječi biše primljene velikim oduševljenjem, te se grabio svak oko kamena otkle je starac govorio, da mu ljubi skuta i koljena, te ga narod čitav podigne na ramena, i tako ga stane nositi među svijetom,

a oni koje red ne dopadne, kape su u vis bacali, vikali, skakali oko njega, rekao bi: nà ,evo će nebo sada pasti na zemlju! Nama samijem koji ovo pišemo, bog zna kako, ne da se da dalje to oduševljenje opisujemo. Svak ko je bio u prigodi zna kakva se oluja podigne kadgod u ljudskijem glavama kada ih unuši zlo ili dobro.

Sasvijem tim, ako je i bila starčeva dobra, Crnomirova bi još bolja i svak primi ovu posljednju, a to, naime, da se pošalje knezu još jednom ulaka da mu navijesti što se je u seoskom zboru odlučilo.

No, koga naći da bude ulakom? To je pitanje koje je svak sam sebi učinio; svak je mislio, i sa svim pravom, da je to nešto škakljivo kazati u brke knezu: »Neka da znaš, mi te nećemo!«

Ne znam kako među onom svjetinom uteče nekome riječ:

— Andrija Banin...

Petar Crnomir plane na to ime kano oganj živi i čisto bi bio onaj čas od Banina trista jada počinio da nije ko drug skočio da ga od te opake namjere odvrati. To bijaše Marija. Netom ona ugleda brata gdje je na Andriju nasrnuo pun gnjeva i mržnje, znajući kakva mu je ćud, skoči da ga rastavi i:

— Brate i krvniče — reći će mu —šta si zlosretno danas namislio da se okupaš u krvi iskrnjega svojeg koji ti nije ništa učinio?

I objesivši mu ruke o rame:

— Prođi se, kumim te bogom, danas takve napasti! Hoćeš li da ti ime bude vazda prokleto i da nam se od prokletstva božijeg kuća iskopa?

Samo ove zadnje riječi mogoše ublažiti onu divlju Petrovu narav. Umiri se njegov gnjev kao da si na oganj vode bacio, trgne se iz sestrinih ruku i reče:

— Nemaš se zašto tužiti, i tako smo iskopani.

Iza toga u zboru što narod učini koga se ima knezu poslati, poslije duga razgovaranja i dogovaranja, bilo je odlučeno da se preda pismo Andriji i da ga on glavom knezu izruči. U pismu je sve iskazano bilo što je selo odlučilo da se ima knezu poručiti i, po starijem spomenima onog vremena možemo znati da je to pismo ovako otprilike glasilo:

»Od svega čarskog sela ovdje na okupu čestitome mletačkom knezu od srca pozdrav! Primismo tvoje ulake i pisma i razumjesmo što nam kažu. Ti zahtijevaš od nas, u ime sv. Marka, da ti damo komad zemlje kao »knežine« jer da te to ide po pravu. Neka da znaš, čestiti kneže, da mi zemlje nemamo ni za sebe, kamo li tebi da je darivamo. Ali ako baš hoćeš da ti damo, eno ti Stovča-stine[4]) i Profunda, gdje, kad nam dođeš u pohode, moći ćeš sjahati i konja privezati. To neka ti bude s božijim blagoslovom, a nemoj drugo od nas tražiti«.

Pismo bi ondje na brzu ruku pisano i potpisano prije od Crnomira, te poslije od svih seoskijeh staraca i predano zatim Andriji Baninu da ga knezu ponese.

---

4) Na više sam načina čuo nazivati ovu ledinu: Sinja--stine, stovča-stine, Ohnja-stine, Ovo zadnje mislim da je izopačeno.

IV

KORČULA

Ako se u narodnijem pjesmama priča i pripovijeda da su gradovi bijeli, i Korčula je svakako među bijelijem gradovima bijeli grad. Gledaš li je s mora i malo pozdaleka čini ti se kao da je veliki labud krila raširio, pa ih u moru plače; a ako se iole približiš zakleo bi se da su taj gradić za šalu ljudi podigli od šećera ili ga je priroda od soli sastavila da ti ondje na sred mora, u prisoju, bolje oči zablješti.

Kolikogod je grad širok, opasuje ga zid[5]), a oko zida širi se more; samo se s juga drži kopna gdje se pruža »varoš«[6]), i puti što vode k Žrnovu i Lumbardi. Starci su od starijeh čuli pripovijedati da je jednoć na zidovima bilo nanizano toliko topova koliko je danā u godini, ali se ne zna jesu li ti topovi gruhali kada je Uluz-Ali svojim galijama Korčulu opasao.

Čitav prostor što zidovi grle leži na malenom brežuljku, pak se kuće s krajeva put srijede sve na više dižu, a na sred srijede pomalja se zvonik sa stolnom crkvom ,sagrađenom po prilici 1300. godine.

Oko grada unutra kako ide zid imaš lijep put, a ako se malo uputiš u grad, ne možeš po ravnu već uz stuplje niz stuplje, a nemaš što da te zaustavi ako nije koji stari natpis na vratima kakve polurazorene kućištine, ili gdje te štogod izdjelana u kamenu što je već vrijeme tobože izgrizlo ili izlizalo. Često hodeći po zabitnijem ulicama vidi se kućā starijeh, ispucanijeh, bez krova, a onijem se pukotinama raskotio brštan, a po zidu ostarjelom i trulom ugnijezdili se gušteri, i gdje su nekad vesela dječica skakala i igrala se, sada kopriva raste, i jejina i ljiljak i pauk našli su svoj stan, pak se tu možda i zauvijek udomili gdje je ljudi nestalo.

Grad ima dvoja vrata, jedna sa zapada, a druga s juga, pa kad si kroz ova izišao, silaziš niz lijepi stubeni most put varoši, a gdje je danas taj most kažu da je jednoć more dijelilo današnji grad od kopna, pak su to ždrijelo ili ljudi nasuli, čim je grad ležao baš na jednom otočiću oko kojega su se mogle lađe voziti, a most bijaše uzvijajući što danas, kako rekosmo, nije.

Na zapadnoj obali, što mještani zovu »marina«, grade se brodovi i to bijaše nekad na glasu korčulanski škvar. Tu je bilo u bolja vremena, kad je Korčula cvala, micanja i radnje; tu se djelalo, pililo, sjeklo i tuklo da ti uši zagluši; tu je veseli i radini narod vrvio da gleda kako se brodovi porinu, ali danas malo kad ima takovijeh prizora i ne guši te više kao nekad crna paklina što u loncima vri.

U jednoj staroj kući, u gradu od koje danas ni gomile nema, sjeđaše knez kao u carevu dvoru. Uljegavši unutra, imao se čovjek čemu načuditi: gospodskoj sjajnosti i divoti kojom bijaše sva kuća urešena, niko se živ ne bi mogao domisliti, razmi već ako nije svojim očima nešto takva gledao.

Prolazilo se iz sobe u sobu, iz ljepote u divotu: sve po tlima pusti raznomasni sagovi da ti noga utone, o zidu visjela pozlaćena ogledala kao sam zid visoka, na prozorima svileni prevjesi da im se krajevi od objesti na tle smuču, a naokolo po zidu razne slike dragocjene koje prikazivahu nekakva

5) Kad je ovo pisano, zidovi (i kule oko grada) nijesu bili obaljeni.
6) »Varoš« kod Korčulana to je predgrađe.

namrgođena i brkata lica, valjda mletačkijeh velikaša, stasa ukočenijeh kao štapovi od metle, s nekakvijem glavama utopljenijem u bijele skorene ogrlice; nekakve ljudetine u gvozdenijem oklopima s rukom maču na balčaku, sve nešto tajna i stravična da ti duša protrne.

K tome još stolovi, stoci, tovjelice od lijepo izdjelana drva, divani, blazinjaci svilam izvezeni, ne bi na njih od grehote sio u strahu da ih ne izdereš, pa gdje su ti mali kipovi i graste svakovrsna cvijeća i srebrno posuđe i vodenjaci sa živijem ribicama u vodi, a oko njih u srebru slivene nekakve morske vile, gdje se gizdaju i igraju, rekao bi da će sada progovoriti. Ko je gledao careve dvore, mogao bi se zakleti da sjajnijeg uresa nije vidio ni onamo što ovdje u kući prostog mletačkog kneza.

Bijaše zorom kada Banin zakuca knezu na vrata.

Istrči sluga, uvede ga u kuću i pošto ga isprevede iz sobe u sobu, dade mu da sjede.

— Odmori se malko — kaže — i odahni dok ustane gospodar. Ne znam šta će reći, ali ovo danas kao da se gali po postelji; ipak je njegova ura, neće kasniti.

Poznavaše sluga Banina, jer ga često viđaše vrtjet se po gospodarevoj kući, pak mu je i za to tako na prijateljsku govorio.

Kada Banin ostane sam, stade u sebi misliti, a ta ga je misao neprestano i putem pratila, kako će pred knezom još bolje Crnomire potvoriti i svašta na njih izlagati; mišljaše sam sobom — crn mu obraz bio! — kako bi se Petru osvetio i popeo se glavom sela on: izdajstvom i zločinstvom, mletačka pridvorica.

Dugo ne čeka, kad evo ti kneza na vrata.

— Uranio, Banine, — reći će mu on ozbiljno. Okladio bih se doista kad te vidim zorom, da mi nosiš kolač da su se Crnomiri najposlije osvijestili.

— E da je bog dao, gospodaru, ali se takvom kolaču nemoj nadati za sad, nego silom odbij silu, jer će ti Crnomiri još, kako viđu, plesati po krilatom lavu: golema sramota!

— Golema budalo moja! — na to će mu knez i udari ga šakom po ramenu da se malo Banin strese. Misliš li ti da je tako s onijem pa kakvijem lavom ratovati? Ako si ga i vidio dolje nad vratima u kamenu urezana, nemoj misliti da je to onaj lav; mletački lav je nešto treće, što ti još ne pojmiš, jadniče! Misliš li zbilja da će se Mleci prepasti, šta govorim... staviti tobože da ima na svijetu Crnomira? Znaš onu od komarca što je sio volu na rog i mislio da ga je vo ocutio? Nego ostavimo prilike i lakrdije: zbilja reci što si danas tako uranio?

To rekavši, sjede, a Banin mu bez riječi pruži zapečaćeno pismo čarskijeh staraca.

Da je ko bio tu pa gledao kneza u lice, bio bi lako opazio kako mu je duša vrela čitajući. U jedan put, kao da je zube stisnuo i nešto u sebi promrmljao, i u isti mah stresao rukama i zgrčio pismo, o dlaci da ga ne razdere. To je sve bilo u trenutku, ali odmah svlada sama sebe, te pošto nekoliko puta obrne preko ruka pismo koje bijaše već zamotano, položi ga sasvim hladnokrvno na sto, podigne oči k Baninu i reče mu:

— Čuj, Banine, da se vratimo na ono gdje smo i bili. Znaš li onu od lava kad je upao u mrežu, i da mu ne bi miša što izgrize užeta, jaoh ti se njemu.

— Znam, gospodaru.

— Dobro dakle, — odvrati knez — ti možeš lavu dosta pomoći, ako si i malen prema njemu... A biće ti plaćeno trostruko, razumiješ li?

Banin se pokloni.

— Ja hoću Crnomire imati svakako u rukama.

— Dobro, gospodaru!

— Kako dobro? Smokve !— odvrati mu jetko knez. Kaži mi kako se ima tu raditi.

Sažme Banin ramenima i podsmijevajući se kano da neće:

— E, čestiti kneže, u tebe je sila, ti možeš...

— Kako ja mogu, zla ti sreća! Ne razumiješ li da ih ja hoću k sebi na lijepe privući?

— Lako je to reći, gospodaru, na lijepe... Ali kako?

— Pa to je ono što te i pitam... Zar si već sjutra pijan?

— Nijesam, gospodaru, nego daj mi da se razmislim.

— Prosto ti, misli koliko te volja.

To rekavši, knez primakne stočić k pisaćem stolu i umočivši gušće pero u divit stade nešto pisati. Za nekoliko časova, premda su bila dvojica u sobi, šćaše i muhu čuti da proleti, tako je bio muk. Samo što bi pero kneževo na hartiji škripalo kako bi on po njoj manje više brčkao.

— Jesi li se, dakle, razmislio, Andrija? — reći će u neko doba knez, ne podigavši glave s hartije već sve jednako pišući.

— Jesmo, gospodaru — odvrati mu Banin. Ja mislim da bi najbolje bilo...

Ali kad vidi da ga knez ne sluša nego da dalje piše, prekine govor i čeka.

— Dakle? — knez će njemu kad svrši pisanje, položivši pero na sto.

— Dakle, ja bih rekao — nastavi Banin — da bi najbolje bilo da ti od svoje pišeš Petru Crnomiru, tobož kao da mu nećeš više zahtijevati »knežinu«, pa ga zovi preda se kao da mu hoćeš da daš samoručno pismo i povelju kojom će Čara biti prosta od svakog davanja mletačkome lavu; tako ćeš ga jedino prisotoniti.

— Baš sam i ja tako promislio, — nastavi knez. Nego se hoće vješta ruka da izvrši ostalo što treba, i jezik što siplje kako bi nagovorio onakvo divljače kao što je Petar.

— Evo mene za to, — žurno zavapi prokleti izdajica, kojega je bijes i pohlepa za osvetom gonila na izdajstvo, — ako misliš da sam kadar sve to smotati.

— Hajde de, neka ti je! Samo gledaj da pak svekoliko u jedan put ne izduši.

Tu se rastanu.

V

STRANJA

Je li ko ikad sišao u kakvu od onijeh konoba što Dubrovčani zovu »stranje« i gdje čovjek pođe da zagrize nešto ili prismoči, a presahlo grlo malo okvasi vinom jal rakijom? Ako nije a on neka ide, pak će i tu imati koješta da nauči ,a osobito danas kada narod nešto življi i otresniji zna za sebe i rado u veče posjedi u takovijem krčmama da se nasluša narodne pjesme što mu guslar pjeva, a uz to da se pred čašicom vina razgovori s prijateljem i popuši lulicu u družbi da mu vrijeme mine. U stranji osobita nije šta vidjeti: ulazi se silazeći dva tri stupnja kakono ti u konobu podzemljušu; tle nije obično ni pločom pokaldrmljeno nego onako na božiju zbijena zemlja na bregove, uza zid su položene bačve sve jedna do druge; dva tri gnusna stola s klupama gdje sjedneš, a o gredi svijeća ckilji samo da ne bi po vragu čovjek metnuo jelo u nos.

— Ala, donesi te dvije čaše — zaviče nekakva ljudina što uđe u stranju s prijateljem i bacivši se na klupu udari pešću po stolu da se sve strese što je bilo na njemu.

— Rekoh ti ja, — nastaviće razgovor ta ljudina sa svojim drugom — rekoh ti ja — kaže — da je sloboda nekakva tica što leti po zraku, a ja bogme volim živjeti u kavezu. Što ti je stalo, bolan, ko ti je gospodar, bio Petar bio Pavao, svejedno. Imaš čim da živiš? E pa dobro! Živi i miruj.

— Biće sve to tako kako govoriš, — odvrati mu drug ,srknuvši malo vina što uz to bijaše krčmarica donijela — ali kad neće da nas puste da mirno živimo.

— Ko neće da vas pusti? Zar knez? Ala ste doista poludjeli! Dajte mu knežine što traži; u dva tri komada zemlje tu ti ga nije, a kad promislite da tim možete biti mirni kao ljudi... Ja bogme da sam kao vi, dao bih mu ne to nego dušu da je uspita. Neka đavo nosi sve! Šta vam je stalo za Čaru, za dom, za porodicu svoju, neka đavo nosi sve! A što govoriš o slobodi, to su lakrdije kojima se mudro čeljade ne može nego smijati, kao što se smijem evo ja.

I to rekavši nagne malo vrčem i posrka vina da okvasi suha usta. Naš se je čitalac već sjetio da taj čovjek koji je imao tako osobita mnijenja o slobodi nije bio drugi niko već onaj ulak što je ovo isto u sebi kuhao kad je nosio kneževo pismo Crnomirima. Namjeri ga sreća na nekoga Čaranina što bijaše došao u grad za svojim poslom, pozdrave se, zavedu nekako razgovor o Crnomirima dok padnu u stranju gdje stanu piti i dalje se razgovarati. Ali čujmo njih. Naći ćemo valjda u razgovoru njihovu koješta zanimljiva.

— Moglo bi biti kako govoriš, odvrati Čaranin — ali ono što se kaže bolje da te tvoja, da prostiš, uš ujeda nego li tuđa..

— Šta luduješ, dušu ti ljubim! Bolje koniu koga gospodar jaše nego onome što luta pustopašice. Šta ćeš da vi sa svojim životom radite? Šaka ljudi, siromasi, jadikovci, hoćete da se otimljete jačemu; no kako? Gdje vam je oružje? Gdje sila? Mahnite se ljudi božiji svega toga, ta nijeste, bogavam, tako slijepi da ne vidite da ćete sami sebe upropastiti i da ćete danas sutra ostati bez kuće i kućišta, a kamoli da drobite o vašijem knežinama.

To rekavši srkne.

— Pak gdje vam je pamet, — nastavi — ne znate vi što je to kad se reče: mletački lav! Mletački lav? E, e, to jest nešto!...

— E dobro, ali Crnomiri, sivi sokolovi...

— Crnomiri, crno im i bilo! Šta će oni? Ludi su i mahniti; što se oni broje pred silom? Meni ih je milo, vidiš — a uz to su mu se oči caklile a jezik zapinjao. — Meni ih je milo, boga mi, ali vidim čisto da će sami sebe iskopati... — pak približi vrč ustima.

Ali nije ni nagnuo dobro kad se iznenada vrata rastvoriše i čovjek u stranji bubne o tle koliko je dug i širok. Što bi, zaboga? Prenu se svi s mjesta kad na čovjeka oborena padne ih dva-tri kao da hoće da ga šakama zadave. Brže bolje svak priteče u pomoć i jedva mogoše rastaviti napadače od napadnutog koji bješe Stojan Crnomir, — a napadači kneževi ljudi. Među onom hrpom naroda nastade vika i vreva. Drugog se sakupi svijeta, a među njima i Banin. Ovaj se je u onoj svjetini najviše raspremao, a osobito se je zauzimao za Stojana i šćaše doduše sve šake što su onome bile namijenjene na sebe primiti da nije srećom stvar brzo na čisto došla. Nego da rečemo ukratko kako se je sve ovo desilo.

Petar Crnomir bijaše poslao brata Stojana u grad da vreba e da bi po čemu od koga doznao kako kani prama njegovoj kući knez postupati i da se on po tome uzumije vladati. Netom ga Banin ugleda u gradu stade se oko njega mazati jer uvidje da nikud bolje ne bi mogao postići da govori s onom jogunicom što bijaše Petar, nego pomoću istog brata njegova, pak tako da lakše izvrši što je knezu obrekao. Zla sreća čini Stojana nabasati nekako na kneževe ljude, a on ne znajući ni ko su ni što su izgovori onako na prijateljsku njima svašta i svega proti knezu. Ali ni ovijem dakako nije bila dlaka na jeziku, pak — kao što biva u takvijem slučajevima — s riječi na riječ dođoše i do šaka, ali šta ćeš da učini jedan protiv trojice ili četvorice, dok može maha rukama, ali poslije vidjevši da neće odoljeti, prida nogama te bježi, a oni za njim... Padne u stranju, a oni, provalivši na vrata obore ga, kako vidjesmo, na tle... da omete onome trećemu srkanje i razgovore. Pa kad rečemo da ne znamo gdje nas što čeka!... Eto, doista je tako. Nakon dosta treske i buke, zavada se kojekako utiša. Kneževi se ljudi raziđoše ili valjda što su zadovoljni bili da su protivnika svladali, a gospodara osvetili ili od straha da se ne bi svi oni u stranji odazvali. Onaj knežev ulak i Čaranin, a a Stojan i Banin š njima stanu opet piti, no kako su se još svakome po pameti vrtjele misli ob onom što se je čas prije dogodilo, Banin prvi zametne razgovor:

— Eto vidiš, moj Stojane, što može kadgod čovjeka snaći kad ne gleda dobro oko sebe. Ideš, na primjer, po noći kad ti se uput učini da je nešto u grmu klisilo, misliš da je zec, a kad tamo vuk. Tako isto i s ljudima biva: treba dobro, ama dobro, paziti s kim općiš jer ti inače može biti naopako. Mišljaše ti da su ono pošteni ljudi na koje te sreća ili nesreća namjerila, a kad tamo eto nijesu drugo nego uhode, špijuni koji su došli da te vrebaju i da što doznaju ob onome junaku, jer sam ja uvijek ovako govorio što je Petar Crnomir. Ele vjeruj, prijatelju, poštenu i iskušanu čovjeku: nemoj se uzdati ni u brata svoga dok ga dobro ne upoznaš.

Evo kako više puta neprijatelj može biti čovjeku najbolji savjetnik.

— E pak što ću im ja? — reče Stojan.

— Dobro je to reći, što ću im ja, ali oni ti mogu lako nauditi. A dobro je, znaš, čuvat se đavola.

— E, e, i te kako je dobro! — odazove se Čaranin. Ja ,vidiš, kad dođem u grad, rastvorim oči kao ris, a napnem uši kao zec da bolje vidim i čujem što oko mene biva, jer znam da je ovdje u gradu jadan život s pustijeh uhoda koji se tepu oko tebe, pak se čovjeku ne mili ni živjeti u ovoj poganoj zadasi koja te guši da prsneš.

— A šta govoriš, jadan, — reče na to ulak. — Kakva zadaha i uhode! To vi sve tlapite, a ne znate ni kako ni za što. Ludo je to što bi svaki čovjek hotio da svijet ide na njegovu. Neka čovjek ide gdje ga voda nosi... Čemu da sebi glavu razbijaš kako će svijet na bolje ići... A ne vidiš da taj svijet ne valja šuplja boba. Sanja li vam se da su vam uhode za petama, uhodite i vi njih, pak znate onu: ko tebe kamenom ti njega...

— Kruhom! — odgovoriše svi kao jedan.

— Ne kruhom, aja, ta ti ne valja; nego kamenom, e da što misliš, neke su se nauke uzvetašile, isto kao bačve... pamti!... isto kao bačve..., jer ja, vidite... — pak u pijanstvu, tobož da potvrdi svoje riječi ili da mu što drugo na um padne, nasloni kažiprst na grb od nosa i poklima glavom, te prignuvši je na sto i žmireći očima regbi od puste lukavštine:

— Ja tako mislim, — reče — a ko nije sa mnom, eno mu vrata!...

Svi ostali smijući se ispod brka, kako u ulaku vino govori, nijesu ga slušali. Samo bi kad i kad, kako bi on sad jednog a sad drugog uhvatio za lakat, taj bi mu i potvrdio riječima: »Da, brate, tako je!« A uz to oni nastavljahu razgovor premda bi im ga ulak češće prekinuo upličući što svojega takovijem riječima i redom koliko je vina ocijedio.

Ali ga ne bješe baš toliko ni ocijedio, a da nije još bio u snazi da se povuče do kneza i da mu priča što je u onoj svađi s njegovim ljudima Stojan na njega govorio i što nije. Dok je još Banin Stojana u krčmi sve više i više u svoju mrežu upličao, banuše iznebuha mletački žbiri, navališe na Stojana i da hoće da ga vode sa sobom. On se stao jadnik otimati da neće, da što je on skrivio, da zašto ga pravedna muče, ali sve bijaše uzalud. Videći se na muci, pak da će ga i na silu vući, padne mu na um da se silom opre i bijaše već počeo mahati kad mu Banin prišapne na uho:

— Nemoj, brate, tako; pravednik ne gine nikad. Ja ću dobru riječ za tebe uložiti, ne boj se, neće ti ništa biti.

Stojan se prikloni na te puste savjete i slijedi kneževe ljude. Kad je bilo u dvoru kneževu, stadoše ga ispitivati ,je li istina da je on kneza javno psovao, da je izbio njegove ljude, a on sve to zataji i da je pravedan, nego da su ga na pravdi boga uhvatili dok je pio mirno u krčmi sa svojim prijateljem koji može i sam posvjedočiti. Banin bijaše tu. Bog zna koliko bi istraga bila trajala i šta bi od Stojana bilo da nije Banin namignuo jednome od sudija i rekao mu nešto na tajno. Tužbe, kao da nije nikad ni bilo, nestade, i Stojan bi pušten slobodan s preporukom da se više ne miješa u poslove što njegovi nijesu, da miruje, pak da će bolje biti za njega.

— Zar ti ne kazah ja, — reče Banin Stojanu kad su izlazili iz sudnice — da pravednik ne gine nikad... A ovo su ti, brate, ljudi koji se i svoje sjene boje.

Mazanjem i laganjem Banin navije najposlije Stojana da skloni Petra da se knezu prikaže.

VI

VEČERA

Malena i na siromašku bijaše kuća gdje stanovahu Crnomiri. Odmah u prvoj sobi bijaše nešto produgasta stola, stara i niska, a s jedne i druge strane dvije klupe, isto klecave i razdrmane. Na desnu kako bi ulazio, bijaše burence puno vina ,iz kojega se svaki dan točilo, pak se ispod kantulje načinila malena lokvica na tlima, a sa gornjeg čepića suzilo vino i činilo mosur gotovo sve do kantulje, kao nekakva crna siga.

Na lijevu, nad širokim i malo od tla uzvišenom ognjištu visijahu komostre s loncem ,ispod kojega bi još nešto malo ognja kad i kad zaplamtjelo i potamnilo slabu svjetlost jedne uljane svijeće, što ckiljaše o gredi obješena nad stolom.

U kući su bile još dvije sobe, svaka s jednim malenijem prozorom, na koji bi svjetlost udarala kako se moglo kroz ona starinska okna od debela cakla, sljubljena olovom jedno s drugijem. U jednoj od tijeh sobica spavaše Marija i tu je bilo nešto više čistote i reda nego po ostaloj kući. Postelja bijaše čista i uvijek uređena. Na zidovima, ako i nijesu bili odavno obijeljeni, viđalo se je ipak da je nožem ostrugano, ako je gdje bila koja ljaga. Nad posteljom o zidu visjela je slika blažene gospe, gotovo sva izgrizena od grizljica, a oko slike dvije poveće grane od masline, blagoslovljene o velikoj nedjelji. Pak ono malo pokujstva, uređeno, čisto i na svojem mjestu samo je svjedočilo da oko njega nastoji brižljiva i čista duša i u najgoljoj sirotinji hoće da zasja i da zabijeli.

U te tri sobe življaše ta siromaška obitelj, sve do ovog događaja veselija i zadovoljnija nego li car u najsjajnijem i veličanstvenom dvoru svojemu.

Ono veče bijaše Petar došao s posla kući nešto sjetan i zamišljen. Sjeđe na klupu, nasloni se laktima na koljena, pak držeći glavu među stisnutim šakama zapita na pô glasa Mariju:

— Je li to večera?

Marija bijaše već bacila u kotao malo zelja, pa kad vidi da je gotovo, stade ga vaditi šupljačom i, kako bi koji put izvadila šupljaču punu, podržala bi je nad kotlom da se zelje ocijedi; pak napunivši punu pliticu, pritisne dnom od druge i nagne da ga sasvijem ožme od ukropa, zatijem osoli, popapri, obuli i promiješa s dva piruna, s jednim u svakoj ruci, te iznese na stô gdje su već braća čekala.

Petar, svejednako zamišljen, nije hotio ni da okusi, dok ostali jeđahu dosta slatko. Razgovora među njima nije bilo. Samo se je čulo klepesanje drvenijeh ožica o pliticu i kad bi koji zubima zagrizao slanu geru.

Stojan, kojemu već bijaše dodijalo to Petrovo mučanje i ne mogaše ga gledati tako zamišljena, reče mu:

— Pak, što ti je, bolan ,da si tako neveseo? Rad šta? Ja mislim da te Banin pametno svjetuje kad ti kaže da sam glavom pođeš ka knezu i da mu rečeš što mu selo poručuje. Najposlije, što ti može biti? Nećemo li te mi pratiti? Zar se bojiš?

Petar, podigavši glavu koju uvijek držaše među šakama i rastvorivši oči, kao da će mu sada iz glave iskočiti ,pogleda Stojana poprijeko i jedito, pak, kako da je u sebi odmah svladao žalost što mu davahu Stojanove riječi, reče mu sasvijem tiho:

— Ne bojim se ja kneza, pa ni deset onakvijeh; napasti se bojim, eto to je, a, bog zna, srce mi ne sluti dobro.

— U razlog se, brate, — odvrati mu Stojan. Ne vidiš li zar da knez nije više ono što je bio i da ti sada po Baninu na lijepe poručuje da preda nj dođeš da se na prijateljsku razgovorite?

— Ne vjerujem ja ni knezu ni Baninu, pak da mi se sada lijepo ovdje kunu bogom i svecima. To su prepredene lisice, koje uvijek dobrijem kuju i snuju zasjede i napasti. Pak što meni kažeš kako da ih ne poznam, a osobito Andriju koji je oduvijek na našu kuću kivan bio i koji nam ne misli dobra.

— Al' kako možeš to reći, brate, zaboga — reče Marija, umiješavši se u razgovor — Banin je uvijek...

— Ti muči! — prekinuo je Petar, — jer znaš za ono što se kaže: u ženske je duga kosa, ali kratka pamet.

— Sve je to dobro, — nastavi Stojan — ali predaj se razlogu. Knez sada više ne prijeti i ne strahuje, nego te lijepo k sebi zove, i, ako uzumiješ, ko zna da stvar još ne svrši kako se ni sam ne nadaš? Tijem ne možeš ništa izgubiti, a sve dobiti. A što govoriš o napasti i o zasjedama, nemoj misliti da čovjek čovjeka može tako na pravdu boga i na očigled svijeta posjeći.

— Biće tako, — odgovori Petar, posmijevajući se ali ako mi je suđeno umrijeti, neću da me dušmanin u leđa gađa nego u prsi da se ne reče: Crn mu obraz bio zadovijeka, eno padne kao kukavica!

— Tu onomadne, — na to će Stojan — dolazeći iz grada sa Baninom, pripovijedaše mi on kako bi knez rado hotio da se ova razmirica smiri, ali to pismima i ulacima ne može da bude već usmenim dogovorom. Ja mu u tome, da ti rečem svu istinu, ne davam krivo jer jedno je pisati se iz daleka a drugo govoriti iz bliza. Pak, pisanjem jesmo li što postigli? Ništa, nego se bručili.

— A vjeruješ li ti Baninu?

— Dakako da vjerujem. On mi se je pokazao prijatelj, oslobodivši me od kneževih žbira, koji me htiedoše na pravdu boga u tamnicu baciti i da ne bi njega što uloži za mene dobru riječ pred sudijama, šćah doista naopako proći.

— Hm! hm!, — promrmlja na to Petar iza zuba, kao da ne vjeruje iskrenosti Baninovoj, — ne vjerujem ja njemu, pak da mi ovdje sada go sjede na žerav. Ali pošto ne može inače da bude, ja ću ti pogoditi i ići ću ka knezu, pak biće što bude. Ako mi je prije vremena poginuti, valjda je tako baš suđeno.

— Ama, što ti pada sad opet na um, zaboga? Jesi li pri sebi? Da si ti s Baninom govorio, čisto držim da ne bi tako na zlo slutio.

— Govorio sam ja š njim, — odvrati Petar, — i bolje i potanje nego ti; ali mu isto ne vierujem, razumiješ li? U njega su lijepe riječi, ali se pod lijepim riječima krije izdajstvo i prijevara. Poći ću ka knezu, i neka je u dobar čas, što neće, jer on od svoje obijesti neće popustiti, a ja opet preko zborske odluku neću ni za živu glavu. Neću, — i, ustavši, udari rukom po stolu, — neću da mi ime bude prokleto među ovijem narodom koji nema ni oca ni majke nego u meni jedinog prijatelja i uzdanicu.

— To je plemenito, — odvrati tiho Stojan, — pak zato baš treba da i pokušaš da tom narodu pomogneš, ako je moguće, još bolje nego se on sam od tebe nada.

— Evo mene gotova, — odvrati Petar, — spravi što je od potrebe za puta, javi Baninu, i neka nam je u dobri čas.

VII

KLOKOLINO

Kad je bilo sutradan rano, Stojan poruči po Banina da se spremi na put, jer da je Petar odlučio prikazat se knezu i da bi želio da ga on predstavi. Uz to jedan mlađi brat izvede mazge iz štale, baci im šaku sijena, pak namazavši im sapove što su im se bili odrli od velika trvenja, baca na njih tipanac, tipu i povrh svega samar, pritegne dobro potprug, načini podoćasinu, oglavâ, pak javi da je sve gotovo.

U toliko i Banin prispije sa svojom mazgom. Onda Marija svima ondje na okupu iznese nešto malo ručka što su više hlapnuli nego izjeli, metne im još štogod jela u dvanjke za puta, pa sva trojica, Stojan, Petar i Banin, uzjahavši na mazge, upute se put grada.

Kažu ljudi da je srce u žene više nego u čovjeka sklono na slutnju bilo dobru bilo rđavu, i da je teško a da ne bude što joj ono dava. Dok je Marija i sa svoje strane pomagala Stojanu da prelomi Petra, nije joj se činilo da će joj to biti u zao čas, ali poslije kad vidi da je odlučio ići, srce joj je, bože moj, govorilo da će joj brat naopako proći i gonilo je da ga odvrati od te opasne namjere.

— Bog zna, danas mi neće dobra biti, — mišljaše ona sama sobom. Čisto hoće nešto da bude. Ti ga, bože, čuvaj!

Pak, onako zapijehana, praćaše na nogama braću i Banina, sve se kolebajući, hoće l' neće l' da reče Petru: vrati se, kukavče, kuda ćeš tako da pogineš ludo! Alj bi joj opet te riječi u grlu zapele i onako u sebi nemirna, snebušena, neodlučna, iđaše sve jednako za mazgama dok se Stojan dosjeti te će joj reći:

— Vrati se, jadna, što se moriš, znamo mi put i bez tebe.

Mariji se ipak nije dalo da stane odmah, ali poslije kad se i Petar oglasi da hoće da se vrati i da ne može kuća ostati bez nje, zastane jadnica kao da je ko u zemlju posadio i nazvavši dobre hode putnicima s preporukom da se brzo kući vrate, popostane na putu sve dok joj s oka iščeznu, pak se uputi žalosno natrag kući.

Putnici, kao da su zabavljeni svojim mislima, mučahu dok Banin prekine prvi i počne govoriti Stojanu, gledajući Petra ispod oka.

— Hoćeš vjerovati, prijatelju, sve mi se je noćas snijevalo o tebi, o knezu i ob ovom poslu što ne vidim časa da sretno dospije, pak mi se je u snu pričinjalo da ste mi zakucali na vrata i da me čekate. Još sam bio u toj tlapnji kad evo zbilja vašeg malog brata gdje je došao da me zove. Ali svejedno: san je laža a bog je istina.

—E, nije laža, — nastavi Stojan, — eto ti se je sve izvršilo.

— Rekoh, — kaza Banin, — da bih dao što nemamo da se ovaj spor sretno riješi. Sramota je knezu da se s nama sirotama toliko prepire. Pak da je i zašto, nego za malo zemlje što ne bi bilo ni nama ni njemu!

— Aja, prijatelju ,ne pogodi! — odgovori mu na to Stojan. Stalo je njemu, ná, za ono zemlje! Nije to što on od nas traži, nego posluh, i da ga priznam kao gospodara jer ti je on od onoga soja ljudi što smatra nas uboge kao stoku pa hoće da po nama pleše kako ga volja.

A Banin:

— Opet čini mi se da će do nas biti ako pustimo da nam tre sô na glavi. Ako smo i siromasi, čini mi se da nam još ostaje nešto obraza, a taj se ne prodava ni za što na svijetu.

— Jest to istina, — nastavi Stojan, — ali obraz ne pomaže... Danas se sila nešto broji, obraz ništa.

— Nemoj mi kukati, — zaviče na to Petar ,koji je sve do tada mučao. I tako imam dosta glavobolje s ovog vražijeg posla. Biće što bude. Šta plačeš više, kao da si nijemo dijete u majčinu skutu.

— Plačem, a ne bih da mi nije nevolja, jer smo mogli već iz početka biti mirni, a ne ovako da se vučemo od nemila do nedraga, kao da smo skitači da prosimo milost i milostinju.

— Hajde de reci kako.

— Kako? Još me pitaš? Eto: dati knezu što zahtijeva na dobre ono što ćemo mu sutra na sramotu davati, a živjeti mirno na svojem domu, a ne ovako da danas sutra s naše obijesti ostanemo bez kuće i kućišta.

— Mudar li ti si, zaboga, sada kada tvoja mudrost ne pomaže, a zašto sve to prije ne kaza?

— Zašto? zašto?... jer nijesam mislio da ćemo ovako na krupno doći i da će nas knez ovako zabavljati, a ti opet da ćeš uzeti posao za glavu ovako kako si uzeo.

— Žlje ti mudrost, dakle, kad nijesi sve to znao, pa još hoćeš da savjete davaš! Sada više nije kud kamo, valja nam držati ono što smo započeli. Uzmicanja nam nema.

A nato će Banin, koji je sve do sada mučao: —

— A zašto ne bi mogli što i popustiti? Knez je dobar kao kruh. On će ti oprostiti nešto, ako misli da ste mu krivo učinili. Samo da se pokorite i da učinite kao što su ti ostali glavari seoski učinili. Gdje ćete vi s đavolom ratovati?

A Petar, pogledavši krivo Banina:

— Šta ti sada pripovijedaš o uzmicanju i posluhu, kumim te bogom? Zar nijesi i ti knezu potpuhnuo da ovako s nama postupa? Vidiš lijepo da će nam ovo biti iskop. Ali to sada, a prije gdje si bio? Nijesi li ti vikao kako i drugi da se osvijestimo i da ne damo knezu ništa. Pustog junaštva! A sada nas svjetuješ da uzmičemo. E, ko bi ti vjerovao!

A Banin nešto smeten:

— Pak, ja te. prijatelju, ne nagovaram da uzmičeš, već da se pogodiš sa knezom kao čovjek i da budete mirni.

— Da se pogodim? — odvrati mu na to Petar. A da nijesi ti, po vragu, sve to spleo tako da sada već nije moguće pogađanje?

— Nijesam ja, ne dao Bog! Ne jedem ja kruha od izdajstva, nego mi vaše poštenje leži jednako na srcu, kao što i meni svoje. Tako me bog pomogao!

— Kako pravo tako zdravo! — odvrati mu Petar podmuklo, ali jetko i prekine govor.

U ovakvijem ili barem sličnijem razgovorima dospješe putnici u grad i sjahaše malo podalje od kneževa dvora. Kako drugoga posla nijesu imali do tog da govore s knezom, a opet su pucali od želje da znadu kako će ih knez primiti i kakove će im pogodbe predložiti, pošto namire mazge, uputiše se sva trojica ka dvoru gdje je knez boravio i sudio.

Kada biše na pragu, Banin ih uvede, javi se sluzi i kaza mu nešto na tajno, a sluga poslije malo opet se vrati, uvede Crnomire u kuću, dade im da sjednu, zamoli ih da malo počekaju dok ih knez primi.

Knez je onoga dana imao valjda nešto više posla, jer su mu se vrata svaki čas rastvarala i svaki put bi ko iz sobe izišao, pak opet odmah ušao ko od onijeh koji su ga čekali u onoj istoj sobi gdje su sjedjeli Crnomiri.

Pošto su tako nekoliko čekali, ovaj ih isti sluga pozove da uljegnu u sobu kneževu. Petar i Stojan se digoše i nešto smeteni kaonoti ljudi koji nijesu vikli općiti s gospodom, zastanu nasred sobe, poklone se i držeći kape u ruci koje su preko prsta vrtjeli i prevrtali, čekahu da im knez progovori prvi.

Pošto ih on okom dobro izmjeri od glave do pete, reći će im ovako:

— Jeste li vi Crnomiri?

— Mi smo glavom, čestiti kneže, — odgovori Petar.

— Čuh, a ne vjerujem, — nastavi knez umiljatim glasom, — da samo vi hoćete da se još odmećete svijetloj našoj mletačkoj vladi i da nećete da date to knežina što su već ostali glavari seoski učinili. Sve mislim, pak mi se čini, da to vi ne radite od svoje, nego vas koji zlosretnik na to nuka. A žao mi vas je, jer pouckavca glava ne boli, a vas može zaboljeti teško, ako se razlogu ne predate. Ako je pouckavac to vaše selo nad kojim ste glavari, znajte da ja toga neću trpjeti.

Evo mi sada baš pišu iz Mletaka da kažem što je od vas i šta mislite, a u isto doba me pozivlje da vas silom naženem na dužnost kad vi sami nećete da je vršite. Vidim očito da sam bio do sada preveć dobar s vama, te piši, otpisuj, dogovaraj se, maži, gladi, sve uzalud. Vi ste okorjeli griješnici, koji se navraćate rado na put te vas propasti vodi. Evo i sada pokušao sam da vas još jednom pozovem. Šta mislite? Hoćete li predati knežine da vam nije u njima groba?

— Čestiti kneže, — uze tad da govori Petar sasvijem tiho, ali odrješito, — prije svega valja da znaš da smo mi siromasi ljudi, što nemamo pod bogom ništa do ono malo crne zemlje koju krvavim znojem oblijevamo da prehranimo sebe i porodicu. Pak, da i nije toga, gospodaru, mi ne možemo pogaziti ono što je zbor seoski odlučio ni molbama ni silom, nego, ako ćeš, eno ti Stovča-Stine i Šuplji Kam da možeš konja privezati kad nam dođeš u pohode. Drugo ti ne možemo dati da nas ne kunu žive i mrtve.

— Kako za kletve lako je, — odvrati knez. — Tomu se može naći lijeka, čemu se ne može, to je sila.

— E pa dobro. Ali nas dvije sile, gospodaru, potežu, a i ti što si knjigu učio, možeš se lako domisliti koja je jača.

— Ta, bogme, moja je jača, — zaviče knez, podigavši se sa stola, — i njoj ćete se pokloniti bilo vam žao ili drago.

— Nećemo, gospodaru, ni sada ni nikad, već, ako ti je drago, milosti, uzmi Stovča Stine i Šuplji Kam kao knežine. Bolje ti je i to s mirom i s bo-

gom imati, nego se klati s nama što nećemo popustiti, pa ako će nas sve evo sada zemlja radovati.

— Kako? Ti se usuđuješ tako govoriti knezu mletačkom, a ne znaš da te ja mogu sada odmah baciti u dno tamnice da tamo gniješ, bezočniče jedan! Ko te nauči da tako s gospodarom zboriš? Kao da si ti nad svem svijetu car!...

Na vikanje kneževo uleti u sobu nekoliko slugu i Banin koji je slušao iza vrata.

Petru uzavri krv na te riječi, poblijedi, porumeni, pa jetkim glasom odvrati:

— Znaj, kneže, da nijesam ovdje došao da me psuješ i grdiš. Ja se zovem Petar Crnomir, ali nijesam ja što ti govorim, nego Čara, sve moje selo, koje me je izabralo da ga branim i štitim od nepravde i sile.

— Kakvo selo i pravda! Ja ne poznajem pravde nad svojom, pak neću ni za što da mi ti ovdje zakone daváš i sudiš.

To rekavši ,namigne slugama, a oni opkoliše Petra i Stojana da ih zakuju i vode.

Petar se stade obazirati i oko sebe vrtjeti, pa kad vidje da ga hvataju rukama ko tamo ko amo, stade se opirati i odbijati napadače. Ali, sjetivši se odmah da nije kuda da oklijeva, zamahnuvši rukama koliko je više mogao, prokrči put i izleti sa Stojanom kroz vrata otvorena, te skoči na polje kao da ga bjesovi gone.

Sluge, dakako, pohvatavši ono štapa i drva što im se desilo, brže bolje stadoše trčati za Crnomirima. Ali, kako su im već bili podobro izmakli, jedan od družine kneževe, koji se u trčanju nešto bliže primakao, baci se buzdovanom na Petra i pogodi ga u nogu.

Petar, učinivši još nekoliko koraka, padne na tle.

Onda, brže bolje, premda Stojan skoči da odbrani brata, svi oni ljudi, predvođeni od Banina, napadnuše na Petra. Ali mu junaštvo slabo pomogne, jer ga oni štapima i buzdovanima na tom istom mjestu gdje pade na mrtvo utuku.

To se mjesto, nedaleko od sela Lumbarde, zove i danas **Klokolino** po narodnoj predaji zato što je Petru **klonulo koljeno** od neprijateljskog udarca.

o O o

Stojan kad vidje da mu je nevolja i da ne može bratu pomoći, izmakne neviđen od kneževih ljudi i dotrči u selo da sestri i braći donese puste glase. Ne pitaj kako su ga **dočekali**.

Plač i lelek da ti srce para pobudi se u onom narodu što osta sirak bez domaćina, bez branitelja.

Kuávica Marija kao da je s uma sišla, grebe sebi lice, jauče, leleče, pak, kad se ona prva žalost malo ublaži ,onda se svi upute da uzmu mrtvo tijelo poginulog Petra i da ga sahrane.

Sve je selo navrilo da pokaže svojem junaku posliednju počast i da baci zemlje na ni. Onojaše ga kako je i zaslužio, pak, tečajem vremena, nestane mu i kosti i groba ali mu uspomena osta živa za do vijeka.

Ob tome što se je dogodilo poslije smrti Petrove narodna je predaja našarala koješta što je vrlo teško uzeti kao historički događaj. Tako se na pr. pripovijeda da treći dan nakon smrti Petrove, Čarani se svi podigoše da osvete smrt njegovu te šaka njih udari na grad Korčulu. Građani se snebiše i od straha zatvoriše vrata od grada. Tako se je govorilo i govori, ali se pritom

ne pita, je li grad i imao onda zidova, a kamo li vrata. Pošto tako ostadoše pod Korčulom tri dana, a građani se svejednako držahu zatvoreni, vratiše se natrag čekajući bolju zgodu da se knezu osvete.

Ta im se zbilja i pruži nakon tri godišta kada, došavši knez u njihovo selo da uredi posao o knežinama ,oni se latiše oružja i nedaleko od Čare nekoliko stotina njih udare na kneza i na njegove ljude i tu ih sve pobiju, pak se pomiče još i danas priča da kad su Čarani bili pozvani u grad da odgovore za ubojstvo, upitati: »Ko je ubio kneza?« odgovoriše: »Bat«, a ko je batom mahao? — »Svak!«

Moglo bi biti da ni ovo nije istiniti događaj nego samo predaja koja se je sačuvala na slavu Crnomira, jer niti se zna imena knezu niti se ima drugijeh vijesti. Samo jedno je ostalo, a i to predaja — tj. jedna gomila nedaleko od Čare, gdje su tobož kneza ubili, i koja se i danas zove **Knežev grob.**

Tvrđih uspomena o Crnomirima ostale su dvije: prvo da se u Čari svake godine na dan sv. Petra poje misa za dušu Petrovu; drugo, nekakva vrlo slaba pjesma natpopa korčulanskog Ivana Kapora ,u kojoj se slavi junaštvo Petra Crnomira i ljubav njegova prama rodnom mjestu.

Biografija Stjepana Kastrapelija

STJEPAN KASTRAPELI (Blato 12. listopada 1850 — Dubrovnik 24. svibnja 1885). Sin Ivana, učitelja osnovne škole u Blatu, i Antonije iz ugledne obitelji Kalođera. Više razrede klasične gimnazije završio je u Dubrovniku, kamo su mu se bili preselili i roditelji. Sveučilišne nauke (klasična filologija, slavistika) studirao je u Beču i završio 1879. Na službi ga nalazimo najprije u Dubrovniku kao suplenta gimnazije, a od 1875-1879. u Zadru, odakle je bio premješten u Dubrovnik, gdje je 1883. bio imenovan profesorom.

Književnim radom počeo se baviti već kao student u Beču (pjesme, pripovijetke, naučni sastavi, prijevodi iz stranih jezika). Svoje sastave počeo je objavljivati u časopisu SLOVINAC (ponekad se prikrivao pod pseudonimom **Stojan Kosovac**). Od proznih radova treba istaknuti njegove kritičke osvrte, pogotovu one što se odnose na pripovijesti Stjepana Mitrova Ljubiše. Sačuvale su nam se, pored ostalog, dvije oveće pripovijetke: jedna povijesna - »Braća Crnomiri«, i jedna iz suvremenog dubrovačkog života — »Pusto srce« (objavljene u dubrovačkom časopisu »Slovinac«).

Da pokaže vjernost i ljubav prema zavičaju Kastrapeli je s osobitom vještinom obradio legendu o braći Crnomirima iz sela Čare na Korčuli te je u »Slovincu« 1880, u sveskama od 14 do 21 objavljena u nastavcima njegova povijesna pripovijetka koju ovdje prenosimo u obliku u kakvu ju je Kastrapeli napisao, bez ikakvih jezičnih i pravopisnih promjena (interpunkcija, pisanje pridjeva dubrovačkom ijekavštinom), a s ispravkom očitih tiskarskih grešaka. U ovoj pripovijetci pisac žigoše nasilje tuđinske mletačke vlasti, čiji su postupci izazvali otpor i pobunu braće Crnomira.

Ovaj naš ugledni i zaslužni rodoljub, prosvjetni radnik i pisac umro je mlad te nije stigao stvoriti neka značajnija književna i naučna djela.

Braća Crnomiri iz Čare na Korčuli

Rasli dubi kraj vode studene,
Sred ravnice plodne i zelene;
Devet ih je izraslo na broju,
Svi u kolu i u istom roju;
Među njima lovorike grane
Prosipaju miris na sve strane.
Iznad vode za ures stajahu,
Ter hlad granjem ugodan činjahu
Pastirima i pastiricama,
Kozam crnim i b'jelim ovcama.

Nisu ono naokolo dubi,
A ni voda s koje trnu zubi,
Nit je ono lovorika tanka
S koje sliće miris bez prestanka,
Već je ono devet orlovića,
Devet braće Crnomirovića.
Među njima sestra jedinica,
Hitra, mila, prva ljepotica;
Miris, koji prosipaju grane,
To je ljubav sestrice bez mane.
A što dubi ono hlad činjahu
Svima koji tamo se sklanjahu,
To je Čara, selo kamenito,
Ponosito, ali i čestito.
Pod odbranom tih devet junaka
Dar ne daje knezu iz Mletaka.

Vidov danak jutrom osvitaše,
Koji Čara slavno svetkovaše.
Zvona zvone po svoj mrkloj noći,
Konji igrom do dneva će doći.
Još se nije sasvim rasvanulo,
Niti sunce u dan obrnulo,
Od Čare se glavari skočiše,
Svoje mule hitro pripraviše,
A kad li se dovršilo podne,
Otskočiše živine neplodne,
Poigraše niz polje nizoko,
Carsko Polje dugo i široko;
Koliko je konja i konjika,
Nisi ljepših vidio vojnika
Što je devet megdandžija znanih,
Devet braće, Črnomira zvanih.

Svaki jaše konja rumenoga,
Sve hodeći jedan do drugoga.
Vazda složni među se su bili,
Svojim skladom puku ugodili.
Što je jedan od njih najhrabriji,
To je Petar, od svih najstariji,
Vrsni glavar sela malahnoga,
Koga štuje kako oca svoga.
Ispred svih je Petar kapitane
I brat njegov Črnomir Stojane.
Vr'jedna braća u skladu življahu
I kruto se među se ljubljahu;
Ni jedan se ženit ne htijaše,
Jere svaki od njih se bojaše,
Da nevjeste, različite ćudi,
Ili čedo, ko se obnoć budi,
Uzrok budu bratimskog nesklada
I početak mržnje i raspada.
Tako isto ni njiha sestrica
Nije htjela biti mužatica
Da udajom, kom bi muža stekla,
Ne bi braće svoje se odrekla.
Kr'jepost takva i takvo voljenje,
Crnomirske kuće urešenje,
Na daleko poznato je bilo,
Od mila bi svakog začudilo,
A najviše čeljad u Smokvici,
Koja Čari stoji na granici.
Samo vila iz Koma planine
Nenavidna njima od starine;
Radi hvala što čuje bez broja
Nit miruje, nit ima pokoja,
Nego pomnju svu što može stavlja
Da njihovu pogibelj pripravlja,
Da ih može ili pogrditi,
Ili barem kako razlučiti.
Vila tadar, sve većma srdita,
Nad Skočac se potajno doskita,
Skladnu braću upropastit misli,
I što misli sve na jedno smisli,
Ter je pojas svileni razvila,
Kojeg zlatom bješe nakitila.

Ona vije pojas vilenitu
Da bi braći mogla nauditi,
Pak zavika iza svega glasa
Da je čuje i d'jete bez pasa:
»L'jepa sreća, mladi Črnomiri,
Vi težaci Čare i pastiri,
Na konjima skokom svi skočite
I leteći k meni dotrčite:
Ko će prije pasa dohvatiti
I sam sebe njime opasati,
Čast i dika biće mu dov'jeka
Dokle bude u Čari čovjeka!«
Kad je Petar vilu razumio,
Srdito je on njoj govorio:
»Ne budali, iz planine vilo,
Vodu piješ, a ne vino cilo!...
Črnomiri neće pasa tvoga
Sasvim da je od zlata suhoga,
Jer tvoj pojas jednomu bi bio,
I nesklad bi u kući se zbio:
Braća ne bi u skladu živila
Bez prestanka što su se ljubila«.
Vila tadar, sve veće srdita,
U Babinu od jeda pohita,
Pak zavika što jače mogaše
Prema brodu koji tud vođaše
Ponosita Mlečića, još mlada,
Novog kneza od Korčule grada:
»Kruno naša od Korčule kneže,
Od starine bane i viteže,
Dobro doš'o u naše krajine,
Bog te kr'jepi s nebeske visine!
Jedan dio obilnosti svoji'
Podao ti, jer ti se pristoji!
Dokle dužde vele malo cini
Službu koju virni bane čini,
Sad pak slušaj nutkovanja moga:
Kada dođeš usred grada tvoga,
Od svih sela pozovi glavare
Da ti svoje zabilježu dare
S livadama, ili vinograde;
Pomnju čini koji za te rade.
Al' kad budeš darove primati,
Svak će tebe l'jepo darivati,
Ma se pazi od čarskoga sela
Da ti ljuba sveđ bude vesela,
Jer tu ima do devet brajena,
Devet braće i sestra rođena.
Među se su vazda skladni bili,
Svojim skladom selu ugodili,
Ponajviše Petre kapetane
I brat njegov Črnomir Stojane.
Pod odbranom ovijeh junaka
Čarani se ne boje Mletaka.«
Kad je kneže vilu razumio,
Što je rekla, činit odlučio.
Netom dođe usred grada svoga
Od glavara dozivlje svakoga,
Još i Petra, čarskoga glavara,
Kićenog mu da pokloni dara.
Oni koji prvi zvani biše,
Ti sve l'jepo knezu ugodiše:
Poklonili svi su mu baštine
Što i danas zovu se »Knežine«
Kad je paka Petar pristupio,
Ovako je knez mu besjedio:
»Slugo vjerna, čarski kapetane,
Sad ti kaži zemlje izabrane,
Od tvojega sela pripravljene
Da dostojno počastite mene.
Jer, ako si na glasu spametan,
Nećeš meni ti biti odmetan.
Izgled vidi ostalih glavara
I njihovih obilatih dara« —
Govori mu Petar Črnomire:
»Vjeruj, kneže, da mi nema mire
Čast što nosim ja imenu tvome,
K'o i slavnom duždu mletačkome.
Al' je moja žalost prevelika,
Za te dara ja nemam parnika.
Jerbo Čara, kako je poštena,
Toliko je paka potištena:
Nema vrtla, niti vinograda,
Čim bi ti se omastila brada!«
Kad to začu od Korčule kneže,
Glavom kreće, jezikom rasteže:
»Ti se varaš, Petre Črnomire,
Da u tebi nemam takve vire.
Ne ufaj se poć' iz dvora moga
Dokle dara ja ne primim tvoga«. —
Črnomire knezu odgovara:
»A kojega po tom hoćeš dara?
Hoću tebi njega darovati,
Al' mi nemoj, kneže, zamjerati.
Nek ti s Bogom, kneže Mlečanine,
Crne Griže i još Sridnje Stine!
Sokoli će iz njih izl'jećati.
Sa jednih ćeš str'jele odmećati,

A druge ćeš hrabreno primati,
I bijele ćeš gradove imati«.
Kada ga je kneže razumio,
Vas od jeda bješe probljedio,
Ter ga opet nutkuje i kara,

A Petar mu zatim odgovara:
»Za Dunajem gonjaj lozja imam,
Ni okopan nije ni obrizan;
Nećeš s njega radovati vina.
U njemu je jedna šuplja stina,
Gdje ćeš moći konja veživati
Kad u Čaru budeš došetati«. —

Kad to knezu ne bi zadovoljno,
Huk uteče Petru nepristojno,
Pak mu reče: »Ovo ću ti dati,
Kad sve drugo ono ne prihvati!« —
Još je neke r'ječi govorio,
I tim kneza još više smutio.
Knez dozove sa vrata vojnike
Koje dužd mu dade za stražnike.

Ne hti' Petar na se ih pustiti,
Već iz dvora hrabreno pohiti.
Tako bježi štogod može brže,
Za njim straža, kojoj se istrže.
Bježi Petar put Gornjega Blata,
Al ga straža ni stiže, ni hvata;
Oni dobro, al' on još i bolje;
Neće zeče da ga pas zakolje.
Ali mu je loša sreća bila,
Koja mu je život izgubila.
Kad ga nije mogao da stigne,
Jedan vojnik svoj buzdovan digne,
Njim se hitne i Petra pogodi,
Teško njemu u stegnu naškodi.
Kako ga je lako udario
Na tleh ga je skoro oborio.
Ranjen junak bježati ne može.
Zalud više da ga ko pomože...
Snagu gubi, pade na kolina,
Gdje se sada zovu »Klokolina«
Tad na njega svi tu navališe,
Životom ga oni rastaviše.
Črnomire, pokojna ti duša!

Ko te ubi, prokleta mu ruka!
Čuj što još se žalosnije zgodi:
Prvim danom koji već dohodi,
Braću zove Črnomir Stojane:
»Ne čekajmo da nam jutro svane,
Mila braćo, nego potecimo,
Brata Petra mi sad pomozimo!
Mi na mulih nastojmo poteći,
Da bi njega još mogli zateći;
Skoč'mo odmah, sve k gradu leteći,
Kako bismo mogli mu priteći,
U nevolji biti u pomoći,
Jer mu loša sreća može doći,
A pred knezom od Korčule grada,
Ako bude s njim imati jada.
Sve se meni u sanku sklonilo,
Kruto mi se čelo oznojilo«. —

Kad to začu do sedam brajena,
Još i l'jepa sestrica rođena,
Svi skočiše kano sokolovi,
Zatrjeskaše k'o strašni gromovi,
Svi na mulih jašu bez prestanka
Prije b'jela osvanuća danka.
Kad su prešli **mrginj** od Žrnove,
Jakim glasom momak ih pozove:
»Bora vama, braćo Črnomiri,
Vi težaci Čare i pastiri,
Kasno vam je da u grad žurite,
Bratu Petru pomoć da pružite.
Mogu vama samo ovo reći:
Iz grada je uspio uteći.
Sad on juri put Gornjega Blata,
A za njim je straža poput jata.
Drugim putem nos'te mu pomoći,
I čim prije nastojte mu doći«. —

Što su čuli, to su učinili,
Kraćim su se putem uputili
Da zateknu živa brata svoga
Pomoćnika kad nema nikoga.
Kad su došli na put Gornjeg Blata,
Tu su našli umorena brata.
Da su oči kamenite bile,
Od miljenja suze bi prolile,
Gdje svojega nađoše brajena
Nasred puta, krvlju oblivena,
Još duhata i neostinuta,
Mrtva oka k njima obrnuta...
Od žalosti haljine deraše,
A sestrica kose rasplitaše.

To skončanje mladih Črnomira
Čini uteć' straži bez obzira.

Črnomiri kad to uvidiše,
Rastrkane mače prikupiše.
Na njih lete put Korčule grada,
Osta plačna sama sestra mlada.
Brani Petra od pasa nemili',
Ljudsko meso da ne bi izili,
I od vrana i črnih gavrana
Što već sa svih saletiše strana.
Tu nabraja kano kukavica,
Suzam' pere ostinula lica.

Što su straže rano uranile,
Nisu srećom uhvaćene bile
Od junaka, koji dotrčahu
I za brata osvetu iskahu.
Gradu vrata zatvorena bila,
Jer je kneza dozivala vila:
»Poginućeš i ti i vojnici
I bićete danas pokojnici,
Jer će doći mladi Črnomiri,
koje samo krv može da smiri«.

Kad je kneže vilu razumio,
B'jelu gradu vrata zatvorio.
Tako vrata, gvožđem okovana,
Ostadoše za tri b'jela dana.
Dokle s dvora za ova tri danka
Pretili su braća bez prestanka.
Črnomiri pred vratima grada
Išću razlog koji s njima vlada
Od pogube brata umorena
I od krivnje što je počinjena.
A pretili građanima nisu
Za smrt brata, u osvete bisu;
S građanima ništa ga nemahu,
Nego s knezom, koga proklinjahu;
I one su vojnike iskali
Koji su im brajena napali.

Kad četvrti danak osvitaše,
Od grada se vrata otvaraše,
Jer odstupe braća Črnomiri,
Od visokih korčulanskih miri'.
Vratiše se put Gornjega Blata
Da sprovodu poginulog brata.
Na mula su brata postavili,
Haljinama svojim obavili,
Pad ga rodnoj Čari odvodiše
I za njega Bogu se moliše.
Kad u ravnu Čaru su prispili,
Junaka su na odar pustili;
Žalost svakog u selu obuze,
Svako lice oblivahu suze.
Čara ga je u krilo primila,
L'jepi mu je sprovod učinila,
U grob ga je rodni postavila
I na v'jeke ime proslavila.
Još mu jednu čast je priredila:
Jednu mu je misu odredila
Svakog ljeta za Petrova danka
Za Petrove duše sahranjenje,
Bog mu dao u raju spasenje,
A za spomen junačke hrabrosti,
Da mu mirno počivaju kosti,
U zemljici za koju se sruši,
Pokoj vječni da mu Bog da duši!
A i njemu i njegovoj braći
I sestrici u nebeskoj svaći!

Črnomiri, l'jepa vam je dika,
Pokoj vama sad i u svih vika!
Kad o vama pjesmu budem štiti,
Moju suzu nikad neću skriti;
A kad pjesmu budem kazivati,
Uv'jek ću vam pokoj nazivati.
Neka vam je pohvala i slava,
Jer narodna branili ste prava!

Božja pomoć i u čarsko selo,
A mi, braćo, zdravo i veselo!
Rasli dubi i pila se voda
Dokle bude u Čari naroda!

Kazivao **Bartul Krajančić**

Kuzma TOMAŠIĆ

Braća Crnomiri

Iz Mletaka je novi na zelen otok stigo
knez, i odijelom i oružjem sav blistav.
Do vlasti se je blagom a ne umnošću digo,
da uživa bez truda — ohol, ugojen, mlitav.
S njime je pratnja brojna u svili i brokatu,
i straža oružana, vješta samo zanatu
ubijanja i pljačke, pijanstva i nerada —
da od tuđega lako živi znoja i rada.

Brzi teklići lete do svih selskih glavara,
nek brzo u dvor dođu kneza im gospodara.

— Dugujete mi danak i uzdržanje straže,
plodove zemlje, stoke, i dosta kesa zlata,
to mi je pravo vlasti, i mojoj straži plata,
kako to volja sile i svi zakoni traže! —
Otok šest sela ima — siromaštvo u svima,
i štogod knezu nude sve je to knezu malo.
Pa glavar sela Čare progovori pred njima,
hrabri Crnomir Petar kad treba mrk ili vedar.

— Nama pomažu, kneže, tek motika i ralo,
a vlast nas pljačka s kopna, dok s mora gusar vreba,
i nebo udre sušom, pozebom ili gradom,
sa sviju strana svi nas bijete svakim jadom.
Sami se teško hranimo,
sami se od zla branimo,
gorka je i tvrda suha nam kora hljeba.
Među sobom pomažemo siroti i nejaku,
a nemamo da damo lijenome ni opaku.
Tvojim željama, kneže, previše svega treba,
u svojoj kuli vladaj, ne traži od nas mnogo,
tu je široko more da po njem ribu loviš,
ima jalove zemlje da od nje plodnu stvoriš, —
s tvojim blagom i bez nas dobro bi živjet mogo!

Knez kroz tumača kaže:
— Vi pravo moje vlasti i svoju dužnost znate —
moje je da primam, a vaše da mi date!
Ruke vam malo nude, želje mi puno traže,
ako ne date milom — sam ću uzeti silom!
Tad glavar sela Čare veoma ljutit posta,
okrene knezu leđa, i glasno smradni vjetar
pusti Crnomir Petar:

— Tvojoj pohlepi, kneže, kad ništa nije dosta,
tad primi još i ovo!
To reče —
i uteče.

Za Crnomirom Petrom pojure koplja kruta,
mlađe ih ruke drže,
nose ih noge brže, —
hrabri Crnomir Petar pade mrtav sred puta.

Devet je bilo braće Crnomira,
još ostade ih osam, i s njima sestra mlada,
njihov bol nema utjehe ni mira.
Vodi ih šutljivi Stojan,
uporan i postojan.
Zalud oblijeću kule tvrdog kneževa grada,
jer sve ulaze čuva oružje straže gnjevne,
a u braće su samo gole ruke žuljevne.

Ne treba selo kneza — bez njeg živjeti može,
ali knez selo treba, knezu se želje množe.
Sa stražom oružanom u selo Čaru stiže.
Misli: samo je osam te Crnomira braće,
što može braće osam gdje straža koplja diže?
Od straha pred oružjem selo sve knezu dat će! —
I bez poziva selo cijelo se skupi samo.

— Vi pravo vlasti moje i dužnost vašu znate:
moje je da primam, a vaše da mi date!

Reče mu Crnomir Stojan ispred osmero braće:
— U pravi si čas, kneže, došao k nama amo,
i tebe i nas danas baš dobra sreća prati,
jer ono što imamo želimo da ti damo
svim srcem, da napokon žarka te želja prođe:
zemlje ti dajemo dosta da se po njoj protegneš,
i kamenja da jedeš kudgod rukom posegneš, —
ako se digneš, kneže, i još ćemo ti dati!

Takvog krupnoga grada još iz neba ne dođe, —
ta zar osmero braće osamstvo ima ruku?
da sa osamsto ruku kamenjem kneza tuku!

Koji stražar uteče, traži putove kraće,
da što brže u gradsku tvrđavu-kulu stigne,
i brzo brzo trči jer ima pune gaće.

Knez pod kamenjem leži, i lijen je da se digne,
tvrdo kamenje grize, tvrda ga briga tare:
kako da dug naplati od tvrdog sela Čare.

Anton FARČIĆ:

Turci pod Korčulom

Historijska drama u 5 činova

SADRŽAJ DRAME »TURCI POD KORČULOM«

Prema poznatom izvještaju korčulanskog arciđakona A. Rozanovića o navali Turaka na grad Korčulu pod vodstvom Uluz Alija 1571. godine prof. Anton Farčić sastavio je dramu u 5 činova, a mi ovdje donosimo fragment iz III čina, u kojem je prikazan posljednji pokušaj arciđakona da nagovori mletačkog kneza da ne bježi iz grada. U I činu prikazano je tadašnje stanje u mletačko-turskom ratu zbog otoka Cipra i opasnosti u Jadranskome moru. Na dan obljetnice prve opsade i odbrane grada 1483. godine, kada su na Korčulu navaljivali Aragonci, održava se svake godine spomen-misa pred oltarom na maloj plokati pred južnim gradskim vratima. Narod u Korčuli vrlo je uznemiren ratnim vijestima i mnogi hoće bježati iz grada. Knez dolazi i preporuča svećenicima da održe prigodnu propovijed i da smire uplašeni narod. Takvu propovijed održao je arciđakon, ohrabrivši sve one građane koji su spremni da brane grad.

U II činu opisuje se panika u gradu Korčuli i bježanje mnogih građana, uglavnom onih bogatijih, a pored toga spremanje obrane sa strane onih koji su odlučili oduprijeti se neprijatelju i braniti grad, a pod vodstvom proslavljenog junaka i ratnika Anta Pomenića i arciđakona Rozanovića.

U III činu dolazi do bjegstva iz grada kneza, koga je arciđakon uzalud nagovarao da ostane u gradu i da zajedno s ostalim građanstvom učestvuje u obrani. Jedva je uspio arciđakon da knez iz Korčule ne otputuje potajno. Međutim, Korčulani su već spremni, očekujući Turke.

U IV činu prikazuje se pojava turske flote i početak bitke. Branitelji grada prvi su ispalili prve plotune iz svojih topova, oštećujući turško brodovlje i sprečavajući da se približi gradskim bedemima. Odjedanput je konalom žestoko zaduvala bura i potpuno onemogućila Turcima svaku akciju protiv grada. Pri tome se nađoše u opasnosti da im silan vjetar porazbija galije o hridine. Bliže-bolje Turci su se povukli najprije u uvalu Strećicu, a poslije pod Pelješac kako bi na brzu ruku opravili svoje oštećene brodove. Poslije toga otploviše put Hvara.

U V činu davi se dan pobjede. Poslije pustošenja grada i otoka Hvara, turska mornarica vraćala se opet korčulanskim kanalom u noćno doba i otplovila natrag u Tursku. Ali dio te flote iskrcao je u Račišće hiljadu vojnika, koji su poharali selo Pupnat i Žrnovo. U Lumbardi su naišli na jedno odjeljenje Korčulana s Antom Pomenićem i s njegovom vjerenicom Orsulinom Izmajelićevom koji su spriječili Turke da poharaju i Lumbardu. Ali u sukobu junački je poginuo Pomenić, a Orsulina je zarobljena i odvedena na galiju turskog komandanta. Turci su se brzo ukrcali u svoje brodove i odmah otplovili, ostavivši sav plijen i sve zarobljene Pupnaćane i Žrnovce.

TREĆI ČIN

Pozornica predstavlja jednu odaju u kneževom dvoru u Korčuli

PRIZOR VII

Pomenić i arciđakon Rozanović

ARCIĐAKON **(ulazeći):** Gle, Pomeniću, i ti si ovdje?

POMENIĆ: Namjerih se ovdje, eto, tebe tražeći. Oružje sam podijelio narodu, muškarcima i ženskima. Sada ih vježbamo u rukovanju oružjem.

ARCIĐAKON: Znaš što? Sad imam vrlo važan razgovor s kneževim sekretarom. Ovaj Mlečić sve mi nešto dvolično odgovara i sve hoće da me nadmudri svakojakim zaokolišavanjem. A ja, znaj, morao sam mu se pokazati kao da mu sve vjerujem dok smo zajedno izišli na bedeme i sav grad obašli naokolo. Sada treba da se muški pogledamo u oči. Stoga je potrebno da ti iziđeš i da se vratiš docnije kad ja s ovima ovdje raščistim neke račune. Dakle, do viđenja!

POMENIĆ: Ne dozvoli da Mlečić misli kako je mudriji od tebe. Smotaj ti njega tako da spozna nadmoć tvoga uma! **(Ode)**

PRIZOR VIII

Arciđakon i Skapaneo

SKAPANEO **(ušavši):** Zastao sam s onim građaninom. Nešto me pitao. A sada evo me da nastavimo naš razgovor s bedema. Ovdje nas ne može nitko čuti. Zatvorio sam i vrata.

ARCIĐAKON: Dragi brate! Porazgovorismo se o svemu. I potpuno sam ja tebe razumio. A sada počuj i ti mene. Misliš li ti, zar, da ja nisam prelijepo dočuo za sve vijesti koje su vam malo prije dostavljene iz Dubrovnika? Čuo sam ja sve. Čuo sam i za onih 80 turskih galija koje jedre k ovim našim stranama. Pa si i ti izišao da motriš nisu li se već počele pomaljati na vidiku. Najmiste također jedan peraštanski brodić, spreman za odlazak u obližnjoj luci, kojim nakaniste noćas uteći. Dadoste još prošupljiti zid na tornju koji se drži kneževa dvora...

SKAPANEO **(začuđen):** I to si doznao?!...

ARCIĐAKON: Ja to sve znam. Pa, ipak, ne tužim se što si ti mene mislio zavarati. Naprotiv! Budući da sam se potpuno uvjerio o tvojoj odanosti prema knezu, toliko te više cijenim koliko te nalazim stalnijim u vjernosti. Ti si **knežev** povjerenik, a ne moj. Zato, u ime ove moje cijene prema tebi, u ime te tvoje vjernosti, molim te, očituj knezu kako su i primljene vijesti i njegove namjere doprle do ušiju ne samo meni već i svakome po gradu. Nagovori ga i navedi, stoga, ili da sasvim odbaci misao odlaska, ili bar neka ne ide kriomice. Ja ti se kunem da ne govorim ovako samo s obzirom na korist našu, već i s obzirom na korist njegovu.

SKAPANEO: Možeš, arciđakone, shvatiti kako sam začuđen od ovih tvojih izjava. Moram oboriti oči k zemlji i ništa drugo ne mogu ti odgovoriti nego samo da ću dobrovoljno priopćiti knezu sve ono što si mi preporučio. **(Ode)**

PRIZOR IX

Arciđakon i momak knežev Marin

ARCIĐAKON: Ostat ću ovdje da čekam kako bih mogao da se najzad suočim i s knezom. Stvar je i suviše ozbiljna. Ovo se mora, svakako još danas, da raščisti. Nema više oklijevanja ni predomišljanja.

MARIN **(ulazeći):** Ti si ovdje, arciđakone? Sigurno čekaš kneza? On se već spremio da ovdje k tebi dođe pošto svrši razgovor sa Skapaneom. Poslije, pristup kneževom dvoru otvara se svakome. Ali, najprije, knez će da se s tobom porazgovori, ovako sasvim na osami. Pričekaj još malo. Ja ću stajati na ulazu da ne uđe nitko u dvor dok ti budeš s knezom. **(Ode Marin)**

PRIZOR X

Arciđakon sam

ARCIĐAKON: Dabome, čekaj, pa čekaj! Baš ću ga danas čekati dokle god bude htio. Dobro je što se sada razgovara sa Skapaneom. To mu neka bude uvod za razgovor sa mnom. Možda će mu to pomoći da lakše proguta gorke zalogaje koje mu donosim. Ali ovog puta šale nema. Čekali smo ga dovoljno. Imao je vremena o svemu da razmisli. Danas treba da svrši s izmotavanjem i prikrivanjem, pa da se donese konačna odluka. Ako ipak bude htio kukavički da pobjegne iz grada, on će odgovarati vladi u Mlecima i sigurno će snositi posljedice zbog neovlaštenog napuštanja povjerenog mu grada u ratnoj opasnosti, kao što će ih snositi i biskup.

PRIZOR XI

Arciđakon i knez

KNEZ **(ulazeći):** Molim te, arciđakone, da mi ne zamjeriš što si me dugo čekao. Znaš kako nam je svima u ovim danima. Ti si se već razgovarao s mojim sekretarom, i on je meni saopćio sve tvoje preporuke, koje su, priznajem, dobronamjerne. Ja tebe, zaista, najviše cijenim u ovom gradu. Ti si čovjek do kojeg mnogo držim. Ti si jedini koji ne gubi lako ni prisebnost duha ni hrabrost pred opasnošću koja nam je svima zaprijetila. Moram se ipak, htio ne htio, požaliti na pogibao što nas ugrožava. Stoga, sasvim je razumljivo što sam zaželio da upoznam tvoje mišljenje. Uvjeren sam sada da si i ti odustao od tvog prijašnjeg mišljenja. Bar bi tako trebalo da bude.

ARCIĐAKON: Jeste! Zaista! Zaprijetila nam je opasnost. Ali.. Ne znam zašto bi trebalo, svijetli kneže, da ja odustanem od svoga mišljenja?...

KNEZ: Eto, arciđakone, dajem ti da pročitaš sve vijesti što su nam stigle iz Dubrovnika. **(Daje mu pisma, izvadivši ih iz džepa).**

ARCIĐAKON: **(pošto pregleda pisma):** Sadržaj ovih vijesti već mi je poznat. I smatram da bi nas baš ove vijesti trebalo da oslobode od straha, jer se brodovlje turško zacijelo neće zaustavljati ovdje pred ovako nevažnim gradom, bar ne na duže vrijeme, nego će samo onako po gusarski, usput, na brzu ruku, i prepadom, pokušati da opljačka što se može, i otići dalje, recimo put Hvara, koji predstavlja glavnu bazu mletačke mornarice u Dalmaciji...

KNEZ: Ovo... Naprotiv!.. Ovo ide navlaš na našu propast...

ARCIĐAKON: Ta i u slučaju njihova napada mi smo ovdje uvijek bolje zaštićeni iza kamenog zaklona naših gradskih bedema i utvrđenja nego što su oni u drvenim zaklonima svojih lađa...

KNEZ **(upada, pokolebavši se):** Veliš da smo mi uvijek bolje zaštićeni iza **kamenog** zaklona gradskih bedema nego oni u **drvenim** zaklonima brodova. To je tačno.

ARCIĐAKON: To je činjenica od presudne važnosti!

KNEZ: Ali, sila je sila. Sila golema! Sila koja ruši i kamen gradskih bedema... Osamdeset galija, zar je to malo?

ARCIĐAKON: Sve su one od drva, i sve se one mogu razbiti o naše kamenje...

KNEZ: Nego, arciđakone, znaj i to da mi je po vjesniku Červinu Boni iz Dubrovnika saopćeno, kao strogo povjerljiva zvanična vijest, da je 2. ovog mjeseca augusta, najzad, kapitulirala slavna mletačka tvrđava Famagusta na Kipru poslije 11 mjeseci opsade, bijesne paljbe i jurišanja...

ARCIĐAKON **(iznenađen):** Zar? Kapitulirala je Famagusta?

KNEZ: Jeste! Kapitulirala je... Pod njezinim bedemima našlo je smrt više od 50.000 Turaka. To je strašan broj poginulih. Kapitulirala je prema ugovoru o predaji grada. Ali, turski komandant Mustafa zločinački se ogriješio o uvjet predaje. Čim su ovladali gradom, Turci su izdajnički i zvjerski pogazili ugovor o predaji, pa su izvršili užasan pokolj razoružane mletačke vojske. Sve su oficire objesili, a slavnog komandanta Famaguste, Markantonija Bragadina, uhapsili su i živom kožu oderali, pa je ustrojili da je pošalju u Carigrad sultanu Selimu, kao trofej. Najzad smaknuše u groznim mukama tog mučenika i heroja...

ARCIĐAKON: Jao! Strašno!.. Uzbudio si me duboko s tom neočekivanom tragičnom viješću. To još kod nas nitko ne zna. Nisam ni ja znao. Moramo to skriti pred svakim, bar za nekoliko dana. Treba da to zasad ostane tajna.

KNEZ: To sam ja samo tebi povjerio i treba da to čuvaš kao strogo povjerljivu državnu tajnu. Povjerio sam tebi tu strašnu vijest da razumiješ moj strah i da shvatiš moju odluku da se sklonim iz Korčule...

ARCIĐAKON: Shvaćam i razumijem. Ali, ti svijetli kneže, možda nešto preuveličavaš... Prije svega, naš grad Korčula nikako se ne može uspoređivati s onom najjačom i najvećom tvrđavom mletačke države, kao što je bila Famagusta, pod kojom je palo preko 50.000 turske vojske. A drugo, ne zamjeri mojoj iskrenosti, ne bi trebalo da ti sebe, svijetli kneže, zamišljaš u koži jednog generala, kao što je bio heroj Markantonije Bragadin. Svakako, slučaj Famaguste upravo je užasan, i tako užasan da svakoga ispunjava strahom i trepetom, ako ne i ogorčenjem i voljom za osvetom. Ali, opet naglašavam, Korčula nije Famagusta ni u kom pogledu, a ti nisi ni vojnik ni ratnik uopće. Isključeno je stoga, po mome shvaćanju, da Korčula postane druga Famagusta.

KNEZ: Znam, Korčula nije Famagusta. To ona nije ni u kom pogledu. Ali nije sada u pitanju takvo nešto. U pitanju je ovdje samo moj život. Ja nisam ni došao u Korčulu da je bran'm od Turaka ni da ovdje izgubim glavu. Međutim, ako je strah ovako obuzeo čitavu Korčulu i bez saznanja o katastrofi Famaguste, mogu li ja da ostanem neustrašiv, znajući za užasne događaje na Kipru? Kada svi bježe, što da ne bježim i ja? Knezovi su pobjegli iz Budve, iz Bara i Ulcinja, pa?

ARCIĐAKON: Ali iz tih gradova knezovi su otišli s čitavim stanovništvom...

KNEZ: Tako bi trebalo i u ovom našem slučaju da bude, zar ne?

ARCIĐAKON **(nastavlja):** Stanovništvo grada Korčule, međutim, hoće da ostane u svome gradu i da ga brani...

KNEZ: To je kobna zabluda!

ARCIĐAKON: Ja ipak razumijem tvoj strah, svijetli kneže. Ti si još mlad čovjek, pa, možda, i ne shvaćaš šta to znači: neovlašteno napustiti kneževsku stolicu, povjerenu ti od prevedrog dužda, u ratno doba... To važi koliko i velika izdaja.

KNEZ: Kažeš, arciđakone, da ja ne shvaćam što znači neovlašteno napuštanje kneževske stolice, u ratno doba... Da, ja znam, to je vrlo ozbiljna stvar. O tome sam mnogo razmišljao sve ove dane...

ARCIĐAKON: S potpunim razlogom! Treba o tome još da razmišliš i u ovom posljednjem trenutku!

KNEZ **(samouvjereno):** Ali, arciđakone, ne zaboravi: ja sam rođeni Mlečić iz moćne porodice Balbi della Dolce, i znaj da moja porodica neće meni uskratiti svoju podršku i zaštitu, u slučaju neke prijeke potrebe... **(U to uleti u odaju Ivan Krstitelj, arciđakonov otac, starac od 83 godine, u društvu s nekoliko prijatelja).**

PRIZOR XII

Pređašnji, Ivan Krstitelj Rozanović, Jero Gabrijelić, Marin Obradić, Nikola Vidošić, Visko Rozanović, Nikola Arnerić, Frano Ševilo i Ivo Šeman.

IVAN KRSTITELJ: Čuli smo, svijetli kneže, da namjeravaš i ti da otputuješ iz našega grada. Nemoj, zaklinjem te, da ideš od nas!

JERO GABRIJELIĆ: Nemoj, svijetli kneže, odlaziti. Zaklinjem te i ja. Ostani ovdje s nama!

OBRADIĆ: Svijetli kneže, zaklinjem te i ja, nemoj bježati! Ostaj ovdje!

VIDOŠIĆ: Ostaj, svijetli kneže, i ja te zaklinjem!

VISKO ROZANOVIĆ: Ako su pobjegli biskup i dio vlastele, ti, kao knez, duždev namjesnik, ostaj ovdje s nama, zaklinjem te i ja!

NIKOLA ARNERIĆ: Svi su Arnerići pobjegli, a ja sam ostao jedini sa svojom obitelji, pa te, svijetli kneže, i ja zaklinjem da ostaneš u Korčuli!

ŠEVILO: Nemoj, svijetli kneže, da nas razočaraš. Zaklinjem te, ostaj s nama!

ŠEMAN: Ostaj, ostaj, svijetli kneže, u Korčuli, zaklinjem te i ja!

IVAN KRSTITELJ: Još jednom, u ime svih plemića u gradu Korčuli, koji nisu pobjegli nego su ostali da svoj grad brane, zaklinjem te, ja starac od 83 godišta, da nikamo, svijetli kneže, ne bježiš iz našeg grada...

KNEZ **(upada):** Striko moj, ti si svoj vijek već proživio, pa pusti da i ja proživim svoj!

ARCIĐAKON: Videći te tako nepokolebljiva u tvojoj odluci, molim te, svijetli kneže, da bar javno otiđeš, a ne potajno, da se naš puk još više ne pomami kad se prospe glas o tvome bjegstvu.

KNEZ **(s posmijehom):** Ti hoćeš da me kamenjem obaspu!..

ARCIĐAKON **(uvrijeđen):** Takvom ukoru ne mogu odoljeti a da gorko ne zaplačem. **(Plače i s dna srca jako uzdahne)...** Ah! Zar ti, kneže, da posumnjaš u moju vjernost, ti, koga ja, kao duždeva namjesnika, poštujem čistom podaničkom odanošću?

KNEZ **(osjetivši se ganut):** Priznajem, arciđakone, da si me ganuo. Ne smijem, i ne mogu da posumnjam u tvoju vjernost. Nuder, svjetuj me, kako bih mogao javno otići a da se mali puk ne uzbuni?

ARCIĐAKON: Skupi sada narod u vijeće, pohvali ga zbog njegove junačke volje što je riješio da nikamo ne bježi iz grada nego ostaje ovdje s odlukom da ga brani od napadača. I uvjeri ga kako i ti želiš zajedno s njime živjeti i umrijeti. Nego, nadodaj, sadašnje teške okolnosti neodložno iziskuju da se ti pogibelji izložiš zbog njihove bezbjednosti, pa zato da si odlučio da ideš do Zadra, u malenoj lađi, kroz neprijateljske zasjede, kako bi doveo poveći broj vojske za njihovu obranu. Preporuči im, međutim, ako bi ustrebalo, za kratko vrijeme, dok se ti ne vratiš sa željenom pomoći, da se bez straha ponašaju i junački brane ako budu napadnuti. Tko hoćeš, molim te, svijetli kneže, da ti se opriječi na ovo?

KNEZ **(smiren):** Dobro, dobro me svjetuješ...

ARCIĐAKON **(nastavlja):** Ako, naprotiv, kao što si naumio, pođeš, i noću se budeš kriomice provlačio kroz probijeni zid, tko bi ti mogao jamčiti da se ne bi moglo dogoditi da te kakav zlomisaoni i ogorčeni građanin ne promaši puščanim zrnom, pa da svi mi ovdje padnemo pod krivnju veleizdajstva?

KNEZ **(zamišljen):** Tvoj predloženi mi savjet, arciđakone, pouzdano i rado prihvatam. Ali, najprije, treba pozvati narod i građanstvo koje čeka pred dvorom da se odmah okupi kako bismo održali skupštinu

ARCIĐAKON: Sve to možemo odmah sada svršiti. **(Uđu Marin i Skapaneo).**

PRIZOR XIII

Pređašnji, Marin i Skapaneo

SKAPANEO **(ulazeći):** Svijetli kneže, mnogo se naroda okupilo pred dvorom. Kako ću da postupim?

KNEZ: Pozovi narod da uđe u dvor kako bismo odmah održali skupštinu, a ti, momče Marine, idi da svršiš i zgotoviš sve što treba za naš odlazak i putovanje. **(Skapaneo i Marin odlaze. Začuje se kako Skapaneo poziva narod. Učas se sabere množina naroda u prepunoj dvorani pred knezom i arciđakonom).**

Pjesnik Antun Simatović — kroničar Vele Luke

Pokretanje ovog Zbornika pruža izvanredne prilike i mogućnosti za svestraniju obradu pojedinih tema vezanih za naš otok. Isto tako daje mogućnosti da otrgnemo zaboravu i po prvi puta predstavimo javnosti pojedine ljude koji su se bavili pjesništvom i čiji je stvaralački rad usko vezan za ovaj kraj. Zahvaljujući toj činjenici, koristim priliku da po prvi put prikažem stvaralački rad Antuna Simatovića. Dobrotom njegove supruge imao sam na raspolaganju sve što je za života napisao, tako da sam mogao dati ovaj kratki prikaz o njemu kao stvaraocu i izvršiti izbor, po mome sudu, najuspjelijih pjesama, iz njegove poezije.

Stvaralački rad Antuna Simatovića je vrlo plodan. Osim pjesama koje su najbrojnije i predstavljaju najvažniji dio njegova stvaralaštva, pisao je još govore i članke. Neke njegove pjesme (»Korčulanskom otoku«, »Prijatelju« i dr.) objavljivane su još prije I svjetskog rata u raznim tadašnjim listovima (»Narodni list«, »Narod«, »Koprive« i dr.). (Napominjem da je Antun Simatović neke svoje pjesme potpisivao s Žitomir D. Simatović, a druge s Ante V. Simatović).

U većini njegovih pjesama osjeća se posebna lirska nota koja odaje vrlo emotivnu ličnost zaljubljenu u ljepote prirode i mora (»Oh, ta priroda«, »Moru«, »Na Jadranu«), zanesenu svitanjem zore, izlazom i zalazom sunca (»Zori na uranku«, »Kad se sunce rađa i kad tone«). Iz nekoliko pjesama koje je posvetio svojim najbližima, ženi, kćeri i prerano umrloj majci, izbija istinska ljubav, poštovanje i vjera u čovjeka (»Gorko priznanje«, »Moja Đurđica«, »Sjećanje«).

Za vrijeme I svjetskog rata i pred kraj rata, kada se već nazirao konačni slom Austro-ugarske monarhije, napisao je nekoliko pjesama (»Prosto bilo«, Želja za slobodom«, »Pjesma novog dana«) prožetih patriotizmom i rodoljubljem, iz kojih izbija vjera u rađanje novog dana, u bolje i ljepše sutra i vizija skorog oslobođenja.

Posebnu vrijednost imaju one njegove pjesme, pisane u originalnom starom velolučkom govoru (»Električna pisma«, »Veloluška kumpanija«, »Karneval«), koje obiluju zanimljivim historijskim, jezičnim i etnografskim podacima.

Ni jedan važniji događaj u mjestu, počevši od onih najuobičajenijih (rođenje, svadba, smrt i sl.) pa preko političkih, kulturno-prosvjetnih i drugih, nije izmakao njegovu peru, sve je to zabilježeno u njegovim stihovima, govorima i člancima, kao trajan dokument jednog vremena. Stoga bismo A. Simatovića mogli s punim pravom nazvati »kroničarom Vele Luke«.

Franko Oreb

Gorko priznanje

To bješe onih lijepih dana
Mladosti naše cvjetnog maja,
Kad pun je život sunca, sjaja,
Bez dugih bura, zlih orkana.

Na stazi žića sam te sreo,
Mirisnu, svježu, čednu, smjernu,
Poklonio ti ljubav vjernu,
Jer to sam mogo, to sam smjeo.

Pa kad sam u svijet dalnji mor'o,
Ma da i meni bješe teško,
Tješeći tebe sam se smješk'o;
»Ne tuži vratit ću se skoro.«

Ali kad buknu požar velji,
Što čitav skoro svijet zapali,
Što do tri carstva u prah svali,
Nu, ne i krila mojoj želji.

I dođoh k tebi — k'o što rekoh,
Ti sumnjala si o mojoj vjeri,
A ja te pozvah i mila Mery,
Pred oltar božji s tobom klekoh.

Nu, ti i danas sumnjaš ružno,
U moju ljubav... To me boli,
Jer moja duša sveđ te voli,
Ma da i moram priznat tužno,

Da nemam više onog žara,
U kome nekad sam izgara,
Da s ljutih patnji sam ostario,
Da život nema za me čara

Ko onih lijepih prošlih dana,
Mladosti naše cvjetnog maja,
Kad život bi pun sunca, sjaja,
Bez dugih bura... zlih orkana.

U Dubrovniku, 1919. god.

Žitomir D. Simatović

Prosto bilo

Jest, zato se borimo,
Da slobodnu stvorimo,
Zemlju našu, — mučenicu staru,
I stara da boštva,
Uz klicanje mnoštva,
Na kristalnom gledamo oltaru.

Jest, krv zato lijemo,
Žuč i ocat pijemo,
Da ljepši nam jednom svane danak,
I budućnost nova,
Puna blagoslova,
Davnih želja ostvari nam sanak.

Pa kad dan taj osvane,
Noć ta u jaz propane,
Što ko Mora tištala nam grudi,
Tad o, prosta bila,
Sva krv, što iz žila,
Ljudskih tekla, i opet rad ljudi.

U Sarajevu, 15. Augusta 1918.

Ante V. Simatović

Moja Đurdica

Imam jedno malo plavokoso dijete,
Jelica joj ime, — Đurđicom je zovem,
Nema tog na svijetu ko da me omete,
Da »najljepšom pjesmom« mojom je nazovem.
Kad me zovne »tata«, ja joj se odzovem,
Pa joj ljubnem oči pune tajne sjete,
Lijepe crne oči, — ke ću da prozovem,
»Ogledalom duše majke moje svete«.

Jest, ona mi cijela miloj majci liči,
Miloj majci mojoj, što u grobu sniva,
Mene, dijete, drugu moju blagoslivlja.

Sa onoga svijeta... U pjesmi i priči,
Spominjući Đurđu, — ona mi je slava,
I radost i nada i draga zabava.

Ante V. Simatović

Sjećanje

Dok sam bio još nevino dijete,
S zanosom sam slušo priče, bajke,
Priče, bajke, kakve znadu samo,
Miloj djeci pričat dobre majke.
Samo njih ja od majke ne slušah,
Jer je nisam im'o onog doba,
Ta njeno je plemenito srce,
Crv točio na dnu hladna groba.

Dok se sjećam onih divnih priča,
Sjećaću se i mile mi majke,
Koju gledam kao kroz san neki,
Milu, divnu... ljepšu i od bajke.
Ta i ona krilatica vila,
Što je — dijete — vidjah uz ljuljalku,
Kleo bih se da je naličila,
Na prerano umrlu mi majku.

U Trstu, 1912. god.

Žitomir D. Simatović

Antun Šimatović

Električna pisma

Prostit ćete, dragi slušaoci,
Današnjega veselja svidoci
Što moj govor **tenim** prez mimike
S ove ovde tarace puplike
Na tri volta k'a je **impjantana**
Di je isprin bila nam **duvana**
A sadara pripada općini
Mala paka, a što vam se čini

. . . . . .

Kuzma Baćac Lukom kad vladaše,
Električne **bumbete** zasjaše
Da rasvitlu cilu Velu Luku
Na veselje veloluškom puku
I onima što od puka živu
Kladju beče na veliku **stivu**[1])

Pjesnik zatim pjeva o svima onima ko ji imaju kakve zasluge da je »Luka danas u svitlosti«, počam od tadašnjeg načelnika Kuzme Bačića Baćca, donačelnika i uprave, vijećnika i svećenika, radnika i drugih koji imaju zasluge:

Da letrika bude **parićana**
Baš na feštu svetoga Ivana

te nastavlja s opisom slavlja:

Luška **banda** tako lipo sviri
Kako sviri srce ti se širi...
I Humaši kantaju ko kosi
Skladna pisma zrakom se raznosi
Na duše nam njiha **kanat pada**
Kako isprin brž jošće nikada.
Prijali smo njiha pisme s hvalom
Na grobišću a i prid centralom.

A kad s **bulte** od komunske kuće
Elektrika isprid koje trče
»Hum« je **šesnu** pismu zaorio

Miko Božjak[2]) ku je **skunponio**
A zove se »Mojem rodnem kraju«
Ku naučit svi sad **bacilaju.**
Bilo nam je ka da smo srid raja
Pjeskatanju nije bilo kraja.

Zatim pjesnik odaje priznanje Vladi Furlanu, koji je upravljao i montirao centralu, zagrebačkoj firmi ELIN, mehaničaru Ludviku Štajneru i Ivanu Gorjupu.

Jer prez njiha rada i strpljenja
Ne bi bilo Luci prosvitljenja.

Tu, dakako, imaju udjela i drugi koje pjesnik navodi te na kraju moli:

Nemojte se zato **napuzdriti**
Ako nisam svakoga se siti.

Zatim, nabrajajući blagodati što ih je mjestu donijela električna struja kaže:

Fortunade, grube šilokade,
Jute bure, teške lebićade,
Brzi **vihri**, nagli neverini —
Prid **kim** bižu **i sotomarini** —
Maistrali i levante grego
Sto su za nju; molim te — te prego!
Ona stoji **saldo** na cementu.
Na cementu svojem postamentu.
Ni to feral da šnjim vitar **rumba**
Dok ga s **ganča** na zemlju **skuntuba.**

Pjesnik zatim primjećuje da je »u druge zabugari žice«, te apelira na slogu i dobre međusobne odnose mještana, pa nastavlja:

Mrtvi naši da su danas živi
Svaki bi se od radosti **krivi**
A mi cinit letriku ne znamo,
Za svaku je malu **insultamo**
Ka da nije ona naša dika
I da svemu nije naći lika.

Luda **riba** ka nima pameti
Nje se sjaju ne može oteti:
Hobotnice, sipe, lignje, koze,
Ke na svojim brcima se voze,
Šargi, **špari**, cipli, pirke, kanjci,
Ki imaju lipe **ćare** oči
Knezi, zdrče, lumbraci, glamoči
Ki imaju lipe **ćare** oči
I kantali, salpe i lubini
I pagari, dragane, škarpini,
I iglice, trupi, morski guci
I fenuli, polande i luci
Maške, pasi, raźine, šampjero,
Od kih meso puno je **lezjero**-
Gruj veliki od dvadeset kili
Ki je riblji mali puk ucvili
I sve druge ribe svake sorte
Nocaska će **utecat** iz **korte**
A sigurno ni **picigamorti**
Neće noćas ostati u korti
Iz **defora** doć će ih siguro.
Neće falit ni **pešatamburlo**
Za doć gledat čudo neviđeno:
Novo sunce u noći rođeno.

. . . . . .

Velo sunje — jadno gruba štrada
Ali jopet, braćo, **kelavada**
Neka svaki javal nas **onidi**
Ali solo neka nam se vidi.
Prez **vidila** nima prosvićenja
S prosvitljenjem bit će i živijenja.
Duh nam Sveti s eletrikom sliza
U glavu nam na **unče** uliza
Jer na kila što u glavu dojde
Kako dojde onako i projde
A štogod je dobro ispečeno
To se reče: »S trudom je stečeno«.
Svi odsutni pozvani su bili
Da bi s nama ovi dan slavili
Dan kad Luka u novom **vestitu**
Cilemu se prikažuje svitu.

Zatim pjesnik odaje priznanje domorocima i vanjskim gostima koji su pohrlili u Velu Luku da uzveličaju slavlje čitavog naroda.

Među njima čast nam je i dika
Vidit **uz nas blatskog** načelnika
Separović doktora Ivana
I vićnika Petra Sorzuvana
A i našeg **Marka Bogomoju,**[3])
Ki je svima uliza u voju
Jer govori u našemu jatu
Sve po lušku, a ne po bogatu,
I iz drugih mista naokolo
S kim u bratsko složismo se kolo.

Vrlo zanimljivi su slijedeći versi u kojima su nabrojane sve vrsti svijetiljaka kojima su se naši otočani služili od svog doseljenja u ove krajeve do nedavno.

Di ste starci i di ste starice,
Vidite li ove **sijalice**
Koje svitlost daju bogodanu,
U srid noći ko da smo u danu!
A jeste li dobro **zapomnjili**
S modrujcima kada ste svitlili,
S **modrujcima** i s **kopitnjacima.**
Al' od tega sila godišć ima.
Pa su undar došle **lupežice,**
Luč, **lumete,** male **pićonice,**
Centinele, lumini i ferali.
Uljenice još i **serafini,**
Na petroljo lampe i **šterike,**
Petromaksi **jakosti velike**
I sve druge sorte osvitljenja
Ke izmišah ovdek prez hoćenja
Na puno sam mista **ovdje zbriša**
I u glavi sve sam to izmiša.

Zatim ističe i ostale istaknute mještane koji dijele s narodom veselje, pa ne zaboravlja ni mrtve koji bi se jednako veselili kad bi ovu novost vidjeli u svom mjestu, **jer**

Ali narod koji mrtve štuje
Nanovo mu ime oživljuje.

. . . .

Stari Franko Krkatica miga:
A ja mučim ko me je ostriga.
Da ni bilo mene su dva sina
Baš ni bila centrala vam fina;
Da ni bilo Mate **kalafata**
Lipi bi joj bi plafun i vrata;
Da ni bilo staroga Nazora[4])
Di bi joj bila voda od izvora;
Da ni bilo Jureta Duþaja
Ne bi imala onoliko konala;
Da ni bilo Roka i Parenta
Nebi imala **bokun bašamenta;**
Da ni bilo Jureta kovača
I Anteta njemu pomagača
Bi li imala onakve **ferijade**
S bande korte i s bande od štrade?

Postamenti prez Čučeta Marka
Bi l' kantali **»Gunguli se barka«;**
Da ni bilo Frankota Gigota
Saldature bi l' **imale mota;**
Da ni bilo mojih **manovalih,**
Pomoćnicih i velih i malih
Svakog dana po sto gledalaca
Zamiravcih i savitodavaca;
Da ni bilo duha Dupetova[5])
Ki je ovo od davninah kova
I koji se sad veseli gore
Jer je **infisan** bio u motore
Ol bi bilo sve saldo i zdravo?
I **dobota** čovik ima pravo.

U daljnjim versima pjesnik spominje tradicionalnu regatu koja je te godine bila još masovnija i svečanija u počast uvođenja električnog osvijetljenja, ne zaboravljajući spomenuti čak ni lokalnog dopisnika lista Hrvatski Glasnik, pa iz nosi promjene koje je »elektrika« unijela u svakodnevnom životu našeg otočanina, pa i riba, ptica i životinja:

Po stablima **više ne spu zviri:**
Repci, pinci, kosi i **trogiri,**
Faganeli, **škvrlji, cikavice,**
Vidulinke, čuške, šprdavice,
Gardelini i črnoglavice,
Lovujerci, drozguje, strahlići
I svi drugi **takozvani** štići.
Elektrika ne da im zaspati
Jer im svitlost u oči **rebati.**
Čudo da sad na te sijalice
Ne kupu se nijedne **leperice,**
Kim imena spomenu bi rada
Al to neću ni sad ni nikada.
Kad u Luškoj ni ih zologiji
Javal će im saznat o famiji.
Al znam da su sve šaroperaste
Nike grube, nike **finćukaste**
Na taškice, na oči, na rede
I da brojne imaju ordene
A sve skupa toliko su lude
Da su srićne krila kad osmude.

. . . . .

Svitlost svitli pute obasjaje
Domaćici svakoj **koraj** daje
Jer već neće šetat **apalizo**
Kapuneri doći **improvizo**
Lasice i kune i **manguci**
Kih je puno vrjalo po Luci
U poklade kad čejad tancaju
Kokošama perje da **lustraju.**
A ni čagji **javal ih onidi**
Uz letriku kad lupeže slidi

'Kolo štala neće se već **libit**
S tega će im sime se istribit.
A i boje jer su **baukali**
Da bi nervi bili te **ćapali.**

Svitlost svitli, štrade obasjaje
Strašivcima žešći koraj daje
Jer već neće biti ni strašila,
Letrika je čačke im prebila,
Štringe, more, vile, vilenjaci
I **macići** u črjenoj **čaki,**
Smetinjaci, tenci, nadorine,
Cila **klapa** od svojte **čorine**
Kosilice još gore od čore[6])
Ke imaju od gozja kosore
I ostala javolska famija
Libera nas Isus i Marija
Spominjat ih koža ti se ježi,
Po **škini** ti lizu **škarambeži.**

. . . . . .

Nisan reka ni deseti dio
Oneg što sam bio zavelio
Da ću reći u **favur** istine
Da mi ime nikad ne izgine.
Ma što ćete kad pisnička **arta**
Stvara to što **acetaje** karta
Kundir ni tu ni prave slobode
Svaka mala nikega ubode.
Ne razumi svaki što je **skerac**
Još ako mu drugi drži **terac.**
I zato je teško ništo stvarat
S cilin sviton **tuka** ti se **karat**
I svakemu **biti** na **pinelu**
Ispriforca moraš dobit ćelu
Jer ne možeš svakom ugoditi
Ni u svemu usavršen biti
Jer štogod je od judi stvoreno
Uprav ništa nije savršeno;
Što je ljudskom rukom napisano
Ni' ni slatko ni **juto** ni slano.
Što možjani ljudski proizvedu
Nit je vino nit s'mija na vodu.
Tako ovi električni versi
Nisu nego **gruda** u **traversi:**
U grudi je svega i svačega,
U mojoj pismi nima **brž** ničega
Nego samo dva pera ha, ha, ha
I to vam je **senj** mojega kraha.
Moj se špirit u špiritjeri gasi
Još ga može letrika da spasi.

. . . . . .

Na svoj ureš Luka je ohola
To govore više ih co po'a.
A i druga reć će poslovica:
Bog pomoga, nismo više dica!
Jer je ovo muka svih **Lučana:**
Klježinjanih i Bobovišćana
I Kalanih i Mrkoraćana[7])
Ter Dovčanih i Pinskoraćana
I svih drugih velolučkih strana.
To su naših pokojnika trudi
Čast im slava i mir dušam budi.
A pravedna muka da ne gine
Ti si reka', Bože gospodine,
Slava Bogu, narodu dika
Dugo sjala naša elektrika!

Vela Luka **24. VI 1939**

Antun Šimatović

Bilješke

1) Zgrču novac na veliku hrpu.
2) Velolučanin Nikola Žanetić (r. 1913), kompozitor, profesor glazbe u Beogradu.
3) Marko Šeparović-Bogomoja (1891-1946), profesor, autor djela u stihovima »Hrvatska povijest djedova unuku« (Zagreb 1936).
4) Mještanin Rubeša Nazor, majstor za izgradnju cisterna
5) Batistić-Dupe, u čijoj kući i dvorištu je izgrađena centrala, prije I svj. rata veletrgovac vinom.
6) Ovdje su nabrojena gotovo sva bića iz slavenske mitologije, kojima se plašilo djecu, a koja su danas skoro sasvim zaboravljena.
7) Stanovnici raznih predjela Vele Luke.

Petar ŠEGEDIN

Sreća

Miko Pastir s vječnim smiješkom sred svog čudnog lica legao je na zemljani pod pastirske kolibe i spremao se usnuti. Oko podne, u ovo doba godine, radio je uvijek tako. Kasno je proljeće. Metnuo je pod glavu vreću šušnja, što ga je tek bio sakupio u gajiću česvinâ, tamo preko starog vinograda, koji se pristrankom brda terasasto spuštao u Ropu — kako se zvala mala visoravan dolje, odmah ispod njegove kućice. Čudno lice Mika Pastira bilo je zaista neobično i s razlogom je upadalo svakom u oči. Jako izbočene jagodice, mali šiljasti nos, a između njega i zašiljene gole brade uvukla se duboko u lice tanka zarezotina usta. Gledajući ga dulje, nije se moglo ustanoviti da li je ta vječno zategnuta crta zaista smiješak, ili takvo stanje usta koje su prouzrokovale, svojim naročitim stršenjem, dvije izbočine jagodica, rastežući garavu kožu njegova lica.

Legnuvši, on je odmah i stao tonuti u san. Jedina misao koja je još lebdjela u njegovoj svijesti bila je: te hlače za sina!.. Ni na Svetu Pričest neće moći ići, ako mu ih ne nabavi. A i vidio ih je s njim skupa, dolje, u gradu, prije osam dana. Nikako nije mogao naći način kako smognuti novac za te hlače. Posljednje što mu je preostajalo bilo je da sasječe par česvina u gajiću i da ih proda protu Mati na škvaru. Ali to su bile rijetke česvine i posljednje u čitavoj okolici; osim toga davale su mu šušanj, pa i gnoj. Čuvao ih je njegov djed, očuvao i otac, pa sada da ih on uništi! A svi su znali za taj gaj i zvali ga Pastirov gaj. Počne li ga sjeći, tri sela će o tome govoriti. I pored tih svojih misli, on je odmah usnuo... Tanki prorez, u smiješak povučenih usta, rastvarao se u pravilnim ritmovima otpuštajući sipljive zvižduke vrućim prostorom u kojemu se smjestila i njegova kućica i njegovo dvorište i planina i more u daljini. Smiješak je tada, dakako, mijenjao svoj karakter i pretvarao se u čudnu sjekotinu, koja je podsjećala na prorez gumene lopte iz koje pišti zrak, ali svejedno, i u takvu stanju zadržavao se na licu smiješak. Istina — neobičan smiješak.

I tako je Miko Pastir nestao u podnevnom snu, ostavivši ovaj svijet svijetu samome, da izgara kako zna i umije u sunčanoj vrućini.

Kamena, u suho građena kućica Mika Pastira, smjestila se visoko na padini brda što se u valovitim naborima spuštalo prema moru praveći tako nekoliko malih visoravni prije nego se strmim hidrinama spuštalo u more. Ispred kućice sterala se zemljana čistina orubljena niskim kamenim zidićem građenim, kao što se i običava, u suho, te stvarala tako neku vrstu njegova dvorišta, pretkućja. Gotovo čitavu tu čistinu prekrivala je sjena visoke i granate česvine. Kroz otvorena vrata kućice moglo se vidjeti njeno dvostruko deblo, zemljana ravan čistine i tamo, daleko, plavkasto-siva morska pučina sva u suncu, pa čak i niz malih otočića poredanih u ravnu crtu gotovo na horizontu. Kako je kućica bila visoko, pod vrhom, more se pružalo daleko i široko tamo pod njom i gotovo se nevidljivo spajalo s nebesima.

Legavši, Miko Pastir nije ni svrtao neku osobitu pažnju na skotnu kozu koju je njegovala njegova žena i jutros mu je ostavila tu pred kućicom, ne rekavši ni riječi. Nije htio znati za taj posao svoje žene! Velika bijela koza nabubrela trbuha ležala je pod česvinom, uz samo njeno deblo. Muklo, duboko i razdrto meketanje iz grla javljalo se prostorom poput bolnog nekog dozivanja, ili zapomaganja. A kada se Miko Pastir pojavio na čistini, idući prema svojoj kolibi, ona je digla glavu, pratila njegov hod i meketala blaže, gotovo molećivo sve čak dok se on nije pružio zemljom, spremajući se na san. Tada se i ona vrati k sebi. Ponekad je i sama glavu spuštala do zemlje, tek tu i tamo okretala je svoje žute krmeljive oči prema čovjeku, koji je ležao na zemlji s vrećom šušnja ispod glave, te otpuštao ujednačene šuštave zvižduke kroz čudno nasmijena usta.

I nikoga više nije bilo: spremao se onaj zagluhli, vrući mûk prvih proljetnih dana u prisojima ovih padina. Jer Miko Pastir nije obitavao u samom mjestancu, on se iz njega već davno izdvojio, te se povukao na svoju baštinu daleko i visoko pod samim brdom što su ga nazivali Liva Jabuka. Podnevni njegov san trajao je oko dva sata. I tamo, preko brda, u samom mjestancu, znalo se kazati: »Spiš kako Miko Pastir pod Livom Jabukom«.

Iskrsavao je iz sna okrećući se sad na jednu, sad na drugu stranu stenjući i uzdišući. Otvarao lagano, plašljivo svoje žmirkave oči kao da ne želi odmah iz sna ući u svijet, već postepeno: najprije kroz prvu, pa drugu i konačno kroz treću zavjesu, što su ih stvarali san i poluzatvorene trepavice. Kroz te zavjese ulazio je u svijet proširujući postepeno vidokrug dok se ne bi ustao, te čitavim tijelom stupio u život. Ovdje, u ovoj osami, pod brdom, bio se navikmuo na to, pa je takav način buđenja poprimao i neke oblike sladostrašća. Prestavši zviždukati i smirivši arhajski posmijeh na svom licu, on bi se okretao: ili prema kamenom zidu svoje kućice, ili prema otvorenim vratima, te tako otvarao sebi razne krajolike ovog svijeta u koji je ulazio budeći se iz sna.

Danas mu se, u uskom otvoru među trepavicama, ukazao najprije prag kućice na koji je već padala jasna i oštra sunčana sjena: znak da je prošlo podne! Prošavši kroz prvu koprenu, gledao je tu prugu na pragu i poveselio joj se na jedan svoj, nesvjestan način, kao nečem poznatom, gotovo živom, nečem što ga štiti, što mu osigurava dolazak u njemu znani i prijateljski kraj. Dobrodošlica — gotovo! I odmah je kretao da otkrije i drugu zavjesu... Otvoriše se očni kapci još nešto više, i u uskom procjepu oka otkriva se istabana zemlja pretkućja, sva u sjeni česvinine krošnje. I eto: u kratkim potezima pomicala se preko nje jedna gušterica išarana žutim prugama. Kretala se prema pragu kućice, da bi — po svemu je izgledalo — stigla na sunčanu prugu kamena praga. Ubrzo se tu i našla, zaustavila, podigla glavicu, plazila povremeno svoj oštri, račvasti jezik, te okretala glavu sad na jednu, sad na drugu stranu. Sanjivu svijest Mika Pastira uznemirila je ta životinjica i stala je jače buditi. Rodio se i neki veseljastoprijeteći osjećaj: skočim li, nećeš se dobro proći... Izgleda, upravo takvo buđenje i omogućilo je njegovoj svijesti da prihvati i čudno meketanje što se ustreptalo-tiho javljalo tu u blizini. Osjetljivo uho Pastirovo odmah je zapazilo razliku između meketanja i onog što ga je jedva i primijetio prije spavanja. Prestalo je tada zanimanje za lako, lagano otkrivanje svijeta i ulaženje u prostor, a njegove su se oči širom rastvorile, da bi udovoljile onoj oštroj instinktivnoj znatiželji, koja je značila obranu, ili spremnost na skok. U njegovu su se oku odmah otkrila čitava vrata kolibe, pret-

kolibje, deblo česvine, uz koje je i sada ležala velika koza njegove žene, ali u prostoru što su ga zatvarale njene prednje i stražnje noge, nalazilo se sada i bijelo, sve mekano i nekako lomno kozle. Mati ga je ližući čistila i meketala blago, drhtavo, pa ga ponekad i gurala glavom bliže k sebi kada bi ono nastojalo dignuti jače malu glavicu, još nesigurnu na tanku vratu, ili kada bi pokušavalo ispružiti prednje nožice. Miko Pastir nije se micao: u predjelu njegova oka ležala je samo velika, bijela koza i njeno kozle! Sav je on bio sada tu, tamo, ne u sebi samome... Prvi put mu se ukazala jasno glava te koze: glava iskusne, već ostarjele životinje. I prepozna u njoj lice svoje žene. Vidio je to na već dugim, opuštenim ušima, u žutim očima što ga više ni pogledale nisu, ali naročito u samoj musavoj, nešto i previše odebljaloj gubici.

Pogled se njegov suzi i zasjeni: kao da je vidio, saznao područje što ga okružuje, pa je tako taj prostor i prestajao biti za njega opasnim. Vratio se u sebe, smjestio opet u sebi, da bi se nanovo predao slatkosti buđenja. Pomisli, kako bi trebalo vidjeti gdje je nestala gušterica. Ne, nije ju mogao nazrijeti nigdje na sunčanoj pruzi. Nestala je... A mrena što su je stvarale njegove poluzatvorene trepavice nije dozvoljavala da se nazre daleka pučina morska. Nije ju ni trebao: disao je u onom uskom svom prostoru što mu se neposredno nametao kroz tek otvorene trepavice. A uho njegovo iz tog svijeta nije moglo ništa drugo zagrabiti do šum česvinine krošnje, kada se lagani podnevni maistral jače zapletao u nju, i drhtavo, jedva čujno meketanje koze. Osjetio je sreću tog meketa i opet se u njemu javilo ono zadovoljstvo koje se pretvaralo u prijetnju: kao i čas prije kada je opazio guštericu... A čim bi meketanje postalo nešto glasnije i uznemirenije, on je otvarao jače trepavice tako da su mati i njeno tek rođeno kozle jasno zauzimali središte njegova vidokruga. U tom času, nekako usput, i mogao je zapaziti kako se iznad koščata hrbata kozinih leđa pružila, u daljini, sunčana površina mora. Koza je samo jednom digla svoj glas, a kada ju je on, gotovo uznemiren, pogledao širom otvorenim očima, vidio je kako se bijelo kozle diglo na prve noge... Tada u njemu poteče življe voda s izvora radosti i vječni se osmijeh na njegovu čudnu licu poremeti: kao da se htio pretvoriti u potez prijetnje, ali, začudo, pretvorio se samo u časovit cerek, te odmah zatim prešao u običan posmijeh Mika Pastira. Iskrsla je to bila neka nova misao, i kada se sva jasno otkrila u njemu, on više nije ni vidio vrata kolibe, pretkolibje, česvinino deblo, kozu i kozle, i daleku površinu mora... Gledao je sada, jasno u svojoj svijesti, hlače što mu ih je grbavi trgovac u gradiću nudio. Nikada do tada nije vidio takvih hlača! Kratke, zelene nogavice bile su po strani prorezane, a kroz rupice uz prorez provlačio se crvenkasti trak. Nikako da tome otkrije svrhu! Naramenice su bile prišite uz pas samo na stražnjem dijelu, a na prednjem se spajahu uz platno što je prekrivalo prsi i na kojemu su bila izvezena žutim koncem tri cvijeta. Ne, to on neće kupiti. Mikulica to ni nosio ne bi. Kupit će on njemu obične hlače od plavog fuštama, a mornarsku majicu već ima. U tome će lijepo poći na Svetu Pričest, i don Roko neće prigovarati. Kao da tu svoju misao želi jače provjeriti, rastvori trepavice i pogleda uz česvinino deblo majku kako neumorno oblizuje svoje kozle, mekećući jednako mekano, drhtavo. Kozle je pokušavalo sada dignuti se na prednje noge, ali mu to nije uspijevalo... Miko Pastir se tada uistinu iskreno razneži i u svojoj radosti gotovo izjednači s majkom što je tu, pred njim, i ne gledajući ga meketala, gurajući sve bliže k sebi svoje već samovoljno kozle. Zaboravio je čak i zatvoriti očne kapke: gledao je to slabo kozle obuzet mišlju kako će za desetak dana skakutati, potrkivati uz majku i kada bude

sisalo, veselo lupkati njuškicom u majčina vimena strastveno podrhtavajući kratkim repićem. Na njegovu licu zacari se nov, blag osmijeh... Da tada će ga već moći odnijeti šjor Baldu mesaru, čija se mesnica nalazi odmah, tri ulaza iza vrata trgovine grbavog šjor Petrića, koji prodaje hlače.

Ali slika bijele koze i njena kozleta stala se naglo blijedjeti. Miko Pastir zatvorio je jedan krug svojih živih i mučnih zanimanja, pa se više nije morao brinuti za nj. Posve zatvori oči i okrene se na drugu stranu prema zidu kolibe. Sav blažen gledao je Miko Pastir u svojoj svijesti sliku do slike svečanog sjaja njihove seoske crkvice, svetišta njihova, i svoga sina Mikulicu u plavim hlačama od fuštama, u plavo-bijelo ispruganoj majici, kako čist i uredan pristupa don Roku, koji u zlatnom ornatu dijeli Svetu Pričest redovima djece... A don Roko vidi među njima čistog malog Mikulicu i misli: Eto, opoštenio se Miko Pastir ovaj put i poslao svoga sina u crkvu, kako se pristoji i kako bog zapovijeda. Više nije iznimka u mjestu...

I već za kratak čas moglo se čuti kako iz kamene kolibe izvire astmatično zviždukanje Mika Pastira, koji je još jednom prepustio svijet svijetu samome, da izgara kako zna i umije u podnevnoj žezi.

Kamena kućica, zemljano pretkućje sve u sjeni česvinine krošnje, terasasti vinogradi čak dolje do visoravni koju nazivaju Ropa, a u daljini mliječno-plavkasto more. Svijet! Sve pod neizmjernom kapom čistog neba. Tiho podne. Sad će se svaki čas javiti od nekuda nečiji glas — kao otkrovenje! Ali nikoga... Samo njen drhtav meket. Digla se sada i ukazala ogromnom: prekrila je svojim tijelom dva otočića što su se nizali u ravnoj crti tamo odmah ispod horizonta. To joj se u kratkim zamasima približavala mala gušterica išarana žutim prugama. Ne mičući se od svoga poroda, ona je sagnula glavu prema zemlji od kuda se približavala zalutala životinjica i stala puhati tako jako, da je dizala pred sobom oblačiće zemljane prašine... Branila je odlučno svoj porod od opasna nasilnika! Gušterica je prošla pored nje i nestala odmah iza debla česvinina. Koza se okretala za njom sveudilj pušući. Kada se opet otkrio mir, obratila se svom kozletu ližući ga nježno i brižno. Ono se sad već i uspravljalo na prednje noge. Tada ga je mati gurala svojom ponešto nabreklom gubicom da se približi njenim vimenima, i čim se ono prvi put dohvatilo njih, ona ga stala opet lizati, čistiti, a u njenu meketu otkrio se novi neki ton svilena blaženstva što se gubio zemljanim dvorištem i nestajao, nestajao posve u prostoru, pa se nanovo javljao da bi opet nestajao i — ponovo se javljao... Pridruživao mu se ponekad šum krošnje, dolazeći s nebesa, i ritmičko otpuhivanje Mika Pastira što je naizlazilo iz tamnog prostora vrata njegove kamene kolibe.

Tako se otkrivalo vrijeme.

Šime VUČETIĆ

Luka

Ova je luka moga mjesta
noćas u docima tamna
i u visu modra.
Svjećarice u daljini poredane stoje;
noćni junak mir, nepobjediv bdije.
Ova je noć moga mjesta
velika ko njegova luka vječna;
nebo je od Huma do Pinskog rata
puno broševa, kolača, slame,
gorućeg i mirisnog i slatkog kruha.
Noć je u docima teška od fantastičnih riba,
alga, hobotnica, lopova, ljekara.
Na dnu su grozdovi dubina.
Ova je noć puna svjećarica
od Čančira do Projizda.
Ona je zavjerena šutnja,
al crnim mlijekom noći dojeći
u svojoj utrobi mladunče dana.
Ko da je na koncu ludog čovječanstva
i na početku novog bića.
Ova je noć, ova je luka moga mjesta,
velika, lijepa crna žena,
hladne kože, pozlaćenih kosa,
tople krvi, razbistrene mašte
kao svjećarice i njezini ribari.

Kako na primjer da se objasni to što pjesnik u svojim stihovima nije spomenuo da je ova pjesma nastala »jedne noći« u korčulanskoj Veloj Luci. Naravno, nije se radilo samo o jednoj noći. Vidim pjesnika koji zabavljen svojom brodicom, prijateljstvom lučana, mornara i ribara, djevojkama i čašama vina, strasnim mirisima raslinja, počinje ćutjeti te mnogobrojne noći mora koje dolaze da mu iskažu svoju ljepotu. Ali samo jedna noć mu može pomoći. Stigne istodobno sa zvijezda i s planine, iz dubine mora i stidljivosti kopna. Pomakne lijenu kazaljku na njegovu satu. On postane dio vremena koje kovitla stvarima zemlje. I kako sada lagati da si kamo na onom mjestu gdje su te ostavili kada ti bez sustezljivosti pripadaju sva vremena, prostori. Od ove si hrvatske zemlje. Ali si i jedno sa svijetom čija je mudrost podjednako u pripadnosti i slobodi.

SLAVKO MIHALIĆ

Ljubidrag GARČINA

Ka' je šeri Mandini zima

Škojarska fjaba

Šera Mandina, narečena »Poštradjera«, imala je jedan mali **difet,** i to što jon je bilo drago čini **ćerke** po tujin kućama i **smuca** se po cili dan po Mistu, bit **prezenta** na svaki **ariv** i **partencu vapora,** u jednu rič da se najde na svaki kolač, da sve vidi, čuje i obazna. Ota **debuleca** ostala jon je još iz ditinstva, da su je poraci tega i prozvali **»poštradjera«,** a u zanju i »pokućarka«. A di došla da došla, uvik bi našla niku **skužu...** A lipo se i reče, da svaka skuža ima muža.

Tako i otega zinskega jutra, ka je poslin toliko i toliko godišća priko **Ižule** poče pada snig... Kroz **caklo** punistre o **kužine** u **sufitu** gleda, gleda to što nika u životu ni vidila — snig... Gleda kako su se **kuverte** zabilile o sniga, sva se **inkantala,** a okolo sebe sve steže zeleni vuneni **plet** i **podbalaje** s noge na nogu. Pamet jon govori, da bi vajalo da naloži oganj, pa da počme **parićava** obid, jer doće jon čovik, pa što će mu dat jist... A hoće li i doć...? Da ga neće i danas fermat na obid parun Jure, što mu, ima nikoliko dana, **kalafataje** trabakulu?!

Razmišlja tako šera Mandina, razmišlja, puše u šake, pa u zanju reče **rezoluto:** »A **kragon** tamo i sol i barilo, **siter** tamo i muž, doša ne doša, gren ja lipo za svojin poslon.« Podisa plet priko glave, sveže mu kraje izada, a na misto **gvanti** navukla je na ruke nike stare crne **kalcete** o vune, i još u žep o **traverse** stavi bokunić razbijene kupe. Tako **aparana,** koliko da je turska bula, **šmigne** niz vrata o kuće, brez da ih je i zaključala (jer to se ne uža, nego samo ka se gre spat).

Brez kucat s **bataduron** na **portun** o kuće, brez zvat, brez ništa, otvorila je, kako svoja, vrata o kuće perve jon suside šere Bepine, i triskajući s nogama, koliko da bala **manfrinu,** i cvokoćući zubima koliko da je trese **tercana,** ka šijun uterčala je u **kužinu,** da je **amomenti** ota žena pala po tlehu kako je naterčala na nju. I **apresala** se je blizu komina.

»Bru-bru-bru, gospe moja, što je ovo došlo; sva san se **skonporala;** joh! meni; jeste li mi ostali živi, ženo moja lipa; za umrit je ovo, za izdahnut, divice Marijo. Nima ni pare više u meni, jedva san van **duhata.«**

Verti, verti tako ona jezikon ka **mažinin,** bloboće i sve treska okolo sebe rukama, podbalaje, miša **fjankima,** puše u šake, prinaša dlane na uši pa na plamen o ognja na kominu. »Bru-bru-bru! Date mi, moja lipa ženo, za **karitad** božju, **taštat,** ako imate, samo kapjicu rakije, da mi se **rekupera** malo u persima ova moja duša. Bru-bru!«

Šera Bepina je **justo** varila obid, i Mandina Poštradjera, čin jon se je »vratila duša u pensi«, zapita susidu da »što vari dobrega«... Rič po rič, o **bravetine,** priko juhe s rizima, došlo se je na **panibrod...** I tako je ta Mandina, sve koliko da neće, na pola i obidovala... A da ne pojde nase sasvim prazno-

ruka, zapitala je šeru Bepinu, da jon izamje »samo dvi **bijice** derva«, da može **destrigat** svarit kokoš, jer je ostala brez derva kako jutros u Misto ni **kunparila** ni jedna **sejka njanci** s jednin tovarčićen derva. I s dobrin brimenon ispo pazuha da će po ća, ka fermala se, da je zaboravila, reče, istoplit ono bokunić kupe da jon grije prste u žepu o traverse... I dokle se je oti bokunić kupe grija u vrućen pepelu. Mandina je bacila **paroletu** za »sami perst vina« iza onakega dobrega panibroda... Šera Bepina samo što je ni **abrivala** za otu njezinu **injorancu.**

»Ka je tako, neću van više nika **munta skalin** o kuće.«

»Nemote se samo zarić!«

Skupila tunju i pošla ća, a s vratima je tresnula da je **rebunbala** sva kuća. — Otolen je **zaburdižala** u jednu kuću iza grada; **rašpalankala** vrata i stala iz praga da gleda di je gospodarica o kuće, šera Luca, što jon je došla učini — **vizitu...** Na podne...

»Berzo, berzo, hodi unutra, bog te vidi, da mi maška još ne uteče nadvoru.« Rekla jon je ta šera Luca iz **kantuna** blizu komina; sidila je na **škanjetu,** sva zgerčena, **inbotivena** u toliko te robe, da je parala jedna **karocada.** Na kolina je deržala mašku da je topli. Nevista jon Justina **muhala se** blizu komina.

»De-pasajo iz orikve, došla san samo vidit jesi li mi živa. Ovake zime nismo još doživili. Ima bi, kako se govori, najmanje 50 gradi zime ispo **zera.** Nego što ja činin? Prigoriće mi meso za **pasticadu,** što san ga stavila u **furnel** da se **tufiga...** Ubiće me muž... Nego došla san da te ništo zamolim...« I u otemu je podisala pokrivo iz **bronzina** što je visi na komoštre poviše ognja na kominu... Ma **disenje** joj je razbi meštre Tode, muž Jostine. Pogleda je je **dežbjego,** da je razumila odma koja ura kuri...

»A da hoćeš li mi onda dat, Luce moja, pero kaduje; niman ti je doma ni **fregulicu,** a nahlajena san, nahlajena, da me sve **pripuntaje...«**

I ako je pošla ća sva oparena, isto se ni dala, **anci** jon je došlo da pojde i još u koga — za **dispet...**

Gospoji Marijani je rekla da je čula da je nahlajena, pa jon je donila pero kaduje... Sveta stvar, ta kaduja za nahladu... Lipo jon se je gospoja Marijana zafalila na njezinu **đenerozitad,** samo jon se je **skužala,** što neće moć dugo ostat s njon, jer da gre spat, da se spasi o — ove proklete zime... A nisu bili još ni tri ure!

Mandina »Poštradjera« ne bi bila ona koja je, da i od te žene ne bi što **ispicokala.** Na misto »samo po šake« fažola (da joj izamje »do sutra«), ponila je sobon pun **škartoč** i fažola i bokunić **kaštradine,** da fažol ne bi bi **prazan;** a ni jon to za nju, nego za bolesnega muža... Dobra noć!

Rodici Lizabeti je dala **intendit** da ga se toplega ni okusila ima **setemanu** dana, da nima solda u kuću uzrokon tega što jon **stari** nima **rabote** na ovu zimu... Došla je zamolit, reče jon, da jon izamje samo tisuću dinari, a da koga će ako neće svoju rodicu...

»Mi rodice? Ma po komu i čemu? Ovo je da ti se reče: pas kozi diver!«

»A ni moja pokojna nona nevisti tvojega barbe bila...«

»Hodi mi lipo zbogon i nemo mi više nika doć.«

I tako je pošla, ma isto ne brez ništa: **izmatala** jon je dva zrna kafe.

— U prijateljice Roze je večerala, a može bi i da ne bi, da jon Rozina unuka Marjeta ni rekla da jon je muža barba Toneta vidila di gre pu kafetarije di se večeras deržidu bali... Ubiće ga, ćuće ga ka dojde doma... Roza je počela

mirit, da ne bude luda i tako je, recimo na **forcu**, ostala i, usput, s njima večerala. A **nažbaketala** se za tri dana. A vino je bilo na terpezu...

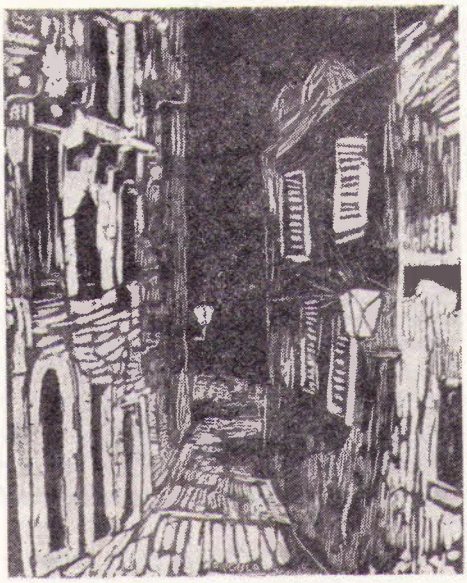
Pomogla jon je onda da se **apara** za poć spat. Po **regulama antikin**, za da se stopli posteja, u **persuru** je zagrijala na kapju uja dvi-tri šake **paja** (za hi stavi u **kalcete** o vune pa hi obuć na noge), nalila jon u botiju o terakote vruće vode i zamotala u kerpu o vune a isto i dva vruća **matuna** (za hi stavi u posteju podno noga), napunila u **skandalet** žerave za **supreša** lancune (za da se stoplu). Pa se napila još perst vina, i su dva velika **fagota** pošla ća.

I u zanju je došla doma, a u programu je imala još dvi vizite učini, ma ni mogla o oni fagotâ; a **derešto,** utišila se, ima u boga dana.

Ma ni ni užegla sviću (**letrike** onda ni bilo!), kunpari jon muž...

Podbočila se i zagrizla zglob o kažipersta; svi **lanpi** su jon iskrili iz oči. Navalila na jadnega čovika kako vipera; istovarala ga, **iskurbecala, izjarušila,** rekla mu svega, da je **diškul**, nesrića, **pjandora,** da bi poloka i pofraja dotu svete Ane; da ga je iskala po cilemu gradu, da su joj otpale noge iskajući ga, da ovo da ono, udri po njemu, u zanju isvukla i **cavatu** iz live noge pa ga svega **izbaharala,** po **ćunki,** tikvi, di god je stigla.

A jadan čovik sta **inkantan** kako **buzdo.**

Gordana Köllner: Korčulanska uličica noću

Ljubidrag GARČINA

I kamarjera se udala...

Nikako o' svi' **mistjeri,** oni o **betuljera** koliko da je najlasniji, ka' se vidi da se nika' ni oulo, da je jedan betuljer o zanata posa cini posal o **manovala, segadura, fakina, barkarjula,** kamenara oli bilo kojega drugoga **artezanina,** ma invece je, da je koji kalafat, **petrarez, marangun, kaliger,** pitur, **moleta** oli **skarpelin** volta bandiru pa **diventa** betuljer, **lokandjer, kafetjer.**

A kako su stvari u Pajizu stale, o svih oni' **amomenti** dvi **duzine** lokandijer bilo hi je svega dva tri sto su o' **pikola** i **kamarjera** diventali lokandjeri oli kafetjeri, a drugi su svi bili mestri o' cvega oli onega zanata. **Perfin** je i jedna **lovandaja abandunala mastil** i otvorila betulu, **vol dir** da jon je bilo lasnje pra' bocune i zmule, nego sporke **lancune** i **mudante.**

Diferencu izmeju jedni' i drugi' moglo se je **subito oserva,** sto su **aventuri** one **fetive** lokandijere titulali su »sjor« a ove diventane su »mestre«.

A ne samo po otemu, nego i po onemu sto se je moglo na prvu vistu u njihovin butigama oserva.

Butige o' »sjori« smrdile su o cistoce i **pulicije;** sesne i uredne ke da su **spicarije,** a butige onih drugi', **dezertani'** mestara, parale su **prascarice,** vonjale su po **sporkitadi, tufini, rankeci;** bile su umide, skure, tuzne i nevojne kako katakonbe.

Pa, isto, sve te **tratorije** nisu se mogle stavi' pod istu baretu, dilile su se i one, sto bi se danas reklo na »kategorije«. Tako su bile **lokande,** ostarije, betule, **tovirne** i konobe. Kafetarije ga odi ne **intraju.**

Najbolji aventuri su bili fakini i **lavurenti.** I po dese' puti na dan dosli bi se napi' po prst vina: u najranije jutro bi »rucali«, okolo 9 uri bi **»marendali«,** prin obida bi dosli da sto »zagrizu« a iza obida bi vazeli **fregulicu** nicega »per stropar buzo«, po podne, razumi se, dosli bi da »užinaju«, prin vecere malu stvar cega vazeli bi »za da in se otvori apetit« a poslin vecere stogodira mrvicu da in **»dideri«** vecera.

Živilo se.

Tratoria meštra Pjerota »Prajca«, **nostroma** u **dizarmu,** zvana »Tratoria dalmata al bon pastore«, ni se moglo rić u koju kategoriju bi je se moglo stavi', bila je jedan miš-maš o' lokande, betule, ostarije, tovirne i konobe; u svaki kantun svoja kategorija. Na trpezu s modron **tavajon** plaćalo se vino toliko a za onon s plečom od late onoliko, ako si sidi na **kavalet** i bocun drža' ispri' noga cpe' toliko i toliko; najcinje.

Ma osin tega bila je još nisto... Kapela meštra Pjerota; a što ni jedna druga tratoria ni imala, meštre-Pjerotova je imala: — kamarjeru, ne pravu, plaćenu kamarjeru, ma koja je **činila partu** o kamarjere. To je bila njegova ćer Imelda. I ona, kako i otac jon, prominila je **mistjer,** o' **šarturice** diventala kamarjera. I svit je ni zva' drugčije nego kamarjera Imelda, a što su po temu mislili, ni potriba ni govori... Jer u Pajizu, bi kamarjera i bi' ženska o' onega posla, bilo je sve isto...

Šjor Pjero malo se je intrigava u žmule i bocune; ti posal je činila Imelda a ka' bi bilo više posla došla bi pomoc žena mu šjora Rozina. On, koliko da je koji kanonik, po cili je dan sidi u **poltronu** s očenašima u ruke, čini **pižolote onji tanto, zahropja bi**, stresa bi se ka' bi se **rasfanta** i taka bi repete:

... Zdravo Marijo, milosti puna... Vrag vas odni što revete... O, zdravo Marijo, milosti... Rozina, ima li u damižani još vina... Milosti puna... Imelda, jesi li nahranila kokoše...

Pa bi zaklima. Minutu, dvi. Pa denova:

... Zdravo Marijo... Ovo ti je **žudijski** get... Zdravo Marijo, zdravo... Nemo'te zaboravi poni' u kamaru **bukalet,** ispo' **katrige** van je u kužinu... Milosti puna... Nemo'te zaboravi zatvori' konobu, da se ne uvalu lupeži... Gospodin s tobom...

— Ma izmoli više jedanpu' tu tvoju blaženu Mariju — rekla bi Rozina.

— **Taži, ebete,** što ti razumiš. Zdravo Marijo...

— Meštre Pjero, a ka' ćemo ariva' do svete Marije?

— Muči, framasunu. Loci, ne poloka ga. Zanje ti bilo. Zdravo...

— Mestre Pjero, oli me ne poznajete? Ja san Tonculin, starogrđanin!

— **Manjamerda!** Zdravo...

— A propozito. A sa da van ja provjon kako se moj nono moli Bogu uvecer prid nason famejon. — A sa cemo ric jedon Ocenos, jednu Zdravomariju, jedan Pokojvicni za dusu nasega **bocina,** i **prabocina,** za dusu pokojnega **nonota** i **prananota,** da ako bi se n'i'ova dusa nahodila u docu i pradocu, u smriku, borovinu i cesminu, da nima nase nevojne ribare i cobane **strasinavat,** neg da ima poc **mrca via** u vr careve kobile utiravat **udija.** Amen.

— Zdravo Marijo... Pogrdo od pogrdavih pogrda... Milosti puna...

— Gospodin s tobon, mestre Pjero.

— A la da, a la da! Dokle ja ne uhitin u ruke ono bokun manavele... Milosti puna... Imelda, koliko da ja ne vidin nista... Nase, za banak...

— **Mrs ca, via!** Tonculin **zunta,** gledajuci kroz smih Imeldu što je stala kun njega a do tad je s njin nisto **sapjala.** »Mrs ca, via!« A drza jon je ruku fermo koliko da je je **agranpa** jastog s onin njegovin **canpragan.**

— A, pape, vaja **trata'** aventura ka sto ordina.

— Puno trati, pusto; u cili dan po kvarta vina. **Spilorcjo,** manjamerda starograjska... Milosti puna, blagosovjena ti meju zenami...

— I vi, mestre Pjero, meju **pjandorami...**

— Zamet van vas, jude iskarjoti, **boje,** luteri, **lukeniki,** istrije, galijoti. Nadvor z butige. Ni mi-ga ovo kuca razbojniska.

— Sa, sa, sjor Pjero, »Ajuto Marija«, a ka ste bili mladi, »Fora Marija«

— Ma ko ono **viraje?** Sa, ako se ja dignem, **ruvinacu** koga...

— Ala muci. Stavi vise jedanpu' to tvojega sporkega jezika u gubicu. Imaj malo **rigvarda** poraci cere.

— **Va in merda ti e tua** Imelda... Blagosovjen plod utrobe tvoje...

— E, sjora Rozina, cete li **parica** sutra za ruska kulenja?

— A forsi, forsi, ako me ne **tradi bekar.**

— Ovo se vise ne može podni'... Isus... Pogrda... Amen!

— **Stroca** s ason od spadi.

— **Liso** bez punta.

Sjora Rozina i Imelda dogovorili su se s Toneton (Imelda ni hotila da se vise zove Tonculin) da u nediju priko obida on dojde u nji' doma isprosi' ruku Imelde. Stari ni zna nista, ma, za jedno cudo, ni se oponi, ka je cu da mu mladic hoce vaze' cer za zenu.

»**Va ben,** ma kon pati s kondicjoni. Da ostavis art o konopjera i da capas ovi moj od betuljera; da ne **trati's solde** kako sto hi nisi ni dosa' trati e in ultima da me pustis moli' **ruzarje...** Sveta Marijo...

— Ka ni nego to...

— A sa, Rozina, iz poskala donesi onu botiju pecenega, sto san je za ovi dan **inbotija del mile**, del mile otocento .. Pa je intona...

»Ankora un litro di kvel bon...«

Cili svit se je cudi, da kako je »brzo posla ca« mestre-Pjerotova cer; svi su mislili da ce **osta' u kvasinu** uzrokon tega sto je kamarjera...

»Insoma, govorili su, ni je vaze jedan nas, nego jedan doskitani **furest.** Oli furesti znaju sto je nasa stara kreanca, prudenca, **đenerozitad**, nobiltad, civiltad, **edukacjun** i — **ostentacjun...**

Anka Prizmić: Kupač

Petar GIUNIO

Strahovita noć šjor Andreta

Onon nesrićnon mulariji vrag nikako ne da mira. Ne pasa ni jedna setimana, a da se ne čuje da su ništo ofabrikali. A najdraže jin je kad mogu nikega pristrašit.

Ma merita da čujete ovu! Barba Andre, inpjegat u penšjuni ča su ga prozvali »Tremarjola« za to jerbo se puno straši, živi je bidan u onon starinskon kući iza crikve sa dvi sestre usidilice. Dobra su čejad to bila i živila onako po starinsku, kako Bog zapovida. Vavik su hodili u crikvu, davali lemozinu, molili svake večeri ruzarje i nisu nikad grubo o drugin govorili, nisu petegulavali i škivavali bi čejad s šporkin jezikon. Ma da su bili strašljivi ni se za čudit. U mistu su svi govorili da u njihovon kući gredu tenjci. I radi tega jin se straši i otac i did. Ta kuća je učinila tu nesrićnu famiju tako strašljivon da jin je strah pasa u krv, u racu. Ne bi oni za ništa na svitu zaspali u škuro brez lumina i brez blagoslovjene vode na kantunalu. Koža bi jin se naježila kad bi se razgovaralo o mercima i čimatoriju. Kad bi niko umri u mistu šjor Andre bi zatvori sve škure na punistrama i zabi' bi se doma sve dokle ni pasa sprovod. Oni bi bili pošli ća iz te kuće, ma ona je bila njihova od starine, a niko je i ne bi hti' kupi' od straha. Nike stare žene, a najviše ona lajava Kekapetegula govorila je da u ton kući straši niki šukundid šjor Andreta koji se isto zva' Andre ka i ovi. Bi' je pogan čovik i tri puta se bi' oženi. I sve mu žene umrile. Živi je sto godišća, jerbo da je bi s vragon učini neki kontrat da će dugo živit. A vrag mu je da' pit nike trave za mladost i tako ti oni nesrićni Andre, koji je sotoni proda dušu, živi u morbinu sve do smrti. Vavik se ogledava za divojkama i kad bi vidi kotule za malo da ni poče' revat ka tovar u proliću. E, ma Bog ga je kaštiga i sad nima mira ni poslin smrti. A ovi dobri bidni Andre i dvi sestre vaja da plaća konte onega nesriće koji se za morbin preda vragu.

I jednoga godišća, ma baš na vižiju fešte šjor Andreta, dogodilo se ništo strašnega. Bila je gruba večer. Dažjilo je, puhalo. Vitar izgasi sve ferale u kontradama. Bilo je škuro kao u rogu. Andre i njegove dvi sestre izmolili molitve za mrtve, a najviše za dušu onega njihovog morbinozega pokojnega šukundida. I baš kad su se hotili surgat u posteju, na vratima je zazvonilo, ma oštro. Šjor Andre i sestre mu stresu se ka da je električitad pasala kroz njihove kosti:

— Drin-drin-drin-n-n-n-!

— Hm! Ništo ni u redu, Gospe moja! — zavapi šjor Andre — I justo na vižiju svetega Andreta! D-da ni ovo d-duša pok...

— Drin-drin-n-n-n-n!

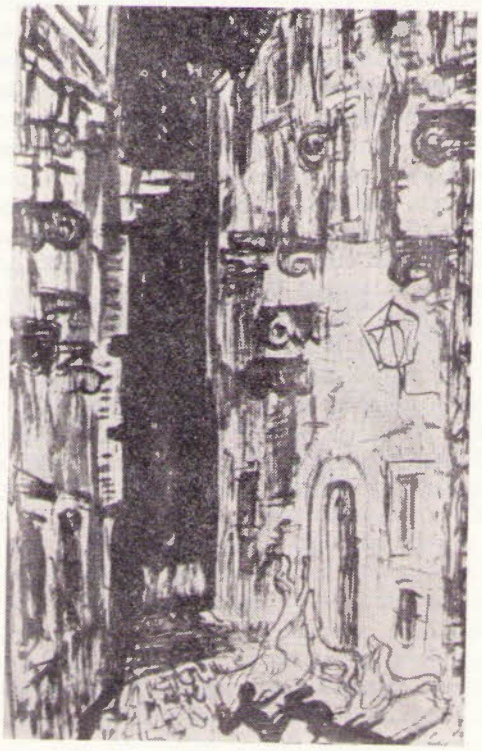
— Ajme meni, johi meni! Straši, straši duša pokojnega našega šukundida Andreta! Dohodi na feštu. Ajme meni! Dajmo mu sutra rit misu.

Od pustega straha užegli su sve lumine, blagoslovjene sviće i učinili iluminacjun u kući. Sestre počele škropit pode blagoslovjenon vodon i kadit tamjanon i cmijen.

— Umrit óu, umrit — sta' stenjat bidni Andre-Tremarjola. Poče zivat ka kanjac na suho i bi' bi pa' u žvenimenat da ga nisu sestre mahale ventulon i dale mu vonjat špirita od melise izpod nosa i svarile mu popunca.

— Drin-drin-drin-n-n-n-n!

Ma recite, judi božji, kako da čovik ne šempja od pustega straha. Katini, koja je od nj'h imala najvišje kuraja, sunulo je u pamet da gre otvorit punistru. Moguće da n'su tenjci, nego da se nikomu u susidstvu dogodila nesrića

Ilustracija G. Köllner

i da ništo triba. Brat i sestra su je odgovarali da ne otvara punistru da jon tenjac ne bi skoči od fote u facu i žgramfa je. A kad je Katina provirila na dvor, u škuru noć i zavikala: Ko je?! — ni' niko da' odgovora. Vidila je samo, kako je ništo bilega proletilo kontradom. Odmar je zatvorila punistru i sila brez daha na katrigu. Čapala je i nju bidnu mala snaga.

— Johi nama! johi nama! Smiluj nam se, lipa Gospe! Otiraj sveti Andre tenjce od naše kuće! I oni johali tako cilu božju noć i tresli se od zime i straha. Andre se bi vas skupi, nikako stanji i sumija je morskemu šilu. Mislili su da će poludit. Zvonilo je ka ludo:

— Drin-drin-drin-drin-n-n-n!

Nikad strašnije noći u životu! I tako nikako došlo pet uri u jutro kad je zvono fermalo zvonit. Govoridu da kad dan sviće da tenjci bižu u greb. Odahnulo jin je. — Ma ko će danas primat ovako izmučen, krepan, vizite, kad dođu čestitat, ko će ih tratavat? Jedva stojidu na noge, bidna čeljad.

I evo prve vizite koja je došla čestitat Andretu. Bila je to baš ona lajava Kekapetegula koja zna sve što se u mistu dogaja. Stala hi je žalit i raztezat onako po domaću:

— A-a, muko Isu-u-sova! A-ah, poštribula u našen mistu! Jeste li se bidni pripali noćas. A-a, one nesriće Pjerin, Ive, Todorin i Toni! A-a, Bog vaja da hi kaštiga ako je pravedan. Pripali se i mi svi u susidstvu. Mislili smo, m-ma znate što... znate ono što govoridu da u vašon kući strašidu...

— Ma što je bilo ondar? — zavapi šjor Andre — Govori jedan put!

— Što je bilo? Oni nesrićni Pjerin ukra' je materi kost od kaštradine, pa su se dogovorile sve one četiri kanaje da vas pristrašidu na vižiju svetega Andreta. Svezali su van konopon za ručicu od zvona kost i navabili gladne kuške od mista. I kako bi kuški skakali na kost tako bi potegli starinsko zvono. Ka' ste otvorili punistru kuški su pobigli od straha da ne bi čapali koji stari postol, matun, ali biju pod lebra. Znaju dobro naši kuški užance od mista. I tako se i vi i mi makaki strašili cilu noć od kučaka, a kuški od nas. A kako smo svi strašjivi mislili smo da su tenjci. E-e, pa da nisu prokleta ova naša mularija! Eno hote vidit, šjor Andre! Na ručici van još visi izglodana kost od jarca.

Onu mulariju su istukli i na komuni pulicjot i roditeji i meštar u skuli i Dun Jako, što hi uči katekizan. Tukli su hi ka bakalare. A mislite da je to bilo od koristi?! Poslin nikoliko dana Todorin ofabrika je još jednu goru onon bidnon šjori Mandini, pa su ga poslali u muce. A-a-a! Sva vražja su naša bodulska mularija. Ovake dice nima nigdi u svitu. I kako van oni znaju sve to lipo ofabrikat da se smiješ trideset godišća. No ima u tin dišpetima i dosta spirita.

Petar GIUNIO:

Pismo

U ostavštini pok. Petra Giunia pronađeno je pismo kojeg nam je ustupila njegova udova Barbara. Po svemu izgleda da je ovo pismo sastavio sam Petar Giunio kao 16-godišnji dječak, nastojeći u njemu oponašati način pisanja jedne majke, sinu koji se nalazi daleko od zavičaja. Ono je neobično zanimljivo jer opisuje prilike u Korčuli, iznosi čitav niz lokalnih riječi i vjerno crta psihu naših starijih korčulanki i korčulanske sredine početkom ovog stoljeća.

* * *

U mistu... na vižiju Vele Gospe godišća 1910

Bud pofojen nas Isukarst i divica Marija nasa pomocnica.

Karo mijo Toni, lipo dite moje!

Prikojucer son primila tvoju drogu knjigu i dvi korišpondence i ražumila son sve sto mi pises, po se ufon u drogoga Boga i švetu Mariju vazda divicu da ce i ovo moje molo pismo noc tebe u lipon zdrovju i **kuntensvu.** Prin petnes dono **konsenjo** non je postir pe liri sto si non poslo. Ove solde ne mozemo **sparenja perke** vajo **rištabili kamaru** na perven **pavimentu** di je oni **komo** o **luštra** sto si non ga ti bi jos kupi. U ton kamari je **stuk** od **umidece** poce padat a grihota bi bila od Boga da mobija gre in **malora.** Bravo mio Toni!

Spomen se vazda tvoje store mame i **popeta** po ce i tebi drogi Bog pomoc u dalekon svitu i Gospa o' Zdrovja ti udili lipo zdrovje da mozes i u naprida **fatiga** i **rakolji** lipu sumu solada i zdrav se vrati doma. Jo son ti lipo dite moje **già** ostarila i ne mogu onako **žvelto** fatiga kako prin **ma lo štesso me inženio** kako mogu. Ma najgore je ono sto ne moren vise ples **kalceta** perke me oci bolidu; ma še ufon u svetu Luciju da ce mi ona pomoc i da cu barzo **risana** perke son se njon zavitovala i uzegla velu **kandelu** od **purog** voska isprid njezina oltara. Ti me **škrivi** da ti pisen **novitodi** iz mista. Imo ti švego i svašta i priko mire. Jucer son bila na vizitu u tetu Orsole Špagete i tamo son ti hi cula svaki debeli. **Da una parte njanke non me dežpjože** da cu barzo u **šepolturu.** Boje je umri nego zivi izmeju ovega opokoga svita, perke se u nase misto **surgala** svako **beštijolitod** i opacina. Judi se odvargli o lipi stori **užonci,** ne frekventaju crikvu i ne jidu u procesjun. Unika jin je **okupacjun** vrazji **partiti.**

Blozena Gospe di su ono lipa nasa antiko vrimena ka je narod rišpeto crikvu, ima stroha od Boga i ka su zivili ka braca od jadne matere porojena. Da je ozivi nasemu **indimentikabilemu** Dun Ivanu i vidi sto se **sučedilo** o nasega mista. **Mi tengo sikuro** da bi se on ritiro nase u sepolturu, samo za ne gledo ovi mahniti i opaki svit. Lipo moja Gospe koja si sutra odma bi zelila umri samo da mi ga je cu **ankora una volta** predika o dusama o **pregatorija.** Sa mi ga se **pari** cu di predika. Ka bi on govori o smerti svakoga bi čapali studeni **gronfi** po **skini** ka da te šprucaju jasonom vodon — i svi bi od **komucijuni** plakoli i kajali se za grihe pocinjene. Nika vise onakih vrimeno u nase misto

ni onakih karšiona. Ni onakih potestoto nece vise bi ka ca je bi neprezajeni śjor Joko Batistrada. Ni on **seminavo diškordije** po mistu kako ovi. On je jubi svoje **koncitadine** ka dicu svoju i svima **justo** cini po **košjenci.**

Čaro je da Bog i sveti Jelolin **protetur** nose lipe Dalmocije dignu ruku iz nas. Nase misto ni vise za **rikonoši.** Pakleni se vragovi **introduškali** u njihova sarca. Sritni su lipi moj Toni svi oni sto poc'ju u **čimatoriju perke** ne vidu na sto se **riduzilo** nase misto i ne vidu ovi **postribul** i **maledicjun** božju.

Parva maledicijun to su vrazji partiti koji su sem'nali **diskordiju** u puku. Puk se razdili u dvoje u harvate i **utonomoše** i maržnja jadne na druge hi je do tole dovela da se i čejod o bojih **famija kacotaju** po **štrodi** ko najgori **fakini. Rikordojen** se ka sa ka son jos mloda bila kako su se lipo gledole famije sjor Zoneta Purčinele i Dometa Špalete; a sa se njihova dica zarad partit ne mogu **soporta** ko vrog i tamjan. Tako je diskordija dosla u mi'sto da su **inkomincijali** hodi **altrimenti** obuceni jedni o drugi i drugacije govori i drugin imenima karstit dicu i **ri'špeta furešte** svece. Vidi se da jin je Bog sasvin dignu pamet.

Utonomosi nosidu široke čarne klobuke i **kolarine** a na persima zvizde — a njihovi mužikonti nosidu klobuk **de tutto a la banda** sa velikim zelenim **penačima** o kokota. Da ti hi je vidi moj lipi Toni kaki su **ridikuli.** Oni mislidu da su najviše **šjence** na svitu perke vavik govoridu o **progrešu.** Doli su se u veliku **leturu** — intjeri don legaju libra, a po grodu se govori da su to **najšporkija** libra što hi je i sveti Otac Popa prokle. U nedi'ju ti se svi nojdu u đardi'n šjore Bepe pu Svetega Liberona i tamo ti **intijero** po podne terču ka mahniti za jednon **baloton o gome.** Dicu ne karstidu vise sa imenima nasih svetoco Morka, Ivana, Antona nego in daju ime Donte, Umberto, Italo, Stella i vrog ti ga zno koja jos imena.

Horvati **peđo ke peđo.** Oni se obukuju svi u **čarjeno** a na glavi nosidu perja iz **kude** tice sokoli'ća. Oni i ne govoridu da su judi nego tice sokolići. Vidi se da je nji Bog sasvim **inbečiliška.** Ka se obučedu onako u čarjano paraju da **lotu** viščice po mistu. A doli su se u veliku i **perikulozu đinastiku.** Ordinali su u jednu zemlju što se zove **Bojemija** neke vrčje **ordenje** za lomi kosti. Tu ti imo konopa, **ganočo, stongi, kašuni** o kože, obruća — vidi se sve dilo vroga paklenoga. Paraju **šimje** ka se **arampikoju** po konopu i visidu s glavon nizdol. Ne bi jo ono o stroha gledala moj Boze. I sin tete Zone je sokolic. Toliko puti son ja govorila teti Zoni da **proibi** sinu da se orompigaje — ma ona me ni ti'la **abada.** Ni pasalo ni tri dono a tvoj ti se sin tete Zone **strombulo** iz jedne stonge. Bog je ti da je po na guzicu i ni mu se nista perikuloza dogodilo — samo se je zamanta i izriga ob'd. Da se mene slusalo nebi se ni to bilo **sučedilo.** Ma ko ce don donas slusot storu cejod ki imaju esperijence — govoridu da smo mi **rebambiti.** Ma onomadne nisan mogla vise **rezisti** da mucin ka mi je **konjado** Katice Pampalugete reko da je zdravo to arampikovanje. Jo son mu **rešpondila** da su judi u antika vrimena i brez ti šimjotodi i čarjanih monturi i perja o sokolića bili zdraviji i imale zdrave kose i zube — a ne ka sa'. Mio bel Toni da ti je bilo cu sto je ta **pogerda** izgovorila meni tvojon storon mami. Boje da ti nisi doma perke bi ti **pervia de la tua mama** poso u **dižgraciju.** Reka mi je da son stora viščica, da me **inutile** ne zovedu Poperdusa da bi vajalo kupi kilo šode i **bruškin** što se **frego pavimenat** i isfrega mi šporku jezičinu. Ma ni ja mu nison ostala **debitoza.** Izgovorila son mu i jo **intjeru** letaniju. Da si ti doma ti bi zadusi onu **figuru porku** i posa u prežun u Ištriu.

Ti dižgrocijani Horvati karstidu dicu sa imenima beštia. I barba Mote Tikvica je veli horvat i najmlajemu sinu sto mu se rodi prin dva miseca do je ime Vuk. Bidno dite! Ni dosta to nego su jos **introduskali** nove švece. Dohodilo mi je za plaka na svetega Morka. U crikvi je bilo malo čejodi, a ni ni bilo oni iluminacijuni ni bandiri kako ka je jos bi ziv Don Ivon, Bog mu do lipi pokoj. Sa' oni rišpetaju nove švece. Kako im je pripovidala šjora Lucija rišpetaju oni dvo brata nikoga sv. Čilira i Metoda i da oni i nišu bili provi koršćani perke su unili rivolucijun kontra sv. ocu popi i bili judi od partita.

I tin **kanajama** je bila velo misa i svi su harvati bili u crikvi i u vecer cinili iluminacijun. A tega dana su utonomaši utekli o **fote** iz mista i pošli nigdi daleko u poje terčat za baloton. Pa reci ti moj prilipi Toni da nisu cejad u nase misto sasvin pošla na **kvasinu.** Harvatice ne hocedu vise ni **rekamava,** na nasu nego rekamaju nike **traverse** kako sto nosidu **murlake** sto doju prodava **tuke** i jaja na rotondi. E koži mijo karo fijo mi ti imamo po intjero bozije godišće maskarade. A Boze sacuvaj da se nasmijes njihovin monadama perke ce te **salamastra** s kin u glavu oli ce te tuzi na preturu — ma oni mogu govori da su **funcijuni** u crikvi **monade.** Pa reci **in ultima** ima li pravice na svitu vise. Da ce i mene jedon put **mola** pacijenca perke su mi njihove **insolence** dosle do garkjana i necu vise moc **soporta** pa cu jin u gubicu i jednima i drugima svega izgovori.

Kontra crikvama i procesjunima idu **dakordo.** Utonomasi govoridu da su procesjuni **insipide** maškorode a da je crikva samo za rebanbitu cejad i **petegule.** Horvati pa govoridu da sveti Marko ni bi horvat i da procesjuni nisu horvatske **užance.** Perke oni u svojim **inbeciliskanin** glovama mislu da je nas sveti Morko bi covik o smutnji i partiti ka sveti Ciril. On je bi covik miran, posti je, zivi je siromasno i ni ima te monade priko glove.

Vrog in ne da mira pa su se poceli **introduskova** u crikvu i **rimordenova** antike nase funcijuni. Po intijero bozije godišće hi ni ni vidi u kucu Gospodinovu a u veliku **setimanu** ka su najboje funcioni i ka čovik najboje **gusta** dođu razbija timpane sa tamburicama, pijanofortima i vijolinima. Ne piva se, lipi moj Toni, vise onako lipo po antiku »Mizerere« i »Puce moj.« Divojke pivaju a solo, muski odgovaraju — pari ti se bi' u teatru a ne u nasoj lipoj crikvi. A najvise su **kolpevoli** nasi moderni popi i njima su vražji partiti **ofuškali** pamet i nisu provi namisnici božji.

Ovo ti je prava svarha svita. A puk je toliko **očekon** o partiti pa ne vidi da se je **kašt'g** božji poče **surgova** na nase misto. Boles je dosla na lozu i nima vise one **entrode** vina ka prin. Prasci nisu vise onako debeli na sv. Tomu ka prin. Kokosi ne nosu vise onaka velika joja ka prin. Ribe se ne **čapaje** u more onoliko ka prin, a dupina sve vise i vise i paraju mriže **leva, leva.** Pa ka' ja jos govorin da je ovo kastig bozji oni se smijedu meni i govoridu da son rebambita.

I sveti Roko je dignu ruku iz mista. A ka' te oni koji te cuva od bolesti **abanduna — adio baraka.** O tega me je najvise stroh. Po mistu se **propagala** disenterija i malu dicu capala teribilo **kagarela.** A ludi likari mislidu da ce oni s njihovima gvozjima i **kanočalima** učini stogo — ka da ne znaju da je sve u ruke svetega Roka. Ti nesritni likori cinu vise nevoje po mistu nego dobra. Da ni nji manje bi judi i dice umiralo. Ka se jadan barba Zone Tramuntana razboli o influjence hotila som mu da tople kamomile svorene na blagoslovjenon cmiju i pomaza kolina sa papron i **drinkon** i stavi mu pijavice. Ka' je to

obazno likar hoti me je jos denuncija. On je **invece involđi** jadnega barba Zoneta u mokri **lencun** i da mu pi niko moderno vino što se zove konjak. Ka' je onako debul jadni borba Zone popi tega vina — čapa je taki **potenti balun** ka najgora **bukara** i nikako se ni moga rastrizni. Pop ga ni ni moga razduši ni pricesti na casu smarti perke je govori svake monade. I tako je poso u Boga — pjan kako cep. Jesi ti sa vidi moj Toni sto cinidu likori o jadnih umirucih. Rekla son jo da su mene slusali, barba Zone bi bi jos zivi koje godisce. Ma ni likaru nece vragovi osta duzni na onon svitu. **Pervia del povero** barba Zone ulivacemu u guzicu rastopjeni katran, pa ce mu **prsist** ono sto je cini u nase misto — jo mu to **garantiskojen.**

Epur neka ti ludi likori **čakulaju** sto hi je voja da ni bilo mene — sin tete More Lantine bi **cini** odavno **pipe** u **čimatoriju. Povera kratura** bila se razbolila o disenterije. Likar mu daje pirule a jadno dite čapaju **granfi** u **štumku** a **kagarela** nece da ferma. U zadnju je likar **dečidi** da mu zabije niki kanočal u guzicu da vidi koja je bolest. Ja kako zena **de bon kor** nison to mogla **soporta** i jedne noci son posla do diteta i dala san mu pi uje o zaba a ispo **kušina** stavila voska o tri Marije. Don danaska je dite zdravo i rumeno ka roza, lipota ga je vidi. Ludi likar je **persvaz** da ga je oni kanočal **rikupera.** U nediju iza vele mise ispa je u veloj crikvi iz ruke statue svetega Roka šćap — a to ni dobri **senj.** Kako vidis ovo ti je Todore — svaki don to gore — kompleta maledicijun.

A da znoš kako su se dica **razberekinala.** Maškalcunaju po intijere veceri po **stradama** i cinu **dispete** — a nima nikoga da hi **sorvelja. Pulicjot** ne vaja ni suha boba. **Ivece** da hi **jenituri fruštaju** po guzici oni hi jos ucidu kako ce cini **despete** onima o drugega partita. Da ti je cu samo koje sporke rici govoridu i kako sporke pismice kantaju za despet jedni drugima. Utonomosi zovu horvate **»covre«** — a horvati utonomose **»poperdili«** i **»manja kac' marini«.** Šporke pisme ti ne mogu **de vergonja** ripeti ovdi. Jo i **pape** zivimo **retironi** i daleko o partiti i o poganega svita, **solde** dajemo samo u **lemozinu** a uje za crikvu i cinimo dobro komu mozemo.

L'altro giorno smo imali jedan incidenat s utonomasima. Vrog hi je **natanča** do u nas pita' solde za njihovu **Legu.** Pape jin je odma ukoza vrota o kuce. U vecer su se sakupili za se **vendiska** i poceli su krica i vika kontra nama. A meni se molto ne hoce za **capa fotu,** a s druge bonde son **una donna sincera,** sto mislin to i ucinin subito i jo son ti hi **ne duve ne tre** polila **pisuron** i rekla jin da je to **unico regallo che pošo far.** Ma sto ces vidi sutra ka' su horvati obaznali da son to **ofabrikala** utonomosima promislili su da smo kontra tizi i **ecco** ti hi doman **di bon ora** u nos da jin damo solde za one švece **ribeljonte.** A moj ti hi muz baci niza **skale;** ma se oni nisu **azardali** doc krica u vecer ispo **punistre,** perke su imali velikoga rispeta od nase **pisure.**

A sa da ti pripovidin jedon **esempijo** da vidis kako su partiti ocoravili nasu cejad. **Pasanoga** miseca dogodi se u nase misto veliki **postribul** — a sve **pervija d'un Can.** Ovako še to dogodilo. **Kučak** Moro barba Anteta Bekare rasporo je **veladu** sjor Juretu Štitikeci. Šjor Jure Štitikeca je...

(Nažalost daljnja stranica pisma nije se sačuvala tako da neznamo kako se završio ovaj događaj s psom, a niti kako se ovo pismo završava.)

Robert TOMOVIĆ

Bratim dobre smrti

Tri napri, dva nase.

Malo se tresu ma isto gre. A ona prokleščina od kogume, nikako da zavre!

Tri napri, dva nase.

Gleda je doli na svoje palce i vrti bi. Sve lipo, jedan okolo drugega. Već su ga malo i bolili. Pokuša je reć samemu sebi da vaja imat pacijence.

Je, je, ma ona prokleta koguma!

Namisti je boje tripide, da koguma bude bliže ognju. Sa će zavrit. A i ovo kuće dimi ko da si užega cmij, svetega mu Šimića!

Ko zna, ka je ti bidna Šimić posta u barka Nikotovoj glavi svetac?! Svakako on mu je pomaga boje od puno drugih. Za tirat šijune od fote, ka bi se čemu čudi, oli ka bi se kara, oli... Ni barba Niko se više ne spominje koji je to Šimić, ni što je bi, ni zašto je ti dizgracijani Šimić afita baš njegovu glavu pa se iz nje i kara, i bestima ko da je u svojon kući.

Tri naprid, dva nase.

U kući svi spidu. Barba Niko Sapiente se dignu prin srih drugih. Vajalo je ubitit malo friške bave, učinit koji dir priko Punte Jurana. A može bit da je boti dobro promislit. O svemu. Sve polako. A sa se ti drži u ovon magli. Paralo je da ga iz dima od kića, a može bit i od onega u glavi, gleda trista trideset i tri Isukrsta...

Aj! Barba Niko je zajeca. Ništo ga je ubolo u pamćenju. Ko da mu je u parangal uspomena na ova zanja dva dana kogod fika draganju, pa se on bidan, mamuran jutros ubo. Svetega mu Šimića, i da se to dogodi baš njemu! A ni se mogla izvuć barka, a da on ne svituje, ni se moga udri obruč na bačvu, da barba Niko ne pokaže; jo, pa najboji, kanjci, najboje poste, one od

Procesija Velog petka

Ispod Gospe! I sve uvik »barba Niko, kako ovo, barba Niko, kako ono!« A da se ne govori da su ga zvali i »đigante« samo ne baš uvik, kurbini sinovi! Jerbo, barba Niko i ni baš veliki naresta, ali je žilav i tu nima što da se reče. A onda i njegovi mustači, e, di smo! I zato, ne bi hi ubiti kolap u gubici i da su koji pu više rekli i ono »đigante«.

Vrti je prste.

– Što bi bilo ka bi livi palac poša kontra desnemu? Njente di kvela far. A sa, malo se i tresu. Od bukare!

Što, svetega ti Šimića, ko je to reka?!

I opet se bidna barba Nikotova pamet, ubićena jutros u ovi parangal od dima, kogume, komina, propela ko parip. A može bit i ko tvrdoglavi tovar? Je vraga, njemu se činilo da se vuče ko primlaćena mula.

Tri napri, dva nase.

Da je od vina, od vina – ni!! Svetega mu Šimića odakle sa ono »bukare«? I barba Niko je poće mlati po onon svojon, bidnon pameti ko po tovaru. Ko je to reka, rog mu čaćin i materin?!

Tri napri, dva nase, tri napri, dva nase, tri napri...

A tun si merlo mio!

Muž de štitikeca –dun Domo! I ko je to ima reć? ?!

Barba Niko Sapiente se od fote volta. Bubnu je boneton u napu ponad komina, a pod noge mu se ujedanput stvori niki gomitul, crni, i još je mijauka. Moro je čapa svoje Onako punton, grišina.

Samo da uzavre, a onda će se barba Niko siti svega. Vaja prvo opra justa, ubit strič. Samo u dimu se još uvik vrtu oni Isukrsti, oprosti mi božeč!

Tri napri, dva nase...

Kako se u niko zlo vrime poša prignu za ubiti malo šušnja za ga vrč u oganj, ojedanput je ositi da mu kroz glavu gre procesjun. Ma, ne tiskajte se, judi moji! Zna se ko čuva božji greb, zna se di su trećoredice, zna se di su sasvetani, zna se ko piva »Evo, čovik«! Ne tiskajte se!

Dim, magla, procesjun. Sve se voltalo: Isukrst, Visko - krivi - Kanarin, dun Domo s onon facon ko da se naji rogači...

– Ove gladne velike subote devesto i sedamnaeste barba Niko ima punu ucviljenu dušu, justa puna striča, a i u miburu ko da voltaje na jugo. Vajaju se niki veliki valovi trećaki. Prova je zapiva »Evo, čovik«. Sa se tek u njemu ništo prikinulo. Prištampaje mu se Visko-krivi - Kanarin kako se smije. Što se smiješ krivi božeč? Sa Visko i govori: »A ja sam, Niko, cotav, niko neće reć da san zarenda jerbo san bi pjan. Meni lako spuzne noga. Nego, što će tebi svit reć, moj Niko? Eto te tun.«

O, gospe moja lipa, da mi da umren! Oli što nisan cotav! A, barba Niko je uvik govori da se vaja čuva cotavih. Senjato da dio – čento pasi indrio; coto – čento e oto!

»Evo, čovik«. Ne vaja. Distonano.

A koliko se muči da barem to nauči zakantat u ciloj pašjuni! Jedva. I to ga je Visko nauči. Ka su kumpanji, da i kantaju zajedno. A ka Visko Kanarin piva, sva se crkva ori od njegove pašjuni. I dun Domo ko da zaboravi na onu svoju dizgracju u stumku pa mu se prištampaju anđeli.

Prova je ispoćetka. Ne vaja, pa bog! Ko da dohodi iz gustirne. Sa će tekar svit govori »Jope reve reve ona bukara što renda po crikvi«!

Tri napri, dva nase, tri napri...

Vidi, vidi, ovi livi ko da bi sa hoti proti desnemu! Barba Niko je malo frma i promisli. To je oni livi prst što ga je još u mladosti mrvicu tarma ašetom. A tun smo! Ovi livi – to je oni krivi kanarinski bog, ovi desni – to je on, barba Niko Sapiente e Đigante. E, moj Visko, nećeš kontra, gospodina mi!

I gre ona procesjun u glavi barba Nikota, gre i gre. Puno je svita navalilo. Ma, niki nešesni svit. Svi ke tiskaju. A oči? Jo, oči! Ko da su vrata od grada. I svi se hoćedu kalat kroz oni punat što vodi u utrobu bidnega barba Nikota ove gladne velke subote devesto i sedamneste. Jedan, dva, tri i sa nase. Nećeš, Visko, kontra svetega mi Šimića!

I boga mi, sveti Šimić proboden perunima ko bakalar, ispečen na gradele ko sveti Lovrinac, s kopjen ko sveti Juraj u crkvi Svi sveti, ojedanput je ušesta onu procesjun u glavi barba Nikota Sapiente. Sa je vidi cereferale, nosu bi dica, pa sasvetane, to su njegovi sasvetani, bratovština dobre smrti oni što su još od vrimena kuge pokapali mrtve i zato im bog udili da lipo i mirno umiru. Evo i njega: on barba Niko Đigante, zna se, i križon u ruci čini red. A evo i bidnih mihovilaca, povereti...

Orko de bako, što tun sa intraje grk?!

Je. Čeka! Grk i bakalar u baba Jele. A, tun smo. I oni bili kruh što ga ona peče za vojsku...

I gre procesjun u barba Nikotovoj glavi. Čeka! Ne trčat naprid. Adoracjun križa je došla poslin. Svetega ti Šimića, sve po redu i šesno! Grk! A bakalar! A bili kruh! U vrime glada. I to na veli petak. Para se barba Nikotu jutros, doklen okreće palce i sve mu jedan, oni livi, biži dežbijego, da je u oni grk niko uvali svo sunce s otoka i svu pržinu i forcu iz koje reste...

Ave Marija, reka je barba Niko i procesjun se frmala.

Zakasnili su na adoracjun križa. Visko je nabada onon livon, krivon kantulon i ništo brbosi. Dunkve, vajalo se otpasat i polako hodit sve bliže Isusu našemu Nazaraninu. Sa je vajalo kleknut i pojubit mu rane. I tu je barba Niko fali. Sve je misli kako će kleknut i pojubit Isukrsta zbande, jer ne bi bilo krejano da onoliko grka puhne u svete rane. Misli je on tako, misli ,i pogleda doli u oni čimbulin što se nikako mirakulozo vrti na pasu od tonige. Vrti se, vrti, a vrti se još i sa. Barba Niko je zatvori oči. Ojedanput je bi prosvitljen, cili, cilcati. Sa, ta svitlost siguro ni mogla dohodit od bidnega Isukrsta, raspetega na križu. Još je dobro ču kako krivi Visko polako govori: »Niko, o Niko! Ja vidin tri Isukrsta.«

Svitlost je dohodila sve bliže i barba Niko je propio osića kako ga ta svitlost diže ko da će on sutra uskrsnut. Bilo mu je malo i drago što će ga ko redentura prošeta kroz cilo misto. Onda je capnu na nogu niku santoću koja mu je odma zatoškanala »ma, Niko mio, koš ti fa?!«

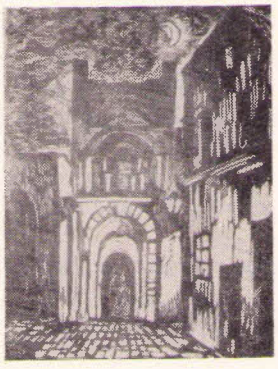
On je zakašja ko da čapaje inbokaduru za »Evo, čovik« i na vas glas reka: »A ja, Visko? Ja vidin trista trideset i tri Isukrsta.«

Tu se finalmente frmala ona procesjun u glavi bidnega Nikota Sapiente te vele subote rano ujutro devesto i sedamnaeste. I sveti Šimić je špari ko sveti Martin s tikvicon. Osta je sam u dimu od mokrega kića, s prokleščinom kogumon, s facon dun Doma koji ko Lucifer govori »bukaro«. Zaboravi je na strič u justiman, nestalo je svitlosti od cereferali i grka. On, bidan sasvetanin, moli je tega jutra sve svoje svete da mu udile lipu i mirnu smrt. Sa! Odmal

Još mu je osta i pun mihur, napet ko mih od kozlića. Jedva je otvori vrata od kuće i jedva da je ču kako koguma na kominu kipi. Više ga ni bilo stalo. Misli je: »Bože moj, ako se ovako umire, onda to ni tako teško«.

Kipila je koguna na kominu, kipilo je ispod njega i teklo niz štradu. Odahnu je i pogleda pun zahvalnosti doli u oni bokun retaja pa ga je i nonlendo poče vrti.

Tri napri, dva nase.

Gordana Köllner:
Korčula noću

Ivan DRAGOJEVIĆ

ZID

Ne, oče... ne — razgalamila se djeca, vukući ga za hlače, ali otac nije odustajao.

— Djeco, moram ga odvesti; gledajte kako je mršav. Više nije nizašto, i ako još ostane u nas, samo zato što ga vi volite, krepat će.

Uza sve to što je otac govorio djeci, uvjeravajući ih o ispravnost onoga što mora napraviti, nisu popuštala.

— Djeco moja, meni je teže nego vama!

Bilo mi je tada tek sedam godina; sjećam se toga kao danas. Dva dana prije svetog Petra kao da je otac znao da je tada moj imendan i za dar mi kupio magarca. Ne, djeco, otac mi nikada nije kupio dar, ali recimo da je tako, i zaista mi je magarac bio draži od bilo kakve igračke. Bio mi je jedini prijatelj, kad smo radili ili išli na pašu. Pogledajte ovu kuću; zid do zida, kamen do kamena, sve je to on na svojim leđima donio. Nije se bunio, čak je možda bio i sretan što svoja leđa može postaviti pod teret. Odvojiti se od njega znači biti isto tako tužan, čak i više, jer vi ga volite zato što je dobar, ili možda zato što na njemu možete jahati. Za mene je on čitav jedan dio života i to najvrednijeg. On osjeća kako ga snaga izdaje, a u meni je još uvijek ima, ali se ipak ne možeš odvojiti od pomisli da je i moj život isto tako određen.

Kad magarci više ne mogu raditi, bilo od starosti ili pretjeranog rada, vode ih na jedan dio otoka, odakle se više ne mogu vratiti, a mjesto je napravljeno baš za njih. Na tom dijelu otoka u kom se more duboko usjeklo u kopno i razdijelilo ga na dva dijela, onaj poluotočni dio određen je za magarce. Ali to nije sve, jer je da bi osigurao miran oporavak ili smrt, ograđen zidom dugačkim kilometar i visokim jedan metar. I tako ovdje magarci imaju svoj kineski zid.

— Dakle, djeco, da li pristajete?

— Neka ide, ako ćeš nam ga opet vratiti.

— Jadnik je već star i u to nisam siguran; rijetki su oni koji se vrate. Vrate se samo oni koji imaju nemilosrdna gospodara, i ono nekoliko mjeseci odmora ih oporavi.

— Kad bi barem naš ostao na životu. Zato pazi, Moro Moro; idi i pasi. Trud te više neće moriti. Odričem se tebe da bi još živio, iako bi djeca voljela da ostaneš i ugineš ovdje.

Uhvati ga za ular i korakne kao da prati mrtvaca. Krene naprijed, a djeca suznih očiju gledaju za magarcem koji jedva miče noge što su se od starosti ukočile. Na njima skoro već ni dlake nema i nazire se crna i prašna koža.

— Sretno, Moro!

— Zdravo, Andrija; kamo ćeš s tim svojim mladićem?

— Kume moj nemoj mi ništa govoriti. Teškom su se mukom djeca odvojila od njega, a mogu ti reći da nije ni meni lako i da su me još malo nagovarali bio bih odustao.

— Vodio sam ja tako jednom i moga, te znam kako je to; jadnik više se nije vratio. — Vjerujem da se ni ovaj neće vratiti. Nek ugine tamo gdje svi oni ugibaju. Pružam mu prije nego što ode, ugodan život, možda i povratak u život. Zaslužio je to. Netko ih do zadnjeg časa iskorištava, pa čak i onda kad od nemoći padaju i tada misle da je to magareća prefriganost, a ne nemoć.

— Vodi ga jadnog, neka se barem u starosti malo odmori, daleko od ovog prokletog svijeta koji ga je čitav život tukao i hranio šačicom trave.

— Ovaj je bio čuvan; znao sam ja koliko on može raditi.

— Takvi su rijetki. Ja bih na mog magarca naprtio čitav brijeg, ne pitajući se da li može, a on jadan ne zna govoriti, i da se barem pobunio, ne, čak ni glavom neće maknuti i što mu više tereta stavljaš sve je mirniji i pokorniji.

Put je bio dug, jer je to bio krajni dio otoka i trebalo je dugo pješačiti.

— Požuri se Moro moj, ovim putem kojim nikad nisi išao i kojim se, možda, više ni nećeš vratiti.

Na riječ Moro magarac trepne ušima. Znao je svoje ime, ali se ne požuri, već nastavi istim tempom.

Već drugi sat hodaju i šute, ali kao da jedan drugog razumiju, i u zajedničkim mukama zbog sunca što se već visoko popelo, osjećaju da im je to zadnje viđenje što im ga je vrijeme donijelo i reklo: »Dosta drugovanja... dosta života; vama magarcima treba ići na kraj otoka, svojoj grobnici, a ti ćeš se, čovječe, vratiti sam kući, sa uspomenom na tu divnu životinju.

Magarac stane nasred puta. Otegne se ular, a on iako već star i bez snage, ne miče se.

— Šta ti je? Valjda nisi toliko pametan da osjećaš moju podlost?

Andrija pogleda ispred magarca na put i ugleda na jednoj kamenoj ploči sklupčanu prilično veliku zmiju »šarku« koja je svoju lukavu glavu digla prema dolaznicima, gledajući ih radoznalo kao da ih pita: »Kamo idete u ovaj sat i ovim putem kojim rijetko prolaze ljudi; zašto narušavate ovaj mir kamena i sunca. Bilo bi vas najbolje ugristi i vratiti kući, da vam ovaj put bude i posljednji«.

— Sada vidim što te zaustavilo. Star si, ali te život još nije izdao.

Pusti ular na zemlju i pokuša se približiti zmiji iza leđa. Morao je preskočiti preko kamenog zida i polako se šuljati u velikom krugu da ga zmija ne ugleda. Kad je došao bliže, ustanovi da je ploča prazna, a zmijski rep koji je izgledao kao da ga netko vuče, još se malo vidio između dva kamena.

— Nećeš živjeti!

Iz džepa izvadi rubac, dobro ga zavije, te stavi na jednu stranu kamena i zapali.

— Izići ćeš, ili ćeš se ugušiti. Ovo drugo sebi nećeš dopustiti, jer vjeruješ u svoju ubojitost. Ovog puta bit će ti to uzalud, čekam te!

Magarac je iskoristio priliku da malo popase; igra ga nije zanimala, jer nije bila novost za njega.

Rubac je skoro već sav izgorio. Dim se uvlačio gdje god je stigao; počeo ga je i Andrija osjećati i kad je sasvim izgorio, zmija počne polako plaziti, omamljena dimom. Razgleda da li je tko u blizini i kad je vidjela da se ruka podigla, pokuša kretnjom svog dugog tijela pobjeći, ali bude kasno, jer joj je kamen već pao na ljušture stare i nečiste kože, probio tkivo i na tom mjestu ispresjekao otrovnu prugu. Tamo gdje je pao kamen, ona brzo povuče glavu, misleći da ju je netko uhvatio rukom, ali se prevari i ujede sebe. Pokuša zadnjim naporom pobjeći. Ranjeni dio tijela nije dopuštao; trebalo ga je vući, a to joj je stvaralo težinu i bol.

— Tu si sada i ništa više ne možeš; još samo nekoliko pokreta i tvoj će neustrašivi ponos biti pokopan zajedno s otrovom koji će se izgubiti u truleži tvog tijela, a prije pola sata je mogao nanijeti smrt nedužnoj životinji koja je šetala tražeći hranu.

Dotuče je kamenjem i baci sa strane puta. Ni tada magarac nije htio krenuti, već uperi pogled u zmiju.

— Lud si ti, Moro, krepana je i ništa nam ne može. Hajde, budi dobar i poslušaj. Moramo krenuti.

Magarac tvrdoglav kao i prije, neće da se makne, pa taman ga isjekao na komade.

— Ti ipak tražiš zakonitost mrtvih zmija u čistom kamenu koji vama daje život, ali ga ne može vratiti, i upravo su zbog toga ljudi i zmije smješteni među kamenje. S međe digne nekoliko kamena i napravi rupu. Na komad štapa uhvati zmiju koja se još uvijek u dugim trzajima zmijski savijala, sad već graciozno i lagano, kako to samo zmije umiju, tako da ih je u igri tog umirućeg tijela lijepo gledati. Smjesti je u rupu isto onako sklupčanu, samo što joj glava nije zauzela položaj vlasti, već se prijepila uz kamen. Zatrpa je i na njezin grob postavi onaj isti štap, kao opomenu i znak da je tu zmija zakopana. Krene. Sada se magarac nije opirao. Došli su do jedne uzvišice odakle se otvorio pogled na more, sve tamo do drugog otočja.

— Sad bi bio red da se malo odmorimo. Već smo dobar dio puta prešli.

Sunce se prilično popelo, ali vrućina nije bila tako jaka, jer je vjetar s mora njihao zrake sunca, što su se odbijale od kamena; ta blagost koja se šulja valovljem i bježi prema kopnu, tražeći gola tijela da ih rashladi i poslije se izgubi negdje, prevladana vrućinom.

— Ovo nam je, Moro moj, možda posljednje zajedničko sjedenje i posljednji doručak... koliko smo ih samo nas dvoje imali.

— Krenimo ponovo prema vašem groblju, — Toj svečanosti prisustvuje samo jedan čovjek, mučeći se zbog toga više nego vi.

Oko deset sati došli su do zida.

— Gdje su ovdje vrata? Ništa nema što bi govorilo da ovdje počivaju najveći mučenici ovog siromaštva, čiji je život prošao u mukotrpnom radu.

Vrata nisu mogli pronaći, iako su u tom traženju tko zna koliko vremena izgubili i naposljetku trebalo je srušiti dio zida da bi Moro mogao ući.

Pri svakom kamenu koji je bacio na stranu razmišljao je o rastanku i kako da to napravi a da ne bude bolno. Zid je bio srušen i došao je čas rastanka. Uhvatio je Mora za vrat i stisnuo ga jako, jako, dok mu tople suze nisu počele navirati na oči. Naslonio je glavu na njegovu, mirišući neugodan zadah kože pomiješan sa starim znojem, starim toliko koliko i sam magarac.

Udisao je duboko kako bi mu taj miris ostao što duže u sjećanju. Magarac se nije micao, ni davao ikakav znak tuge. Odvede ga dalje od ograde, lutajući između grmova vrijesa, česmine i bodljikave smrče, gazeći po nitima trave koja je ovdje nalik na kosu plavih žena, što se u ljetnim danima potpuno osuši, kao zlato koje se nadvilo nad sivim kamenom, razbijajući ga u isto tako mršavo busenje koje nikad nije žedno, ali dvije kapi kiše dobro bi mu došle, kao i ovoj travi za koju bi rekao da više ne živi.

— Evo jednog tvog prijatelja koji je našao smrt između ova dva grma.

Bio je to kostur davno uginulog magarca; kosti su mu od kiše i sunca počele crnjeti.

— Prođimo drugim putem da ne vidiš sebe, iako to ne znaš, ali ja znam.

Ostavi ga iza jednog grma i brzo otiđe, ali ga snaga izda i ponovo se vrati. Sjedne ispred magarca i prevrće u sebi uspomene vezane uz tog dobrog prijatelja koji mu nije nikad prigovorio.

— Ovako se više ne može!

Pomiluje magarca po grivi što mu je još ostala i polako otiđe.

Zid koji je oborio kad je došao, morao je ponovo sagraditi, i kad je već bio pri završetku, začuje se zov magarca. Bio je to zadnji koji je on čuo, a tko zna koliko ga je još puta zvao.

Naš tovar

Kad u zoru ranu
ćurominke čuješ glas,
ne misli da to sviri mužikant.
Ne! To iz štale reve naš tovar.

U dvoru vezan za prejicu
mirno grize goščicu,
dok mu mat stavje tipance,
tipu i sedlo, parićajući ga
za počat na laze.

Priko sedla stavje dvanjke,
a u njih bokun pogače,
dvi sardele slane,
botiliju bevande i
sime za posijat laze.

A ondar u luke uzjaše i viče:
»Homo ća, tovare moj,
tugjivijega stvora od tebe
nisam bogami vidila još!«

A večer kad ga rasedlamo
i mokru mu škinju ugledasmo,
od milenja vičemo svi:
»Bidna beštija – milenje mi čini.«

I tako svaki božji dan:
Sedlaj, prti, rasedlavaj
trudnega tovara mog,
dok na svrhu i on ne
gre ća u zaslužan pokoj svoj.

(Blato, 15. veljače 1968.)

Ante BAČIĆ - FRATRIĆ

U noći rođenja

Rodi san se ispod glavice
Malega učijaka na posteji
moje matere, u kući oca težaka,
ali od starine dobrega Hrvata.
To je bilo u noći devetoga
sičnja miseca tisuću osan
stotina devedeset i sedmega
godišća. Kada je vitar po selu
Blatu na škoju Korčule
bi pogasi sve ferale
dokli san leža pokraj moje
rojene majke koja je toliko
puno pritrpila za me.
Samo je svića lumeta gorila
kroz tri nosna pavera
plamenovima svitlila
iz mesingastog trbuba
maslinovo uje tičila
dokli se je moja mat za me
Bogu molila jerbo kod rojenja
ni likara vidila kako ni njezina
pokojna mat koja ju je devet
miseci u materinstvu nosila
i svaki dan fatigat hodila:
redit bašćinu i hranit živinu,
pospremat konobu i kuću
i toliku odgajat malu dicu,
prez luče letrike i vode
na špinu i pipu
e...e...e
A danaska je ženama lako rodit
kada je radnik i seljak školovan čovik.

Josip BAČIĆ - MANJAVIN

akad. kipar Ivan Paleka:
Josip Bačić

BAČIĆ - MANJAVIN Josip (r. 9. I 1897 u Blatu, živi u Zagrebu) djetinjstvo i mladost provodi na otoku gdje nosi tegobe težačkog življenja. Napuštajući rodni otok, kao radnik, ostaje pod utjecajem južnoga podneblja pišući stihove u dijalektu. Neke pjesme su mu objavljene u zborniku radnika pisaca »Koraci« (1952), zborniku »Tingltangl«, književnom zborniku Zajednice samostalnih pisaca TIN »Svačić« (Zagreb 1969). Neke pjesme objavljene su mu u »Hrvatskom književnom listu, a 1969. godine u nakladi Zajednice samostalnih pisaca TIN izišla mu je prva knjiga pjesama »Gromače, libar pisama sa škoja« koju prikazujemo u rubrici »Prikazi«.

Petar FARČIĆ

Popivkinje

Neću virovati

Neću suncu virovati
Da me neće ogrijati,
Ma ni tebi, bila vilo,
Da se nećeš smilovati.

Ti ćeš mi se smilovati,
Uzdahe ćeš čuti moje,
Pa ćeš meni rastvoriti
Te pribile prsi svoje.

Na njima će počinuti
Prižalosno oko moje,
Srićne ure sprovodiće
S mojim srcem srce tvoje.

Srce moje – srce tvoje
U ljubavi zapleteno,
Kako brijan oko jele
O divojko mlada, svo veselje moje,

Kap bistre vodice

O divojko mlada, svo veselje moje,
Sad ja mira nimam rad lipote tvoje!
Daj mi se napiti te bistre vodice
Koju si donila prin bile zorice,
Jer sam ožednio igrajući tance
S divojkama mladim kako su užance.

»Ah, mladiću dragi, danas srican nisi,
Te vode studene već prosio ti si.
Nimam je ni kaplje, cviće sam zalila,
Što mi je ostalo lice sam umila.
Zalila sam moje jagode rumene,
Moje cviće lipo da mi ne uvene.
A ti me počekaj sutra do zorice,
Pa ću ti doniti studene vodice.«

U zoru svečanog dana

Dobro mi ti jutro, moje žarko sunce,
Koje mi razgrijaš ojađeno srce!
Nebom sja Danica. Rano mi porani:
Ustaj, vilo moja, evo dan svečani!

U nedilju jesi cvićem nakićena
I srebrom i zlatom, diklice ljubljena!
U prvi dan jesi sunce od istoka
Prid kojim zatvaram oba svoja oka;
U utornik jesi jabuka u vijencu,
Voda nemućena u bladnu studencu;
A u sridu jesi roza uzorita
Što cvate ka zlatna u dvoru ti kita;
U četvrtak jesi javor sa granama
I ka' misec mladi urešen zvizdama;
A u petak jesi spletena u plamen
Što ti sja na glavi kako dragi kamen;
U suboru jesi kako slatko voće:
Ko te vidi, vilo, svak ti dobro hoće!

Kadar ti probodim mimo dvor s družinom,
Ti mene posiplješ žutim armorinom;
A ti me počekaj sutra do zorice.
Ti meni darivaš roze i vijole.

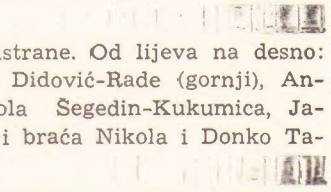

Naši u iseljeništvu

Glas iz daljine

Moć privlačnosti rodne grude nije kod svih iseljenika svih naroda jednako razvijena. Svojedobna sociološka ispitivanja u Americi ustanovila su veću privrženost i dulju povezanost jugoslavenskih iseljenika prema svom zavičaju i narodu. Ta se povezanost održava ne samo u podržavanju pismenih i osobnih veza sa svojim rođacima koji su ostali na rodnom pragu ili u pružanju pomoći za pridizanje »starog kraja«, nego i u čuvanju starih običaja i kulturnih tradicija. I jezična baština stare domovine dugo se čuva i pažljivo njeguje usprkos mnogim objektivnim poteškoćama.

Jedan svijetao primjer za ovo što smo rekli su dvije pjesme (od kojih jedna sa slikom) koje prenosimo javnosti u onakvom obliku u kakvom smo ih čuli od kazivača.

Od nijh desetorice 3 su iz Prvog sela, a 7 iz Podstrane. Od lijeva na desno: Donko Tasovac-Mokular, Jakov Batistić-Šurkić, Jerko Didović-Rade (gornji), Andrija Šegedin-Repak (donji), Nikola Grbin-Šubić, Nikola Šegedin-Kukumica, Jakov Cebalo-Babulić (donji), Ivan Didović-Zule (gornji) i braća Nikola i Donko Tasovac.

Prvu pjesmu je sastavio neki **Zore iz Čare,** koji je također sa sinom kopao gomu u Novoj Zelandiji. O tome kako je pjesma nastala ispričao nam je 85-godišnjak Antun Curać pok. Ivana rečeni Pucle iz Žrnova slijedeće:

Naši judi su bili u Novoj Zelandiji i kopali su tamo gomu. Jedne godine na dan svetega Petra oni nisu znali da je na taj dan sv. Petar i oni su išli kopat gomu. Običaj je da se najpri' malo sedne, zafuma i oni su seli i zafumali. I jednom je došlo na pamet: — Mi smo išli danas kopat gomu, a ne znate koja je danas fešta?! Danas je svetkovina od svetoga Petra. I to oni čuli i razmislili:
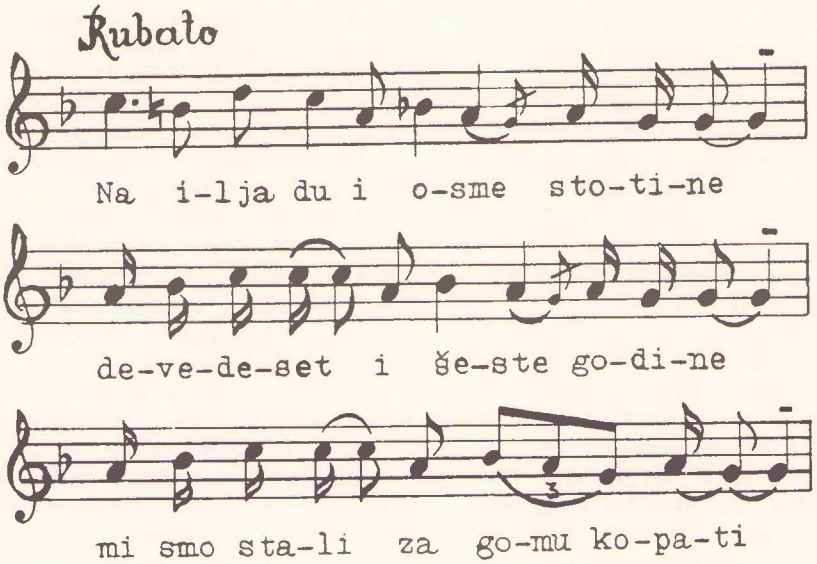
— Je, dvadeset i deveti, danas je sveti Petar! I vratili se kući. Nisu ti dan hotili kopat.

Srećnom okolnošću sačuvala **nam se fotografija iz 1896,** snimljena u kampu Zrnovaca u Dargaville-u (Auskland, Nova Zelandija) na dan sv. Petra, a vezana za pjesmu koju ovdje objavljujemo. Ova grupa Žrnovaca otišla je u Novu Zelandiju oko g. 1895. i radila na kopanju gome (smole) u jednom kampu. Na našoj slici s desne se vidi njihov šator rađen od dasaka i vreća.

Kako vidimo slikali su se s alatom i predmetima dnevne uporabe i s austro-ugarskom zastavom, što nam sve dočarava sredinu u kojoj su oni radili.

Pjevao: Antun Curać – Pucle *Snimio: Marinko Gjivoje*

Dešifrirao: Zoran Palčok

Žrnovski iseljenici u Novoj Zelandiji 1896. g. Njihova imena vidi u tekstu na str. 252

Na iljadu i osme stotine
Devedeset i šeste godine
Mi smo stali za gomu kopati
A ko će nas danas zabalati
A ne znate koja je danas fešta?
Svetkovina od svetoga Petra.
Svi su stali pa se zamislili
Vazmu pale, kući se vratili.
Prosti, Bože, što smo sagrišili.
Na studenom sidi san kamenu
Brojim moju družbu po imenu.
Ovo pišen za nikakvu šalu
Trinaest nas je u jovomu kampu
Samo dvoje iz sela od Čare.
Na studenom sidi san kamenu
Brojim moju družbu po imenu:
Dva Tasovca iz Žrnova sela,
Jedan Niko, a drugi je Donko.
Veseli se ti njihova majko.
A najprvih dana kad je fešta
Pozdravlja Vas svih Donko remeta
I njegovu milu zaručnicu,
Starca oca i malahnu dicu
Meju njima moj prijatelj dragi
Niko Grbin, mladić odabrani,
Vajan mladić u svojemu dilu
Dajmu Bože lipu golubicu.
Do njega mi Didovića Rade
Mili Bože daj mu lipo zdravlje
I njegovoj miloj vjerenici
Pa i ćeri, malahnoj Katici.
Cvitak nam je u jovomu mistu
Sada pišen o Curaću Visku.
U njemu je još lipote dosta
Od poštena izaša je oca.
Drag' moj pobro, Šegedin Andrija,
Pomoga' te Isus i Marija
Da te juba pričeka veselo
I Postrana, tvoje rodno selo.
Mog rojaka Batistić Antona
U Postrani kuća mu najgornja
Povrh sela u toj kući stoji
Pak te mlade divojčice broji
Još ih ima od ovoga kola
Moram častit Cebala Jakova.
Vajan mladić u svojemu dilu
Daj mu, Bože, lipu golubicu.
Svakojakog vidio sam cvića
Neću pustit Jakova Šurkića.
Kad ga ne bi u pismu spomenu
Sve po redu kako pobre gredu.
A da znadeš, moj dragi brajine
Još su nama ostali starine
Oba stara u godinam zdrila
Oba dva se zovu Šegedina:
Jedan Martin, a drugi Nikola
Iz Postrane sela jesu oba.
Zbogon moji prijatelji dragi,
Ovo Zore danas pravi vami
Da pošljete vašima ženami
Koja jubav stoji među nami.
Ja iz Čare, a vi iz Žrnova
Bog nam dao svakog blagoslova.

Da posao koji su naši iseljenici morali obavljati u tuđini nije bio lak, i da tamo nije tekao med i mlijeko, vidimo po drugoj pjesmi, koju je pjevao isti Antun Curać-Pucle iz Žrnova, a njen autor je po svoj prilici Ivan Šegedin pk. Ivana.

Vala sada vaja da promislin
Za pravedno vama pripovidit'
Na koji način nahodi se goma
Sve s lažima što van kažu doma.
Oni koji imadu tu sriću
U sedmicu napuniće vriću,
A drugi će rabotat još boje
U misecu je napunit ne može.
Sad vidite da nisu rabote
Niti pamet za iskopat gome
Jer svakomu ne ide od ruke
Kako u gori kad ištete spuže,
Kako judi koji idu na ribe:
Kogod ništa, a kogod pune mriže!
Tako ti je i ova rabota:
Za svakoga nije kopat goma.
Ima judih dosta u Peliscu
Neka vazmu ralo i motiku
Neka oru didovinu staru,
A nek ne idu u Novu Zelandu.
Na žornatu neka ide kopat

Pet šestica plaća mu je dosta
Ka' mi ode platimo pasaže
Pet šestica više ne ostaje.
Zar ovoga ne vidite naši
Ka' za zeta dojdu k vama Vlasi
On na more ne ide se topit'
Nego njegovu žornaticu dobit'.
Kupi mesa, pije lipa vina
Spava ženon po svu noćcu miran
Su tin hrani fameju i dicu
A po svitu on ne išće sriću.
A 'ni jadni rodom Peliščani
Jadnu judi izgubili glavu
Ostavili i udovicu mladu.
Ti ovaku robu doma nosi
I hrani se o kruhu i vodi
I nemoj pit vina i rakiju
Neg' kaduju lipu gorčalicu
Sve prodaji što ti zemja daje:
Uje, vino i ostale stvarce.
Prodaj lardo i slane pršute,
Nemoj ništa ostavit za kuće
Pa ćeš vidit u malo godina
Koliko ćeš učinit stotina.
Nećeš reći da van ono lažen
Svidočiće inglezice mlade.
U paizu kad su nas vidile
Od nas su se teško poplašile
Sve se smiju i sobon govore:
Grdih judih, milostivi Bože!
Druga reče: Pogledaj in robu,
A od glada hoditi ne mogu,
A ujutro kad se stanu dizat
Tu je svašta i velika triska.
Pale oštru, špire zapuntaju,
Drugi noge vričam omotaju
A i gače sve su jin rjave
Nogavice sve su jin otpale.
Oko ruka sve su krpe stare
Sedam kila piza mire prave
A u nediju kad idu na misu
Svaki vazme priko vrata vriću
I sikiru priko vriće stavi
Pa on ide u flat drva brati.
Kad brimena donili su doma
Svi mi kleknu, počnu molit Boga
Za izvršit njihovu pokoru
Vazme britvu, ide škrepat gomu.
A uvečer kada nočca dojde
U kučicu svaki svoju pojde
Ovaj loži i dimu fumari
Svak bi reka' da se štogod vari.
Dvi patate i to su nevarne
Nima larda i puste bevande.
A dosta ih koji ne fumaju
Tri godine pasaž šparenjaju
A i to ne kazuju doma.
. . . . .
Parti na put su pedeset lira
Doma dojde to ih više nima.
Po vijađu isteku trbuhe
Kako doma o Božiću gude.
Jormanez ih dade dosta jisti
Doma dojdu s otin opritili.

Sjećanja o akcijama partijske organizacije na otoku Lastovu

Početkom osmog mjeseca 1943. godine održana je u predjelu Veli plat na području Smokvice kotarska konferencija Narodne fronte, na kojoj je biran KNO, na kojoj sam bio prisutan i ja i još nekoliko drugova iz Smokvice.[1]) Imajući u vidu mogućnost skore kapitulacije Italije, koja je i uslijedila 8. rujna, konferencija je postavila nove zadatke. Tako je na konferenciji odlučeno da ja s još jednim drugom iz rukovodstva idem na otok Lastovo, da vidimo kako stvari tamo stoje i da se pokuša organizirati narod na Lastovu i formirati narodni odbor.[2])

Ja sam od druga Marina tražio da mi da da sa mnom ide Tugo Matić, jer sam smatrao da će on kao pojava, kao krupan čovjek, ostaviti kod Lastovaca dobar utisak. Na to sam dobio odgovor od Cetinića da mi Tugu ne može dati jer da se ima održat kotarska partijska konferencija za nekoliko dana. Zato mi je on predložio da sa mnom ide Petar Franulović — Trenta. Poslije toga mi smo išli i našli smo Stjepana Radovanovića i od njega tražili da dođe u Stinjivu i da donese barku jer da imamo poći na jedan zadatak. Isti je pristao i dogovor je bio, da u prvi sumrak on dođe tamo. Ja sam sazvao Duju Pecotića da nam pomogne voziti i on je u određeno vrijeme došao na određeno mjesto. Tako smo se ukrcali u Stinjivi i vozili prema Lastovu. Bilo je dosta vitra i negdje oko ure po noći stigli smo u lastovsku lučicu Kruščicu.

Na Lastovu sam se loveći ribu 1941. godine upoznao s Kristom Šarićem, starcem bez ruke, i s njim se bio sprijateljio. Znao sam da u ljetne mjesece on boravi u Vinopoju u poljskoj kolibi ograđenoj zidom, a gore pokrivenom slamom od raži, i obično bi on tu proveo čitavo ljeto sa ženom Marijom, čuvajući jabuke i praskve. I netom smo se iskrcali u Kruščici odlučio sam da idemo pravo na to mjesto gdje on ljeti boravi. Odvažili smo se i krenuli. Ja sam išao naprid, a Trenta za mnom i kad smo se približili tom mjestu na pedesetak metara lijepo se čulo hrkanje. Trenta je ostao u obližnjem grmu, a ja sam krenuo prema mjestu na kojem se čulo hrkanje. Stari Kristo je spavao dubokim snom. Počeo sam ga vući za nogu i kad se on probudio i ugledao mene, znajući da sam partizan, zagrlio me onom jednom rukom koju je imao, poljubio i navru mu suze na lice. Sazvao sam Trentu i on je došao.

Kristo nam je dao da nešto pojedemo i kad smo popili i malo rakije, otpravio nas je gore iznad ceste do poljske kućice Fantele Crvića. Tu smo stali. Sutradan došao je Ivan Fantela - Crvić, a počeli su se okupljati i drugi Lastovci. Tu smo organizirali Mjesni narodni odbor. Ostao mi je u sjećanju jedan visoki čovik Vicko Lešić i mladi čovik, možda Fantelin sin, koji je tada bio obuhvaćen ispred omladine. No najviše mi se urezao u sjećanje dolazak jednog popa[3]) kojeg ja dotad

---

1) Ostali prisutni Smokvićani kojih se M. Pecotić sjeća: Marin i Jakov Orebišić pk. Jakova, Stjepan Radovanović pk. Petra i Josip Salečić pk. Bartula

2) Kontakt s naprednim ljudima Lastova uspostavljen je mnogo prije. Kotarski komitet SKH već u 1941. godini donosi odluku da se uspostavi kontakt i da se započne organiziranjem narodnooslobodilačkog pokreta na ovom otoku. Pokret se tamo razvijao uz pomoć partijskih organizacija iz Lumbarde, Blata i Smokvice. (Vidi Marin Cetinić o razvojnom putu i ulozi Saveza komunista u prijeđenom pedesetgodišnjem razdoblju. Korčula 1969. str. 20)

3) Ovdje je riječ o Ivu Ivelja pok. Ambroza (19. II 1912. – 12. VIII 1960) koji potječe iz zemljoradničke lastovske obitelji. Od 1937 – 1942. bio je župnik u Susku, a zatim u župi sv. Petra Lastovo do 1943. kad je otišao (26 XII u zbieg kao župnik najprije u Italiju, a zatim na Srednji Istok (Elshatt). Ivelja je, naime, simpatizer NOP od veljače 1942., od veljače 1943 do rujna 1943. radio je u ilegalnosti te bio biran u šumi Vinopolje za odbornika MNO Lastovo, a 20 X 1943. na prvoj skupštini KNO Korčula za člana Izvršnog Kotarskog NO Korčula. Od 1. V 1944 do 1. IV 1945. vršio službu referenta Higijenskog otsieka u jugoslavenskom logoru u El Shattu, od 1. IV 1945 – 30. III 1946 bio k tome i član Komisije za repatrijaciju. Od 24. IV 1946 do 11. IV 1947 službenik Kotarske zadruge Vela Luka, a zatim referent pri NO Kotara Korčula.

nisam poznavao. Znam da je vladala velika žega, vrućina, oko 1 sat poslije podne. Ja i Trenta zaklonili smo se u hladovinu pod česvinom podalje od ceste na padini. I bacim pogled predase kad ide pop u uniformi crnoj no tleha. Mlad, debel, krupan čovik. Kad je došao blizu nas i kad nas je ugledao, podigao je šaku na sljepoočicu i viknuo:

— A morte fašizmo!

Mene je to začudilo da upravo pop tako govori i ta pojava kao i te riječi mladog popa ostale su mi duboko u sjećanju. Sjećam se da je zatim rekao na hrvatskom jeziku:

— Drugovi, ja bi bio došao prije, ali sam imao talijanske oficire na obidu, pa nisan moga!

Toliko me impresionirao takav njegov gest, takvo njegovo držanje protiv fašizma. Na Lastovu smo održali nekoliko sastanaka, a prethodno smo se bili dogovorili s onima koji su nas doveli na otok da ukoliko u petak u noći primjete na otoku tri vatre da dođu po nas barkom. Međutim mi smo bili zapaliti tri vatre i čekali do 11 sati, pa pošto oni nisu došli po nas, mi smo uzeli jedan kajić na kom je pisalo »Seconda« i krenuli sami. Doduše vesala nije bilo u kajiću, pa sam se ja popeo u jednu kuću pri moru preko jarbola kojeg je držao Trenta, našao vesla u kući i uzeo ih. To je bilo tačno na Velu Gospu. More je te noći bilo potpuno mirno, a bila je pomrčina miseca. Sjećam se dobro da smo vozili 2 sata i pet minuta dok smo iz lastovske lučice stigli u smokvičku luku Brnu. Tamo smo našli neke ljude, koji su nam saopćili da je kod Pupnata poginuo prvoborac Tugo Matić, Ante Šilić — Raše i Niko Foretić. Čim sam to čuo, pomislio sam sâm sobom: — Da je Tugo iša' s nama — ne bi bi poginu!

Kad su me moji suseljani Duje Pecotić i Kuzma — Šamara vidjeli, začudili su se i upitali kako san doša'? Kad sam im sve ispričao kako je bilo, oni su mi rekli da su oni bili po nas i iskali nas, ali nas nisu našli pa su se vratili natrag.

Moram na kraju napomenuti da se u vrijeme našeg boravka na Lastovu nalazilo oko deset hiljada talijanskih vojnika, koji su bili smješteni uglavnom na najvećem lastovskom polju Vinopolju, čekajući da budu prebačeni u Italiju i tamo dočekaju kapitulaciju fašističke Italije.

Markulin Pecotić

Anka Prizmić: Narodni ustanak

Starci vjekoviti*

Putniče mirni, znaš li vjekovne vinograde
Korčule naše, otoka sunčanoga?
Gdje često radne ruke, kad novu lozu sade,
amfore nađu grčke, a još su vidna mnoga
groblja ilirska — mogile od kamenja:
red naroda se i vjekova mijenja,
al ne prekida se kraj tog mora modrog
rad za dobro ljudsko ispod sunca dobrog.
I znaš li starce naše, sved na mjestima istim?
Kućice su im male, malo za život treba,
to malo zemlja dade, još malo suha hljeba
donese posluh blagi praunučeta nekog
iz sela srcu bliskog al nogama dalekog.
Tek s lozom i s maslinom začinju razgovore,
i s borom na vrh brijega, zlatnim u sjaju zore,
davne mladosti drugom, s granama sjenovitim.
Vazda pomalo rade i prignuti kopaju
dok, jednog sve po jednog, i njih ne zakopaju.
Ali je zemlja sklona poslenicima stalnim
i svijet ih opet viđa na mjestima im znanim,
i držanja su znanog i lica im se znaju.
Prozvali su ih ljudi starcima vjekovitim.
Dođoše osvajači, uz ognjevite dane
i gvozdene nemani i užase neznane.
Dok prijetnjom cesta tutnji naš otok srdžbom plamti,
jer nasilnu smrt ljudsku tu čovjek već ne pamti.
S bregova vinogradnih, niz rascvjetane strane,
promatrali su starci zle došljake na cesti,
mašuć glavama sijedim uza kućice male,
i zle su, mjesto hljeba, djeca nosila vijesti:
— Otimaju i kradu, ubijaju i pale,
odlaze nekud ljudi, i nemamo što jesti. —
A vrućeg ljetnog dana, dok zemlja šuti svijesno,
na bučnom je kotaču silnik jurio bijesno,
sav zao i sav zelen i pjegav, poput zmije,
al osvetna se puška od njega ne uplaši,
ni kad poljubi zemlju — zemlja mu prostila nije.

---

* *Pod kraj prošlog rata na cesti koja vodi iz Smokvice u Blato poginuo je od partizanskog puščanog zrna jedan okupatorski vojnik koji je jurio na motor-kotaču. Nakon toga okupator je uz pomoć pasa, pretražio taj teren, te je pohvatao devet staraca težaka zatečenih u okolnim vinogradima i nad njima izvršio osvetu strijeljanjem. Toliko za bolje razumijevanje sadržaja ove pjesme.*

Brzo je četa stigla (brži su pješci naši) —
bregove pretražiše sa mnogim psima ljutim:
o štapu staraca devet dotjeraše na cestu,
a već je i najmlađi prešao sedamdesetu, —
nikoga drugog nema po bregovima pustim.
Kvrgave su im ruke, a lica izbrazdana
i vremenom i vjetrom i nevoljama svima,
al nemira ni straha ne bijaše na njima
ni pred oružjem strašnim i tuđincima krutim
na porobljenoj zemlji, u žaru vrućeg dana.
Progovoriše starci kraj mrtvaca na tlima:
— Puška nam oruđe nije, nit vidjesmo nit čusmo, —
ne smrti, već životu za trajnu službu tu smo! —
Zamahnu zapovjednik, pse nahuška na starce,
kapahu kaplje krvi, a kap suze ne kanu:
— Zalud pse zamarate i dijelite udarce,
razum slušajte, ljudi, idite k domu milom,
trudom se ovdje živi, a ne pljačkom ni silom,
zlo ste sijali sami — sad vam je plod na dlanu! —
— Smrt slijedi riječ vam drsku! — nasilnik bijesan planu.
Nasmijaše se starci: — Pa mi je i čekamo,
i sad u pravo vrijeme k nama dolazi amo,
nek malo zadrijemamo dokle ne prođe kuga,
u našem poslu nema odmaranja baš sluga! —
Mahnito viknu krvnik, želeć da splaši starce:
— U pakô sad će vas davo baciti strmoglavce! —
Tad starac najstariji pokaza vinograde
gdje na lozama starim cvjetaju grane mlade:
— Mi se odovud nikud i nikad nećemo maći,
a vijek je tvome tragu nego tvom psetu kraći! —
I tu ostaše, starci od svake smrti jači.
Pa ako i sad, suncem ili s mjesecom vidnim,
po bijeloj cesti kreneš otokom našim mirnim,
vidjećeš izdaleka vinograde, i starce —
nad svetom knjigom rada pogrbljene mudrace.
I kad, žedan il željan, preskočiš plot ogradâ
primamljen grožđem zrelim iz tihih vinograda,
čućeš otkud se starac između loza vere:
— Uzmi, prijane, više, kako ti srce ište,
ima ga za težake, namjernike, i ptice! —
Doći će starac k tebi da sam ti grožđe bere,
pitaće za svijet dalek, život i način rada,
i da li ima negdje još rata ili glada.
A krvnikovo nekad, sad pitomo će pseto
odano ići uz njeg, dok ti kazuje mjesto
gdje su ih strijeljali bili nekakvi osvajači.

Kuzma TOMAŠIĆ

(HUMOR)

Otok duhovitih nadimaka

Nadimci su ponekad sastavni i nerazdvojni dio mnogih imena. Zašto i kako dolazi do tolikog broja nadimaka? Ti su nadimci dijelom nastali iz potrebe da se netko ogovara ili izvrgne ruglu i smijehu. Međutim, vrlo često i druge su potrebe iziskivale »prišivanje« nadimka ovome ili onome. Naime, većina naših primorskih mjesta ne obiluje raznolikošću prezimena, tako da susrećemo pojavu da veći broj ljudi u jednom mjestu nosi ne samo isto prezime nego i ime. Tu može pomoći jedino neki nadimak.

I naši davni preci su imali nadimke. Da su nadimci bili »u modi« i pred 350 godina u našim selima, govori nam »zakon četirnaesti« statuta žrnovske kumpanije, koji propisuje: »U ovome skupu svaki ima biti zvan, kako mu je ime na svetome krišćenju«. Međutim, više je nego sigurno da članovi skupa nisu poštovali taj zakon.

Ostat ćemo ovdje na terenu našeg otoka Korčule, gdje npr. u Veloj Luci postoji 135 različitih prezimena, a prezime Žuvela nosi čak 167 obitelji, Dragojević 117, Oreb 82, a Prizmić 72 obitelji. Stoga su nadimci ovdje jedini način međusobnog razlikovanja ovih najbrojnijih obitelji. Od 167 obitelji Žuvela nadimak **Grizun** imaju 22, **Košće** 18, **Vilić** 16, **Šabo** 14, **Brle** 12, **Ante** 10, obitelji, dok ostale obitelji Žuvela imaju nadimke **Antiša, Bakulić, Ćiko, Ćoro, Doda, Dvojar, Cerica, Gugi, Lese, Mede, Pelić, Slave, Šoške, Taja, Trešće** i **Višnja.** Ili u Blatu od svega stotinjak prezimena, 12 prezimena (441 obitelj) sačinjava 50% stanovnika Blata, a preostalih 50% sačinjavaju 88 različitih drugih prezimena.

Da bismo međusobno razlikovali nosioce istih prezimena i imena, dodajemo jednima i drugima očevo ime. Ali vrlo se često poklapaju i očeva imena — i što nam onda preostaje? Ne preostaje nam drugo nego da čovjeku nađemo još neko ime, koje se lako pamti. U knjizi »Otok Korčula« naveo sam glavne obiteljske nadimke za sva naselja otoka Korčule.

Zadržimo se malo na Blatu, gdje je najviše obitelji Šeparović (85) i njima su tko zna kada, uz temeljno prezime — jednom prije drugom kasnije — dodani nadimci: **Buda, Burćina, Čićo, Fažol, Femena, Hršćalo, Kustro, Krtolić, Markota, Rispulo, Skloce i Ščerban.** Kako su ti nadimci prelazili u potomstvo često se događalo da je više obitelji imalo isti nadimak, te je trebalo jednoj nadodavati još jedan da bi se razlikovala od druge. Ni popovi nisu pošteđeni od nadimaka. Jedan od njih (u Blatu) zvao se: Don Anton Bačić Baćac **Manjabiguli Setekuli** (pogledajte na kraju knjige u rječnik, pa ćete saznati značenje ovih, a i drugih nadimaka), a žrnovski »bili fratar« Belić kome je kaša (pura) bila omiljeno jelo, dobio je nadimak — **Papikaš.**

Obiteljski nadimci o kojima je bila riječ su takoreći ozakonjeni: uknjiženi su u zemljišne knjige i zavedeni u kojekakve druge spiskove, pa se nosioci takvih nadimaka nemaju razloga uvrijediti ako ih se i ovdje iznosi.

Međutim, svrha mi je pozabaviti se više drugom vrsti nadimaka, što su ih dobili pojedinci, a ne čitava obitelj. Kad sam još kao gimnazijalac, skupljajući etnografsko- folklorno i jezično blago na otoku Korčuli, započeo skupljati i nadimke, smatrajući ih — bez obzira da li su pristojni ili nepristojni — sastavnim dijelom našeg narodnog blaga ,imao sam loših iskustava. Neki nosioci podrugljivih nadimaka urotiše se protiv sakupljača, i da nisam prekinuo s tim poslom, bogme bih se bio neugodno proveo. Kad su se duhovi stišali nastavio sam započeti posao tajno i skriveno. Da bi i sada izbjegao neugodne nesporazume, odlučio sam da u ovom članku ne iznosim nadimke, koji vrijeđaju ili izvrgavaju ruglu svoje nosioce. Iznijet ću samo neznatan dio onih drugih koji nikoga ne ponižavaju, a u kojima je sadržano živo svjedočanstvo i oštroumlje naroda i iz njih se vidi bujna mašta Korčulana i njihov smisao za humor.

Svaki nadimak ima svoju historiju. Iznošenje historije svih nadimaka zahtjevalo bi debelu knjigu. Ovdje ću ukratko objasniti kako su neki stanovnici ovog našeg otoka dobili svoj nadimak. Nadimci se daju obično po nekoj tjelesnoj ili karakternoj osobini. Tako su u Korčuli pokojnog šjor Jozu prozvali **Labud** zato jer je bio bijel poput labuda. Neki sretan otac imao je petero sinova i svi su bili kršni kao lavovi, pa oca prozvaše **Pelava.** Ovaj nadimak ovjekovječen je čak u nazivu jedne uličice koja prolazi uz posjed ove obitelji a vodi prema korčulanskom groblju (Pelave mir). Nekom Korčulaninu svaka druga riječ bila je: ja gren (= ja idem), i to mu postade nadimak :**Jagren.**

Nagluhom, grbavom, šepavom itd. bilo je lako naći nadimke: Filip **Gluhi,** Luce **Gobica,** Andre **Krivi** (da bi ga razlikovali od njegovog popularnog uspravnog imenjaka).

A sad dvije-tri riječi o žrnovskim nadimcima. Neki otac imao mnogo djece i onako mala kad su se valjala po tlima sličila su na miše. Čitava obitelj dobila nadimak: **Miši.** Jedan drugi nosio je duge vlasi i prozvaše ga **Lasun,** a Bilun je imao bijele vlasi neki treći kad je govorio kao da je grmilo — prozvaše ga **Gronko; Gunge** se njihao kad je išao; **Krpača** je uvijek nosio pokrpane hlače; **Pampajapa** je kao dijete imitirao glazbu; **Puhe** je puhao kad je išao (a bio je gojazan).

Pokojna Mara Staničić iz Podstrane, koja je radila »postole pod obuću«, dobila je nadimak **Čopica.** A znate zašto? Običavala je **očipat** tj. okratiti rubove korana tako da su se postoli brže poderali i ona morala raditi nove. Druge nadimke iz tog sela kao što su **Šukalo, Cigarjera, Košić, Paprica, Fedelica, Griža, Čuča, Čućilo, Faganel, Bonajuto, Pipalo, Ćuk, Straš, Bukara, Čafura, Jastog** nije ni potrebno objašnjavati.

Već prema tome iz kojih su sektora života uzeti, korčulanski se nadimci dadu podijeliti u razne grupe. Stare generacije Korčulana, prilikom izabiranja nadimaka nisu zaboravljale ni crkvenih časti. Tako sam zapisao i ove nadimke: **Arganista, Biskup, Patrijarka, Sakristan,** pa čak i **Papa.**

Vlast davno propalih država, naročito Venecije i Austrije, ostavila je tragove u ovim nadimcima: **Ban, Car, Konzul, Kralj, Paladin** i **Pretur.**

U ovim nadimcima naći ćete tragove o tome, da su na Korčulu, osobito u sam grad, doseljavali ljudi iz različitih krajeva svijeta: **Đenovezica, Italiana, Pujiz, Rus, Turko, Ungar, Uurat** i **Venecina.** A i iz naših krajeva ljudi su često do-

lazili na Korčulu i tamo ostajali. Evo nadimaka: **Faranin, Kranjac, Kranjčica, Lastovka, Lumbarajka, Peliška, Račiška i Vrućiška.**

U nadimcima Korčulana ima i imena velikih kapitalista. Tim su se imenima siromašni ljudi rugali jedni drugima, a od šale postali su živi nadimci: **Milord, Rošild, Čentomila, Bankanota i Cekinan.**

Mi smo na Korčuli imali, a i danas imamo čak tako znamenitih ljudi, da ih čitav grad i okolna mjesta poznaju samo po imenu: **Božo, Cvito, Đovanin, Mimi, Lisandro, Santo, Todor i drugi.** Njima ne treba nadimaka kao ni Napoleonu prezime. Na Korčuli je živio i **Salamun.**

Neki nadimci su svakodnevnom upotrebom skoro sasvim potisnuli u zaborav kod mještana pravo ime i prezime dotičnoga. Tako sam jedva uspio saznati prezime jednog od najpopularnijih Velolučanina **meštra Mime** i Žrnovca **Mikota Pastira** kojeg je književnik Petar Šegedin ovjekovječio u noveli »Sreća«.

Neki Korčulani dobili su podrugljive nadimke i prema životinjama. Tu se u početku radilo o peckanju i ljudskoj zlobi, a s vremenom su to postali pravi nadimci koji nisu nikoga vrijeđali: **Gera, Gnjida, Jarac, Kanarin, Kobila, Kokot, Labud, Lupar, Mušica, Muzgač, Pelava, Pistej, Spuga, Škarambela, Škrpin, Rangotan** i dr.

Iz poljoprivrede uzeti su nadimci: **Patata, Fažola, Kupusnović** i dr.

Među nezgodnije nadimke spadaju: **Bluda, Bukalić** itd., ali ljudi koji se danas tako zovu, ni ne sjete se porijekla tih riječi.

Za ljude koji ih prvi put čuju neki su nadimci zaista neobični (da nabrojim samo neke iz grada Korčule, koji počinju sa slovom »B«): **Balun, Bau, Buculin, Benderka, Bonbardun, Bruštulin, Bružada, Bukočinka, Bulčina, Butrić** i dr. Tako su ih zli jezici nazvali.

Za filologe zanimljivi su nadimci virtuozno složeni od dvije ili više riječi npr. oni koji počinju s riječju »Tre (= tri): **Trecigari, Trefona, Treskosi** i dr.

Sigurno će mnogi domaći gosti provesti nekad svoj godišnji odmor i na otoku Korčuli, pa će se, hoćeš nećeš, morati upoznati s nekoliko nadimaka najpopularnijih ljudi u mjestu, s kojima će doći u kontakt. Ima i takvih slučajeva da pridošlica traži prema pravom imenu u ljetovalištu nekog znanca koga je nekad negdje upoznao, a sad bi mu taj dobro došao. Propitkuje se za njega te je u neprilici, jer malo tko znade o kome se zapravo radi. Naime, takvih je prezimenjaka mnogo u mjestu. Kad bi mu znao nadimak to bi mu nesumljivo bilo od koristi. No, mogli bismo u još veću nepriliku upasti, ako se neoprezno poslužimo nekim od tih nadimaka. Tako, dragi furešti, nemojte Korčulanina koji ima takav nadimak osloviti sa »Gospodine **Bukaliću**« (bukalić = noćna posuda) ili »Druže **buzdo**« (buzdo = budala), jer, iako niste zlo mislili, mogli biste, nota bene ,dobiti i ovakav neočekivani otresiti odgovor:

— Buzdo ti je otac i mati!

Zahvaljujući nadimcima neki naši ljudi ostat će i davno nakon njihove smrti — u živom sjećanju. Tako korčulanski brijač **Pičinino,** koji je bio »kagasena« (sporonja u poslu), dva nerazdruživa nosača **Pule** i **Pinta** — dva najpopularnija čovjeka u Korčuli od prvog svjetskog rata do danas, zatim brodograditelj šjor **Vicko Olrajt,** koji je u svom životu sagradio oko 700 lađa, a njegov nadimak bio je uvijek najbolja garancija za solidnost njegova rada. Ako ste trebali da Vas netko s otoka prebaci negdje s motorom tražili ste Račišćanina **Ruskota** ili Ruskotovog sina. Ako ste željeli čuti kakvu originalnu korčulansku pjesmu, morali ste potražiti nekog

od članova obitelji **Kanarin**: svi su odreda dobri pjevači pa zato već od starine nose taj nadimak.

Mnogi nadimci ušli su i u literaturu i sačuvat će se za sva vremena. U svojim humorističkim novelama Petar Giunio je ovjekovječio naše stare korčulane, njihov život i mentalitet, a što je u ovom času najvažnije — i njihove nadimke (značenje ovih vidi u rječniku na kraju knjige): postolare Nikota **Kukumara** i Zaneta **Makakota**, Fileta **Tremarjolu**, Lovreta **Njerkala**, financijera Jureta **Fišćota**, Anteta **Eme**, Marina **Panjoku**, Dometa **Giru**, Todeta **Pegulu**, mesara Mićeta **Bukaru**, Lizu **Petegulu**, Jozeta **Muzarjolu**, Mandinu **Špucetu**, maranguna Lovreta **Rošpa**, pilota Fileta **Gobota**, kančelistu Šimeta **Tikvu** i druge.

No da ne bi propustio nadimke i ostalih naselja našeg otoka, nadodajem da su u zadnjih pola stoljeća po nadimcima najpoznatiji ovi ljudi: u Lumbardi **Lisandro** (bogami malo tko znade njegovo pravo prezime, a nije mu ni potrebno!), u Prvom selu u Žrnovu **Mrdilo**, u Pupnatu **Ciprijan** i **Poša**, u Čari **Fjuko** i **Gambor**, i Smokvici **Arganista**, u Blatu ih je »vagun«, a u Veloj Luci još i više.

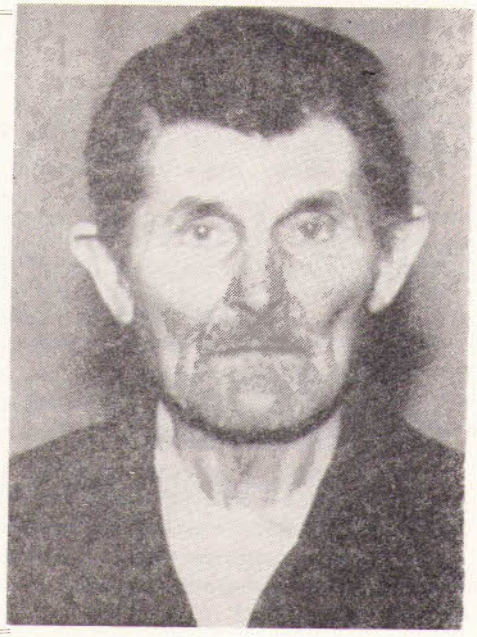
Upitat će možda netko: pa zar je potrebno da, pored našeg imena i prezimena, imamo još i neki nadimak? Da, u većini slučajeva to je potrebno, barem na otoku Korčuli. Znalo se dogoditi, da je neki čovjek dospio u zatvor ni kriv ni dužan. Što je bilo? Tražili su ga samo po imenu i prezimenu, a imenjaka je u mjestu bilo nekoliko. Zato, a i radi veće popularnosti u narodu, treba da trpimo i poštujemo svoj nadimak, pa iako je nekad uistinu ružan. Npr. recenzent ovog zbornika savjetovao mi je da se ne potpišem mojim nadimkom, jer je tako ružan i neukusan i mastan, a ja bih ga rado spomenuo, neka se svijet smije.

Marinko Gjivoje

Tragom Mikota Pastira -

GRBIN Nikola pok. Ivana, zvan Mali Miko ili Miko Pastir, rođen je 14. I 1877 u Žrnovu, umro 6. VI 1963. u Lastovu. Sin je jedinac težaka Ivana Grbina, zvanog Verzir ,i Žuve Didović (obitelj Grbin imala je nadimak Tatarakalo). Već samo ime Miko Pastir otkriva nam njegovo glavno zanimanje — on je bio posljednji žrnovski pastir. Iako nepismen imao je »pjesničku žicu« i sve što se u selu događalo »stavljao je u verse«, zbog čega je postao omiljen u narodu. Ženio se dvaput. Kad mu se sin oženio u Lastovu i starac Miko Pastir odselio je sa sinom na Lastovo, gdje je proveo zadnje časove života i tamo umro 1963. Miko Pastir inspirirao je književnika Petra Šegedina za novelu »Sreća« koju objavljujemo na str. 225.

Pisma o malom Miku

Mjesto neizgovorenog nadgrobnog slova

(Ulomak)

Miko, ti bijaše prirodan ko svaki sin zemje. Mat zemja te rodila i odgojila. Mat zemja te u svoja njedra primila.

Miko, ti bijaše svakome ko čudo. Veliko tvoje bogatstvo bijaše siromaštvo. U tvom glasu bila je snaga našeg kamena. Svojim versima sve si čistio. pred sobom i nikog nisi poštedio.

Postranjani, rekli ste mi tužnim glasom: Mikota nema više meju nama! Pogledajte boje okolo. Miko je među vama, u vama. On se iselio iz svoga tijela i raselio u — vama. On živi u vašim dušama i srcima. Živi u vašim pojima. Čuvaju ga grmovi i štale, doci i gomile, meje i gustrine, petrali i klačine... Vidim ga u vrhovima vaših čemprisa i u vodi vaših lokava. Svud gdje vam oko stigne njegov je dom. On je vječan i nikad neće umrijeti. Dok bude svita i vika govorit će se o njemu.

Jer Mikota nosite u sebi skupa s njegovim versima koji se nikad neće zaboraviti jer će se prenositi od kolina na kolino.

Eto, to van je letrat tega čovika!

A cvjetne arule, stari kaštili i vitki čempresi, — to je letrat vašeg mista... I još nešto: Blejalovo selc. Tako ti onega! — Što se smijete, an!? Je, je Blejalovo selo — odvojeni zaselak za vaše »živo«, za vaše ovce, koze i tovare po strani Postrane. Foši, jedinstveno selo za stoku na našem otoku. Di su sa' oni što vas nazivaju vilanima i kunejima? Di su? Krst im čačin jubin!

Mali MARINKO

posljednjeg Žrnovskog pastira

Kremuh stazama i bogazama kojima su noge Mikota Pastira i njegovog stada godinama gazile. Stigoh do lokve i sjedoh na onoj izbočenoj grižu na kojoj je Miko sjedio i preo kudiju, runje ili vunu, dok se njegovo stado napasalo ili napajalo.

Obiđoh Hrastovicu, Podhrastovu, Liru, Jabuku, Smriča Griže, Za Dubinom, Vodostaj i Lokavje. Na tom putu ne vidjeh ni Biluške, ni Reke, ni Roge, ni Suše, a ni jedne od stotinjak njegovih koza i jaraca.

Obišao sam i torove koji danas stoje prazni s urušenim krovom od bijelih kamenih ploča. Na raskrivenim stajama preostale su samo sljemenjače na koje se oslanja tu i tamo po koja roženica, potamnjela od kiše i sunca. U jednoj staji još visi o sljemenjači rančin za kiće koje su ovce i koze brstile. U drugoj staji nađoh već davno utrnulo kameno ognjište i naokolo porazbacane prsuru, kukumu, probušenu teču i u zidnoj šupljini pronađoh zataknut krivej. Nađoh i rasklimano sedlo, pokraj njega pohvu. U uglu je ležao jedan stari postol... Mikotov postol. Predmeti dnevne upotrebe velikih ljudi nalaze se u muzejima, a običnih čobana porazbacani su posvuda u prirodi.

Motreći sve to, kao da čujem Pastirov dah. Čini se da te ruševine i porazbacani predmeti govore. Tu je još smokva i mindel pred porušenim stajama, a naokolo zapuštena loza koja kao da je u znak tuge za brižnim vlasnikom prestala rađati plodom. Pod starim mindelom još je stara kamenica s nešto vode pri dnu. Nekad je stado pilo iz nje, a danas su česti posjetioci kosići, kako potvrđuju njihovi tragovi.

Rastajući se od ovog kraja u kojem bih rado proveo čitav život, bacih još jedan pogled na opjevanu uvalu Orlandušu koja leži podamnom i na susjedni otok Lastovo — posljednje počivalište Mikota Pastira.

Kad se pun sjete vratih u Selo, pokazaše mi Mikotov pastirski štap i njegovu rodnu kuću u kojoj još živi i živjet će Mikotov duh, koji živi i u svim versima koje njegovi suseljani znaju napamet i neće ih nikad zaboraviti.

oOo

Kad je došlo vrijeme da se ženi, Miko će ocu:
— Čaaa, ja ću se oženit, kupi mi kočetu!
— Aaa, bogati, a što će ti kočeta? Ja san se bi oženi na dva kantira.

oOo

Miko se je ženio dvaputa. Prvi put za Anicu Curać, a drugi put se bio oženio u Kampušu, i to za sestru prve žene — Jaku, koju su u selu zvali »Jaje«, a budući da je bila »kriva« tj. šepava, on ju je zvao i Nabadalo. Jednoga dana prije ženidbe s njom, pasući svoje stado na Zirini i prelazeći kudiju, nakon što je dočuo da se po selu govori da je ona s njim noseća, zapjevao je:

Ustani se, moje Nabadalo
Već ne mogu tamo ni ovamo.
Na meni su gaće istipane
Što mi ih je okrpilo Jaje.
Žena moja od makaka čunka
Nikad na me ni ćapala punta.

Kad mu je žena počela bit deblja:

A sada su Jaje natruhlili
I na mene bidnog naprtili
I sam sebi ja sad pišem pismu
Vrag ga odni ko jon ga je tisnu.

oOo

Iako se Miko nije bavio politikom, znao je dobro što i kako narod misli i osjeća. Godine 1935 prilikom odlučujućih izbora, pristupio mu je Marin Jastog i rekao:

— Miko, gredu izbori i vajalo bi da glasuješ s nama!

A on će njemu:

— Marine moj, ja ti se u politiku ne razumin, ma ja neću po' s vragon, ja ću di je i narod!

Sa procesa na sudu protivu Maloga Mikota što je natruhnio Jaje

Kad mu je kunjada počela »biti deblja« tužila ga je sudu da je to on učinio. Kad je došao u čekaonicu suda u Korčuli, ugledavši svoju ljubovcu koja ga je tužila da joj je napravio dijete, ovako ju je pozdravio:

— Dobro jutro ke bela, što si tako debela? Dobro si se oteturala odkad si se otirala.

— Čekaj, čekaj, vragovi se u te zakopali, ukazat ću ti sad prid sucem, a i jon će ti dat što te gre! — ona će na to njemu.

Kad su došli pred suca, govori sudac Mikotu:

— Nikola Grbin, ovdje si tužan da si učini dite kunjadi Jaki Matulović rečenoj Jaje. Što ti imaš na to reći?

— Prisvitli gospodine, to mi je kunjada. Ona s nama stoji i čuva mi dicu. Digod mi ide i u pašu. I u bašćini smo spali skupa u jednoj posteji žena, kunjada i ja, jer tako mora bit. Ja u sridu, žena na jednu, a kunjada Jaje na drugu stranu. I jedna se je ujutro rano digla i išla je za poslon. Ja san misli da je to onakunjada, kako jon je i bi dever. A meni je, bože moj, došlo na pamet, gospodin sudac, ono što i vami jer svi smo od krvi i od mesa i to nisu nikakva čudesa. I ja san se samo bati... A ona ne govori ništa. Ja san misli da mi je žena! A zašto, gospodin sudac, recite po duši, kad je bila ona, zašto mi ni rekla: ja ti nisan žena, ne intrigaji se u me! Nego se još, prisvitli, boje nagodila. (Obraćajući se zatim njoj) Reci, Jaje, kuma Jake, reci po duši je li bilo ovako? Je li ja lažem? Vidi pri sobom muse što ti čine slatke gusle!

Sudac će mu na to:

— Znaš, Miko, bit ćeš za to kažnjen!

A on će na to začuđeno sucu:

— Zašto, gospodin sudac? Je li zato što san učini čovika? Ubi čovika — kažnjen, učini čovika — kažnjen! Ja toga ne razumin!

Kad su ovo čuli sudac i pisar počeli su se smijati, vrgli su spise i poslali Mikota i Jaje van. Kad su izišli u hodnik Mali Miko će Jajetu:

— A sa' ko je što ćapa neka nosi doma! A moje Jaje, dojdi opet digod, samo da ti opet ne bi pozlilo!

oOo

Miko Pastir piše (kazuje u pero) pismo neputu Košetu u Novu Zelandu nakon što je primio od njega paket:

Moj dragi nepute Ante!

Primi san od tebe paket. Puno ti hvala. Sad ona moja roba što san je nosi stoji mi u kantunu doma, a ono što si mi ti posla sad u onemu gren na misu. A što mi pišeš da kako san, digo me zaboli stumak pak da mi je lakše zameten malo kaše jer ni više ni zeja ni uja ni pogače. Bez zuba san, znaš i sam, što ću ti govorit, ma bi se isto desnima ćapa okolo kosti. A moj dragi nepute Ante, ja ti znan plesti i gvante. Bi san ti pod Hrastovu i pa' san ti niza smokvu i slomi nogu i u glavu dobio veliku brombuladu. i pak su me ponili u Dubrovnik u bolnicu i davali mi manmeladu. A moj dragi nepute Ante, po kući kantan iza glasa, a na glavi mi ni vrajtega sirega vlasa. A dica kad puten pasaju svi mi do jedan roge takaju. A što pitaš da imam li još stado, nimam nego jednu ovcu. Odni bi je u toboleu, a znaš kakva je, ne vridi ništa, a pukla joj je i piška. Molim te pošalji malo konca i igala da sašijem. Posla si mi kolendar ingleški, tu su bili za me jadi teški: usvud san ga po mistu nosi, a niko mi ga ni zna proštit.

Pozdravlja te tvoj dundo.

MALI MIKO PASTIR

oOo

Miko odgovara neputu Marinu Bilišu iza I svjetskog rata:

Dragi Nepute

Dva tri dana ja san ti bi u ratu. Za Pelisac gorili smo vatru. Nismo imali ni kruha ni vina, sve je to bilo do Marka Škuntrina. Muških nima nego ništo malih što su na skulu počeli hodit lani. Ženske jidu rukama gluha frementuna. Po robi jin ni ni jedna maća jerbo uja nima vrajta kaplja. A što mi pišeš da kako mi Jaje (mantenjuta), kad ni mene pase moje brave. A što pišeš da kako mi stado, moje stado neće doći tamo. Mojem stadu niko se je ruga, a i jove zime san se dobro nahruba. Na meni su gaće istipane, što mi jih je istipalo Jaje. I jope će ako bog da zdravje. Nebi žena — vrag jon odni zdravje. Da je s tobon Antonj Kokojela. Pozdravjan te i tebe i njega. Tvoj dundo Miko Pastir.

oOo

Žrnovsko groblje, kao i ostala naša groblja, ograđeno je zidom da bi se spriječio pristup stoki koja brsti travu tamo gdje stigne. Neke pastirice iz Kampuša oko g. 1936. videći da na groblju ima dosta trave pasle su na groblju sv. Vida brave.

Župnik je — pričaju očevidci — pridika u nediju o temu i Miko Pastir je sluša. Kad se svršila misa, župnik je osta u crkvi da bi smisti svoje stvari, a na glavnim ulaznim vratima čeka' ga je Miko na pižulu i kad je župnik izaša reka' mu je:
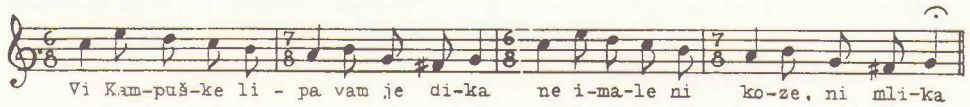
— Dum Ivane, lipo ste pridikali, a najboje bi bilo njima iznit pismu, verse.

Govori mu župnik: — Miko, a kad?

— A sad! — brzo će Miko

— A kako?

— Ovako:

Vi, Kampuške, lipa vam je dika
Ne imale ni koza ni mlika.
Pridika van bila u nediju:
Što činite po svetemu Vidu?
Bi' bi voli podniti komara
Neg' pridiku slušat sa oltara!
Koliko je popa dohodilo,
Je li van se uvik govorilo
I vazda se vama pridikalo
Na što bi se s vama arivalo?
Undeka su svačigovi stari
Ni sigurno nikakovih stvari.
Kad podrestu na grobišću trave
Tun Kampuška dojdu napast brave.
Tun ne dojdu Postranke ni sejke
Vama vaja iznositi verse.
Krepale vam i koze i ovce
Potrgli ste čemprise i roze,
Zubima su vrhe ishrubale,
A rozima tapja ostrugale.

Kako oni posahli čemprisi
Tako vama krepali kozlići.
Kud ste vaše brave progonili
Dabogda vam noge polomili.
Kad vi drugo imate u licu
Što sramotnu kažete gubicu?
I hoćete da vas drugi kunu
Zašto starin ne idete puten?

Kud ste vaše brave provodili
Svud okolo mire oborili.
Bit će štogod i do prokuratura
Što na korti nima pasadura,
Mirita bi da ga se natuče

Zašto kortu ne zatvara ključem?!
Koja vam je ovo lipa pisma
Nevolja vas velika pritisla!
Kad nedija blagi danak dojde,
Na Mratinu kada počme misa,
Vi u pašu put svetoga Vida
Pa pasete brave po grebima.

Oprostite, mladi Kampušani,
Vaše žene pakleni su vrazi
Svi u jednu ujati smo mrižu
Ja san vaze kampušku nesriću!
Od kad san se oženi u Kampušu
Oli malo š njom podnosim tugu
Kupim tugu i još gubim zdravje
Past' vaja mi i mazgu i brave.
Oči moje svaki dan mi plaču
Nima mi ko ni poći u pašu.
Moja žena od makaka čunka
Nikad na me ni ćapala punta.
One krive vrag jon odni noge
Čere mi je razagnala obe.
Ja je više ne mogu pokrivat
Vrag pakleni jer je vazda bila.

Pred sami drugi svjetski rat dvije susjede su se zavadile — ne znamo iz kojih razloga — i jednog dana su se potukle, te im je naš narodni pjesnik spjevao pjesmu da im se cijelo selo ruga:

Vi, Kampuške, kakove ste čudi
Jedna s drugon umite se tući,
I kako se znadete svaditi
Sada ću vam sve skupa staviti.
Koju znate učiniti smetnju:
Ne odavna istukli ste Zenzu.
Jedva su vas smirili rondari
S bijom ste je lupali po glavi,
Pa je Zenza podnosila tugu
Po glavi je tuklj kao guju.
I još jadna hodila po sudu
Ali joj je sve bilo zaludu.
Iza svega glasa je plakala,
Al' je bila odveć i lajava.

Mljekarice žrnovske nosile su na prodaju mlijeko u Korčulu, pa su ponekad znale ulivati vodu u mlijeko i prodavati ga po gradu kao dobro mlijeko. Kada su ih jednom zgodom uhvatili žandari ili finance i stavili u zatvor, Miko im je spjevao pjesmu:

Čekaj, pobro, sad ćeš se nasmijat
Jednu ću ti feštu pripovidat
Od Postrane maloga pajiza
Kako plaču bidne mlikarice
A najviše tri sestre Ćurice
Iza svega glasa zavijale
Što su vodu u mliko ulivale.
Ni se ovega dogodilo nigda
U tavnici Anica i Liza
Puna ih je u tavnici barka
S njima Mara pokojnega Marka.

A iz sela ne zna jim se broja
Da bi bog da da ne dojdu doma!
Nebeska ih lupala sajeta!
S njima stara Sanja i Gazeta,
A iz Kampuša stara je Boruša
Ona vam je prava klepetuša.
Po Korčuli veče neće smetat
Stari će je izubijat Klepak.
A iz Brda Mikinića Jela
Ona im je svo Brdo ismela.

Žrnovski humor

Jedan je hodi' zajat u jednega trepije.

— Marine, govori, zajmi mi one trepije.
— A eno ti ih unde, ma su su tri noge!
— Što će mi kad su su tri noge.

Iša je u drugega i govori:

— Ivane, zajmi mi one trepije.
— Eno ti ih unde.

I on ih vaze i iša s njima ča i gleda ih:
— Tako ti Isukrsta, i ove su tri noge!

Blažena im i liva i desna

Pokojni Ivan Šegedin-Faganel ima je ženu Mariju rojenu Timunir ispod svetega Antona. Marija gre za Petrova dneva u Smrč ubrat smokava petrovača i kad ih je donila doma dala je mužu Ivanu par komada da prova, ma Ivan je hti još. Ona će mu:

— Nećeš, Ivane, nijanci jednu više okusit. To mi je za onu dicu pod sveti Anton!

I Marija stavi smokve u koficu i obisi koficu za **ganač** na punistru u spavaćoj sobi da Ivan nebi vaze još koju. Cili razgovor su slušali neki susidi i kada je Ivan i Marija zaspa pomoću skala su se popeli do punistre, pojeli sve smokve, a u kofici ostavili samo — **klepke.**

Ujutro se diže Marija i skida koficu i ima što vidit: sve su smokve bile pojedene! Zove muža:

— Oooo Ivaneee, jesi li izi smokve?
— Nisan ti ih, Marija, blažene mi Gospe ni ču ni vidi!
— Aaa moj Ivane, sve su pojeli!?

A Ivan će na to zadovoljno:
— A blažena jim liva i desna!

Ti bi hotila da mi se uzjuti kvasina

Došla jedna žena iz Korčule u Postranu kupit **kvasine.** Dolazi kod kume Mare i moli je da joj proda dvi litre kvasine.

— Dobro, lipa moja, samo vaja da pitan muža.

Muža pronajde kod susida Franića u kominu i reče mu:

— Marko, imamo **karatilo** kvasine. Hoćemo li malo prodat jednoj ženi iz grada?

— A pošto? — pita Marko.

— A platit će nan po šezdeset dinari.

— Neću, nego neka plati po osamdeset.

Kada je Marija vidila da muž neće da je posluša, počela ga je moliti:

— Marko moj, ma reci što će nan tolika kvasina? Imamo je dva tolitra, prodajmo kad nan se je potrefila prilika!

— Znan ja što ti hoćeš! Ti bi hotila da načmem karatilo pa da se — uzjuti! — ljutito će Marko.

Čepe, očepaj i utoči

U Postrani jednega čovika zovu Čepe, a drugoga Karatilo. Između njih je na račun tih nadimaka dolazilo često do prepirki i šala. Jednega dana obojica su se nalazila u grupi mještana, te su se zbivale razne šale i vicevi. U niko brime Čepe reče:

— Imamo među nama i karatilo za utočit vino!

Karatilo priđe Čepetu, isprči mu straźnjicu i reče:

— Evo ti Čepe, očepaj i — utoči.

Više ne bi umirali

Martin Šegedin bavio se trgovinom, ali mu je slabo išlo pa je nekoliko puta propao. Jednom je svojim prijateljima rekao:

— Ma, ma, jeb.... Kada bi ja otvori butigu **kasila**, više nebi umirali

Pregledavajući svoju konobu...

Trgovac Martin poslao je pismenu opomenu dužniku Antonu slijedećeg sadržaja:

»Antonji! Pregledavajući svoje knjige ustanovi san da mi duguješ 300 dinara.«

Kada je Anton primio opomenu odgovorio je:

»Martine! Pregledavajući svoju konobu ustanovi san da mi duguješ jedno karatilo.«

Nakon ovog odgovora Martin nije više potraživao svoj dug.

Razgovor s fratrom

Franić sreo fratra Papikašu pa videći ga onako ugojenog mu podrugljivo reče:

— Fratre, ma koji ti je to **kulin**!

— Franiću, pa što ti je krivo?

— Fratre, tu ima i moga!

— A, moj Franiću, dojdi ujutro rano pak ćeš vazest tvoj dil!

Krađa kupusa

Seljaku Nikoli Plufu je nepoznata osoba ukrala rasad tj. sadnice za kupus. Posumnja je na susida Franka i uviri se da mu je on ukra rasad jer ga je naša posađena na njegovim dolcima.

Pluf je čeka dok je rasad narastao i razvio se u **velike ćimule** i jedne večeri sa sestron Panpinelom posiče sve i donese u svoju kućicu. Nakon ovega **Franko** priča i psuje po selu da su mu pokrali ćimule. Pluf stoji kraj njega i šuti, a tek nakon nikog vrimena će mu pred mišćanima:

— Franko, ma reci bili se moga sjetit kod koga si bi ubra oni rasad?

Nakon ovoga Franko zašuti.

Ti si govno, ti si meni odavna na zubu

Markulelo se svađao sa Puntorogojom i Puntorogoja je Markulela strašno psovao i napadao. Kad u neko doba Markulelo u obrani psujući Puntorogoja između ostalog mu reče:

— Ti si govno, ti si meni odavna na zubu!

Veliki meštri smiha

(HUMOR BLATA NA KORČULI)

NESRITAN

Vlaho Bumba bi je postolar, ma mu to ni išlo najboje. Pa je prova ribarit. Tamo još gore. Jednom je prova i kopat, pa — nikako.

Znajući sve to, Blaćani bi mu dobacivali:

— Nima ti što bit Vlaho Bumba. Njemu ti gre sve od ruke.

Ali jedan put kad je on to ču, odvrati jin u zaista veliken stilu:

— A, je, je! Srićan san jan. Da nego što san. Koliko san srićan, čini mi se, da kad bi jan ima tvornicu plafi, da bi se čejad rajala brez glave!

SEDIMO

Fatiga se na vodovodu. Sedan uri je ujutro, a svaki se olinja počet prvi, iako je vrime već pasalo. Znaš kako je: nikomu se ni drago umorit.

— Ma ipak, čejadi moja, — reče u zafrkanciji Marko Zorica — moramo počet. Grubo nas je vidit ovako. Ovako više ne možemo stat.

— A kad više ne možemo stat ovako, sad malo sedimo — dobaci mu Franko Bačić.

DIGNI SE

Mali Markica Sardelić-Marketo gleda di da sede na kuverti od broda. Do Splita je puno, a čoviku, da je i mlaji, dodije stat na nogah u jednen duru.

Kad je adoća da se je jedan Lučanin diga za na potribu, skoči i žvelto sede na njegovo misto.

Malo iza tega Lučanin se vrati i reče jidno Marketu:

— Digni se!

A Marketo će njemu iskosa:

— Oli sviri himna?!

MOLBA

Marko Ban dao gudu na pašu. Inače kod nas se malo gude ostavljaju za rasplod, a kada se to učini, ondar se to čini samo za kućne potrebe. Tako je i Marko to godišće da svoju u nadi da će mu okotit nekoliko gudini, i da će na ti način dobit koji solad. A to bi itekako dobro došlo.

Dojde vrime i guda se okoti. Ali samo jednoga jedinoga. Tada Marko vas desperan što jih ni okotila baren sedan, dojde nad oni smet, zagleda se u jonu jadnu gudu, gleda je, pa će jon, ki da bi jon hoti reć da okoti još kojeg:

— Gudo, gudo, pogledaj na siromaha!

ANKORA

Ivan Kustro je jednon zgodon ukra susidu u Rasohi z barke ankoru. I razumi se, udijasto uteka ća. Kad se je susid obada, uteče ća za Kustrotom, dostigne ga i reče mu:

— Ivane, vaze si mi ankoru iz barke!

— Nisan, kume. Ako nisu dica, za igra' se.

(Sidro je bilo željezno i teško oko 200 kg.)

KUTLIĆ I JANJE

Čin je Ivan Janje ariva iz Jamerike u Blato, udija je iša obać svojega starega prijateja Franka Kutlića kojega najde nemoćna u posteji.

— Je li me Franko poznaješ — počme jon **udija** s vrati. Jan san oni Janje!

— Ne poznajen — reče mu Kutlić, — ali po blejanju bi reka' da si stari brav, a ne mlado janje!

IMA MISTA

U Levutarovoj pekarnici, koju je ovi drža na **fitu** u Pape, tiskoća ki u paklu. Čejad se strašu da ne ostanu brez kruha, zato bi svaki hoti ćapat **strucu** i **počat.** A stari Antonj Šala Koća, koji je tu tiskoću gleda, reče jin:

— Ni nan se potriba tiskat. Levut je veli, pa ćemo svi stat!

KOJA JE URA

Nika Blajka je bila grubo **jeloza** na muža. Svaku večer bi jon dohodi doma kasno, i brez obzira di je bi, ona je mislila da je bi s drugin ženama.

A jednu večer, on po običaju dođe doma kasno i **listo** ulize u kamaru. Ali ga ona čuje i onako iza sna zapita:

— A, je li pasu, koja je ura?

— Sad je deset, ženo moja draga. Na, ni nego sad tuka **rebat!**

— Ni nego pô — odvrati ona. Ma san jan na svoje uši čula, kako je prin na kampanelu tukla — u r a !

— A da što si mislila — spretno odvrati muž — da će **ti** na kampanelu tuć i — ništica!

TIM U PEĆI

Ameriški Blaćani odlučiše poslat najvećemu šaljivčini barbi Franku Kutliću malo **muke.** I pošju mu je udija iza rata punu velu vriću, s tin da jin čini znat kako je sada.

A kad je on muku primi odgovori jin ovako:

— Dragi moji prijateji! Velika van hvala. Sad hvala Bogu ni slabo. Dâ se živit, jer je sada cili tim u peći (11 kruha). Ako digod pošjete još, imat ćemo i pomladak. Jer, nemojte zaboravit da na mlajima **svit** ostaje.

TASTAMENT

Praskaju granate unaokolo da je milina, a Petar Kušan s komandirom čete **oservaje** položaj. Odjednom će komandir Petru:

— Je li, Petre, što biš tin najprin učini, kad bi te odredi da greš osvojit oni bunker?

— A, druže komandire, najprin bi učini tastamenat — duhovito će mu Petar!

SNALAŽLJIVOST

Tega godišća Juretu Pulenti su bili rodili minduli toliko, da su činili voju. A jednega dana, prilikon nadgledavanja stabala u Gršćici, Jure adoća da mu jedno stablo, koje je najboje rodilo, bere niki mladičić. U niko doba Jure će mu s ravnega:

— Je te vrag odni s tega mindula. Jan ću ti dat!

A mali, koji je operira na ratu, odgovori mu:

— Ni potriba, ne. Vaze san sân!

NA SILU

Trefi se jedno popodne barba Franko Fratrić na Zlinjama na Djolangu. I videći ga onako debela, reče mu:

— Ma što smo se pomogli Djovo, bogati.

A on će njemu na to:

— A ovo barba Franko, na **forcu lavatina!**

Z A S P A N

Jednu večer na »Balkanu« igraju za jednin stolon na karte. I to, samo za jednin stolon!

A krčmar Dane, jidan i sanjiv, dojde kun njih, i za ne reć jin **dreto** da fremaju, reče jin:

— A jan bi iša leć više.

— A hote, — reče mu na to meštar Marković — i dobra van noć!

ZABRANA

Luka Velo je fatiga u Prigradici i ton prilikon ništo **ofabrika.** Poslovođa Jakov Bagatela kad je za to dozna, zazove ga prida se i reče mu:

— Više ni potriba da dohodiš u Prigradicu!

A Velo će njemu — ravnodušno:

— Ni kupa' se?!

UVRIDA

Kad je veterinar svrši pelcanje Kostetovih kokoši, zapita ga, **dali tun u** susistvu ima još kogod kokoši za pelcanje. A Koste mu na to brže boje na jednen bokunčiću karte napiše **indiricu** svojega susida Petra Orleta i sa smiškom je da veterinaru:

— Evo van ovi bokun karte na kojemu san napisa ime gospodara one kuće. On ima puno kokoši. Hote u njega.

Veterinar se zahvali i gre ća, a Koste ostane smijući se. A ima je i razloga za to. Čin je likar stupi u Orletov dvor, odmota onu kartu i stane čitat na vas glas:

— Je li odeka stanuje Cetinić Orle Škafa Pešnje Petar pok. Ivana? Kad je tu litaniju ču Petar, izleti na punistru strašan ki sudnji dan. Mislio je da će mu se svit prosest pod nogama kad je to ču. I prin, nego je ovi jadnik izmoli te puste litanije, Petar će njemu gnjevno:

— A tin si, lale moj, govno. I neka te vrag odnese otud prin većega zla. U Pereta ima još, Bogu hvala i uja i sočiva, i ni mu potriba stavjat kokošama nos u guzicu ki tebi!

PROVIZACIJA

Ovo se je sučedilo za vrime »**Vinčerema**«, ili kako su ga Blaćani priznamenovali »vidićemo«, dakle, za vrime talijanske okupacije. Talijani su tada davali Blaćanima ništo šenice za sime, koju je tukalo iza žetve vratit duplo.

Svak je vazima koliko mu se je činilo da će moć vratit. Ko manje, ko više, ali niko priko pedeset kili. Međutin kad je bi red na barbu Marka Šavliju, on, na veliko zaprepašćenje prisutnega puka, zapita ništa manje nego dvista kili!

— Koliko? — zapita ga iznenađeni potestat.

— Dva kvintala! — odgovori mu ozbiljno barba Marko.

— To je **tropo.** Nećete moć vratit četiri kvintala od žetve — reče mu potestat.

— Za Sv. Vicencu, oli ćete stat ode do žetve?

LOTRETOVA KUŠKA

Kučaka ima raznoraznih: malih, srednjih i velikih. Lotretova je bila ki tovarčić, čudo jedno od beštije. I ta je kuška naumila podignut svoj ugled, pa je po uzoru na nike razumne dvonošce smista počela hodit u šćetu. Prven susidu je jedne večeri odnila kako za fintu konop od mazge. Ojunačena s tih prvin potezon dala se je na akciju većih razmira. Odjednom su iz susistva bližeg i dajeg počeli **izlinjavat:** kolači od **podosaćina,** dovnji **tipanci;** a jednoj staroj što je tribala zeje ni imala što, nego jon se zaleti u rešeto i zagrampa jednu **baladu** zeja. Malo je falilo, pa da bidna stara ni **izvampila** od straha. Pustolovine te kuške bile su toliko svima poznate, tako da je jednom u »Čelini« Ivan Kaloper, kad je vidi tu kušku, viknu Ivici Foškuki, onon što ima regimentu dice:

— Ivica, pasala je Lotretova kuška, danu izbroji dicu!

Njena najveća pustolovina odigrala se je na presama, kad su se torkulale masline u Glumca. Te mračne večeri, ona se neopazice **dolibi** na torkul, ćapa feral i izajde na cestu. Na putu je kontra jedan torkulač i videći di svitli feral, a okolo mrak ki u rogu, pomisli da to koja stara gre iz crikve doma, ki pravi kršćanin letera se prid bandu, i:

— Kuma, dobra večer!

A kuška samo zareži, ki da mu hoće reć:

— Bog daj sinko!

Kad je doša na torkul javi se torkulačima:

— Dobra večer.

Na to će mu torkulači:

— Nima dobra večer, nego daj feral!

Na ovo se čovik iznenadi, ali se brzo rasvanta i ispripovidi jin što je doživi na putu. Razumivši ga, torkulači zakjuče, da se je on kontra s Lotretovom kuškom i da vâ udija poćat za njon. I iduća vân oni put tega njejega stana. Iza jednega plota vidu di ništo gori. Kad tamo — feral. Pogledaju malo boje, a ono unutra, u te njejen apartmanu: ma tipanaca, podosaćina, oglava, lukići, traversi, pandili... Toliko je tega tun bilo, da su iza tega otkrića cilu setemanu dan vraćali čigovo je što, isto kako ono kad se vraća sude iza kojega velega pira. Uistinu čudo jedno od te Lotretove kuške velike ki tovarčić.

(Iz zbirke humora VELIKI MEŠTRI SMIHA)

Sakupio: Ante BAČIĆ — FRATRIĆ

Velolučki humor

Pere Ćućin

Pere Vlašić zvan »Ćućin« bio je u neku ruku velolučki »redikul«, ali ne u pravom smislu te riječi. Bio je jadnik, naivčina, pomalo ubog duhom, pa nam je služio za šalu, smijeh i razonodu. Kad bi preko školskih praznika došao lučkim glazbarima pomoći svirat, gotovo svake večeri, poslije proba, zbila se poneka šala na njegov račun. Ako je nekome u njegovu selu bilo potrebno »prikopat handuć« ili gnoj, barba Pere se odmah odazivao pozivu. Često je govorio da on »najbolje prikopa handuć«.

U velolučkoj glazbi je nosio bubanj, upravo ovako kako je prikazan na karikaturi. Od brojnih istinitih anegdota neka bude ovjekovječena ova:

Velolučani rado pozivaju glazbu da uveliča svojom svirkom pogrebnu povorku pokojniku. Kad bi netko umro i pokojnikova rodbina pozvala glazbu, barba Pere bi odmah odlazio od kuće do kuće i obavještavao glazbare da će pogreb biti uz pratnju glazbe.

Lovor Dragojević: Barba Pere — najstariji mužikant

Međutim barba Pere, misleći na honorar koji će dobiti kao i ostali glazbari ako bude pozvana glazba, uobičavao je ponekad da se raspituje o bolesniku i njegovom zdravstvenom stanju. Tako jednoga dana, doznavši da je na samrti neki stariji mještanin koji je stanovao

nedaleko rive, uputi se barba Pere prema bolesnikovoj kući da to provjeri. Upravo je iz kuće izlazio bolesnikov sin, te vičjevši barba Pereta Ćućina kako se mota oko kuće, shvativši njegovu namjeru, zapita ga:

— Šta ćeš ti, Pere, ovdje?

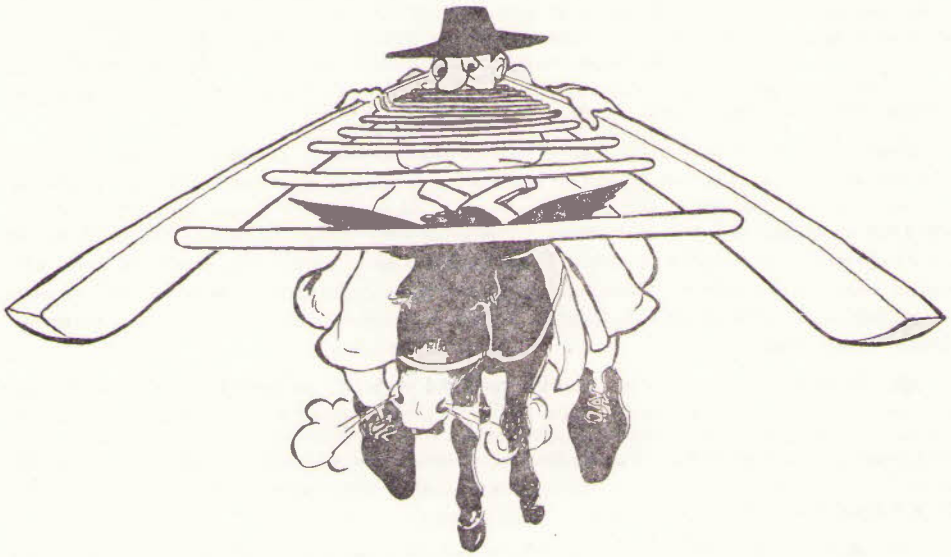
— Doša san vidit je li ti umri otac — odgovori Pere.

— Sasvim je slabo,.. ali kad umre nećemo zvat mužiku.

— K vragu mu duša! ... dunkle neka živi! — srdito reče Pere i ražalošćen otiđe natrag.

Karikatura i tekst:
Lovor DRAGOJEVIĆ

Poslije branja maslina

Vaaar, tovare moj!... i ja nosin!

9. listopad 1934

Velolučki boem, pitur Mime, odlazeći u kasne sate iz kafane kući pjevao je tiho svoju omiljenu pjesmu »Bled mjeseče«.

Žandar: Pjevaš, a vrlo dobro znaš da su u Marseju ubili Viteškog Kralja!?

Mime: a sto še to mene tice? — — Bise štat doma!

Karikature Lovora Dragojevića

Prikazi

Josip Splivalo:

KRUH SA 7 KORA

Težak je kruh mornarski... to je kruh sa sedam kora – često čujemo od starijih pomoraca i primoraca. Da je to zaista tako, svjedoči nam i knjiga našeg poznatog iseljenika Josipa Splivala »Kruh sa 7 kora«, što ju je g. 1966. izdao »Novi list« Rijeka (biblioteka »Ljudi na moru«)*. Piščev otac bio je pomorac, koji je plovio po oceanima na svom jedrenjaku, a kad mu je stjecajem nesretnih okolnosti u Americi sve propalo, vratio se u svoj rodni Viganj na Pelješcu s jednim kapitalom koji mu je ostao: četiri nejaka sina i jedna kći.

Silom prilika svaki od 4 brata, čim bi malo ojačao, krenuo je na more, pa tako i najmlađi Josip već kao dječak 12 godina postao je samostalan. Ukrcao se kao »mali« na brod i od tada je kroz desetak godina prošao sva morska zanimanja: od konobara i sobara do kuhara i kormilara. Prao je zahode pa i primao zaušnice, ali doživljavao i mnoge vedre trenutke. Kad mu je bilo dvadesetak godina, odlazi u daleki svijet, gdje uči prve riječi jezika zemlje, u kojoj kani ostvariti svoje životne ciljeve. U dalekom svijetu počeo je živjeti novim životom, boreći se proti nedaća koje doseljeniku pruža tuđa zemlja. Postiže i davno željeni cilj: u 26-oj godini dobiva diplomu Visoke škole.

Iako je Josip Splivalo iselio iz domovine pred pol stoljeća i 40 godina nije vidio svoj rodni kraj, ipak je čežnja za domovinom učinila svoje. Upravo fenomenalno je zapamtio prilike, ljude i događaje iz najranijeg djetinjstva i vjerno ih opisao. Nije zaboravio ni svoj materinji jezik i nika nije prestao zanimati se za život i promjene koje su se zbivale u domovini. Godinama i godinama nosio je u dubini svoje duše uspomene i sjećanja na drage mornare-supatnike, na kapetane i sve one s kojima je dolazio u dodir.

Zato je »Kruh sa 7 kora« pravi šaroliki mozaik bezbrojnih doživljaja na rodnoj grudi, na brodu i u tuđem svijetu, tako da će mnogi u iskrenoj Splivalovoj ispovijesti naći mnogo svog vlastitog. A oni, koji su upoznali samo lice pomorskog života; mogu ovdje upoznati i njegovo naličje, te tako steći vjernu sliku. Sadržaj ove knjige neda se ispripovijedati, treba pročitati svih 217 strana ove veoma zanimljive knjige, a knjiga se, vjerujte mi, lako čita. Ako priznam, da sam od stotinjak zabavnih i poučnih knjiga pročitanih u zadnje dvije godine jedino ovu uspio u našem prezauzetom vremenu pročitati na dušak, bez prekidanja, onda je to ujedno najbolja reklama i priznanje Splvalovoj knjizi.

Na koncu moram spomenuti, da je mjesto predgovora objavljeno pismo autora upravljeno 1962. dru Miji Mirkoviću i Mirkovićev odgovor Splivalu a na kraju knjige nalazi se pogovor pisca i pogovor zagrebačkog publicista Ive Košutića, koji je rukopis pripravio za tisak. Mora se istaknuti, da su braća Splivalo mnogo učinila za svoj stari kraj, za svoju domovinu u vrijeme rata i poslije njega (prikupljanje pomoći, pisanje informativnih članaka u iseljeničkom tisku, mnogobrojna predavanja i sl.). Kako upravo saznajemo, pisac je nedavno preveo knjigu i na engleski te, bude li sreće da se nađe nakladnik, moći ćemo pozdraviti novo izdanje ovog vrijednog i zanimljivog djela.

M. Gjivoje

*) Knjiga se dobije kod pisca (Josep Splivalo, 338 Sutter Street, SAN FRANCISCO, California 94108) uz cijenu od 2. dol. ili na adresu M. Gjivoje, Zagrebačka Dubrava, P. p. 25 uz cijenu od 18. n. d. uključiv i troškove poštarine.

Jozo Bačić Manjavin:

GROMAČE libar pisama sa škoja

U izdanju Zajednice samotsalnih pisaca TIN izišla je 1969. pod gornjim naslovom prva zbirka pjesama suradnika 72-godišnjeg Jozeta Bačića Manjavina (njegove biografske podatke vidi na kraju Zbornika u rubrici »Biografije«). Na 60 strana knjige nalazi se 41 pjesma. Svaka od njih vezana je za neki pjesnikov doživljaj, ali gotovo u svakoj od njih možemo naći komadić sebe ili sebe čitavog.

Već sam naslov pojedinih pjesama: Jematva, More, Ribarova noć, U Maloj Rasohi„ Moj pas, Gušćerica... otkriva nam zapažanja ovog darovitog pjesnika težaka-radnika, koji se izražava u diajlektu jednostavno ali i snažno. Sad nam dočarava krčenje fraka stijna na rodnom otoku koje nude samo siromaštvo (koliko bogatstva u tom siromaštvu?!) sad pak napornu službu noćnog čuvara u dugim besanim i hldnim noćima kada njegove oči

Popile su svu zimu u tilu
I suze u oblaku
I ništa nisu vidile
Sutradan po danu.

Evo odlomak njegove pjesme »Dida i nevista« u kojoj se komin od ognja »zaplandeska« a

Vapor se na komostrama
Lebuća, zeje se u glogojima
Žari, rasplansan dimi ka da fuma.
Na škamelu kod ognja
Sidi stari brkati dida
Prid njin je drvena dižica
Puna črnoga vina. Na žeravi se peče
Velika gera, savija rep, čvrči, puca
Čapava je didina ruka i stavja
Na bokun friškega kruva.

Stihovi Jozetovi govore o žuljevitim težačkim rukama koje su nebrojeno puta dotakle svaki kamen otoka i ugrađivale ga u gomile, meje, štale, kuće i pristave; o jematvama na Korčuli, o psu što mu lizaše rane po povratku iz I svjetskog rata, o borbi za bokun kruha, o tekućoj melodiji dažja... I kad se sve pjesme pročita onda se javlja želja za još drugim pjesmama koje se nalaze u rukopisu. Bilo bi nam jadno drago da ova prva Jozetova zbirka pjesama ne bude ujedno i posljednja.

Međutim neka nam bude dozvoljeno iznijeti neke dobronamjerne primjedbe. Najprije u pogledu naslova: »gromače« (meje, ograde) i »libar« (libro) nisu izrazi tipični na naše korčulansko jezično područje. Nadalje neke riječi kao orebica, smašarina i kortol nigdje se na Korčuli, pa ni u Blatu, tako ne izgovaraju, nego: jarebica, smačalina, i krtol.

Ima štamparskih grešaka čak i u naslovu nekih pjesama: »U nareti vina« (mjesto: mareti), »Šajun« (treba: Šijun). Trebalo je svakako dati na kraju knjige tumač manje poznatih riječi: barufa, butruga, bronzin, dižica, fižun, gvanćera, ispol, kačadur, kalopek, kanjula, kapunera, kaštradina, kunpar, muntanja, mirlić, pešnja, pitar, plaf, prsura, pržun, skapulat. sparavat, škamel, sufit, tartajun i dr. Svaka ta naša dobra stara riječ doziva nama koji smo otišli trbuhom za kruhom i urbanizirali se u sjećanje one druge, te se pred očima pojavljuju kao u nekom filmu stari komiti s komostrama i vaporima, mećale, šupjače, pa kudlje, vretena, lambeki. damijane,. čanture, brahure. a nismo zaboravili ni saketine, bušte, pandile i barete – sve ono romantično što nemilosrdna svakodnevica po malo gura u zaborav.

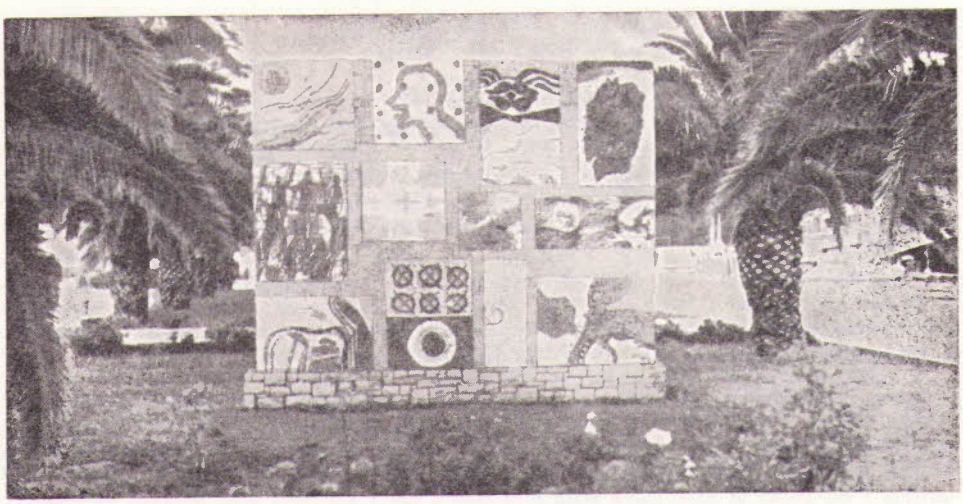
Marinko Gjivoje – Ante Kalođera

VELA LUKA 68

Narodno sveučilište Vela Luka izdalo je pod gornjim naslovom ilustriranu monografiju džepnog formata o poznatom međunarodnom susretu likovnih umjetnika i kritičara koji je održan u Veloj Luci od 9. kolovoza do 1. rujna 1968. Iznesena su najprije imena umjetnika koji su sudjelovali skupu, imena članova odbora za organizaciju susreta i lokalnih poduzeća koja su ga financirala (brodogradilište »Greben«, ugostit. poduzeće »Istra«, trgov. poduzeće »Izbor«, Poljoprivredna zadruga, Mjesna zajednica i Turističko društvo).

Od napisa se ističe povijesno-kulturni osvrt na postanak i razvitak mjesta iz pera Franka Oreba, zatim napisi Georgesa Boudaillea, Luc Ferrarija, V. Malekovića i Miroslava Mička. Tekst je na hrvatskosrpskom i francuskom jeziku, međutim, moramo primijetiti da je prerod na francuski na mjestima ropski, bez francuskog duha, negdje manjkaju apostrofi, a negdje je interpunkcija na krivom mjestu. . Lijepu grafičku opremu i uspjele fotografije ove publikacije (kojoj je urednik Stojan Celić) nagrđuje mješavina istočne i zapadne varijante našeg jezika, nelektoriran tekst te pravopisne greške. Na kraju čudi nas zašto se sastavljači ove publikacije nisu koristili s dva osnovna djela za svakog onog koji želi pisati o Veloj Luci: Ostoićeva »Vela Luka« i Gjivojeva monografija »Otok Korčula«. Da to jesu sigurno bi bili naučili pravilo da se kod imena Vela Luka u kosim padežima obje riječi sklanjaju.

Osim ove monografije kao trajna uspomena na ovaj susret ostao nam je zajednički mozaik postavljen na obali među palmama na kome dominira golubica s maslinovom grančicom u kljunu – stari grb Vele Luke – koji prikazuje naša slika.

Biografije suradnika

Ante Bačić – Fratrić

Roko Curać

(Biografije suradnika ovog prvog sveska Zbornika koji su u našoj javnosti već dobro poznati date su u vrlo sažetom obliku jer se za njih opširniji biografski podaci mogu naći u našim enciklopedijama; veća pažnja posvećena je stoga dosad manje ili nimalo poznatim suradnicima.)

BAČIĆ — FRATRIĆ Ante (r. u Blatu na Korčuli g. 1931. živi u Ajdovčini) diplomirao građevinarstvo na Tehničkoj školi u Splitu. Poznat kao pisac humorističkih i psiholoških novela i pjesama. Prvi put se predstavio javnosti u zagrebačkom Srednjoškolcu« god. 1950 s novelom »Profesor matematike«, a god. 1959. knjigom izabranih novela MOJ ZAVIČAJ. U svojim novelama i pjesmama opisuje ljude dalmatinsko-istarskog kamenjara toplo, ljudski i osjećajno.

BAČIĆ — GRLICA Ante (r. 4. IV 1911 u Blatu) sanitetski pukovnik u penziji, osnovnu i građansku školu završio u Blatu, Nižu poljoprivrednu u Kninu. Zaposlio se u Blatu (poslovođa u trgovini, vodio parobr. agenciju Jadranske i Dubrov. plovidbe u Prigradici, kasnije otvorio knjižaru). Po dolasku talij. okupatora surađuje s NOP i odlazi u partizane, gdje nakon svršenog višeg apotek. kursa vrši dužnost apotekara. Poslije rata završava gimnaziju u Zemunu, u Ljubljani sanitetsko učilište. Bavi se skupljanjem materijala za povijest rodnog kraja, naročito NOB-e. Sada živi u Sarajevu. Njegov rad »Razvoj farmaceutske službe na teritoriji Dalmacije od 12. IX 1943. do 30. VI 1945« objavljen je u »Hronici o radu sanitetske službe u NOR 1941-1945« u Beogradu 1967.

BAČIĆ — MANJAVIN Josip — biografske podatke vidi na str. 250

CURAĆ — PUCLE Antun (r. 1836 u Žrnovu) zemljoradnik, u rodnom mjestu završio osnovnu školu; u iseljeništvu (u Novoj Zelandiji) proveo na radu na kopanju smole 13 godina, a zatim se vratio u Žrnovo. Član je KUD »Bratska sloga« od njenog osnutka, aktivan naročito u diletantskoj sekciji kao glumac amater. Po godinama najstariji suradnik Zbornika, odličan kazivač starih pjesama i običaja.

CURAĆ Roko (r. 16. VIII 1926 u Žrnovu) osnovnu školu je završio u Žrnovu, gimnaziju u Osijeku, a VPŠ u Beogradu. Od svoje 16 godine učestvovao je u NOP-u, a od rujna 1943. u NOV-u gdje je postao kapetan I klase. Poslije oslobođenja neko vrijeme bio u aktivnoj službi JNA, a od 1952 radi u Općini Korčula na raznim dužnostima. Sada je rukovodilac službe za upravno-pravne poslove Sekretarijata općinske uprave općine Korčula.

Dolaskom sa službom u Korčulu bio je dugo godina član uprave KPD »Bratska Sloga« Žrnovo, zatim njen tajnik, a sada je predsjednik društva. Za vrijeme od 1965-1968 kada je društvo gradilo svoj dom bio je tajnik odbora za gradnju i član Izvršnog odbora za gradnju doma.

DELORKO Olinko (r. 30. I 1910 u Splitu), književnik. Srednju školu završio je u svom rodnom gradu, a Filozofski fakultet u Zagrebu (1935). Neko je vrijeme službovao kao profesor u Zagrebu, a od godine 1950. do danas namješten je kao proučavač hrvatske usmene poezije u Institutu za narodnu umjetnost u istom gradu.

Osim čisto književnog stvaralačkog rada (Delorko je dosada objavio sedam zbirki vlastite lirike i jednu knjigu umjetničke proze) te prijevoda Dantea, Petrarke, Michelangela i nekih drugih starijih i novijih talijanskih pjesnika, on je posljednjih petnaestak godina jedan dio svoga vremena posvetio i sakupljanju i proučavanju hrvatske narodne poezije. Rezultat je toga rada osim znatnog broja članaka, ogleda i prikaza, objavljenih u raznim našim i stranim publikacijama i nekoliko posebnih knjiga kao što su: »Hrvatske narodne balade i romance« (Zagreb, 1951), »Zlatna jabuka« (Zagreb, 1956), »Istarske narodne pjesme« (Zagreb, 1960), »Narodne lirske pjesme« (Zagreb, 1963) i »Narodne epske pjesme« (Zagreb, 1964).

DRAGINIĆ — ŠAŠKA Augustin (rođen 20. X 1689 u Blatu, umro 31. VII 1735* u Kotoru) ubraja se uz Kanavelića među najznačajnija korčulanska književna imena. Iako je kao franjevac živio većinom po raznim samostanima Dalmatinskog primorja (Boka, Hvar), ipak je svojom pobožnom poezijom i svojom satirom vezan za korčulanski otok. Iz oblasti nabožne poezije značajna je njegova parafraza crkvene pjesme »Stabat mater« pod naslovom »Plač Blažene Djevice Marije«, a od šaljivo-satiričke poezije »Tužba Zuki« (Ostojić i V. V. Vukasović daju ovoj pjesmi naslov »Fala Plaže farske«) i »Plač Marka Koćine u izgubljenju svog tovara u Zavalatici«, koju objavljujemo u našem Zborniku.

Najopsežnije pjesničko djelo Draginića je pjesma »Slava u smrti ili smrt u slavi hrabrenoga viteza Đura bana Peraštanina«, koja opjeva jednu epizodu borbi Bokelja s Turcima (sastoji se od 115 osmeračkih strofa kojima prethodi latinska posvetna poslanica, datirana. Phariae die 20. Januarii 1717.

DRAGOJEVIĆ Ivan (r. 28. I 1934 u Veloj Luci) piše pripovijetke, od kojih su neke objavljene u »Razlogu«, »Mogućnostima«, »Kolu«, »Telegramu« i »Poletu«. Pripovijetka »Zid« koju objavljujemo uzeta je iz njegove prve knjige priča »U srcu ljeta« (Matica Hrvatska, Split 1967). G. 1969. objavio u vlastitoj nakladi roman »Vukodlaci«.

---

*) Skrećemo pažnju čitateljima da je godina Draginićeve smrti (1775.) koju navede Ostojič (Compendio storico...), S. Kastropil (Nacrt za književnu povijest otoka Korčule, Zadar 1965) i M. Gjivoje (Otok Korčula I i II izdanje) netačna. Prema Nekrologijumu Franjevačke provincije sv. Jerolima, Draginić je umro u Kotoru 31. VII 1737. Zahvaljujemo se našem suradniku Anti Bačiću — Fratriću na upozorenju.

DRAGOJEVIĆ Lovor (r. 30. III 1927 u Veloj Luci, živi u Beogradu) Osnovnu i građansku školu završio u Veloj Luci. Od 1943 učestvovao u NOB-i i tu se počeo baviti karikaturom. Nakon rata nalazi se u orkestru I JA. Nakon demobilizacije svršio gimnaziju u Zagrebu. Povijest umjetnosti studirao u Beogradu, gdje se i sada nalazi kao kustos u Jugoslovenskoj galeriji reprodukcija umjetničkih djela.

Karikature objavljivao u »Omladinskom borcu«, »Slobodnoj Dalmaciji«, »Pometu«, »Jugoslovenskom sportu«, »Ježu« i »Studentu«.

Lovor Dragojević: Autokarikatura

FARČIĆ Antonije (r. 2. II 1890 u Veloj Luci) školovao se u svom rodnom mjestu i u Zadru, sveučilište pohađao u Parizu i Beogradu, gdje je diplomirao na filozofskom fakultetu. Kao profesor proveo nekoliko godina u Dubrovniku u Učiteljskoj školi, pa u Šibeniku, Pakracu i Sarajevu, zatim profesor gimnazije u Nikšiću, Šibeniku i Beogradu, zatim direktor gimnazije u Prizrenu i Kragujevcu do listopada 1941. kada je bio penzioniran. Nakon toga nastanio se u Beogradu.

Prvu zbirku pjesama »Stihovi« štampao u Dubrovniku 1924, drugu »Pesme« u Šibeniku 1934. Surađivao u književnim časopisima i novinama. Velik broj njegovih radova nalazi se u rukopisu, pa i tri dramatizacije: »Braća Crnomirić«, »Čudesa svete Mande« i »Turci pod Korčulom«. U ovom svesku Zbornika objavljujemo odlomak iz ove potonje drame.

Antun Farčić

FARČIĆ Petar pk. Antuna (Vela Luka 1864-1937), načelnik Vele Luke (1921-24, 1932-1933), u rukopisu ostavio ljubavne, šaljive i satiričke pjesme (Popivkinje, Plemenita knjiga o ljubavi, Keka) i prozu (Zgodopis moje mladosti, Zapisi iz talijanske internacije).

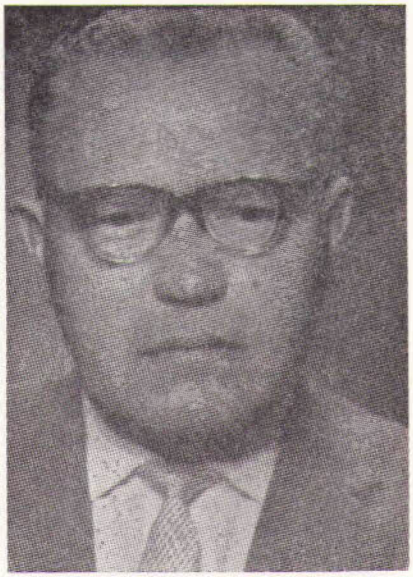
FAZINIĆ — MARINOVIĆ Alena (r. 1. VII 1930 u Kraljevu), povjesničar umjetnosti. Gimnaziju završila u Zagrebu, diplomirala povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1964. Od 1965. radi kao kustos muzeja i povjerenik za zaštitu spomenika u Korčuli. Objavila članke u Vijestima muzealaca i konzervatora o muzeološkim problemima, esej o Korčuli u »Dalmatinski gradovi«, magisterska radnja »Stambena arhitektura Korčule od XIV-XVI stoljeća« u rukopisu.

FISKOVIĆ dr Cvito — vidi biografske podatke i sliku na str. 29.

FORETIĆ Dinko rođen je 16. XII 1911. na Vrniku kod Korčule. Na Badiji i u Durovniku završio klasičnu gimnaziju (1930), a fakultetske studije na Filozofskom fakultetu u Beogradu (diplomirao 1934.) Državni ispit za profesora srednje škole polagao u Beogradu 1940, a doktorat nauka na Filozofskom fakultetu u Zadru aprila 1964.

Kao srednjoškolski profesor službovao na gimnazijama na Badiji, u Virovitici, Leskovcu, Banjoj Luci i Šibeniku, gdje ga je zatekao drugi svjetski rat. Angažiran u ilegalnoj borbi protiv fašizma još od prvih dana rata, otišao odmah poslije kapitulacije Italije u partizane, gdje je ostao do listopada 1944, kad ga je štab XIX sjeverodalmatinske divizije uputio Oblasnom NOO za Dalmaciju za rad na kulturno-prosvjetnom polju. Najprije bio referent za školstvo u Prosvjetnom odsjeku Okružnog NOO Šibenik, zatim pročelnik tog istog odjela i član Izvršnog odbora Okr. NOO Šibenik, a poslije toga (od rujna 1945) referent za srednje škole u Oblasnom NOO za Dalmaciju u Splitu sve do rujna 1947. Tada u Zagrebu preuzeo poslove tajnika Slavenskog komiteta Hrvatske, do polovice 1948. Zatim bio šef odsjeka za publicistiku u Uredu za informacije NR Hrvatske, a potom do listopada 1952 direktor Više novinarske škole i kratko vrijeme tajnik Matice iseljenika Hrvatske. U studenom 1952 preuzeo dužnost direktora Historijskog arhiva u Zadru. U toku 1965. i 1966. bio vanredni profesor Filozofskog fakulteta u Zadru za predmet: Povijest jugoslavenskih naroda u dvadesetom stoljeću. Sporazumnim prekidom radnog odnosa prešao ponovo na dužnost direktora Historijskog arhiva u Zadru na kojoj se dužnosti i sada nalazi.

Objavio čitav niz naučnih i stručnih radova: Život i rad zavoda za narodne učitelje u zadarskom predgrađu Arbanasi (u knjizi Učiteljska škola Zadar 1866--1956, Zadar 1956, str. 9-80); Socijalistički radnički pokret u Dalmaciji posljednjih godina XIX stoljeća (Radovi Instituta JAZU u Zadru, knj. 6, Zagreb 1959); borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji (Zbornik o hrv. nar. preporodu u Dalmaciji i Istri, Zagreb 1969, str. 87-190); o ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća do prvog svjetskog rata (Zbornik o hrv. nar. preporodu u Dalmaciji i Istri, Zagreb 1969) i dr.

Dinko Foretić

FORETIĆ dr Vinko — biografske podatke vidi u eseju »Vinko Foretić« na str. 60.

GARČINA Ljubidrag (r. 2. VIII 1896 u Jelsi na Hvaru, umro 7. II 1962 u Skopju). Otac mu je bio Hvaranin, a majka Korčulanka iz porodice Denoble. Godine 1898. došao je s roditeljima u Korčulu, gdje se potpuno »korčulanizirao«. Živio je neko vrijeme u Zagrebu i Hrvatskoj Kostajnici (1919-25), Beogradu i Smederevu (1939-48), a zatim u Korčuli, Brežicama i Skopju.

U razdoblju između dva svjetska rata pisao je novele iz starog korčulanskog brodograditeljskog života (»Hrvatska

Prosvjeta« 1916, »Mornar« i »Jadranska Straža« 1928-1938). Nekoliko njegovih novela objavljeno je u »Kritici« (1932) i »Savremeniku«. Pisao je i za dječju literaturu u predratnim listovima (»Jugoslovenče«. »Mladi stražar«, »Anđeo Čuvar«, »Mali Istranin«, »Krijes«). Nakon II svjetskog rata skupljao folklorno gradivo stare Korčule. Javlja se samo u humorističkim listovima (»Pomet« Split, »Kerempuh« Zagreb, »Čičak« Sarajevo), te u Korčuli pokrenuo šaljivi list »Diškul«. Njegova humoreska »I kamarjeva se udala« bila je nagrađena od »Pometa«.

Ljubidrag Garčina

GIUNIO Petar (r. 15. IV 1894 u Korčuli, umro 14. V 1968. u Zagrebu) polazio klasičnu gimnaziju u Dubrovniku, a pravo studirao u Grazu i Zagrebu. Posvetio se novinarstvu te je godine 1923. ušao u uredništvo vodećih zagrebačkih dnevnika »Jutarnjeg lista« i »Obzora«, u kojem je radio 18 godina. Napisao je ne samo mnoštvo članaka (većinom pod šif-

Petar Giunio

rom — nio) iz područja povijesti, geografije, pomorstva, ribarstva i prirodnih nauka, nego i nekoliko vrlo uspjelih novela folklorno-humorističkog sadržaja. Najviše simpatije stekao je u javnosti, posebno među Korčulanima, upravo svojim popularno-naučnim pripovijetkama s primjesom humora, od kojih je dio objelodanjen u dvije knjige: »Iz stare primorske bilježnice« (1942.) i »Tajne mora« (1943, prevedena na makedonski). Njegovu knjigu »Tajne morskih bića« (Zagreb 1952) preveo je M. Gjivoje na esperanto (»Sekretoj de la marestajoj« Zagreb 1960). Godine 1969. izišla je knjiga »Život mora«, a u pripremi su »Odabrane primorske humoreske«. Opširniju biografiju vidi u knjizi »Život mora«.

GJIVOJE Marinko (r. 14. VII 1919. u Korčuli, živi u Zagrebu) nakon završene gimnazije na Badiji i Dubrovniku pohađa Poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu završio 6 semestara), a zatim nazor prekida upisuje se na Filozofski fakultet, gdje je diplomirao arheologiju. Od 1955-1961. zaposlen kod Federacije esperantista Jugoslavije u Ljubljani kao urednik lista »La Suda Stelo«, nakon toga kao novinar kod Željezničkog transportnog poduzeća Zagreb gdje i sada radi. Napisao je bibliografiju i historiju međunarodnog jezika u Jugoslaviji, Esperantsko-srpskohrvatski i Hrvatskosrpsko-

esperantski rječnik (Beograd, 1959 i Zagreb, 1966) i drugo. Na esperanto preveo knjigu Petra Giunija »Tajne morskih bića« (Zagreb, 1960). Napisao knjigu »Otok Korčula« (I izd. 1968, II izd. 1969). U nizu radova i članaka objavljenih u raznim novinama i časopisima ističu se oni s korčulanskom tematikom (dijelom navedeni u bibliografiji knjige »Otok Korčula«). Urednik mnogih edicija i izdavač Zbornika otoka Korčule.

Marinko Gjivoje
(Karikatura: Lovor Dragojević)

GRBIN Nikola (Miko Pastir) biografske podatke i sliku vidi na str. 264

IVANČEVIĆ Trpimir, akademski kipar, Biografske podatke sa slikom vidi na str. 44 i u knjizi »Otok Korčula«.

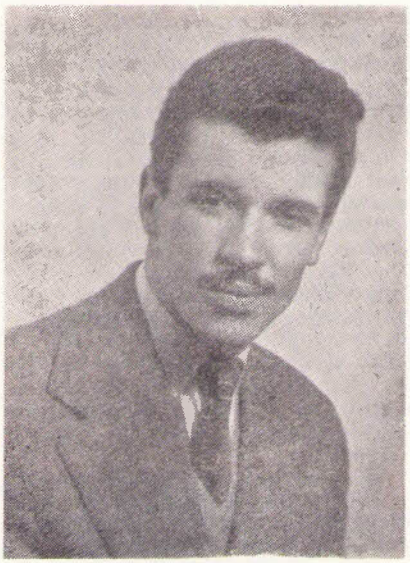

Vinko Ivančević

IVANČEVIĆ Vinko, ekonomist, pomorski historičar (Korčula 2. I 1901). Završio Trgovačku akademiju u Zagrebu. Od 1919. namješten kod Prvog dalmatinskog trgovačkog društva u Dubrovniku, a od 1945. kod Industrije ulja »Radeljević« u Dubrovniku do umirovljenja 1956. Bavi se proučavanjem povijesti brodogradnje i pomorstva, poglavito Korčule i starog Dubrovnika. Objavio je o tome niz članaka u raznim novinama, časopisima i zbornicima. Radni član Matice hrvatske pododbora u Dubrovniku i Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u Zadru.

Djela: O brodogradnji u Dubrovniku potkraj republike (Anali Hist. instituta JAZU, Dubrovnik 1954); Nekadašnje parobrodarstvo Korčule (Naše more 1957); O korčulanskoj brodogradnji u 18. i 19. stoljeću (Radovi Inst. JAZU u Zadru, 1960); Dubrovački brodovi za prvog rusko-turskog rata (Pomorski zbornik II, 1962); Tiskare u gradu Korčuli (Časopis Dubrovnik 1965); Luka Livorno i dubrovački brodovi (Dubrovnik, 1968, str. 145) i dr.

KALOGJERA Ante sin Mata i Karmele rođ. Sessa. Rođen u Korčuli 30. VIII 1931. godine u radničkoj porodici. Osnovnu školu završio u rodnom mjestu, gdje je kao dječak proveo ratne godine 1941--1945. Gimnaziju je pohađao u Zagrebu, gdje je 1957. g. diplomirao na Prirodoslovno matematičkom fakultetu studijsku grupu geografija. Prvo zaposlenje je Urbanistički biro Split, a nakon povratka iz JNA Učiteljska škola Šibenik (1958-1961). Od 1961. g. radi kao profesor

dr Ante Kalođera

na Pedagoškoj akademiji Šibenik i priprema doktorsku disertaciju »Otok Korčula-regionalna studija«, koju uspješno brani 1964. g. na Prirodoslovno matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1965. izabran je za redovnog profesora Pedagoške akademije Split gdje i sada radi.

Stručni radovi objavljivani su mu u Geografskom glasniku (Zagreb), Pomorskoj enciklopediji i Enciklopediji Jugoslavije (L. Z. Zagreb), Zemlja i ljudi (Beograd), Pedagoški prilozi (Šibenik), Atlas Jadrana (L. Z. Zagreb).

Stalni je suradnik Geografskog instituta PMF-a Zagreb i suradnik grupe Ujedinjenih naroda za projekt »Južni Jadran« (Split).

KALOĐERA Ante (rođen 1910. u Blatu) osnovnu školu i gimnaziju završio u Splitu, Tehnički fakultet (Strojarski odjel) u Zagrebu, gdje je diplomirao 1936. Profesor je Srednje tehničke škole u Zagrebu, pedagoški savjetnik, profesor Pedagoške akademije, a sada Visoke tehničke škole kopnene vojske JNA u Zagrebu.

Atkivno sudjelovao u NOP-u u Splitu 1943-4. Od oslobođenja do 1947. godine bio načelnik metalne industrije u Ministarstvu industrije Hrvatske i generalni direktor Metalne industrije Hrvatske.

KASTRAPELI Stjepan. Vidi biografske podatke i sliku na str. 206.

KAŠTROPIL Ivo (Blato 5. XI 1929.) osnovnu i građansku školu odn. nižu gimnaziju završio u Blatu, a učiteljsku školu u Dubrovniku. Diplomirao je na Višoj pedagoškoj školi u Splitu na grupi povijest i književnost jugoslavenskih naroda i hrvatskosrpski jezik. Kao učitelj radio u Dretelju kod Čapljine, Lumbardi, te kao nastavnik u Lastovu, direktor osnovne škole u Grudi (Konavli), referent i šef Odsjeka za školstvo u Općini Split, direktor gimnazije u Omišu, a sada je savjetnik za opći razvoj u Zavodu za unapređivanje osnovnog obrazovanja u Splitu.

Surađivao u »Srednjoškolcu«, »Školskim novinama« (Zagreb), »Školskom vjesniku« (Split) i »Našoj školi« (Sarajevo). Objavio je više članaka i rasprava o raznim pitanjima nastave i opće organizacije školstva. Član je PKZ-a i Republičke konferencije SSRNH.

Ivo Kaštropil

KLISURA — PICULO Ante (r. 8. XI 1894. u Lumbardi) poljoprivrednik, sakupljač narodnih pjesama, sastavio nekoliko pjesama na narodnu.

KÖLLNER Gordana (r. 29. XII 1928. u Beogradu) akademska slikarica; Akademiju završila u Zagrebu. Od 1962. boravi na otoku Korčuli (prvu godinu u Račišću, zatim u Lumbardi). Izlagala na kolektivnim izložbama ULUH-a u Splitu 1964. i 1967. crteže tušem i linoreze, 1966. u Beogradu, a 1967. i 1969. u Korčuli (crteži tušem »Korčula noću«).

KRAJANČIĆ Bartul pok. Bartula (rođen u Čari 21. X 1869, umro u Čari 23. IX 1944) bio je seoski glavar u Čari (1930—1934), a neko vrijeme je bio zaposlen u Korčuli kao poreski službenik.

LEŠAJA dr Ante (r. 10. VI 1931. u Korčuli) osnovnu školu i nižu gimnaziju završio u Korčuli (1946), dvije godine boravio u Pragu, izučavajući zanat elektromehaničara, a po povratku u Jugoslaviju položio ispit za kvalificiranog radnika. Radio u brodogradilištu »Ivan Cetinić« 1949 - 1951. i (nakon otsluženja vojnog roka) 1953. - 1955. kao elektromehaničar. Istovremeno radio na društvenopolitičkim funkcijama (član biroa i sekretar Kotarskog komiteta NO, sekretar tvorničkog komiteta NO i SK brodogradilišta) i završio Omladinsku i Srednju partijsku školu.

Ekonomske nauke studirao na Visokoj privrednoj školi u Zagrebu 1956 -- 1958., a 1965. doktorirao na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Od 1958. do 1962. radi u brodogradilištu »Ivan Cetinić« kao referent, a zatim rukovodilac odjela za organizaciju i analizu poslovanja. Za to vrijeme napisao više sistematskih rasprava o poslovanju brodogradilišta. Od 1962. radi u Ekonomskom institutu Zagreb. Područje istraživanja mu je ekonomska politika i položaj grana i poduzeća u privrednoj strukturi. Objavio je više radova u: Naše teme, Ekonomski pregled, Knjigovođa, Organizacija rada, Ekonomist, Ekonomsko-tehnički pregled i drugdje.

Ante Lešaja

LOZICA Ivo — biografske podatke i sliku vidi u popratnoj riječi uz njegova pisma na str. 54.

LOZIĆA Nikša (Korčula, 1924) osnovnu i građansku školu završio u Korčuli. Od g. 1951. upravitelj Doma kulture u Korčuli. Bavi se skupljanjem korčulanskog humora; bio gl. i odg. urednik humorističkog lista »Diškul« (g. 1955).

MALEKOVIĆ Vladimir, likovni kritičar »Vjesnika«, diplomirao povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pored brojnih likovnih kritika objavio knjigu »Grafika u jugoslavenskih naroda« (New York, 1969).

MIHALIĆ Slavko (r. 16. III 1923. u Karlovcu) piše uglavnom pjesme (od 1954. do danas objavljeno 10 zbirki), kritike i novele. Bio urednik »Lykosa«, osnivač i sekretar Jugoslavenskog festivala poezije, bio generalni sekretar Saveza književnika Jugoslavije.

MIHIČIĆ, Andro Vid (Beli na Cresu, 26. III 1896) historik umjetnosti. Završio filozofski fakultet (povijest umjetnosti) u Parizu. Od 1930 do 1941. profesor na franjevačkoj gimnaziji na Badiji. 1942. pridružio se NOP-u, predsjednik ilegalnog NO u Lumbardi, 1943. tajnik korčulanske općine. Od g. 1945. profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Objavio brojne studije (Dujam Penić, Paris 1930), članke i likovne kritike u »Hrvatskoj reviji«, »Novoj Evropi«, »Pravdi«, ‚Naprijedu«, »Čovjek i prostor« »Bulletinu JA« i u Spomenici Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu (1957). Posebnu pažnju posvetio našim kiparima Kršiniću i Lozici.

ONOFRI J. Ivo (Korčula 8. X 1925) građansku školu završio u Korčuli, učiteljsku školu u Dubrovniku. Službuje kao učitelj osnovne škole u Sevidu (Trogirska zagora), u Pupnatu i Lumbardi. Godine 1953. diplomirao na Višoj pedagoškoj školi u Splitu studijsku grupu biologija-kemija, te 1955-7 službuje kao nastavnik u Vodnjanu kraj Pule, 1957-58 na gimnaziji u Kninu, a od 1959 do danas na gimnaziji u Korčuli. Godine 1964. diplomirao biologiju na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 1968. upisan na postdiplomski studij struke zoologija. Suradnik je časopisa »Priroda«. Bibliografiju radova vidi u »Otok Korčula« II izd.

Ivo Onofri

OREB Franko (r. 1939. u Veloj Luci) učiteljsku školu završio u Dubrovniku 1957, Filozofski fakultet (Grupu historija - arheologija) u Zadru 1962. Kao nastavnik radio u Osmogodišnjoj školi u Veloj Luci do 1965. Od 1965-1967. bio na dužnosti direktora Narodnog muzeja u Labinu, a zatim dolazi u Zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu gdje i sada radi (od 1970. kao direktor). Važnije radove objavio u »Istarskom mozaiku« (o antičko-rimskoj Alboni i nekim epigrafskim spomenicima) 1967. i u »Vijestima muzealaca i konzervatora SRH 1969. (o arheološkim radovima na »Bilankuši« u Solinu).

Franko Oreb

OREB MILAN (r. 4. III 1925. u Veloj Luci) osnovnu i građansku školu završio u Veloj Luci, učiteljsku školu u Dubrovniku, VPŠ u Splitu. Od 1947. do 1961.

Milan Oreb

nastavnik u osnovnoj školi u Žrnovu, a od 1961. u gimnaziji Korčula. U Žrnovu okupio omladinu na sportskom i kulturno-umjetničkom polju i postigao zapažene uspjehe (nekolikoputa osvojeno prvenstvo Hrvatske, 2 puta Jugoslavije u natjecanjima organizacije Partizan u višebojima, omladinke Žrnova osvojile zastavu maršala Tita kao najbolja jugosl. ekipa) te primio brojna priznanja i nagrade.Propagator sporta i folklora, stalno aktivno sudjeluje u društvenom i političkom životu i vrši razne funkcije u oblasti kulture i fizičke kulture. Sada je općinski odbornik i predsjednik Savjeta za prosvjetu, nauku, kulturu i fizičku kulturu općine Korčula.

Zoran Palćok

PALČOK Zoran (r 1908. u Dubrovniku) završio Učiteljsku školu u Dubrovniku, Višu pedagošku školu u Zagrebu i Institut za društvene nauke u Beogradu. Službovao kao učitelj i nastavnik na osnovnim školama u Orebiću i Korčuli i na Građanskoj školi u Veloj Luci. Za vrijeme NOB jedan od organizatora antifašističkog pokreta u Korčuli. Osnovao prvu partijsku organizaciju i bio sekretar Mjesnog komiteta u Korčuli (1941. do 1943).

Poslije rata (1945.) bio na visokim položajima u Ministarstvu prosvjete NRH, bio 11 godina direktor Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, direktor Učiteljske škole u Zagrebu, a sad je profesor sociologije i filozofije na Pedagoškoj akademiji i na Muzičkoj akademeji u Zagrebu.

Bavi se publicistikom. Surađivao u mnogim dnevnicima i časopisima. Glavnu pažnju posvetio suvremenim društvenim problemima, posebno problemima kulture i odgoja.

PECOTIĆ Markulin, brat Bogdana Pecotića, admirala JRM i narodnog heroja učesnik NOP-a, živi u Smokvici.

PIVAC Anđelko (r. 1914. u Korčuli — — Dominče) nakon što je izučio zanat, završava 1936. školu za unutrašnju arhitekturu pri Drž. obrtnoj školi u Zagrebu. Iz tog vremena, a i kasnijeg, potječu razna njegova likovna ostvarenja.

Koncem 1936. odlazi u Prag, gdje je 1946. završio Umelecko-prumyslovu te Višu tehničku građevinsku školu, a zatim Akademiju likovne umjetnosti — arhitektonski smjer. Kroz to vrijeme, pored studija, radio je kod više čeških arhitekata i građevinskih firmi. Sa prof. Pav-

Anđelko Pivac

lom Janákom surađuje na rekonstrukciji historijskih objekata (Starogradska vijećnica, Čerminska palača na Hradčanima i dr.). Nakon rata bio je rukovodilac službe za repatrijaciju jugoslavenskih građana — povratnika kroz ČSR.

Godine 1946. vraća se u zemlju gdje se, radeći u Zemaljskom projektnom zavodu u Zagrebu, uključio u njenu izgradnju. Surađivao je na projektiranju industrijskih objekata na Žitnjaku i Jankomiru kraj Zagreba i dr. te posebno na izgradnji radničkih odmarališta i domova kulture u Hrvatskoj. U to vrijeme objavljuje opširniji članak o ulozi i načinu izgradnje domova kulture (Urbanizam-arhitektura 5-6/51).

Rješenjem Ministarstva građevina NRH odlazi 1950. u Sarajevo gdje radi do kraja 1964. u Zem. projektnom zavodu za BiH (kasnijem »Projektu«), najprije kao samostalni projektant, a od 1952. kao šef arhitektonskog biroa. Za to vrijeme isprojektirao je i izveo brojne objekte na teritoriji Bosne i Hercegovine (industrijske, stambene, za opće društvene potrebe, u Sarajevu, Zenici, Varešu, Višegradu, Brezi, Kaknju, Zvorniku, Prijedoru itd.).

Početkom 1965. vraća se u Zagreb i stupa u službu Skupštine grada, najprije kao samostalni savjetnik odn. rukovodilac stručne službe za urbanizam i građevinarstvo gdje se, pored redovnih zadataka iz te oblasti, naročito posvećuje pripremama i programskim zadacima za izradu Regionalnog plana zagrebačke regije kao i Generalnog urbanističkog plana grada, a od 1967. kao načelnik Građevinskog inspektora Skupštine grada Zagreba, na kojoj dužnosti se nalazi i danas.

RALJEVIĆ Lucija rođ. Petković (Blato 2. XII 1924). Potječe od skromne ali čestite obitelji; 1938. odlazi u Cavtat kao kućna pomoćnica, vraća se u Blato, gdje 1942. postaje borac NOR-a. Učiteljsku školu završila u Rijeci te kao učiteljica provela 17 godina po raznim selima Dalmacije sve do 1961, kada je umirovljena. Sada živi u Omišu.

SIMATOVIĆ Antun (r. u Veloj Luci 27. X 1888., umro 29. I 1949. u Dubrovniku, pokopan na Boninovu) je kroničar Vele Luke. Otac Vlaho mu se doselio u Velu Luku iz Čibače (Župa dubrovačka), a majka Jela Jurković bila je Lučanka. Budući da nije imao sredstava za daljnje školovanje, radio je najprije s ocem u agenciji Loyda, a zatim se namjestio kao činovnik na općini gdje je ostao sve do drugog svjetskog rata. Spjevao je stotinjak što pučkih prigodnih što ljubavnih pjesama te napisao nekoliko šaljivih sastavaka, svečanih govora i nadgrobnica. U posljednjim godinama života mnogo se bavio liječenjem travama.
O stvaralačkom radu Simatovićevom vidi na str. 219.

SLADOVIĆ Jerko (r. 1909. u Korčuli) nakon osnovne škole pohađao Zanatsku školu. Kao brodograditelj radio od 1924--1929, a nakon toga do 1939. povremeno kao brodograditelj i poslovođa u građevinarstvu. Od 1939. zaposlen u prodavaonici »Borova« u Korčuli.

ŠEGEDIN Petar (Žrnovo 1909.) građansku školu završio u Korčuli a zatim učiteljsku u Dubrovniku. Poslije je studirao na Višoj pedagoškoj i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Neko vrijeme radio je kao nastavnik. U toku rata bio je povezan s NOP-om. U književnosti se pojavio 1937. u Krležinom časopisu »Pečat« pod pseudonimom Petar Kružić. Bio tajnik Ma-

Petar Šegedin

tice Hrvatske, tajnik Leksikografskpg zavoda u Zagrebu, savjetnik za kulturu u ambasadi SFRJ u Parizu. Predsjednik Društva književnika Hrvatske. Član JAZU.

Piše romane, pripovijetke, putopise i eseje. Autor je brojnih rasprava i članaka o aktuelnim problemima kulture i društva. Neposredno iza rata pojavio se s dva romana: »Djeca božja« (1946) i »Osamljenici« (1947). Poslije toga objavio je nekoliko zapaženih zbirki pripovijedaka i novela: »Proza« i »Mrtvo more« (1953), »Na istom putu« (1963), »Orfej u maloj bašti« 1964), »Sveti vrag« (1965). Objavio je i dvije knjige eseja ,— »Eseji« (1956) i »Čovjek u riječi« (1969) i vrijednu knjigu pjesničke proze »Na putu«. Najnovija knjiga pripovijesti: »Crni smiješak« (naklada Matice hrvatske Zagreb,)

Neka djela (Djeca božja) obiluju osobitostima govora rodnog kraja koji za njegov književni rad ima posebno značenje kao izvor trajnih književnih doživljaja i kao prostor i okvir odigravanja radnje. Šegedin se danas ubraja među najmarkantnije ličnosti suvremene hrvatske književnosti.

Kuzma Tomašić

TOMAŠIĆ dr Kuzma (r. 4. X 1891. u Smokvici, živi u Zagrebu) osnovnu školu polazio u Smokvici, klasičnu gimnaziju u Dubrovniku (1904-1912), medicinski fakultet u Pragu, Grazu, Pragu, gdje je promovirao 1920. Učestvovao u omladinskom pokretu u prvom svjetskom ratu u organiziranoj sabotaži protiv Austrije. Kao liječnik službovao u Zagrebu (u negdašnjoj Zakladnoj bolnici) i na Sljemenu. Specijalista za plućne bolesti i tuberkulozu; šef - liječnik lječilišta Brestovac od 1925. do 1941. kad je otputen iz službe od okupatorskog režima, te se uzdržavao od privatne prakse u Zagrebu. Posljednje službovanje u Zavodu za talasoterapiju u Crikvenici. U penziji od početka 1966.

Literarni rad: sakupljao i publicirao narode stare pjesme s otoka Korčule (»Archiv fur slavische Philologie« Bd 42-1928. Berlin; »Zbornik za norodni život i običaje JAZU« knj. 42-1964 — Pjesma od Valone grada). Njegove pjesme štampane u časopisima: »Književni Jug«, »Srp. književ. glasnik«, »Jugosl. njiva« (i dvije novele), »Vidici«, »Kolo« Matice hrv., »Književni Jadran«; putopisi u »Novosti« i »Pomorstvo« br. 5-6/1966; članci: »Nova Evropa« 1924 (do sada najiscrpniji statistički prikaz ranog umiranja jugosl. književnika), »Riječka revija« br. 3/1968 — Odluka dvaju pjesnika (Sjećanja na Gorana i Nazora).

TOMOVIĆ Robert (Korčula 7. II 1934) potječe iz stare pučke korčulanske obitelji koja je zbog sklonosti za pjesmu dobila nadimak Kanarin. Klasičnu gimnaziju pohađao u Splitu, Filozofski fakultet u Zagrebu. Danas dramaturg RT Zagreb. Svoje radove objavljivao u »Našim temama«, »Studentskom listu«, »Životu«, »Republici«, »Književnim novinama« i »Telegramu«. U koautorstvu dobio 1965. prvu nagradu Radio Beograda za komediju »Lice za naslovnu stranu«. Također u koautorstvu napisao dva libreta za muzičke komedije Milivoja Körbleda »Plava limuzina« i »Turci su svemu krivi« (oba djela izvedena u kazalištu Komedija u Zagrebu). G. 1969. dobio drugu nagradu Radio Zagreba za radio-dramu »Aricijski gaj«. Uz to napisao i radio-dramu »Jahači apokalipse«. Na Telegramovom natječaju 1966. nagrađen mu je

roman »Jednog dana ili nešto kasnije« (Izdanje »Otokar Keršovani«, Rijeka 1968). Spomena je vrijedna i televizijska drama »Lift za Kermelu« otkupljena na natječaju za televizijsku dramu 1969.

TULIĆ — KRIZIĆ — CRISEO Vica (Blato 1747 — 1806) je potomak blatske plemičke porodice. Njezin otac, Ivan Frano Tulić, svršio je sveučilišne nauke u Grazu te postao kasnije zapovjednik brodovlja vojvode Parme. Vica je bila nepismena, a imala je pjesničku žicu te je svoje pjesme diktirala u pero javnom bilježniku Petru Ostoiću. Vica se nije udavala da bi sačuvala svoju neovisnost. Oštrinom svog jezika u prigodnim i satiričkim pjesmama šibala je poroke sredine u kojoj je živjela, a kako pokazuje pjesma »Prikor nekom Beccarellu u osam oštrih konaca«, nije štedjela ni svećenike.

VOJNOVIĆ Lujo (Split 1864-1953) pravnik i publicit. Kao dubrovački advokat stupio u službu crnogorskog kneza Nikole (1896); crnogorski poslanik u Vatikanu (1901-02); odgojitelj princeva na

Robert Tomović

L. Vojnović
(plaketa u bronzi; rad T. Ivančevića, 1925)

kraljevskim dvorovima u Beogradu i Sofiji; crnogorski delegat na Londonskoj konferenciji (1913); u službi srpske vlade u Rimu i Parizu (1915-34). Djela: Pad Dubrovnika; La Dalmatie, l' Italie et l'unité yougoslave; L'Histoire de Dalmatie.

VOJVODIĆ — RUŽIR Mile (r. u Blatu 15. VIII 1919.) nakon završene osnovne i građanske škole bio drogerijski pomoćnik, nakon rata sudski činovnik, sada općinski službenik. Pokazuje velik interes za prošlost Blata i očuvanje starih historijskih spomenika, surađuje s Konzervatorskim zavodom u Splitu i Institutom za narodnu umjetnost u Zagrebu. Od 1954. tajnik, a zatim koreograf viteške grupe »Kumpanjija«. Suosnivač Zavičajnog muzeja u Blatu (1961). U rukopisu: Nadimci Blata, Narodne poslovice i mudre izreke zabilježene u Blatu (preko 1000 raznih).

VUČETIĆ Šime (r. u Veloj Luci 21. III 1909). Nakon završene učiteljske škole (Dubrovnik 1929) do II svjetskog rata učiteljevao u dalmatinskim selima. Aktivan je učesnik NOB-e od 1941. godine. Književnik, poznat kao pjesnik, kritičar i esejist. Dosad je objavio deset knjiga stihova. Poezija mu je prožeta himničkim raspoloženjima i obiluje bogatstvom

slika. Napisao je i nekoliko eseja o hrvatskoj književnoj problematici. Djela: Pjesme Ilije Labana (1939); Svanuća (1940); Knjiga pjesama (1948); Ljubav i čovjek (1955); Čovjek u razvalini (1956); Voćke u teatru (1956); Na svome (1958); Krležino književno djelo (1958); Rude na ogledalu (1959); Između dogme i apsurda 1960); Putnik (1964); Hrvatska književnost od 1914-1941 (1960); Hrvatska književna kritika; Granice (1964).

ŽUPA N. Mato (Orebić 19. XII 1919) gimnaziju pohađao u Dubrovniku, pravo studirao u Zagrebu i Beogradu. Učesnik NOB i rezervni oficir JNA. Po oslobođenju radio u Dubrovniku u organizaciji Crvenog križa, od 1956. nalazi se u Orebiću gdje nakon otvaranja Pomorskog muzeja 1957. postaje njegov direktor. Aktivno sudjeluje u društvenom životu svojeg zavičaja obavljajući veliki broj funkcija u organima vlasti i društveno-političkih organizacija (nekoliko godina predsjednik Savjeta Mjesne zajednice Pelješke rivijere u Orebiću). Sada vrši dužnost predsjednika Turističkog saveza Općine Korčula, Turističkog društva u Orebiću, Mjesnog odbora Crvenog križa, čitaonice »Napredak«, Lovačkog drustva i Nogometnog kluba. Odbornik je Općinskog Vijeća Skupštine Korčula i član Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije. Surađuje u pomorskoj štampi i u dnevnim listovima. Svestrani je kolekcionar, posebno filatelista i numizmatičar. Odlikovan Ordenom rada i nizom diploma, priznanja, povelja i plaketa za uspjehe postignute na kulturno-prosvjetnom, naučnom i društvenom polju.

Matko Župa

Rječnik manje poznatih riječi*

abandùnati napustiti
abrìvati ukoriti; ubrzati
acâl čelik
acetávat(i) primati, pristajati, prihvatiti; označavati

adòćat)i (tal.) ugledati
adoracjun obožavanje, klanjanje pred slikom i kipom

àfet (tal.) uzbuđenje; naklonost
afìtat(i) unajmiti; iznajmiti
agrànpât(i) šćepati
amomênti (tal.) skoro
ànkora (tal.) sidro
antîk starinski
apalîzo bez straha

àpara-n okićen, snabdjeven; **-ti se** pripremiti se

aprèsat(i) se primaknuti se
argôla ručica kormila
arîv dolazak
ârt(a) umijeće, zanat
artezanîn (tal) obrtnik

ârula zidana ograda za cvijeće, gredice, lijeha

àsistit(i) (tal) pomagati
ášeta (b) tesla str. 148
àšta koplje; (b) dio kobilice str. 148, 151
ašun (b) str. 148,
àtento (tal) pažljivo, pomnjivo
aventur gost, mušterija
bacìlat(i) mariti, nastojati, truditi se

bàjbot (b) pomoćna lađa, pratilac str. 153, 155

balâda zeja zahvat zelja što stane u šaci jedne ruke

bànak (b. tal) klupa (str. 150); prodavačka klupa, tezga u trgovini

bânda duhaći orkestar

bàraka (b) veća zatvorena radionica, redovito s jednom prostorijom, izgrađena od drva, a pokrivena kupom

bàreta (tal) kapa
barkarjul lađar, brodar
bárufa svađa, tuča, izgred
batal (b) deblo za obradu str. 148
batîlo (b) str. 154

bašàmenat donji dio zida ljepše izrađen i obično obojen drugom bojom

bášćina poljsko imanje

baštun (b) kolac iznad skakala kod trajte, str. 154

batadur kucalo, alka
baûkat(i) zavijati
bâva morski vjetrić, povjetarac

bâzda, a mala bazda sintagma u značenju: a nije mala stvar, vrlo je ozbiljno

bêči (tal.) novac
bekar mesar
betuljer gostioničar
bèvanda (tal.) vino miješano s vodom
bija cjepanica
biobòk (b) manja pila
biša crvotoč
blazina jastuk
bluda maza
boja (tal) ubojica, krvnik

bokun (tal). komad; zalogaj; **--zlata** komad zlatnog nakita

bonet štitnik na kapi
Borak istočno predgrađe grada Korčule

bracul (b) str. 152, 150
brageta (b) str. 152

brahur(a) mali mijeh u kojemu se nosio kuhani bob

brbosit mumljati, nerazgovijetno govoriti

brîme suho granje za loženje vatre
broka kanta, limena posuda za vodu

*Većinom se ne nalaze u našim rječnicima. Oznaka **b** označava da se izraz odnosi na područje brodogradnje te se može naći na strani na koju se upućuje. Budući da tiskara nije imala potrebne matrice za akcentirana slova, neke riječi nisu akcentirane, pa molimo čitatelje da nas izvine.

brokva čavao

bronzîn veliki lonac (bakreni) za kuhanje koji visi o komoštrama

bručit(i) se sramotiti se
brunal (b) str. 150

bruštulin sprava za bruštulavanje (pržnje) kafe na direktnoj vatri

Buculin (valjda od tal. bozzone = jarac; (fig) zvekan

brž čini se, izgleda, kao da

bujol kablić, drvena ili limena posuda za (odpadnu) vodu

bukalet bukalić, noćna posuda
bùkara vrč; (f) pjanica
Bukočinka (od buboč = sova)
bûl (b) str. 148

Bulčina (od bulta = svod) glomazan čovjek

bûlta terasa, svodni prolaz
bùmbeta sijalica
bûrla gruba šala, rugalica; ludost
bukàmenat (b) str. 149
brušt ženski prslučić
bûzdo budala

bùtruga mali drveni sud oblika spljoštene bačvice za ličnо piće (vodu, vino)

càklo staklo
cànpraga kliješta

capul (od mletačke riječi zappoli) lučnjak str. 149

càvata cipela, papuča
cênta (b) opas izvana str. 150
centînela centilena, karbitka
cigarjera cigaršpic
cmîj smilje
cukarin (tal) vrsta slastice
čâčak gležanj

čàfura poklopac od lima ispod kojeg se peče pogača

čàntura = čafura (v), pehva
čàpat(i) dobiti; uloviti

čenkin (b) komad drva u obliku ručke, zarezan na jednoj strani, tako da tim zubom brodograditelj zahvaća- ma dir i krivi ga u željeni oblik

čàvata šeprtlja, loš radnik
čimàtorij[e] groblje
čora strašilo
čimbulin
čorina
črnoglavica (ptica)
čûška (ptica)
ćàkula (vene.) brbljarija

ćakùlati čavrljati; ogovarati; blebetati

ćàpat(i) uloviti, uhvatiti
ćâr (tal.) bistar; vedar
ćêrka (tal.) posjet, obilazak
ćòpica šepava žena
ćûća dudlica
ćurominka frula
čûnka gubica, njuška

damijâna damižana
debùleca (tal.) slabost

defôra (tal.) izvana (s vanjske strane otoka)

dènjat obraćati pažnju
de pàsajo na prolazu
dèrešto uostalom
deskomodo nezgodno
desperan očajan

dèspet kapric, prkos
destrigat(i) svršiti; uništiti
dèzertan zapušten
dežbjêgo prikorno, krivo, iskosa
dîfet (tal.) mana
din str. 90
disenj (tal) nacrt, plan
dìspet (tal) inat
dìškul propalica
divèntat(i) (tal.) postati
dîvna djevojka
dizârm (tal.) rasprema
dìzgracijan nesretan, zlosretan

dižica mali drveni sud s ručkom za vino mlijeko

dòbota (tal.) umalo, gotovo
doda neukusno odjevena žena
dolîbiti se neopazice se došuljati
dopuzina dotepenac

dòta (tal.) prćija, oprema djevojačka
dràganja morski pauk, ranj

drèto ravno, izravno
dròzguja riba usnača
duhat mlak

duvâna dogana, carinarnica
duzîna (tal.) tuce, dvanaest komada
dvanjke bisage
Dvojar blizanac

đenerozitad (tal) velikodušnost, darežljivost

đîr šetnja, ophod

èbete (tal) glupača

Eme (prema početnom slovu talij. riječi monna)

edukacjun odgoj
èstri (tal. estro) hiri, prohtjevi

fàca (tal) lice
faganel konopljarka
fàgot (tal) svežanj, zamotak
fakin (tal) nosač
fàmeja obitelj
fatigat raditi
favur, u favur u prilog
feca (tal) talog; smeće
ferijâda željezna prečka na prozoru zgrade

fèmena žensko (kod životinje); muškarac sa ženskim osobinama

fèmina (b) str. 150
fèšta svečanost, blagdan
feta (tal) kriška
fetiv pravi
fikati gurnuti, podmetnuti
fil red
filuga (b, tal) vrsta broda
finćukast ljepuškast
fit najam

fižul kamena klupa ili niski zid pred kućom

fjâba priča
fjàbula anegdota, bajka, priča

fjaka (tal) malaksalost: mlohavost, nevoljkost

fjânka (tal) bok

fjorin forint, zlatni ili srebrni novac u različitim zemljama (kod nas u Hrvatskoj do 1892, plaća učitelja bila 20 fiorina)

flât vjetrovi u gornjem dijelu tijela
flônća vic
fôrca (tal) snaga, sila
fòrketa (b) str. 148
fota (tal) jed, ljutina, gnjev

fraka veći pločasti kamen za pritiskanje mujače

frantati napraviti nešto za inat
fregati ribati
frègulica mrvica, nešto malo hrane
frementun kukuruz
fûlmini žigice
fumar dimnjak
fumat pušiti

fùrešt (tal) stranac, došljak, gost
fùrnel (fornel (tal) priprosti štednjak

gàjeta (b, tal) ribarska brodica na jedra s pokrivenim srednjim dijelom

gòršćica gorčika
gòrica vinograd
gozje gvožđe

gruda skupno ime za razne samonikle jestive trave

griža stijena, stjenovit teren
guc (b) str. 154
gungûlit(i) se njihati se, valjati se
gvànćera poslužavnik, tacna
gvânte rukavice
gvera (tal) rat
gànač kuka
gardelin češljugar
garofal karanfil
glògoj glogolj
gnjati nožne kosti
gobica grba(va žena)
gôla (b) str.
golić okrugli ogoljeni drveni štap
goma smola
gomitul (tal) klupko
gòrčalica rakija od kadulje

handuć seljački zahod
hròstule vrst korčulanskih slatkiša

Hršćalo (od hršćati = hrskati) onaj koji šumno jede

inboškàdura (b) str. 149
inbotìjat(i) flašírati

inbotìven postavljen posebnom podstavom (npr.. kaput)

impjantan podignut; napušten
improvizo iznenada
indìric(a) (tal) naslov, adresa
înfišan zanesen, oduševljen

ìnkanta-n zabezeknut; **--ti se** zabezeknuti se

inpjatat(i) ostaviti; podignuti
inpjègat činovnik
insùltat(i) napadati
inpjonbo (b) str. 149
inščavat(i) (b) str. 149
intendit(i) dat(i) dati na znanje
ìntrat(i) ući
intrigavati se napiknuti se, pačati se
injòranca nepristojnost
ìnjulo jednostruko
ispicôkat(i) iskalašiti, ušičariti
ispol poljarka, šešula
ispriforca hoćeš-nećeš, silom
izbahàrat(i) izmlatiti; rasprškati
izbodak (b) str. 150
izdevìjati istuči, išibati
izjarûšit(i)
izlinjâvat(i) nestajati
izmâtati izmamiti

izvàmpiti ishlapiti ,izvjetriti, ispariti; ukočiti se od straha, protrnuti od straha

îžula otok

jârbul jarbol, arbul
jârmenice (b) str. 152
jàval đavao
jelôz ljubomoran
jematva berba grožđa
justo upravo
jût ljut, kiseo

kačadur lovac
kadêna lanac
kafetjer (tal) kavanar
kagàrela proljev

kagasena onaj koji se čisti čajem od šene; (f) sporonja

kain umivaonik
kàjić (b) str. 153
kalâfat drvodjelac **--ati** šuperiti
kalâta (b) str. 149
kàlc^{e}ta (tal) čarapa
kaliger postolar

kaloper božja plahtica (ukrasna mirisna biljka)

kàmara soba
kamarjêra sobarica
kàmbrik tvrdo platno

kampâna večernji zvon (Zdrava Marija na večeru a, kampana u posteju)

kampânel zvonik
kànaja nitkov
kampijun (pogrdno) uzorak; vođa rukovodilac
kànaja nitkov
kànap (b) str. 150
kàn-at pjevanje; **--tati** pjevati
kànava stupa
kandilir stalak za voštanu svijeću
kantinela (b) str. 150

kanočal dalekozor
kantir (b) str. 149

kantun ugao
kantunal noćni ormarić
kantulja
kanjula
kapunera kokošinjac
kârat(i) se svađati se
karija (b) str.
karta žmârilja glaspapir, stakleni papir
karitâd milost
karoc (b) str. 150
karocâda krstarica; puna kočija ljudi
kàsil mrtvački kovčeg
kâšeta od menestre sanduk za tjesteninu

kaštigat(i) kazniti

kaštràdina suho meso (plećka) od ovce sušena ovčetina uopće

katina (b) str. 149
katrîga stolica, sjedalica
kavàl^{e}t nogari
kavijâra (b) str. 152
kelâvada može zadovoljiti, neka ide
kić sušanj kojim se podloži vatra
kiment (b) str. 150
klapa družina
kòčeta krevet
kočevarica str. 168
kòfa korpa
kòfica pletena korpica
kôgo kuhar
kôguma (tal) kavnik, džezva
kolâči od podosaćina platneni jastučići napunjeni pilotinom pod repom magarca

kòlûmba kobilica, hrptenica brodskog kostura

kombìnat(i) se nagoditi se
komin ognjište; dimnjak; kuhinja
kòmo komoda
kompenas (b) str. 150

komùcat od »komu ovo« prilikom ždrijeba

kongùlat(i) (b) zaobliti madir
kôntraàšta (b) str. 148
kontracênta (b) str. 150
kontrâda ulica
kontramadir (b) opas iznutra, str. 150
kòntrat ugovor
kontùbat se valjati se
kòpitnjak vrst školjkaša
kòraj odvažnost
kôrba (b) rebro u lađe
kòrbâm (b) brodska rebra
kordun (b) str. 152
koridur hodnik; (b) str. 150
korta dvorište
kòtula suknja; pregrada u škrinji
krâgon do vraga
krejânca uljudnost

krîvit se plakati
krivej lukić
krivoleć (b) str. 148
krtol košarica s ručkom

krtur jorgan
kùkumar krastavac

kudlja kudjelja (drveni nosač vune kod ručnog predenja)

kulin kulen
kumpar kum

kùndir takoreći
kunparit(i) se pojaviti se
kunjâda zaova
kùraj odvažnost
kurât župnik
kursija (b) str. 150
kuštro kuštravac

kùverta omotnica; paluba, natkrovak u lađe

kuvèrtela (b) str. 150
kužîna kuhinja; rodica
kvâdar zidna slika
kvâsina ocat

lâja (b) str. 153
lale str. 90
lâmbek hladionik na kotlu za rakiju
lancun plahta
lânp iskra, bljesak
lârdo slanina
lata limeni sud; rebro za krov lađe
lauza puteljak, stazica
lavandaja pralja
lavatin klistir
lavùrent radnik
lebućat se
lemôzina milostinja
lepèrica leptir
letrat fotografija
lètrika električno svijetlo
lèut (b) str. 154
libitii se pokradati se
ličênca ovlaštenje
listo polako, pomalo

lišo u kartanju baciti najslabiju tuđu kartu

lišćak srpanj
lizjer lako probavljiv
lokanda gostionica
lokandjer gostioničar

lovùjerac ptica zelenkaste boje sa crvenom zvijezdicom na glavi (Regulus flavicapillus)

lùbac drveni okvir sita
luč masno borovo drvo koje lako gori

Luken ubojica austrij. carice Jelisave; (f) razbojnik

lùkoč (b) izvedenica od lûk.
lûmete šibice
lumin uljena svjetiljka, dušica
lùpežica mali feralić na ulje posebnog oblika
lustrâvat(i) čistiti; operušati

macić dušić, natprirodno biće iz pučkog vjerovanja

madir (b) popelo, uzdužna platnica na bokovima i palubi lađe (str. 148)

maestra (b) str. 150
magazin zatvoreno skladište

mahnitac vrsta boba sitnog i plosnatog zrna

màkako šimija; (f) budala
manfrîna vrst plesa
mànguc mongus

mânkul (b) palac na barci za koji se privezuje konop, str. 152

manoval (tal) nekvalificirani radnik, pomagač kod gradnje

manjàmerda (tal) škrtac
marač ožujak
marangun (tal) drvodjelac, tesar
marèndat(i) doručkovati
màreta talasi koje stvara brod
marîna mornarica
markat(i) označiti
màškul (b) mužar str. 153
maškulin (b) str. 150
maštil(o) čabar za pranje
matun cigla
mâž (tal) svibanj
mažinat mljeti poput mlinca za kavu (metaforično)
mažinin mlinac za kavu
mènestra juha s tjesteninom
meritati zaslužiti, isplatiti se

mećale drvena viljuška za pritiskivanje zelja kod kuhanja

merlo mio! ptico jedna, lukavče

mèštar izučeni brodogradilišni radnik; učitelj

mezàrija (b) str. 150
mindel bajam
mir zid
mirlić pletivo iz konca (ručni rad)
mistijêr zanat

modrûjak puž volak, koji je u stara vremena služio kao uljenica

mòleta hvataljke za žeravu, mašice
morbin strast, libido; **--oz** strastven
môrsa (b) str. 148

mot držanje, izgled; **imati --a** vrijediti, znati raditi

moviti pokrenuti, maknuti
mrca via! bjež
mrkênta tamni dio grižaste obale što ga oplakuje more
muce popravni dom
mùdante gaćice
mùhat(i) se motati se
mulârija dječurlija
muntanja gora
muntati stupiti
mùstači brci; (b) str. 152
muzarjola brnjica
mužika glazba

nadorina ogavna ružna vila
nàpuzdrit(i) se naljutiti se, spustiti nos

naròhojeni dvânjci dvanjci krcati raznim dobrima

nažbakètat(i) se najesti se
néve nevjesta
njânci niti
Njerkalo plačljivac
nono (tal) djed
nonvòlèndo (tal) kao da neće, nehoteći
nostromo (tal.) kormilar, mornar
nòžice škare

objetilica obitilica
òdar postelja
oca ovca
ofabrikat(i) učiniti neku psinu
ogota magarica
okromina str. 168

ònidit univerzalni glagol u Blatu s mnogo značenja: uraditi, učiniti, obaviti; gnjaviti; odnesti (npr. javal ih onidi)

onomlani prekolani
ònji tânto (tal) svako malo, povremeno
opere, u opere u upotrebi; iz nužde

opesat se trgati se kao konj ,npr. opesa se mazga zbog osjih muha

osèrvati (tal) primjetiti; osmatrati
ostentacjun hvalisanje, razmetanje

pacijênca strpljenje
paîz kraj, pokrajina
paje posije
pajka koštica
pajôli (tal) daske na podu barke
palâc (b) str. 152
paletîna (b) str. 149
pàlilo skupni naziv za otpatke drva kod pilanja **(tarotina)**, kod blanjanja **strugotina)** i kod tesanja **(trišće),** koji se upotrebljavaju za palenje madira.
pândil suknja skrojena od sebice

panìbrod panada, juha s popečenim kruhom

panjoka vojnički hljebac

para usta (u pejorativnom značenju)
parâda (b) str.

pàrat(i) se činiti se
parićat(i) prirediti, spremiti, zgotoviti

parmezal (b, tal. paramezzale) greda koja leži na kolumbi od krme do prove i daje jačinu barki

paròleta riječ
partênca (tal) odlazak
pârtu činit fingirati
partigeta (b) str. 152
pasâjica (b) str. 152
pasalir provodač
pàsara (b) str. 153
pàsat(i) proći, ući
pasâž putovanje
pasticâda vrst jela od mesa s tjesteninom
pâšma (b) str.
patakun novac od 4 solda
patata krumpir
pat nagodba
patrun vlasnik trajte
paver stijenj, fitilj za svijeću
pegula paklina
penšjun mirovina
pešetambûrlo bucanj
pèškaja (b) vodena linija
pèšnja usta
pèrfin (tal) čak
pèrke (tal) jer
pèrsura tava
perun viljuška
petegùlat(i) čavrljati
petrarez kamenar
petat udariti, pljesnuti šamar i sl.

petroljača petrolejska svijeća sa cilindrom

petreel = petral kamenolom
pic (b) str. 150
picigamôrti grobar; (u pjesmi) vrst ribe

picun (b, tal)5 prvi madir uz samu kobilicu, str. 150
picônica mala emajlirana posuda (uglavnom zamjenjuje čašu)

pìkolo (tal) pomoćnik konobara u kavani

pìnel kist; **biti na --u** zamjeriti se
pitar sud za cvijeće

Pinta nadimak od tal. »pinta« = oka, vrč

pitùrat(i) obojati
pîz težina, uteg
pizun (b) str 150

pižòlot kratak san (odmor) na klupi ili za stolom

pjandôra pijanac
pjeskatânje aplauz, pljeskanje
pjunbin (b) str. 149
plaf muški pusteni šešir
plêt šal
plòkata popločani trg

pobuk dio ribarske opreme čime se plaši riba (buca); veći okrugli kamen

počet smrdit para sintagma značenja: osoba koja je počela osjećati potrebu za osobom suprotnog spola

počìv^{e}nke vrsta obuće (podšivenke)
poćat otići, poći
podbàčati (b) str. 150
podbalâvati poskakivati; prebacivati se
podosaćina vidi pod: **kolači**
pohva podrepnjak

popečak željezni štapić za poticanje vatre ...i ognjištu

poprešto češće, naročito
pokurbar kurviš
poprin prije
poltrôna naslonjač
pòpunac ljekovita biljka
portun vrata
postol cipela
poštradjêra pokućarka, uličarka
pòštribul pošast
potpaša nestašluk, neki tajni čin
pouckavac huškaš
povišepicun (b) str. 150
prânono pradjed
prascarica = prašćarica svinjac
prêgo (tal) molim
prèzent prisutan
prìdvorica ulizica
primaliće proljeće
pripuntâvat probadati
pràšnjice drvene prečke na ljestvama

prištampavati se prikazivati se, pojavljivati se, pričinjati se

priživiti se imati snošaj
priživit zadovoljiti, uživati
pronûncija napovijed
propio (tal) upravo
pržun zatvor
pul^{e} magarac (od milja)

prsura tava
pulìcija (tal) čistoća
pulìcjot redar
prevjes pavjesa
puliškâvat(i) čistiti
pulma(b) str. 150
pûlpit propovjedaonica
pùnistra prozor
puntal (b) str. 150
puntalić (b) str. 150

pùrtela (b, tal.) otvor sa poklopcem na provi barke (st. 150, 152)

ràbota rad
ràca (tal.) pasmina; potomstvo

ràdaca (b) ručka na kojoj je na jednom kraju nataknut komad krpe ili stupe

rafijôli slastice od bajama i oraha
rančin sidrance za vađenje vrša
rànkeca užeženost (namirnica)
rasfântat(i) se probuditi se, osvijestiti se
ràsma (b) str. 150
ràsoha (b) str. 148
ràsporak (b) str. 150
raščadur (b) str. 150
rašpalànkat(i) rastvoriti
rèbat odkucaj; - **-iti** bljesnuti; odbiti se
rebùnbati odzvanjati
redentur spasitelj, otkupitelj
redikul oriđino (u dubrov. govoru)
règula pravilo
rekamavat plesti čipke
rekuperat(i) se oporaviti se
rêpak vrabac
rètāj odpadak, okrajak
resoldit odlučiti
rezòluto otresito
rikôrdo (tal) uspomena
rigvârd (tal) obzir
roguzica osušena lučeva grančica bora

rovèrsati (b) kriviti madire pri paljenju na vatri

rovìnati se štetiti se
roženica rožnik
rùmbati mahati, drmati
ruvìnati iznakaziti
ruzârje rozarij, krunica, čislo

sajarić (b) str. 150
saketîna ženska bluza
saldatûra kovni spoj
sâldo čvrsto
sâlsa umak

sàntoća žena koja »liže« oltare, bogomoljka

sàpjati šaputati
sênj znak
sêjka seljanka
sèkret tajna
semun (b) str. 148
serafin neka vrst voštanice

setekuli »sedmoguzi«; neobično debeo čovjek

setèmāna sedmica
sidîta sjedalica, sjedište
sîr sijed
sìter (turcizam) sihter, marš
skaca (b) str. 152
skakal (b) kljun lađe
skalàmar (b) str. 152
skalavat spuštati
skàle drvene ljestve
skàlet (b) str. 154
skalin stepenica
skandàlet sprava za grijanje kreveta
skapulat spasiti
skarpelin dlijeto

skavecal tvrdi dugački jastuk trokutastog oblika

skèrac šala
skongùlat(i) se (b) saviti se
skonpòrat(i) se ukočiti se
skrînja sanduk s poklopcem
skôrač (b) str. 148
skùla škola

skunponit(i) (pjesmu) komponirati, sastaviti

skuntùbat(i) se strovaliti se, srušiti se
skùža izlika; **--ti** izviniti
sljemenica sljemenjača
smàčalina vrsta neotrovne zmije
smûcat(i) se skitati se
soha (b) jarmenica (str. 150)
sòlad 1/100 Krune; novac
sonadur svirač harmonike
sotomarin podmornica; morska ptica: gnjurac
sotovîržina (b) str. 152
sovèrsat(i) v. roversati
sparâvat pucati (npr. iz puške)
spicârija apoteka
spilôrcjo (tal) cicija, škrtac
sporkitād nečistoća
stađonâvat(i) (b) str. 148
stađun sezona
staža (b)str. 150
stît stavit
stîva paluba broda; gomila, hrpa
strâmac madrac

stranje (dubrovački) podrumska konoba, krčma podzemljuša

strâhlić svraka (Pica caudata)
strasinâvat(i) strašiti

strîč vinska obloga na bačvi, gorčina u ustima poslije mnogo pića

strôcat(i) potez u igri briškule kada se asom ili tricom uhvati ono što je na stolu

stufat se zasititi se, dosaditi

stùpa (b) kučina koja služi za zbijanje među sljubnicama da paluba ili bokovi barke ne propuštaju vodu

sùbito (tal) odmah
sûfit tavan, potkrovlje
sûhva suho grožđe
sumijat(i) biti nalik, sličiti
suprèšat(i) opeglati, glačati

sùrgat(i) se usidriti; **--u** posteju uvaliti se u krevet
svâća svatovi
svrgat baciti sidro u more
šabakun (b) potezača, vrst broda

šaròperast šaren
šartùrica krojačica
šćânga kolac
šègac listarica (vrst pile)
šegadur pilar
šèstan lijep

šèšula (b) paljak (drven predmet za izbacivanje vode iz lađe)

škâf uhača, čabrica; (b) pokrov (str. 150)
škafetîna ladica
škâja iver, sitno kamenje
škâmel drvena klupa oko ognjišta
škânjet tovjelica, štokrl
škâram (b) palac (str. 150, 152)
škaranbež žohar
škârtoc škarnicl
škîn(j)a leđa
škivâvat(i) izbjegavati
škojarica otočanka
škràbat udarati, klapati
škrèpat čistiti
škûr taman, mračan
škûra kapak na prozoru
škvâr brodogradilište
šmignuti kliznuti
šparènjati štedjeti

spìrit špirit; (f) duhovitost
špirun (b) »ostruge«, skakal, kljun lađe

špòr-ak prljav; **--ka voda** otpadna voda

šprdavica muharica (Musciopa colloris)
špuntin uskiseljeno vino

štèrika stearinka, voštanica
štitikeca začep, zatvor
stringa vjestica
sùfit potkrovlje
šukùndid pradjed

šùpjača pjenarica (rupičasta plosnata šefla za vađenje zelja)

šùsta strunjača na čeličnim perima

tànac ples
tàrmat odrezati komadić (palca), oštetiti

tartajun pribor za vezanje mješine s vinom koji se sastoji od kolčića i konopčića

tàštat(i) gucnuti, probati
tàvaja stoljnjak
tàži šuti

tèn(j)ac mrtvi, zli čovjek, strašilo iz slavenske mitologije

tènat(i) držati npr. govor
terac držati podržavati, odobravati
tercâna groznica
timun kormilo (str. 150, 153)
teza manja daščara za gradnju baraka

tipânci dovnji robne plahte od boljega ili slabijega materijala

tirâda (b) str. 150
tornalet str. 160
tôniga bratinska odjeća

toškanat (u talij.: govoriti na književnom jeziku); govoriti afektirano

tovîrna (tal. taverna) krčma, birtija
tràditi iznevjeriti
trajta (b) str. 154, 155
tràštan (b) str. 152
tratâ(va)t(i) častiti, pogostiti
tràtiti trošiti
tratòrija (tal) gostionica
travêrsa pregača, fertun; (b) str. 149
tresa (b) str. 152
Treskosi (od tre skossi = tri trzaja)
tripide tronog
trìska galama, buka
trogir ptica (Emberiza hortulana)
tròpo (tal) odveć
tufìgat(i) se pirjati se
tùfina vlaga
tùkat(i) valjati

udîja odmah
ukòntrat susresti

ùkrop voda u kojoj se kuhalo zelje
ûnča mjera za tekućinu u apotekarstvu odgovara jednoj jedaćoj žlici

ùnušiti saletiti (zlo)
ureš ukras
ušestati uhodati, dovesti u red
utecati iz korte bježati iz dvorišta
užânca (tal) navada, običaj

va ben (tal) u redu
vapor brod; lonac iz ljevanog željeza

vaz-et(i) uzeti; **--imalović** onaj koji uzimlje

važulin (b) str. 152
vêntula lepeza
vêra prsten
vèstit odijelo
vìdilo svijetlo
vinčeremo (tal) pobjedit ćemo

virâvati (f) mijenjati držanje, protusloviti

vìržina (mlet. verzena) daska s kojom se u elipsi o boku pokriva barka po unutrašnjem dnu (str. 150)

vizita posjet
vižija uoči
vol dîr (tal) znači
voltati se okrenuti se

zaburdižat(i) odjedriti; svratiti
zafùmati zapušiti
zahròpjat(i) zahrkati

zamiravec onaj koji kritizira, prigovara nekom poslu

zapôvnjit(i) se sjećati se, zapamtiti
zarèndat(i) zateturati se
zbaracin prevarant, [illegible]
zbrišat(i) pogriješiti
zêro nula
zoja (b) str. 150
zûnta privaga
zvonàrica predvodnica

žbir uhoda
žbûlta (b) str 148.
žgrànfat(i) ogrebsti
žmûl čaša
žornâta dnevnica
žudîjski židovski
žvêlto vješto
žvenimenat nesvijest

ISPRAVCI

na str. 29 u podnaslovu nakon riječi »drom Cvitom Fiskovićem direktorom« dodaj: Regionalnog

Strana 80, prvi redak bilješke 14 treba da glasi: 14) LII Decisio comitis quod statuitur, quod nemo in burgo domum possit fabricare cum calsina et

na str. 97 u naslovu mjesto »Roterdamskom« treba: Roterdamskog

na str. 135 u potpisu pod sliku umjesto »kaninađ« treba: »karinađ«

UKOLIKO VEĆ NISTE NABAVILI, NABAVITE ŠTO PRIJE OVE KNJIGE:

Petar GIUNIO: ŽIVOT MORA. Zagreb 1969 str. 192 + 8 tabla u bojama 18,00

Jozo BAČIĆ-MANJAVIN: GROMAČE libar pisama sa škoja (Pjesme). Zagreb 1969 10,00

Josip SPLIVALO: KRUH SA 7 KORA (Roman našeg iseljenika). Rijeka 1966, str. 236 18,00

Marinko GJIVOJE: OTOK KORČULA. I izdanje Zagreb 1968, str. 384 50,00

Marinko GJIVOJE: OTOK KORČULA. II prošireno izdanje. Zagreb 1969, str. 384 + 16 tabla 60,00

Cvito FISKOVIĆ: LASTOVSKI SPOMENICI (Posebni otisak). Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16. Split 1966, str. 158 + 32 table i nacrti 20,00

OREBIĆ Pomorski muzej — znamenitosti — hoteli. Orebić 1970. str. 8 2,00

LEGENDA O CRNOMIRIMA (grupa autora). Čara 1970 P. o. iz Zbornika otoka Korčule 1. str. 40 8,00

ŽRNOVO i njegove znamenitosti (grupa autora). Žrnovo 1970 str. 36 8,00

NE ZABORAVITE: najljepši poklon koji predstavlja trajnu vrijednost je

ZBORNIK OTOKA KORČULE
(50 autora, str. 304)
Zagreb 1970

Cijena: 50,00 din.

Dobije se u knjižarama i kod M. Gjivoje, Zagrebačka Dubrava P. p. 25.

Uskoro izlazi iz tiska

ZBORNIK O PETRU KANAVELIĆU

u izdanju Matice Hrvatske Dubrovnik, Među vratima od Ploča 3.

Autori: Petar Šegedin, Cvito Fisković, Vinko Foretić, Rafo Bogišić, Jakša Ravlić, Ante Marinović, Miljenko Foretić, Pero Portolan i Ambroz Kapor.

Cijena: 35. din.

Knjige se mogu dobiti kod izdavača ili na naslov: Marinko Gjivoje, Zagrebačka Dubrava, P. p. 25.

